

Centraal Planbureau
Planbureau voor de Leefomgeving

Effecten op economie en milieu

VVD, PvdA, PVV, CDA, SP, D66, GL, ChrU, SGP, DPK

Keuzes in Kaart 2013-2017

*Een analyse van tien
verkiezingsprogramma's*

Inhoudsopgave

Ten geleide.....	8
1 Achtergronden en aanpak.....	10
1.1 Economische uitgangssituatie.....	10
1.2 Lange- versus kortetermijneffecten.....	12
1.3 Houdbaarheid en zorguitgaven.....	13
1.4 <i>Keuzes in Kaart</i> en de democratie.....	14
1.5 Werkwijze.....	15
2 De hoofdlijnen van de verkiezingsprogramma's.....	18
2.1 Overheidsbegroting.....	22
2.2 Macro-economische effecten.....	27
2.3 Overheidstekort en overheidsschuld.....	30
2.4 Koopkrachteffecten.....	32
2.5 Structurele werkgelegenheidseffecten.....	34
2.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën.....	38
2.7 Energie en klimaat.....	40
2.8 Zorg.....	43
2.9 Onderwijs.....	48
2.10 Innovatie.....	51
2.11 Woningmarkt.....	53
2.12 Bereikbaarheid.....	55
2.13 Natuur.....	58
3 VVD.....	62
3.1 Overheidsbegroting.....	62
3.2 Macro-economische effecten.....	65
3.3 Overheidstekort en overheidsschuld.....	66
3.4 Koopkrachteffecten.....	67
3.5 Structurele werkgelegenheidseffecten.....	71
3.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën.....	72
3.7 Energie en klimaat.....	73
3.8 Zorg.....	75
3.9 Onderwijs.....	76
3.10 Innovatie.....	77
3.11 Woningmarkt.....	78
3.12 Bereikbaarheid.....	79
3.13 Natuur.....	80

4	PvdA	82
4.1	Overheidsbegroting	82
4.2	Macro-economische effecten	86
4.3	Overheidstekort en overheidsschuld	87
4.4	Koopkrachteffecten.....	87
4.5	Structurele werkgelegenheidseffecten	91
4.6	Houdbaarheid overheidsfinanciën	92
4.7	Energie en klimaat.....	93
4.8	Zorg.....	95
4.9	Onderwijs.....	96
4.10	Innovatie.....	98
4.11	Woningmarkt.....	98
4.12	Bereikbaarheid	100
4.13	Natuur.....	101
5	PVV.....	103
5.1	Overheidsbegroting	103
5.2	Macro-economische effecten	106
5.3	Overheidstekort en overheidsschuld	107
5.4	Koopkrachteffecten.....	108
5.5	Structurele werkgelegenheidseffecten	112
5.6	Houdbaarheid overheidsfinanciën	113
5.7	Energie en klimaat.....	114
5.8	Zorg.....	115
5.9	Onderwijs.....	116
5.10	Innovatie.....	117
5.11	Woningmarkt.....	117
5.12	Bereikbaarheid	118
5.13	Natuur.....	119
6	CDA	121
6.1	Overheidsbegroting	121
6.2	Macro-economische effecten	124
6.3	Overheidstekort en overheidsschuld	125
6.4	Koopkrachteffecten.....	126
6.5	Structurele werkgelegenheidseffecten	130
6.6	Houdbaarheid overheidsfinanciën	131
6.7	Energie en klimaat.....	132
6.8	Zorg.....	133
6.9	Onderwijs.....	134
6.10	Innovatie.....	136
6.11	Woningmarkt.....	136
6.12	Bereikbaarheid	138
6.13	Natuur.....	139

7	SP	142
7.1	Overheidsbegroting	142
7.2	Macro-economische effecten	146
7.3	Overheidstekort en overheidsschuld	147
7.4	Koopkrachteffecten.....	148
7.5	Structurele werkgelegenheidseffecten	152
7.6	Houdbaarheid overheidsfinanciën	153
7.7	Energie en klimaat.....	154
7.8	Zorg.....	156
7.9	Onderwijs.....	157
7.10	Innovatie.....	158
7.11	Woningmarkt.....	159
7.12	Bereikbaarheid	160
7.13	Natuur.....	162
8	D66.....	164
8.1	Overheidsbegroting	164
8.2	Macro-economische effecten	167
8.3	Overheidstekort en overheidsschuld	168
8.4	Koopkrachteffecten.....	169
8.5	Structurele werkgelegenheidseffecten	173
8.6	Houdbaarheid overheidsfinanciën	174
8.7	Energie en klimaat.....	175
8.8	Zorg.....	177
8.9	Onderwijs.....	178
8.10	Innovatie.....	179
8.11	Woningmarkt.....	180
8.12	Bereikbaarheid	181
8.13	Natuur.....	183
9	GroenLinks	185
9.1	Overheidsbegroting	185
9.2	Macro-economische effecten	189
9.3	Overheidstekort en overheidsschuld	190
9.4	Koopkrachteffecten.....	190
9.5	Structurele werkgelegenheidseffecten	194
9.6	Houdbaarheid overheidsfinanciën	195
9.7	Energie en klimaat.....	196
9.8	Zorg.....	198
9.9	Onderwijs.....	199
9.10	Innovatie.....	200
9.11	Woningmarkt.....	200
9.12	Bereikbaarheid	203
9.13	Natuur.....	205

10	ChristenUnie	207
10.1	Overheidsbegroting	207
10.2	Macro-economische effecten	210
10.3	Overheidstekort en overheidsschuld	211
10.4	Koopkrachteffecten.....	212
10.5	Structurele werkgelegenheidseffecten	216
10.6	Houdbaarheid overheidsfinanciën	217
10.7	Energie en klimaat.....	218
10.8	Zorg.....	219
10.9	Onderwijs.....	221
10.10	Innovatie.....	222
10.11	Woningmarkt.....	222
10.12	Bereikbaarheid	224
10.13	Natuur.....	225
11	SGP	227
11.1	Overheidsbegroting	227
11.2	Macro-economische effecten	230
11.3	Overheidstekort en overheidsschuld	231
11.4	Koopkrachteffecten.....	232
11.5	Structurele werkgelegenheidseffecten	236
11.6	Houdbaarheid overheidsfinanciën	237
11.7	Energie en klimaat.....	238
11.8	Zorg.....	239
11.9	Onderwijs.....	240
11.10	Innovatie.....	242
11.11	Woningmarkt.....	242
11.12	Bereikbaarheid	244
11.13	Natuur.....	246
12	DPK	248
12.1	Overheidsbegroting	248
12.2	Macro-economische effecten	251
12.3	Overheidstekort en overheidsschuld	252
12.4	Koopkrachteffecten.....	253
12.5	Structurele werkgelegenheidseffecten	257
12.6	Houdbaarheid overheidsfinanciën	258
12.7	Energie en klimaat.....	259
12.8	Zorg.....	260
12.9	Onderwijs.....	260
12.10	Innovatie.....	261
12.11	Woningmarkt.....	262
12.12	Bereikbaarheid	264
12.13	Natuur.....	264

13	Bijlagen per partij	266
13.1	VVD	266
13.2	PvdA	282
13.3	PVV	299
13.4	CDA	311
13.5	SP	324
13.6	D66.....	341
13.7	Groen Links	359
13.8	ChristenUnie	379
13.9	SGP	396
13.10	DPK	410
14	Bijlage over enkele specifieke onderwerpen	422
14.1	Ombuigingen op het overheidsapparaat.....	422
14.2	Ambtenarensalarissen en lonen in de zorgsector	423
14.3	Functies collectieve uitgaven en werkgelegenheid	423
14.4	Functies collectieve lasten	424
14.5	Woningmarkt.....	425
14.6	Bereikbaarheid	427
14.7	Hernieuwbare energie.....	430
14.8	Methode biodiversiteit en natuurbeleving.....	433
14.9	Zorg.....	436
14.10	Innovatie.....	444
15	Gebruikte kernbegrippen en afkortingen.....	451

Ten geleide

Voor u ligt de achtste editie van *Keuzes in Kaart* (KiK). De eerste editie kwam uit in 1986. Dit keer hebben tien politieke partijen hun verkiezingsprogramma laten doorrekenen. Van de partijen die thans in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn, heeft alleen de Partij voor de Dieren besloten af te zien van deelname. Partijen die nu niet in de Tweede Kamer zitten, maar die ten tijde van het uitschrijven van de verkiezingen minimaal één zetel hadden in de drie grote peilingen, mochten deelnemen, maar van die mogelijkheid is geen gebruik gemaakt.

Net als de vorige editie is deze KiK een co-productie van het Centraal Planbureau (CPB) en Planbureau van de Leefomgeving (PBL). Ook het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN) heeft wederom een bijdrage geleverd.

In de vorige editie van KiK (2010) is een aantal principiële overwegingen en methodologische keuzes die aan de analyses ten grondslag liggen, uitgebreid besproken, met name over het begrotingstekort, bruto binnenlands product, welvaart en houdbaarheid van de overheidsfinanciën Deze zijn onveranderd gebleven.¹ In deze KiK worden alleen majeure wijzigingen besproken, zie daarvoor hoofdstuk 1.

De planbureaus [evalueren](#) iedere editie van KiK grondig, zowel intern, als extern met politieke partijen, journalisten, ambtenaren, hoogleraren en andere deskundigen.² Uit de meest recente evaluatie kwam als belangrijkste kritiek naar voren: het ontbreken in de vorige KiK van een analyse van de macro-economische effecten op middellange termijn en de gevolgen voor de koopkracht. Vandaar dat deze onderwerpen in deze KiK hun (her)intrede doen, ondanks de vervroegde verkiezingen.

De planbureaus trachten doelbewust de omvang van het project te beperken tot wat organisatorisch behapbaar is en inhoudelijk verantwoord. Toch is deze KiK de meest uitgebreide ooit. Dit is vooral een weerslag van de maatschappelijke behoefte aan onafhankelijke informatie over de verkiezingsprogramma's. Het boekwerk zelf is ook fors dikker dan de vorige versie, maar dat is vooral het gevolg van het besluit om de bijlagen dit keer niet alleen op internet ter beschikking te stellen, maar ze ook in de gedrukte versie op te nemen. Ook hiervoor is de gebleken behoefte leidend geweest. In de internetversie van deze KiK zijn waar mogelijk directe links naar de relevante verwijzingen aangebracht.

Wij zijn er als directeuren van de planbureaus trots op dat zoveel mensen met enorme inzet aan dit project hebben samengewerkt. Bij de planbureaus, maar ook bij de politieke partijen.

¹ Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving, 2010, *Keuzes Kaart 2011-2015*, Den Haag, mei 2010, pp.9-17.

² Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving, 2012, *Externe Evaluatie Keuzes in Kaart 2011-2015*, Den Haag: 14 mei 2012.

De meerwaarde van het project ligt dus niet alleen in deze publicatie, maar ook in kennisontwikkeling, zowel bij de politieke partijen als bij de planbureaus.

Vanaf de dag van de val van het kabinet op 21 april 2012 tot de publicatie op 27 augustus heeft een team van een tachtigtal medewerkers (circa zestig CPB'ers en twintig PBL'ers) non-stop (en voor velen meer dan fulltime) aan het project gewerkt. In het tijdschema zat een speling van hooguit 1 of 2 dagen. Er zijn uiteindelijk 2468 maatregelen in de publicatie opgenomen, maar er zijn er nog veel meer geanalyseerd. De reguliere capaciteit van het CPB is onvoldoende om een dergelijk project te kunnen uitvoeren. Gelukkig hebben wij tijdelijk een beroep kunnen doen op een tiental mensen van buiten. Het spreekt voor zich dat deze medewerkers voor de duur van dit project onder onze volledige verantwoordelijkheid hebben gefunctioneerd. De projectleiding was in handen van Johannes Hers en Wim Suyker (CPB) en Sonja Kruitwagen (PBL). Wij danken iedereen die aan deze KiK heeft meegewerkt.

Wij hopen dat de planbureaus met deze publicatie in een maatschappelijke behoefte hebben voorzien.

Coen Teulings, directeur CPB
Maarten Hajer, directeur PBL

1 Achtergronden en aanpak

1.1 Economische Ausgangssituatie

Hoewel de schokgolven van de Grote Recessie na de ondergang van Lehman Brothers in het najaar van 2008 en de daaropvolgende eurocrisis nog lang niet zijn uitgewoed, is de uitgangspositie voor de overheidsbegroting sinds 2010 op een aantal punten verbeterd. Tabel 1.1 geeft voor de laatste drie *Keuzes in Kaart* (KiK) een overzicht van de waarde van drie kernindicatoren voor de gezondheid van de Rijksfinanciën, het EMU-saldo, het houdbaarheidstekort en de staatsschuld. Steeds is de verwachting weergegeven bij ongewijzigd beleid, zoals blijkt uit de toenmalige middellangetermijnraming van het CPB voor het einde van de daaropvolgende kabinetsperiode. Het EMU-saldo geeft inzicht in de gezondheid van de overheidsfinanciën op korte termijn. Het houdbaarheidstekort is een indicator voor die gezondheid op lange termijn.

Tabel 1.1 Kernindicatoren gezondheid Rijksfinanciën

	EMU-saldo	Houdbaarheidssaldo	EMU-schuld
Basispad KiK	verwacht niveau in % bbp in eindjaar		
2008-2011	1,0	-1,5	38
2011-2015	-2,9	-4,5	74
2013-2017	-2,6	-1,1	74

De verwachtingen voor EMU-saldo en houdbaarheidstekort zijn na het dieptepunt in 2010 verbeterd. Voor het EMU-saldo is die verbetering bescheiden, voor het houdbaarheidstekort gaat het echter om een forse vooruitgang. Die vooruitgang is te danken aan de maatregelen die de afgelopen tijd zijn genomen, met name de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd en de beperking van de hypotheekrenteaftrek. Waar partijen in de vorige KiK nog stonden voor de opgave om een houdbaarheidstekort van 29 mld euro te dekken, resteert nu nog een tekort van 7 mld euro. Ondanks de aanhoudende crisis in de eurozone is er op dit terrein dus belangrijke voortgang geboekt.

De drie indicatoren voor de gezondheid van de overheidsfinanciën spelen bij veel politieke partijen een belangrijke rol in de voorstellen voor ombuigingen in de komende kabinetsperiode, alsmede voor maatregelen die ook daarna tot verdere verbeteringen van de overheidsfinanciën leiden. Wie louter het houdbaarheidstekort wil dichten, kan volstaan met een totaalpakket van 7 mld euro, waarvan een deel bovendien kan worden ingevuld met maatregelen die pas in latere perioden hun volledige effect bereiken. Wie het EMU-saldo in 2017 feitelijk op nul wil brengen, moet bovenop de bezuinigingen die zijn voorzien in het Begrotingsakkoord 2013, nogmaals 28 mld euro bezuinigen. Hierbij is rekening gehouden

met een ruwe vuistregel van 40% uitverdieneffecten die ombuigingen op korte termijn met zich meebrengen. Daartussen zijn allerlei andere uitgangspunten denkbaar.³ Welke positie wordt gekozen is een kwestie van politieke prioriteiten.

Nederland is bij de bepaling van het financieel-economische beleid echter niet autonoom. Europese verplichtingen leggen randvoorwaarden op. Die randvoorwaarden hebben de komende periode extra betekenis doordat ons land de norm voor het EMU-saldo van maximaal 3% tekort een aantal jaren heeft overschreden. In beginsel moet Nederland in 2013 weer een tekort van minder dan 3% bbp hebben en daarna moet het tekort jaarlijks met 0,5% afnemen tot het tekort lager dan 0,5% is. De staatsschuld moet binnen een periode van 20 jaar weer onder de 60% bbp komen. Naast de norm voor het EMU-saldo, zijn er in het kader van de procedure voor macro-economische onevenwichtigheden nog enkele andere indicatoren opgesteld. Voor twee van die indicatoren heeft Nederland de kritische grens bereikt of gaat het die in de komende kabinetsperiode waarschijnlijk bereiken. Dit betreft het saldo op de betalingsbalans en de private schuldquote. Voor het overschot op de betalingsbalans geldt een grenswaarde van 6% bbp, terwijl Nederland in 2011 een overschot van 5% bbp had. Dit loopt volgens de CPB-raming [De Nederlandse economie tot en met 2017](#) op tot 8% in 2017.⁴ Aangezien betalingsbalansonevenwichtigheden binnen de eurozone (tekort in Zuid Europa, een overschot in Noord Europa) een belangrijke rol spelen in de eurocrisis, is dit een belangrijke indicator. Daarom wordt aan deze indicator in deze KiK aandacht besteed. Voor de private schuldquote ligt de limiet op [160% bbp](#)⁵, terwijl de actuele waarde [225%](#) is.⁶ Voor deze indicator maakt het CPB echter geen ramingen, dus deze blijft hier buiten beschouwing.

Het is niet eenvoudig (zo niet onmogelijk) om in 2017 op alle vier indicatoren (EMU-saldo, staatsschuld, betalingsbalans en private schulden) aan de Europese normen te voldoen. Het EMU-saldo en de staatsschuld spelen weliswaar een grotere rol in het Brusselse beleidsproces, maar dat neemt het belang van beide andere indicatoren niet weg. Hoe met dit vraagstuk om te gaan is een belangrijke uitdaging voor de komende kabinetsperiode. In het verleden rapporteerde het CPB naast het feitelijke ook het structurele EMU-saldo (= geschoond voor conjuncturele invloeden). In de Europese discussie speelt dit saldo een belangrijke rol, waarbij wordt uitgegaan van de berekeningsmethode van de Europese Commissie. Echter, de Europese Commissie hanteert het structurele saldo alleen in de analyse voor de korte termijn. De berekeningsmethode is niet ontworpen voor een vijfjaarsperiode en is daar ook niet geschikt voor. Mede daarom ziet het CPB in deze KiK af van de rapportage van het structurele EMU-saldo.

³ Zie Studiegroep Begrotingsruimte, 2012, *Stabiliteit en Vertrouwen*. Veertiende Rapport, 15 juni, Centraal Planbureau, 2012, Nadere analyse van houdbaarheidswinst en saldodoelstellingen voor de komende kabinetsperiode, CPB Notitie, 19 juni.

⁴ Omdat de Europese Commissie bij haar evaluatie een 3-jaars voortschrijdend gemiddelde hanteert, wordt de mogelijke overschrijding voor de betalingsbalans in het laatste rapport van de Europese Commissie nog niet genoemd.

⁵ Zie European Commission, 2012, *REPORT FROM THE COMMISSION, Alert Mechanism Report*, Brussel, 14 februari

⁶ Download op 17 augustus van

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/excessive_imbalance_procedure/imbalance_scoreboard

1.2 Lange- versus kortetermijneffecten

In deze KiK wordt ook een analyse gemaakt van de macro-economische effecten van beleidsvoorstellen op korte en middellange termijn (= het einde van de volgende kabinetsperiode). Daarmee is de draad van oudere edities van KiK weer opgepakt. In de vorige editie was deze analyse omwille van de tijd achterwege gelaten.

De gevolgen van beleid op korte en middellange termijn kunnen totaal anders zijn dan de structurele langetermijneffecten ervan. Een voorbeeld kan dat verhelderen. Een politieke partij die voorstelt een ambtelijke dienst op te heffen, vergroot op korte en middellange termijn de werkloosheid. Immers, de ambtenaren worden ontslagen. Dat leidt op korte termijn tot werkloosheid. Pas op langere termijn komen de voordelen van dit beleidsvoorstel aan het licht, als de ontslagen ambtenaren elders een nieuwe baan vinden en daar bijdragen aan de productie. De analyse van de korte- en middellangetermijneffecten is zoals gebruikelijk gebaseerd op het CPB-model [Saffier](#)⁷, dat ook voor de analyse van het Begrotingsakkoord 2013 is gebruikt.

Het gaat bij het onderscheid tussen korte- en langetermijneffecten in feite om aanpassingskosten: wie bestaande inefficiënties wil wegwerken, wordt in de meeste gevallen op de korte termijn geconfronteerd met aanpassingskosten. Pas op langere termijn worden de voordelen geïncasseerd. Vanuit het oogpunt van de kracht van de Nederlandse economie zijn die structurele gevolgen op lange termijn belangrijker dan de aanpassingskosten op korte termijn. Vandaar dat in KiK naast de kortetermijneffecten ook de structurele effecten in beeld worden gebracht. In het vervolg van deze KiK blijkt dat dit onderscheid ook praktisch van groot belang is: voor diverse partijen zijn de gevolgen van hun beleidsvoorstellen op korte termijn totaal anders dan de structurele effecten. Aanpassingskosten spelen in normale tijden een beperkte rol en daarmee is ook de precieze timing van maatregelen minder belangrijk. Maar dat is nu anders, omdat partijen in historisch perspectief forse ombuigingen voorstellen. Bovendien is Europa in 2012 in recessie, hetgeen betekent dat aanpassingskosten over het algemeen hoger zijn, zodat de timing van de aanpassing op dit moment van groter belang is dan anders. Tegelijkertijd is het onzeker hoe lang de huidige recessie gaat duren. Voor 2013 valt er nog wel iets te zeggen over de verwachte stand van de conjunctuur, maar voor latere jaren nauwelijks. Bovendien is de raming van middellangetermijneffecten gevoelig voor de precieze specificatie van het gehanteerde macro-economische model. Waar partijen in hun programma al te zeer vertrouwen op de precieze timing van maatregelen, daar maken wij in deze studie dan ook relativerende opmerkingen.

De benodigde termijn voordat de volledige structurele effecten van een maatregel zijn gerealiseerd, verschilt van geval tot geval. Een stijging van de werkloosheid als gevolg van

⁷ Centraal Planbureau, 2010, SAFFIER II: 1 model voor de Nederlandse economie, in 2 hoedanigheden, voor 3 toepassingen, CPB Document 217, 14 december.

een inkrimping van het ambtelijke apparaat is in normale omstandigheden in enkele jaren ongedaan gemaakt. Bij investeringen in onderwijs duurt het veel langer voor de structurele effecten zijn gerealiseerd. Hoewel dergelijke investeringen veelal een hoog rendement hebben, moet je wel geduld hebben voordat die rendementen volledig zijn geïncasseerd, namelijk 60 jaar. Ook investeringen in het tegengaan van klimaatverandering hebben vaak een zeer lange doorlooptijd. Een maatregel die voorschrijft dat vanaf nu alleen nog energieneutrale nieuwbouwwoningen zijn toegestaan, leidt gedurende decennia tot een steeds grotere reductie van broeikasgassen.

Sommige commentatoren vonden de nadruk op structurele effecten in de vorige KiK een nadeel, omdat deze effecten zo onzeker zijn. Hier doet zich echter een merkwaardige paradox voor. Hoewel het *niveau* van het bbp zich over langere termijn maar beperkt laat voorspellen, weten we van een aantal beleidsmaatregelen wel vrij zeker welke *verandering* van het bbp zij tot gevolg hebben. In sommige gevallen is dus meer bekend over de structurele dan over de kortetermijneffecten.

Voor de energie- en klimaateffecten is het zichtjaar voor de analyse 2020, terwijl de transitieopgave om de opwarming van de aarde tot 2 graden Celsius te beperken, tot ver na 2020 reikt. Dat heeft als nadeel dat niet zichtbaar wordt in hoeverre partijen op dit moment willen investeren met het oog op de lange termijn. Maatregelen die een gunstig effect hebben op de CO₂-reductie in 2020, zijn namelijk niet vanzelfsprekend ook voor een langetermijntransitie gunstig. Er bestaat echter onzekerheid over de optimale route en timing van maatregelen om in 2050 tot vergaande reductie van broeikasgasemissies te komen. Daardoor is het niet goed mogelijk om de effecten van maatregelen op hun merites voor 2050 kwantitatief te analyseren.⁸

1.3 Houdbaarheid en zorguitgaven

Het houdbaarheidstekort is een indicator voor de gezondheid van de overheidsfinanciën op lange termijn. In een stabiele demografische omgeving is het daarvoor voldoende om naar het EMU-saldo aan het einde van de komende kabinetsperiode te kijken. Is dat op orde, dan is er geen aanleiding te veronderstellen dat het EMU-saldo in latere jaren veel anders zal zijn. Echter, de demografische omgeving is niet stabiel. De samenleving vergrijsst, waardoor ook bij ongewijzigd beleid de belastinginkomsten per hoofd van de bevolking na 2017 afnemen, terwijl de uitgaven juist oplopen. Het houdbaarheidstekort houdt rekening met deze toekomstige ontwikkelingen. Een houdbaarheidstekort van nul impliceert dat de huidige instituties (uitgavenquotes, belastingtarieven, uitkeringsniveaus) tot in lengte van jaren in stand kunnen blijven zonder dat de staatsschuld explodeert. Zelfs niet als rekening wordt gehouden met de gevolgen van de vergrijzing voor het EMU-saldo na 2017.

⁸ Separaat publiceert het PBL in het najaar een beknopte kwalitatieve analyse over langetermijneffecten van de inzet van politieke partijen inzake het energie- en klimaatbeleid.

De analyse in KiK beperkt zich in principe tot beleidsvoorstellen die in de komende kabinetsperiode uitgevoerd kunnen worden. Het heeft weinig zin als partijen zich nu uitputten in beleidsvoorstellen die pas na de komende kabinetsperiode feitelijk effect hebben, omdat een volgend kabinet die voorstellen weer ongedaan kan maken. In KiK wordt met dit soort voorstellen daarom geen rekening gehouden.

In sommige gevallen kunnen voorstellen echter slechts geleidelijk worden ingevoerd. Typische voorbeelden zijn een aanpassing van de hypotheekrenteaf trek of een verhoging van de AOW-leeftijd. In de berekening wordt wel rekening gehouden met het feit dat die maatregelen ook na 2017 doorlopen. Een verhoging van de AOW-leeftijd heeft via twee wegen effect op het EMU-saldo na 2017. Ten eerste via de verdere oploop van die leeftijd na 2017 en ten tweede vanwege het feit dat er steeds meer 65-plussers bijkomen, zodat een hogere AOW-leeftijd in latere jaren steeds meer oplevert.

In de houdbaarheidsberekening wordt uitgegaan van constante instituties. Bij de zorg is dat ingevuld als een constante uitgavenquote per hoofd, rekening houdend met verschillen in zorguitgaven naar leeftijd. Ouderen doen een groter dan gemiddeld beroep op de zorg, zodat door vergrijzing de gemiddelde kosten per hoofd toenemen.⁹ De feitelijke stijging van de zorgkosten is in de afgelopen jaren echter veel hoger geweest dan de groei van het bbp met een opslag voor de vergrijzing. De zorguitgaven zijn sinds 2000 met 3¼% bbp gestegen naar ruim 13% van het bbp. De demografische ontwikkeling [verklaart](#) slechts ¾%-punt daarvan.¹⁰ Een houdbaarheidstekort van nul wil dus niet zeggen dat alle toekomstige budgettaire problemen de wereld uit zijn. De zorgkosten zijn het afgelopen decennium veel harder gestegen dan op grond van de demografie of de groei van het bbp kon worden verwacht. Zelfs met een houdbaarheidstekort van nul moet een vergelijkbare stijging na 2017 worden gecompenseerd met aanvullende ombuigingen. Afgaande op de ervaring van de afgelopen periode gaat dat om grote bedragen.

1.4 Keuzes in Kaart en de democratie

Er zijn wereldwijd maar enkele landen waar onafhankelijke bureaus een doorrekening van de verkiezingsprogramma's van politieke partijen maken. KiK is uniek door de wijze waarop CPB en PBL samenwerken en de grote rol die hun bevindingen spelen in het verkiezingsproces en de daaropvolgende formatie, zo merkte de Organisatie voor Vrede en Samenwerking in Europa (OVSE) op in haar rapport over de Nederlandse verkiezingen van 2010.¹¹ De analyses worden volgens de OVSE breed vertrouwd en KiK speelt een positieve rol door het informeren van de kiezers over de economische effecten van de diverse beleidsvoorkeuren. De OVSE pleitte wel voor een [lagere toelatingsdrempel](#) voor partijen die

⁹ Bij deze berekening wordt rekening gehouden met het feit dat bij toename van de levensverwachting mensen langer gezond blijven en dus pas op latere leeftijd een hoger beroep op de zorg doen.

¹⁰ Van der Horst, A. F. van Erp en J. de Jong 2011. Trends in gezondheid en zorg, CPB Policy Brief 2011/11.

¹¹ OSCE/Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2010, *the Netherlands. Early Parliamentary Elections 9 June 2010. OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report*, Warsaw: 9 September, p.18.

thans geen zetels in het parlement hebben.¹² Door de organisatorische- en capaciteitsgrenzen die er bij het huidige aantal deelnemende partijen al zijn voor de planbureaus, is doorrekening van de plannen van een nog groter aantal partijen echter moeilijk realiseerbaar.

Overigens is deelname aan KiK geen voorwaarde voor electoraal succes. Zo doet de Partij voor de Dieren nooit mee en heeft in het recente verleden ook de Lijst Pim Fortuyn (LPF) haar plannen niet door de planbureaus laten doorrekenen. De partijen die dat wel doen, geven aan dat zij het belangrijk vinden dat alle programma's op gelijke wijze met elkaar worden vergeleken. De effecten van politieke keuzes worden voor eenieder op neutrale wijze door CPB en PBL inzichtelijk gemaakt. Het is geen vervanger van politieke campagnes, noch geeft het een politieke legitimatie van bepaalde keuzes. Die taak is en blijft in handen van politici.

1.5 Werkwijze

Direct nadat duidelijk was dat er vervroegde verkiezingen zouden komen, zijn CPB en PBL begonnen met de voorbereidingen van *Keuzes in Kaart 2013-2017*. Medio mei zijn de in aanmerking komende partijen uitgenodigd. CPB en PBL betrachten bij voorbaat maximale transparantie over de wijze waarop beleidsvoorstellen worden behandeld. De documenten waarin dit staat beschreven, zijn direct op internet gepubliceerd. In mei is een gezamenlijke informatiebijeenkomst voor alle partijen georganiseerd, waarbij proces en beoordelingscriteria uitgebreid aan de orde zijn geweest.

De beleidsvoornemens zoals die zijn opgenomen in het [Begrotingsakkoord 2013](#),¹³ zijn door de planbureaus als uitgangspunt genomen voor deze KiK. Het CPB heeft het budgettaire en economische basispad dat daaruit voortvloeit afgelopen juni gepresenteerd in [De Nederlandse economie tot en met 2017](#).¹⁴ PBL en CPB hebben het basispad voor bereikbaarheid uitgewerkt in een [notitie](#).¹⁵ Het basispad voor energie en klimaat en voor natuur is door PBL eveneens in een [notitie](#) geschetst.¹⁶

De eerste versie van het Begrotingsakkoord 2013 liet nog veel zaken open met betrekking tot de precieze inhoud van de beleidsvoornemens. De onderhandelingen over de noodzakelijke nadere uitwerking van het akkoord heeft tot veel vertraging geleid. Mede daardoor was de tijdsdruk op het KiK-proces groot. Al voor de publicatie van *De Nederlandse economie tot en met 2017* moesten partijen hun eerste plannen inleveren. Daarna volgde

¹² OSCE/Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2010, *the Netherlands, Early Parliamentary Elections 9 June 2010. OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report*, Warsaw: 9 september .

¹³ Voorjaarsnota 2012 en Begrotingsakkoord 2013, Verantwoordelijkheid nemen in crisistijd.

¹⁴ Juniraming 2012, *De Nederlandse economie tot en met 2017*, inclusief Begrotingsakkoord 2013, CPB Policy Brief 2012/01, Den Haag.

¹⁵ H. Hilbers, B. Zondag en P.J. Zwaneveld (2012), *Bereikbaarheid: uitwerking basispad en effecten van maatregelen*, PBL/CPB Notitie, Den Haag.

¹⁶ S. Kruitwagen (2012), *Het basispad voor de thema's Bereikbaarheid, Energie & Klimaat en Natuur*, Notitie ten behoeve van de analyse van effecten van verkiezingsprogramma's, PBL Notitie, Den Haag.

een proces van verwerking en dialoog tussen de planbureaus en de politieke partijen. De planbureaus hebben ook een aantal aanvullende notities met technische toelichtingen uitgebracht. Begin augustus was een eerste opzet per partij klaar, waarna er nog ruimte was voor de laatste marginale aanpassingen door de politieke partijen. Alle partijen hebben de concepttekst van hun hoofdstuk ingezien ter controle van de feitelijk juiste weergave van hun intenties.

De planbureaus baseren hun analyse op de informatie die door partijen wordt aangeleverd, net zoals dat het geval was bij eerdere edities van KiK. Deze informatie is ter verificatie door derden in deze publicatie opgenomen. De planbureaus hebben geen oordeel over de vraag of deze informatie consistent is met wat partijen elders in woord of geschrift naar voren hebben gebracht. Wie dat wil weten, moet zelf op onderzoek uit.

Het vooraf publiceren van de wijze waarop beleidsvoorstellen worden behandeld, bevordert de transparantie van het KiK-proces. Het nadeel van deze transparantie is dat partijen als het ware worden uitgenodigd om de zwakke plekken in het instrumentarium van de planbureaus op te zoeken, door vooral beleidsvoorstellen in te brengen waarvan, om een of andere reden, de kosten worden onderschat of de baten overschat.

Dit nadeel van transparantie sluit aan bij een idee dat regelmatig in de media opduikt, namelijk dat een partij die de modellen van de planbureaus het beste kent, ook positief uit de doorrekening komt. Voor een deel is dat waar en dat is op zichzelf ook wenselijk. Immers, voor zover onze analyses een goede weergave zijn van de werkelijkheid, is het wenselijk dat partijen hun voorstellen bijstellen op grond van deze analyses. Indien een partij een voorstel echter vooral doet omdat de planbureaus kosten en/of baten niet adequaat in beeld brengen, is dat een reden tot zorg. De planbureaus zijn hierop voortdurend alert. Van belang daarbij is dat ieder voorstel voor- en nadelen heeft. Er bestaan geen 'gratis' maatregelen. Maatregelen met alleen maar voordelen zijn veelal allang ingevoerd. Het is aan de planbureaus om de voor- en nadelen van een voorstel in beeld te brengen, het is aan de politiek om keuzes te maken.

Net als vorige keer hebben wij alleen maatregelen in de analyse betrokken die juridisch haalbaar zijn. Dat betekent niet dat wij voor elke maatregel een doorwrochte juridische analyse hebben opgesteld, daarvoor ontbreekt het ons aan expertise. Maar het betekent wel dat op hoofdlijnen is bekeken of de maatregel doorgevoerd kan worden binnen de bestaande grenzen van het wetgevingsproces, de grondwet en internationale afspraken.

Politiek is het maken van keuzes. Hoe partijen dat hebben gedaan wordt in dit boek inzichtelijk gemaakt. Het gaat daarbij niet alleen om de effecten op bbp of economische grootheden in enge zin. De planbureaus hanteren een breed welvaartsbegrip, waarin ook andere zaken die burgers van belang vinden worden meegewogen, zoals milieu en reistijd. Hierbij is de stand van de wetenschap meestal de natuurlijke grens: indien er geen goed onderbouwde uitspraken over een bepaald effect mogelijk zijn, dan wordt het onderwerp niet opgenomen in KiK. Dat geldt bijvoorbeeld voor de welvaartseffecten van veiligheid. Kiezers (en partijen) die hier relatief grote waarde aan hechten, moeten hun keuzes dus op

andere gronden maken dan onze analyses, die slechts de netto investeringen op het gebied van veiligheid meenemen.

2 De hoofdlijnen van de verkiezingsprogramma's

Wat zijn in hoofdlijnen de plannen van de politieke partijen, wat zijn de gevolgen van die plannen? Tabel 2.1 geeft daarvan een globaal overzicht, dat in de rest van dit hoofdstuk wordt uitgediept.

Tabel 2.1 Samenvattend overzicht

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
	t.o.v. basispad									
EMU-saldo (2017, ex ante, mld euro)	16	15	7¼	13¾	10	14	15	14	14¼	10½
EMU-saldo (2017, ex ante, % bbp)	2,5	2,4	1,1	2,1	1,6	2,2	2,4	2,2	2,2	1,6
EMU-saldo (2017, ex post, % bbp)	1,4	1,1	1,3	1,1	0,8	1,0	1,0	1,1	0,7	0,9
Houdbaarheid (% bbp)	3,2	2,4	0,4	3,4	1,6	3,3	3,2	3,3	2,5	1,9
Overheidsschuld (2017, % bbp)	0,4	0,5	0,6	0,5	-1,4	-0,5	-4,8	-1,6	0,0	0,6
Bbp-volume (2017, %)	-0,2	-2,3	0,7	-0,6	-1,8	-1,1	-2,0	-1,4	-1,4	-0,4
Werkloosheid (2017, %-p)	0,8	1,3	-0,5	1,2	0,4	1,3	1,1	1,0	1,5	0,6
Saldo lopende rekening (2017, % bbp)	1,1	1,3	1,2	1,0	0,5	1,0	0,2	1,0	0,9	1,6
Structurele werkgelegenheid (2040, %-p)	3¾	-1	-¼	2¼	-3¾	1½	2¼	1	1	0
Structurele werkloosheid (2040, %-p)	-2	-½	-½	-1	¼	-¾	-1¾	-¾	-½	-¼
Koopkracht mediaan (2017, a)	-1¼	-¼	2	-3¼	3	-2½	2½	1	-1	-1¼
Koopkrachtverschillen (2017, a):										
Laagste t.o.v. hoogste inkomens (b)	-2	3¾	¼	-½	6¼	-¾	1	-½	¼	¾
Uitkeringen t.o.v. werknemers	-6¼	1½	-2¾	-¾	½	-2	-½	-2	2	-1½
Gepensioneerden t.o.v. werknemers	-2¼	¾	-¾	1	-2½	0	-3½	-2	-1	¾
Broeikasgassen (2020, Mton CO ₂ -eq)	-14	-34	5	-7	-23	-31	-63	-28	-16	4
Hernieuwbare energie (2020, %-p)	5	9	-1,5	2	5	7	9	8	5	-1,5
Werkgelegenheid zorg (2017, dzd)	-75	-55	-5	-50	-25	-45	-15	-60	-55	-20
Eigen betalingen ZVW (2013, euro)	70	-30	-60	40	-110	50	90	50	-30	-60
Meer (+) of minder (-) marktwerking cure	+/-	--	-	+/-	--	+/-	+/-	+/-	+/-	0
Bbp-effect onderwijs (structureel, %)	2,9	2,7	-0,2	0,7	0,5	3,5	1	1,8	0,7	0,8
Innovatie (score tussen + en -)	?	?	-	0	+	+	?	?	?	?
Woningmarkt (welvaartswinst, % bbp)	-0,2	0,4	-0,9	-0,1	-0,4	0,1	0,7	0,3	0,4	0
Prijs koopwoningen (2017, %)	2	-5	2	-2	-4	-3	-7	-5	-5	0
Netto huur (2017, %)	1	3	-5	2	-5	1	6	3	2	0
Bereikbaarheid (welvaartswinst, %bbp)	-0,01	0,02	-0,02	-0,02	0,01	0,04	-0,04	0,02	0	-0,02
Autogebruik (2020, %)	2	-10	2	2	-15	-15	-22	-15	0	2
OV-gebruik (2020, %)	-2	5	0	-2	12	5	20	7	0	2
Files snelwegen (2020, %)	10	-37	12	7	-20	-47	-67	-32	-25	15
Biodiversiteit (Vogel- en Habitatrichtlijn; %-p)	-10	0	-10	-5	5	10	20	0	-5	-10
	tot -5	tot 5	tot -5	tot 0	tot 10	tot 15	tot 25	tot 5	tot 0	tot -5

(a) %, cumulatief 2013-2017
(b) laagste inkomens: minder dan 175% bruto minimumloon; hoogste inkomens: meer dan 500% bruto minimumloon.

Alle politieke partijen willen het **begrotingstekort in 2017** verkleinen ten opzichte van het basispad. De vermindering van het begrotingstekort varieert tussen 7¼ mld euro voor de PVV tot 16 mld euro voor de VVD. Uitgedrukt in procenten van het bbp loopt deze tekortvermindering van 1,1% tot 2,5%. Dit zijn de **ex-ante** effecten waarbij nog geen rekening is gehouden met de macro-economische doorwerking van het pakket van maatregelen.

Tekortreducerende maatregelen dempen de economische groei op korte en middellange termijn, waardoor belastinginkomsten verminderen en uitkeringen toenemen. Bij de **ex-post** effecten wordt met deze doorwerking rekening gehouden. In dat geval varieert de tekortvermindering van 0,7% bbp voor de SGP tot 1,4% bbp voor de VVD, ten opzichte van het tekort van 2,6% bbp in 2017 in het basispad. Het effect op de **overheidsschuld** uitgedrukt in procenten bbp hangt niet alleen af van deze tekortvermindering in de jaren 2013-2017 maar ook van de ontwikkeling van het bbp in deze jaren. Voor de meeste partijen is de verandering van de staatsschuld verwaarloosbaar ten opzichte van de 74,2% bbp in 2017 in het basispad. Het pakket van GroenLinks heeft het grootste effect en doet de inflatie oplopen waardoor de overheidsschuldquote afneemt met 4,8% bbp. Aan de andere kant van het spectrum liggen PVV en DPK met een toename van de overheidsschuld met 0,6% bbp.

Voor sommige maatregelen neemt het effect af na 2017 (bijvoorbeeld nullijn ambtenaren omdat de stijging van de ambtenarensalarissen wel tijdelijk maar niet structureel achter kan blijven bij de markt) terwijl voor andere maatregelen het effect juist toeneemt (bijvoorbeeld verhoging AOW-leeftijd). De **houdbaarheid**indicator neemt naast de effecten op de begroting in 2017 ook de begrotingseffecten na 2017 in beschouwing. Voor de PVV is het houdbaarheidseffect kleiner dan het ex-ante effect in 2017; voor de SP is het gelijk en voor de overige partijen is het groter. Het houdbaarheidseffect varieert van 0,4% bbp voor de PVV tot 3,4% bbp voor het CDA. In het basispad bedraagt het houdbaarheidstekort 1,1% bbp in 2017.

De pakketten dempen in de meeste gevallen het **bbp in 2017** ten opzichte van het basispad. Het pakket van de PvdA heeft het grootste negatieve effect (-2,3%) terwijl dat van de VVD het bbp nagenoeg ongewijzigd laat, en het pakket van de PVV een positief effect van 0,7% heeft. Het effect op de **werkloosheid in 2017** varieert van een stijging van 1,5%-punt voor SGP tot een daling van 0,5%-punt voor de PVV, ten opzichte van 5¼% in het basispad. Het saldo op de **lopende rekening** van de betalingsbalans (9¼ % bbp in het basispad) loopt voor alle partijen op, tussen 0,2% bbp voor GroenLinks tot 1,6% bbp voor DPK.

De pakketten hebben een wisselend effect op de **koopkracht in 2017** (het cumulatieve effect van de mutaties in de jaren 2013 tot en met 2017). De bandbreedte is een stijging van 3% voor de SP tot een daling van -3¼% voor het CDA, ten opzichte van een daling van -½% cumulatief in het basispad. Bovendien werken de pakketten verschillend uit op diverse groepen. Zo neemt bij de SP over gehele periode de koopkracht van laagste inkomens 6¼% meer toe dan die van de hoogste inkomens ten opzichte van het basispad. Aan de andere kant van het spectrum blijft bij de VVD de koopkracht van de laagste inkomens 2% achter bij die van de hoogste inkomens. Uitkeringsgerechtigden blijven -6¼% in koopkracht achter bij

de werknemers als het pakket van de VVD wordt uitgevoerd. Uitkeringsgerechtigden hebben bij PvdA, SP en SGP juist een betere koopkrachtontwikkeling dan werknemers. Gepensioneerden blijven 3½% in koopkrachtontwikkeling achter bij werknemers als het pakket van GroenLinks wordt uitgevoerd. Gepensioneerden kennen daarentegen een betere koopkrachtontwikkeling dan werknemers bij het CDA, DPK en de PvdA.

De partijprogramma's hebben uiteenlopende **structurele werkgelegenheids- en werkloosheidseffecten**, waarbij het beeld voor sommige partijen afwijkt van de werkgelegenheidseffecten in 2017. Structureel is gedefinieerd als in 2040. Overigens wordt een groot deel van de effecten ruim voor 2040 gerealiseerd. Sommige maatregelen realiseren hun structurele effect pas rond 2040, zoals woningmarkt- of AOW-maatregelen. Bij de fiscale maatregelen wordt verondersteld dat het grootste deel van het structurele werkgelegenheidseffect in 2025 wordt bereikt.

Aan de ene kant van het spectrum leiden vooral de fiscale maatregelen van VVD, CDA en GroenLinks tot meer werkgelegenheid en minder werkloosheid. In mindere mate geldt dit ook voor D66. Aan de andere kant van het spectrum leiden (met name de fiscale) maatregelen van de SP tot een hogere marginale druk en daarmee tot minder werkgelegenheid en meer werkloosheid. Ook bij de PvdA en de PVV daalt de werkgelegenheid, maar tegelijk neemt de structurele werkloosheid af.

In 2040 is de AOW-leeftijd bij acht van de tien partijen conform het basispad, namelijk 68 jaar en 6 maanden. De VVD verhoogt de AOW-leeftijd met ruim een jaar tot 69 jaar en 9 maanden. De PVV verlaagt de AOW-leeftijd naar 65. Bij de PvdA kan de AOW-leeftijd flexibel worden gekozen. Vooral de SP introduceert flankerend beleid waardoor de werkgelegenheid afneemt.

Door de maatregelpakketten van VVD, PvdA, CDA, SP, D66, GroenLinks, ChristenUnie en SGP neemt de emissie van **broeikasgassen** af. De grootste afname wordt bereikt met het maatregelpakket van GroenLinks. Door de maatregelen van de PVV en DPK nemen de broeikasgasemissies toe. Bij partijen die emissiereducties realiseren wordt veruit de grootste bijdrage geleverd door de toename van hernieuwbare energie, die de inzet van fossiele energie verdringt. De grootste toename van hernieuwbare energie wordt bereikt met de maatregelpakketten van PvdA en GroenLinks, gevolgd door respectievelijk de ChristenUnie en D66. Met de maatregelpakketten van deze partijen wordt de EU-doelstelling van 14% in 2020 ruimschoots gehaald. De pakketten van VVD, SP en SGP zijn toereikend om de EU-doelstelling te realiseren. De pakketten van PVV, CDA en DPK zijn niet toereikend om deze doelstelling te realiseren.

Bij de **zorg** beperkt de analyse zich noodgedwongen tot de budgettaire effecten van de voorgenomen maatregelen, dat wil zeggen de kosten. De effecten van de maatregelen op de gezondheid van mensen, zijn heel moeilijk, zo niet onmogelijk op verantwoorde manier te kwantificeren, en blijven daarom buiten beeld. Partijen verschillen fors ten aanzien van de mate waarin en de wijze waarop zij willen bezuinigen op de uitgaven aan zorg. De effecten van de maatregelen van de partijen op de **werkgelegenheid in de zorg** lopen uiteen. In het

basispad stijgt deze met 140.000 personen. Alle partijen komen lager uit, van -75.000 personen voor de VVD tot -5.000 voor de partij die de minst zware ingrepen doet in de zorg (PVV).

Over de wenselijkheid van **eigen betalingen in de zorgverzekeringswet** wordt verschillend gedacht. SP, DPK, PVV, PvdA, SGP verlagen de eigen betalingen ten opzichte van het basispad; CDA, ChristenUnie, D66, VVD en GroenLinks verhogen ze. De aanpassingen variëren van een verlaging met 110 euro (SP) tot een verhoging met 90 euro (GroenLinks). GroenLinks, PvdA, SGP en D66 kiezen voor een inkomensafhankelijk eigen risico. VVD, D66, SGP kiezen bovenop het eigen risico voor procentuele eigen betalingen, waarbij een bepaald percentage van de factuur voor rekening van de verzekerde komt. De remgeldeffecten zijn groter, omdat men ook moet bijbetalen aan vervolghandelingen.

Alle partijen behalve het CDA kiezen ervoor om van de **AWBZ** een sociale voorziening te maken, die regionaal wordt uitgevoerd. De zorgbehoefte kan zo meer afgestemd worden op individuele omstandigheden. De keerzijde is dat er verschillen zullen ontstaan in de hoeveelheid zorg tussen regio's en wellicht ook tussen zorgaanbieders. Het CDA houdt vast aan het verzekeringskarakter, met als aanpassing een uitkering in vouchers in plaats van in natura.

In de **curatieve zorg** kiezen VVD, PVV, CDA, D66, GroenLinks, ChristenUnie, SGP en DPK, ervoor om door te gaan met gereguleerde marktwerking. VVD, PVV, CDA, D66, GroenLinks, ChristenUnie en SGP willen daarbij wel een slot op de deur om een lager groeipad van de zorguitgaven af te kunnen dwingen. Deze partijen willen het macrobeheersingsinstrument (MBI) en specialistenbudget gebruiken om tot en met 2017 de volumegroei in de ziekenhuiszorg verder te verlagen van 2½% tot 2% per jaar. De PvdA en de SP willen een drastische wijziging van het zorgstelsel waarbij de zorg een voorziening wordt en het aanbod van de zorg gestuurd wordt via krappe budgettering. Dat maakt de zorg goedkoper, maar leidt mogelijk wel tot terugkeer van de wachtlijstproblematiek.

Zes van de tien partijen (GroenLinks, D66, PvdA, ChristenUnie, SGP en VVD) intensiveren per saldo op **onderwijs**. D66, VVD en PvdA realiseren met hun onderwijsbeleid op de lange termijn een groot positief effect in termen van percentage van het bbp. De ChristenUnie realiseert een kleiner effect, omdat slechts in beperkte mate wordt ingezet op kansrijke institutionele maatregelen. GroenLinks intensiveert weliswaar het meest in onderwijs, maar investeert relatief beperkt in kansrijke maatregelen. DPK realiseert een positief totaaleffect door de inzet op prestatiebekostiging. De onderwijsmaatregelen van SGP, CDA en SP leiden op termijn tot kleinere positieve bbp-effecten. De PVV realiseert op lange termijn een klein negatief totaaleffect. Op terrein van **innovatie** zetten SP en D66 in op kansrijke maatregelen, door respectievelijk een beperkte verlaging van het WBSO-budget en het afschaffen van de innovatiebox. Het innovatiebeleid van het CDA is als neutraal beoordeeld omdat deze partij weinig verandert aan het bestaande beleid. De PVV bezuinigt maximaal op innovatiebeleid, en schaft daarmee een aantal effectieve beleidsinstrumenten af, waaronder de WBSO. Dit schaadt de welvaart op lange termijn. Het verwachte welvaartseffect van de voorstellen van

de overige partijen (VVD, PvdA, GroenLinks, ChristenUnie, SGP en DPK) is per saldo onbekend.

Wat betreft de **woningmarkt** verbeteren PvdA, GroenLinks, ChristenUnie, SGP en, in mindere mate, D66 de doelmatigheid van zowel de koopmarkt als de huurmarkt, en boeken daarmee welvaartswinst. Deze partijen beperken allemaal in meer of mindere mate de hypotheekrenteaftrek. Tegelijkertijd verminderen zij de rantsoenering op de huurmarkt. PvdA, CDA, GroenLinks, ChristenUnie, en SGP vervangen daarbij het huidige woningwaarderingstelsel door een systeem waarbij de maximaal redelijke huur wordt vastgesteld op 4,5% van de WOZ-waarde van de woning. De partijen die de werking van de woningmarkt verslechteren, hebben gemeen dat zij de aantrekkelijkheid van het exploiteren van huurwoningen verminderen, waardoor het aanbod van huurwoningen afneemt en de rantsoenering op de huurmarkt toeneemt.

De **bereikbaarheidsbaten** die de partijen realiseren in 2020, liggen dicht bij elkaar. Positieve reistijd-baten worden gecompenseerd door welvaartsverlies door minder auto-gebruik. PvdA, SP, D66, GroenLinks en ChristenUnie realiseren in verhouding tot de andere partijen grote reistijd-baten, maar ook een relatief groot verlies door afname van het auto- en ov-gebruik. Dit komt door de invoering van een kilometerheffing, waardoor de files fors afnemen, maar waardoor mensen ook vaker besluiten om niet te reizen. Bij VVD, PVV, CDA, SGP en DPK zijn de veranderingen in bereikbaarheidsbaten geringer.

De partijen maken duidelijk verschillende keuzes bij het **natuurbeleid**. Het maatregelenpakket van GroenLinks komt de biodiversiteit het meest ten goede. Dit komt omdat GroenLinks zowel het meeste geld besteedt aan de aankoop en de inrichting van nieuwe natuur, als aan het beheer ervan. De ambities van D66 en SP zijn iets bescheidener, waardoor de verbeteringen in biodiversiteit navenant kleiner zijn. Waar de SP met prioriteit inzet op de EHS, besteden zowel GroenLinks als D66 ook extra aandacht aan de soorten van de Vogel- en Habitatrictlijnen die hun leefgebied buiten de EHS hebben. Bij PvdA en ChristenUnie neemt de biodiversiteit met enkele procentpunten toe. Dit komt vooral door de extra aandacht voor natuur buiten de EHS. SGP en CDA bezuinigen weliswaar op de uitbreiding en de inrichting van natuur, maar ze besteden wel middelen aan het tijdelijk herstelbeheer en het verdrogingsprobleem. Per saldo neemt de biodiversiteit bij deze partijen met enkele procentpunten af. VVD, PVV en DPK bezuinigen het meest op natuur waardoor de biodiversiteit bij deze partijen het meest achteruit gaat.

2.1 Overheidsbegroting

Alle partijen willen het overheidstekort in 2017 verminderen, hetgeen blijkt uit de verbetering van het ex-ante EMU-saldo ten opzichte van het basispad. Ex ante betekent dat de effecten van de maatregelen op de economie - en de doorwerking daarvan op het EMU-saldo - niet zijn meegenomen (zie daarvoor paragraaf 2.3). Voor alle partijen dragen netto ombuigingen op de overheidsuitgaven bij aan de gewenste tekortvermindering, maar aan de lastenkant is het beeld gemengd.

Vijf partijen (DPK, PvdA, PVV, SP en GroenLinks) willen in 2013 het overheidstekort nog doen toenemen ten opzichte van het basispad, terwijl de PVV dat ook voor 2014 wil. Twee partijen (D66 en SGP) houden in 2013 het overheidstekort ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De overige drie partijen (VVD, CDA en ChristenUnie) beginnen al in 2013 met de tekortvermindering.

Figuur 2.1 Budgettaire keuzes: netto uitgaven en lastenmutaties (2017, mld euro in prijzen 2012, t.o.v. basispad)

De VVD verbetert het ex-ante EMU-saldo in 2017 het meest: 16 mld euro. De PVV boekt met 7¼ mld euro de kleinste verbetering. Veel partijen voeren ook maatregelen door waarvan de

budgettaire effecten pas na 2017 volledig tot uitdrukking komen, bijvoorbeeld door een lang invoeringstraject. Ook nemen besparingen van een bepaalde maatregel soms toe met de vergrijzing van de bevolking. Indien maatregelen na 2017 meer (of minder) opleveren of kosten, wordt dat meegenomen in de berekening van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn (zie 2.6).

Hoe bereiken de partijen hun verbetering van het EMU-saldo in 2017? Figuur 2.1 geeft een overzicht van de belangrijkste posten. Het betreft de netto uitgavencategorieën openbaar bestuur, sociale zekerheid, zorg en onderwijs, en de lastenmutaties voor huishoudens en bedrijven. Bij de uitgaven duidt een negatieve uitslag op een netto bezuiniging, bij de lastenmutaties op een verlaging van de lasten.

Alle partijen bezuinigen per saldo op de uitgaven. De VVD buigt het meest om (22¼ mld euro) en GroenLinks het minst (9¾ mld euro). Vier partijen (in afnemende volgorde: GroenLinks, ChristenUnie, D66, SGP) kiezen ervoor om de EMU-relevante lasten te verzwaren ten opzichte van het basispad. De zes andere partijen (in afnemende volgorde: PVV, VVD, DPK, CDA, SP en PvdA) willen deze juist verlichten.

Vier partijen boeken een bezuiniging via een verdere versobering van de **arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector** (ChristenUnie, DPK, VVD en SGP). Twee partijen kiezen hier voor een intensivering ten opzichte van het basispad (PvdA en SP).

Alle partijen bezuinigen op het **openbaar bestuur**. Acht van de tien partijen kiezen voor de maximale ombuiging die het CPB de komende kabinetsperiode voor mogelijk houdt (zie voor een uitleg over de haalbaarheid van ombuigingen op het openbaar bestuur paragraaf 14.1). Alleen de SGP en D66 blijven onder dit plafond.

Op de VVD en SGP na willen alle partijen minder uitgeven aan **veiligheid**, veelal door te bezuinigen op de apparaatskosten. De uitgaven aan **defensie** blijven in de plannen van vijf partijen per saldo ongewijzigd. (VVD, CDA, ChristenUnie, SGP, DPK). De SP bezuinigt hierop het meest: 1½ mld euro.

Alleen de VVD intensificeert op **bereikbaarheid**. De ChristenUnie houdt de uitgaven ongewijzigd. Alle andere partijen kiezen ervoor hier juist op te bezuinigen. De PvdA bezuinigt het sterkst op bereikbaarheid (1¾ mld euro).

De ChristenUnie geeft het meest uit aan **milieu** ten opzichte van het basispad: 1½ mld euro. Ook D66, GroenLinks en de SP trekken hier meer geld voor uit. De PVV en DPK buigen het sterkst om op milieu-uitgaven (¾ mld euro). Overigens voeren de meeste partijen hun beleid op milieuterrein ook uit via lastenmaatregelen. Het verschil in uitgaven zegt daarmee niet alles over de totale inzet van een bepaalde partij op milieugebied.

Zeven partijen willen meer uitgeven aan **onderwijs**. GroenLinks intensificeert het meest (2¼ mld euro). Van de drie partijen die minder geld willen uitgeven dan in het basispad, brengt de PVV de onderwijsuitgaven het meest terug (2 mld euro).

Aan de **zorg** wordt door alle partijen in 2017 minder geld uitgegeven dan in het basispad. De VVD buigt met 8½ mld euro het meest om; DPK met ½ mld euro het minst. Op het terrein van de zorg valt er echt wat te kiezen: niet alleen de omvang van de ombuigingen loopt flink uiteen, ook over de optimale inrichting van het zorgstelsel verschillen de partijen sterk van mening. Sommige partijen kiezen ervoor kostenbesparingen te realiseren door het pakket verzekerde zorg te verkleinen en meer prikkels neer te leggen bij de consument. Anderen kiezen voor budgettering. In paragraaf 2.8 wordt nader ingegaan op deze verschillen.

In de **sociale zekerheid** wordt door alle partijen miljarden omgebogen. GroenLinks geeft ten opzichte van het basispad 8 mld euro minder uit. Dit wordt evenwel vooral bereikt door afschaffing van de zorgtoeslag, waarbij de opbrengst wordt gebruikt voor verlaging van de Zvw-premies. Voor het EMU-saldo pakt de maatregel op deze manier neutraal uit. Ook de PvdA en SP nemen deze maatregel. De PVV buigt in de sociale zekerheid het minst om (1½ mld euro). Zij kiest voor verlaging van de AOW-leeftijd ten opzichte van het basispad, door vast te houden aan 65 jaar. De SP kiest voor een tragere verhoging dan in het basispad en ontziet mensen met lage inkomens. De meeste andere partijen willen de AOW-leeftijd sneller verhogen dan in het basispad.

PVV en DPK korten het meest op **internationale samenwerking**, op de voet gevolgd door de VVD. De SP, GroenLinks en de ChristenUnie hogen het budget voor ontwikkelingssamenwerking op. Er is geen enkele partij die per saldo ten opzichte van het basispad meer uitgeeft aan **overdrachten aan bedrijven** (inclusief subsidies naar bijvoorbeeld het maatschappelijk middenveld).

Tabel 2.2 Overheidsuitgaven

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
effect in 2017 t.o.v. het basispad in mld euro										
Arbeidsvoorwaarden	-1	1	0	0	1	0	0	-1	-1	-1
Openbaar bestuur	-1¼	-1¼	-1¼	-1¼	-1¼	-1	-1¼	-1¼	-1½	-1¼
Veiligheid	¼	-½	-½	-½	-¼	-½	-¼	-¼	¼	-½
Defensie	0	-1	-½	0	-1½	-½	-1	0	0	0
Bereikbaarheid	¼	-1¼	-¾	-¾	-1	-½	-¼	0	-1¼	-¼
Milieu	-½	-¼	-¾	0	½	1¼	¾	1½	-½	-¾
Onderwijs	¼	¾	-2	0	-1	1¼	2¼	½	½	-¾
Zorg	-8½	-4½	-1¼	-5¼	-¾	-5	-1¾	-5¼	-3¾	-½
Sociale zekerheid	-7	-6¾	-1½	-6	-6¾	-7½	-8	-3½	-5½	-4¼
Overdrachten aan bedrijven	-½	-½	-1¼	-¼	-¼	0	-½	-½	0	-1¼
Interne samenwerking	-2¾	0	-3½	-½	¾	0	¾	¼	0	-3¼
Overig	-¾	0	-1¼	-¼	-¼	-½	0	-½	-1	-¾
Totaal EMU-relevante uitgaven	-22¼	-15¼	-14¾	-15¼	-11¼	-12¾	-9¾	-11	-13¾	-14¾

In het basispad zit een daling van de werkgelegenheid bij de overheid. De partijen versterken deze daling, variërend van 5.000 ambtenaren bij GroenLinks tot 65.000 bij de PVV. Ook de werkgelegenheid in de zorg neemt af ten opzichte van het basispad, van 5.000 bij de PVV tot 75.000 bij de VVD. Het basispad bevat namelijk een stijging van de werkgelegenheid in de

zorg van in totaal 140.000 banen tussen 2012 en 2017. De programma's van de politieke partijen dempen deze stijging deels.

Tabel 2.3 Werkgelegenheid bij overheid en zorg

	Niveau	Basispad	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
	2012	2013-2017	effect in 2017 in duizenden arbeidsjaren t.o.v. het basispad									
Overheid	1048	-40	-35	-30	-65	-30	-40	-15	-5	-15	-15	-45
Zorg	967	140	-75	-55	-5	-50	-25	-45	-15	-60	-55	-20
Totaal	2015	100	-110	-85	-70	-80	-65	-60	-20	-75	-70	-65

In tabel 2.4 is de lastenontwikkeling opgenomen. Zes partijen brengen de EMU-relevante lasten terug. De PVV en de VVD het meest. De grootste lastenverzwaring komen we tegen bij GroenLinks. De ChristenUnie en D66 verhogen de lasten voor huishoudens, bij de andere partijen dalen deze juist. GroenLinks en SP voeren de grootste lastenverzwaringen voor bedrijven door.

De **lasten op milieu** dalen bij DPK. Bij de VVD de PVV blijven ze nagenoeg onveranderd. Bij alle andere partijen gaan deze omhoog. Bij GroenLinks is de stijging het sterkst: 11½ mld euro. GroenLinks boekt tegelijkertijd de grootste lastenverlichting op **inkomen en arbeid**. Op DPK na voeren ook de andere partijen in deze categorie lastenverlichtingen door.

Tabel 2.4 Lastenontwikkeling

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
effect in 2017 t.o.v. het basispad in mld euro										
Milieu	-¼	2½	0	¾	6¾	3	11½	5	1½	-¾
Inkomen en arbeid	-5½	-1¾	-3¾	-3¾	-10½	-2¾	-13½	-4	-5½	1
Vermogen en winst	0	1½	2	¼	6	-¾	6	¾	½	-¾
Overig	-½	-2½	-6½	1¼	-3¾	1¾	1¼	1½	4	-3¾
Totaal EMU-relevante lasten	-6¼	-¼	-7½	-1¾	-1¼	1¼	5¼	3	½	-4¼
w.v. huishoudens	-6¾	-½	-7½	-2½	-8¼	½	-2¼	1¼	-½	-1
bedrijven	½	¼	0	1	6¾	¾	7	1½	½	-3¼
buitenland	0	0	0	0	¼	0	¼	¼	½	0
Niet-EMU-relevante lasten	2¼	1½	-¾	2	-1¼	1	½	¾	½	-1

De lasten op **vermogen en winst** blijven bij de VVD nagenoeg ongewijzigd. Bij D66 en DPK gaan ze omlaag en bij de andere partijen omhoog. In de categorie **overig** (btw, accijnzen) is de verdeling tussen verhoging en verlaging half om half. De grootste verlichting treffen we hier aan bij de PVV. Deze partij kiest, net als DPK, SP en PvdA, voor een btw-verlaging ten opzichte van het basispad.

2.2 Macro-economische effecten

De pakketten van de partijen werken verschillend door op de economie. Alle maatregelen zijn geanalyseerd met het macro-econometrische model SAFFIER dat ook bij de analyse van het Begrotingsakkoord 2013 is gebruikt.¹⁷ Tabel 2.5 laat de macro-economische effecten voor de periode 2013-2017 zien. De eerste kolom beschrijft het basispad uit juni 2012. De overige kolommen laten de uitkomsten van de pakketten van de partijen zien. De bovenste regels geven de effecten op de gemiddeld jaarlijkse groeivoet van de betreffende variabele voor de periode 2013-2017. Als een variabele 0,5%-punt per jaar minder groeit, komt deze in 2017 ongeveer 2,5% lager uit dan in het basispad. De onderste regels laten het niveauverschil zien in 2017.

Tabel 2.5 Macro-economische effecten, 2013-2017, t.o.v. het basispad

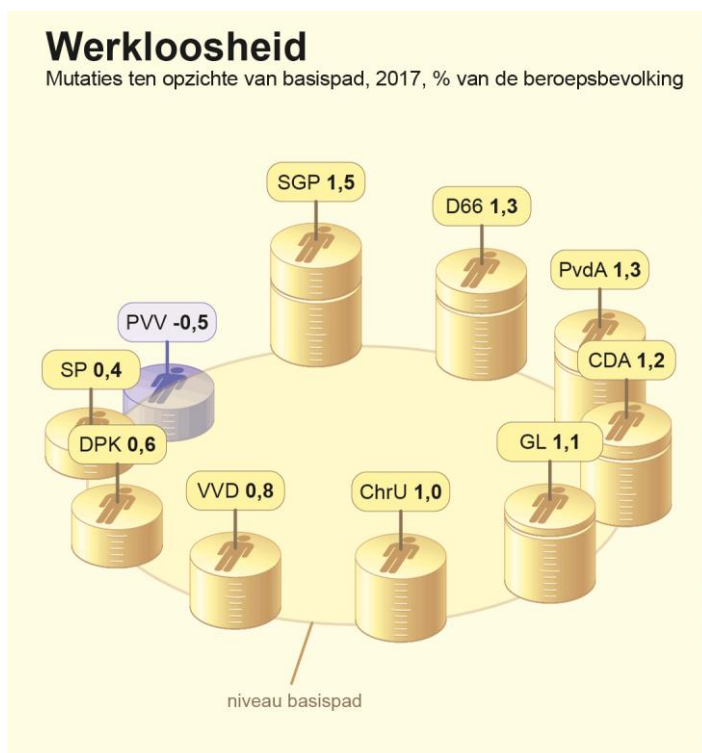
	Basis	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
effect op jaarlijkse groei in %-punt											
Volume bestedingen en productie											
Bruto binnenlands product	1½	0,0	-0,5	0,1	-0,1	-0,4	-0,2	-0,4	-0,3	-0,3	-0,1
Consumptie huishoudens	¼	-0,1	-0,7	0,1	-0,3	-0,4	-0,5	-0,2	-0,4	-0,4	-0,5
Overheidsbestedingen	½	-1,1	-0,9	-0,7	-0,9	-0,5	-0,7	-0,1	-0,7	-0,7	-0,5
Lonen en prijzen											
Contractloon marktsector	2¼	-1,6	-0,2	-0,6	-1,1	0,4	-0,6	0,9	-0,2	-0,5	-0,7
Consumptieprijis	2	-0,5	0,0	-0,6	-0,2	0,2	0,0	1,0	0,2	0,2	-0,4
Arbeidsmarkt											
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,1	-0,4	0,1	-0,2	-0,3	-0,2	-0,2	-0,3	-0,3	-0,1
w.v. marktsector	-¼	0,2	-0,2	0,4	0,1	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1	-0,1	0,1
effect op niveau 2017 in %-punten											
Werkloze beroepsbevolking	5¼	0,8	1,3	-0,5	1,2	0,4	1,3	1,1	1,0	1,5	0,6
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¼	-2,5	-0,7	-0,1	-1,7	0,7	-1,1	0,8	-0,2	-0,9	-0,9
Saldo lopende rekening (% bbp)	9¼	1,1	1,3	1,2	1,0	0,5	1,0	0,2	1,0	0,9	1,6

Alle partijen verlagen de **EMU-relevante uitgaven** ten opzichte van het basispad. De mate waarin de overheidsbestedingen, bijvoorbeeld uitgaven aan zorg, onderwijs, openbaar bestuur, verminderd worden, verschilt tussen partijen. GroenLinks bezuinigt hierop het minst, de VVD het meest. Voor het overige verlagen de partijen de inkomensoverdrachten, zoals het aantal of de hoogte van uitkeringen, toeslagen, uitgaven aan internationale samenwerking. Ook bij de inkomsten zijn er verschuivingen. Enkele partijen verlagen de **EMU-relevante lasten**, de PVV het meest, terwijl andere partijen deze verhogen, GroenLinks het meest.

¹⁷ Zie CPB, 2010, SAFFIER II, 1 model voor de Nederlandse economie, in 2 hoedanigheden, voor 3 toepassingen, CPB document 217.

Op de PVV na komt bij alle partijen de **consumptie van huishoudens** lager uit dan in het basispad. Hierbij spelen de maatregelen op het gebied van inkomensoverdrachten en de lasten een rol. Daarnaast is de ontwikkeling van de werkgelegenheid belangrijk. Ook kan er een effect zijn van de ontwikkeling van de reële lonen, maar deze worden soms gecompenseerd door de lastenontwikkeling. Bij de PvdA neemt de consumptie het meest af door een combinatie van minder werkgelegenheid en lagere reële lonen. Bij de PVV stijgt de consumptie juist vanwege de hogere werkgelegenheidsgroei en de lastenverlichting. Bij de meeste partijen neemt het **bruto binnenlands product** (bbp) minder toe dan in het basispad. Bij de PvdA is het effect op het bbp het grootst. Bij de VVD is het bbp nagenoeg gelijk aan het basispad, terwijl de PVV bbp-groei realiseert ten opzichte van het basispad.

Het **arbeidsaanbod** verandert ook door de pakketten, zowel het aantal personen dat werkt of op zoek is naar werk, als het aantal uren per week dat de gemiddelde persoon werkt. De beleidsmatige effecten op het arbeidsaanbod staan beschreven in paragraaf 2.5 (belastingmaatregelen, sociale zekerheid). In de analyse zijn verder conjuncturele effecten meegenomen van veranderingen in de werkloosheid en reële lonen. Het aantal personen dat wil werken stijgt het meest bij GroenLinks en daalt bij PVV en ChristenUnie. De deeltijdfactor (aantal personen per arbeidsjaar) neemt vooral toe bij SP en GroenLinks en in mindere mate bij de PvdA. De werkgelegenheid in de zorg en bij de overheid neemt bij alle partijen af ten opzichte van het basispad. Bij GroenLinks is de afname met 20.000 arbeidsjaren het kleinst, bij de VVD met 110.000 het grootst.

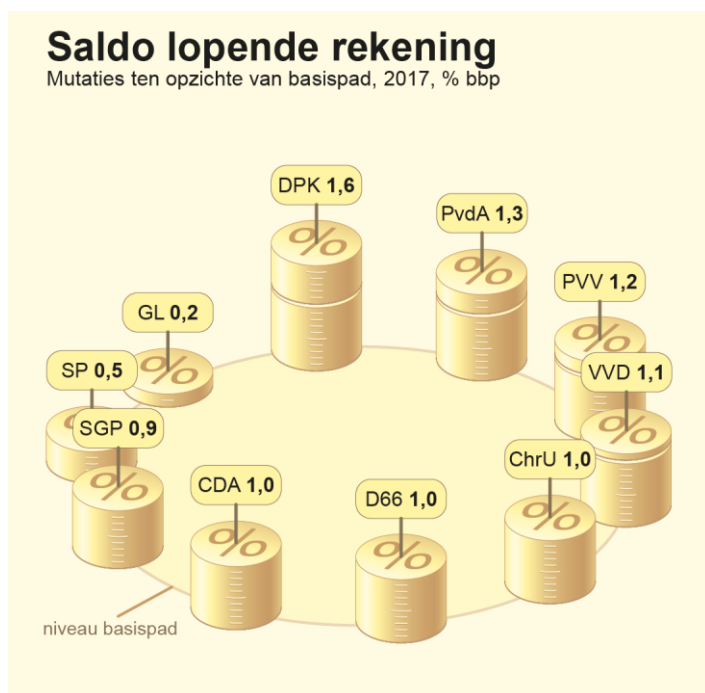

Op middellange termijn (tot 2017) heeft de combinatie van meer arbeidsaanbod en minder werkgelegenheid in de collectieve sector een opwaarts effect op de werkloosheid.

Aanpassingsprocessen op de arbeidsmarkt kosten tijd. Op lange termijn heeft het extra arbeidsaanbod of de lagere werkgelegenheid in de collectieve sector geen effect op de (evenwichts)werkloosheid.

Bij bijna alle partijen neemt de **werkloosheid** toe ten opzichte van het basispad. De mate waarin dit gebeurt, hangt af van het arbeidsaanbod en de werkgelegenheid in de collectieve sector, maar ook van de doorwerking in de rest van de economie. Door het pakket van de PVV neemt de werkloosheid juist af. Dit komt vooral door de lastenverlichting, waardoor de economische groei toeneemt ten opzichte van het basispad.

In de meeste pakketten komen de **contractlonen** lager uit. Dit komt door de oplopende werkloosheid, de vertraging van de economische groei en bij enkele partijen door lagere prijzen. Vooral bij de VVD en in mindere mate bij het CDA en D66 wordt dit effect versterkt door de lagere *replacement rate* (verhouding tussen beschikbaar inkomen van werkenden en uitkeringsgerechtigden). Bij enkele partijen hebben lastenverhogingen een opwaarts effect op de lonen en prijzen. Dit speelt het meest bij GroenLinks. Bij de VVD daalt de arbeidsinkomensquote het meest. Dit komt door de lagere contractlonen. Bij SP en GroenLinks stijgt deze quote juist vanwege de hogere lonen.

Bij alle partijen neemt het **saldo op de lopende rekening** verder toe. Een belangrijke verklaring is een hoger uitvoersaldo, dat soms het gevolg is van meer uitvoer door een verbeterde concurrentiepositie en soms het gevolg is van minder invoer door een lager bbp. Daarnaast verminderen met name PVV, DPK en VVD de uitgaven aan internationale

samenwerking. Ook daardoor neemt het saldo op de lopende rekening toe.

2.3 Overheidstekort en overheidsschuld

Vanwege de doorwerking van de pakketten op de economie is de verbetering van het **EMU-saldo** in 2017 minder groot dan de initiële impulsen (de ex-ante bedragen uit paragraaf 2.1). De effecten van de doorwerking op het EMU-saldo zijn **inverdieneffecten**. Veel van de maatregelen die de partijen voorstellen hebben negatieve inverdieneffecten, die daarom ook wel uitverdieneffecten genoemd worden. Vooral de bezuinigingen op het aantal ambtenaren en de werkgelegenheid in de zorg hebben relatief grote uitverdieneffecten. In eerste instantie loopt de inkomstenbelasting terug, stijgen de kosten voor werkloosheidsuitkeringen en neemt de consumptie van huishoudens af, waardoor de btw-inkomsten dalen. Het verminderen van inkomensoverdrachten aan het buitenland (ontwikkelingssamenwerking) heeft nagenoeg geen inverdieneffecten. Hierbij is aangenomen dat deze lagere inkomensoverdrachten geen gevolgen hebben voor de binnenlandse economie. De inverdieneffecten verschillen per maatregel en kunnen ook toe- of afnemen na verloop van tijd.¹⁸

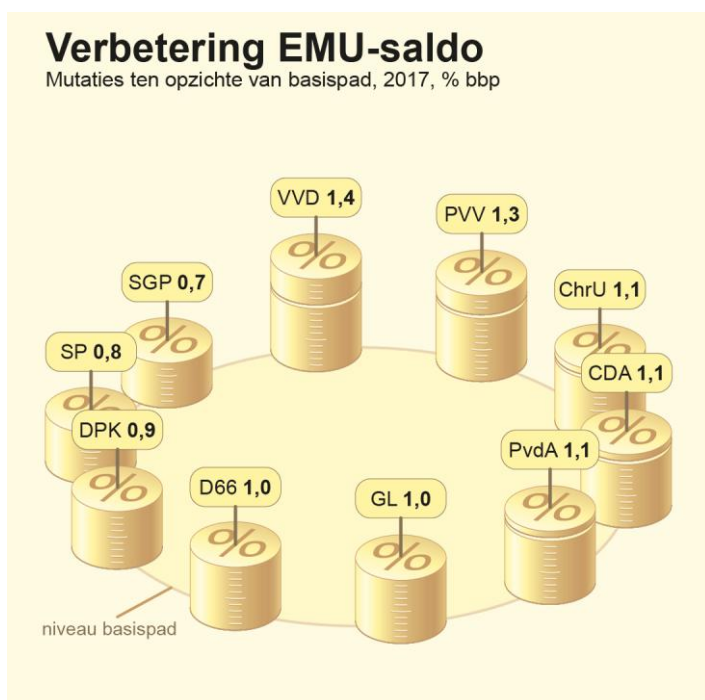
Veel van de pakketten bevatten omvangrijke verschuivingen tussen uitgaven- of lastencategorieën. Omdat de inverdieneffecten per maatregel verschillen, hoeven deze verschuivingen niet neutraal uit te pakken. Zo is een verlaging van de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking en een verhoging van ambtenarensalarissen met beide 1 mld euro wel neutraal voor het ex-ante EMU-saldo, maar treden er wel positieve inverdieneffecten op. Een vergelijkbaar effect kan optreden door binnen de lasten te schuiven.

Voor een deel van de maatregelen mag verwacht worden dat de inverdieneffecten afnemen in de tijd. Een deel van de effecten op de werkloosheid is tijdelijk van aard, omdat er aanpassingen volgen op de arbeidsmarkt. Andere maatregelen hebben wel blijvende effecten, bijvoorbeeld via structureel hogere werkgelegenheid en/of lagere evenwichtswerkloosheid. Deze effecten worden vanzelfsprekend meegenomen in de houdbaarheidsanalyse.

Voor het merendeel van de partijen liggen de inverdieneffecten in 2017 tussen de -40 en -55% van de ex-ante omvang van hun pakket. Dat ligt in de lijn van de analyse van het Begrotingsakkoord 2013. De variatie in de inverdieneffecten hangt bijvoorbeeld af van de mate waarin het pakket de werkgelegenheid in de collectieve sector verandert of de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking. De PVV heeft in 2017 positieve inverdieneffecten, veroorzaakt doordat bijna de helft van het ex-ante bedrag bestaat uit bezuinigingen op

¹⁸ Zie CPB notitie van 31 mei 2012 "Nadere informatie doorrekening verkiezingsprogramma's" voor de analyse van enkele beleidsvarianten met SAFFIER.

ontwikkelingssamenwerking. Verder verschuift de PVV lasten naar belastingen met relatief kleine negatieve inverdieneffecten.

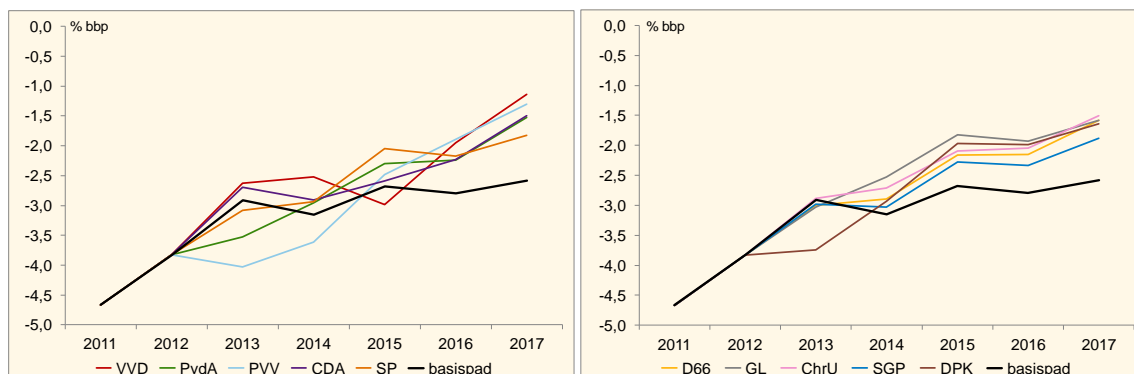
Tabel 2.6 Overheidstekort en overheidsschuld in 2017

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6
Ex-ante effect pakket (% bbp)	2,5	2,4	1,1	2,1	1,6	2,2	2,4	2,2	2,2	1,6
Inverdieneffect (% bbp)	-1,0	-1,3	0,2	-1,0	-0,8	-1,2	-1,4	-1,1	-1,5	-0,7
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-1,1	-1,5	-1,3	-1,5	-1,8	-1,6	-1,6	-1,5	-1,9	-1,6
EMU-schuld (% bbp, basispad)	74,1	74,1	74,1	74,1	74,1	74,1	74,1	74,1	74,1	74,1
Effect pakket	0,4	0,5	0,6	0,5	-1,4	-0,5	-4,8	-1,6	0,0	0,6
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	74,5	74,6	74,7	74,6	72,7	73,7	69,4	72,5	74,2	74,7

Alle partijen verbeteren het EMU-saldo in 2017 ten opzichte van het basispad, maar zij houden in 2017 ook allemaal een tekort over. Het EMU-saldo varieert van -1,1% bbp voor de VVD tot -1,9% bij de SGP. De figuren laten het verloop van het EMU-saldo voor de periode 2013-2017 zien. Ondanks de verbetering van het EMU-saldo komt bij een aantal partijen de **schuldquote** (als %bbp) toch hoger uit dan in het basispad. Dit komt door het noemereffect; bij veel partijen komt het nominale bbp lager uit dan in het basispad.¹⁹

¹⁹ Een 0,5%-punt lagere nominale groei van het bbp (effecten op zowel volume als prijs) leidt tot een ongeveer 2,5% lager nominaal bbp in 2017. Bij een schuldniveau van 74% is het noemereffect dan bijna 2%-punt.

Figuur 2.2 EMU-saldo, 2011-2017, in % bbp

2.4 Koopkrachteffecten

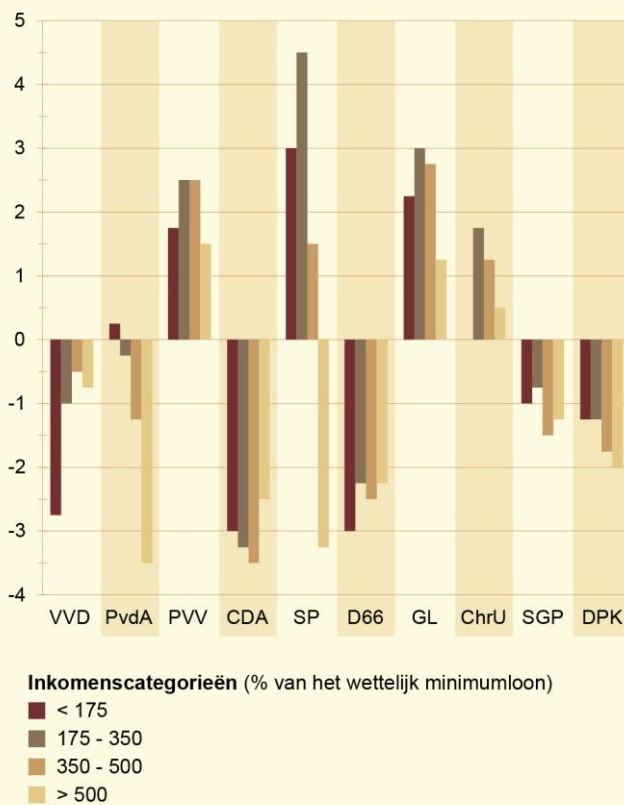
De koopkrachtcijfers hebben betrekking op het inkomen van werknemers, ambtenaren, uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden, maar niet op dat van zelfstandigen en studenten.

Verhoging van de huur wordt meegenomen als generieke prijsmaatregel. De effecten van deze maatregel zijn dus niet verbijzonderd naar inkomenscategorie. Ook milieubelastingen, btw-verhoging en kilometer- en spitsheffingen werken via inflatie door in de koopkracht. De algehele **koopkrachtontwikkeling** is het meest gunstig in de plannen van GroenLinks, PVV en SP en het minst bij het CDA (tabel 2.7). De koopkrachtontwikkeling voor alle huishoudens wordt sterk beïnvloed door de reële loonontwikkeling. Voor de SP is de reële loonontwikkeling het meest gunstig met +0,2% per jaar extra ten opzichte van het basispad, gevolgd door PVV en GroenLinks. De VVD heeft met -1,1% per jaar de grootste verslechtering van de reële loonontwikkeling, gevolgd door het CDA met -1% en D66 met -0,6%. De VVD heeft uiteindelijk wel een betere koopkracht dan CDA en D66, omdat de VVD meer geld aan de huishoudens teruggeeft, vooral via een verhoging van de arbeidskorting.

De VVD komt uit op het grootste **verschil tussen werknemers en uitkeringsgerechtigden**: de laatste groep gaat er 1½% per jaar minder op vooruit, vooral doordat de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen verlaagd worden en de bijstandsuitkeringen in enkele jaren gekoppeld worden aan de inflatie, in plaats van aan de loonontwikkeling. Er zijn drie partijen waarbij de uitkeringsgerechtigden een betere koopkrachtontwikkeling hebben dan de werknemers: PvdA, SP en SGP. Bij PvdA en SP komt dit vooral door de invoering van een inkomensafhankelijke Zvw-premie, bij SGP wordt het veroorzaakt door de draagkrachtkorting, waarbij minimumuitkeringen stijgen ten opzichte van het basispad.

Koopkracht huishoudens

Per inkomensgroep, gecumuleerde mutaties t.o.v. basispad, 2017, %

Over alle inkomenscategorieën bezien is het **verschil tussen laagste en hoogste inkomens** het grootst bij de SP, waar de laagste inkomens er $1\frac{1}{4}\%$ per jaar meer op vooruit gaan dan de hoogste inkomens. Dit komt vooral door de sterke herverdelende effecten van de invoering van de inkomensafhankelijke Zvw-premie. Ook bij PvdA, GroenLinks en DPK gaan de laagste inkomens er meer op vooruit dan de hoogste inkomens. Bij PvdA en GroenLinks wordt ook een inkomensafhankelijke Zvw-premie ingevoerd, maar hun variant heeft minder sterke herverdelende effecten dan die van de SP. Bij VVD en CDA gaan de laagste inkomens er minder op vooruit dan de hoogste inkomens. Bij de VVD komt dat vooral door de verhoging van de arbeidskorting waarvan alleen werknemers voordeel hebben, gecombineerd met ombuigingen die de uitkeringsgerechtigden treffen. Bij het CDA valt de invoering van een vlaktakstarief met een topheffing gunstiger uit voor de hoogste inkomens.

Bij de meeste partijen blijft de **koopkrachtontwikkeling van gepensioneerden** achter bij die van werknemers. Bij GroenLinks is het verschil met $\frac{3}{4}\%$ per jaar het grootst, als gevolg van de invoering van maximum inkomensgrenzen voor de koopkrachtaanvulling AOW'ers (MKOB) en voor de AOW-partnertoeslag. Bij D66 en DPK houden de gepensioneerden gelijke tred, terwijl bij PvdA en CDA de koopkrachtontwikkeling van gepensioneerden gunstiger is dan van werknemers. Bij de PvdA komt dat door de verhoging van de ouderenkorting. Bij het CDA is de invoering van de vlaktaks met een toptarief gunstiger voor gepensioneerden,

doordat in het kader van de vlaktaks voor gepensioneerden de MKOB wordt afgebouwd, terwijl voor werknemers de arbeidskorting, - die beduidend hoger is- wordt afgebouwd.

Tabel 2.7 Ex-post koopkracht gemiddeld over 2013-2017

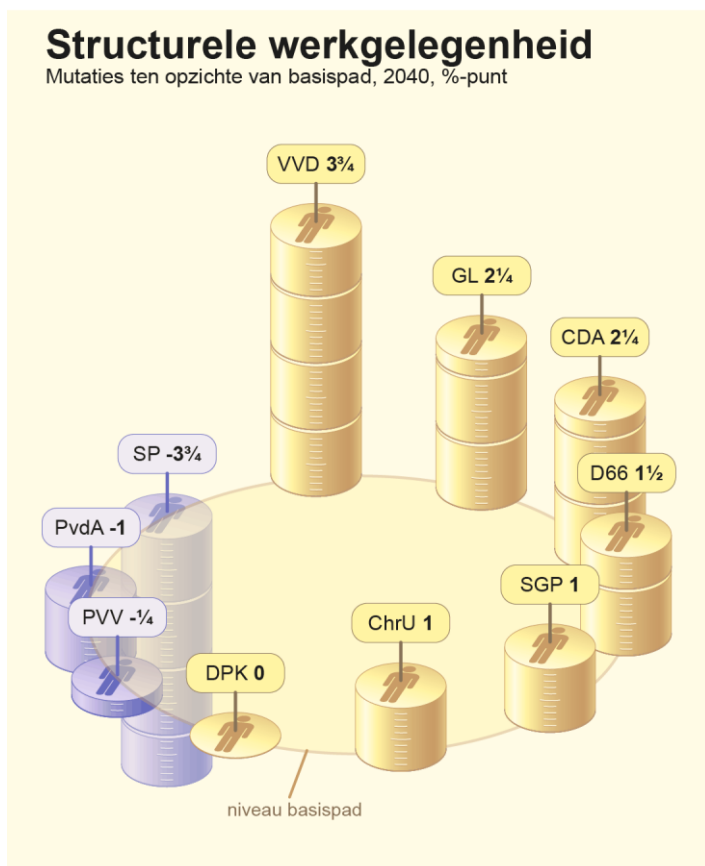
	Omvang		Basis										
	% totaal	% per jaar	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK	
			effect op jaarlijkse mutatie in %-punten per jaar										
<175% WML	39	-¼	-½	0	¼	-¾	½	-½	½	0	-¼	-¼	
175-350% WML	38	-¼	-¼	0	½	-¾	1	-½	½	¼	-¼	-¼	
350-500% WML	16	0	0	-¼	½	-¾	¼	-½	½	¼	-¼	-¼	
>500% WML	8	0	-¼	-¾	¼	-½	-¾	-½	¼	0	-¼	-½	
Werknemers	61	0	0	-¼	½	-¾	¾	-½	¾	¼	0	-¼	
Uitkeringsgerechtigden	8	-¼	-1½	¼	0	-1	1	-1	½	0	¼	-½	
Gepensioneerden	32	-¼	-½	0	¼	-½	¼	-½	0	0	-¼	-¼	
Tweeverdieners	43	0	-¼	0	½	-¾	¾	-½	½	¼	-¼	-¼	
Alleenstaanden	46	0	-¼	-¼	½	-½	½	-½	½	0	0	-¼	
Alleenverdieners	11	-½	-½	-¼	¼	-¾	¾	-½	½	¼	0	-¼	
Alle huishoudens, alle inkomensbronnen	100	0	-¼	0	½	-¾	½	-½	½	¼	-¼	-¼	

De verschillen tussen soorten huishoudens (tweeverdieners, alleenstaanden en alleenverdieners) zijn bij alle partijen beperkt. Het maximale verschil is ¼% per jaar. Alle partijen nemen maatregelen die wel relevant zijn voor de koopkracht, maar niet in de statische koopkracht zijn meegenomen. Zo zijn er maatregelen die niet passen binnen het begrip statische koopkracht, zoals het verhogen van de AOW-leeftijd of het beperken van het Witteveenkader. Het beperken van het Witteveenkader geeft nu lagere pensioenpremies (gunstig voor de koopkracht), maar ook minder pensioenopbouw (op termijn ongunstig voor de koopkracht). Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen, omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren of omdat de betreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel, zoals zelfstandigen en studenten. Voorbeelden hiervan zijn het verhogen van de griffierechten en het beperken van de zelfstandigenaftrek. Het beperken van het Witteveenkader is veelal de grootste maatregel die niet in de statische koopkrachtcijfers is meegenomen. Voor alle partijen is het effect van deze ontbrekende maatregelen op de koopkracht per saldo negatief. GroenLinks komt het meest negatief uit, gevolgd door SP en ChristenUnie. DPK en SGP hebben de minste maatregelen die niet zijn meegenomen in de statische koopkracht.

2.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

De partijprogramma's hebben uiteenlopende effecten op de **structurele werkgelegenheid- en de werkloosheid**. Structureel is hier gedefinieerd als 'in 2040'. De meeste partijen bereiken de evenwichtswerkloosheid in 2025 (CDA, ChristenUnie, D66, DPK, SP, VVD, SGP en PVV). GroenLinks en PvdA bereiken deze iets later, omdat bij hen de negatieve effecten van de woningmarktmaatregelen pas later gerealiseerd zijn. De structurele werkgelegenheidseffecten worden ook in 2025 bereikt door partijen die de

hypotheekrenteaftrek en de AOW-leeftijd niet aanpassen (CDA, D66 en DPK). De meeste partijen bereiken de structurele werkgelegenheidseffecten later door het tijdspad van de zojuist genoemde maatregelen.

Tabel 2.8 Overzicht arbeidsmarkt

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
Werkgelegenheid (a)	3 3/4	-1	-1/4	2 1/4	-3 3/4	1 1/2	2 1/4	1	1	0
w.v. fiscaal	2 1/4	-1/4	1 1/2	1 3/4	-3 1/2	1/4	3/4	1/4	-1/4	1/2
sociale zekerheid	1/2	0	0	1/2	1/4	1 1/4	1 1/2	1	1	-1/2
AOW-leeftijd	1	-3/4	-1 3/4	0	-1/2	0	0	0	0	0
Participatie (b)	3/4	1/2	-1	-1/4	3/4	1/2	1 3/4	-1/4	1/4	0
Werkloosheid	-2	-1/2	-1/2	-1	1/4	-3/4	-1 3/4	-3/4	-1/2	-1/4
Productiviteit (c)	0,1	-0,5	-0,5	0,0	-0,5	0,0	0,0	-0,5	0,0	-0,5

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidjaren.

(b) In procent van de potentiële beroepsbevolking.

(c) Procentuele toename productiviteit.

De plannen van de partijen over **ontslagbescherming** lopen uiteen en daarmee ook het effect van hun plannen op de **arbeidsproductiviteit**. CDA, D66, SGP en GroenLinks nemen geen maatregelen die leiden tot wijzigingen in de ontslagbescherming ten opzichte van het basispad. PVV, SP en DPK verhogen het niveau van ontslagbescherming voor werknemers met een vast contract.

Zij doen dit door de aanpassingen in het ontslagstelsel uit het basispad geheel terug te draaien. Werkgevers kunnen werknemers met een lang dienstverband moeilijker ontslaan en zullen daarom terughoudend zijn bij het aannemen van personeel. Dit reduceert de mobiliteit en doorstroming op de arbeidsmarkt en zorgt voor een minder goede match van mensen en banen. Op termijn heeft dat een negatief effect op de productiviteit (zie de rij 'productiviteit' in tabel 2.8). De maatregelen van de VVD zijn gericht op een verdere versoepeling van het ontslagstelsel en dat leidt tot een licht hogere productiviteit. De ChristenUnie introduceert een verlengde opzegtermijn. Tijdens deze termijn dienen werknemer en werkgever zich gezamenlijk in te spannen voor het vinden van een andere baan. Als gevolg van dit voorstel stijgt het niveau van ontslagbescherming voor vaste contracten ten opzichte van het basispad. De PvdA kiest voor één ontslagroute met een preventieve toets door een commissie van werkgevers en werknemers. Iedere werknemer heeft bij ontslag recht op een ontslagvergoeding. Deze vergoeding wordt gemaximeerd. Als gevolg van dit voorstel stijgt het niveau van ontslagbescherming voor vaste contracten ten opzichte van het basispad.

De maatregelen die partijen voorstellen op het terrein van de **sociale zekerheid** hebben effect op **werkgelegenheid** en **werkloosheid** (zie de rijen 'sociale zekerheid' en 'werkloosheid' in tabel 2.8). VVD, CDA, D66, GroenLinks en SGP beperken de maximumduur van de **WW-uitkering**. Door deze beperking zoeken werklozen sneller een baan en accepteren zij vaker minder aantrekkelijke banen. Verder heeft de beperking een drukkend effect op de lonen, omdat de onderhandelingspositie van werknemers verslechtert. Door de maatregel daalt de werkloosheid en stijgt de werkgelegenheid. De PvdA maakt werkgevers financieel verantwoordelijk voor de eerste zes maanden van de WW-uitkering. Dit is een vorm van onvolledige premiedifferentiatie. Werkgevers houden zo meer rekening met de sociale kosten die ze veroorzaken bij ontslag. Dat leidt tot minder werkloosheid. De VVD en ChristenUnie verlagen de opbouw van de WW naar 0,5 en 0,75 maand per gewerkt jaar, waardoor het WW-volume daalt.

Alle partijen behalve de SP beperken de instroom in de **Wajong** tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikte jongeren. Daardoor nemen meer personen deel aan het arbeidsproces, wat leidt tot meer werkgelegenheid. Veel partijen, uitgezonderd PVV, SP en GroenLinks, beperken de instroom in de **WSW**. De beperking van de WSW leidt ertoe dat een deel van de betrokkenen zich terugtrekt van de arbeidsmarkt. Daardoor neemt de werkgelegenheid af. De mate waarin dat gebeurt, varieert per partij. Zo blijven bij PvdA, D66 en SGP sociale werkplaatsen of beschutte werkgelegenheid bestaan. De PvdA, SP, D66 en GroenLinks introduceren quota voor bedrijven voor het aantal arbeidsgehandicapten dat zij in dienst moeten hebben. Deze maatregel stimuleert de werkgelegenheid voor arbeidsgehandicapten. Maar het is een lastenverhoging voor bedrijven waardoor minder banen worden gecreëerd. Hierdoor neemt de werkgelegenheid onder niet-arbeidsgehandicapten juist af. Het CDA voert alleen voor de overheid een quotum in. Beleid op het gebied van Wajong, WSW en quota voor arbeidsgehandicapten leidt tot het creëren of vernietigen van banen met een lagere productiviteit dan de productiviteit van een gemiddelde werknemer. Deels omdat het om minder productieve werknemers gaat, maar ook omdat de constructie van beschermde werkgelegenheid ten koste gaat van de doelmatigheid. Een verandering van de

werkgelegenheid door dergelijke maatregelen telt daarom maar in geringe mate mee voor de langetermijnhoudbaarheid van de overheidsfinanciën.

Verschillende partijen stellen maatregelen voor die de **hoogte van uitkeringen** beïnvloeden. VVD, CDA, SGP en DPK koppelen de uitkeringen tijdelijk aan de lonen van de collectieve sector. Dit betekent een verlaging van de uitkeringshoogte en dat maakt voor uitkeringsgerechtigden het accepteren van een baan financieel aantrekkelijk. Hierdoor daalt de werkloosheid en stijgt de werkgelegenheid (in tabel 2.8 valt dit onder de rijen 'fiscaal' en 'werkloosheid'). Het basispad impliceert een verlaging van het sociaal minimum vanwege de afbouw van de dubbele heffingskorting. GroenLinks stelt de verlaging op korte termijn uit, maar op lange termijn is deze conform het basispad. De SP bouwt de dubbele heffingskorting niet helemaal af waardoor het sociaal minimum stijgt. Door deze maatregel stijgt de werkloosheid en daalt de werkgelegenheid.

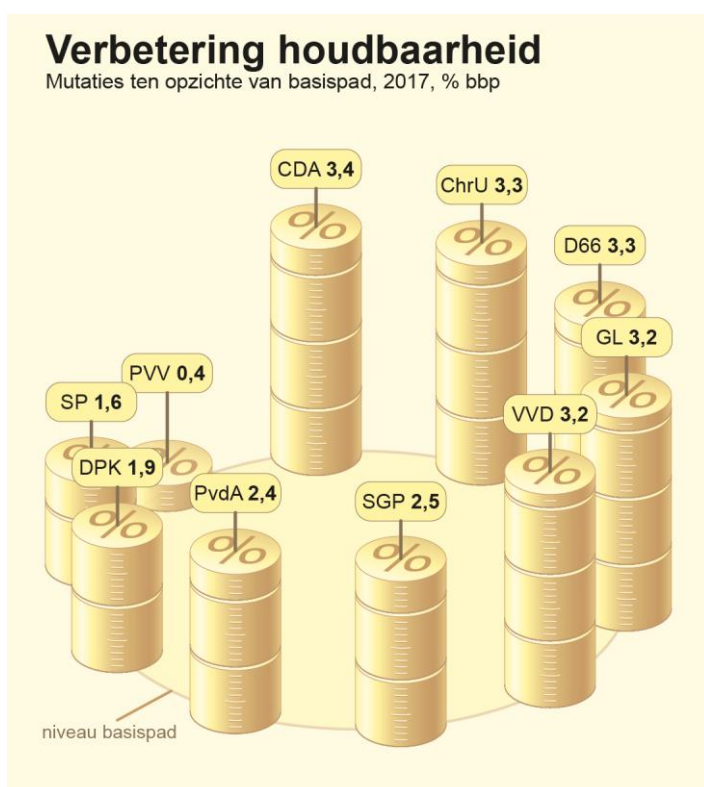
Op de ChristenUnie na nemen alle partijen maatregelen om de **AOW-leeftijd** aan te passen. Zij verschillen in het moment waarop de aangepaste AOW-leeftijd ingaat, maar voor het structurele effect op de werkgelegenheid is alleen het langetermijneffect relevant (zie rij 'AOW-leeftijd' in tabel 2.8). In 2040 is de AOW-leeftijd bij acht van de tien partijen conform het Begrotingsakkoord 2013, namelijk 68 jaar en 6 maanden. De VVD verhoogt de AOW-leeftijd echter tot 69 jaar en 9 maanden in 2040. De PVV verlaagt de AOW-leeftijd naar 65. Bij de PvdA kan de AOW-leeftijd flexibel worden gekozen. Werknemers nemen hierdoor gemiddeld eerder AOW op, hetgeen de werkgelegenheid verlaagt. Verder introduceert vooral de SP flankerend beleid waardoor de werkgelegenheid afneemt. CDA, D66 en GroenLinks introduceren ook flankerend beleid, maar dit beleid heeft slechts een gering effect op de werkgelegenheid en werkloosheid.

Alle partijen nemen **maatregelen in de sfeer van belastingen en inkomensafhankelijke regelingen**, die via een verandering van de gemiddelde en marginale druk op arbeid effect hebben op de werkgelegenheid (zie rij 'fiscaal' in tabel 2.8). PvdA, SP en GroenLinks verlagen de nominale Zvw-premie. Dit wordt gefinancierd door de afschaffing van de zorgtoeslag en de invoering van een inkomensafhankelijke zorgpremie voor inkomens vanaf het WML. Per saldo verhoogt dit de marginale druk, wat uitmondt in een lagere werkgelegenheid. VVD, PvdA, GroenLinks, D66, ChristenUnie en SGP verlagen de tarieven van de inkomstenbelasting, terwijl het CDA een vlaktaks voorstelt. Veel partijen (VVD, PvdA, PVV, SP, D66, GroenLinks en ChristenUnie) verhogen de arbeidskorting. GroenLinks versterkt de inkomensafhankelijkheid van de arbeidskorting. Dit stimuleert het arbeidsaanbod in personen terwijl de werkloosheid daalt. Door het terugdraaien van de bevrozing van de inkomensgrenzen van de belastingschijven geldt dit ook voor de PVV. Overigens voeren PvdA, D66, GroenLinks, ChristenUnie en SGP wijzigingen door in de belastingtarieven en de arbeidskorting, ter compensatie van de beperking van de hypotheekrenteaftrek. De SP beperkt weliswaar de hypotheekrenteaftrek en verhoogt de arbeidskorting, maar verhoogt ook de belastingtarieven. Verder baseren ChristenUnie en SGP het belastingstelsel meer op het huishouden en verhogen zij de kinderbijslag en het kindgebonden budget. De laatste van de twee maatregelen verhoogt de belastingdruk voor de tweede verdiener van het huishouden. Hierdoor nemen het arbeidsaanbod en de werkgelegenheid af.

Verschillende partijen nemen maatregelen in de sfeer van **btw** en **(milieu-)heffingen**, die doorwerken in hogere of lagere lasten voor bedrijven of gezinnen (zie rij 'fiscaal' in tabel 2.8). PvdA, PVV, SP en DPK verlagen de btw-tarieven. De resulterende lastenverlaging leidt tot meer werkgelegenheid. D66, GroenLinks en ChristenUnie passen de tarieven en (milieu-)heffingen opwaarts aan, met hogere lasten en minder werkgelegenheid als resultaat. Daarentegen verlagen PvdA, D66, GroenLinks en ChristenUnie de lasten van werkgevers door lagere WW-premies. Tot slot verhogen de SP, PVV, PvdA en GroenLinks de heffing op banken. SP, PVV en GroenLinks beperken ook de aftrek van deelnemingsrente in de vpb, terwijl de SP daarnaast het vpb-tarief verhoogt naar 30%. De verhoging van de vpb en de bankenbelasting leiden tot hogere lasten voor bedrijven en hebben een neerwaarts effect op de werkgelegenheid.

2.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Door vergrijzing van de bevolking nemen de belasting- en premieontvangsten af en de uitgaven aan zorg en sociale zekerheid toe. Het verschil tussen deze inkomsten en uitgaven van de overheid over een lange tijdshorizon staat bekend als de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Bij ongewijzigd beleid bedraagt het houdbaarheidstekort 7 mld euro. Alle partijen nemen maatregelen die de overheidsbegroting op korte en lange termijn verbeteren. CDA, D66, ChristenUnie, VVD en GroenLinks zetten in op een verbetering van de houdbaarheid met meer dan 20 mld euro, terwijl de PVV een winst van minder dan 7 mld euro boekt.

Met uitzondering van de PVV houden alle partijen in 2017 een positief houdbaarheidssaldo over. Dit betekent dat zij geld reserveren voor toekomstige lastenverlichting of hogere uitgaven, bijvoorbeeld voor de gezondheidszorg. Het CDA gaat hierin het verst. Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven, veronderstelt de houdbaarheidsberekening dat de stijging van de zorguitgaven beperkt blijft tot de groei van de economie plus de kostenstijging door vergrijzing. In de afgelopen jaren heeft de feitelijke stijging van de zorg daar ruimschoots boven gelegen en bij ongewijzigd beleid groeien de zorgkosten ook in de toekomst sterk

De verbetering van de houdbaarheid wordt door partijen op sterk uiteenlopende manieren ingevuld. Het eerste wat telt voor de houdbaarheid is de verbetering van het EMU-saldo in 2017. De meeste ombuigingen die in 2017 zijn ingezet, leiden ook op termijn tot lagere overheidsuitgaven. Hetzelfde geldt voor intensiveringen en maatregelen in de belastingen en premieontvangsten. Alle partijen zetten in op een verbetering van het EMU-saldo in 2017.

De verandering van de structurele werkgelegenheid zorgt voor een belangrijk in- of uitverdieneffect op de houdbaarheid. Een toename van de werkgelegenheid, zoals bij de VVD, CDA, D66, ChristenUnie, GroenLinks, SGP en DPK, zorgt voor extra belastinginkomsten en lagere uitgaven aan sociale zekerheid en leidt daarmee tot een verbetering van de houdbaarheid. Het omgekeerde geldt natuurlijk ook. Bij SP, PvdA en PVV zorgt een daling van de werkgelegenheid voor een groter houdbaarheidstekort.

Een aantal maatregelen verbetert de houdbaarheid door de ombuiging van de toekomstige uitgavengroei die samenhangt met de vergrijzing. Het gaat hier met name om de pensioenen (inclusief AOW) en de zorg. VVD en D66 zetten in op verdere versobering van de **AOW**. De VVD via verdere verhoging van de AOW-leeftijd naar uiteindelijk 69¾ jaar in 2040 en D66 via een verlaging van de AOW-uitkering. Andere partijen verzachten daarentegen de voorgenomen verhoging van de AOW-leeftijd. De PvdA wil dat de AOW-uitkering flexibel kan worden opgenomen. De SP komt met een ingrijpender verzachting, waarbij lage inkomens worden ontzien bij de voorgenomen verhoging van de AOW-leeftijd. De PVV wil als enige partij terug naar een AOW-leeftijd van 65 jaar.

Een aantal partijen beperkt de **fiscale voordelen van aanvullende pensioenen**.

GroenLinks en SP willen de aftrekbaarheid beperken tot een inkomen van ongeveer vijftigduizend euro (anderhalf keer modaal). Ook D66, PVV en ChristenUnie beperken de aftrekbaarheid, maar kiezen voor een hogere inkomensgrens. Een andere manier om de aftrekbaarheid te beperken is via het tarief waartegen pensioenpremies kunnen worden afgetrokken. SP en PvdA willen dit tarief maximeren op 42%.

Ouderen maken meer gebruik van **zorg** dan jongeren, zodat vergrijzing leidt tot een stijging van de zorguitgaven. Omgekeerd leiden bezuinigingen op de zorg niet alleen tot een verbetering van het EMU-saldo in 2017, maar is de besparing op lange termijn ongeveer anderhalf keer zo groot. Alle partijen bezuinigen op zorg, maar de mate waarin en de manier waarop verschilt sterk tussen partijen (zie paragraaf 2.8 voor een uitgebreide bespreking). De VVD komt tot een ombuiging van 8 mld euro, waarbij het zwaartepunt ligt bij de langdurige zorg. De zorg wordt grotendeels ontzien door SP, DPK en PVV.

Ook voor andere maatregelen geldt dat de effecten vooral op lange termijn op de overheidsfinanciën doorwerken. Dit geldt bijvoorbeeld voor woningmarktmaatregelen. GroenLinks, PvdA, SP, SGP, ChristenUnie en D66 stellen aanvullende beperking van de renteaftrek voor. De PVV daarentegen schrapt de voorgenomen beperking van de renteaftrek. Ook voor een aantal maatregelen op het terrein van de sociale zekerheid (bijvoorbeeld Wet Werk naar Vermogen), milieu (MAUT en SDE+) en onderwijs (sociaal leenstelsel) is de structurele opbrengst groter dan de opbrengst in 2017. Daarentegen heeft het korten op ambtenarensalarissen alleen effect op korte termijn maar niet op lange termijn. Dit geldt zowel de extra korting in 2014 (VVD, ChristenUnie, SGP en DPK) als het terugdraaien van de korting voor 2013 (PvdA en SP).

Tabel 2.9 Houdbaarheid

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
mld euro, 2017										
Houdbaarheid basispad	-7	-7	-7	-7	-7	-7	-7	-7	-7	-7
Verbetering	21	16	2	22	10	21	21	21	16	12
Stand incl. verbetering	14	8	-5	15	3	14	13	14	9	5
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten										
Ex-ante EMU-saldo 2017	16	15	7	14	10	14	15	14	14	11
Effecten na 2017	5	1	-5	8	0	7	6	8	2	2
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers										
AOW en pensioenen	3	-2	-7	0	0	2	2	1	1	0
Woningmarkt	0	4	-3	1	4	1	8	2	2	0
Zorg	13	7	2	8	1	7	3	9	6	1

De houdbaarheid verbetert het sterkst door de plannen van CDA, ChristenUnie, D66, VVD en GroenLinks. CDA en VVD verbeteren in 2017 het EMU-saldo sterk, bezuinigen sterk op de zorg en boeken winst via de toename van de werkgelegenheid. ChristenUnie en D66 boeken allebei via maatregelen in de sociale zekerheid en zorg een groot deel van hun houdbaarheidswinst. GroenLinks zet fors in op maatregelen op terrein van de woningmarkt, milieu en sociale zekerheid, maar zet een groot deel van de opbrengst in voor verlaging van de inkomstenbelasting. PvdA en SGP boeken de houdbaarheidswinst al in 2017, bezuinigen op zorg, maar versoepelen de AOW (PvdA) of verhogen de arbeidskorting (SGP). Het DPK boekt structurele winst via de Wet Werk naar Vermogen. Bij de SP is de houdbaarheidswinst gelijk aan de verbetering van het EMU-saldo in 2017. De PVV bereikt de minste houdbaarheidswinst, vooral door het terugdraaien van zowel AOW- als woningmarktmaatregelen uit het basispad.

2.7 Energie en klimaat

Hernieuwbare energie

Alle partijen -met uitzondering van PVV en DPK - kiezen voor intensivering van het beleid gericht op het vergroten van het aandeel hernieuwbare energie (tabel 2.10). De grootste toename wordt bereikt met de maatregelpakketten van PvdA en GroenLinks, gevolgd door

respectievelijk de ChristenUnie en D66.

Tabel 2.10 Hernieuwbare energie en reductie broeikasgassen

	Basispad	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
effect t.o.v. basispad in %-punten											
Aandeel hernieuwbare energie in 2020 (%)	9	5	9	-1,5	2	5	7	9	8	5	-1,5
effect t.o.v. basispad in Mton CO ₂ -equivalent											
Reductie broeikasgassen in 2020											
Totaal		14	34	-5	7	23	31	63	28	16	-4
w.v. niet-ETS		1	9	-1	0	5	6	13	8	2	-1
ETS		13	25	-4	7	18	25	50	20	14	-3
w.v. hernieuwbare energie		14	25	-2	7	16	23	25	20	14	-2
energiesector		0	0	-2	0	0	0	20	0	0	-2
gebouwde omgeving		0	4	-1	0	1	4	8	4	2	0
verkeer		-1	2	-1	0	2	2	3	3	0	0
industrie		0	3	0	0	3	2	6	1	0	0
landbouw		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
overig		0	0	0	0	0	0	1	0	0	0

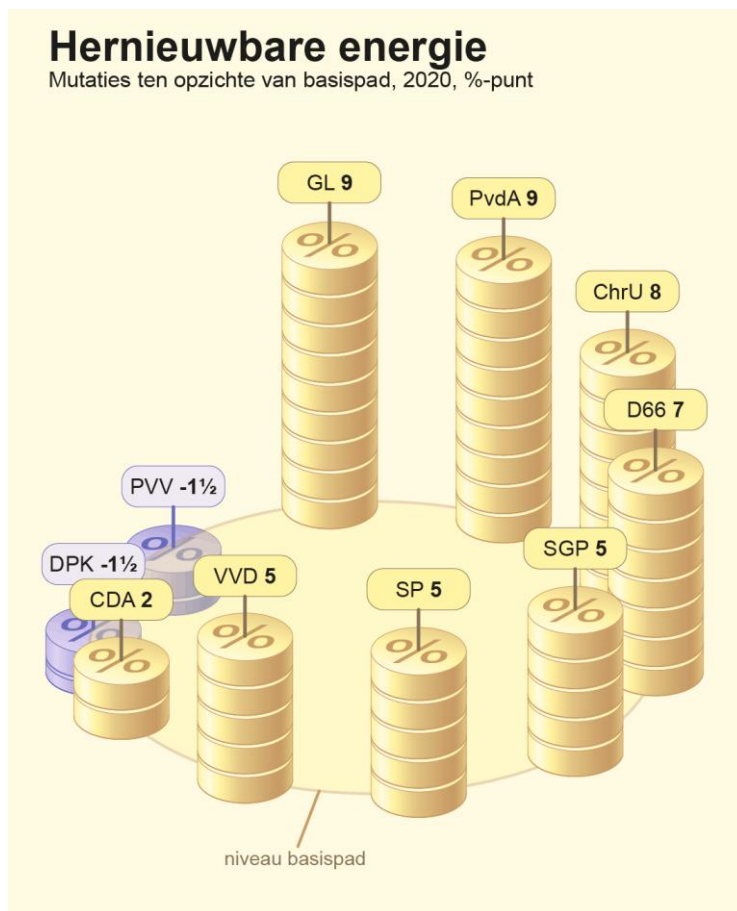
Door afronding kunnen optellingen van subtotaal 1 Mton afwijken van het totaal.
De emissie in de niet-ETS sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad bedraagt de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector 99 (92-108) Mton CO₂-eq. in 2020. De indicatieve Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector bedraagt 105 Mton CO₂-eq. De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

Met de maatregelpakketten van deze partijen wordt de EU-doelstelling van 14% in 2020 ruimschoots gehaald. De pakketten van VVD, SP en SGP zijn toereikend om de EU-doelstelling te realiseren, de pakketten van PVV, CDA en DPK niet. Bij PVV en DPK neemt het aandeel hernieuwbaar af doordat deze partijen de subsidieregeling Stimulering Duurzame Energie (SDE+) niet langer openstellen voor nieuwe projecten.

CDA, SP, D66 en ChristenUnie willen een toename van hernieuwbare energie realiseren via een uitbreiding van de huidige SDE+. VVD, PvdA, GroenLinks en SGP kiezen voor het invoeren van (hybride) verplichtingen aan energieleveranciers of –producenten.

Alle partijen - met uitzondering van PVV en DPK - stellen meer ruimte beschikbaar voor wind op land - een van de goedkoopste opties - waardoor het vermogen toeneemt tot 6000 MW in 2020. Ook neemt de biomassa-meestook in kolencentrales bij alle partijen – met uitzondering van PVV en DPK – toe. Bij de SGP loopt dit percentage op tot 10%, bij de VVD, CDA, SP, en ChristenUnie tot 20% in 2020; en bij de PvdA, D66 en Groenlinks tot 30%. Daarnaast willen de PvdA, CDA, SP, D66, GroenLinks en SGP ruimere mogelijkheden voor de vrijstelling van de energiebelasting voor zonne-energie die door particulieren zelf wordt opgewekt. Verder neemt bij de PvdA, GroenLinks en de ChristenUnie het aandeel

biobrandstoffen in benzine en diesel toe van 10% tot 14% in 2020. De broeikasgasreductie door deze maatregel leidt in Nederland tot een grotere reductie dan mondiaal het geval is. Elders in de wereld treden namelijk broeikasgasemissies op bij de productie van biobrandstoffen.

Broeikasgassen

Door de maatregelpakketten van VVD, PvdA, CDA, SP, D66, GroenLinks, ChristenUnie en SGP neemt de emissie van broeikasgassen af. De grootste afname wordt bereikt met het maatregelpakket van GroenLinks. Door de maatregelen van de PVV en DPK nemen de broeikasgasemissies toe.

Bij partijen die emissiereducties realiseren wordt veruit de grootste bijdrage geleverd door de toename van hernieuwbare energie, die de inzet van fossiele energie verdringt. GroenLinks voert daarnaast een kolenbelasting in die zo hoog is dat de elektriciteitsproductie door kolencentrales wegvalt. Dit leidt tot een reductie van 20 Mton in de energiesector.

Bij alle partijen treden de grootste emissie-effecten op bij de ETS-sectoren (de sectoren die onder het Europese handelssysteem voor broeikasgasemissierechten vallen - de elektriciteitscentrales, de raffinaderijen en het grootste deel van de industrie). Dit is vooral het gevolg van de toename van hernieuwbare energie. De totale EU-emissie van de ETS-bedrijven verandert hierdoor niet.

GroenLinks, ChristenUnie, PvdA, SP en D66 realiseren ook aanzienlijke emissiereducties in de niet-ETS-sectoren (meer dan 5 Mton). Bij deze partijen dragen vooral energiebesparingsmaatregelen in de gebouwde omgeving en de maatregelen bij verkeer, waaronder de kilometerheffing, daar aan bij. Ook in de niet-ETS-sector wordt met het pakket van GroenLinks de grootste reductie bereikt.

De mate waarin de maatregelpakketten tot veranderingen leiden, varieert van -2,3 mld (PVV) tot 5,4 mld (ChristenUnie) (tabel 2.11). Bij de ChristenUnie, GroenLinks, SP en D66 dragen vooral de nodige belastingverhogingen bij aan de lastenverzwaring. Daarnaast maken PvdA, SP, D66, GroenLinks en ChristenUnie de belastingen voor verkeer en vervoer afhankelijk van het aantal kilometers.

Tabel 2.11 Omvang maatregelpakket energie- en klimaat (2020)

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
effect t.o.v. basispad in mld euro's										
Totaal	0,3	2,4	-2,3	0,5	3,6	3,6	5,2	5,4	1,2	-1,7
w.v. belastingen	-0,5	-0,1	-0,8	0,0	2,6	2,1	2,4	3,4	0,3	-1,0
Bedragen zijn exclusief heffingen bij verkeer en vervoer										

2.8 Zorg

Bij de zorg beperkt de analyse zich noodgedwongen tot de budgettaire effecten van de voorgenomen maatregelen, dat wil zeggen: de kosten. De baten van zorg, dus de effecten van de maatregelen op de gezondheid van mensen, blijven geheel buiten beeld. De reden hiervoor is dat het heel moeilijk is, zo niet onmogelijk, om de effecten op de gezondheid op een verantwoorde manier te kwantificeren.

Alle partijen nemen afscheid van de **AWBZ** in zijn huidige vorm. De huidige AWBZ is een sociale verzekering, net zoals de AOW, met een aanspraak op een uitkering in natura op basis van landelijk uniforme criteria. Alle partijen behalve het CDA kiezen ervoor om van de AWBZ een sociale voorziening te maken, net zoals de Wet Werk en Bijstand (zie tabel 2.12). De zorgbehoefte kan dan meer in detail afgestemd worden op individuele omstandigheden. Het schept meer ruimte voor maatwerk. De keerzijde is dat er verschillen ontstaan in de hoeveelheid zorg. Afhankelijk van de precieze vormgeving kunnen er verschillen gaan ontstaan tussen regio's en wellicht ook tussen zorgaanbieders. Het CDA houdt vast aan het verzekeringskarakter van de AWBZ, met als aanpassing een uitkering in vouchers in plaats

van in natura. Patiënten krijgen op basis van hun vastgestelde zorgzwaarte een voucher, een bedrag dat ze zelf kunnen besteden bij gecertificeerde zorgaanbieders. Het CDA maakt van extramurale begeleiding een voorziening en hevelt deze over naar de gemeenten.

De VVD legt de uitvoering van de AWBZ als sociale voorziening in handen van een zelfstandig bestuursorgaan, de PvdA, D66, GroenLinks en ChristenUnie van gemeenten. PVV, SP, SGP en DPK kiezen voor het concept van Buurtzorg of 'regelarme zorg'. Dit laatste vraagt om nadere uitwerking. Het idee is dat de zorg voor een bepaalde groep mensen in handen gelegd wordt van een zorgaanbieder met een vastgesteld budget. De medewerkers van die zorgaanbieder bepalen hoeveel en welke zorg ieder krijgt, binnen het vooraf bepaalde budget voor de groep als geheel met slechts een beperkt aantal landelijk geformuleerde randvoorwaarden. Overigens brengen de meeste partijen nuanceringen aan bij deze reorganisatie. Zo behoudt de ChristenUnie een romp-AWBZ voor de intramurale gehandicaptenzorg. D66 hevelt de GGZ over naar de ZVW en niet naar de gemeenten. SGP hevelt de extramurale persoonlijke verzorging en begeleiding over naar de gemeenten, de VVD alleen de begeleiding. Enkele partijen willen de intramurale zorgverlening verder inperken. In het basispad is er al mee gerekend dat de lichtere zorgzwaarten alleen nog recht geven op extramurale zorg. De VVD, de ChristenUnie, D66 en de PvdA trekken de zorgzwaartegrens voor intramurale zorg verder op. Het CDA heft het onderscheid op tussen intramurale en extramurale zorg door mensen in een instelling zelf de woonkosten te laten betalen. Daarvoor ontvangen ze een voucher op 80% van het kostenniveau. Het DPK, de PVV en de SP draaien de voorgestelde extramuralisatie uit het basispad weer terug. Ook mensen met een lichtere zorgzwaarte behouden dan de mogelijkheid tot intramurale zorg.

Veel partijen bezuinigen op de lastiger vast te stellen zorgbehoeftes, te weten begeleiding, persoonlijke verzorging en huishoudelijke verzorging vanuit de WMO. VVD en ChristenUnie schaffen de functie huishoudelijke verzorging af en bieden alleen nog compensatie voor de allerswaarste gevallen. Dit behelst een reductie van 80% van het budget. D66 schaft de functie huishoudelijke verzorging ook af, maar reserveert 50% van het budget ter compensatie van de meestbehoeftegen. Het CDA en de SGP laten de eerste drie uur huishoudelijke verzorging voor rekening van gebruikers komen. Dit betekent een reductie van 17,5% van het budget voor huishoudelijke verzorging.

VVD en PvdA laten de aanspraak op begeleiding vervallen. De VVD biedt voor 55% compensatie via de gemeenten en de PvdA voor 80%. De PVV hevelt de begeleiding over naar de gemeenten met een korting op het budget van 5%. Het CDA, ChristenUnie en D66 trekken de norm voor gebruikelijke zorg (de zorg die mantelzorgers geacht te worden verlenen) op van 60 minuten per week naar 90 minuten per week voor begeleiding. Dit is een reductie van het budget voor begeleiding met 6%. De SGP trekt de grens op naar 150 minuten per week, een reductie van 17,5%. Voor persoonlijke verzorging gaat de norm naar 90 minuten per week bij het CDA, de ChristenUnie, D66, PvdA, GroenLinks en het DPK. Dat komt neer op een reductie van 7% van het zorgbudget voor de persoonlijke verzorging. Bij de VVD en de SGP gaat de norm naar 150 minuten per week, oftewel een reductie van het budget van 20%.

In het **stelsel van de curatieve zorg** willen acht partijen besparen en twee partijen intensiveren op de uitgaven van de collectief gefinancierde zorg (zie tabel 2.12). De VVD wil met 2,6 mrd euro het meeste besparen, terwijl de DPK met 1,0 mld euro het meeste wil intensiveren in de curatieve zorg. Er zijn grote verschillen tussen partijen over hoe ze de bekostiging, het basispakket en de eigen betalingen van het zorgstelsel willen vormgeven.

Acht partijen, VVD, PVV, CDA, D66, GroenLinks, ChristenUnie, SGP en DPK, kiezen ervoor om door te gaan met gereguleerde marktwerking. Twee partijen, de PvdA en de SP, willen een drastische wijziging van het zorgstelsel waarbij de zorg een voorziening wordt en het aanbod van de zorg gestuurd wordt via krappe budgettering.

Zes van de acht partijen kiezen weliswaar voor doorgaan met gereguleerde marktwerking in de zorg, (VVD, CDA, D66, GroenLinks, ChristenUnie en SGP) maar anderzijds willen ze ook meer overheidsregulering. De partijen volgen in grote lijnen het rapport van de TaskForce Zorg waarbij de informatievoorziening over de kwaliteit van de geleverde zorg en het risico van zorgverzekeraars worden vergroot. Dit bevordert de prikkels van verzekeraars om doelmatig zorg in te kopen. Naast meer prikkels voor verzekeraars willen deze partijen bij de ziekenhuiszorg ook een extra slot op de deur om een lager groeipad van de zorg af te kunnen dwingen.

Tabel 2.12 Belangrijkste indicatoren zorg

	Basis	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
effect in 2017 t.o.v. het basispad											
Curatieve zorg (ZVW)											
Meer marktwerking (+) of meer overheidsregulering (-)	0	+/-	--	-	+/-	--	+/-	+/-	+/-	+/-	0
Eigen betalingen (euro p.p.) ^{a)}	220	70	-30	-60	40	-110	50	90	50	-30	-60
Uitgaven (netto, mld euro)		-2,6	-1,5	-0,4	-2,2	0,1	-2,2	-1,1	-2,0	-0,5	1,0
- w.v. stelsel en bekostiging		-0,8	-2,3	-1,0	-0,9	-2,4	-0,8	-0,7	-1,1	-1,0	0,1
- w.v. aanpassing basispakket		-0,3	0,4	-0,3	-0,2	0,9	-0,6	-0,3	0,0	0,2	-0,1
- w.v. minder eigen betalingen		-1,5	0,4	0,9	-1,1	1,6	-0,8	-0,2	-0,9	0,3	0,9
Langdurige zorg (AWBZ en WMO)											
Verzekering (zeker) of voorziening (zien)	zeker	zien	zien	zien	zeker	zien	zien	zien	zien	zien	zien
Uitvoeringsorganisatie ^{b)}	UAZ	KV	WMO	BZ	Voucher	BZ	WMO	WMO	WMO	BZ	BZ
Extramuralisatie		+	+	-	++	-	+	+/-	+	+/-	-
Uitgaven (netto, mld euro)		-5,9	-3,0	-0,9	-3,0	-0,8	-2,8	-0,7	-3,3	-3,4	-1,5
- w.v. efficiency		-1,5	-1,5	-1,3	-1,2	-1,3	-1,6	-1,5	-1,3	-1,3	-1,3
- w.v. meer of minder zorg		-4,3	-1,5	0,4	-1,8	0,4	-1,2	0,8	-2,0	-2,1	-0,3
Totale zorg											
Verandering werkgelegenheid 2013-2017 (dzd arbeidsjaren)	140	-75	-55	-5	-50	-25	-45	-15	-60	-55	-20
a) Niveaus in 2013; in het basispad is het eigen risico 340 euro, maar de meeste mensen maken het eigen risico niet vol.											
b) UAZ=zorgverzekeraars, KV=landelijke kernvoorziening, WMO=door gemeenten, BZ=Buurtzorg concept.											

Vijf partijen, VVD, CDA, D66, ChristenUnie en SGP, willen het door de huidige regering ingezette macrobeheersingsinstrument (MBI) en specialistenbudget gebruiken om tot en met 2017 de volumegroei in de ziekenhuiszorg verder te verlagen van 2½% tot 2% per jaar. Ook de PVV kiest hiervoor. GroenLinks wil ditzelfde bereiken via een ander instrument, namelijk maatstafconcurrentie tussen ziekenhuizen. In hoeverre het huidige zorgstelsel bestand is tegen enerzijds meer marktwerking en anderzijds meer overheidsregulering is moeilijk in te schatten en verdient een nadere analyse. Het CPB is daarom terughoudend geweest met het inzetten van grote kostenbesparingen ten opzichte van het huidige zorgstelsel.

De structurele bezuinigingen met betrekking tot het stelsel en bekostigingsmaatregelen liggen bij acht partijen tussen de -0,1 en 1,1 mld euro ten opzichte van het basispad (zie tabel 2.12, rij stelsel en bekostiging). Zes partijen streven echter hetzelfde zorgstelsel na, de verschillen in de besparingen tussen de partijen zitten vooral in de additionele bezuinigingen die zij willen doorvoeren. Enkele veel voorkomende bezuinigingen zijn een beperking van de honoraria bij specialisten en topbestuurders in de zorg, het bezuinigen op topreferente zorg, betere voorwaarden scheppen om technologie en nieuwe geneesmiddelen goedkoper in te kopen, en grotere eigen betalingen voor artsenopleidingen door studenten.

PVV en het DPK wijken hier van af. Het DPK wil het huidige stelsel ongewijzigd laten, terwijl de PVV de marktwerking niet wil uitbreiden maar wel, via meer regulering, de volumegroei in de ziekenhuiszorg wil verlagen van 2½% naar 2% per jaar.

PvdA en SP willen afscheid nemen van het huidige stelsel van gereguleerde marktwerking en kiezen voor een stelsel waarbij de private verzekeraars worden vervangen door regionale inkoopkantoren. Het verzekerde recht op zorg wordt geschrapt en de ZVW wordt een voorziening. Hoe deze stelselwijziging er verder precies uitziet is nog onbekend, maar een centraal element is dat de zorg door budgettering wordt ingeperkt, waardoor ook wachtlijsten in de zorg weer mogelijk worden. Zowel de PvdA als de SP wil het budgetteringsinstrument gebruiken om ruim 1 mld euro meer te bezuinigen op de curatieve zorg dan de overige acht partijen. Het CPB veronderstelt dat de hoeveelheid verleende zorg in het nieuwe zorgstelsel van de PvdA en SP met eenzelfde bedrag zal afnemen en dat de wachtlijsten en wachttijden voor behandelingen toenemen. Meer mensen gaan dan zorg zoeken buiten het collectieve pakket om, in Nederland of in het buitenland, als zij zich dat kunnen veroorloven. Er is grote onzekerheid of een dergelijke ingrijpende stelselwijziging in de zorg op korte termijn uitvoerbaar is en welke kosten daaraan verbonden zijn. Zo zijn er zeker transitiekosten. Gegeven de grote onzekerheden is een inschatting daarvan niet mogelijk en zij zijn daarom buiten de huidige berekeningen gehouden.

Alle partijen laten het **basispakket voor verzekerde zorg** zo goed als in tact. In het basispad wordt het collectief verzekerde pakket wel al met 1,3 mrd euro ingeperkt op basis van het criterium lage ziektelast. Veel partijen draaien deze maatregel gedeeltelijk terug. Vrijwel alle partijen zijn voorstander van een stringenter beleid ten aanzien van het toelaten van nieuwe medische technologie ('stringent pakketbeheer'). In de toekomst moet er volgens hen beter gekeken worden of een behandeling medisch noodzakelijk is. Nieuwe en bestaande behandelingen moeten gecontroleerd worden op bewezen effectiviteit en

kosteneffectiviteit en het voorwaardelijk toelaten van nieuwe behandelingen tot het basispakket wordt aangescherpt (zie ook het rapport van de TaskForce Zorg). De PvdA, SP en SGP willen minder bezuinigen op de omvang van het basispakket. De SP wil een groot deel van de inperking van het basispakket terugdraaien en het basispakket breder houden dan de andere partijen.

De politieke partijen kijken verschillend aan tegen de wenselijkheid van **eigen betalingen in de zorgverzekeringswet**. SP, DPK, PVV, PvdA, SGP verlagen de eigen betalingen ten opzichte van het basispad, terwijl CDA, ChristenUnie, D66, VVD en GroenLinks deze verhogen. De aanpassingen variëren van een verlaging met 110 euro tot een verhoging met 90 euro per volwassene per jaar (zie tabel 2.12). Ter vergelijking, in het basispad bedragen de eigen betalingen gemiddeld 220 euro per volwassene per jaar. Dat dekt 7% van de ZVW uitgaven.

GroenLinks, PvdA, SGP en D66 kiezen voor een inkomensafhankelijk eigen risico. Dat ontziet de lage inkomens. Zo dalen de eigen betalingen bij bijvoorbeeld GroenLinks voor de lage inkomens met 150 euro ten opzichte van het basispad, terwijl die van de hoge inkomens met 150 euro stijgen. De keerzijde bestaat uit de kosten om deze complexe regeling uit te voeren. Zo moet voorkomen worden dat verzekeraars, die nu het eigen risico administreren, informatie krijgen over het inkomen van hun verzekerden.

Een eigen risico of een eigen bijdrage leidt niet alleen tot meer betalingen door zorggebruikers, maar ook tot een rem op de zorguitgaven zelf: het remgeldeffect. Dit effect is afhankelijk van de prijsgevoeligheid van verzekerden en van het type zorg. Mensen met lage inkomens reageren sterker op eigen betalingen dan mensen met hoge inkomens. En een eigen betaling voor psychische zorg heeft een groter effect op het gebruik dan een eigen betaling voor ziekenhuiszorg. Ook de vormgeving van het eigen risico of de eigen bijdrage speelt een rol. Zo kiezen sommige partijen voor een procentueel eigen risico, waarbij bijvoorbeeld 25% van de factuur voor rekening van de verzekerde komt. De remgeldeffecten blijken dan groter te zijn, omdat men ook moet bijbetalen aan vervolgbehandelingen. De inschatting van de omvang van remgeldeffecten is gebaseerd op inzichten uit de literatuur, gerekend is met gemiddeld 20%.

De SGP zet het eigen risico met een maximum van 350 euro om in een procentueel eigen risico waarbij de verzekerde 25% van de uitgaven betaalt tot aan een maximum van 500 euro. Het remgeldeffect neemt hierdoor sterk toe, omdat ook verzekerden met hoge uitgaven nu een prikkel krijgen om zuinig te zijn. D66 en VVD kiezen eveneens voor een procentueel eigen risico, bovenop het vaste eigen risico van 350 euro (Zwitserland hanteert hetzelfde systeem). Bij D66 betalen verzekerden 10% van de zorguitgaven boven de 350 euro tot een maximum van 150 euro; bij de VVD 50% tot een maximum van 150 euro. De VVD brengt ook de huisartsenzorg onder het eigen risico.

Naast de aanpassingen van het eigen risico willen partijen eigen bijdragen voor specifieke medische diensten invoeren om onnodig zorggebruik terug te dringen, vaak zonder maximum. Vier partijen willen een eigen bijdrage voor het bezoek aan een huisartsenpost of een afdeling spoedeisende hulp in het ziekenhuis. Daar staat tegenover dat 7 partijen de

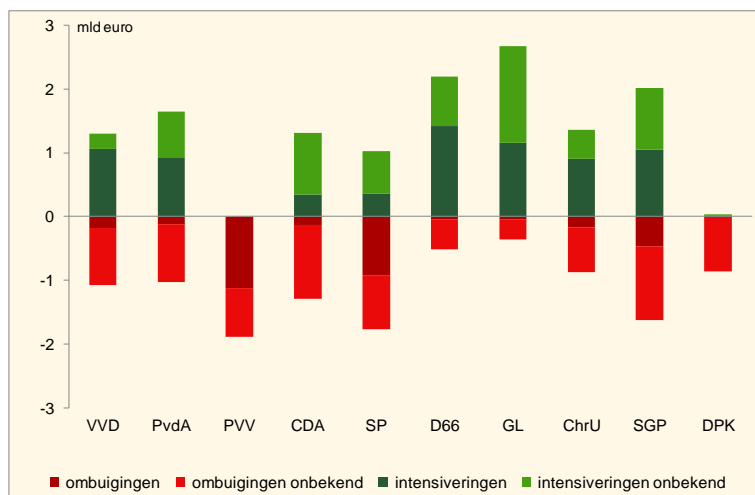
eigen bijdrage per ligdag in ziekenhuizen terugdraaien en 5 partijen de eigen bijdragen in de GGZ. Twee partijen verhogen de eigen bijdragen voor ziekenhuiszorg. CDA en ChristenUnie introduceren een eigen bijdrage bij het eerste bezoek aan de polikliniek en het CDA introduceert ook een eigen bijdrage per ziekenhuisbehandeling.

De **werkgelegenheid** in de bedrijfstak zorg stijgt in het basispad in de jaren 2013-2017 met 140.000 arbeidsjaren (alle deeltijdbanen omgerekend naar voltijdsbanen). Het betreft hier alle werkgelegenheid in de zorg, zowel het collectief gefinancierde deel als het privaat gefinancierde deel. Alle partijen remmen deze groei af. De mate waarin de groei wordt afgeremd verschilt, omdat de ene partij meer ombuigt dan de andere en omdat het ene type ombuiging groter effect heeft dan het andere. Een pakketbeperking in de curatieve zorg heeft minder effect op de werkgelegenheid dan een pakketbeperking in de langdurige zorg. Mensen gaan bij de curatieve zorg waarschijnlijk een groter deel uit eigen zak betalen. En maatregelen om de prijzen van geneesmiddelen te drukken hebben bijna helemaal geen effect op de werkgelegenheid in de zorg. Ondanks alle verschillen blijft de werkgelegenheid in de zorg bij alle partijen groeien.

2.9 Onderwijs

Zes van de tien partijen (GroenLinks, D66, PvdA, ChristenUnie, SGP en VVD) intensiveren per saldo op onderwijs. Drie partijen (PVV, DPK en SP) buigen om op onderwijs. Het CDA bezuinigt niet op onderwijs, en intensiveert ook niet. GroenLinks en D66 intensiveren met respectievelijk 2,4 mld euro en 1,7 mld euro het meest, terwijl de PVV met 1,9 mld euro het meest ombuigt.

Figuur 2.3 Intensiveringen en ombuigingen onderwijsbeleid, 2017 (in mld euro)

De voorstellen zijn gewogen op hun effecten op onderwijsuitkomsten en op hun bijdrage aan de materiële welvaart. Een voorstel is 'kansrijk' als de maatschappelijke baten naar verwachting groter zijn dan de kosten.²⁰

Bij een aantal maatregelen is het effect in de analyse 'onbekend'. Dat betekent dat er in wetenschappelijke zin onvoldoende aanknopingspunten zijn om het effect van beleid te kunnen duiden. Figuur 2.3 toont per partij de totale intensiveringen en ombuigingen en het deel van de intensiveringen en ombuigingen met kwalificatie 'onbekend'.

Tabel 2.13 **Overzicht belangrijkste maatregelen (budgettaire bedragen in mld euro)**

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
Budgettair										
Aanpak voortijdig schoolverlaten	0,1				0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	
Inspectietoezicht		0,1				0,1				
Klassenvergroting			-1,0		-0,9			-0,2		
Onderwijstijd	0,1	0,4			0,1	0,4		0,2	0,4	
Prestatiebeloning	0,2	0,1				0,2				
Scholing leraren	0,5	0,2		0,3	0,2	0,5	0,4	0,4	0,4	
Voor- en vroegschoolse educatie	0,2	0,2		0,1		0,2	0,4	0,2		
Institutioneel										
Informatievoorziening schoolkwaliteit	ja	ja		ja		ja		ja		
Prestatiebekostiging	ja	ja				ja				ja
Verplicht centraal examen po	ja	ja				ja				
Private bijdrage hoger onderwijs										
Sociaal leenstelsel	ja	ja				ja	ja			ja
Aanpassing wettelijk collegegeld							verla- ging		verho- ging	

Veel partijen zetten middelen in voor kansrijke maatregelen, zoals scholing van leraren waaronder de begeleiding van startende docenten, voor- en vroegschoolse educatie, extra onderwijstijd en de aanpak van voortijdig schoolverlaten. D66 intensiveert het meest op kansrijke maatregelen, gevolgd door VVD, ChristenUnie, PvdA en GroenLinks. Van deze partijen zetten D66, VVD en PvdA ook in op kansrijke institutionele maatregelen zoals prestatiebekostiging van scholen, waarbij een deel van de basisfinanciering van scholen wordt gekoppeld aan de onderwijsprestaties van leerlingen. Scholen worden op deze manier op budgetneutrale wijze geprikkeld om leerprestaties te verbeteren. Ook het DPK zet in op deze maatregel. De PVV en de SP onderscheiden zich door een relatief grote korting op de lumpsum bekostiging van het onderwijs. Omdat dit naar alle waarschijnlijkheid resulteert in klassenvergroting, is in deze analyse het volledige bedrag van de korting ingezet op deze maatregel. Klassenvergroting is kansrijk, omdat een bezuiniging gepaard gaat met een

²⁰ Een overzicht van de kansrijke maatregelen is te vinden in Van Elk et al.(2011), Onderwijsbeleid in Nederland, CPB Achtergronddocument. De effecten van maatregelen zijn gebaseerd op wat bekend is uit empirische studies.

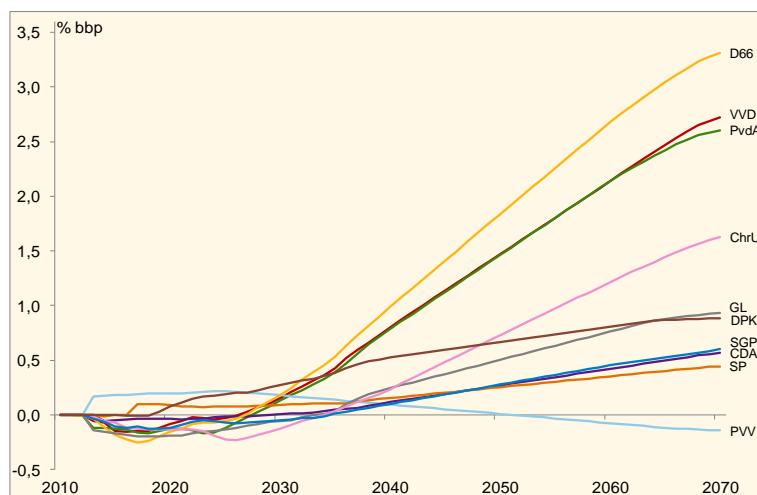
relatief geringe verslechtering van onderwijsprestaties. VVD, PvdA, D66, GroenLinks en DPK willen een sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs. Deze maatregel zorgt voor een toename van de private bijdrage en een beperkte afname van de deelname aan het hoger onderwijs.

Tabel 2.13 geeft per partij de kansrijke intensiveringen en ombuigingen (zowel budgettair als institutioneel) en de belangrijkste maatregelen met betrekking tot de private bijdrage in het hoger onderwijs. Dat zijn de invoering van een sociaal leenstelsel en een aanpassing van het wettelijk collegegeld. Dergelijke maatregelen zorgen voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en een (beperkte) verandering van de deelname aan het hoger onderwijs.

Figuur 2.4 presenteert per partij de effecten van het pakket aan kansrijke maatregelen, inclusief de maatregelen met betrekking tot de private bijdrage in het hoger onderwijs.

Met uitzondering van de PVV geldt voor alle partijen dat de kosten van de maatregelen in termen van bbp op korte termijn groter zijn dan hun (financiële) opbrengsten. Deze kosten zijn deels budgettair. Daarnaast gaan mensen ten gevolge van de maatregelen langer naar school waardoor meer onderwijskosten worden gemaakt en het arbeidsaanbod in eerste instantie daalt. Echter, de kost gaat voor de baat uit en na enige tijd ontstaan er netto opbrengsten. Door de toename in het opleidingsniveau stijgt de arbeidsproductiviteit en neemt na verloop van tijd het arbeidsaanbod weer toe. Hoger opgeleide mensen participeren immers meer op de arbeidsmarkt. Het volledige effect wordt pas na lange tijd bereikt. Op dat moment is de hele beroepsbevolking beter opgeleid. Het totale effect uitgedrukt in percentage bbp is de som van de hogere arbeidsproductiviteit en arbeidsaanbod, minus de budgettaire- en onderwijskosten.

Figuur 2.4 Effecten van onderwijsbeleid in % bbp

D66, VVD en PvdA realiseren met hun onderwijsbeleid op de lange termijn een groot positief effect in termen van percentage van het bbp. De ChristenUnie realiseert een kleiner effect, omdat slechts in beperkte mate wordt ingezet op kansrijke institutionele maatregelen. GroenLinks intensificeert weliswaar het meest in onderwijs, maar investeert relatief beperkt

in kansrijke maatregelen. Het DPK realiseert een positief totaaleffect door de inzet op prestatiebekostiging. De onderwijsmaatregelen van SGP, CDA en SP leiden op termijn ook tot positieve, maar kleinere bbp-effecten. De PVV realiseert op lange termijn een klein negatief totaaleffect. Dit effect wordt in belangrijke mate bepaald door klassenvergroting, wat budgettair veel oplevert, maar op lange termijn tot een iets lagere arbeidsproductiviteit leidt.

Wetenschap

CDA, D66, SGP, VVD, SP, ChristenUnie en GroenLinks intensiveren op wetenschap. Deze intensiveringen variëren van 0,05 mld euro (GroenLinks) tot 0,3 mld euro (CDA). De PvdA neemt geen maatregelen op het gebied van wetenschap en het DPK en de PVV buigen met 0,18 mld euro om.

Het CDA zet 0,3 mld euro in op meer fundamenteel onderzoek gericht op vernieuwende producten en diensten in de negen topsectoren middels innovatiecontracten. D66 stelt 0,25 mld euro beschikbaar voor NWO, grootschalige onderzoeksfaciliteiten en succesvolle projecten van universiteiten en kennisinstellingen. De SGP verhoogt de middelen binnen de eerste geldstroom en NWO met 0,15 mld euro. De VVD investeert 0,1 mld euro in fundamenteel onderzoek en de ChristenUnie investeert 0,10 mld euro in onderzoekscentra en laboratoriumonderzoek. De SP intensiveert 0,1 mld euro op wetenschappelijk onderzoek door universiteiten en GroenLinks wil onderzoekers belonen voor toegepast onderzoek (0,05 mld euro).

DPK en PVV buigen om op het topsectorenbeleid en bezuinigen op deze manier 0,18 mld euro op wetenschap.

2.10 Innovatie

VVD, CDA, ChristenUnie en SGP trekken per saldo extra geld uit voor innovatie, terwijl PVV, SP, D66, GroenLinks en DPK bezuinigen (zie tabel 2.14). De VVD intensiveert het meest, terwijl de PVV het meest bezuinigt. De PVV schaft het innovatiebeleid nagenoeg af. D66 en SGP zijn de enige twee partijen die kiezen voor zowel intensiveringen als ombuigingen op de innovatiemiddelen. De PvdA brengt geen structurele verandering aan in het budget voor innovatiebeleid. De partij richt, evenals de SP, wel een nationale investeringsbank op.

Tabel 2.14 Innovatiebudgetten

	2017	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
	basis in mld euro	effect in 2017 t.o.v. basis in mld euro									
Fiscaal beleid (a)	1,8	0,0	0,0	-1,8	0,0	-0,1	-0,3	-0,5	0,0	-0,1	0,0
Niet-fiscaal beleid	0,9	0,1	0,0	-0,5	0,1	-0,2	0,2	-0,5	0,1	0,1	-0,5
Totaal	2,7	0,1	0,0	-2,3	0,1	-0,3	-0,1	-1,0	0,1	0,0	-0,5
Verwacht effect (b)		?	?	-	0	+	+	?	?	?	?

(a) wbo, rda, innovatiebox, vrijstelling durfkapitaal.

(b) + kansrijk, 0 neutraal, - niet-kansrijk, ? effect onbekend.

Hiervoor trekt de PvdA gedurende de periode van 2013 tot 2015 in totaal 0,6 mld euro uit. De SP reserveert in 2013 eenmalig 0,2 mld euro voor een dergelijke investeringsbank. Vijf partijen brengen veranderingen aan in het fiscale innovatiebeleid (PVV, SP, D66, GroenLinks en SGP). Zij buigen per saldo om, hoewel D66 en SGP op onderdelen van het fiscale innovatiebeleid juist meer besteden. Niet-fiscale innovatiemaatregelen zijn bij alle partijen te vinden.

De maatregelen zijn beoordeeld op hun effect op de welvaart. Net als bij onderwijs is een maatregel kansrijk als de maatschappelijke baten naar verwachting groter zijn dan de maatschappelijke kosten. Maatregelen die volgens de economische theorie voor meer welvaart kunnen zorgen maar waarvoor de stand van de wetenschap onvoldoende aanknopingspunten biedt, worden beoordeeld met 'effect onbekend'.

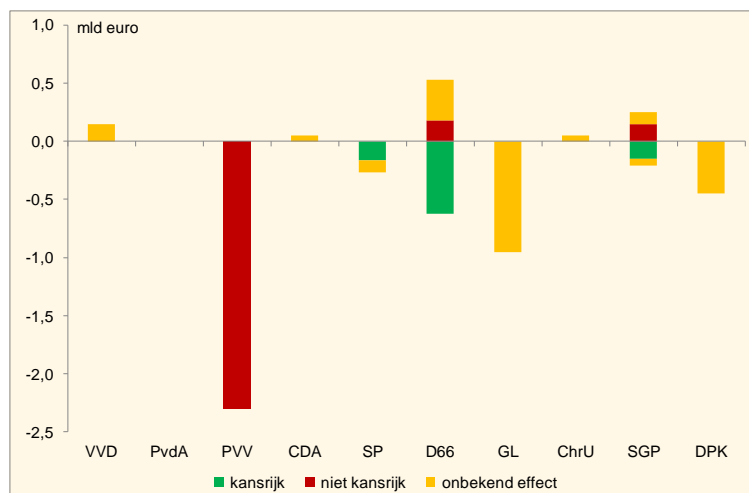
De beleidsveranderingen van SP en D66 zijn als geheel kansrijk voor de welvaart. Het innovatiebeleid van het CDA is als neutraal beoordeeld, omdat deze partij weinig verandert aan het bestaande beleid. De PVV bezuinigt hetgeen maximaal haalbaar is op innovatiebeleid, in totaal 2,3 mld euro. Deze bezuiniging als geheel is niet kansrijk. De PVV schaft een aantal effectieve beleidsinstrumenten volledig af, waaronder de WBSO. Dit schaadt de welvaart op lange termijn. Het verwachte welvaartseffect van de voorstellen van de overige partijen (VVD, PvdA, GroenLinks, ChristenUnie, SGP en DPK) is onbekend.

SP komt kansrijk uit door een beperkte verlaging van het WBSO-budget. Daar komt bij dat deze partij in beperkte mate ombuigt op onderdelen van het topsectorenbeleid, zoals de topconsortia voor kennis en innovatie (tki).

Hoewel D66 intensificeert op de tki, wat niet-kansrijk is, zijn de beleidsveranderingen van D66 als geheel kansrijk voor de welvaart. De partij schaft de innovatiebox af. De manier waarop deze fiscale faciliteit nu is vormgegeven, maakt het niet aannemelijk dat onderinvestering in innovatie wordt tegengegaan.

De voorgestelde beleidsveranderingen door VVD, PvdA, GroenLinks, ChristenUnie, SGP en DPK op het terrein van innovatie hebben een onbekend effect op de welvaart. De belangrijkste maatregel met effect onbekend is per partij als volgt. De VVD verhoogt het budget voor matching ten behoeve van het achtste kaderprogramma van de Europese Unie. De PvdA richt een nationale investeringsbank op. GroenLinks schaft de research en development-aftrek af. De ChristenUnie geeft structureel meer uit aan het innovatiefonds mkb+. De SGP kent zowel kansrijke (ombuiging innovatiebox), niet-kansrijke (intensivering tki) en effect onbekend maatregelen (intensivering wbsso-startersfaciliteit) in dezelfde orde van grootte. De beleidsveranderingen van de SGP hebben dan ook als geheel een onbekend effect op de welvaart. Tot slot is bij het DPK het effect van een substantiële ombuiging op het topsectorenbeleid onbekend.

Figuur 2.5 Intensiveringen en ombuigingen innovatiebeleid, 2017 (in mld euro)

2.11 Woningmarkt

Alle partijen nemen maatregelen op het gebied van de woningmarkt. De Nederlandse woningmarkt werkt niet goed. Als partijen met hun woningmarktmaatregelen de werking van de woningmarkt weten te verbeteren, leidt dat tot welvaartswinst. Welvaartswinst betekent niet per se dat huishoudens er op vooruitgaan. De winst kan ook neerslaan bij verhuurders of de overheid.

PvdA, GroenLinks, ChristenUnie, SGP en, in mindere mate, D66 verbeteren de werking van de woningmarkt. Bij PVV, SP en, in mindere mate, VVD en CDA verslechtert de werking van de woningmarkt. Bij het DPK hebben de doorgerekende woningmarktmaatregelen geen effect.

De partijen die de werking van de woningmarkt verslechteren, hebben gemeen dat zij de aantrekkelijkheid van het **exploiteren van huurwoningen** verminderen, waardoor het aanbod van huurwoningen afneemt en de rantsoenering op de huurmarkt toeneemt. Dit leidt tot langere wachtlijsten, meer dure en goedkope scheefhuur, meer illegale onderverhuur en meer verdrukking naar de koopwoningmarkt. De VVD kiest voor een hogere verhuurdersheffing, zonder structureel extra huurverhogingen toe te staan. De PVV en de SP schrappen weliswaar de verhuurdersheffing van het kabinet Rutte, maar tegelijkertijd verlagen zij de huren zo ver dat verhuurders per saldo minder inkomsten genereren. Dit gebeurt ook bij het CDA, dat de huren substantieel verhoogt, maar tegelijkertijd de verhuurders een afslag op de huren oplegt voor huishoudens met recht op huurtoeslag. Dit betekent effectief dat verhuurders de huurtoeslag grotendeels zelf gaan betalen. Zij zien daardoor effectief hun huurinkomsten dalen. Verhuurders krijgen bovendien een prikkel om geen woningen te verhuren aan mensen met recht op huurtoeslag.

De maatregelen van de PVV, en in mindere mate ook van de VVD, verslechteren tevens de doelmatigheid op de **koopmarkt**. Bij de PVV blijft de hypotheekrente onverkort aftrekbaar, zonder dat daar een annuïtair aflossingsschema tegenover hoeft te staan. Bij de VVD geldt dit

voor huishoudens in de eerste vijf jaar na aankoop van hun eerste woning. Deze maatregelen verhogen de fiscale subsidie voor koopwoningen en de versturende werking ervan. Zij leiden derhalve tot een minder goed werkende koopwoningmarkt. De SP legt de subsidies voor koopwoningen verder aan banden, zodat de werking van de koopwoningmarkt verbetert. Deze verbetering weegt echter niet helemaal op tegen de verslechterde doelmatigheid van de huurwoningmarkt die de SP bewerkstelligt.

PvdA, GroenLinks, ChristenUnie, SGP en, in mindere mate, D66 verbeteren de doelmatigheid van zowel de koopmarkt als de huurmarkt. Deze partijen beperken allemaal in meer of mindere mate de hypotheekrenteaftrek, zoals blijkt uit de daling van het subsidiepercentage voor de koopsector ten opzichte van de waarde van circa 17% in het basispad. Tegelijkertijd verminderen zij de rantsoenering op de huurmarkt. PvdA, CDA, GroenLinks, ChristenUnie en SGP vervangen daarbij het huidige woningwaarderingstelsel door een systeem waarbij de maximaal redelijke huur wordt vast gesteld op 4,5% van de WOZ-waarde van de woning.

Binnen de koopsector brengt een aantal partijen (PvdA, SP, GroenLinks, en in mindere mate ChristenUnie en SGP) verder verschil aan in de regeling voor **dure en goedkope huizen**, waarbij het subsidiepercentage voor dure huizen meer dan gemiddeld wordt teruggebracht. Bij GroenLinks wordt de subsidie voor dure koopwoningen zelfs negatief (belasting in plaats van subsidie). Een groot verschil tussen de behandeling van dure en goedkope huizen verlaagt de welvaart omdat het leidt tot gesegmenteerde markten. Iets soortgelijks doet zich voor bij de behandeling van huurwoningen door het CDA. Dit effect is in tabel 2.15 niet volledig meegenomen omdat de exacte effecten niet konden worden bepaald.

Een aantal partijen beperkt de **overdrachtsbelasting**, of schaft deze af (VVD, PvdA, GroenLinks, D66, ChristenUnie, SGP). Behalve dat deze maatregel het subsidiepercentage voor de koopsector verhoogt, stijgt de welvaart omdat huishoudens zich makkelijker kunnen aanpassen aan gewijzigde omstandigheden. Dit effect is niet meegenomen in de hier gepresenteerde welvaartscijfers.

SGP en DPK willen in een herziening van het pensioenstelsel dat pensioenpremies ook kunnen worden gebruikt voor de aflossing van de eigen woning. De effecten van deze maatregel op de woningmarkt zijn niet doorgerekend omdat een dergelijke complexe stelselherziening niet in het korte tijdsbestek van *Keuzes in Kaart* kon worden beoordeeld.

Doordat de markten voor koop- en huurwoningen sterk met elkaar zijn verbonden, hebben de voorstellen van alle partijen gevolgen voor zowel de koop- als de huurmarkt. De prijzen van koopwoningen dalen bij alle partijen ten opzichte van het basispad, met uitzondering van DPK, PVV en VVD. Ook de huren stijgen voor bijna alle partijen. Alleen bij de SP en de PVV leiden de maatregelen ten opzichte van het basispad tot substantieel lagere huren.

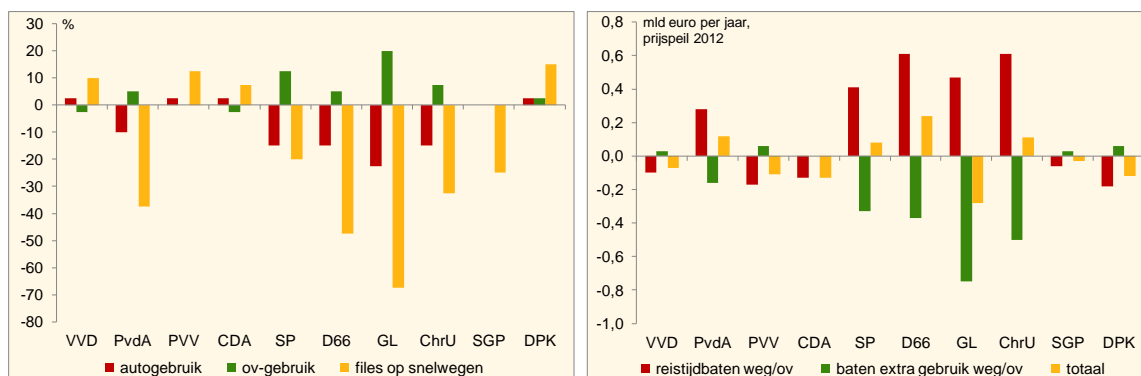
Tabel 2.15 Structurele woningmarkteffecten

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
effect t.o.v. basispad in %										
Welvaartswinst (% bbp)	-0,2	0,4	-0,9	-0,1	-0,4	0,1	0,7	0,3	0,4	0,0
Prijs koopwoningen	2	-5	7	0	0	-1	-8	-3	-4	0
idem 2017	2	-5	2	-2	-4	-3	-7	-5	-5	0
Netto huur	0	5	-14	1	-13	1	10	5	5	0
idem 2017	1	3	-5	2	-5	1	6	3	2	0
Consumptie koop	1	-3	5	0	0	0	-5	-2	-3	0
Consumptie huur	-4	2	-12	-3	-13	0	6	5	5	0
Koopsector subsidiepercentage gemiddeld	18	9	21	16	10	16	6	13	13	17

De hier gepresenteerde effecten zijn macro-effecten, op nationaal niveau. Effecten op huren en huizenprijzen kunnen regionaal afwijken. De analyse van de woningmarkteffecten is bovendien beperkt tot maatregelen die direct aangrijpen op de woningmarkt. De inkomens van huishoudens en de werkloosheid hebben ook een belangrijk effect op de woningmarkt, en die inkomens zijn op hun beurt weer sterk afhankelijk van de maatregelen die elders worden voorgesteld. Hogere inkomens leiden immers tot meer vraag naar woningen, hogere woningprijzen en uiteindelijk tot een groter woningaanbod. In deze analyse is daar echter geen rekening mee gehouden.

2.12 Bereikbaarheid

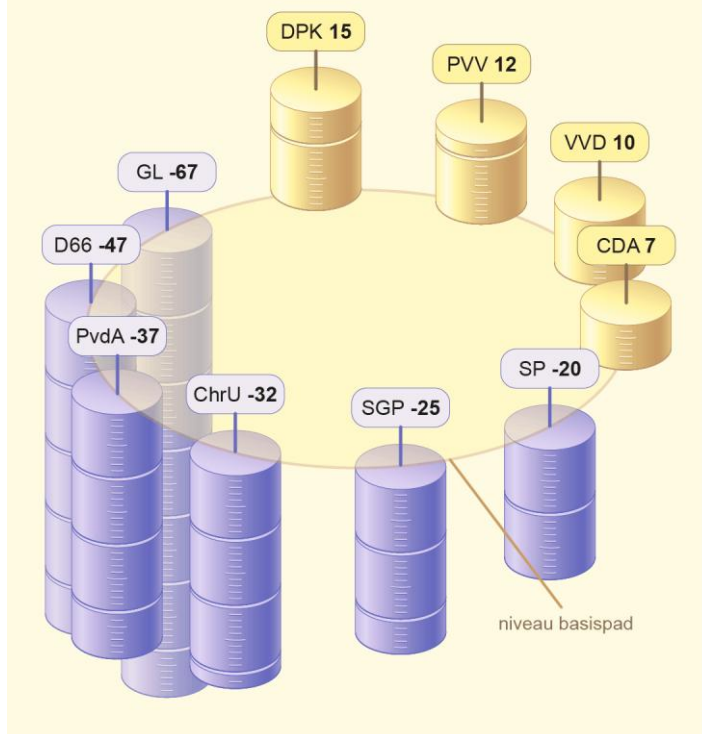
Figuur 2.6 Effecten op auto-, ov-gebruik en files (links) en bereikbaarheidsbaten (rechts) in 2020

Alle partijen maken het mogelijk dat minimaal een deel van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer (net als nu) onbelast vergoed kan worden. VVD, PvdA, PVV, SP, SGP en DPK kiezen voor (de huidige praktijk van) een onbelaste vergoeding voor woon-werkverkeer per auto van maximaal 19 ct/km. Het CDA kiest voor een maximale autovergoeding van 13 ct/km, met een maximum van 70 km. De ChristenUnie hanteert 10 ct/km.

Files op snelwegen

Mutaties ten opzichte van basispad, 2020, %

De werkelijke kosten van het woon-werkverkeer met het ov mogen bij alle partijen behalve het CDA en de ChristenUnie weer volledig onbelast worden vergoed (bij D66 via de werkkostenregeling). Het CDA vergoedt de werkelijke kosten tot maximaal 13 ct/km. De ChristenUnie vergoedt de werkelijke kosten van het ov tot 50 km.

De maatregel uit het basispad om woon-werkverkeer voor leaseauto's als privégebruik te zien, wordt teruggedraaid door VVD en SGP.

Vijf van de tien partijen - PvdA, SP, D66, GroenLinks en ChristenUnie - voeren een vorm van kilometerheffing in voor personenauto's, bestelwagens en vrachtwagens en schaffen gelijktijdig de motorrijtuigenbelasting (mrb) geheel of gedeeltelijk af. PvdA, SP en GroenLinks verhogen de aanschafbelasting voor nieuwe auto's (bpm) terwijl D66 en ChristenUnie deze aanschafbelasting willen halveren. PvdA, D66, GroenLinks en SGP voeren een congestieheffing in.

GroenLinks verlaagt de maximumsnelheid op snelwegen naar 80 km per uur nabij steden en 100 km/uur op alle overige wegen. De PvdA draait de snelheidsverhoging naar 130 km per uur terug, de SP doet dit ten dele. Naast GroenLinks voeren ook SP en D66 de 80-km-per-uur-zones rond de grote steden opnieuw in.

De mogelijkheden om met de ov-studentenkaart gratis te reizen worden ingeperkt door VVD, CDA, D66 en ChristenUnie. De mogelijkheden om gratis te reizen worden voor minderjarige mbo-studenten uitgebreid door SP, GroenLinks en ChristenUnie.

Tabel 2.16 Bereikbaarheid

Belangrijkste maatregelen	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
Onbelaste woon-werkvergoedingen										
Auto (max. cent/km)	19	19	19	13	19	0	0	10	19	19
OV (alle kosten)	ja	ja	ja	nee	ja	ja	ja	nee	ja	ja
Kilometerheffing (cent/km)										
Personenauto's		4			6	5	10	8		
Vrachtwagens		20			15	15	18	15		
Congestieheffing		11				11	18		11	
Verlaging maximumsnelheid										
OV-studentenkaart: beperken	ja	ja			ja	ja	ja		ja	
Budgettaire effecten (mld euro)										
<i>Extra infrastructuur (2013-2017)</i>										
Weg	1,4	-4,6	0,7	-0,5	-4,6	-3,5	-4,6	-0,8	-2,3	-0,4
Spoor en regionaal ov	-0,1	-1,5	-2,0	-0,1	1,1	0,4	3,0	0,5	-1,1	-0,7
<i>Belasten bezit en gebruik (2020)</i>										
Auto en vrachtwagen (a)	-1,3	0,1	-1,0	0,2	0,1	1,1	6,5	0,9	-1,2	-1,0
OV (b)	-0,4	-0,5	-0,5	0,1	-0,6	-0,4	-0,6	-0,2	-0,5	-0,5
Verkeerseffecten (2020, %)										
Autogebruik	2	-10	2	2	-15	-15	-22	-15	0	2
OV-gebruik	-2	5	0	-2	12	5	20	7	0	2
Files op snelwegen	10	-37	12	7	-20	-47	-67	-32	-25	15
Bereikbaarheidsbaten (2020, mld euro)										
Reistijd baten weg/ov (c)	-0,10	0,28	-0,17	-0,13	0,41	0,61	0,47	0,61	-0,06	-0,18
Baten extra gebruik weg/ov (d)	0,03	-0,16	0,06	0,00	-0,33	-0,37	-0,75	-0,50	0,03	0,06

(a) Het structurele effect op het EMU-saldo als gevolg van het duurder maken van (vracht)autogebruik of (vracht)autobezit: invoeren van een kilometer- en congestieheffing voor personenauto's, bestelwagens en vrachtwagens en de structurele veranderingen ten aanzien van de mrb, bpm en woon-werkvergoedingen.

(b) Het structurele effect op het EMU-saldo als gevolg van duurder maken van het ov-gebruik: woon-werkvergoedingen, studenten-ov-jaarkaartmaatregelen en hogere concessievergoeding voor spoor.

(c) De reistijd baten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.

(d) Als reizen met de auto of het ov goedkoper wordt, zullen mensen extra gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

Bijna alle partijen bezuinigen op de aanleg van wegen, alleen VVD en PVV trekken hier extra geld voor uit. VVD, SP, D66 en GroenLinks geven extra geld uit aan spoorinfrastructuur terwijl PvdA, PVV, SGP en DPK hierop bezuinigen. Op regionaal ov wordt bezuinigd door VVD, PVV, CDA en DPK. Extra geld wordt hiervoor uitgetrokken door SP, GroenLinks, ChristenUnie en SGP.

De structurele EMU-mutatie in 2020 van het belasten van het bezit of gebruik van een (vracht)auto varieert van -1,3 mld euro (afname EMU-saldo) voor de VVD tot +6,5 mld euro voor GroenLinks. Dit betreft de maatregelen rond kilometerheffing, mrb, bpm en woon-werkvergoedingen. De structurele EMU-mutatie voor ov-gebruik varieert van -0,6 mld euro voor SP en GroenLinks tot +0,1 mld euro voor het CDA. Dit betreft de maatregelen rondom vergoedingen woon-werkverkeer, ov-studentenkaart en concessievergoedingen spoor.

Het niet belasten van de vergoedingen voor woon-werkverkeer zorgt voor een toename van het **autogebruik** en de **filedruk**. Het effect op autogebruik en files van meer geld naar of bezuinigen op wegen is in verhouding hiermee beperkt. Dit is de belangrijkste verklaring

voor de toename van het autogebruik en de filedruk bij VVD, PVV, CDA en DPK. De belangrijkste verklaring voor het afgenomen autogebruik en de afgenomen filedruk bij PvdA, SP, D66, GroenLinks, ChristenUnie en SGP is het invoeren van een kilometerheffing. Bij GroenLinks zorgt de verlaging van de maximumsnelheid voor een verdere afname. Het **ov-gebruik** neemt toe bij PvdA, SP, D66, GroenLinks, ChristenUnie en DPK. Bij PVV en SGP blijft het gelijk en het neemt af bij VVD en CDA. Het niet belasten van de vergoedingen voor woon-werkverkeer en het invoeren van een kilometerheffing zijn de belangrijkste verklaringen voor het toegenomen ov-gebruik. Het beperken van het gratis reizen met de ov-studentenkaart zorgt voor een afname van het ov-gebruik.

De **bereikbaarheidsbaten** die de partijen realiseren in 2020, liggen dicht bij elkaar. Positieve reistijd-baten worden gecompenseerd door welvaartsverlies door minder auto- en ov-gebruik. PvdA, SP, D66, GroenLinks en ChristenUnie realiseren in verhouding tot de andere partijen grote reistijd-baten, maar ook een relatief groot verlies door afname van het auto- en ov-gebruik. Dit komt door de invoering van een kilometerheffing, waardoor de files fors afnemen, maar waardoor mensen ook vaker besluiten om niet te reizen. Bij VVD, PVV, CDA, SGP en DPK zijn de veranderingen in bereikbaarheidsbaten geringer.

2.13 Natuur

Tabel 2.17 Natuureffecten

	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	ChrU	SGP	DPK
Effect t.o.v. basispad										
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	-10 tot -5	0 tot +5	-10 tot -5	-5 tot 0	+5 tot 10	+10 tot 15	+20 tot 25	0 tot +5	-5 tot 0	-10 tot -5
Belevingswaarde natuur en landschap	--	+	--	-	+	++	++	+	-	--
Uitgaven overheid natuur in mld euro	-0,20	+0,08	-0,20	-0,10	+0,23	+0,35	+0,78	+0,10	-0,11	-0,20

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad wordt in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.
De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang)

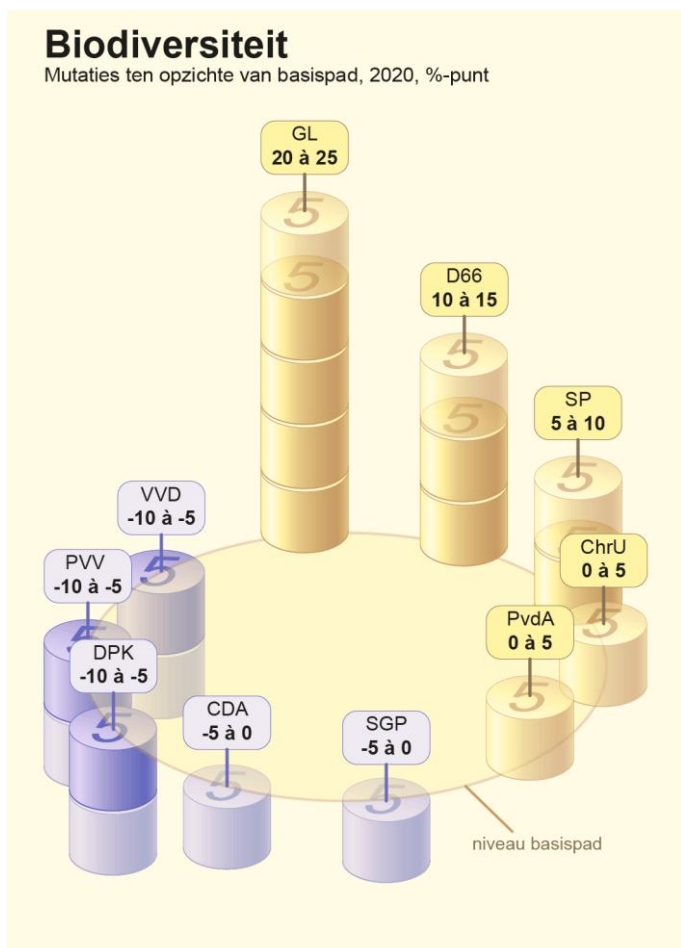
De partijen maken duidelijk verschillende keuzes in hun natuurbeleid. GroenLinks, D66 en SP gebruiken extra **financiële middelen** om een robuustere en grotere EHS te realiseren. Ook besteden zij meer aan natuur en landschap buiten de EHS. Dit laatste is ook onderdeel van de programma's van PvdA en ChristenUnie, zij het dat hun ambities bescheidener zijn. SGP en CDA bezuinigen op natuur: ze handhaven weliswaar de middelen voor de Natura 2000-gebieden, maar niet voor het afronden en inrichten van robuuste natuurgebieden en groene recreatieve gebieden nabij de steden. VVD, PVV en DPK bezuinigen 0,2 mld euro per jaar op de rijksuitgaven voor natuur ten opzichte van het basispad.

Door de bezuinigingen van CDA, DPK, PVV, SGP en VVD kan de beoogde **uitbreiding en inrichting van natuurgebieden** in het basispad alleen plaatsvinden via het zogeheten

grond-voor-grond principe. Hierbij worden de uitgaven voor natuur betaald uit de opbrengsten van de verkoop van ruil- en natuurgronden. De uitbreiding en vergroting van de EHS loopt daardoor vertraging op. Dit is nadelig voor de biodiversiteit.

Door de extra middelen van GroenLinks, D66 en SP kan de **EHS** juist versneld worden aangelegd en ingericht. Bovendien mikken deze partijen op een grotere omvang van de EHS. Een grotere EHS vermindert de verdrogingsproblemen. Ook is er minder sprake van versnippering. Hierdoor nemen de kansen voor een duurzaam behoud van planten- en diersoorten toe. In de plannen van deze drie partijen wordt de uitbreiding van natuur gerealiseerd door de aankoop van landbouwgronden. Bij GroenLinks is de beoogde natuuruitbreiding dermate groot en snel dat hiervoor gronden onteigend zullen moeten worden. Nadeel hiervan is dat de kosten per hectare hoger zullen liggen.

Naast de omvang is het **beheer** van natuurgebieden een cruciale factor in het behoud van biodiversiteit en het behalen van internationale doelstellingen. De middelen voor natuurbeheer die VVD, PVV, CDA, SGP en DPK inzetten, leiden tot een afname van de biodiversiteit. Dat is niet het geval bij de andere partijen.

PvdA, SP, D66, ChristenUnie en GroenLinks willen een strengere **milieu- en/of ruimtelijk beleid** om natuur en landschap te beschermen. PvdA, SP, D66, SGP en GroenLinks stimuleren een verduurzaming van de landbouw. Vanuit natuurperspectief is de aanpak van verdroging het belangrijkste, gevolgd door vermindering van de stikstofdepositie. D66 en GroenLinks nemen aanvullende maatregelen om de verdroging te bestrijden. De SP wil de normen voor stikstofgebruik verder aanscherpen. GroenLinks wil de veestapel met 10% laten krimpen om de milieudruk te verlagen. De gevolgen hiervan voor de productie en werkgelegenheid van de landbouw en de verwante verwerkende en toeleverende bedrijven kunnen aanzienlijk zijn. Een gedwongen krimp van de veestapel kan tevens tot financiële claims van veehouders leiden.

De PvdA wil een heffing op dierlijke stikstofproductie om de Programmatische Aanpak Stikstof te financieren. Daarnaast willen PvdA, D66, SP en GroenLinks heffingen op bestrijdingsmiddelen en/of kunstmest en antibiotica onder andere om financiële middelen te genereren voor duurzame landbouw. PvdA, GroenLinks en SP maken, ten slotte, gebruik van de mogelijkheid die het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid vanaf 2014 biedt om 10% van de inkomstenstoelagen voor boeren af te romen en die te gebruiken voor plattelandsbeleid, vooral ten behoeve van agrarisch natuurbeheer. Dit vraagt - voor zover nu bekend - wel om cofinanciering van de rijksoverheid van ongeveer eenzelfde bedrag.

Alles bijeen blijkt dat het maatregelenpakket van GroenLinks de biodiversiteit het meest ten goede komt (tabel 2.17). Dit komt omdat GroenLinks zowel het meeste geld besteedt aan aankoop en inrichting van nieuwe natuur, als aan beheer en tevens de verdrogingsproblematiek grotendeels oplost. De ambities van D66 en SP zijn iets bescheidener, waardoor de verbeteringen in biodiversiteit navenant kleiner zijn. Waar de SP met prioriteit inzet op de EHS, besteden zowel GroenLinks als D66 ook extra aandacht aan de soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijnen die hun leefgebied buiten de EHS hebben. Bij PvdA en ChristenUnie neemt de biodiversiteit met enkele procentpunten toe. Dit komt vooral door de extra aandacht voor natuur buiten de EHS. SGP en CDA bezuinigen weliswaar op de uitbreiding en inrichting van natuur, maar ze besteden wel middelen aan het tijdelijk herstelbeheer en de aanpak van de verdrogingsproblemen. Per saldo neemt de biodiversiteit bij deze partijen met enkele procentpunten af. VVD, PVV en DPK bezuinigen het meest op natuur waardoor de biodiversiteit bij deze partijen het meest achteruit gaat. GroenLinks, D66 en SP zetten belangrijke stappen op de weg naar een duurzame instandhouding van (VHR-)soorten. Toch worden de **doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijnen** in 2020, de beschouwde periode van de analyse, nog niet gehaald. Dit is ook niet mogelijk, natuurontwikkeling en -herstel zijn nu eenmaal kwesties van lange adem.

Net als bij biodiversiteit zijn er ook grote verschillen tussen de partijen in aandacht voor de **beleving van natuur en landschap**. Die verschillen hangen vooral samen met de omvang van de rijksmiddelen voor de uitbreiding van de oppervlakte groen alsmede met de plek waar de uitbreiding plaatsvindt. Zo neemt de belevingswaarde doorgaans sterker toe bij een uitbreiding van recreatieve groene gebieden rondom de steden, dan bij maatregelen in verder weg gelegen gebieden. Ook de verschillen in aandacht voor (agrarische) landschapselementen, zoals houtwallen en singels, en de toegankelijkheid van

natuurgebieden zijn in dit verband belangrijk. Uiteraard is ook de aanwezigheid van verstorende elementen, zoals infrastructuur en bebouwing, van belang voor de beleving, maar minder dan het oppervlak groen.

PVV, DPK en VVD bezuinigen op een aantal voor de beleving relevante onderdelen uit het basispad. Zij bezuinigen namelijk op de middelen voor de uitbreiding en het beheer van natuurgebieden, de groene recreatieve gebieden rondom steden en op het onderhoud van landschapselementen in het landelijk gebied. Het schrappen van de uitbreiding van groene recreatieve gebieden rondom steden zal bovendien de drukte in de bestaande gebieden doen toenemen. Ook hierdoor neemt de belevingswaarde af. De VVD beëindigt daarnaast de uitgaven voor openstelling en recreatie van terreinen van Staatbosbeheer. Dit zal de toegankelijkheid van deze gebieden bemoeilijken en daarmee ook de belevingswaarde doen afnemen.

Het CDA besteedt extra middelen aan agrarisch natuurbeheer waardoor de belevingswaarde van het landelijk gebied toeneemt, maar het effect hiervan is onvoldoende om de effecten van het bezuinigen op de aanleg van natuur met een recreatieve functie rondom steden en de vergroting van natuurgebieden te compenseren. Ten opzichte van het basispad geeft de SGP minder uit aan de uitbreiding van natuur- en recreatieve groengebieden rondom de steden, wel continueert deze partij de bestedingen voor natuur- en landschapsbeheer. Hierdoor is de achteruitgang in de belevingswaarde bij de SGP minder groot dan bij de partijen die op alle voor de beleving van landschap en natuur relevante onderdelen bezuinigen.

Door de voorgestelde maatregelen van D66, GroenLinks, SP, PvdA en ChristenUnie gaat de belevingswaarde bij deze partijen vooruit. Die vooruitgang is bij GroenLinks en D66 het sterkst, onder andere omdat GroenLinks extra geld uitgeeft aan groene gebieden rondom de steden en, net als D66, aan agrarisch natuurbeheer. Beide partijen versterken het groene karakter van het landelijk gebied bovendien door een forse uitbreiding van de oppervlakte natuur en een verhoging van de uitgaven ten behoeve van de instandhouding van bestaande waardevolle landschapselementen. De ChristenUnie breidt de groene gebieden rond de stad verder uit maar besteedt minder middelen aan het landelijke gebied dan D66. Vergeleken met het basispad geeft de SP fors meer uit aan natuurgebieden en ook aan groen in het agrarisch gebied, maar minder aan natuur met een recreatieve functie rondom de stad. De vergroting van de belevingswaarde van het agrarisch gebied wordt door GroenLinks, SP en PvdA deels gefinancierd door het inhouden van 10% van de toeslagen die Nederland via het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid ontvangt.

3 VVD

3.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de VVD verbetert het **EMU-saldo** in 2017 met 16 mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingssaldo komt uitsluitend door lagere uitgaven en wordt beperkt door een netto lastenverlichting. De VVD start in 2013 met tekortreducerende maatregelen ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt de VVD per saldo 22¼ mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Netto wordt het meest omgebogen bij zorg en sociale zekerheid. De netto intensiveringen betreffen met name bereikbaarheid en veiligheid. De overheidsuitgaven dalen na verwerking van het beleidspakket met ¾% per jaar.

Op de **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** wordt voor 1 mld euro omgebogen in 2017 ten opzichte van het basispad door een extra nullijn voor ambtenaren in 2014.

De VVD buigt 1¾ mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan ½ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en 1¼ mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden. Dit is de maximale bezuiniging die door het CPB voor de komende kabinetsperiode voor mogelijk wordt gehouden op openbaar bestuur (inclusief ombuigingen op het ambtenarenapparaat in andere functies 2 mld euro in 2017 en 2½ mld euro structureel). Het CPB tekent aan dat deze besparingen alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar zijn en zullen leiden tot minder dienstverlening.

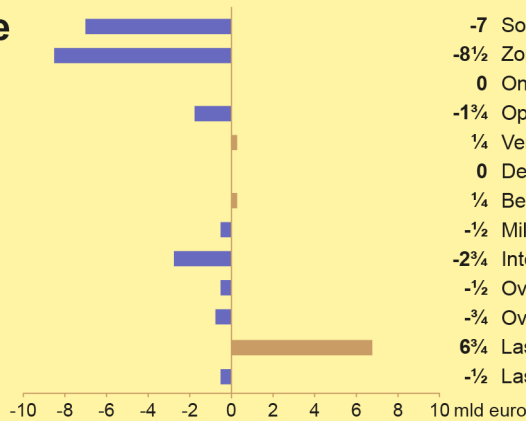
De VVD wil per saldo ¼ mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Er worden extra agenten aangetrokken (½ mld euro). Daartegenover staan besparingen op de apparaatskosten (¼ mld euro). De **defensie-uitgaven** blijven ten opzichte van het basispad onveranderd. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt de partij tot een netto intensivering van ¼ mld euro, vooral door te investeren in het wegennet (¼ mld euro).

De VVD wil in 2017 ten opzichte van het basispad ½ mld euro op **milieu** besparen. Tegenover ombuigingen op **onderwijs** van 1 mld euro staan iets grotere intensiveringen, waardoor de uitgaven per saldo met ¼ mld euro toenemen. De grootste intensivering betreft de extra scholing van leraren. De grootste ombuiging vloeit voort uit een hogere eigen bijdrage voor schoolboeken (¼ mld euro).

In de **zorg** buigt de VVD per saldo 8½ mld euro om ten opzichte van het basispad. Zie paragraaf 3.8.

Budgettaire effecten in 2017

- 7 Sociale zekerheid
- 8 1/2 Zorg
- 0 Onderwijs
- 1 1/4 Openbaar bestuur
- 1/4 Veiligheid
- 0 Defensie
- 1/4 Bereikbaarheid
- 1/2 Milieu
- 2 1/4 Internationale samenwerking
- 1/2 Overdrachten aan bedrijven
- 3/4 Overige uitgaven
- 6 3/4 Lasten huishoudens
- 1/2 Lasten bedrijven

- is positief effect op EMU-saldo

Financieel

Verbetering houdbaarheid
(2017, % bbp)
●●●● 3,2

Verbetering EMU-saldo
(2017, % bbp)
●● 1,4

Koopkracht huishoudens
(gecumuleerd, 2017, %)
●● -1 1/4

Saldo lopende rekening
(2017, % bbp)
●● 1,1

Werk

Structurele werkgelegenheid
(2040, %-punt)
●●●● 3 3/4

Werkloosheid
(2017, % van de beroepsbevolking)
● 0,8

Onderwijs en innovatie

Bbp-effect onderwijs
(structureel, %)
●●● 2,9

Innovatie
(verwacht effect)
Categorieën: - 0 + ?

Energie en klimaat

Reductie broeikasgassen
(2020, Mton CO₂)
●● x10 14

Aandeel hernieuwbare energie
(2020, %-punt)
●●●●● 5

Natuur

Biodiversiteit
(2020, %-punt)
●● x5 -10 à -5

Verkeer

Files op snelwegen
(2020, %)
● x10 10

Autogebruik
(2020, %)
● x10 2

OV-gebruik
(2020, %)
● x10 -2

Zorg

Eigen betaling per verzekerde
(2013, euro)
●●●●●● x10 70

Meer (+) of minder (-) marktwerking in de curatieve zorg
Categorieën: -- 0 +++ +/-

Wonen

Woningmarkt - welvaartswinst
(structureel, % bbp)
● -0,2

Prijsverandering koopwoningen
(2017, %)
●● 2

Verandering netto huur
(2017, %)
● 1

De VVD buigt per saldo 7 mld euro om in de **sociale zekerheid**. De grootste ombuiging komt door een snellere verhoging van de AOW-leeftijd. De partij wil dat deze in 2017 naar 66 jaar gaat en in 2019 naar 67 jaar. In het basispad is dat 65,5 jaar in 2017 en 66 jaar in 2019.

Daarnaast wordt omgebogen door een hervorming van de WW (1 mld euro).

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2017 per saldo ½ mld euro minder besteed. Met name door een algemene taakstelling op subsidies (½ mld euro). De VVD buigt 2¾ mld euro om op **internationale samenwerking** door het budget voor ontwikkelingssamenwerking te korten. Op de **overige uitgaven** buigt de VVD netto ¾ mld euro om. De grootste bezuiniging betreft die op de publieke omroep (¼ mld euro).

Tabel 3.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket VVD t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensiveringen	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro			% per jaar	
Arbeidsvoorwaarden		-1			
Openbaar bestuur	-3¼	-1¾	-5	-1	-1½
Veiligheid	-½	¼	-¼	-¾	-¼
Defensie	-¼	0	-½	-1	-1¼
Bereikbaarheid	-1	¼	-¾	-2	-1½
Milieu		-½			
Onderwijs	¾	¼	1	½	¾
Zorg	11	-8½	2½	3¼	¾
Sociale zekerheid	5	-7	-2	1¼	-½
Overdrachten aan bedrijven	-1½	-½	-2	-3¼	-4½
Internationale samenwerking	1¼	-2¼	-1½	1¼	-2¼
Overig		-¾			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11½	-22¼	-10¾	¾	-¾

Tabel 3.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket VVD t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangs- positie	Basispad	Effect beleids- pakket	Basispad inclusief beleids- pakket	Basispad	Basispad inclusief beleids- pakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren				% per jaar	
Sector overheid	1048	-42	-35	-77	-¾	-1½
Zorg	967	142	-75	67	2¾	1½
Overheid en zorg	2015	101	-110	-9	1	0

Het beleidspakket van de VVD vermindert de **werkgelegenheid** in de sector overheid in 2017 met 35.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op 1½% per jaar, tegen ¾% per jaar in het basispad. In de zorg daalt de werkgelegenheid met 75.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee met 1½% per jaar, tegen 2¾% per jaar in het basispad.

De VVD verlicht de **collectieve lasten** in 2017 per saldo met 6¼ mld euro ten opzichte van het basispad. Gezinnen profiteren hiervan.

De **belastingen op milieu** worden iets verlicht (¼ mld euro). De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 5½ mld euro teruggebracht, met name door de arbeidskorting te verhogen.

De **lasten op vermogen en winst** blijven per saldo onveranderd. Tegenover de hogere verhuurdersheffing (¾ mld euro) staat met name de lastenverlichting door de verhoging van de box-3-vrijstelling (½ mld euro).

De VVD verlaagt per saldo de **overige belastingen** met ½ mld euro, met name door starters vrij te stellen van de overdrachtsbelasting (¼ mld euro).

Tabel 3.3 Belasting- en sociale premiemaatregelen van beleidspakket VVD, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		
Milieu	1½	-¼	1
Inkomen en arbeid	8¼	-5½	2½
Vermogen en winst	1½	0	1½
Overig	3½	-½	3
Totaal EMU-relevante lasten	14½	-6¼	8¼
w.v. gezinnen	8¾	-6¾	2¼
bedrijven	5¾	½	6
buitenland	0	0	0

3.2 Macro-economische effecten

Het pakket van de VVD vermindert de EMU-relevante uitgaven met 22¼ mld euro in 2017. Ruwweg de helft daarvan betreft overheidsbestedingen, deze groeien met 1,1%-punt per jaar minder dan in het basispad. Het overige deel betreft lagere inkomensoverdrachten. De consumptie van huishoudens komt iets lager uit dan in het basispad. Tegenover lagere reële lonen staan lastenverlichtingen van in totaal 6¼ mld euro in 2017. Dit is vrijwel volledig het gevolg van lagere loon- en inkomstenbelasting. De uitvoer neemt toe vanwege de lagere lonen. De gemiddelde groei van het bbp is per saldo gelijk aan die in het basispad.

Het arbeidsaanbod neemt door het pakket in 2017 met 60.000 personen toe. De werkgelegenheid in de zorg en bij de overheid nemen af met 110.000 arbeidsjaren. In eerste instantie loopt daardoor de werkloosheid op. Dit heeft een neerwaarts effect op de lonen. Dit wordt versterkt door de ruim 3%-punt lagere replacement rate (verhouding tussen beschikbaar inkomen van uitkeringsgerechtigden en werkenden). Tweederde hiervan komt door de verhoging van de arbeidskorting. Werkenden houden daardoor meer netto loon over, terwijl de loongerelateerde uitkeringen netto gelijk blijven. Het overige wordt voornamelijk veroorzaakt door andere fiscale maatregelen die werkenden bevoordelen boven uitkeringsgerechtigden.

In totaal is de jaarlijkse loonstijging gemiddeld 1,6%-punt minder dan in het basispad. Door de lagere lonen komt de werkgelegenheid in de marktsector hoger uit dan in het basispad. De werkloosheid komt 0,8%-punt hoger uit in 2017. De lagere lonen hebben ook als gevolg dat de arbeidsinkomensquote in de marktsector in 2017 2,5%-punt lager uitkomt dan in het basispad.

Het saldo op de lopende rekening neemt toe met 1,1%-punt bbp. Dit is voor het grootste deel het gevolg van een lager budget voor ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast neemt het uitvoersaldo ook toe door de verbeterde concurrentiepositie.

Tabel 3.4 Macro-economische effecten beleidspakket VVD, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	0,0	1½
Consumptie huishoudens	¼	-0,1	¼
Overheidsbestedingen	½	-1,1	-½
Investeringen bedrijven	¾	0,0	¾
Uitvoer goederen en diensten	4	0,2	4¼
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	-1,6	¾
Consumptieprijis	2	-0,5	1½
Reële arbeidskosten marktsector	1¼	-0,7	1
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,1	0
w.v. marktsector	-¼	0,2	0
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	0,8	6
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¼	-2,5	78¼
Saldo lopende rekening (%bbp)	9¼	1,1	10¼

3.3 Overheidstekort en overheidsschuld

Vanwege de doorwerking van het pakket op de economie is de verbetering van het EMU-saldo in 2017 minder groot dan de initiële impuls van 16 mld euro of 2,5% bbp. Dit komt doordat veel van de maatregelen in het pakket een negatief inverdieneffect hebben. De vermindering van de werkgelegenheid bij de overheid en de zorg heeft relatief grote negatieve (tijdelijke) inverdieneffecten. De besparingen op inkomensoverdrachten naar het buitenland in het VVD-pakket zorgen echter voor beperkt positieve inverdieneffecten. Inclusief de inverdieneffecten van -1% bbp euro verbetert het EMU-saldo tot -1,1% bbp in 2017.

Het lagere tekort zorgt niet voor een lagere schuldquote. De lagere prijzen zorgen namelijk voor een lager nominaal bbp dan in het basispad. Via het noemereffect heeft dit een opwaarts effect op de EMU-schuld als percentage van het bbp.

Tabel 3.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket VVD, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	0,4	1,2	0,7	1,9	2,5
Inverdieneffecten van het pakket	-0,1	-0,6	-1,0	-1,0	-1,0
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-2,6	-2,5	-3,0	-1,9	-1,1
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	-0,1	-0,5	0,8	0,8	0,4
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	72,8	73,0	74,7	75,1	74,5

3.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- verhogen kindgebonden budget voor alleenstaande ouders
- verhogen van de kinderopvangtoeslag (middeninkomens)
- terugdraaien van het belasting van de reiskostenvergoeding
- verhogen inkomensgrens ouderenkorting en verhoging ouderenkorting
- verhogen van de IACK en de arbeidskorting
- verhogen van de vermogensvrijstelling in box 3
- verhogen van de algemene heffingskorting
- verhogen van de koopkrachtaanvulling AOW'ers (MKOB)

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- (extra) nullijn in de collectieve sector in 2013 en 2014
- verlagen van de zorgtoeslag
- koppelen uitkeringen (exclusief AOW) aan inflatie vanaf 2016
- invoeren van een eigen bijdrage voor schoolboeken
- verhogen van de tarieven box 1 (terugdraaien terugsluis als gevolg van btw-verhoging en terugsluis als gevolg van vergroeningspakket)
- gedeeltelijk afschaffen van het vitaliteitspakket
- beperken aftrek specifieke ziektekosten
- afschaffen aftrek levensonderhoud kinderen
- invoeren van een langdurigheidskorting in de bijstand
- verlagen van de kinderbijslag en kindgebonden budget
- verlagen van de bijstand voor alleenstaande ouders
- beperken AO-uitkeringen

Het programma van de VVD heeft een drukkend effect op de reële loonontwikkeling. De contractloonstijging bij zowel de overheid als de zorg daalt, omdat de nullijn nog niet in zijn geheel wordt ingelopen vóór 2017. Voornamelijk als gevolg van de economische verslechtering komt de ontwikkeling van de reële lonen in de marktsector in het VVD-programma 1,1% per jaar lager uit dan in het basispad.

De totale mediane koopkracht van alle huishoudens verslechtert met ¼% ten opzichte van het basispad, als gevolg van het VVD-programma. Alle huishoudens ondervinden een koopkrachtnadeel door het verhogen van de tarieven in box 1. Hier staat tegenover dat de algemene heffingskorting wordt verhoogd, waar alle huishoudens een koopkrachtvoordeel van hebben. De beperking van de zorgtoeslag heeft een nadelig effect op de mediane koopkracht van alle huishoudtypen. Het beperken van de kindregelingen heeft koopkrachteffecten die verschillend uitpakken voor huishoudens met kinderen. Dit is onder meer afhankelijk van het inkomen, de leeftijd van kinderen en het aantal kinderen.

De VVD stelt een extra nullijn in voor de collectieve sector in 2014 en voert ook een nullijn in voor de zorgsector in 2013. Dit drukt de mediane koopkracht van werknemers. Hier tegenover staat dat de VVD het belasten van de reiskostenvergoeding teruggedraait. Ook de verhoging van de maximale arbeidskorting en het afschaffen van de afbouw van de arbeidskorting voor hogere inkomens is gunstig voor de koopkracht van werknemers. Werknemers met kinderen ontvangen bovendien extra geld in de vorm van de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de kinderopvangtoeslag. Deze maatregelen zorgen ervoor dat de reële loondaling ongedaan wordt gemaakt, zodat de totale groep werknemers er per saldo niet op achteruit gaat ten opzichte van het basispad.

De mediane koopkrachtontwikkeling voor uitkeringsgerechtigden is negatief (-1½% ten opzichte van het basispad). De uitkeringen worden gekoppeld aan de inflatie vanaf 2016 en er wordt een langdurigheidskorting ingevoerd in de bijstand. Daarnaast worden de AO-uitkeringen beperkt tot 70% van het laatstverdiende loon/ wettelijk minimumloon.

Voor gepensioneerden is de koopkrachtontwikkeling gunstiger in vergelijking met uitkeringsgerechtigden. Reden hiervoor is dat de AOW ontzien wordt bij de koppeling aan de inflatie. Daarnaast geldt dat gepensioneerden een koopkrachtvoordeel hebben van de verhoging van de MKOB, de verhoging van de inkomensgrens van de ouderenkorting en de hoogte van de ouderenkorting.

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer de snellere verhoging van de AOW-leeftijd en het beperken van het Witteveenkader. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren, of omdat de betreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel. Dit betreft onder meer het schrappen van de overdrachtsbelasting voor starters met een gunstig

effect op de koopkracht. Het afschaffen van de kinderopvangtoeslag voor niet-werkende ouders, de beperking van de AOW-uitkeringen voor samenwonenden, de modernisering van de Ziektewet, de aanspraak op huishoudelijke hulp uit de WMO, en het afschaffen van de IOAW en IOAZ hebben een ongunstig effect op de koopkracht.

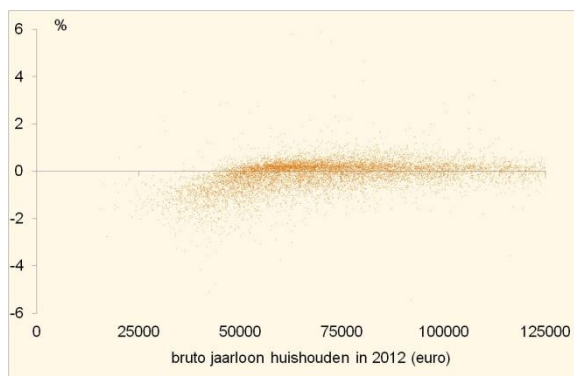
Tabel 3.6 Ex post koopkracht beleidspakket VVD, gemiddeld over 2013-2017

	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
Bruto huishoudinkomen (b)	Effect VVD	Basis incl. VVD	Effect VVD	Basis incl. VVD	Effect VVD	Basis incl. VVD	Effect VVD	Basis incl. VVD
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	-½	-1¼	¼	0	-½	-1½		
175-350% WML	0	-¼	-¼	0	-½	-1	} 0	} 0
350-500% WML	0	0	} -¼	} 0	} -¼	} -½		
> 500% WML	0	0						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} -1½	} -2¼	-1¼	-1½	-1½	-2¼	} -1½	} -1¾
> 120% WML			-1¼	-1¼	-1½	-1¾		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	-1¼	-1	-½	-¼	} -½	} -1½	} -½	} -1
> 120% AOW	-¾	-1½	-¼	-1¼				
Alle inkomensbronnen	-¼	-¼	-¼	0	-½	-1	-¼	-¼

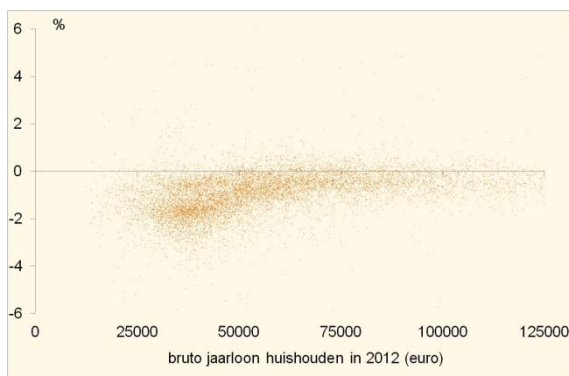
(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties.
(b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro.
(c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.

Figuur 3.1 Spreiding koopkracht beleidspakket VVD (inclusief basispad) over 2013-2017²¹

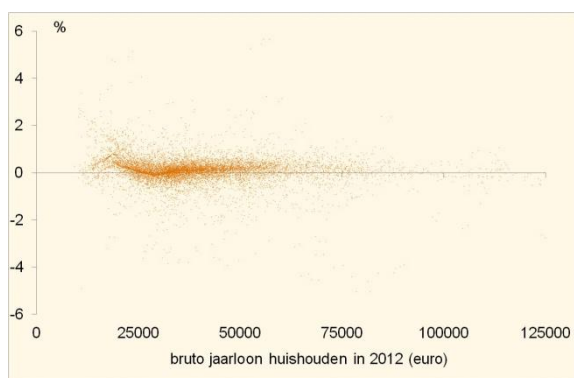
Werkende tweeverdieners

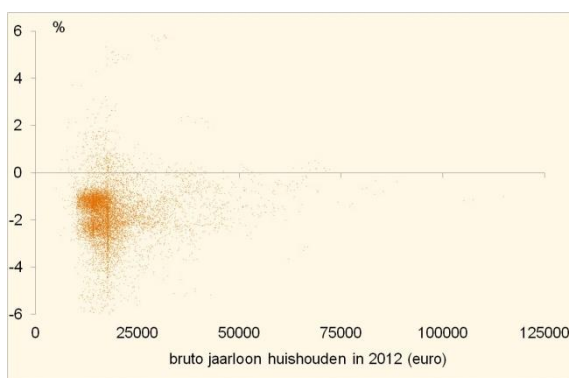
Werkende alleenverdieners

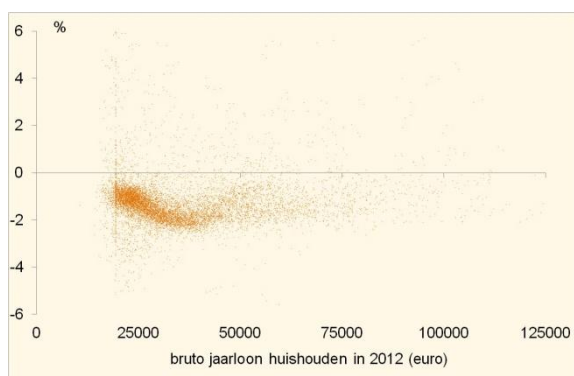
Werkende alleenstaanden

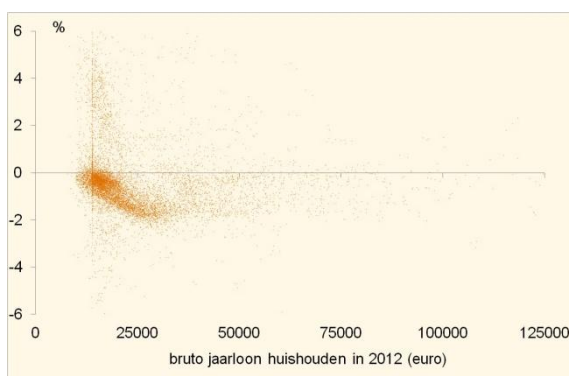
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

²¹ Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

3.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 3.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	VVD
Werkgelegenheid (a)	3 ¾
w.v. fiscaal	2 ¼
sociale zekerheid	½
AOW-leeftijd	1
Participatie (b)	¾
Werkloosheid	-2
Productiviteit (c)	0,1

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit

De VVD beperkt de ontslagbescherming. De maximale duur van de WW-uitkering wordt verlaagd en de AOW-leeftijd wordt verhoogd. Daarnaast stimuleren fiscale maatregelen, waaronder lagere tarieven voor de inkomstenbelasting en een forse verhoging van de arbeidskorting, de werkgelegenheid. De werkgelegenheid in arbeidsjaren neemt toe met 3¾% doordat de werkloosheid met 2%-punt daalt en de participatiegraad toeneemt met ¾% van de potentiële beroepsbevolking.

De ontslagbescherming wordt beperkt door een verkorting van de opzegtermijn voor korte (vaste) dienstverbanden van twee maanden naar één maand. Dit leidt tot een geringe verdere verlaging van het niveau van de ontslagbescherming voor vaste contracten volgens de OESO-indicator. Hierdoor komt op de lange termijn het niveau van de productiviteit 0,1% hoger uit. De maximale duur van de WW-uitkering wordt verlaagd naar twaalf maanden met een recht op een vervolguikering van maximaal zes maanden. De opbouw van de WW-rechten wordt verlaagd naar een halve maand per gewerkt jaar. Daar staat tegenover dat de WW-uitkering de eerste drie maanden wordt verhoogd. De maatregelen betreffende de WW leiden tot een toename van de werkgelegenheid met ½% en een daling van de werkloosheid met ½%-punt.

De partij stelt een participatiewet voor met een afschaffing van de WSW voor nieuwe instroom. Het stelsel voor de onderkant van de arbeidsmarkt wordt omgevormd naar een stelsel met loondispensatie: de werkgever betaalt minder loon aan een werknemer die door een beperking minder productief is en de werknemer krijgt een aanvullende uitkering. Het effect op het arbeidsaanbod en op de werkgelegenheid is negatief omdat een deel van de betrokken werknemers zich zal terugtrekken van de arbeidsmarkt. De Wajong wordt beperkt tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikte jongeren. Ook worden diverse uitkeringen verlaagd. De maatregelen op het gebied van sociale zekerheid (exclusief WW) leiden tot een daling van de werkgelegenheid met ¼%.

De AOW-leeftijd gaat omhoog naar 69 jaar en 9 maanden in 2040, ruim één jaar meer dan afgesproken in het Begrotingsakkoord. De verdere verhoging zorgt ervoor dat werknemers

langer doorwerken. Dit leidt tot een stijging van de werkgelegenheid met 1%. Het effect op de werkloosheid is gering.

Enkele fiscale maatregelen verlagen de belastingdruk en leiden tot een hogere werkgelegenheid. Zo wordt de arbeidskorting fors verhoogd en worden de tarieven van de inkomstenbelasting verlaagd. Werkzame personen met kinderen ontvangen bovendien een hogere inkomensafhankelijke combinatiekorting en meer kinderopvangtoeslag. Minder mensen ontvangen zorgtoeslag en de maximale toeslag is lager. Deze maatregelen hebben ook een positief effect op de werkgelegenheid. Hetzelfde geldt voor het terugdraaien van de afschaffing van de onbelaste kilometervergoeding. Diverse maatregelen maken werken meer lonend. De verlaging van de uitkeringen, de lagere tarieven van de inkomstenbelasting en de verhoging van de arbeidskorting maken voor uitkeringsgerechtigden het accepteren van een baan financieel aantrekkelijker. Dat leidt tot meer werkgelegenheid. Samen leiden de fiscale maatregelen structureel tot een toename van de werkgelegenheid met 2¼% en een daling van de werkloosheid met 1½%-punt. De sterke daling van de werkloosheid is vooral het gevolg van de verlaging van de uitkeringen en de verhoging van de arbeidskorting.

Op lange termijn daalt de werkloosheid met 2%-punt. Naast de maatregelen op fiscaal gebied, die de werkloosheid met 1½%-punt verlagen, zorgen ook de WW-maatregelen voor een verlaging met ½%-punt.

3.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

De VVD verbetert de houdbaarheid met 3,2% bbp. De ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017 levert hieraan de belangrijkste bijdrage, maar om een aantal redenen is de verbetering van de houdbaarheid groter. Als eerste zorgt de toename van de werkgelegenheid voor een inverdieneffect, waardoor de houdbaarheid met 1,1% bbp verbetert. Vervolgens is de opbrengst van de ombuigingen in de zorg op lange termijn groter dan in 2017. Daartegenover staat dat de structurele opbrengst van een aantal andere maatregelen per saldo afneemt. Dit komt vooral doordat de opbrengst van de woningmarktmaatregelen - grotendeels uit het Begrotingsakkoord 2013 - wordt ingezet voor een geleidelijke verhoging van de arbeidskorting. Ook de nullijn voor de collectieve sector heeft geen structurele opbrengst. Voor de ombuigingen in de sociale zekerheid, zoals de invoering van de participatiewet, neemt de budgettaire opbrengst geleidelijk toe.

De VVD zet in op een versnelde en sterkere verhoging van de AOW-leeftijd. Voor houdbaarheid is vooral van belang dat ingezet wordt op een extra verhoging van de AOW-leeftijd naar 69 jaar in 2024 en 69 jaar en 9 maanden in 2040. Daarnaast worden alle uitkeringen voor samenwonenden beperkt tot 50% van de uitkering van alleenstaanden en wordt de fiscale aftrekbaarheid van aanvullende pensioenen beperkt door middel van een 0,05% lager opbouwpercentage. Per saldo verbetert de houdbaarheid door de AOW- en pensioenmaatregelen met 0,5% bbp, waarvan een groot deel wordt aangewend voor een verhoging van de arbeidskorting.

De maatregelen in de zorg leiden in 2017 tot een bezuiniging van 1,2% bbp. Binnen de langdurige zorg gaat om maatregelen als het afschaffen van de aanspraak op huishoudelijke hulp, het beperken van vergoedingen voor dagbesteding en begeleiding in de langdurige zorg en het overhevelen van de AWBZ naar de WMO met halvering van het budget. Voor de curatieve zorg wordt het stelsel van gereguleerde marktwerking uitgewerkt en de groei van ziekenhuiszorg en GGZ beperkt tot 2% per jaar. In zowel de curatieve als langdurige zorg wordt de eigen bijdrage verhoogd. De structurele opbrengst van deze maatregelen is groter dan in 2017, omdat er in 2040 meer ouderen zijn die een beroep zullen doen op collectief gefinancierde zorg. Dit vergrijzingseffect is vooral belangrijk in de langdurige zorg, die bij de VVD goed is voor ongeveer tweederde van het ombuigingsbedrag in de zorg.

Door het VVD-programma slaat het houdbaarheidstekort om in een overschot van 2,1% bbp. Dit betekent dat geld gereserveerd wordt om in de toekomst negatieve schokken op te kunnen vangen, of voor toekomstige intensiveringen of lastenverlichting.

Tabel 3.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket VVD

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	3,2	21
Stand incl. verbetering	2,1	14
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	2,5	16
Effecten na 2017	0,7	5
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	0,5	3
Woningmarkt	0,0	0
Zorg	1,9	13

3.7 Energie en klimaat

De VVD intensificeert het beleid ten aanzien van hernieuwbare energie. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie toe, zodat de EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) wordt gerealiseerd.

De emissie van broeikasgassen neemt af met 14 Mton, waarvan 1 Mton in de niet-ETS-sectoren. De emissiereductie in de ETS-sectoren heeft geen effect op de realisatie van de EU-brede taakstelling voor de ETS sectoren. Voor de ETS sectoren geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Minder emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen daardoor meer emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

Tabel 3.9 **Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleidspakket VVD t.o.v. het basispad**

	Toename hernieuwbare energie	Reductie van broeikasgassen		
		Totaal	Niet-ETS sector	ETS-sector
aandeel in eindgebruik in %-punten		in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	5	14	1	13
w.v. hernieuwbare energie		14	1	13
energiesector		0	0	0
gebouwde omgeving		0	0	0
verkeer		-1	-1	0
industrie		0	0	0
landbouw		0	0	0
overig		0	0	0

Door afronding kunnen optellingen van subtotaal 1 Mton afwijken van het totaal.

In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.

De emissie in de niet-ETS-sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.

De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

De vermindering van broeikasgasemissies wordt vrijwel geheel verklaard door de toename van het aandeel hernieuwbare energie, waardoor minder inzet van fossiele energie nodig is. De maatregelen die hier vooral aan bijdragen zijn:

- Het invoeren van een leveranciersverplichting om vanaf 2020 14% van het eindgebruik afkomstig te laten zijn uit hernieuwbare energiebronnen. Deze verplichting komt in de plaats van de SDE+-regeling. Verondersteld is dat het aandeel hernieuwbare energie onder andere wordt gerealiseerd door het verplicht meestoken van biomassa (oplopend tot 20% in 2020) in kolencentrales.
- Het vaststellen van de structuurvisie van wind op land. Verondersteld is dat hierdoor het opgestelde vermogen wind op land toeneemt van 4000 MW naar 6000 MW.

Bij de sector verkeer nemen de emissies toe door de maatregelen die zijn beschreven bij het thema bereikbaarheid. Vooral het onbelast maken van woon-werkverkeer is hierbij van belang.

De VVD reduceert broeikasgassen en verhoogt het percentage hernieuwbare energie door de uitgaven voor energie en klimaat met 0,8 mld euro in 2020 te verhogen. Tegelijkertijd verlaagt de VVD de belastingen op energie en klimaat met 0,5 mld euro, waardoor de prikkel om broeikasgassen te reduceren afneemt.

3.8 Zorg

De VVD brengt de intramurale **langdurige zorg** onder in een kernvoorziening. De extramurale AWBZ-zorg wordt grotendeels overgeheveld naar gemeenten en versoerd, net als de thuiszorg. De kernvoorziening blijft beschikbaar voor de zwaardere intramurale patiënten. Voor ouderen gaat het om mensen met een zorgzwaarte van 5 en hoger. De aanspraak wordt niet ontleend aan een recht op zorg, maar op het compensatiebeginsel, waarbij men wel verplicht is compensatie te bieden voor de beperkingen, maar waar de wijze waarop dit gebeurt per individu kan verschillen afhankelijk van de omstandigheden. De uitvoering is daarom niet in handen van zorgverzekeraars maar van een landelijk zelfstandig bestuursorgaan. Daarmee bespaart de VVD ruim 1 mld euro op deze voorziening. De aanspraak op begeleiding wordt overgeheveld van de AWBZ naar gemeenten. Aangenomen dat gemeenten beter maatwerk kunnen leveren, is gerekend met een doelmatigheidswinst van 5%. Echter, de VVD kort het budget met 50% wat betekent dat er minder zorg wordt verleend. Voor persoonlijke verzorging gaat de norm voor gebruikelijke zorg -die niet vergoed wordt- omhoog van 60 minuten naar 150 minuten per week. Dat betekent dat de hoeveelheid verleende persoonlijke verzorging met 20% afneemt. Bij de thuiszorg wordt de aanspraak op huishoudelijke hulp als zodanig geschrapt, met dien verstande dat voor maatwerk voor zware gevallen een voorziening binnen de WMO bestaat. Met deze maatregelen bespaart de VVD 4 mld euro. Met enkele andere maatregelen wordt 0,6 mld euro bespaard. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het ontschotten van de jeugdzorg door overheveling naar de gemeenten, inperking van de aanspraak op zorg voor mensen met een IQ tussen 70 en 80 en het verplichte hergebruik van scootmobielen en rolstoelen.

De VVD wil de marktwerking in de **curatieve zorg** verder uitwerken langs de lijnen zoals beschreven in het rapport van de TaskForce zorg. Het doel van deze maatregelen is dat zorgverzekeraars hun zorginkoop versterken en dat de zorg doelmatiger wordt. Hierbij worden ook het macrobeheersingsinstrument (MBI) en het specialistenbudget ingezet om de groei in het volume in de ziekenhuiszorg terug te dringen van 2,5% naar 2%. Enkele specifieke maatregelen hierbij zijn dat de VVD wil bezuinigen op de top-referente zorg door deze meer te concentreren en een aantal prijsmaatregelen wil treffen op het gebied van de geneesmiddelen. Daarnaast wordt de duur van de medische opleiding tot specialist geharmoniseerd naar EU-maatstaven. Dit bespaart 1 mld euro in 2017 en structureel 1,4 mld euro.

Met andere maatregelen wordt 0,4 mld euro bespaard. Via een stringenter pakketbeheer bespaart de VVD op de kosten van het basispakket in de curatieve zorg. De VVD treft twee inkomensmaatregelen: een tweejarige nullijn voor cao's in de zorg en een aanpassing van de honoraria van medische specialisten.

De VVD introduceert naast het eigen risico een procentuele **eigen betaling** met 150 euro over 50% van de uitgaven. Bovendien brengt de VVD de huisartsenzorg onder het eigen risico en schaft het de compensatie eigen risico af. Het totale ombuigingseffect hiervan

bedraagt 1,6 mld euro. Daartegenover worden voor 0,2 mld euro de eigen bijdrage in de GGZ en de eigen bijdrage voor verblijfskosten ziekenhuis geschrapt.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2017 met 65.000 arbeidsjaren. Dat is 75.000 minder dan in het basispad.

3.9 Onderwijs

De VVD intensificeert 1,3 mld euro op onderwijs en buigt 1,1 mld euro om. Per saldo komt dit neer op een netto intensivering van 0,2 mld euro.

De extra middelen gaan vooral naar scholing van leraren (0,4 mld euro), voor- en vroegschoolse educatie (0,2 mld euro) en prestatiebeloning in het onderwijs (0,2 mld euro). Daarnaast wordt ingezet op extra taal en rekenen voor achterstandsleerlingen (0,1 mld euro), mentoring van startende docenten (0,1 mld euro) en de aanpak van voortijdig schoolverlaten door middel van intensieve begeleiding (0,1 mld euro). In het hoger onderwijs schaft de VVD de langstudeermaatregel af (0,1 mld euro in 2017 en 0,4 mld euro structureel vanaf 2019) en worden extra middelen beschikbaar gesteld voor een kwaliteitsimpuls door middel van prestatieafspraken (0,1 mld euro in 2017 en 0,6 mld euro structureel vanaf 2021). Op het terrein van wetenschap wordt geïnvesteerd in het versterken van fundamenteel onderzoek (0,1 mld euro).

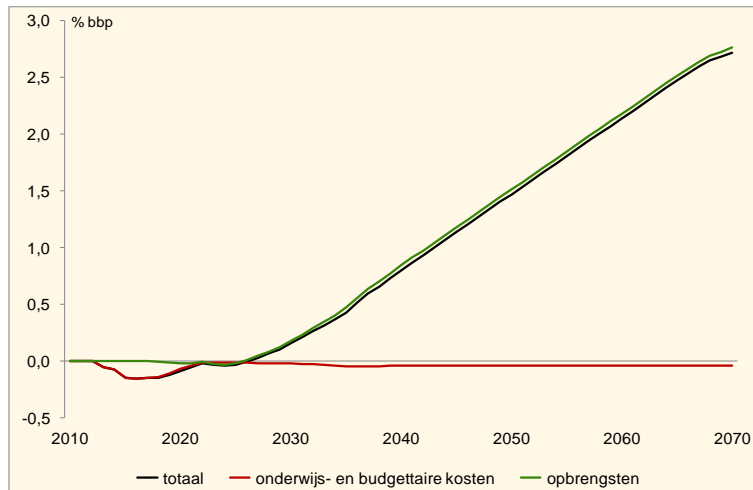
De belangrijkste ombuiging betreft de introductie van het sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs, waarbij de basisbeurs en de aanvullende beurs in zowel de bachelor- als de masterfase worden vervangen door een lening. Deze maatregel geldt alleen voor nieuwe gevallen (0,1 mld euro in 2017 en 1 mld euro structureel vanaf 2035). Daarnaast buigt de VVD om door het afschaffen van gratis schoolboeken (0,3 mld euro), het opheffen van de regeling voor impulsgebieden (0,2 mld euro), het invoeren van een leeftijdsgrens van 30 jaar voor bekostiging van het mbo (0,2 mld euro), een korting op het budget voor zorgleerlingen (0,2 mld euro) en een korting in het hoger onderwijs (0,1 mld euro).

In de institutionele sfeer wil de VVD prestatiebekostiging in het primair onderwijs invoeren, waarbij de bekostiging van scholen afhankelijk wordt gemaakt van Cito-scores. De eindtoets basisonderwijs wordt verplicht. Ook wil de VVD toegankelijke informatie verschaffen over de kwaliteit van basisscholen aan ouders van leerlingen met een lage sociaaleconomische achtergrond.

Van het totaal aan maatregelen valt 1,1 mld euro in de categorie kansrijk, geheel bestaande uit intensiveringen. Het welvaartseffect van de introductie van het sociaal leenstelsel in de bachelor- en masterfase van het hoger onderwijs en de algemene korting in het hoger onderwijs is onbekend. Deze maatregelen zorgen voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en een (beperkte) daling van de deelname aan het hoger onderwijs. Studenten die het instellingscollegegeld betalen, krijgen te maken met een collegegeldverhoging door de korting op de rijksbijdrage.

Figuur 3.2 presenteert het netto lange-termijn bbp-effect van het pakket aan kansrijke maatregelen van de VVD (inclusief de invoering van het sociaal leenstelsel en de korting in het hoger onderwijs).

Figuur 3.2 Effect van onderwijsmaatregelen VVD op bbp

De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Op lange termijn leidt het onderwijspakket van de VVD tot een structurele stijging van het bbp met 2,9% ten opzichte van het basispad. Deze stijging wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de inzet op prestatiebekostiging, prestatiebeloning, scholing van leraren en voor- en vroegschoolse educatie. De eerste twee vereisen relatief weinig middelen waarmee op korte termijn een grote groep bereikt kan worden. De laatste heeft relatief sterke effecten op een kleinere doelgroep. Aangezien deze middelen worden ingezet op jonge leerlingen, duurt het langer voordat de baten van deze maatregel gerealiseerd worden.

3.10 Innovatie

De VVD intensiveert 0,1 mld euro op innovatie. De voorgestelde beleidswijziging is met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

De VVD verhoogt het budget voor matching ten behoeve van het achtste kaderprogramma van de Europese Unie met 0,1 mld euro. Het effect van deze maatregel op de welvaart is onbekend. Dit budget wordt besteed aan een scala van verschillende activiteiten. Het is niet goed in te schatten of deze maatregel legitiem, effectief of efficiënt is. Ook is het niet duidelijk of het volledige budget benut zal gaan worden.

De beleidsverandering van de VVD heeft een onbekend effect op de welvaart.

3.11 Woningmarkt

Maatregelen

De VVD beperkt de gevolgen voor starters van de afspraak uit het begrotingsakkoord om vanaf 1 januari 2013 de hypotheekrenteaf trek op nieuwe hypotheke te beperken tot leningen die annuïtair in 30 jaar (of sneller) worden afgelost. Dit doet de VVD door voor starters de aflossingstermijn te verlengen tot 35 jaar en hen de eerste 5 jaar de mogelijkheid te bieden het volledige rentebedrag (op basis van aflossingsvrij) af te trekken. Ook schaft de VVD de overdrachtsbelasting voor starters op de woningmarkt met ingang van 2013 af.

De VVD is voorstander van andere eisen ten aanzien van de kredietverlening van hypotheekverstrekkers. Anders dan in het begrotingsakkoord is voorzien, wil de VVD dat het mogelijk blijft om meer dan 100% van de waarde van de woning te lenen (loan-to-value ratio). De VVD wil daarbij loan-to-value ratio's van 104% toestaan. Daarnaast wil de VVD dat het mogelijk wordt voor kredietverstrekkers om bij het bepalen van de maximale verhouding tussen de hypothecaire lening en het inkomen (loan-to-income ratio) leeftijdsdifferentiatie toe te passen en de inkomensperspectieven mee te wegen. De regels voor de maximale loan-to-income ratio zijn opgenomen in een gedragscode die banken onderling hebben afgesproken. Het is daarom onduidelijk hoe de VVD deze maatregel wil afdwingen, zodat de maatregel niet is meegenomen in de woningmarktanalyse.

Daarnaast wil de VVD dat het vrijgestelde bedrag dat mag worden geschonken ten behoeve van de financiering of aankoop van een huis, wordt verruimd naar 100.000 euro en dat de voorwaarden ten aanzien van familiebanden voor zo'n schenking komen te vervallen.

Op de markt voor huurwoningen houdt de VVD grotendeels vast aan de maatregelen van het Kabinet Rutte en het begrotingsakkoord. De VVD staat echter toe dat voor zittende huurders met een bruto inkomen tussen de inkomensgrens voor de huurtoeslag en 43.000 euro de huren jaarlijks met 3% boven inflatie mogen stijgen. Verder verhoogt de VVD de heffing voor verhuurders vanaf 2014 met 0,8 mld euro.

De maatregelen van de VVD op de huurmarkt leiden ertoe dat per saldo de rantsoenering van huurwoningen toeneemt ten opzichte van het basispad. De VVD verhoogt de verhuurdersheffing met 0,8 mld euro, terwijl de extra toegestane huurstijging structureel zeer beperkt is. Per saldo dalen de inkomsten van verhuurders, waardoor de nieuwbouw van huurwoningen zal afnemen en het aanbod geleidelijk met een kleine 4% zal dalen ten opzichte van het basispad.

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in tabel 3.10.

Tabel 3.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket VVD

	2017	structureel
	%bbp	
Welvaartswinst		-0,2
EMU-saldo		-0,1
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	1,6	2,0
Netto huur	0,9	0,4
Consumptie koopwoningen		1,3
Consumptie huurwoningen		-3,7
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		18,0

Op de markt voor koopwoningen leiden de maatregelen van de VVD tot een stijging van de fiscale subsidie ten opzichte van het basispad. Dit stuwt de vraag naar koopwoningen, waardoor de prijs van een gemiddelde woning op lange termijn met ongeveer 2% stijgt en het aanbod van koopwoningen structureel met iets meer dan een procent groeit. De maatschappelijke welvaart daalt door de maatregelen van de VVD structureel met 0,2% bbp. Daarnaast is er een structureel negatief budgettair effect van minder dan 0,1% bbp (0,3 mld euro).

3.12 Bereikbaarheid

Tabel 3.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket VVD

	Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)
	mutaties in %
Verkeerseffecten	
Autogebruik	2
OV-gebruik	-2
Files op snelwegen	10
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	-0,10
Baten extra gebruik weg/ov (c)	0,03

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
 (b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
 (c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

- Alle maatregelen - (lease-)auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid.
- De VVD investeert in de periode 2013-2017 1,4 mld euro extra in wegen.
- De VVD investeert in de periode 2013-2017 0,4 mld euro extra in spoor.
- De VVD bezuinigt 0,5 mld euro in de periode 2013-2017 op het regionaal openbaar vervoer en regionaal spoor.

- De VVD zet de ov-studentenkaart om in een ov-trajectkaart.

Het autogebruik neemt bij de VVD met 2% toe. Dit komt door het terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer.

Het ov-gebruik daalt per saldo met 2%. Dit komt voornamelijk door het omzetten van de ov-studentenkaart in een ov-trajectkaart. Daartegenover staat dat het terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer een lichte stijging van het ov-gebruik tot gevolg heeft.

De files nemen met 10% toe. Dit komt bijna volledig door het terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer. De extra investeringen in de aanleg van wegen zorgen ervoor dat de files niet meer toenemen dan 10% ten opzichte van het basispad.

De extra files door het terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer leiden tot minder reistijdbaten. De extra investeringen in de aanleg van wegen beperken dit effect. De totale verandering in reistijdbaten bedraagt -0,10 mld euro per jaar. De winst van het extra weg- en ov-gebruik is per saldo zeer beperkt. Tegenover de toename van het gebruik van de weg en van het ov ten gevolge van de goedkopere woon-werkmobiliteit staat de afname van het ov-gebruik ten gevolge van de wijziging voor de ov-studentenkaart.

In totaal nemen de bereikbaarheidsbaten met 0,07 mld euro per jaar af.

3.13 Natuur

Algemeen beeld

De VVD wil alle bestaande ruimtelijke regels samenvoegen in een snelle, eenvoudige en flexibele Omgevingswet. Deze Omgevingswet moet meer ruimte gaan bieden aan economische ontwikkeling. Bij de ontwikkeling van natuurgebieden moet meer aandacht komen voor de belangen van boeren, ondernemers en bezoekers. De VVD bezuinigt op de overheidsuitgaven voor natuur. De uitvoering van het maatregelenpakket van de VVD zal zowel een achteruitgang van de biodiversiteit als een duidelijke achteruitgang van de belevingswaarde van natuur en landschap tot gevolg hebben.

Tabel 3.12 Natuur: effecten in 2020 van beleidspakket VVD t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	- 10 tot - 5
Belevingswaarde natuur en landschap	--
Uitgaven overheid in mld euro	-0,2

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.

De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- Het terugdraaien van de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord (0,2 mld)
- Het beschikbaar stellen van 0,025 mld voor het uitvoeren van anti-verdrogingsmaatregelen
- Het stopzetten van de financiering (0,025 mld) van publieksvoorlichting en organisatiekosten van Staatsbosbeheer

Effecten op biodiversiteit

De VVD draait de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord nagenoeg geheel terug. Binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) ontstaan hierdoor tekorten voor het natuurbeheer. Ook buiten de EHS is dan geen rijksgeld meer beschikbaar voor het natuur- en landschapsbeheer en voor het agrarisch natuurbeheer. De uitbreiding en de inrichting van bestaande natuurgebieden (de herijkte EHS) worden binnen het Begrotingsakkoord deels gefinancierd met overheidsmiddelen en deels met middelen gegenereerd door het grondvoor-grond-principe. Dit laatste betekent dat eerst ruil- en natuurgronden verkocht moeten worden voordat met de inrichting of een uitbreiding van natuur kan worden begonnen. Door de bezuinigingen die de VVD voorstelt, verloopt dit gehele proces trager dan in het basispad en worden bestaande milieuknelpunten voor biodiversiteit niet opgelost. De condities voor het duurzaam behoud van biodiversiteit gaan hierdoor achteruit. Wel handhaaft de VVD de maatregelen gericht op het oplossen van de verdrogingsproblematiek in de Natura 2000-gebieden. De benodigde financiële middelen daarvoor gaan echter ten koste van de middelen die beschikbaar zijn voor de toegankelijkheid van natuurgebieden. Door de verminderde inzet op natuurbeheer en de vertraagde uitvoering van de herijkte EHS zal het aantal duurzaam te behouden soorten afnemen met 5 tot 10 procentpunten. Dit geldt zowel voor de planten- en diersoorten die onder de Vogel- en Habitatrichtlijnen vallen als voor alle doelsoorten.

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

Door de bezuinigingen zijn er ook minder middelen beschikbaar voor de aanleg en het onderhoud van recreatieve groene gebieden rondom steden en voor het beheer van landschapselementen in het landelijk gebied. Hierdoor zal de belevingswaarde ervan afnemen. Deze afname zal nog eens worden versterkt door de toename van de drukte in bestaande recreatieve groene gebieden. Daarnaast schrapt de VVD de financiering van de recreatietoelage voor natuurgebieden, inclusief die voor de terreinen van Staatsbosbeheer. Dit betekent dat alle terreinbeherende organisaties geen vergoeding meer krijgen voor de openstelling van en het toezicht op natuurgebieden. De kans bestaat dat gebieden minder toegankelijk worden en dat voorzieningen als prullenbakken, wandel-, fiets- en ruiterspaden en bankjes niet meer worden onderhouden. Door deze maatregelen zal de belevingswaarde van natuur en landschap duidelijk achteruit gaan ten opzichte van het basispad.

4 PvdA

4.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de PvdA verbetert het EMU-saldo in 2017 met 15 mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingssaldo komt vrijwel geheel door lagere uitgaven. De PvdA begint niet direct met ombuigen, maar kiest ervoor om het tekort in 2013 nog te laten oplopen ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt de PvdA per saldo 15¼ mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Netto wordt het meest omgebogen op zorg en sociale zekerheid. De PvdA schaft de zorgtoeslag af, die tot de ombuigingen op de sociale zekerheid wordt gerekend. Dit bedrag (5¾ mld euro) wordt echter in zijn geheel ingezet voor lastenverlichting voor gezinnen in de vorm van lagere zorgpremies. Voor het EMU-saldo pakt deze maatregel zodoende neutraal uit. De reële groei van de overheidsuitgaven komt na verwerking van het beleidspakket uit op een daling van ¼% per jaar.

De PvdA intensiveert 1 mld euro op de **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** ten opzichte van het basispad. De PvdA wil geen nullijn voor ambtenaren in 2013, zoals in het basispad is opgenomen.

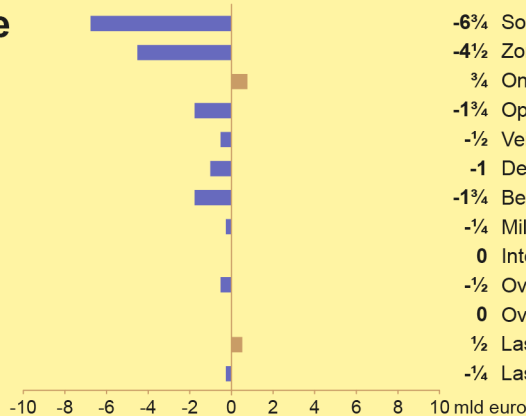
De PvdA buigt 1¾ mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan ½ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en 1¼ mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden. Dit is de maximale bezuiniging die door het CPB voor de komende kabinetsperiode voor mogelijk wordt gehouden op openbaar bestuur (inclusief ombuigingen op het ambtenarenapparaat in andere functies 2 mld euro in 2017 en 2½ mld euro structureel). Het CPB tekent aan dat deze besparingen alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar zijn en zullen leiden tot minder dienstverlening.

De PvdA wil per saldo ½ mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. Met name door te besparen op de apparaatskosten (¼ mld euro). Op **defensie** bezuinigt de partij 1 mld euro ten opzichte van het basispad door onder meer implementatie van variant C uit Heroverwegingsrapport 20 (¼ mld euro) en delen van variant G uit Heroverwegingsrapport 20 (½ mld euro).

Op **bereikbaarheid** buigt de PvdA per saldo 1¾ mld euro om ten opzichte van het basispad. Op het Infrastructuurfonds wordt 2½ mld euro bezuinigd. De belangrijkste intensivering betreft de investeringskosten ten behoeve van de invoering van een kilometerheffing (¾ mld euro).

Budgettaire effecten in 2017

- 6 3/4 Sociale zekerheid
- 4 1/2 Zorg
- 3/4 Onderwijs
- 1 3/4 Openbaar bestuur
- 1/2 Veiligheid
- 1 Defensie
- 1 3/4 Bereikbaarheid
- 1/4 Milieu
- 0 Internationale samenwerking
- 1/2 Overdrachten aan bedrijven
- 0 Overige uitgaven
- 1/2 Lasten huishoudens
- 1/4 Lasten bedrijven

- is positief effect op EMU-saldo

Financieel

Verbetering houdbaarheid
(2017, % bbp) **2,4**

Verbetering EMU-saldo
(2017, % bbp) **1,1**

Koopkracht huishoudens
(gecumuleerd, 2017, %) **-1/4**

Saldo lopende rekening
(2017, % bbp) **1,3**

Werk

Structurele werkgelegenheid
(2040, %-punt) **-1**

Werkloosheid
(2017, % van de beroepsbevolking) **1,3**

Onderwijs en innovatie

Bbp-effect onderwijs
(structureel, %) **2,7**

Innovatie
(verwacht effect)
Categorieën: - 0 + ? **?**

Energie en klimaat

Reductie broeikasgassen
(2020, Mton CO₂) **34**
x10

Aandeel hernieuwbare energie
(2020, %-punt) **9**

Natuur

Biodiversiteit
(2020, %-punt) **0 à 5**
x5

Verkeer

Files op snelwegen
(2020, %) **-37**
x10

Autogebruik
(2020, %) **-10**
x10

OV-gebruik
(2020, %) **5**
x10

Zorg

Eigen betaling per verzekerde
(2013, euro) **-30**
x10

Meer (+) of minder (-) marktwerking in de curatieve zorg
Categorieën: -- 0 +++ **--**

Wonen

Woningmarkt - welvaartswinst
(structureel, % bbp) **0,4**

Prijsverandering koopwoningen
(2017, %) **-5**

Verandering netto huur
(2017, %) **3**

Aan **milieu** wordt in 2017 per saldo $\frac{1}{4}$ mld euro minder uitgegeven. De intensivering betreft een tender voor energiebesparing, waarbij een bepaalde energiebesparende technologie door de overheid voor een bepaalde prijs wordt aangeboden aan bedrijven. De PvdA buigt met name om door de stimuleringsregeling duurzame energie (SDE+) af te schaffen. Voor het EMU-saldo pakt deze maatregel evenwel neutraal uit, omdat tegelijkertijd ook de heffing waaruit de SDE+ wordt betaald, wordt afgeschaft.

Aan **onderwijs** wil de PvdA per saldo $\frac{3}{4}$ mld euro meer uitgeven. De belangrijkste intensivering betreft het afschaffen van de langstudeerboete ($\frac{1}{2}$ mld euro). De partij bespaart door verschillende subsidies te schrappen en de aansluiting in het onderwijsbestel te verbeteren.

In de **zorg** buigt de PvdA per saldo $4\frac{1}{2}$ mld euro om ten opzichte van het basispad. Zie paragraaf 4.8.

De PvdA geeft in 2017 per saldo $6\frac{3}{4}$ mld euro minder uit aan **sociale zekerheid**. Dit komt met name door het afschaffen van de zorgtoeslag in verband met de invoering van een inkomensafhankelijke premie ($5\frac{3}{4}$ mld euro). De partij stelt voor om de AOW-leeftijd in 2017, 2020, 2022 en 2025 met een halfjaar te verhogen. Verder wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. Per saldo resulteren de AOW-maatregelen in een intensivering van 0,5 mld euro.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt per saldo $\frac{1}{2}$ mld euro minder uitgegeven ten opzichte van het basispad. **Internationale samenwerking** blijft gelijk. De **overige uitgaven** blijven per saldo gelijk.

Tabel 4.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket PvdA t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensiveringen	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro			% per jaar	
Arbeidsvoorwaarden		1			
Openbaar bestuur	-3 $\frac{1}{4}$	-1 $\frac{3}{4}$	-5	-1	-1 $\frac{1}{2}$
Veiligheid	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{2}$	-1	- $\frac{3}{4}$	-1 $\frac{1}{2}$
Defensie	- $\frac{1}{4}$	-1	-1 $\frac{1}{4}$	-1	-4 $\frac{1}{2}$
Bereikbaarheid	-1	-1 $\frac{1}{4}$	-2 $\frac{3}{4}$	-2	-5 $\frac{1}{2}$
Milieu		- $\frac{1}{4}$			
Onderwijs	$\frac{3}{4}$	$\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
Zorg	11	-4 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{4}$	2
Sociale zekerheid	5	-6 $\frac{3}{4}$	-1 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{2}$
Overdrachten aan bedrijven	-1 $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{2}$	-2	-3 $\frac{1}{4}$	-4 $\frac{1}{2}$
Internationale samenwerking	1 $\frac{1}{4}$	0	1 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{3}{4}$
Overig		0			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11$\frac{1}{2}$	-15$\frac{1}{4}$	-3$\frac{3}{4}$	$\frac{3}{4}$	-$\frac{1}{4}$

Het beleidspakket van de PvdA vermindert de **werkgelegenheid** in de sector overheid in 2017 met 30.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op 1 $\frac{1}{2}$ % per jaar, tegen $\frac{3}{4}$ % per jaar in het basispad. In de zorg daalt de werkgelegenheid met 55.000 arbeidsjaren ten opzichte van het

basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee met 1¾% per jaar, tegen 2¾% per jaar in het basispad.

Tabel 4.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket PvdA t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangspositie	Basispad	Effect beleidspakket	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren				% per jaar	
Sector overheid	1048	-42	-30	-72	-¾	-1½
Zorg	967	142	-55	87	2¾	1¾
Overheid en zorg	2015	101	-85	16	1	0

Per saldo verlicht de PvdA de lasten in 2017 met ¼ mld euro ten opzichte van het basispad. De lasten dalen voor huishouden en stijgen voor bedrijven.

De PvdA verzwart de **belastingen op milieu** netto met 2½ mld euro. Met name door de invoering van een kilometerheffing voor vrachtwagens (1 mld euro). De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 1¾ mld euro teruggebracht. De belangrijkste verlichting is de verlaging van de ZVW-premies (6 mld euro); de belangrijkste verzwaring is een verhoging van de inkomstenbelasting die samenhangt met de btw-verlaging die de PvdA doorvoert ten opzichte van het basispad (2½ mld euro).

De **lasten op vermogen en winst** stijgen per saldo met 1½ mld euro. Tegenover de introductie van een uniforme forfaitaire vermogensaftrek (1 mld euro) staan lastenverzwaringen in de vorm van met name een hogere verhuurdersheffing (¾ mld euro) en herinvoering van willekeurige afschrijvingen in 2013 en 2014 (¾ mld euro in 2017).

De PvdA verlaagt per saldo de **overige belastingen** met 2½ mld euro. Tegenover de btw-verlaging ten opzichte van het basispad (4¼ mld euro) staat een verhoging van de assurantiebelasting naar btw-niveau (1 mld euro).

Tabel 4.3 Belasting- en sociale-premiemaatregelen van beleidspakket PvdA t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		
Milieu	1½	2½	4
Inkomen en arbeid	8¾	-1¾	6½
Vermogen en winst	1½	1½	3
Overig	3½	-2½	¾
Totaal EMU-relevante lasten	14½	-¼	14¼
w.v. gezinnen	8¾	-½	8¼
bedrijven	5¾	¼	6
buitenland	0	0	0

4.2 Macro-economische effecten

Het pakket van de PvdA vermindert de EMU-relevante uitgaven met 15¼ mld euro in 2017. Ongeveer de helft betreft overheidsbestedingen, die daardoor met 0,9%-punt minder groeien dan in het basispad. Daarnaast verlaagt de PvdA de inkomensoverdrachten met 8 mld euro, vooral vanwege het afschaffen van de zorgtoeslag (5 mld euro). De premies dalen met iets meer dan de zorgtoeslag. Per saldo laat de PvdA de lasten vrijwel ongewijzigd. De consumptie van huishoudens groeit minder, vooral omdat de werkgelegenheid en de reële lonen minder toenemen, maar ook door de 5% lagere huizenprijzen. Het bbp groeit gemiddeld 0,5%-punt per jaar minder dan in het basispad.

Tabel 4.4 Macro-economische effecten beleidspakket PvdA, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	-0,5	1
Consumptie huishoudens	¼	-0,7	-½
Overheidsbestedingen	½	-0,9	-¼
Investeringen bedrijven	3¼	-0,7	2½
Uitvoer goederen en diensten	4	0,1	4¼
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	-0,2	2
Consumptieprijis	2	0,0	2¼
Reële arbeidskosten marktsector	1¾	-0,4	1¼
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,4	-¼
w.v. marktsector	-¼	-0,2	-½
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	1,3	6½
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¼	-0,7	80
Saldo lopende rekening (%bbp)	9¼	1,3	10½

Het arbeidsaanbod neemt tot 2017 met 5.000 personen toe door het pakket. Daarbij neemt de deeltijdfactor toe waardoor er 1% meer personen nodig zijn voor een arbeidsjaar. Dat verlaagt het arbeidsaanbod in uren, wat op korte termijn een drukkend effect heeft op de werkloosheid. De werkgelegenheid bij overheid en zorg neemt door het pakket af met 85.000 arbeidsjaren. Als gevolg van de lagere bbp-groei is er ook minder vraag naar arbeid in de marktsector, waardoor ook de werkgelegenheid in deze sector lager uitkomt. Dat leidt tot een toename van de werkloosheid. Deze is in 2017 1,3%-punt hoger dan in het basispad. Vanaf 2015 begint de oploop van de werkloosheid een drukkend effect uit te oefenen op de contractlonen, die daardoor tot 2017 minder toenemen dan in het basispad.

Het saldo op de lopende rekening verbetert door het pakket. Het uitvoersaldo neemt iets toe, met name door de lagere invoer.

4.3 Overheidstekort en overheidsschuld

Het EMU-saldo verbetert in 2017 minder dan de ex-ante impuls van 15 mld euro of 2,4% bbp. Dat is het gevolg van de doorwerking van het pakket op de economie. De werkgelegenheid daalt en de werkloosheid loopt op. Daarnaast vermindert de PvdA de werkgelegenheid bij de overheid en de zorg, wat gepaard gaat met behoorlijke negatieve (tijdelijke) inverdieneffecten. Verder zijn er ook negatieve effecten van maatregelen zonder initiële effecten op het EMU-saldo. Voorbeelden zijn de lagere huizenprijzen en hogere huren die zorgen voor minder consumptie. In 2017 is het EMU-saldo -1,5% bbp. De schuldquote komt hoger uit dan in het basispad. Dit is de resultante van een beter EMU-saldo en een lager nominaal bbp (noemereffect).

Tabel 4.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket PvdA, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	-0,7	0,1	0,5	1,4	2,4
Inverdieneffecten van het pakket	0,1	0,1	-0,1	-0,9	-1,3
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-3,5	-3,0	-2,3	-2,2	-1,5
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	0,9	0,8	0,3	0,6	0,5
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	73,8	74,3	74,2	74,9	74,6

4.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- terugdraaien van het belasten van de reiskostenvergoeding
- invoeren participatiebonus en werkbonus voor oudere werknemers
- omzetten van een deel van de nominale Zvw-premie in een inkomensafhankelijke premie waarbij de zorgtoeslag vervalt (voordelig voor lage inkomens)
- inkomensafhankelijk eigen risico (voordelig voor lage inkomens)
- verhogen huurtoeslag
- teruggeven opbrengst beperken hypotheekrenteaftrek (verlagen tarieven box 1)
- invoeren verzilverbare inkomensafhankelijke heffingskorting voor lage inkomens
- verhogen arbeidskorting en ouderenkorting
- terugdraaien nullijn overheid 2013

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- verhogen van de tarieven box 1 en terugdraaien koopkrachtpakket 2013 (terugdraaien terugsluis als gevolg van btw-verhoging)
- beperken vitaliteitssparen
- beperken van de hypotheekrenteaftrek, afschaffen Wet Hillen

- correctie van het toetsingsinkomen bij toeslagen voor hypotheekrenteaf trek en het eigenwoningforfait
- beperken kindregelingen
- omzetten van een deel van de nominale Zvw-premie in een inkomensafhankelijke premie waarbij de zorgtoeslag vervalt (nadelig voor hoge inkomens)
- inkomensafhankelijk eigen risico (nadelig voor hoge inkomens)
- gelijktrekken Zvw-premies zelfstandigen en werknemers
- invoeren vijfde schijf box 1
- invoeren tweede schijf vermogen in box 3
- beperken Wtcg

Het programma van de PvdA heeft een negatief effect op de ontwikkeling van de reële lonen. Door belastingmaatregelen stijgen de prijzen gemiddeld iets. Het terugdraaien van de btw-verhoging heeft een drukkend effect op de prijzen. Het optrekken van de assurantiebelasting heeft een opwaarts effect. Door een drukkend effect van de hogere werkloosheid volgt de loonontwikkeling in de marktsector de inflatie niet volledig. Per saldo is het effect op de reële loonontwikkeling in de marktsector -0,2% per jaar.

De mediane koopkracht van huishoudens blijft door het PvdA-programma over de periode 2013-2017 gemiddeld onveranderd. Werknemers hebben een koopkrachtverslechtering van gemiddeld ¼% per jaar en gepensioneerden een koopkrachtverbetering van gemiddeld ¼%.

Alle huishoudens ondervinden een koopkrachtvoordeel door het verlagen van de tarieven in box 1. De gedeeltelijke omzetting van de nominale Zvw-premie in een inkomensafhankelijke premie is gunstig voor de lage inkomens, maar ongunstig voor de hoge inkomens. Hetzelfde geldt voor het inkomensafhankelijk eigen risico. Het beperken van de hypotheekrenteaf trek en de invoering van tweede schijf in box 3 treft vooral de hogere inkomens, maar ook de gepensioneerden. De correctie voor de hypotheekrenteaf trek op het toetsingsinkomen voor toeslagen treft vooral de middeninkomens. De lage inkomens hebben voordeel van de verzilverbare inkomensafhankelijke heffingskorting. De PvdA volgt in grote lijnen variant 4 “participatie” uit heroverwegingsrapport 5 “kindregelingen”. Deze ombuiging slaat neer bij gezinnen met kinderen.

Werknemers hebben voordeel van het verhogen van de arbeidskorting, het terugdraaien van het belasten van de reiskostenvergoeding en het terugdraaien van de nullijn voor de overheid in 2013. Het schrappen van de vitaliteitsspaarregeling heeft een negatief effect op de mediane koopkracht van werknemers. Oudere werknemers hebben een koopkrachtvoordeel door het invoeren van een participatiebonus en werkbonus.

Gepensioneerden hebben een voordeel door de verhoging van de ouderenkorting.

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

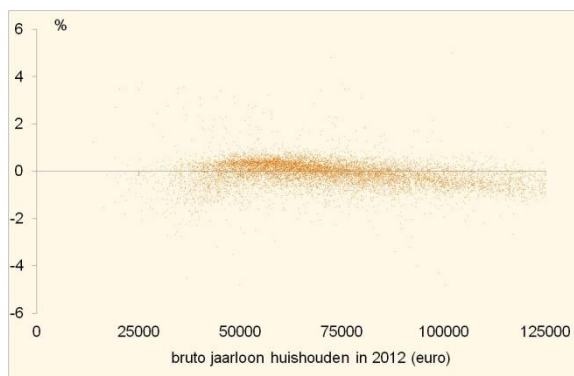
Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer de latere en langzamere verhoging van de AOW-leeftijd en het beperken van de fiscale ruimte van pensioenpremies. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen, omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren, of omdat de desbetreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel. Dit betreft onder meer het terugdraaien van de langstudeerboete en het schrappen van de overdrachtsbelasting voor starters met een gunstig effect op de koopkracht. De verhoging van de schenk- en erfbelasting, verhoging van belastingen voor expats en kenniswerkers, en het afschaffen van de IOAW en IOAZ hebben een ongunstig effect op de koopkracht.

Tabel 4.6 Ex post koopkracht beleidspakket PvdA, gemiddeld over 2013-2017

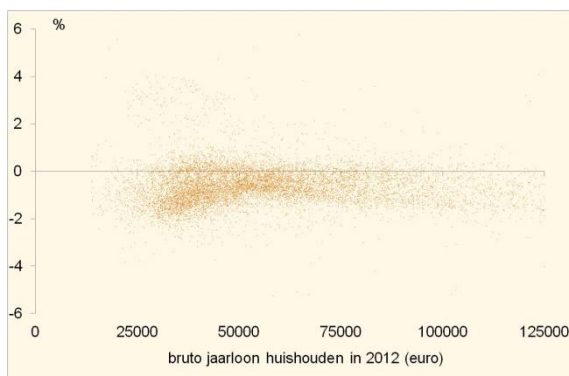
	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
	Effect PvdA	Basis incl. PvdA	Effect PvdA	Basis incl. PvdA	Effect PvdA	Basis incl. PvdA	Effect PvdA	Basis incl. PvdA
Bruto huishoudinkomen (b)								
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	½	0	0	0	0	-1		
175-350% WML	¼	¼	-¼	0	0	-½	} -¼	} 0
350-500% WML	-¼	0	} -1¼	} -1	} -½	} -¾		
> 500% WML	-½	-½						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} ½	} 0	¼	0	¼	-½	} ¼	} 0
> 120% WML			0	0	0	0		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	¼	½	0	¼	} 0	} -1	} 0	} -¼
> 120% AOW	¼	-½	-½	-1¼				
Alle inkomensbronnen	0	0	-¼	0	-¼	-¾	0	-¼
(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties.								
(b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro.								
(c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.								

Figuur 4.1 Spreiding koopkracht beleidspakket PvdA (inclusief basispad) over 2013-2017²²

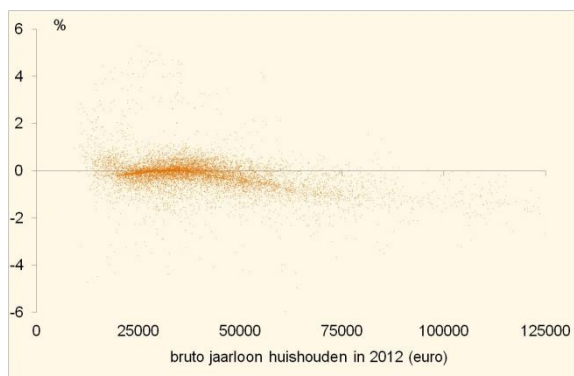
Werkende tweeverdieners

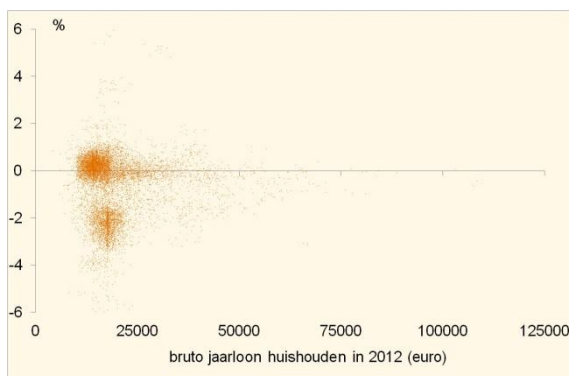
Werkende alleenverdieners

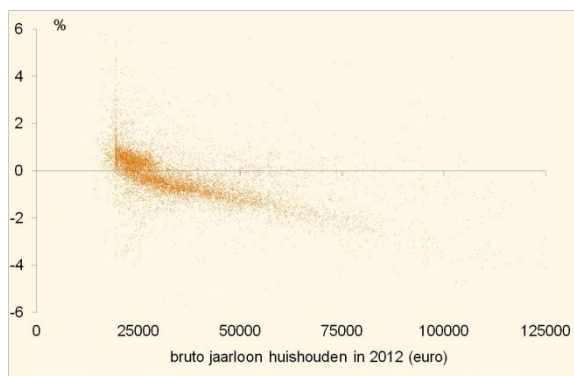
Werkende alleenstaanden

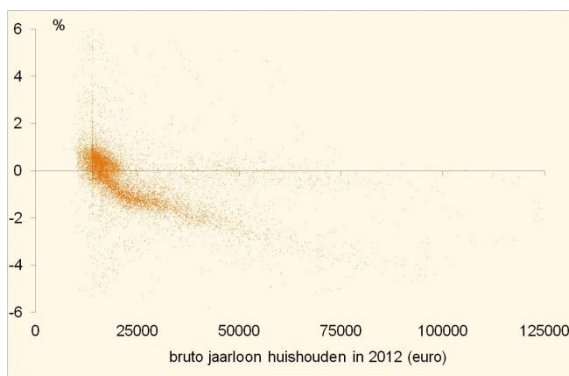
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

²² Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

4.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 4.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	PvdA
Werkgelegenheid (a)	-1
w.v. fiscaal	- ¼
sociale zekerheid	0
AOW-leeftijd	- ¾
Participatie (b)	½
Werkloosheid	- ½
Productiviteit (c)	-0,5

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit

De PvdA herzielt het ontslagstelsel. De werkgever wordt financieel verantwoordelijk voor de eerste zes maanden van de WW, daar staat een verlaging van de WW-premie tegenover. De AOW-leeftijd kan flexibel worden gekozen. Fiscale maatregelen, zoals de beperking van de hypotheekrenteaftrek en een verlaging van de belastingtarieven, leiden tot veranderingen in de belastingdruk. In totaal neemt de werkgelegenheid in arbeidsjaren af met 1%. Dit komt vooral doordat werkzame personen meer in deeltijd gaan werken, de participatie stijgt juist met ½% van de potentiële beroepsbevolking. De werkloosheid daalt met ½%-punt. Structurele bbp-effecten van onderwijsmaatregelen zijn weergegeven in paragraaf 4.9.

Het ontslagstelsel wordt herzien. Er komt één route voor ontslag met een preventieve toets en een algemeen recht op een ontslagvergoeding. De ontslagvergoeding wordt gemaximeerd op 75.000 euro en een deel ervan wordt gebruikt voor van-werk-naar-werk-begeleiding. De maximering van de ontslagvergoeding kan overigens werkgever en werknemer beperken in het maken van onderlinge afspraken over dergelijke vergoedingen en dat draagt niet bij aan het beter laten functioneren van de arbeidsmarkt. Het niveau van ontslagbescherming voor vaste contracten stijgt volgens de OESO-indicator en komt uit op het niveau van voor het Begrotingsakkoord. Hierdoor komt op de lange termijn het niveau van de productiviteit 0,5% lager uit. Werkgevers worden financieel verantwoordelijk voor de eerste zes maanden van de WW-uitkering, net als volgens het Begrotingsakkoord. De maatregelen betreffende de WW leiden tot een geringe toename van de werkgelegenheid en een geringe daling van de werkloosheid.

De partij stelt een participatieregeling voor met één regeling voor WSW, WWB en Wajong. De Wajong wordt samengevoegd met de bijstand en de uitkering voor volledig arbeidsongeschikte jongeren wordt verhoogd. De participatieregeling leidt tot een daling van werkgelegenheid, omdat een deel van de betrokken werknemers zich zal terugtrekken van de arbeidsmarkt. Een quotum voor arbeidsgehandicapten zorgt voor meer werkgelegenheid. De maatregelen op het gebied van de sociale zekerheid samen werken neutraal uit op de werkgelegenheid.

De AOW-leeftijd kan flexibel worden gekozen. Daarbij wordt de hoogte van de uitkering hoger naarmate men de AOW-uitkering later laat ingaan. Door de flexibele keuze zullen werknemers gemiddeld eerder uittreden en de werkgelegenheid zal met $\frac{3}{4}\%$ dalen. Flankerend beleid, zoals een werkbonus voor oudere werknemers en scholing van langdurige werklozen, leidt tot een geringe daling van de werkloosheid.

De nominale Zvw-premie wordt verlaagd naar 400 euro en wordt gefinancierd uit de afschaffing van de zorgtoeslag en de invoering van een inkomensafhankelijke zorgpremie voor inkomens vanaf WML. Per saldo verhoogt dit de marginale druk en dit mondt uit in een lagere werkgelegenheid. De beperking van de hypotheekrenteaftrek leidt tot een hogere belastingdruk voor huiseigenaren. De opbrengst van de beperking wordt ingezet voor een verlaging van de tarieven van de tweede, derde en vierde schijf van de inkomstenbelasting. Dat leidt tot een verlaging van de belastingdruk, evenals de verhoging van de arbeidskorting. De verlaging van het kindgebonden budget en de verhoging van de kinderopvangtoeslag stimuleren het arbeidsaanbod en de werkgelegenheid. De afschaffing van de onbelaste kilometervergoeding wordt deels teruggedraaid en dat zorgt voor meer werkgelegenheid. De beperking van de aftrek van de pensioenpremies zorgt ook voor een hogere belastingdruk en daarmee lagere werkgelegenheid. Tot slot leidt de bankenbelasting tot een afname van de werkgelegenheid. De verlaging van de WW-premie voor werkgevers leidt tot meer werkgelegenheid. De fiscale maatregelen leiden samen tot een afname van de werkgelegenheid met $\frac{1}{4}\%$. Werkzame personen gaan meer in deeltijd werken en de werkloosheid daalt met $\frac{1}{4}\%$ -punt.

Op lange termijn daalt de werkloosheid in totaal met $\frac{1}{2}\%$ -punt, de maatregelen op fiscaal gebied dragen hier het meest aan bij.

4.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

De PvdA verbetert de houdbaarheid met 2,4% bbp, bijna geheel bepaald door de ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017. Structurele maatregelen hebben geen additioneel effect op de houdbaarheid van het PvdA-pakket. Aan de ene kant veroorzaken een versoepeling van de AOW-verhoging en de daling van de werkgelegenheid een verslechtering van de houdbaarheid. Aan de andere kant zorgen de ombuigingen bij zorg voor een grotere structurele opbrengst. Ook de woningmarktmaatregelen zijn positief voor de houdbaarheid, maar hier staat een verlaging van de inkomstenbelasting tegenover. Vervolgens wijkt voor een aantal maatregelen het structurele bedrag sterk af van het budgettaire effect in 2017. Zo heeft een maatregel als het gerichter invoeren van vitaliteitssparen alleen een tijdelijk effect, zodat het effect op de houdbaarheid kleiner is dan de bezuiniging in 2017. Het omgekeerde geldt voor het terugdraaien van de nullijn voor ambtenaren, dat alleen op korte termijn tot hogere uitgaven leidt.

De PvdA versoepelt de verhoging van de pensioenleeftijd door toe te staan dat de AOW-uitkering flexibel kan worden opgenomen. Dit stelt werkenden in staat om toch al op 65-jarige leeftijd, zij het met een lagere AOW-uitkering, met pensioen te gaan. Dit heeft een

negatief effect op de werkgelegenheid en leidt daarmee tot een verslechtering van de houdbaarheid met 0,3% bbp.

De PvdA vermindert de hypotheekrenteaftrek via een pakket aan maatregelen, waaronder het aftoppen van de maximale hypotheekschuld en het beperken van het tarief waartegen de rente wordt afgetrokken tot 30%. Dit heeft een verbetering van de houdbaarheid met 0,7% bbp tot gevolg, zoals de regel 'woningmarkt' laat zien. De opbrengst van de woningmarktmaatregelen wordt door de PvdA teruggesluisd via de inkomstenbelasting, waarmee het positieve effect op de houdbaarheid ongedaan wordt gemaakt.

De maatregelen in de zorg leiden in 2017 tot een bezuiniging van 0,7% bbp. Bij de langdurige zorg wordt de doelmatigheid verhoogd door overheveling van extra- en intramurale AWBZ naar gemeenten, wordt de eigen bijdrage verhoogd en aanspraak op begeleiding beperkt, maar wordt tevens geld uitgetrokken voor zorg dichtbij. Bij de curatieve zorg wil de PvdA overgaan naar een gebudgetteerd zorgstelsel (Variant A) en wordt vervolgens ingezet op een lagere groei van de zorgkosten. De structurele opbrengst van deze maatregelen is groter dan in 2017, omdat er in 2040 meer ouderen zijn die een beroep zullen doen op collectief gefinancierde zorg. Dit vergrijzingseffect is vooral belangrijk in de langdurige zorg, die bij de PvdA goed is voor ongeveer tweederde van het ombuigingsbedrag.

Door het PvdA-programma slaat het houdbaarheidstekort om in een overschot van 1,3% bbp. Dit betekent dat geld gereserveerd wordt om in de toekomst negatieve schokken op te kunnen vangen, of voor toekomstige intensiveringen, of lastenverlichting.

Tabel 4.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket PvdA

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	2,4	16
Stand incl. verbetering	1,3	8
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	2,3	15
Effecten na 2017	0,1	1
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	-0,3	-2
Woningmarkt	0,7	4
Zorg	1,0	7

4.7 Energie en klimaat

De PvdA intensificeert het beleid ten aanzien van hernieuwbare energie. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie toe tot 18%, zodat de EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) ruimschoots wordt gerealiseerd. Daarnaast intensificeert de PvdA het energiebesparingsbeleid vooral voor de gebouwde omgeving en voor de sector verkeer.

Door het maatregelpakket van de PvdA neemt de emissie van broeikasgassen af met 34 Mton, waarvan 9 Mton in de niet-ETS sectoren. Het pakket heeft geen effect op de realisatie van de EU-brede taakstelling voor de ETS-sectoren. Voor de ETS-sector geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Minder emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen daardoor meer emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

Tabel 4.9 **Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleidspakket PvdA t.o.v. het basispad**

	Toename hernieuwbare energie	Reductie van broeikasgassen		
		Totaal	Niet-ETS-sector	ETS-sector
	aandeel in eindgebruik in %-punten	in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	9	34	9	25
w.v. hernieuwbare energie		25	2	23
energiesector		0	0	0
gebouwde omgeving		4	3	1
verkeer		2	2	0
industrie		3	2	1
landbouw		0	0	1
overig		0	0	1

Door afronding kunnen optellingen van subtotaal 1 Mton afwijken van het totaal.

In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.

De emissie in de niet-ETS-sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.

De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

De vermindering van broeikasgasemissies wordt voor een belangrijk deel verklaard door de toename van het aandeel hernieuwbare energie, waardoor minder inzet van fossiele energie nodig is. Vooral het invoeren van een leveranciersverplichting in combinatie met een subsidie voor de duurste opties (hybride leveranciersverplichting) draagt hier aan bij. Verondersteld is dat de toename van het aandeel hernieuwbare energie onder andere wordt gerealiseerd door het verplicht meestoken van biomassa (oplopend tot 30% in 2020) in kolencentrales en door het tot 14% bijmengen van biobrandstoffen in motorbrandstoffen.

Daarnaast verminderen de broeikasgasemissies door energiebesparingsmaatregelen, waaronder het beter handhaven van de bestaande verplichting tot het nemen van energiebesparingsmaatregelen met een terugverdientijd korter dan 5 jaar bij de utiliteitsbouw, het invoeren van een systeem van witte certificaten voor energiebesparing in de gebouwde omgeving en het invoeren van een energieprestatie-eis voor woningen van woningbouwcorporaties.

In de sector verkeer verminderen de emissies door de maatregelen die zijn beschreven bij het thema bereikbaarheid. Vooral het invoeren van een kilometerprijs voor personen-, bestel- en vrachtauto's, het verlagen van de maximumsnelheid en het onbelast maken van woon-werkverkeer (wat de emissie verhoogt) zijn hierbij van belang.

De PvdA reduceert broeikasgassen en verhoogt het percentage hernieuwbaar door de uitgaven voor energie en klimaat met 2,4 mld euro in 2020 te verhogen. De PvdA laat de belastingen op energie en klimaat vrijwel onveranderd (-0,1 mld euro) en maakt de belastingen voor verkeer en vervoer variabel.

4.8 Zorg

De PvdA versobert de aanspraken op **langdurige zorg**, niet de aanspraken op verpleging en behandeling, maar wel de aanspraken op begeleiding en persoonlijke verzorging. Daarmee bespaart de PvdA 1,7 mld euro. Anderzijds reserveert de PvdA 1,0 mld euro voor onder andere de inzet van extra wijkverpleegkundigen en voor versterking van de huisartsenzorg en thuiszorg.

De eigen bijdragen voor de AWBZ/WMO-zorg worden op een inkomensafhankelijke manier vereenvoudigd en verhoogd. De eigen bijdragen AWBZ/WMO gaan daardoor geleidelijk omhoog met 0,8 mld euro. Drie inkomensregelingen voor chronisch zieken en gehandicapten worden geïntegreerd, waarbij specifiek het budget voor de huidige Wet Tegemoetkoming Chronisch Zieken en Gehandicapten gekort wordt met 50%. De gemeenten worden belast met de uitvoering.

De uitvoering van zowel de intramurale als de extramurale AWBZ wordt overgeheveld naar gemeenten, waarbij de aanspraken de vorm krijgen van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. Dat wil ook zeggen dat de AWBZ niet uitgevoerd gaat worden door zorgverzekeraars. Mede door het voorzieningenkarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren, zodat een besparing geboekt kan worden van 1,2 mld euro.

De **curatieve zorg** wordt ingericht volgens een systeem van budgetfinanciering. De PvdA wil via budgetfinanciering de zorgaanspraken beperken met 1 mld euro in 2016 en 2 mld euro in 2017. Dit leidt tot inperking van de zorg en mogelijk ook terugkeer van de wachtlijstproblematiek. Er is grote onzekerheid of een dergelijke ingrijpende stelselwijziging in de zorg op korte termijn uitvoerbaar is en welke kosten daaraan verbonden zijn. Zo zullen er zeker transitiekosten zijn; gegeven de grote onzekerheden is een inschatting daarvan niet mogelijk en zij zijn daarom buiten de huidige berekeningen gehouden.

Daarnaast vindt er een concentratie plaats van spoedeisende eerstehulpdiensten (SEH's) bij ziekenhuizen, vindt er een korting van 10% plaats op de academische component via aanbesteding van top-referente zorg, komt er een scherpere inkoop door de overheid van medische technologie en dure geneesmiddelen, vindt er een herijking van het geneesmiddelenvergoedingensysteem (GVS) plaats, en maakt de overheid prijs- en volumeafspraken voor specialité-geneesmiddelen. Deze maatregelen samen leveren een bedrag op van 0,3 mld euro.

Via inkomensmaatregelen wordt er 0,3 mld euro bespaard. Het betreft een verlaging van de topinkomens van bestuurders in de zorg, van de honoraria van medisch specialisten en een aanpassing van het inschrijftarief van de huisarts.

Een stringenter pakketbeheer, via het werken met een voorwaardelijke toelating en een jaarlijkse scanning van het basispakket, bespaart 0,2 mld euro. Daartegenover draait de PvdA voor 0,6 mld euro de pakketmaatregel lage ziektelast uit het regeerakkoord gedeeltelijk terug, en intensiveert in preventieve zorg.

De PvdA kiest voor een inkomensafhankelijk **eigen risico** van gemiddeld 315 euro. Dat is lager dan in het basispakket. De opbrengsten hiervan zijn 0,3 mld euro lager dan in het basispakket. Verder worden de eigen bijdrage in de tweedelijns GGZ en de eigen bijdrage van 7,50 voor verblijfskosten ziekenhuizen teruggedraaid. Dit leidt tot een extra intensivering van 0,1 mld euro.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2017 met 85.000 arbeidsjaren. Dat is 55.000 minder dan in het basispakket.

4.9 Onderwijs

De PvdA intensiveert 1,6 mld euro op onderwijs en buigt 1,0 mld euro om. Per saldo komt dit neer op een netto intensivering van 0,6 mld euro.

De extra middelen gaan vooral naar voor- en voorschoolse educatie (0,2 mld euro), het terugdraaien van de langstudeermaatregel (0,4 mld euro) en de verhoging van de onderwijstijd in het mbo (0,3 mld euro) en in het hoger onderwijs (0,8 mld euro). De PvdA zet in op scholing van leraren in het voortgezet onderwijs en in het mbo (0,2 mld euro), begeleiding van startende docenten in het primair en voortgezet onderwijs en in het mbo (0,1 mld euro), en op prestatiebeloning in het vmbo en in het mbo (0,1 mld euro). De PvdA intensiveert het inspectietoezicht (0,1 mld euro) en breidt het aantal kop-, voet- en schakelklassen uit (0,2 mld euro). Daarnaast wil de PvdA scholen financieren op basis van gerealiseerde leerwinst en komen tot verplichte centrale eindtoetsen in het primair en voortgezet onderwijs, in het mbo en in het hoger onderwijs.

De PvdA wil toegankelijke informatie verschaffen over de kwaliteit van scholen aan ouders van leerlingen met een lage sociaaleconomische achtergrond en zet in op transparantie over onderwijskwaliteit in alle onderwijstypen.

De belangrijkste ombuiging betreft de introductie van het sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs, waarbij de basisbeurs in zowel de bachelor- als de masterfase wordt vervangen door een lening. Deze maatregel geldt alleen voor nieuwe gevallen (0,1 mld euro in 2017 en 0,8 mld euro structureel vanaf 2035). Daarnaast buigt de PvdA om door het aantal subsidies in het onderwijs te beperken (0,2 mld euro), de maatschappelijke stages af te schaffen (0,1 mld euro), het bekostigingsmodel in het voortgezet onderwijs te vereenvoudigen (0,2 mld en 0,1 mld euro), de kenniscentra in het mbo samen te voegen (0,1 mld euro) en het aantal opleidingen in het mbo en hoger onderwijs terug te brengen (0,2 mld euro). Door de

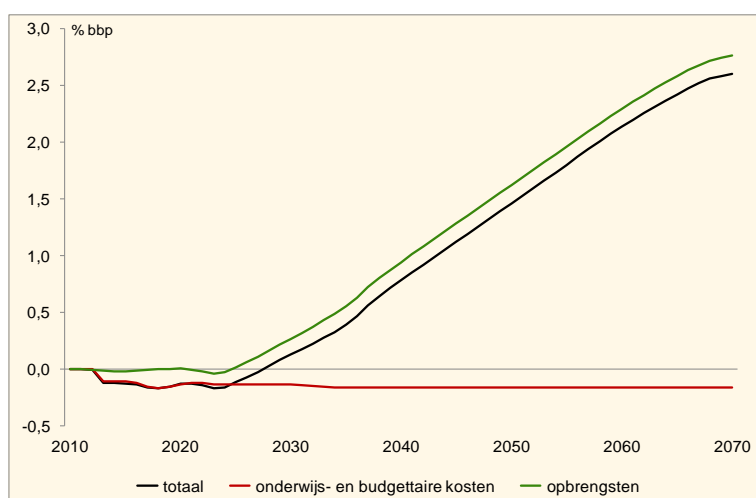
introductie van de vakscholen wil de PvdA de opleidingsduur in het vmbo en mbo bekorten (0,2 mld euro) en voorselectie bij kunstopleidingen moet leiden tot een lagere deelname (0,1 mld euro). Ten slotte heft de PvdA een algemene korting bij hoger onderwijsinstellingen (0,1 mld euro).

De PvdA zet 0,9 mld euro in op kansrijke maatregelen, geheel bestaande uit intensiveringen. Het welvaartseffect van de introductie van het sociaal leenstelsel in de bachelor- en masterfase van het hoger onderwijs en de algemene korting in het hoger onderwijs is onbekend. Deze maatregelen zorgen voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en een (beperkte) daling van de deelname aan het hoger onderwijs.

Figuur 4.2 presenteert het netto lange-termijn-bbp-effect van het pakket aan kansrijke maatregelen van de PvdA (inclusief de invoering van het sociaal leenstelsel en de korting op het hoger onderwijs). De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Op lange termijn leidt het onderwijspakket van de PvdA tot een structurele stijging van het bbp met 2,7% ten opzichte van het basispad. Deze stijging wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de inzet op prestatiebekostiging in het primair en voortgezet onderwijs, prestatiebeloning in het vmbo en mbo, scholing van leraren, begeleiding van startende docenten, informatievoorziening over schoolkwaliteit, invoering van centrale eindtoetsen en voor- en vroegschoolse educatie. De eerste maatregel vereist relatief weinig middelen, waarmee op korte termijn een grote groep leerlingen bereikt kan worden. De laatste heeft relatief sterke effecten op een kleinere doelgroep. Aangezien deze middelen worden ingezet op jonge leerlingen, duurt het langer voordat de baten van deze maatregel gerealiseerd worden. De daling in de deelname aan het hoger onderwijs ten gevolge van de korting op de rijksbijdrage zorgt voor een geringe afname van het bbp-effect.

Figuur 4.2 Effect van onderwijsmaatregelen PvdA in % bbp

4.10 Innovatie

De PvdA brengt geen structurele verandering aan in het budget voor innovatie. De partij richt wel een nationale investeringsbank op, gericht op innovatieve bedrijven. In de periode tussen 2013 en 2015 wordt hier in totaal 0,6 mld euro voor uitgetrokken. De voorgestelde beleidswijziging is met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

Het oprichten van een nationale investeringsbank door de PvdA is een maatregel met een onbekend effect op de welvaart.

De beleidsverandering van de PvdA heeft een onbekend effect op de welvaart.

4.11 Woningmarkt

Maatregelen

De maatregelen van de PvdA ten aanzien van hypotheekrenteaftrek bouwen voort op de maatregelen uit het begrotingsakkoord, waarin is voorzien dat vanaf 1 januari 2013 voor nieuwe hypotheekleningen de betaalde rente alleen aftrekbaar is voor zover deze de rente van een lening, die gedurende de looptijd van 30 jaar volledig en ten minste annuïtair wordt afgelost, niet overstijgt. De PvdA beperkt de hypotheekrenteaftrek verder door tussen 2013 en 2042 het maximale tarief waartegen de hypotheekrente mag worden afgetrokken geleidelijk te verlagen van 52% naar 30%. Daarnaast stelt de PvdA een bovengrens aan de maximale schuld waarover rente mag worden afgetrokken. Deze bovengrens wordt in 30 jaar geleidelijk teruggebracht naar de waarde van een gemiddelde koopwoning.

Verder verlaagt de PvdA de waardegrens voor het verhoogde bijtellingspercentage van het eigenwoningforfait van een miljoen euro in 2013 tot 600 dzd euro in 2040. De vrijstelling voor de kapitaalverzekering en spaarrekening eigen woning wordt in 30 jaar geleidelijk afgeschaft.²³

Naast het bovenstaande pakket schaft de PvdA met ingang van 2013 de wet af die voorschrijft dat de bijtelling vanwege het eigenwoningforfait niet hoger kan zijn dan de aftrek vanwege betaalde hypotheekrente (Wet Hillen). Per 2013 wordt ten slotte de overdrachtsbelasting afgeschaft voor starters.

De PvdA schaft het huidige stelsel met zijn woningpuntensysteem, inclusief de door het kabinet Rutte daaraan toegevoegde 25 woningpunten voor woningen in schaarstegebieden,

²³ De opbrengsten van bovenstaande maatregelen worden gebruikt voor een verlaging van de inkomstenbelasting. Deze maatregel is niet specifiek gericht op de woningmarkt en daarom niet meegenomen in de analyse van woningmarkteffecten.

af. In plaats daarvan voert de PvdA een systeem in waarbij de maximaal redelijke huur wordt vastgesteld op 4,5% van de WOZ-waarde van de woning. Dit betekent dat de maximaal redelijke huur hoger wordt dan in het basispad uit de Juniraming. Er ontstaat daardoor extra ruimte voor huurverhoging. De PvdA benut deze ruimte en laat de huren jaarlijks met 1%-punt extra stijgen ten opzichte van het basispad. De PvdA voert ten slotte een extra verhuurdersheffing in die oploopt van 200 mln euro in 2013 tot 750 mln euro structureel vanaf 2017.

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in de onderstaande tabel:

Tabel 4.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket PvdA

	2017	structureel
	%bbp	
Welvaartswinst		0,4
EMU-saldo		0,9
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	-5,4	-5,2
Netto huur	2,6	5,1
Consumptie koopwoningen		-3,4
Consumptie huurwoningen		2,1
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		9,3

De maatregelen van de PvdA leiden tot een versobering van de fiscale subsidie op de eigen woning, waardoor de gemiddelde prijs van een koopwoning op de lange termijn met 5% daalt. De huren stijgen op de lange termijn juist met 5%. Omdat de huurinkomsten harder stijgen dan de extra heffing van 0,75 mld euro, wordt het verhuren van woningen aantrekkelijker. Dit leidt tot een hoger aanbod van huurwoningen, waardoor de rantsoenering op de huurmarkt verder afneemt. Dit leidt ook tot een verminderde druk op de koopwoningmarkt waardoor huizenprijzen verder omlaag kunnen.

De vermindering van de versturende subsidie op de koopwoningmarkt en de afnemende rantsoenering op de huurwoningmarkt leiden tot een structurele welvaartswinst van 0,4% bbp en een voordeel voor de Rijksschatkist van bijna 0,9% bbp (6,0 mld euro).²⁴

²⁴ Een groot deel van het budgettaire voordeel (ter grootte van 5,3 mld euro in 2040) wordt teruggesluisd via een verlaging van de inkomstenbelasting. Dat effect is niet meegenomen in deze analyse van de woningmarkt en ook niet in het bij de woningmarktanalyse behorende budgettaire beeld.

4.12 Bereikbaarheid

- Alle maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid, behalve de leaseauto-maatregel uit het Begrotingsakkoord. Deze maatregel behelst het meetellen van woon-werkverkeer met leaseauto's als privékilometers.
- De PvdA bezuinigt het maximumbedrag van 4,6 mld euro op de aanleg van wegen in de periode 2013-2017. Daarna resteert een structurele ombuiging van 1,5 mld euro op de aanleg van wegen.
- Voor personenauto's en bestelwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het tarief is 4 cent per kilometer en wordt gedifferentieerd naar tijd, plaats en milieukeurmerken. Het rijksdeel van de wegenbelasting wordt tegelijk afgeschaft, terwijl de bpm wordt verhoogd met 0,7 mld euro. Het gemiddelde tarief is zodanig gekozen dat deze maatregel structureel neutraal is voor het EMU-saldo.
- Voor vrachtwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het tarief is 20 cent per kilometer. De wegenbelasting en het eurovignet worden tegelijk afgeschaft. Met deze heffing wordt structureel 1,1 mld euro per jaar opgehaald.
- Tevens wordt daarbovenop een congestieheffing van 11 cent per kilometer voor al het verkeer geheven.
- De PvdA draait de verhoging van de maximumsnelheid op snelwegen naar 130 km/uur terug.
- De PvdA bezuinigt het maximumbedrag van 1,5 mld euro op de aanleg van spoor in de periode 2013-2017.

Tabel 4.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket PvdA

	Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)
Verkeerseffecten	mutaties in %
Autogebruik	-10
OV-gebruik	5
Files op snelwegen	-37
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	0,28
Baten extra gebruik weg/ov (c)	-0,16

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
(b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
(c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

Het autogebruik daalt bij de PvdA met 10%. Dit komt voornamelijk door het invoeren van een kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens. Hiertegenover staat een toename van het autoverkeer door het terugdraaien van het belasten van woon-werkvergoedingen.

Het ov-gebruik stijgt bij de PvdA met 5%. Ook hier is de oorzaak gelegen in de kilometerheffing voor personenauto's die tot meer ov-gebruik leidt, en het terugdraaien van het belasten van woon-werkvergoedingen voor auto, ov en fiets.

De files nemen vooral af door de congestieheffing. Ook de kilometerheffing voor personenauto's, bestelauto's en vrachtwagens draagt sterk bij aan de filereductie. Het terugdraaien van het belaste van woon-werkvergoedingen en de bezuiniging op de aanleg van wegen zorgen er uiteindelijk voor dat de maatregelen per saldo een filereductie van 37% bewerkstelligen.

De reistijd-baten weg/ov nemen per saldo toe met 0,28 mld euro per jaar. Deze toename is toe te schrijven aan de forse filereductie die met de congestieheffing en de kilometerheffing wordt behaald. De bezuinigingen op de weg- en spoorinfrastructuur en het terugdraaien van het belaste van het woon-werkverkeer zorgen voor een afname van de reistijd-baten. Het afgenomen auto-gebruik en toegenomen ov-gebruik resulteert per saldo in een verlies van 0,16 mld euro per jaar. Dit komt voornamelijk doordat automobilisten door de kilometerheffing minder zullen gaan autorijden.

De totale bereikbaarheids-baten zijn 0,12 mld euro per jaar.

4.13 Natuur

Algemeen beeld

De PvdA wil met ruimtelijke ordeningsmaatregelen de nationale landschappen en de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) beschermen. Het programma 'Mooi Nederland' fungeert daarbij als richtlijn. Daarnaast zet de PvdA in op het behoud en herstel van natuur. De EHS moet worden afgemaakt en natuurgebieden moeten onderling verbonden worden, zoals de overheid in haar oorspronkelijke plannen in 1990 beoogde. De PvdA wil schade aan de natuur compenseren als er ten behoeve van de economie binnen de EHS gebouwd moet worden. Het herstel van natuurgebieden wordt deels gefinancierd uit een heffing op stikstof (dierlijke mest). Agrariërs worden betaald voor 'groene diensten', zoals landschapsbeheer en natuurbescherming. Uitvoering van het maatregelpakket van de PvdA zal een lichte verbetering van de biodiversiteit en enige verbetering van de belevingswaarde van natuur en landschap tot gevolg hebben.

Tabel 4.12 Natuur: effecten in 2020 van beleidspakket PvdA t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	0 tot + 5
Belevingswaarde natuur en landschap	+
Uitgaven overheid in mld euro	+ 0,08

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.

De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- De maatregelen van de Programmatische aanpak Stikstof en anti-verdrogingsmaatregelen in de Natura 2000-gebieden worden betaald uit een heffing op stikstofproductie door dieren.
- Overheveling van Gemeenschappelijk Landbouwbeleid gelden van de eerste naar de tweede pijler.
- De uitvoering van ruimtelijke ordeningsmaatregelen gericht op het programma Mooi Nederland.

Effecten op biodiversiteit

De financiële middelen voor natuur en landschap uit het Begrotingsakkoord worden, bij uitvoering van het PvdA-programma, overgedragen aan de provincies. Omdat de partij geen extra middelen vrijmaakt voor verwerving en inrichting zal de oorspronkelijk beoogde EHS nog niet gereed zijn in 2020. De middelen die momenteel zijn geormerkt voor anti-verdrogingsmaatregelen en tijdelijk herstelbeheer worden in het PvdA-programma betaald uit een heffing op dierlijke stikstof. Daarnaast zet de PvdA in op natuur- en plattelandontwikkeling. De PvdA maakt daarvoor gebruik van de mogelijkheid om 10% van het budget uit pijler 1 (inkomenstoelagen) van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) over te hevelen naar pijler 2 (plattelandbeleid). Voor de landbouwsector betekenen de door de PvdA voorgestelde heffingen op bestrijdingsmiddelen en stikstofproductie door dieren een lastenverzwaring van 0,15 mld euro. In totaliteit neemt het aantal duurzaam behouden soorten bij uitvoering van het PvdA-beleid licht toe, met tussen de 0 en 5 %-punten ten opzichte van het basispad. Dit geldt zowel voor de planten- en diersoorten die onder de Vogel- en Habitatrichtlijnen vallen als voor alle doelsoorten.

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

De PvdA besteedt een deel van de gelden uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid om het agrarisch gebied aantrekkelijker te maken. Dit komt de belevingswaarde ten goede. Bij uitvoering van de PvdA-maatregelen zal de belevingswaarde van natuur en landschap verbeteren ten opzichte van het basispad

5 PVV

5.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de PVV verbetert het EMU-saldo in 2017 met 7¼ mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingssaldo komt voort uit lagere uitgaven en wordt beperkt door een netto lastenverlichting. De PVV begint niet direct met ombuigen, maar kiest ervoor om het tekort in 2013 en 2014 nog te laten oplopen ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt de PVV per saldo 14¾ mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Netto wordt het meest omgebogen bij internationale samenwerking en onderwijs. De overheidsuitgaven krimpen na verwerking van het beleidspakket met ¼% per jaar.

Op de **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** wordt ten opzichte van het basispad per saldo niet omgebogen. De PVV buigt 1¾ mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan ½ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en 1¼ mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden. Dit is de maximale bezuiniging die door het CPB voor de komende kabinetsperiode mogelijk wordt gehouden op openbaar bestuur (inclusief ombuigingen op het ambtenarenapparaat in andere functies 2 mld euro in 2017 en 2½ mld euro structureel). Het CPB tekent aan dat deze besparingen alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar zijn en zullen leiden tot minder dienstverlening.

De PVV wil per saldo ½ mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**, met name door te bezuinigen op de apparaatskosten (¼ mld euro). De partij wil ook de **defensie-uitgaven** netto met ½ mld euro terugbrengen, door diverse ombuigingen.

Aan **bereikbaarheid** geeft de PVV in 2017 ¾ mld euro minder uit dan in het basispad. De grootste ombuiging betreft een verlaging van het aanlegbudget voor het spoor (¾ mld euro). De grootste intensivering betreft de aanleg van wegen (¼ mld euro).

De PVV wil in 2017 ten opzichte van het basispad ¾ mld euro minder aan **milieu** uitgeven. Met name door de stimuleringsregeling duurzame energie (SDE+) af te schaffen. Voor het EMU-saldo pakt deze maatregel evenwel neutraal uit, omdat tegelijkertijd ook de heffing waaruit de SDE+ wordt betaald, wordt afgeschaft.

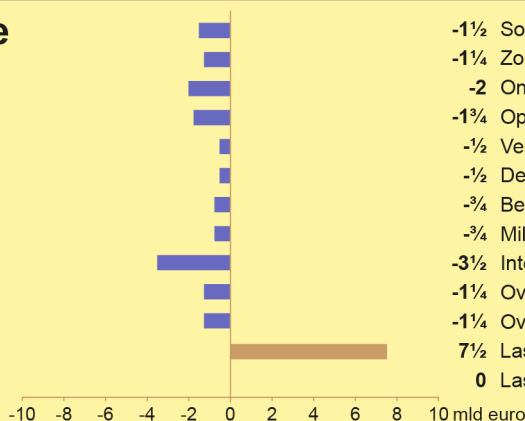
De PVV wil per saldo 2 mld euro ombuigen in het **onderwijs**. De partij zet met name in op klassenvergroting en reductie van overhead via een korting op de lump sum (1 mld euro).

In de **zorg** buigt de PVV per saldo 1¼ mld euro om ten opzichte van het basispad. Zie paragraaf 5.8.

Budgettaire effecten in 2017

- is positief effect op EMU-saldo

- 1½ Sociale zekerheid
- 1¼ Zorg
- 2 Onderwijs
- 1¼ Openbaar bestuur
- ½ Veiligheid
- ½ Defensie
- ¾ Bereikbaarheid
- ¾ Milieu
- 3½ Internationale samenwerking
- 1¼ Overdrachten aan bedrijven
- 1¼ Overige uitgaven
- 7½ Lasten huishoudens
- 0 Lasten bedrijven

Financieel

Verbetering houdbaarheid (2017, % bbp) **0,4**

Verbetering EMU-saldo (2017, % bbp) **1,3**

Koopkracht huishoudens (gecumuleerd, 2017, %) **2**

Saldo lopende rekening (2017, % bbp) **1,2**

Werk

Structurele werkgelegenheid (2040, %-punt) **-1/4**

Werkloosheid (2017, % van de beroepsbevolking) **-0,5**

Onderwijs en innovatie

Bbp-effect onderwijs (structureel, %) **-0,2**

Innovatie (verwacht effect) **-**
Categorieën: - 0 + ?

Energie en klimaat

Reductie broeikasgassen (2020, Mton CO₂) **-5**
x10

Aandeel hernieuwbare energie (2020, %-punt) **-1½**

Natuur

Biodiversiteit (2020, %-punt) **-10 à -5**
x5

Verkeer

Files op snelwegen (2020, %) **12**
x10

Autogebruik (2020, %) **2**
x10

OV-gebruik (2020, %) **0**
x10

Zorg

Eigen betaling per verzekerde (2013, euro) **-60**
x10

Meer (+) of minder (-) marktwerking in de curatieve zorg **-**
Categorieën: -- 0 ++

Wonen

Woningmarkt - welvaartswinst (structureel, % bbp) **-0,9**

Prijsverandering koopwoningen (2017, %) **2**

Verandering netto huur (2017, %) **-5**

Aan **sociale zekerheid** wordt per saldo 1½ mld euro minder uitgegeven. De PVV buigt met name om door te korten op de re-integratiebudgetten (¾ mld euro). De belangrijkste intensivering betreft het terugdraaien van de verhoging van de AOW-leeftijd naar 66 jaar in 2019.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2017 per saldo 1¼ mld euro minder besteed. De PVV voert een taakstelling door op subsidies en bezuinigt maximaal op het topsectorenbeleid. De PVV geeft ten opzichte van het basispad 3½ mld euro minder uit aan **internationale samenwerking** door het budget voor ontwikkelingssamenwerking te korten. Op de **overige uitgaven** buigt de PVV per saldo 1¼ mld euro om. De grootste bezuiniging betreft een korting op de publieke omroep (½ mld euro).

Tabel 5.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket PVV t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensiveringen	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro			% per jaar	
Arbeidsvoorwaarden		0			
Openbaar bestuur	-3¼	-1¾	-5	-1	-1½
Veiligheid	-½	-½	-1	-¾	-1½
Defensie	-¼	-½	-1	-1	-3
Bereikbaarheid	-1	-¾	-1¾	-2	-3½
Milieu		-¾			
Onderwijs	¾	-2	-1	½	-¾
Zorg	11	-1¼	9½	3¼	2¾
Sociale zekerheid	5	-1½	4	1¼	1
Overdrachten aan bedrijven	-1½	-1¼	-2¾	-3¼	-6
Internationale samenwerking	1¼	-3½	-2¼	1¾	-3½
Overig		-1¼			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11½	-14¾	-3	¾	-1¼

Tabel 5.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket PVV t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangspositie	Basispad	Effect beleidspakket	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren			% per jaar		
Sector overheid	1048	-42	-65	-107	-¾	-2
Zorg	967	142	-5	137	2¾	2¾
Overheid en zorg	2015	101	-70	31	1	¼

Het beleidspakket van de PVV vermindert de **werkgelegenheid** in de sector overheid met 65.000 arbeidsjaren in 2017 ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op 2 per jaar, tegen ¾% per jaar in het basispad. In de zorg daalt de werkgelegenheid met 5.000 arbeidsjaren ten opzichte van het

basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee in hetzelfde tempo als in het basispad: 2¾% per jaar.

De PVV verlicht de EMU-relevante lasten in 2017 per saldo met 7½ mld euro ten opzichte van het basispad. Deze verlichting komt geheel ten goede aan burgers.

De **belastingen op milieu** wijzigen per saldo niet ten opzichte van het basispad. Afschaffing van de fiscale vergroeningsfaciliteiten (¾ mld euro) wordt gecompenseerd door een aantal kleinere lastenverlichtingen, zoals een verlaging van de energiebelasting op aardgas.

De **lasten op inkomen en arbeid** dalen netto met 3¼ mld euro. De belangrijkste lastenverlichting die de partij wil doorvoeren, is het per 2014 weer onbelast maken van de reiskostenvergoeding (2 mld euro). De PVV verzwart de lasten door het vitaliteitspakket volledig af te schaffen (2½ mld euro).

De **lasten op vermogen en winst** gaan met 2 mld euro omhoog. De partij buigt met name om door de fiscale innovatiefaciliteiten af te schaffen (1¾ mld euro). De belangrijkste lastenverlichting betreft het terugdraaien van de corporatieheffing (¾ mld euro).

De PVV verlaagt per saldo de **overige belastingen** met 6½ mld euro, vooral door de btw te verlagen ten opzichte van het basispad (7 mld euro).

Tabel 5.3 Belasting- en sociale premiemaatregelen van beleidspakket PVV t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		
Milieu	1½	0	1½
Inkomen en arbeid	8¼	-3¼	5
Vermogen en winst	1½	2	3¼
Overig	3½	-6½	-3
Totaal EMU-relevante lasten	14½	-7½	7
w.v. gezinnen	8¼	-7½	1¼
bedrijven	5¼	0	5¼
buitenland	0	0	0

5.2 Macro-economische effecten

Het pakket van de PVV vermindert de EMU-relevante uitgaven met 14¾ mld euro. Daarvan is ruwweg de helft gericht op overheidsbestedingen, die daardoor met 0,7%-punt per jaar minder groeien dan in het basispad. Voor het overige verlaagt de PVV inkomensoverdrachten (voor een groot deel die naar het buitenland). In het pakket is sprake van een lastenverlichting, in 2017 dalen de totale EMU-relevante lasten met 7½ mld euro. Terwijl de lagere uitgaven aan (vooral) inkomensoverdrachten de consumptie van huishoudens vertragen, wordt deze juist gestimuleerd door de lagere lasten en de licht hogere werkgelegenheid. Hierdoor verhoogt het pakket de gemiddelde bbp-groei in de periode 2013-2017 met 0,1%-punt.

Het arbeidsaanbod neemt met 5.000 personen af in 2017 door het pakket. De werkgelegenheid bij de overheid daalt met in totaal 65.000 arbeidsjaren. In de marktsector neemt de werkgelegenheid juist toe ten opzichte van het basispad, vooral door de lastenverlichting. Per saldo is de werkloosheid in 2017 0,5%-punt lager dan in het basispad. Dit heeft een opwaarts effect op de lonen. Toch komen deze lager uit dan in het basispad. Ten eerste drukken de 5% lagere huren de prijzen en daarmee de lonen. Ten tweede leidt de lagere replacement rate tot lagere lonen. Het saldo op de lopende rekening verbetert met 1,2%-punt bbb. Dit is voor ongeveer de helft het gevolg van een beter uitvoersaldo. De andere helft wordt verklaard door het schrappen van het budget van ontwikkelings-samenwerking.

Tabel 5.4 Macro-economische effecten beleidspakket PVV, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	0,1	1½
Consumptie huishoudens	¼	0,1	¼
Overheidsbestedingen	½	-0,7	-¼
Investerings bedrijven	3¼	0,2	3¼
Uitvoer goederen en diensten	4	0,3	4½
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	-0,6	1¾
Consumptieprijis	2	-0,6	1½
Reële arbeidskosten marktsector	1¾	-0,1	1¾
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	0,1	¼
w.v. marktsector	-¼	0,4	¼
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	-0,5	4¾
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¾	-0,1	80¾
Saldo lopende rekening (%bbp)	9%	1,2	10½

5.3 Overheidstekort en overheidsschuld

De effecten van het PVV-pakket op het EMU-saldo wijken weinig af van de initiële impuls van 7¼ mld euro in 2017 of 1,1% bbb. Bijna de helft van het ex-ante bedrag bestaat uit bezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking waar een klein positief inverdieneffect bij hoort, omdat de overheid lagere rentelasten heeft. Verder verschuift het pakket een aantal belastingen richting belastingen met relatief kleine inverdieneffecten. Per saldo leveren deze verschuivingen een positief inverdieneffect op. Daarbij verbetert de PVV vooral in het tweede deel van de periode het ex-ante EMU-saldo, waardoor de stimulering van de economie in de eerdere jaren nog een positief effect heeft op het EMU-saldo in 2016 en 2017. Het inverdieneffect wordt ook hoger door maatregelen op de woningmarkt: de combinatie van lagere huren en hogere huizenprijzen verbetert het EMU-saldo in 2017. Hier tegenover staan forse negatieve (tijdelijke) inverdieneffecten bij bezuinigingen op het

ambtenarenapparaat en het beperken van subsidies. Al met al zijn de inverdieneffecten van het totale pakket beperkt en licht positief in de periode 2015-2017. Het EMU-saldo komt in 2017 daardoor uit op -1,3% van het bbp, een verbetering van 1,3%-punt ten opzichte van het basispad.

Tot en met 2017 komt de schuldquote door het pakket hoger uit dan in het basispad. Tot 2014 is dit vooral het gevolg van het EMU-saldo dat lager uitkomt. Ondanks de verbetering van het EMU-saldo vanaf 2016 ligt de schuldquote toch nog 0,6%-punt boven het basispad. Dit is vooral het gevolg van een noemereffect: het lagere nominale bbp verhoogt de schuld als percentage van het bbp.

Tabel 5.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket PVV, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	-1,0	-0,5	0,0	0,7	1,1
Inverdieneffecten van het pakket	-0,1	0,0	0,2	0,2	0,2
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-4,0	-3,6	-2,5	-1,9	-1,3
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	2,5	3,3	3,4	1,9	0,6
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	75,4	76,9	77,3	76,2	74,7

5.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- terugdraaien maatregelen basispad met betrekking tot koopwoningmarkt
- verhogen huurtoeslag
- terugdraaien van het belastingen van de reiskostenvergoeding
- wel toepassen tabelcorrectiefactor in 2013
- verlagen Zvw-premies
- niet verhogen eigen risico naar 350 euro inclusief aanpassing zorgtoeslag (gunstig voor hogere inkomens)
- verlagen van tarief eerste schijf in box 1 (onderdeel van “niet verhogen eigen risico”)
- verhogen kinderopvangtoeslag
- verhogen ouderenkorting
- verhogen arbeidskorting
- voor politie geen nullijn

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- verhogen van de tarieven in box 1 (terugdraaien terugsluis als gevolg van btw-verhoging en terugsluis als gevolg van vergroeningspakket)
- niet verhogen eigen risico naar 350 euro inclusief aanpassing zorgtoeslag (ongunstig voor lagere inkomens)

- volledig afschaffen vitaliteitspakket
- beperken kinderbijslag en kindgebonden budget
- afschaffen giftenaftrek
- afschaffen Wet Hillen

Het programma van de PVV heeft per saldo nauwelijks effect op de reële loonontwikkeling in de marktsector. Zowel de prijzen als de lonen in de marktsector volgen ongeveer het basispad. Het terugdraaien van de btw-verhoging uit het basispad en de verlaging van de accijnzen op brandstof hebben aanvankelijk een drukkend effect op de inflatie. In 2016 en 2017 ligt de inflatie hoger omdat de accijnsverlaging na drie jaar afloopt. De gehanteerde nullijn voor het overheids personeel leidt door de verwachte loonontwikkelingen in de marktsector tot relatief geringe inhaaleffecten in latere jaren.

De totale mediane koopkracht valt ½%-punt gunstiger uit als gevolg van het PVV-programma. Alle huishoudens profiteren van het wel toepassen van de tabelcorrectiefactor in box 1 in 2013 en de verlaging van de Zvw-premies. Het eigen risico wordt niet verhoogd naar 350 euro, maar de bijbehorende verhogingen van de zorgtoeslag en tarief eerste schijf in box 1 worden eveneens ongedaan gemaakt. De lagere inkomens hebben hier nadeel van en de hogere inkomens hebben er voordeel van. Huishoudens met meer dan twee kinderen ondervinden een nadelig effect op de koopkracht door de beperking van het kindgebonden budget en de kinderbijslag, maar hebben voordeel van het verhogen van de kinderopvangtoeslag.

Het niet belasten van de reiskostenvergoeding en het verhogen van de arbeidskorting hebben een positief effect op de mediane koopkracht van werknemers. Hier staat tegenover dat het vitaliteitspakket volledig wordt afgeschaft.

Gepensioneerden met een inkomen tot ruim 35.000 euro hebben een koopkrachtvoordeel door het verhogen van de ouderenkorting en alleenstaande ouderenkorting.

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

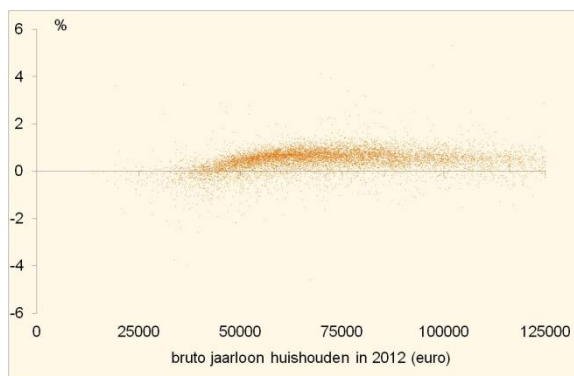
Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer het terugdraaien van de verhoging van de AOW-leeftijd en het beperken van het Witteveen kader. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren, of omdat de betreffende groep niet is opgenomen in de koopkracht tabel. Dit betreft onder meer de verhoging van de overdrachtsbelasting, de verhoging van belastingen voor expats en kenniswerkers en het afschaffen van kinderopvangtoeslag voor niet-werkende ouders die een ongunstig effect op de koopkracht hebben.

Tabel 5.6 Ex post koopkracht beleidspakket PVV, gemiddeld over 2013-2017

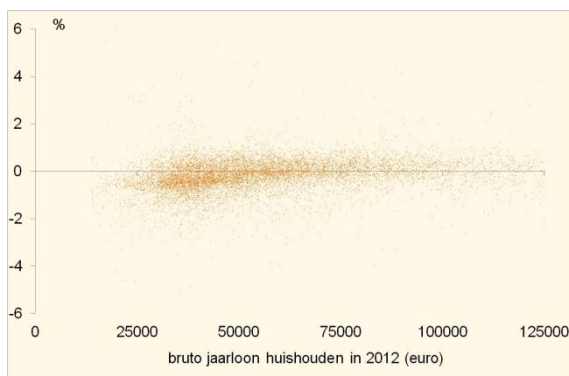
	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
Bruto huishoudinkomen (b)	Effect PVV	Basis incl. PVV	Effect PVV	Basis incl. PVV	Effect PVV	Basis incl. PVV	Effect PVV	Basis incl. PVV
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	½	-¼	½	½	½	-½		
175-350% WML	½	½	½	¾	¼	-¼	} ½	} ½
350-500% WML	½	¾	} ¼	} ½	} ¼	} 0		
> 500% WML	¼	½						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} 0	} -½	0	-½	0	-½	} 0	} -½
> 120% WML			0	0	0	0		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	0	¼	¼	½	} ¼	} -½	} ¼	} 0
> 120% AOW	¼	-½	½	-½				
Alle inkomensbronnen	½	½	½	½	¼	-¼	½	½
<p>(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties.</p> <p>(b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro.</p> <p>(c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.</p>								

Figuur 5.1 Spreiding koopkracht beleidspakket PVV (inclusief basispad) over 2013-2017²⁵

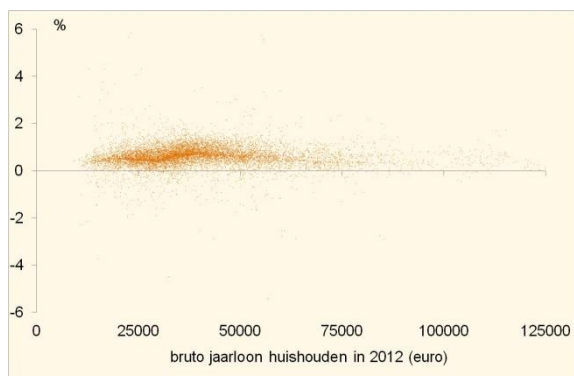
Werkende tweeverdieners

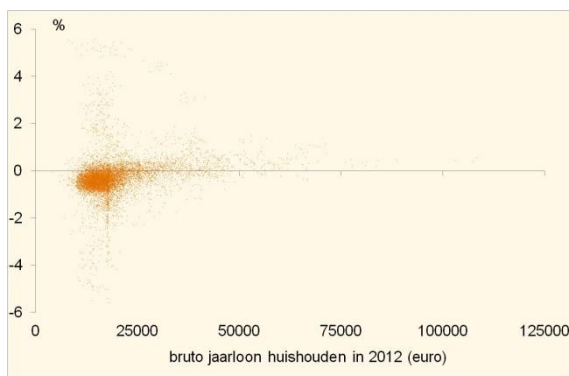
Werkende alleenverdieners

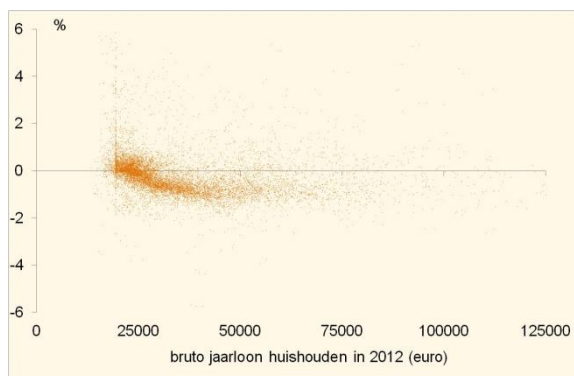
Werkende alleenstaanden

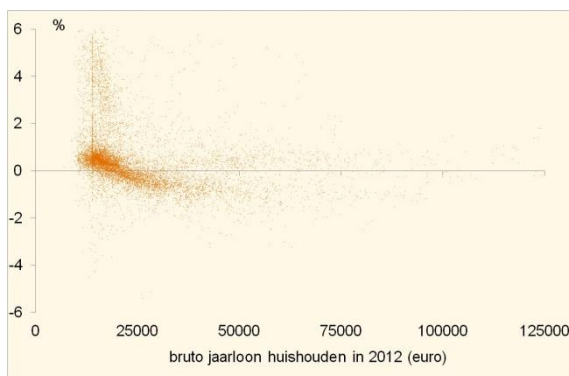
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

²⁵ Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

5.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 5.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	PVV
Werkgelegenheid (a)	- ¼
w.v. fiscaal	1 ½
sociale zekerheid	0
AOW-leeftijd	-1 ¾
Participatie (b)	-1
Werkloosheid	- ½
Productiviteit (c)	-0,5

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit.

De PVV verlaagt de AOW-leeftijd naar 65 jaar en verruimt de hypotheekrenteaftrek. De werkgelegenheid in arbeidsjaren daalt hierdoor met ¼% ten opzichte van het basispad. De afname komt vooral doordat de participatiegraad in personen daalt met 1% van de potentiële beroepsbevolking. Werkzame personen gaan meer uren werken. De werkloosheid daalt met ½%-punt.

De maatregelen van de PVV voor wat betreft het ontslagstelsel verhogen de ontslagbescherming voor vaste contracten ten opzichte van het basispad. Het niveau van ontslagbescherming voor vaste contracten volgens de OESO-indicator neemt daardoor toe. Hierdoor komt op de lange termijn het niveau van de productiviteit 0,5% lager uit. Het terugdraaien van de financiële verantwoordelijkheid van werkgevers voor de eerste zes maanden WW leidt tot een daling van de werkgelegenheid met ¼% en een stijging van de werkloosheid met ¼%-punt.

De Wajong wordt beperkt tot volledig en duurzaam arbeidsgehandicapte jongeren. Dat zorgt voor een toename van de werkgelegenheid met ¼%. Het verlagen van de AOW-leeftijd naar 65 leidt tot een daling van de werkgelegenheid op lange termijn met 1¾%.

De fiscale maatregelen van het Begrotingsakkoord worden in belangrijke mate ongedaan gemaakt. De PVV maakt de verhoging van de btw-tarieven grotendeels ongedaan. Het hoge btw-tarief wordt verlaagd naar 18% en het lage btw-tarief naar 5%. Daarnaast worden de schijflengtes van de inkomstenbelasting niet bevroren waardoor een groter deel van het inkomen in een lagere belastingschijf valt. Daarnaast wordt de arbeidskorting verhoogd. Per saldo leiden deze maatregelen tot een lagere belastingdruk en lagere lasten en daarmee tot meer werkgelegenheid. Het terugdraaien van de maatregel voor de hypotheekrenteaftrek zorgt ook voor een lagere belastingdruk en leidt daarmee tot meer werkgelegenheid. Hetzelfde geldt voor het terugdraaien van de afschaffing van de onbelaste kilometervergoeding. De aftopping van de pensioenopbouw maakt het werken iets minder lonend voor hoge inkomens en dat betekent minder werkgelegenheid. De bankenbelasting

zorgt voor een afname van de werkgelegenheid. De fiscale maatregelen leiden tot een toename van de werkgelegenheid met 1½% terwijl de werkloosheid daalt met ½%-punt.

Op lange termijn daalt de werkloosheid per saldo met ½%-punt. Naast de maatregelen op fiscaal gebied, die de werkloosheid met ½%-punt verlagen, verhogen de WW-maatregelen de werkloosheid met ¼%-punt.

5.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

De PVV verbetert de houdbaarheid met 0,4% bbp. De ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017 levert hieraan de belangrijkste bijdrage, maar om een aantal redenen verbetert de houdbaarheid minder. De belangrijkste reden is het verlagen van de pensioenleeftijd ten opzichte van het basispad; de PVV houdt vast aan de leeftijd van 65 jaar. De tweede reden is het terugdraaien van vrijwel alle woningmarktmaatregelen uit het basispad. De structurele effecten van een aantal andere maatregelen vallen tegen elkaar weg.

De PVV houdt vast aan de AOW-leeftijd van 65 jaar. De kosten hiervan lopen op van 3 mld in 2017 tot ruim 8 mld in 2040. Dit impliceert een daling van de werkgelegenheid met 1¾% en een houdbaarheidsverlies van 1% bbp. De PVV neemt wel maatregelen om de aftrekbaarheid van aanvullende pensioenen voor inkomens boven 100.000 euro af te schaffen. Deze maatregel zorgt vooral op korte termijn voor extra inkomsten.

De PVV draait vrijwel alle ingevoerde of voorgenomen maatregelen van het kabinet Rutte ten aanzien van de woningmarkt terug, zowel voor de koop- als de huurmarkt. Op korte termijn levert het pakket maatregelen geld op voor de schatkist vanwege de verhoging van de overdrachtsbelasting. Op de lange termijn wordt echter de fiscale subsidiëring van de eigen woning duurder en is het effect op de Rijksbegroting negatief.

Tabel 5.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket PVV

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	0,4	2
Stand incl. verbetering	-0,7	-5
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	1,1	7
Effecten na 2017	-0,8	-5
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	-1,0	-7
Woningmarkt	-0,5	-3
Zorg	0,2	2

Bij de zorg houden intensiveringen en ombuigingen elkaar ongeveer in evenwicht. Aan de ene kant wordt een aantal maatregelen uit het Begrotingsakkoord, zoals een hoger eigen risico en pakketbeperking voor lage ziektelast, teruggedraaid. Aan de andere kant leveren het begrenzen van de groei van ziekenhuizen en de landelijke uitrol van buurtzorg een besparing op.

De PVV houdt per saldo een houdbaarheidstekort van 5 mld euro over.

5.7 Energie en klimaat

De PVV stelt de SDE+-regeling niet langer open voor nieuwe projecten. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie af met 1,5%-punt tot 7,5%. Het maatregelenpakket van de PVV is niet toereikend om de EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) te realiseren.

Tabel 5.9 Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleidspakket PVV t.o.v. het basispad

	Toename hernieuwbare energie	Reductie van broeikasgassen		
		Totaal	Niet-ETS sector	ETS-sector
	aandeel in eindgebruik in %- punten	in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	-1,5	-5	-1	-4
w.v. hernieuwbare energie		-2	0	-2
energiesector		-2	0	-2
gebouwde omgeving		-1	-1	-1
verkeer		-1	-1	0
industrie		0	0	0
landbouw		0	0	0
overig		0	0	0

Door afronding kunnen optellingen van subtotaal 1 Mton afwijken van het totaal.

In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.

De emissie in de niet-ETS-sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.

De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

De emissie van broeikasgassen neemt toe met 5 Mton, waarvan 1 Mton in de niet-ETS-sectoren. De (nog indicatieve) doelstelling voor de niet-ETS-sectoren zal waarschijnlijk worden gehaald. Het pakket heeft geen effect op de realisatie van de EU brede taakstelling voor de ETS-sectoren. Voor de ETS-sector geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Meer emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen daardoor minder emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

De toename van broeikasgasemissies komt hoofdzakelijk door het niet langer openstellen van de SDE+-regeling en het terugdraaien van enkele afspraken uit het Begrotingsakkoord 2013. Vooral het invoeren van een vrijstelling voor de kolenbelasting voor elektriciteitscentrales en het invoeren van een fiscale vrijstelling van woon-werkverkeer zijn daarbij van belang.

De PVV verhoogt de uitstoot van broeikasgassen en verlaagt het percentage hernieuwbaar door de uitgaven voor energie en klimaat met 1,5 mld euro in 2020 te verlagen. Tegelijkertijd verlaagt de PVV de belastingen op energie en klimaat met 0,8 mld euro, waardoor de prikkel om broeikasgassen te reduceren verder afneemt.

5.8 Zorg

De **langdurige zorg** in de AWBZ wordt ingericht volgens het principe van Buurtzorg c.q. regelarme zorg. Dat wil zeggen dat het recht op zorg vervalt, het wordt weer een voorziening. Dit betekent dat een landelijke uniforme regeling wordt losgelaten en dat op de ene plaats zorg anders ingevuld wordt dan op de andere en door de ene zorgverlener anders dan de andere. Het CPB rekent met een doelmatigheidswinst van 5% bij de extramurale en lichtere intramurale zorg, 2,5% bij de zwaardere intramurale zorg. Dit impliceert dat de AWBZ niet uitgevoerd gaat worden door de zorgverzekeraars. De begeleiding wordt overgeheveld naar de gemeenten. Met deze twee maatregelen bespaart de PVV 1,5 mld euro.

De PVV intensificeert voor 0,8 mld euro binnen de langdurige zorg, voornamelijk door het terugdraaien van verschillende maatregelen uit het basispad. Dat betekent dat de 'Agema gelden', geblokkeerd in het basispad, alsnog besteed gaan worden aan meer langdurige zorg. De PVV verhoogt de intramurale tarieven voor gehandicaptenzorg en de langdurige geestelijke gezondheidszorg en de tarieven voor PGB's met een verblijfsindicatie. Daarnaast blijven de lichtere zorgzwaartes 1-3 recht geven op intramurale zorg.

De PVV houdt het huidige stelsel van gereguleerde marktwerking in de **curatieve zorg** in stand maar wil via strakkere budgettering van ziekenhuizen (via het macrobeheersingsinstrument) en inkomens van specialisten de volumegroei bij ziekenhuizen, en bij de GGZ, verminderen van 2,5% naar 2% per jaar. Daarnaast neemt de partij een aantal prijsmaatregelen, zoals het vaststellen van lagere tarieven bij de GGZ, het centraal inkopen van medicijnen en het verlagen van de inkomens van topbestuurders en medisch specialisten. Dit levert in totaal een ombuiging op van 1,1 mld euro.

De PVV draait verschillende pakketmaatregelen uit het basispad terug, maar zet daar ook weer nieuwe pakketmaatregelen tegenover. Verder bespaart de PVV door een beleid waarbij stringenter wordt gekeken naar wat wel en wat niet jaarlijks in het verzekerde pakket wordt opgenomen. In totaal betreft het hier een besparing van 0,2 mld euro.

De PVV kiest voor een **eigen risico** van 230 euro. Dat leidt tot een intensivering van 0,9 mld euro. Daarnaast worden de **eigen bijdrage** per ligdag van 7,50 euro en die voor

gehoortoestellen teruggedraaid. Daarentegen verhoogt de PVV de eigen bijdrage GGZ met 0,1 mld euro.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2017 met 135.000 arbeidsjaren. Dat is circa 5.000 minder dan in het basispad.

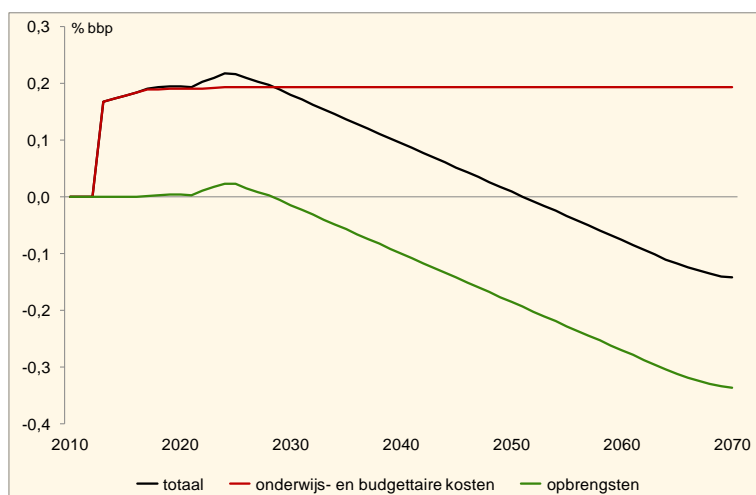
5.9 Onderwijs

De PVV bezuinigt voor 1,9 mld euro op onderwijs.

De belangrijkste bezuiniging betreft een korting van 1 mld euro op de lumpsum voor scholen in het basis- en voortgezet onderwijs. Overige bezuinigingen zijn het korten op het exploitatiebudget voor het MBO, het samenvoegen van de kenniscentra beroepsonderwijs en bedrijfsleven (in totaal 0,1 mld euro) en het afschaffen van de maatschappelijke stages (0,1 mld euro). Kunstopleidingen moeten zich gaan focussen op de grootste talenten (0,1 mld euro). Ook bezuinigt de PVV op het hoger onderwijs door een algemene taakstelling en het samenvoegen van kleine opleidingen (in totaal 0,2 mld euro). Op het terrein van wetenschap worden de investeringen in het kader van het topsectorenbeleid teruggedraaid (0,2 mld euro).

Van het totaal aan bezuinigingen valt 1 mld euro in de categorie kansrijk. Dit betreft klassenvergroting ten gevolge van de taakstellende korting op de lumpsum. Klassenvergroting is kansrijk, omdat de relatief grote bezuiniging gepaard gaat met een geringe verslechtering van onderwijsprestaties. Het welvaartseffect van de algemene korting in het hoger onderwijs is onbekend. Deze maatregel zorgt voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en een (beperkte) daling van de deelname aan het hoger onderwijs. Studenten die het instellingscollegegeld betalen, krijgen te maken met een collegegeldverhoging door de korting op de rijksbijdrage.

Figuur 5.2 Effect van onderwijsmaatregelen PVV op bbp

Figuur 5.2 presenteert het netto lange-termijn bbp-effect van deze maatregel (inclusief de korting op het hoger onderwijs). De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Op lange termijn leidt het onderwijspakket van de PVV tot een structurele daling van het bbp met 0,15%.

5.10 Innovatie

De PVV bezuinigt 2,3 mld euro op innovatie. De voorgestelde beleidswijziging is met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

De PVV schaft alle bestaande fiscale innovatiefaciliteiten af vanaf 2015. Dit komt neer op een bezuiniging van 1,9 mld euro. Daarnaast buigt de PVV maximaal om op het innovatiegedeelte van het topsectorenbeleid, waaronder het innovatiefonds mkb+ en de tki. Dit komt neer op een bezuiniging van 0,5 mld euro. Deze bezuinigingen als geheel zijn niet kansrijk. De PVV schaft een aantal effectieve beleidsinstrumenten volledig af, waaronder de wbo. Dit schaadt de welvaart op lange termijn. Er is voldoende empirisch bewijs dat bij innovatie de markt faalt waardoor bedrijven zonder overheidsbeleid onvoldoende zullen investeren in innovatie. De beleidswijziging van de PVV zal tot een substantiële afname van innovatie leiden.

De beleidsveranderingen van de PVV zijn als geheel niet kansrijk voor de welvaart.

5.11 Woningmarkt

Maatregelen

De PVV draait vrijwel alle ingevoerde of voorgenomen maatregelen van het kabinet Rutte ten aanzien van de woningmarkt terug. Ten aanzien van de fiscale subsidiëring van de eigen woning draait de PVV de beperking van de hypotheekrenteaftrek uit het Begrotingsakkoord - waarin een annuïtair aflossingschema wordt voorgeschreven - terug. Daarnaast schaft de PVV de Wet Hillen af die voorschrijft dat de bijtelling vanwege het eigenwoningforfait niet hoger kan zijn dan de aftrek vanwege de betaalde hypotheekrente. Ten slotte maakt de PVV de verlaging van de overdrachtsbelasting ongedaan waardoor het tarief voor de overdrachtsbelasting weer uitkomt op 6%.

In de huurmarkt draait de PVV de extra woningpunten die door het kabinet Rutte worden toegekend aan schaarstegebieden, terug. De voorgenomen huurstijging voor de midden- en hoge inkomens wordt ongedaan gemaakt. Voorts wordt de heffing op verhuurders niet ingevoerd. De PVV draait ten slotte de versobering van de huurtoeslag uit het Begrotingsakkoord terug.

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in de onderstaande tabel.

Tabel 5.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket PVV

	2017	Structureel
	%bbp	
Welvaartswinst		-0,9
EMU-saldo		-0,7
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	2,4	7,4
Netto huur	-5,2	-13,6
Consumptie koopwoningen		4,7
Consumptie huurwoningen		-12,0
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		21,4

Het terugdraaien van de kabinetsmaatregelen betekent dat de huidige problemen op de huur- en koopwoningmarkt niet worden aangepakt. Op korte termijn levert het pakket maatregelen geld op voor de schatkist vanwege de verhoging van de overdrachtsbelasting. Op de lange termijn is er echter sprake van een bestending van het slechte functioneren van de woningmarkt met minder huuraanbod en hogere huizenprijzen in het verschieft ten opzichte van het basispad. Met de plannen van de PVV wordt het moeilijker om een huurwoning te bemachtigen en wordt een eigen woning minder betaalbaar. Door de hogere huizenprijzen wordt ook de fiscale subsidiëring van de eigen woning duurder en is het effect op de Rijksbegroting op termijn negatief. De plannen van de PVV leiden tot een jaarlijks welvaartsverlies op de woningmarkt van bijna 1% van het bbp. Tevens resteert een negatief structureel budgettaire effect van 0,7% bbp (4,8 mld euro).

5.12 Bereikbaarheid

- Alle maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid, behalve de leaseauto maatregel uit het Begrotingsakkoord. Deze maatregel behelst het meetellen van woon-werkverkeer met leaseauto's als privékilometers.
- De PVV wil 0,7 mld euro in de periode 2013-2017 extra investeren in het aanleggen van wegen.
- De PVV bezuinigt het maximumbedrag van 1,5 mld euro in de periode 2013-2017 op de aanleg van spoor (hoofdrailnet).
- De PVV bezuinigt via de bdu op het regionale spoor en het bus-, tram- en metrovervoer met een bedrag van 0,5 mld euro in de periode 2013-2017.

- Daarnaast intensificeert de PVV 0,1 mld euro per jaar vanaf 2015 in de bdu met het doel het aanbesteden van het ov in de grote steden terug te draaien.

Tabel 5.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket PVV

Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)	
Verkeerseffecten	mutaties in %
Autogebruik	2
OV-gebruik	0
Files op snelwegen	12
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	-0,17
Baten extra gebruik weg/ov (c)	0,06

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
 (b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
 (c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

Het autogebruik neemt bij de PVV toe met 2% per jaar. Dit komt door het terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer.

Het ov-gebruik blijft per saldo gelijk. Tegenover de toename in ov-gebruik door het terugdraaien van het belasten van de vergoedingen voor woon-werkverkeer staat een afname door de bezuiniging op het aanlegbudget van spoor.

De files nemen met 12% toe. Dit komt door het terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer.

De reistijdbaten weg/ov dalen met 0,17 mld euro per jaar. Dit is een gevolg van de extra files die zullen ontstaan bij het terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer. De extra investering in de weginfrastructuur zorgt voor beperkte reistijdbaten; de bezuinigingen op het ov zorgen voor een beperkte afname van de reistijdbaten.

De goedkopere woon-werkmobiliteit zorgt bij de PVV voor meer gebruik van de weg ter waarde van 0,06 mld euro per jaar.

In totaal nemen de bereikbaarheidsbaten af met 0,11 mld euro per jaar.

5.13 Natuur

Algemeen beeld

De PVV draait de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord terug. Hieronder vallen de maatregelen voor een verdere uitbreiding van natuurgebieden en groene recreatieve gebieden rondom de stad. De PVV wil zo voorkomen dat extra landbouwgronden worden omgezet in natuur. De uitvoering van het maatregelenpakket van de PVV zal een achteruitgang van de biodiversiteit en een duidelijke teruggang van de belevingswaarde van natuur en landschap tot gevolg hebben.

Tabel 5.12 Natuur: effecten in 2020 van beleidspakket PVV t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	- 10 tot - 5
Belevingswaarde natuur en landschap	--
Uitgaven overheid in mld euro	-0,2

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.

De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- Het terugdraaien van de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord;
- Het afschaffen van fiscale vergroeningsfaciliteiten.

Effecten op biodiversiteit

De PVV bezuinigt op natuur. De maatregelen uit het Begrotingsakkoord worden niet uitgevoerd. Hierdoor ontstaan tekorten bij het beheer van natuur en landschap binnen de herijkte Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Ook is geen rijksgeld meer beschikbaar voor natuur- en landschapsbeheer en voor agrarisch natuurbeheer buiten de EHS. De uitbreiding en de inrichting van bestaande natuurgebieden (de herijkte EHS) wordt in het basispad deels gefinancierd met overheidsmiddelen en deels door middelen gegenereerd door het grond-voor-grond-principe. Dit betekent dat eerst ruil- en natuurgronden verkocht moeten worden alvorens met de inrichting of de uitbreiding van natuur kan worden begonnen. Door de bezuinigingen, die de PVV voorstelt op de overheidsuitgaven voor natuur, verloopt dit proces trager dan in het basispad en worden bestaande milieuknelpunten voor biodiversiteit niet opgelost. De condities voor het duurzaam behoud van biodiversiteit gaan hierdoor achteruit. Door het terugdraaien van de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord vervallen ook de middelen om de verdroging in Natura 2000-gebieden aan te pakken. Verder schaft de PVV de fiscale vergroeningsfaciliteiten zoals de milieu-investeringsaftrek af. Ook hierdoor zullen de milieucondities voor natuur verslechteren. In totaliteit neemt het aantal duurzaam te behouden soorten onder het beleid dat de PVV voorstaat met 5 tot 10 procentpunten af. Dit geldt zowel voor de planten- en diersoorten die onder de Vogel- en Habitatrichtlijnen vallen als voor alle doelsoorten.

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

Door de bezuinigingen zijn er ook minder middelen beschikbaar voor de aanleg en het onderhoud van recreatieve groene gebieden rondom steden en voor het beheer van landschapselementen in het landelijk gebied. De belevingswaarde van natuur en andere groene gebieden neemt hierdoor af. Dit wordt nog versterkt door het toenemen van de drukte in bestaande recreatieve groene gebieden. Alles tezamen leiden de maatregelen tot een duidelijke afname van de belevingswaarde van natuur en landschap.

6 CDA

6.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van het CDA verbetert het EMU-saldo in 2017 met 13¾ mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingsaldo komt uitsluitend door lagere uitgaven en wordt beperkt door een netto lastenverlichting. Het CDA start in 2013 met tekortreducerende maatregelen ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt het CDA per saldo 15¼ mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Netto wordt het meest omgebogen in de sociale zekerheid en de zorg. De overheidsuitgaven krimpen na verwerking van het beleidspakket met ¼% per jaar.

Op de **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** wordt ten opzichte van het basispad door het CDA per saldo niet omgebogen. Het CDA buigt 1¾ mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan ½ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en 1¼ mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden. Dit is de maximale bezuiniging die door het CPB voor de komende kabinetsperiode voor mogelijk wordt gehouden op openbaar bestuur (inclusief ombuigingen op het ambtenarenapparaat in andere functies 2 mld euro in 2017 en 2½ mld euro structureel). Het CPB tekent aan dat deze besparingen alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar zijn en zullen leiden tot minder dienstverlening.

Het CDA wil per saldo ½ mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. Met name door te besparen op de apparaatskosten (¼ mld euro). De **defensie-uitgaven** blijven ten opzichte van het basispad onveranderd. Op **bereikbaarheid** buigt het CDA ¾ mld euro om door te besparen op het Infrastructuurfonds.

In het natuurbeleid voert het CDA een kleine herschikking en bezuinigingen door die maken dat op **milieu** per saldo in 2017 evenveel wordt uitgegeven als in het basispad.

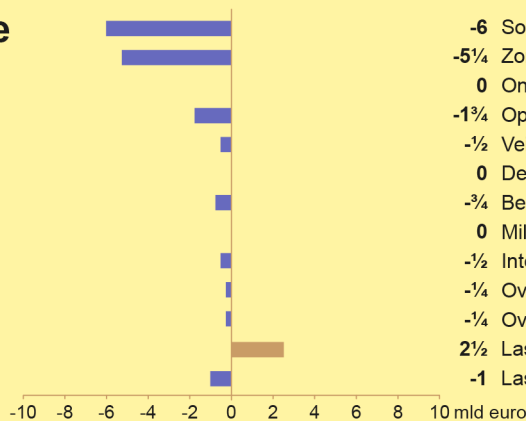
Op **onderwijs** blijven de uitgaven per saldo nagenoeg onveranderd. Het CDA wil vooral prestatieprikkels invoeren (¼ mld euro). De grootste intensiveringen betreffen de inzet op fundamenteel onderzoek (¼ mld euro), en middelen voor huiswerkbegeleiding, zomerscholen en bijlessen (¼ mld euro).

In de **zorg** buigt het CDA per saldo 5¼ mld euro om ten opzichte van het basispad. Zie paragraaf 6.8.

Het CDA geeft in 2017 per saldo 6 mld euro minder uit aan **sociale zekerheid**. De grootste ombuiging betreft de AOW-leeftijd (1¼ mld euro).

Budgettaire effecten in 2017

- is positief effect op EMU-saldo

- 6 Sociale zekerheid
- 5¼ Zorg
- 0 Onderwijs
- 1¼ Openbaar bestuur
- ½ Veiligheid
- 0 Defensie
- ¾ Bereikbaarheid
- 0 Milieu
- ½ Internationale samenwerking
- ¼ Overdrachten aan bedrijven
- ¼ Overige uitgaven
- 2½ Lasten huishoudens
- 1 Lasten bedrijven

Financieel

Verbetering houdbaarheid (2017, % bbp)

3,4

Verbetering EMU-saldo (2017, % bbp)

1,1

Koopkracht huishoudens (gecumuleerd, 2017, %)

-3¼

Saldo lopende rekening (2017, % bbp)

1,0

Werk

Structurele werkgelegenheid (2040, %-punt)

2¼

Werkloosheid (2017, % van de beroepsbevolking)

1,2

Energie en klimaat

Reductie broeikasgassen (2020, Mton CO₂)

7

Aandeel hernieuwbare energie (2020, %-punt)

2

Onderwijs en innovatie

Bbp-effect onderwijs (structureel, %)

0,7

Innovatie (verwacht effect)
Categorieën: - 0 + ?

0

Natuur

Biodiversiteit (2020, %-punt)

-5 à 0

Verkeer

Files op snelwegen (2020, %)

7

Autogebruik (2020, %)

2

OV-gebruik (2020, %)

-2

Zorg

Eigen betaling per verzekerde (2013, euro)

40

Meer (+) of minder (-) marktwerking in de curatieve zorg

Categorieën: -- 0 ++

+/-

Wonen

Woningmarkt - welvaartswinst (structureel, % bbp)

-0,1

Prijsverandering koopwoningen (2017, %)

-2

Verandering netto huur (2017, %)

2

De partij wil dat deze in 2015 naar 66 jaar gaat, in 2017 naar 66,5 jaar en in 2020 naar 67 jaar. In het basispad is dat 66 jaar in 2019 en 67 jaar in 2023. Daarnaast wordt omgebogen door de maximale WW-duur te verlagen naar één jaar (1 mld euro).

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2017 per saldo ¼ mld euro minder besteed door een algemene taakstelling op subsidies. Het CDA buigt ½ mld euro om op **internationale samenwerking** door het budget voor ontwikkelingssamenwerking te korten. Op de **overige uitgaven** buigt het CDA netto een ¼ mld euro om, met name door een verhoging van griffierechten.

Tabel 6.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket CDA t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensiveringen	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro			% per jaar	
Arbeidsvoorwaarden		0			
Openbaar bestuur	-3¼	-1¾	-5	-1	-1½
Veiligheid	-½	-½	-¾	-¾	-1½
Defensie	-¼	0	-½	-1	-1¼
Bereikbaarheid	-1	-¾	-1¾	-2	-3¼
Milieu		0			
Onderwijs	¾	0	1	½	½
Zorg	11	-5¼	5¾	3¼	1¾
Sociale zekerheid	5	-6	-1	1¼	-¼
Overdrachten aan bedrijven	-1½	-¼	-2	-3¼	-4
Internationale samenwerking	1¼	-½	¾	1¾	1¼
Overig		-¼			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11½	-15¼	-3¼	¾	-¼

Het beleidspakket van het CDA vermindert de werkgelegenheid in de sector overheid in 2017 met 30.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op 1½% per jaar, tegen ¾% per jaar in het basispad.

Tabel 6.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket CDA t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangspositie	Basispad	Effect beleidspakket	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren				% per jaar	
Sector overheid	1048	-42	-30	-72	-¾	-1½
Zorg	967	142	-50	92	2¾	1¾
Overheid en zorg	2015	101	-80	21	1	¼

In de zorg daalt de werkgelegenheid met 50.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee met 1¾% per jaar, tegen 2¾% per jaar in het basispad.

Het CDA verlicht de lasten in 2017 per saldo met 1¾ mld euro ten opzichte van het basispad. Voor gezinnen worden de lasten met 2½ mld euro verlicht; voor bedrijven met 1 mld euro verzwaaard.

In de **belastingen op milieu** voert het CDA een lastenverzwaring door van ¾ mld euro. Met name door de motorrijtuigenbelasting te verhogen (½ mld euro).

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 3¾ mld euro teruggebracht, met name door de invoering van een vlaktaks. De **lasten op vermogen en winst** gaan per saldo met ¼ mld euro omhoog. Woningcorporaties gaan een deel van de huurtoeslag voor hun rekening nemen, waarbij de verhuurdersheffing wordt afgeschaft (¾ mld euro). De lastenverlichting betreft met name een tariefsverlaging in box 2 (¼ mld euro) en verlenging van de eerste schijf van de vennootschapsbelasting (¼ mld euro).

Het CDA verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 1¼ mld euro, met name door de tabaksaccijns te verhogen (½ mld euro).

Tabel 6.3 Belasting- en sociale premiemaatregelen van beleidspakket CDA t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleids- pakket
	mld euro		
Milieu	1½	¾	2
Inkomen en arbeid	8¾	-3¾	4¼
Vermogen en winst	1½	¼	1¾
Overig	3½	1¼	4¾
Totaal EMU-relevante lasten	14½	-1¾	13
w.v. gezinnen	8¾	-2½	6¼
bedrijven	5¾	1	6½
buitenland	0	0	0

6.2 Macro-economische effecten

Het pakket van het CDA vermindert de EMU-relevante uitgaven met 15¼ mld euro in 2017. De jaarlijkse groei van de overheidsbestedingen komt daardoor gemiddeld 0,9% lager uit dan in het basispad. Het CDA verlaagt de EMU-relevante lasten met 1¾ mld euro. De partij verlaagt de ex-ante opbrengsten uit de inkomstenbelasting met bijna 5 mld euro, vooral vanwege de invoering van een vlaktaks. De overige belastingen komen hoger uit, vooral door de verhoging van een aantal consumptiebelastingen met 2 mld euro.

De invoering van de vlaktaks heeft een drukkend effect op de replacement rate (verhouding tussen beschikbaar inkomen van uitkeringsgerechtigden en werknemers). Dit heeft een drukkend effect op de contractlonen en dat verlaagt de productiekosten. Daarnaast komen de lonen minder hoog uit door de oplopende werkloosheid. De reële lonen dalen en daardoor komt de consumptie van huishoudens lager uit dan in het basispad. Daartegenover staat dat de concurrentiepositie verbetert en de uitvoer toeneemt. Per saldo neemt de gemiddelde bbp-groei 0,1%-punt af door het pakket.

Tabel 6.4 Macro-economische effecten beleidspakket CDA, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	-0,1	1¼
Consumptie huishoudens	¼	-0,3	0
Overheidsbestedingen	½	-0,9	-¼
Investerings bedrijven	3¼	-0,2	3
Uitvoer goederen en diensten	4	0,2	4¼
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	-1,1	1
Consumptieprijis	2	-0,2	2
Reële arbeidskosten marktsector	1¾	-0,5	1¼
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,2	0
w.v. marktsector	-¼	0,1	-¼
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	1,2	6½
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¾	-1,7	79
Saldo lopende rekening (%bbp)	9¼	1,0	10¼

Door het pakket neemt het arbeidsaanbod tot 2017 met 20.000 personen toe. Daarbij neemt de deeltijdfactor met 0,3%-punt af, vooral door de introductie van een vlaktaks. Dat verhoogt het arbeidsaanbod in uren. De werkgelegenheid bij de overheid en in de zorg vermindert tot 2017 met in totaal 80.000 arbeidsjaren. Dit heeft op korte termijn een opwaarts effect op de werkloosheid. In de marktsector stijgt de werkgelegenheid ten opzichte van het basispad door de lagere reële arbeidskosten. Per saldo neemt de werkloosheid met 1,2%-punt toe tot 2017. De arbeidsinkomensquote daalt 1,7%-punt door de lagere lonen. Tot slot neemt het saldo van de lopende rekening als percentage bbp verder toe door met name een toename van de uitvoer als gevolg van de verbeterde concurrentiepositie en in mindere mate door verminderde invoer.

6.3 Overheidstekort en overheidsschuld

Het EMU-saldo verbetert in 2017 minder dan de initiële impuls van 13¾ mld euro of 2,1% bbp. Dat is het gevolg van de doorwerking op de economie; de werkgelegenheid komt lager uit en de werkloosheid hoger. Bepaalde maatregelen zoals vermindering van het aantal ambtenaren gaan met behoorlijk negatieve (tijdelijke) inverdieneffecten gepaard. Verder leiden de lagere huizenprijis en de hogere huren door woningmarktmaatregelen via economische doorwerking tot verminderde inkomsten van de overheid in 2017. Het EMU-saldo komt in 2017 uit op -1,5% bbp. Ondanks de verbetering van het EMU-saldo wordt de schuldquote hoger. Dit komt door het noemereffect: het nominale bbp waarin de schuldquote wordt uitgedrukt is lager door het pakket.

Tabel 6.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket CDA, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	0,5	0,7	0,9	1,4	2,1
Inverdieneffecten van het pakket	-0,3	-0,5	-0,8	-0,9	-1,0
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-2,7	-2,9	-2,6	-2,2	-1,5
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	-0,1	0,3	0,9	1,0	0,5
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	72,8	73,8	74,8	75,2	74,6

6.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- invoeren van een vlaktaks met tophoofing in combinatie met afbouw algemene heffingskorting en sterkere afbouw arbeidskorting (afhankelijk van inkomensniveau en aftrekposten)
- gedeeltelijk terugdraaien van het belasting van de reiskostenvergoeding
- verlagen van de nominale Zvw-premie
- verhogen van de kinderopvangtoeslag voor midden- en hoge inkomens

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- invoeren van een vlaktaks met tophoofing in combinatie met afbouw algemene heffingskorting en sterkere afbouw arbeidskorting (afhankelijk van inkomensniveau en aftrekposten)
- koppelen van de uitkeringen (exclusief AOW) aan nullijn collectieve sector gedurende twee jaar
- tweejarige nullijn zorg
- correctie van het toetsingsinkomen bij toeslagen voor hypotheekrenteaf trek en het eigenwoningforfait
- verlagen zorgtoeslag
- afbouwen van de koopkrachtaanvulling AOW'ers (MKOB) voor hoge inkomens
- verlagen en gelijkstellen compensatie eigen risico voor chronisch zieken en gehandicapten (CER) met Wtcg.

Het programma van het CDA heeft negatieve gevolgen voor de reële loonontwikkeling. De contractloonstijging bij zowel de overheid als de zorg daalt, omdat de nullijn nog niet in zijn geheel wordt ingelopen voor 2017. Belastingverhogingen leiden tot hogere prijzen van bepaalde goederen en diensten. Dat betreft de verhoging van de motorrijtuigenbelasting, de verhoging van accijnzen op alcohol en tabak en de verhoging van de assurantiebelaasting. De economische verslechtering drukt zowel de lonen als de prijzen. De reële loonontwikkeling in de marktsector ligt in het CDA-programma 1,0% per jaar lager dan in het basispad.

De koopkrachtheffingen van de invoering van een vlaktaks met een topheffing zijn afhankelijk van de persoonlijke situatie. Per saldo zijn de effecten op de mediane koopkracht positief. Voor de laagste inkomens is er nauwelijks effect op de koopkracht omdat het vlaktakstarief vrijwel gelijk is aan het tarief in de eerste schijf (36,5%). Voor een huishouden met beperkte aftrekposten met een midden- tot hoger inkomen zijn de koopkrachtheffingen positief. Echter, wanneer bijvoorbeeld de hypotheekrenteafrek groot is, wordt het effect negatief, omdat alleen nog tegen het lage vlaktakstarief kan worden afgetrokken.

Werknemers hebben voordeel van het gedeeltelijk terugdraaien van het belasting van de reiskostenvergoeding. Tegelijkertijd hebben werknemers in de zorg nadeel van de tweejarige nullijn.

Uitkeringsgerechtigden ondervinden een negatief koopkrachtheffing van de koppeling van de uitkeringen (exclusief AOW) aan de nullijn in de collectieve sector.

De gepensioneerden met een hoog inkomen hebben nadeel van de afbouw van de koopkrachtaanvulling (MKOB).

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

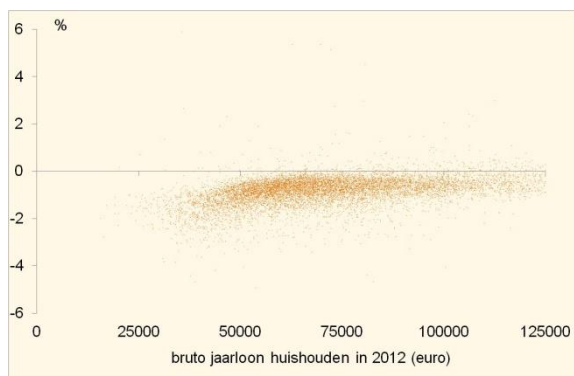
Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer de snellere verhoging van de AOW-leeftijd en de versoering van de WW. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren of omdat de betreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel. Dit betreft onder meer de invoering van een individueel scholingsbudget met een gunstig effect op de koopkracht. De versoering van de AWBZ, de beperking van de zelfstandigenaftrek en de verhoging van de griffierechten hebben een ongunstig effect op de koopkracht.

Tabel 6.6 Ex post koopkracht beleidspakket CDA, gemiddeld over 2013-2017

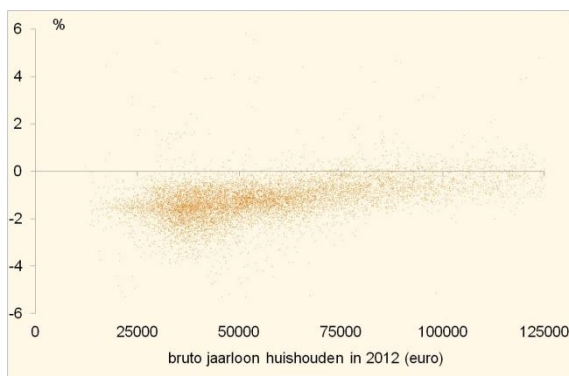
	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
Bruto huishoudinkomen (b)	Effect	Basis	Effect	Basis	Effect	Basis	Effect	Basis
	CDA	incl. CDA	CDA	incl. CDA	CDA	incl. CDA	CDA	incl. CDA
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	- $\frac{3}{4}$	-1 $\frac{1}{2}$	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{1}{2}$	-1 $\frac{1}{2}$		
175-350% WML	- $\frac{3}{4}$	-1	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{3}{4}$	-1 $\frac{1}{4}$	} - $\frac{3}{4}$	} - $\frac{3}{4}$
350-500% WML	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{3}{4}$	} - $\frac{1}{2}$	} - $\frac{1}{4}$	} - $\frac{1}{2}$	} - $\frac{1}{2}$		
> 500% WML	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{2}$						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} -1	} -1 $\frac{1}{2}$	- $\frac{3}{4}$	-1 $\frac{1}{4}$	- $\frac{3}{4}$	-1 $\frac{1}{2}$	} -1	} -1 $\frac{1}{4}$
> 120% WML			-1	-1	- $\frac{3}{4}$	-1		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{2}$	} - $\frac{1}{4}$	} -1	} - $\frac{1}{2}$	} - $\frac{3}{4}$
> 120% AOW	- $\frac{1}{2}$	-1 $\frac{1}{4}$	0	-1				
Alle inkomensbronnen	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{3}{4}$	-1 $\frac{1}{4}$	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{3}{4}$
(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties. (b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro. (c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.								

Figuur 6.1 Spreiding koopkracht beleidspakket CDA (inclusief basispad) over 2013-2017²⁶

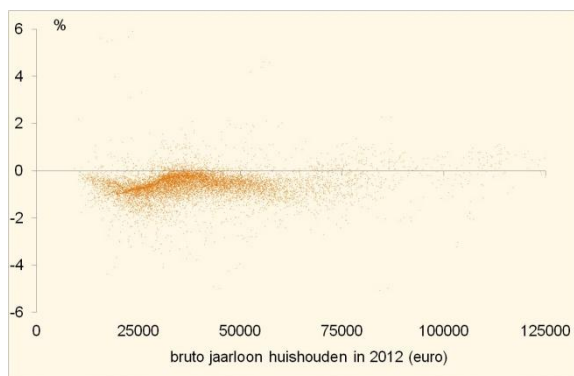
Werkende tweeverdieners

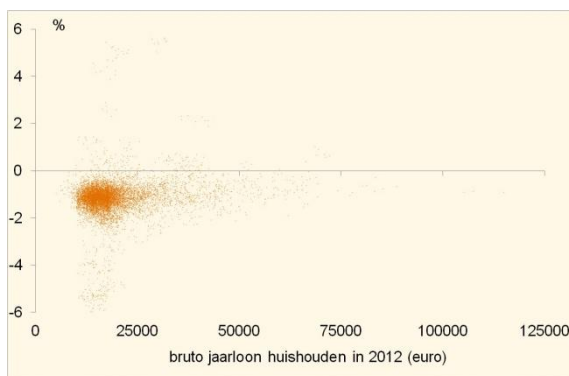
Werkende alleenverdieners

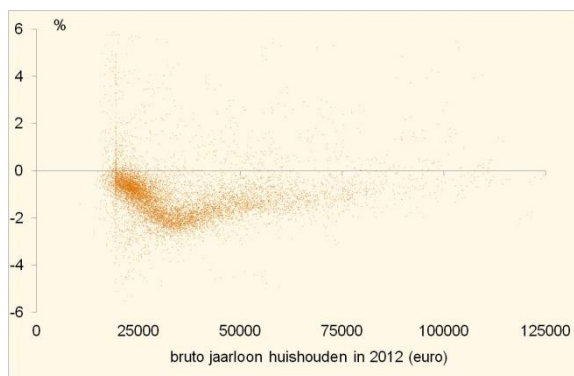
Werkende alleenstaanden

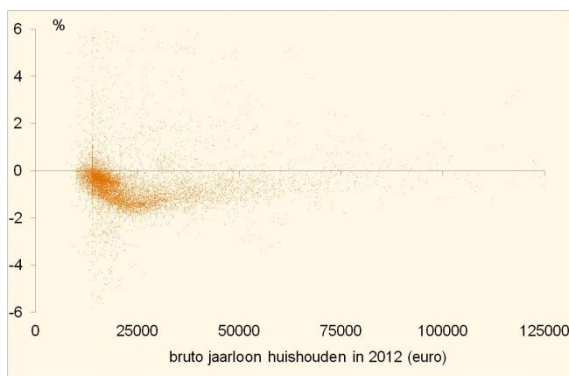
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

²⁶ Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

6.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 6.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	CDA
Werkgelegenheid (a)	2 ¼
w.v. fiscaal	1 ¾
sociale zekerheid	½
AOW-leeftijd	0
Participatie (b)	-¼
Werkloosheid	-1
Productiviteit (c)	0

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit.

Het CDA verlaagt de maximale duur van de WW-uitkering. Daarnaast stimuleren fiscale maatregelen, zoals de vlaktaks in combinatie met het toptarief en de afbouw van de algemene heffingskorting, de werkgelegenheid. In totaal neemt de werkgelegenheid in arbeidsjaren met 2¼% toe. De toename van de werkgelegenheid in arbeidsjaren komt doordat werkzame personen meer uren gaan werken en doordat de werkloosheid met 1%-punt daalt. De participatiegraad in personen daalt licht.

Het CDA verkort de maximale duur van de WW-uitkering naar twaalf maanden met een recht op een vervolguitkering van maximaal zes maanden. De maatregelen voor de WW leiden tot een toename van de werkgelegenheid met ¾% en een daling van de werkloosheid met ½%-punt.

De Wet Werken naar Vermogen wordt in aangepaste vorm ingevoerd. De WSW wordt afgesloten voor nieuwe instroom, de Wajong wordt beperkt tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikte jongeren en het re-integratiebudget van WWB, WSW en Wajong wordt samengevoegd en beperkt. Door de afsluiting van de poort van de WSW zal een deel van de betrokken werknemers zich terugtrekken van de arbeidsmarkt, terwijl door hervorming van de Wajong meer personen zullen deelnemen op de arbeidsmarkt. Samen hebben maatregelen op het gebied van de sociale zekerheid een neerwaarts effect op de werkgelegenheid van ¼%.

Het CDA versnelt de verhoging van de AOW-leeftijd ten opzichte van het basispad. Vervolgens wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting, zodat deze vanaf 2025 gelijk oploopt met het Begrotingsakkoord. Een individueel scholingsbudget via de vitaliteitsregeling fungeert als flankerend beleid. De maatregelen werken neutraal uit op de werkgelegenheid en werkloosheid.

De vlaktaks leidt tot een afname van de marginale belastingdruk voor midden en hogere inkomens. Werkzame personen gaan meer uren werken en dat zorgt voor een aanzienlijke stijging van de werkgelegenheid in arbeidsjaren. De zorgtoeslag wordt versneld afgebouwd

en dat zorgt ook voor meer werkgelegenheid. De uitkeringen worden verlaagd door ze tijdelijk te koppelen aan de lonen van de collectieve sector die de nullijn volgen. De verlaging maakt het voor uitkeringsgerechtigden financieel aantrekkelijker om een baan te accepteren. De afschaffing van de onbelaste kilometervergoeding wordt deels ongedaan gemaakt en dat leidt tot meer werkgelegenheid. De fiscale maatregelen leiden tot een toename van de werkgelegenheid met 1¾% en een daling van de werkloosheid met ½%-punt.

Op lange termijn daalt de werkloosheid met 1%-punt. Naast de maatregelen op fiscaal gebied, die de werkloosheid met ½%-punt verlagen, zorgen ook de WW-maatregelen voor een verlaging met ½%-punt.

6.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het CDA verbetert de houdbaarheid met 3,4% bbp. Een groot deel hiervan komt door de ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017, maar om een aantal redenen is de verbetering van de houdbaarheid groter. Voor een aantal maatregelen, zoals de ombuigingen in de sociale zekerheid en de gezondheidszorg, is de opbrengst op lange termijn groter dan in 2017. Bij de sociale zekerheid gaat het daarbij vooral om versoering van de WSW en de Wajong, waardoor de uitgaven geleidelijk afnemen. De toename van de werkgelegenheid met 2¼%-punt zorgt voor een inverdieneffect, waardoor de houdbaarheid met 0,7% bbp verbetert.

Het CDA zet in op een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd naar 66 jaar in 2015 en 67 jaar in 2020, met daarna dezelfde koppeling aan de levensverwachting als in het Begrotingsakkoord. Voor houdbaarheid is vooral deze koppeling van belang, zodat het effect op de houdbaarheid klein is.

Tabel 6.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket CDA

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	3,4	22
Stand incl. verbetering	2,3	15
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	2,1	14
Effecten na 2017	1,3	8
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	0,1	0
Woningmarkt	0,1	1
Zorg	1,3	8

De maatregelen in de zorg leiden in 2017 tot een bezuiniging van 0,8% bbp, met maatregelen als een verhoging van de eigen bijdrage voor zowel curatieve als langdurige zorg, het verder uitwerken van het stelsel van gereguleerde marktwerking voor de curatieve zorg, een beperking van de uitgavengroei van ziekenhuizen en de uitvoering van de AWBZ door

verzekeraars. Door de vergrijzing is de structurele opbrengst van deze maatregelen groter dan in 2017, omdat er in 2040 meer ouderen zijn die een beroep zullen doen op collectief gefinancierde zorg. Dit vergrijzingseffect is vooral belangrijk in de langdurige zorg, die bij het CDA goed is voor ongeveer de helft van het ombuigingsbedrag.

Door het CDA-programma slaat het houdbaarheidstekort om in een overschot van 2,3% bbp. Dit betekent dat geld gereserveerd wordt om in de toekomst negatieve schokken op te kunnen vangen, of voor toekomstige intensiveringen of lastenverlichting.

6.7 Energie en klimaat

Het CDA intensificeert het beleid ten aanzien van hernieuwbare energie. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie met 2%-punt toe tot 11%, maar de EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) wordt niet gerealiseerd. De emissie van broeikasgassen van de ETS sectoren neemt af met 7 Mton. Dit heeft geen effect op de realisatie van de EU brede taakstelling voor de ETS sectoren. Voor de ETS sector geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Minder emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen daardoor meer emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

Tabel 6.9 Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleids pakket CDA t.o.v. het basispad

	Toename hernieuwbare energie	Reductie van broeikasgassen		
		Totaal	Niet-ETS sector	ETS-sector
	aandeel in eindgebruik in %-punten	in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	2	7	0	7
w.v. hernieuwbare energie		7	0	7
energiesector		0	0	0
gebouwde omgeving		0	0	0
verkeer		0	0	0
industrie		0	0	0
landbouw		0	0	0
overig		0	0	0

Door afronding kunnen optellingen van subtotalen 1 Mton afwijken van het totaal.
 In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.
 De emissie in de niet-ETS sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.
 De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

De vermindering van broeikasgasemissies wordt vrijwel geheel verklaard door de toename van het aandeel hernieuwbare energie, waardoor minder inzet van fossiele energie nodig is. De maatregelen die hier vooral aan bijdragen zijn:

- Het verplicht meestoken van biomassa (20%) in kolencentrales in 2020.
- Het vaststellen van de structuurvisie van wind op land. Verondersteld is dat hierdoor het te realiseren potentieel toeneemt van 4000 MW naar 6000 MW wind op land.

Het CDA reduceert broeikasgassen en verhoogt het percentage hernieuwbaar door de uitgaven voor energie en klimaat met 0,5 mld euro in 2020 te verhogen. Het CDA laat de belastingen op energie en klimaat onveranderd.

6.8 Zorg

Het CDA maakt bij de **langdurige zorg** een eind aan het onderscheid tussen intramurale en extramurale zorg door de kosten van wonen te scheiden van de kosten van zorg. De versoerde aanspraken op zorg worden deels verstrekt in de vorm van vouchers, deels verstrekt door gemeenten.

De versoering bestaat onder andere hieruit dat bij persoonlijke verzorging en begeleiding niet het eerste uur maar de eerste anderhalf uur zorg per week voor eigen rekening komt, bij huishoudelijke verzorging de eerste drie uur per maand. De voorgenomen verhoging van de tarieven voor verpleging en verzorging met 5% in 2013 gaat niet door. De eigen bijdragen voor de AWBZ-zorg worden vereenvoudigd en verhoogd. De begeleiding wordt overgeheveld naar gemeenten, die beter maatwerk kunnen leveren. Al deze maatregelen tezamen besparen samen 1,9 mld euro.

Het scheiden van wonen en zorg betekent dat mensen in AWBZ-instellingen zelf de kosten van het wonen gaan dragen onder gelijktijdige verlaging van hun eigen bijdragen. Deze operatie zou nagenoeg budgetneutraal kunnen zijn. Het heeft echter een aanzuigende werking, omdat het de AWBZ-zorg aantrekkelijk maakt voor die mensen die tot nu toe afgeschrikt werden door de sobere woonvoorzieningen in tehuizen. Deze aanzuigende werking zal de kosten opdrijven. Maar omdat anderzijds de aanspraken op zorg worden versoerd, zoals in de vorige alinea beschreven, is per saldo sprake van een besparing met 0,3 mld euro, op termijn 0,8 mld euro.

De AWBZ-zorg gaat niet meer verstrekt worden in natura, maar in de vorm van vouchers, te besteden bij gecertificeerde zorgaanbieders naar keuze. Ook dit maakt de AWBZ weer aantrekkelijker en zal dus eveneens een aanzuigende werking hebben. Door de waarde van de voucher vast te stellen op 80% van de huidige kosten van zorg en vouchers alleen open te stellen voor gecertificeerde zorg resulteert een besparing van aanvankelijk 0,1 mld euro, op termijn 0,4 mld euro. Bij de zwaarste zorgzwaartepakketten blijft een integraal zorgaanbod bestaan.

Het CDA wil de marktwerking in de **curatieve zorg** verder uitwerken langs de lijnen zoals beschreven in het rapport van de Task Force zorg. Het doel van deze maatregelen is dat zorgverzekeraars hun zorginkoop versterken en dat de zorg doelmatiger wordt. Hierbij worden ook het macrobeheersingsinstrument (MBI) en het specialistenbudget ingezet om de groei in het volume in de ziekenhuiszorg terug te dringen van 2,5% naar 2%. Enkele specifieke maatregelen zijn het verkleinen van het aantal spoedeisende eerstehulpdiensten in ziekenhuizen en een korting van 10% op de academische component bij ziekenhuizen. Daarnaast wil het CDA voorwaarden scheppen, zodat nieuwe medische technologie en dure geneesmiddelen scherper worden ingekocht en wordt de duur van de medische opleiding geharmoniseerd naar EU-normen. Dit bespaart 1 mld euro en structureel 1,5 mld euro. Met andere maatregelen bespaart het CDA 0,6 mld euro. Via een stringenter pakketbeheer wordt 0,2 mld euro bespaard en met een aantal inkomensmaatregelen 0,4 mld euro. Het betreft hier vier maatregelen: een tweejarige nullijn voor CAO's in de zorg, een aanpassing van de honoraria van medisch specialisten, een korting van de topinkomens in de zorg en hogere eigen betalingen voor studenten die een vervolgopleiding volgen in de medische zorg. De opbrengst wordt geboekt bij de overige eigen betalingen.

Het CDA heeft gekozen voor een uniform **eigen risico** van 350 euro zoals ook in het basispad zit. Daarnaast zijn een aantal eigen bijdragen ingevoerd. De omvangrijkste hiervan is de 25 euro per DBC in de cure. Verder een eigen bijdrage van 25 euro voor het eerste bezoek aan een polikliniek en spoedeisende eerste hulp, en een eigen bijdrage van 25 euro van de kosten van een bezoek aan de huisartsenpost. Het huisartsbezoek blijft buiten de eigen bijdrage en het eigen risico. De totale opbrengst uit eigen betalingen bedraagt 0,6 mld euro. Ten slotte draait het CDA de CER-maatregel uit het basispad terug en worden de compensatie eigen risico (CER) en de Wet tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten (Wtcg) gelijkgeschakeld. Deze beide maatregelen leiden tot een ombuiging van 0,5 mld euro.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2017 met 90.000 arbeidsjaren. Dat is 50.000 minder dan in het basispad.

6.9 Onderwijs

Het CDA intensiveert 1,3 mld euro op onderwijs en buigt 1,3 mld euro om. Per saldo bezuinigt noch intensiveert het CDA op onderwijs.

Belangrijke ombuigingen zijn de verlaging van de leerlingbudgetten voor zittenblijvers in primair onderwijs (po) en voortgezet onderwijs (vo) (0,3 mld euro) en het opheffen van de regeling voor impulsgebieden in het onderwijs (0,2 mld euro). Daarnaast wil het CDA studenten gaan selecteren voor de kunstopleiding op basis van voorselectie (0,1 mld euro), en wil de partij de studieduur van studenten beperken door invoering van een nieuw

systeem van prestatieprikkels op basis van behaalde studiepunten per jaar (0,3 mld euro).²⁷ Het CDA zet de ov-jaarkaart om naar een ov-chipkaart met beperkt tegoed (0,1 mld euro in 2017 en 0,5 mld euro structureel) en kort hoger onderwijsinstellingen door middel van een verlaging van de rijksbijdrage (0,1 mld euro).

Het CDA investeert in groep 0 voor driejarigen met een taalachterstand (0,1 mld euro), zet in op extra huiswerkbegeleiding, zomerscholen en bijlessen (0,2 mld euro) en draagt extra bij aan scholen in krimpgebieden (0,1 mld euro). De middelen voor ambachtsscholen en associate degrees worden uitgebreid en het CDA wil het bedrijfsleven meer betrekken bij het beroepsonderwijs (0,1 mld euro). Het CDA draait de langstudeermaatregel terug voor zover deze een korting betrof voor de student (0,1 mld euro). De korting op de instellingen blijft gehandhaafd. Onder de noemer professionalisering van leraren zet het CDA in op de omscholing van tweedegraads docenten naar eerstegraads docenten (0,1 mld euro) en begeleiding van startende docenten (0,1 mld euro). Daarnaast zet het CDA in op de verspreiding van informatie over de schoolkwaliteit in het po.

Ten slotte intensificeert het CDA 0,3 mld euro op fundamenteel onderzoek middels innovatiecontracten met universiteiten en het bedrijfsleven.

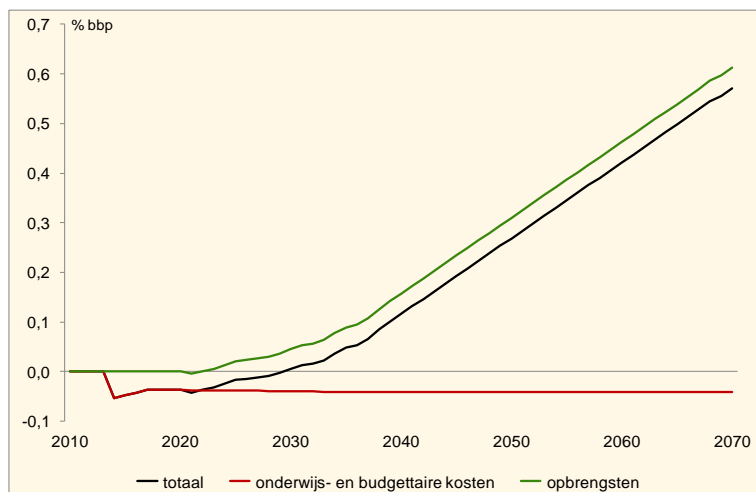
Het CDA intensificeert 0,4 mld euro in kansrijke maatregelen. Het welvaartseffect van de korting op de rijksbijdrage gekoppeld aan een vrijgave van de collegegelden en de algemene korting in het hoger onderwijs is onbekend. Deze maatregelen zorgen voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en een (beperkte) daling van de deelname aan het hoger onderwijs. Studenten krijgen te maken met een collegegeldverhoging door de korting op de rijksbijdrage. In het geval van vrijgave van de collegegelden gaat dat ten laste van alle studenten, in het andere geval gaat dat ten laste van de studenten die het instellingscollegegeld betalen.

De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Figuur 6.2 presenteert het netto lange-termijn bbp-effect van het pakket aan kansrijke en niet-kansrijke maatregelen van het CDA inclusief de invoering van de verlaging van de rijksbijdrage en de algemene korting in het hoger onderwijs. Op lange termijn leidt het onderwijspakket van het CDA tot een structurele stijging van het bbp met 0,7% ten opzichte van het basispad. Deze stijging wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de inzet op bijscholing van leraren, begeleiding van startende docenten en verspreiding van informatie over de kwaliteit van scholen. De daling in de deelname aan het hoger onderwijs ten gevolge van de korting op de rijksbijdrage zorgt voor een geringe afname van het bbp-effect.

²⁷ Het CPB beschikt over onvoldoende informatie om de voorgestelde vormgeving te beoordelen.

Figuur 6.2 Effect van onderwijsmaatregelen CDA in % bbp

6.10 Innovatie

Het CDA intensiveert 0,1 mld euro op innovatie. De voorgestelde beleidswijziging is met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

Het CDA trekt 0,1 mld euro uit voor kennisvalorisatie richting het mkb binnen de tki. Het effect van deze maatregel op de welvaart is onbekend.

De aanpassingen van het bestaande beleid door het CDA zijn beperkt. De beleidsveranderingen door deze partij hebben als geheel daarom een neutraal effect op de welvaart.

6.11 Woningmarkt

Maatregelen

Het huurwoningmarktbeleid van het CDA richt zich vooral op het woningwaarderingstelsel. Het CDA schaft het huidige stelsel met zijn woningpuntensysteem, inclusief de door het kabinet Rutte daaraan toegevoegde 25 woningpunten voor woningen in schaarstegebieden, af. In plaats daarvan voert het CDA een systeem in waarbij de maximaal redelijke huur wordt vastgesteld op 4,5% van de WOZ-waarde van de woning. Dit betekent dat de bruto huren omhoog gaan. Daar staat echter tegenover dat het CDA wil dat verhuurders huishoudens met recht op huurtoeslag een afslag op de huur gaan geven, zodanig dat de uitgaven aan de huurtoeslag met 1,6 mld euro worden beperkt. De afslag betekent dat de bruto huur voor huurders die recht hebben op huurtoeslag, wordt verlaagd tot onder het niveau van het basispad. Deze maatregel betekent de facto dat verhuurders de huurtoeslag grotendeels zelf gaan betalen. In ruil daarvoor wordt de verhuurdersheffing van 0,8 mld euro uit het basispad geschrapt. Het CPB gaat ervan uit dat met een combinatie van wettelijke maatregelen

(woningwet, het Besluit Beheer Sociale Huursector (BBSH) en huurprijzenwet woonruimte) en afspraken met de sector, deze maatregel gestalte kan worden gegeven.

De afslagsystematiek betekent dat verhuurders een prikkel hebben om scherper te letten op de match tussen de woning en het inkomen van de huurder om zo de kosten van de afslag te beperken. Het is niet op voorhand duidelijk in welke mate verhuurders hiermee de kosten van de afslag kunnen beperken. Bij nieuwe verhuringen speelt niet alleen het inkomen van de huurder een rol, maar ook bijvoorbeeld de gezinssamenstelling en woonvoorkeuren, waardoor sommige huurders een ten opzichte van hun inkomen relatief dure huurwoning bewonen en anderen een relatief goedkope. Bovendien zijn voor huurders de prikkels toegenomen om juist maximaal gebruik van de regeling te maken. Om bestaande huurders met lage inkomens en een relatief dure woning ertoe te zetten om te verhuizen naar een goedkopere woning, is het recht op huurafslag conditioneel in het voorstel van het CDA. Huurders die onvoldoende reageren op een aanbod voor een andere woning, verliezen op den duur hun recht op volledige huurafslag en huurbescherming.

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in de onderstaande tabel:

Tabel 6.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket CDA

	2017	structureel
	%bbp	
Welvaartswinst		-0,1
EMU-saldo		0,2
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	-2,0	0,4
Netto huur	1,5	0,9
Consumptie koopwoningen		0,3
Consumptie huurwoningen		-3,2
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		15,8

Op de markt voor koopwoningen treft het CDA extra regelingen voor starters. Zo hoeft men zich voor starters met inkomensperspectief niet strikt te houden aan de voorgeschreven maximale *loan-to-value* verhoudingen en kunnen starters hun annuïtaire hypotheek over 35 jaar afbetalen in plaats van over 30 jaar. Het CDA voert daarnaast een vlaktaks in van 36,5% in box 1 in plaats van het progressieve schijventarief. Ook de hypotheekrenteaftrek en de bijtelling vanwege het eigenwoningforfait worden verrekend tegen dit nieuwe vlakke tarief.

Dit betekent per saldo een beperking van de fiscale subsidie van koopwoningen die hierdoor uiteindelijk met 1,2%-punt wordt verlaagd.²⁸

De prijzen van koopwoningen worden op lange termijn wat gestimuleerd door de maatregelen. Dit treedt op ondanks een ten opzichte van de Juniraming wat lager fiscaal subsidiepercentage voor koopwoningen van 15,8% (in de Juniraming is dit 16,6%), hetgeen de resultante is van extra subsidie voor starters en de invoering van de vlaktaks die tot een vermindering van de fiscale subsidie leidt. Op zichzelf heeft een beperking van de fiscale subsidie een dempend effect op huizenprijzen. Tegenover de beperking van het fiscale subsidiepercentage staat dat het huurbeleid van het CDA leidt tot extra rantsoenering op de huurwoningmarkt en navenante extra prijsdruk op de koopwoningmarkt.

De extra rantsoenering op de huurmarkt ontstaat doordat bruto huren afnemen, hetgeen de verhuur van woningen minder aantrekkelijk maakt en zich uit in een kleinere huurwoningmarkt. De bruto huren nemen af door de huurafslag voor huurders in de doelgroepen. Voor hen wordt de bruto huur immers gelijk aan de huidige netto huur. Hier staat weliswaar een forse verhoging van de bruto huur (tot 4,5% van de WOZ-waarde) tegenover voor huurders die niet tot de doelgroepen behoren -hetgeen de stijging van de netto huur verklaart-, maar dit weegt niet op tegen de huurinkomstenderving bij de huurders in de doelgroepen.

Budgettair betekenen de maatregelen van het CDA dat er vanaf 2017 per saldo minder uitgaven aan de huursector zijn van 0,8 mld euro. De maatregelen in de koopsector zorgen op termijn voor extra inkomsten. De belangrijkste bijdrage daaraan wordt gevormd door de besparing bij de fiscale subsidie van koopwoningen die optreedt door de invoering van de vlaktaks. Per saldo leiden de CDA-woningmarktmaatregelen structureel tot een saldoverbetering van 0,2% bbp (1,4 mld euro). Er is echter sprake van een klein welvaartsverlies (-0,1% bbp) doordat de huurafslagsystematiek de welvaartswinst die samenhangt met de grotere ruimte voor huurverhogingen en de beperking van de fiscale subsidie voor koopwoningen, tenietdoet.

6.12 Bereikbaarheid

- De maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden gedeeltelijk teruggedraaid: de onbelaste kilometervergoeding wordt voor alle modaliteiten maximaal 13 cent per kilometer (inclusief zakelijke reizen). Vanaf 2016 geldt voor de auto een maximumafstand die kan worden vergoed: 70 km enkele reis.

²⁸ Hier is alleen gekeken naar de effecten van de vlaktaks op de fiscale subsidie van koopwoningen. Eventuele effecten van de vlaktaks op het besteedbaar inkomen of de koopkracht van huishoudens is niet meegenomen in de woningmarktanalyses.

Woon-werkverkeer met leaseauto's wordt gerekend tot privékilometers, wat invloed heeft op de bijtelling, dit conform het Begrotingsakkoord 2013.

- Een eigen bijdrage van een werknemer aan diens werkgever voor een (duurdere) leaseauto wordt niet meer aftrekbaar.
- Het CDA bezuinigt 0,5 mld euro op de aanleg van wegen in de periode 2013-2017.
- Het CDA verhoogt de wegenbelasting (mrb) generiek met 0,5 mld euro per jaar voor personenauto's.
- Het CDA bezuinigt 0,1 mld euro in de periode 2013-2017 op het openbaar vervoer (regionaal spoor en bdu).
- De ov-studentenkaart wordt afgeschaft, daarvoor in de plaats krijgt elke nieuwe student vanaf 2016 een maandelijks reisbudget van 60 euro via de ov-chipkaart.

Tabel 6.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket CDA

	Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)
Verkeerseffecten	mutaties in %
Autogebruik	2
OV-gebruik	-2
Files op snelwegen	7
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	-0,13
Baten extra gebruik weg/ov (c)	0,00

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
 (b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
 (c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

Het autogebruik stijgt bij het CDA met 2% door het gedeeltelijk terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer.

Het ov-gebruik neemt per saldo af met 2%. Enerzijds neemt het ov-gebruik af door de maatregel voor de ov-studentenkaart. Anderzijds neemt het ov-gebruik toe doordat woon-werkverkeer met het ov weer onbelast vergoed mag worden met 13 cent per kilometer. De files nemen toe met 7%. Deze toename komt door het gedeeltelijk terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer.

De maatregelen van het CDA pakken negatief uit voor de reistijdbaten weg/ov. Dit wordt veroorzaakt door de toegenomen congestie als gevolg van het gedeeltelijk terugdraaien van het belasten van de reiskostenvergoeding.

Per saldo blijven de baten van het extra gebruik van de weg en van het ov gelijk, door enerzijds de reiskostenvergoeding en anderzijds de maatregel voor de ov-studentenkaart. In totaal nemen de bereikbaarheidsbaten af met 0,13 mld euro per jaar.

6.13 Natuur

Algemeen beeld

Het CDA wil natuur verbinden met recreatie, landbouw en andere economische sectoren. Dit zien we terug in de aandacht voor het agrarisch natuurbeheer en voor stadslandbouw. De focus in de natuurmaatregelen die het CDA voorstelt, ligt bij het beheer van bestaande gebieden, met name de Europees beschermde natuurgebieden. Toch bezuinigt het CDA op de

overheidsuitgaven voor natuur. Door het maatregelpakket van het CDA neemt de biodiversiteit licht af, en gaat de belevingswaarde van natuur en landschap eveneens achteruit.

Tabel 6.12 Natuur: effecten in 2020 van beleidspakket CDA t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	-5 tot 0
Belevingswaarde natuur en landschap	--
Uitgaven overheid in mld euro	-0,1

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.
De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- Het deels ombuigen op de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord.
- Een herschikking van het overblijvende deel van natuurmiddelen uit het Begrotingsakkoord.

Hiervan is 0,05 mld euro per jaar beschikbaar voor uitvoering van anti-verdrogingsmaatregelen en tijdelijk herstelbeheer in de Natura 2000-gebieden.

Daarnaast is 0,05 mld euro per jaar beschikbaar voor cofinanciering door het rijk van agrarisch natuurbeheer en voor het stimuleren van maatregelen die de leefomgevingskwaliteit van randstedelijke gebieden verbetert (o.a. stadslandbouw, buurt- en moestuinen en groene daken).

Effecten op biodiversiteit

Door het niet door laten gaan van maatregelen uit het Begrotingsakkoord ontstaan tekorten bij het beheer van natuur en landschap binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Ook is geen rijksgeld meer beschikbaar voor het beheer van natuurgebieden buiten de EHS. De uitbreiding respectievelijk de inrichting van bestaande natuurgebieden (de herijkte EHS) wordt volgens het basispad deels gefinancierd met overheidsmiddelen en deels door middelen gegenereerd door het grond-voor-grond-principe. Hierbij moeten eerst ruil- en natuurgronden verkocht worden alvorens met de verdere inrichting of de uitbreiding van de EHS kan worden begonnen. Door de bezuinigingen op de uitgaven voor natuur die het CDA voorstaat, verloopt dit proces trager dan in het basispad en worden bestaande milieuknelpunten voor biodiversiteit niet opgelost. De condities voor het duurzaam behoud van biodiversiteit gaan hierdoor achteruit. Wel zet het CDA conform het basispad in op het oplossen van de verdrogingsproblematiek in de Natura 2000-gebieden. De anti-verdrogingsmaatregelen hebben een gunstig effect op de biodiversiteit. Het CDA verruimt de mogelijkheden voor het agrarisch natuurbeheer. De kwaliteitsverbetering van de agrarische biodiversiteit die hierdoor optreedt is echter te klein om de achteruitgang van de natuurkwaliteit door de verminderde inzet op natuurbeheer en de vertraagde uitvoering van de herijkte EHS, te compenseren. De condities voor duurzaam

behoud van biodiversiteit zullen bij uitvoering van de CDA-maatregelen iets verslechteren. Per saldo neemt het aantal duurzaam te behouden soorten daarom af, met tussen de -5 en 0 %-punten ten opzichte van het basispad. Dit geldt zowel voor de planten- en diersoorten die onder de Vogel- en Habitatrichtlijnen vallen als voor alle doelsoorten.

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

Door het deels ombuigen op maatregelen van het Begrotingsakkoord vervalt het budget voor uitbreiding van natuur met een recreatieve functie rond steden. In plaats daarvan wil het CDA groen in de stad stimuleren door middelen te bestemmen voor stadslandbouw, buurt- en moestuinen en groene daken. Ook wil het CDA het agrarisch natuur- en landschapsbeheer met extra middelen stimuleren. Dit laatste leidt tot behoud en versterking van het groene karakter van het landelijk gebied en heeft een positief effect op de belevingswaarde van natuur en landschap. De bezuinigingen op de aanleg en de inrichting van natuurgebieden en op groene recreatieve gebieden rondom steden hebben een ongunstige uitwerking op de belevingswaarde. De stimulans voor agrarisch natuurbeheer is onvoldoende om dit negatieve effect substantieel te verkleinen. De belevingswaarde van natuur en landschap zal daarom over het geheel genomen enigszins afnemen.

7 SP

7.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de SP verbetert het EMU-saldo in 2017 met 10 mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingssaldo komt voort uit lagere uitgaven en wordt beperkt door een netto lastenverlichting. De SP begint niet direct met ombuigen, maar kiest ervoor om het tekort in 2013 nog te laten oplopen ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt de SP per saldo $11\frac{1}{4}$ mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Netto wordt het meest omgebogen bij de sociale zekerheid. Tegenover het afschaffen van de zorgtoeslag, die tot de ombuigingen op de sociale zekerheid wordt gerekend, staat een lastenverlichting voor gezinnen door de parallelle afname van de premies zorgverzekeringen. De grootste intensivering betreft internationale samenwerking. In reële termen groeien de overheidsuitgaven na verwerking van het beleidspakket niet.

Aan **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** wordt ten opzichte van het basispad in 2017 1 mld meer uitgegeven. De SP wil geen nullijn voor ambtenaren in 2013, zoals in het basispad is opgenomen.

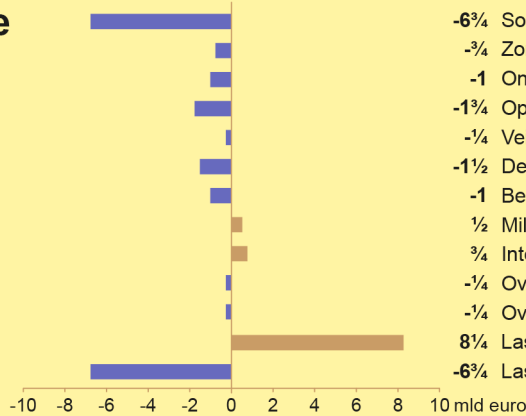
De SP buigt $1\frac{3}{4}$ mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan $\frac{1}{2}$ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en $1\frac{1}{4}$ mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden. Dit is de maximale bezuiniging die door het CPB voor de komende kabinetsperiode voor mogelijk wordt gehouden op openbaar bestuur (inclusief ombuigingen op het ambtenarenapparaat in andere functies 2 mld euro in 2017 en $2\frac{1}{2}$ mld euro structureel). Het CPB tekent aan dat deze besparingen alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar zijn en zullen leiden tot minder dienstverlening.

De SP wil per saldo $\frac{1}{4}$ mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. De partij bezuinigt op de apparaatskosten, maar geeft ook meer uit aan extra agenten. Op de **defensie-uitgaven** buigt de SP per saldo $1\frac{1}{2}$ mld euro om ten opzichte van het basispad, met name door implementatie van variant G uit Heroverwegingsrapport 20.

Aan **bereikbaarheid** geeft de SP in 2017 netto 1 mld euro minder uit. De grootste bezuiniging betreft de aanleg van wegen ($1\frac{1}{2}$ mld euro). Daartegenover staat een aantal kleinere intensiveringen, die tezamen optellen tot $\frac{3}{4}$ mld euro. De SP wil in 2017 ten opzichte van het basispad $\frac{1}{2}$ mld euro meer aan **milieu** uitgeven, met name door intensivering van het natuurbeleid ($\frac{1}{4}$ mld euro).

Budgettaire effecten in 2017

- 6 3/4 Sociale zekerheid
- 3/4 Zorg
- 1 Onderwijs
- 1 3/4 Openbaar bestuur
- 1/4 Veiligheid
- 1 1/2 Defensie
- 1 Bereikbaarheid
- 1/2 Milieu
- 3/4 Internationale samenwerking
- 1/4 Overdrachten aan bedrijven
- 1/4 Overige uitgaven
- 8 1/4 Lasten huishoudens
- 6 3/4 Lasten bedrijven

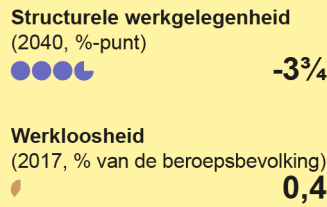
- is positief effect op EMU-saldo

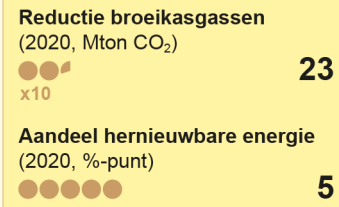
Financieel

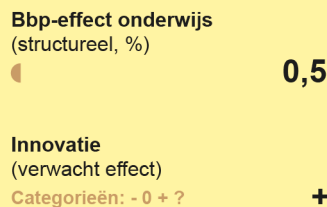
Werk

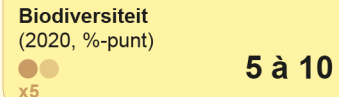
Energie en klimaat

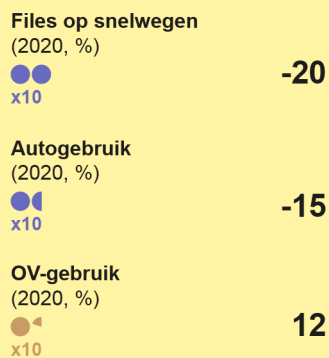
Onderwijs en innovatie

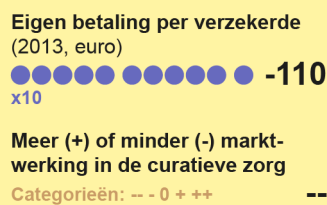
Natuur

Verkeer

Zorg

Wonen

Aan **onderwijs** wil de SP 1 mld euro minder uitgeven. De partij kort de lumpsum (1 mld euro). De belangrijkste intensivering betreft de terugdraaiing van de langstudeerboete (½ mld euro).

In de **zorg** buigt de SP per saldo ¾ mld euro om ten opzichte van het basispad. Zie paragraaf 7.8.

Aan **sociale zekerheid** wordt 6¾ mld euro minder uitgegeven. Dit is vooral het gevolg van het verlagen van de inkomensoverdrachten door het afschaffen van de zorgtoeslag en de verlaging van de premies zorgverzekeringen (5¾ mld euro). Ook de samenvoeging van een aantal kindregelingen levert een belangrijke bijdrage (1 mld euro). De belangrijkste intensivering hangt samen met de aangepaste verhoging van de AOW-leeftijd (1¼ mld euro), waarbij de AOW-uitkering voor 65- en 66-jarigen vanaf 2015 inkomensafhankelijk wordt gemaakt.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2017 per saldo ¼ mld euro minder besteed. Met name door te korten op het topsectorenbeleid. De SP wil ¾ mld euro meer gaan uitgeven aan **internationale samenwerking** door het budget voor ontwikkelingsamenwerking te verhogen. Op de **overige uitgaven** buigt de SP per saldo ¼ mld euro om, met name door de heffings- en invorderingsrente te verhogen (¼ mld euro).

Tabel 7.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket SP t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensivering	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro			% per jaar	
Arbeidsvoorwaarden		1			
Openbaar bestuur	-3¼	-1¾	-5	-1	-1½
Veiligheid	-½	-¼	-¾	-¾	-1¼
Defensie	-¼	-1½	-1¾	-1	-6
Bereikbaarheid	-1	-1	-2	-2	-4
Milieu		½			
Onderwijs	¾	-1	0	½	0
Zorg	11	-¾	10¼	3¼	3
Sociale zekerheid	5	-6¾	-1¾	1¼	-½
Overdrachten aan bedrijven	-1½	-¼	-1¾	-3¼	-3¾
Internationale samenwerking	1¼	¾	2	1¾	2¾
Overig		-¼			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11½	-11¼	¼	¾	0

Het beleidspakket van de SP vermindert de **werkgelegenheid** in de sector overheid in 2017 met 40.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op 1¾% per jaar, tegen ¾% per jaar in het basispad. In de zorg daalt de werkgelegenheid met 25.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee met 2¼ % per jaar, tegen 2¾% per jaar in het basispad.

Tabel 7.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket SP t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangs- positie	Basispad	Effect beleids- pakket	Basispad inclusief beleids- pakket	Basispad	Basispad inclusief beleids- pakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren				% per jaar	
Sector overheid	1048	-42	-40	-82	-3%	-1½
Zorg	967	142	-25	117	2¾	2¼
Overheid en zorg	2015	101	-65	36	1	¼

De SP verlicht de EMU-relevante lasten in 2017 per saldo met 1¼ mld euro ten opzichte van het basispad. De lasten stijgen voor bedrijven en dalen voor burgers.

In de **belastingen op milieu** voert de SP ten opzichte van het basispad een netto lastenverzwaring door van 6¾ mld euro. De grootste verzwaring betreft de verhoging van de verpakkingsbelasting (1¾ mld euro).

De **lasten op inkomen en arbeid** dalen per saldo met 10½ mld euro. Met name door het omzetten van de nominale premie naar een volledig inkomensafhankelijke zorgpremie (5¾ mld euro). De belangrijkste verzwaring betreft de aftopping van de pensioen- en lijfrenteaf trek.

De **lasten op vermogen en winst** gaan met 6 mld euro omhoog, met name door ingrepen in de vennootschapsbelasting, zoals verhoging van het tarief (1½ mld euro).

De SP verlaagt de **overige belastingen** per saldo met 3¼ mld euro. Met name door het verlagen van de btw ten opzichte van het basispad (4 mld euro). De belangrijkste lastenverzwaring in deze categorie is een verhoging van de assurantiebelasting (¾ mld euro).

Tabel 7.3 Belasting- en sociale premiemaatregelen van beleidspakket SP t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		
Milieu	1½	6¾	8
Inkomen en arbeid	8¾	-10½	-2½
Vermogen en winst	1½	6	7¾
Overig	3½	-3¼	0
Totaal EMU-relevante lasten	14½	-1¼	13¼
w.v. gezinnen	8¾	-8¼	½
bedrijven	5¾	6¾	12½
buitenland	0	¼	¼

7.2 Macro-economische effecten

Het pakket van de SP vermindert de uitgaven van de overheid ex-ante met netto 11¼ mld euro in 2017. Een deel betreft overheidsbestedingen, die daardoor gemiddeld 0,5%-punt minder groeien. Daarnaast verlaagt de SP de inkomensoverdrachten met 6 mld euro, vooral vanwege het afschaffen van de zorgtoeslag (5 mld euro) en de beperking van de kinderbijslag. De premies zorgverzekeringen dalen met ongeveer hetzelfde bedrag als de zorgtoeslag. De lasten voor bedrijven stijgen, met name de lasten op milieubelastende activiteiten en de vennootschapsbelasting. Vermogen wordt ook zwaarder belast. Verder verlaagt de SP het btw-tarief en de loon- en inkomstenbelasting. Netto worden de lasten met 1¼ mld euro verlaagd in 2017. De lastenverzwaring voor bedrijven heeft als gevolg dat de investeringen lager uitkomen dan in het basispad. De lagere werkgelegenheid en reële lonen drukken de particuliere consumptie. Bij elkaar groeit het bbp gemiddeld 0,4%-punt per jaar minder dan in het basispad.

Het arbeidsaanbod neemt tot 2017 toe met 55.000 personen, vooral vanwege de netto lastenverlichting voor gezinnen. Daar staat tegenover dat de deeltijdfactor stijgt, waardoor er bijna 2% meer personen nodig zijn voor een arbeidsjaar. Dat verlaagt het arbeidsaanbod in uren, wat op korte termijn een drukkend effect heeft op de werkloosheid. De werkgelegenheid bij zowel zorg als overheid is samen 65.000 arbeidsjaren lager door het SP-pakket, dit heeft op korte termijn een opwaarts effect op de werkloosheid. Ook de werkgelegenheid in de marktsector komt iets lager uit, door de lagere overheidsbestedingen en bedrijfsinvesteringen. Per saldo komt de werkloosheid in 2017 0,4%-punt hoger uit.

Tabel 7.4 Macro-economische effecten beleidspakket SP, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	-0,4	1
Consumptie huishoudens	¼	-0,4	-¼
Overheidsbestedingen	½	-0,5	0
Investeringen bedrijven	3¼	-0,6	2½
Uitvoer goederen en diensten	4	0,0	4
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	0,4	2¾
Consumptieprijis	2	0,2	2¼
Reële arbeidskosten marktsector	1¾	-0,2	1½
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,3	0
w.v. marktsector	-¼	-0,1	-¼
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	0,4	5¾
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¾	0,7	81½
Saldo lopende rekening (%bbp)	9¼	0,5	9¾

Ondanks de oplopende werkloosheid komen de lonen iets hoger uit dan in het basispad. Dit komt ondermeer doordat de replacement rate (de verhouding tussen het beschikbaar inkomen van uitkeringsgerechtigden en werkenden) met ruim 1%-punt stijgt. De omzetting van de nominale ZVW-premie naar een inkomensafhankelijke premie en de aanpassing van de kinderbijslag en het kindgebonden budget zijn per saldo voordelig voor uitkeringsgerechtigden en nadelig voor werkenden. De prijsstijging blijft beperkt door met name de 5% lagere huren. Tot slot neemt het saldo van de lopende rekening als percentage bbp verder toe door de afname van de invoer.

7.3 Overheidstekort en overheidsschuld

Het EMU-saldo verbetert in 2017 minder dan de initiële impuls van 10 mld euro of 1,6% bbp. Dit komt vanwege de doorwerking van het pakket op de economie. In het pakket wordt het aantal ambtenaren en de werkgelegenheid in de zorg verminderd, wat relatief grote negatieve inverdieneffecten heeft op de korte termijn. Daar tegenover staat een relatief laag inverdieneffect van de belastingmaatregelen in het pakket. Dit komt vooral door de verschuivingen binnen het pakket. Daarnaast zijn er ook effecten van maatregelen waarmee geen initieel budgettair bedrag is gemoeid. Zo drukken de lagere huizenprijzen de consumptie, waardoor de belastingopbrengsten dalen. Per saldo komt het EMU-saldo in 2017 uit op -1,8% bbp.

De schuldquote komt iets lager uit door het pakket. Dit is de resultante van een hoger EMU-saldo en een lager nominaal bbp (noemereffect).

Tabel 7.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket SP, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	-0,5	0,1	0,6	1,0	1,6
Inverdieneffecten van het pakket	0,3	0,1	0,1	-0,4	-0,8
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-3,1	-2,9	-2,1	-2,2	-1,8
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	-0,1	0,0	-1,0	-1,3	-1,4
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	72,8	73,5	72,9	73,0	72,7

7.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- uitstellen van de afbouw dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon tot 2017
- verhogen kinderopvang
- terugdraaien nullijn overheid in 2013
- omzetten van een deel van de nominale Zvw-premie in een inkomensafhankelijke premie waarbij de zorgtoeslag vervalt (voordelig voor lage inkomens)
- verlagen tarief eerste en tweede schijf box 1
- samenvoegen kinderbijslag, kindgebonden budget en WTOS (gunstig voor lage inkomens)
- verhogen arbeidskorting en invoeren werkbonus
- terugdraaien van het belasten van de reiskostenvergoeding

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- invoeren inkomensafhankelijke AOW
- beperken hypotheekrenteaftrek en aanpassen eigenwoningforfait
- niet toepassen tabelcorrectiefactor in 2015 t/m 2017
- invoeren vijfde schijf in box 1
- invoeren vermogenswinstbelasting en vermogensbelasting
- samenvoegen kinderbijslag, kindgebonden budget en WTOS (ongunstig voor midden- en hoge inkomens)
- maximum dagloon werknemersverzekeringen bevroren
- omzetten van een deel van de nominale Zvw-premie in een inkomensafhankelijke premie waarbij de zorgtoeslag vervalt (nadelig voor hoge inkomens)
- afschaffen gratis schoolboeken

Het programma van SP heeft een licht opwaarts effect op de reële loonontwikkeling in de marktsector van 0,2% per jaar. Het terugdraaien van de btw-verhoging heeft weliswaar een drukkend effect op de prijzen, maar dit wordt in latere jaren gecompenseerd door het opwaartse effect van de verhoging van de assurantiebelasting en verpakkingenbelasting. De lonen in de marktsector stijgen echter meer dan de inflatie. Bovendien hanteert de SP, anders dan in het Begrotingsakkoord, geen nullijn in 2013 voor het personeel bij de overheid.

De totale mediane koopkracht valt ½%-punt gunstiger uit als gevolg van het SP-programma. Alle huishoudens profiteren van de verlaging van het tarief eerste en tweede schijf in box 1. Ook het verlagen van het algemene btw tarief en het verlagen van het eigen risico is gunstig voor de koopkrachtontwikkeling van alle huishoudens.

De maatregelen van de SP zorgen vooral bij werknemers en uitkeringsgerechtigden tot een hogere mediane koopkrachtontwikkeling in de periode 2013-2017 (ten opzichte van het basispad).

De relatief gunstige mediane koopkrachtontwikkeling voor lage inkomens is vooral goed zichtbaar bij werknemers. Naast de hierboven genoemde maatregel, bevat het SP-programma nog een aantal maatregelen die vooral huishoudens met een hoog inkomen zwaarder belasten. Het gaat hier om de invoering van een vijfde schijf in box 1, het beperken van de hypotheekrenteaftrek en de invoering van een vermogenswinstbelasting en vermogensheffing. De SP voegt de kinderbijslag, het kindgebonden budget en de WTOS samen tot een nieuwe inkomensafhankelijke toeslag. Deze toeslag krijgt een sterke afbouw en heeft een gunstig koopkrachteffect voor huishoudens met kinderen met een laag inkomen. Voor huishoudens met kinderen met midden- en hoge inkomens heeft de maatregel een negatief effect op de koopkracht. De gedeeltelijke omzetting van de nominale Zvw-premie in een inkomensafhankelijke premie is gunstig voor de lage inkomens, maar ongunstig voor de hoge inkomens.

Maatregelen als het terugdraaien van de nullijn voor de overheid in 2013, het verhogen van de arbeidskorting en het niet belasten van de reiskostenvergoeding hebben een positief effect op de mediane koopkracht van werknemers. De intensivering van de kinderopvangtoeslag is positief voor de mediane koopkracht van werknemers met kinderen, terwijl het niet afschaffen van de werkbonus voordelig is voor oudere werknemers.

Uitkeringsgerechtigden hebben voordeel van het uitstellen van de afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon tot 2017. Hierdoor vallen de bijstandsuitkeringen hoger uit dan in het basispad.

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

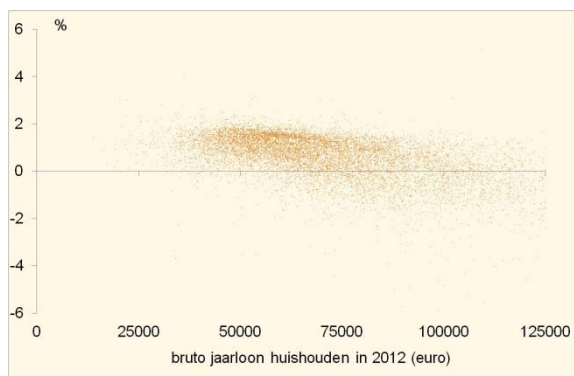
Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer de beperking van het Witteveenkader. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren of omdat de betreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel. Dit betreft onder meer extra geld voor armoedebestrijding, het compensatiebudget voor de AOW-leeftijdsverhoging en terugdraaien van de langstudeerboete met een gunstig effect op de koopkracht. De verhoging van belastingen voor expats en kenniswerkers, het invoeren van een vermogenstoets in de AWBZ en het verhogen van de erfbelasting hebben een ongunstig effect op de koopkracht.

Tabel 7.6 Ex post koopkracht beleidspakket SP, gemiddeld over 2013-2017

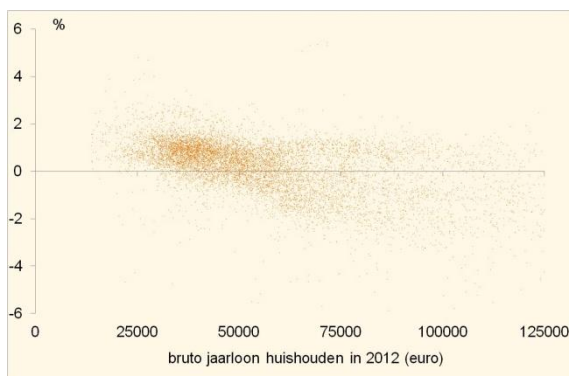
	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
Bruto huishoudinkomen (b)	Effect	Basis	Effect	Basis	Effect	Basis	Effect	Basis
	SP	incl. SP	SP	incl. SP	SP	incl. SP	SP	incl. SP
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	2	1¼	1¼	1¼	1¾	1	} ¾	} ¾
175-350% WML	1¼	1¼	½	1	1	½		
350-500% WML	½	¾	} -1¼	} -1	} -¾	} -¾		
> 500% WML	-½	-¼						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} 1¼	} ¾	¾	½	1	½	} 1	} ½
> 120% WML			¾	¾	¾	½		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	½	¾	¼	¼	} ½	} -¼	} ¼	} ¼
> 120% AOW	¾	0	0	-¾				
Alle inkomensbronnen	¾	½	½	½	¾	¼	½	½
(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties. (b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro. (c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.								

Figuur 7.1 Spreiding koopkracht beleidspakket SP (inclusief basispad) over 2013-2017²⁹

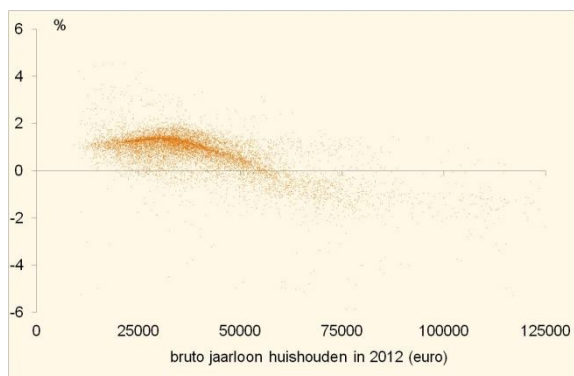
Werkende tweeverdieners

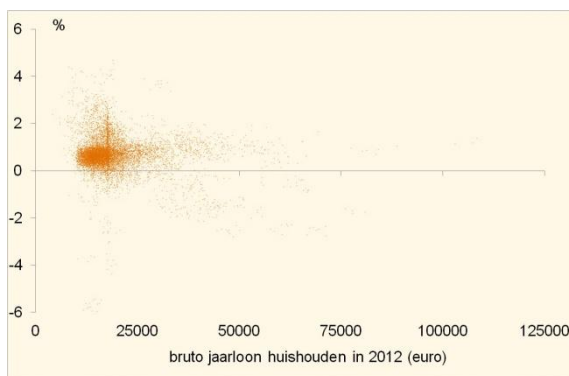
Werkende alleenverdieners

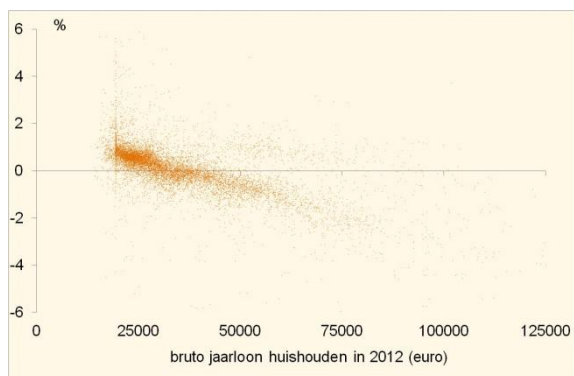
Werkende alleenstaanden

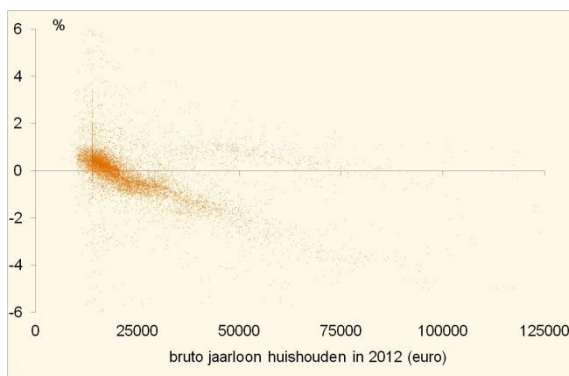
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

²⁹ Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

7.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 7.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	SP
Werkgelegenheid (a)	- 3 $\frac{3}{4}$
w.v. fiscaal	- 3 $\frac{1}{2}$
sociale zekerheid	$\frac{1}{4}$
AOW-leeftijd	- $\frac{1}{2}$
Participatie (b)	$\frac{3}{4}$
Werkloosheid	$\frac{1}{4}$
Productiviteit (c)	-0,5

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit.

De SP beperkt op korte termijn de verhoging van de AOW-leeftijd, maar op lange termijn sluit de AOW-leeftijd aan bij het Begrotingsakkoord. Maatregelen zoals het verhogen van de tarieven voor de inkomstenbelasting en het verhogen van de uitkeringen, maken werken financieel minder aantrekkelijk. Ook de invoering van de inkomensafhankelijke Zvw-premie verhoogt de marginale druk, hetgeen leidt tot een lagere werkgelegenheid. In totaal neemt de werkgelegenheid in arbeidsjaren af met 3 $\frac{3}{4}$ %. De werkloosheid neemt met $\frac{1}{4}$ %-punt toe en men gaat meer in deeltijd werken. De participatiegraad stijgt juist met $\frac{3}{4}$ % van de potentiële beroepsbevolking.

De maatregelen van het Begrotingsakkoord met betrekking tot ontslagbescherming en de WW worden teruggetrokken. Het niveau van ontslagbescherming voor vaste contracten volgens de OESO-indicator neemt toe. Hierdoor komt op de lange termijn het niveau van de productiviteit 0,5% lager uit. Het terugdraaien van de financiële verantwoordelijkheid van werkgevers voor de eerste zes maanden WW leidt tot een daling van de werkgelegenheid met $\frac{1}{4}$ % en een stijging van de werkloosheid met $\frac{1}{4}$ %-punt.

Een quotum voor arbeidsgehandicapten zorgt voor meer werkgelegenheid onder de desbetreffende groep. De socialezekerheidsmaatregelen (exclusief WW) zorgen voor een toename van de werkgelegenheid met $\frac{1}{2}$ %.

De AOW wordt vanaf 2015 inkomensafhankelijk gemaakt, wat betekent dat 65 en 66-jarigen met een hoog inkomen 15 procent gekort worden op hun AOW-uitkering. In de periode tot 2025 loopt de korting op tot 100 procent en geldt deze in toenemende mate ook voor 65- en 66-jarigen met een laag inkomen. Vanaf 2025 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting, waardoor deze gelijk oploopt met het Begrotingsakkoord. Daarnaast wordt een budget gereserveerd voor flankerend beleid voor bepaalde groepen oudere werknemers. De maatregel leidt tot een afname van de werkgelegenheid met $\frac{1}{2}$ %.

Een aantal fiscale maatregelen verhoogt de belastingdruk en leidt tot een lagere werkgelegenheid. De nominale Zvw-premie wordt verlaagd naar 150 euro. Dit wordt

gefinancierd door de afschaffing van de zorgtoeslag en de invoering van een inkomensafhankelijke zorgpremie voor inkomens vanaf WML. Per saldo verhoogt dit de marginale druk en dit mondt uit in een lagere werkgelegenheid. Bovendien wordt de tabelcorrectiefactor niet toegepast, met als gevolg dat een groter deel van het inkomen in een hogere belastingschijf valt. Ook het omzetten van de kinderbijslag en het kindgebonden budget in een inkomensafhankelijke regeling verhoogt de belastingdruk. Hierdoor neemt de werkgelegenheid af. De uitkeringen stijgen door een verhoging van het minimumloon, waaraan de uitkeringen gekoppeld zijn. Ook het sociaal minimum neemt toe doordat de SP rekent met een hogere heffingskorting dan in het basispad. Voor uitkeringsgerechtigden wordt het accepteren van een baan financieel minder aantrekkelijk. Wel wordt ook de arbeidskorting verhoogd. Dat heeft juist een positief effect op de werkgelegenheid, maar het negatieve effect van de voorgaande maatregelen blijft overheersen. De beperking van de hypotheekrenteaftrek verhoogt de belastingdruk voor huiseigenaren, wat een negatief effect heeft op de werkgelegenheid. De afschaffing van de onbelaste kilometervergoeding wordt deels teruggedraaid en dat zorgt voor meer werkgelegenheid. De beperking van de aftrek van de pensioenpremies zorgt ook voor een hogere belastingdruk en daarmee lagere werkgelegenheid. Het btw-tarief wordt verlaagd en allerlei heffingen worden aangepast. Per saldo leidt het pakket aan fiscale maatregelen tot hogere lasten en daarmee tot minder werkgelegenheid. Hetzelfde geldt voor de MAUT-heffing voor vrachtauto's, hogere vpb-tarieven en de bankenbelasting. De fiscale maatregelen leiden tot een daling van de werkgelegenheid met 3½%. Dat komt doordat de werkloosheid stijgt met ¼%-punt en doordat men meer in deeltijd gaat werken.

Op lange termijn stijgt de werkloosheid met ¼%-punt. Naast de maatregelen op fiscaal gebied, die de werkloosheid met ¼%-punt verhogen, zorgen ook de WW-maatregelen voor een verhoging met ¼%-punt.

7.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

De SP verbetert de houdbaarheid met 1,6% bbp, vooral door de ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017. Structurele maatregelen hebben geen aanvullend effect op de houdbaarheid van het SP-pakket. Allereerst neemt de werkgelegenheid met 3¾%-punt af, waardoor de houdbaarheid met 1,1% bbp verslechtert. Vervolgens wijkt voor een aantal maatregelen de structurele opbrengst sterk af van de opbrengst in 2017. De belangrijkste maatregel hierbij is het verder beperken van de aftrekbaarheid van de hypotheekrente. Daarnaast zorgt het terugdraaien van de nullijn voor ambtenaren op korte termijn voor hogere uitgaven, maar dit heeft geen structurele effecten. Het omgekeerde geldt voor de investering in windenergie op zee, die juist na 2017 tot hogere uitgaven leidt.

De SP doet een aantal belangrijke aanpassingen aan de in het Begrotingsakkoord voorgenomen verhoging van de pensioenleeftijd. Voor de periode tot 2025 wordt een inkomensafhankelijke AOW geïntroduceerd, waarmee de AOW eerst alleen voor hoge inkomens en geleidelijk ook voor mensen met lagere inkomens wordt gekort. Vanaf 2025 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting, maar wordt een jaarlijks budget

van 1,7 mld euro uitgetrokken om 65-plussers te compenseren voor deze verhoging. Daartegenover staat dat voor de aanvullende pensioenen de fiscale aftrekbaarheid wordt beperkt tot inkomens van 1½ keer modaal en tegen een tarief van maximaal 42%. Per saldo resulteert een kleine verslechtering van de houdbaarheid.

De SP beperkt de aftrekbaarheid van de hypotheek tot 500 duizend euro, maar draait de maatregelen voor de huursector uit het Begrotingsakkoord 2013 terug. Dit zorgt voor een verbetering van de houdbaarheid met 0,5% bbp, waarbij rekening is gehouden met een negatief werkgelegenheidseffect vanuit de woningmarktmaatregelen.

Bij de zorg houden intensiveringen en ombuigingen elkaar ongeveer in evenwicht. De terugkeer van de wijkverpleegkundige zal via verminderde regeldruk aanleiding geven tot grotere regionale verschillen in zorg, maar ook een besparing met zich meebrengen. Bij de curatieve zorg wil de SP via strenge budgettering besparen op zorg, maar draait daarnaast een aantal maatregelen uit het Begrotingsakkoord terug.

Door het SP-programma slaat het houdbaarheidstekort om in een overschot van 0,5% bbp. Hiermee is de SP voorbereid op toekomstige stijging van de uitgaven zoals die door de vergrijzing zullen optreden.

Tabel 7.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket SP

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	1,6	10
Stand incl. verbetering	0,5	3
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	1,5	10
Effecten na 2017	0,0	0
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	-0,1	0
Woningmarkt	0,5	4
Zorg	0,2	1

7.7 Energie en klimaat

De SP intensiveert het beleid ten aanzien van hernieuwbare energie. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie toe, zodat de EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) wordt gerealiseerd. Daarnaast intensiveert de SP het energiebesparingsbeleid voor vooral de gebouwde omgeving, de industrie en de sector verkeer.

Door het maatregelenpakket van de SP neemt de emissie van broeikasgassen af met 23 Mton, waarvan 5 Mton in de niet-ETS sectoren. Het pakket heeft geen effect op de realisatie van de EU brede taakstelling voor de ETS sectoren. Voor de ETS sector geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Minder emissie in Nederland geeft bedrijven in

andere EU-landen daardoor meer emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

Tabel 7.9 **Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleidspakket SP t.o.v. het basispad**

	Toename hernieuwbare energie	Reductie van broeikasgassen		
		Totaal	Niet-ETS sector	ETS-sector
aandeel in eind- gebruik in %-punten		in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	5	23	5	18
w.v. hernieuwbare energie		16	0	16
energiesector		0	0	0
gebouwde omgeving		1	1	0
verkeer		2	2	0
industrie		3	1	1
landbouw		0	0	1
overig		0	0	0

Door afronding kunnen optellingen van subtotaal 1 Mton afwijken van het totaal.
 In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.
 De emissie in de niet-ETS sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.
 De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

De vermindering van broeikasgasemissies wordt grotendeels verklaard door de toename van het aandeel hernieuwbare energie, waardoor minder inzet van fossiele energie nodig is. De maatregelen die hier vooral aan bijdragen zijn:

- Het subsidiëren van wind op zee, waardoor het opgestelde windvermogen toeneemt tot 5000 MW.
- Het verplicht meestoken van biomassa (20%) in kolencentrales in 2020.
- Het vaststellen van de structuurvisie van wind op land. Verondersteld is dat hierdoor het opgestelde vermogen wind op land toeneemt van 4000 MW naar 6000 MW.
- Het stimuleren van zonnepanelen door het verruimen van een vrijstelling van de energiebelasting voor teruglevering van elektriciteit.

Daarnaast verminderen de broeikasgasemissies als gevolg van energiebesparingsmaatregelen, waaronder het differentiëren van het eigenwoningforfait naar het energielabel van woningen, het verhogen van de energiebelasting voor grootverbruikers en een heffing op het lozen van restwarmte door de industrie. Bij de sector verkeer verminderen de emissies door de maatregelen die zijn beschreven bij het thema bereikbaarheid. Vooral het invoeren van een kilometerprijs voor personen-, bestel- en vrachtauto's, het verlagen van de maximumsnelheid en het gedeeltelijk onbelast maken van woon-werkverkeer (wat de emissies verhoogt) zijn hierbij van belang.

De SP reduceert broeikasgassen en verhoogt het percentage hernieuwbare energie door de uitgaven voor energie en klimaat met 1,0 mld euro in 2020 te verhogen. Tegelijkertijd verhoogt de SP de belastingen op energie en klimaat met 2,6 mld euro, waardoor de prikkel om broeikasgassen te reduceren verder toeneemt en maakt de SP de hogere belastingen voor verkeer en vervoer afhankelijk van het aantal kilometers.

7.8 Zorg

De **langdurige zorg** in de AWBZ wordt ingericht volgens het principe van Buurtzorg, of regelarme zorg. Dat wil zeggen dat het recht op zorg vervalt, het wordt weer een voorziening. En de SP accepteert dat op de ene plaats de zorg anders wordt ingevuld dan op de andere en door de ene zorgverlener anders dan door de andere. Dit levert een doelmatigheidswinst op. Het impliceert ook dat de AWBZ niet uitgevoerd gaat worden door de zorgverzekeraars. Daarnaast komt er een vermogenstoets voor alle AWBZ-zorg. Met deze maatregelen bespaart de SP in totaal 1,5 mld euro.

De SP trekt 0,4 mld euro uit voor intensiveringen in de langdurige zorg. In 2013 wordt het vooral gebruikt voor een eenmalige impuls aan de bouw van eenpersoonskamers en buurtverpleeghuizen. In latere jaren wordt het voor het merendeel gebruikt om de lichtere zorgzwaartes 1-3 recht te blijven geven op intramurale zorg. Daarnaast trekt de SP 0,2 mld euro extra uit voor de jeugdzorg en tweedelijns GGZ, vooral om de voorgenomen verhoging van eigen betalingen niet door te laten gaan.

De **curatieve zorg** wordt ingericht volgens een systeem van budgetfinanciering. De SP wil via budgetfinanciering de zorgaanspraken beperken met 1 mld euro in 2016 en 2 mld euro in 2017. Dit leidt tot inperking van de zorg en mogelijk ook terugkeer van de wachtlijstproblematiek. Er is grote onzekerheid of een dergelijke ingrijpende stelselwijziging in de zorg op korte termijn uitvoerbaar is en welke kosten daaraan verbonden zijn. Zo zullen er zeker transitiekosten zijn; gegeven de grote onzekerheden is een inschatting daarvan niet mogelijk en zij zijn daarom buiten de huidige berekeningen gehouden.

Daarnaast wordt er door integratie van spoedeisende eerste hulp en huisartsenposten, door betere voorwaarden te scheppen voor een scherpere inkoop van medische technologie en dure geneesmiddelen, door herijking van het geneesmiddelenvergoedingen systeem (GVS), door prijs- en volumeafspraken voor specialité- geneesmiddelen door de overheid, en door een inkorting van de lengte van medische vervolgoopleidingen naar Europese niveaus bespaard, 0,2 mld euro in 2017 en 0,4 mld euro structureel. Een verlaging van de inkomens van bestuurders in de zorg en van de honoraria van medisch specialisten levert een besparing op van 0,2 mld euro. De SP wil alle specialisten in loondienst. Vanwege de complexiteit van de laatste maatregel kent het CPB hier per saldo geen financieel effect aan toe.

Een stringenter pakketbeheer, via het werken met een voorwaardelijke toelating en een jaarlijkse scanning van het basispakket, bespaart 0,2 mld euro.

Daartegenover draait de SP voor 1,1 mld vrijwel de volledige pakketmaatregel lage ziektelast uit het regeerakkoord terug.

Het **eigen risico** wordt verlaagd naar 150 euro per volwassene en de eigen bijdrage van 7,50 euro per ligdag in ziekenhuizen uit het basispad wordt geschrapt. Deze twee aanpassingen leiden tot een intensivering in de ZVW van in totaal 1,7 mld euro.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2015 met 115.000 arbeidsjaren. Dat is 25.000 minder dan in het basispad.

7.9 Onderwijs

De SP intensiveert 1 mld euro op onderwijs en buigt 1,8 mld euro om. Per saldo komt dit neer op een netto ombuiging van 0,8 mld euro.

De extra middelen gaan vooral naar scholing van leraren (0,2 mld euro) en de aanpak van voortijdig schoolverlaten door middel van intensieve begeleiding (0,1 mld euro). In het hoger onderwijs wordt de langstudeermaatregel teruggedraaid (0,4 mld euro), het aantal contacturen uitgebreid (0,1 mld euro) en de aanvullende beurs verhoogd (0,04 mld euro). Daarnaast intensiveert de SP op het terrein van wetenschap (0,1 mld euro).

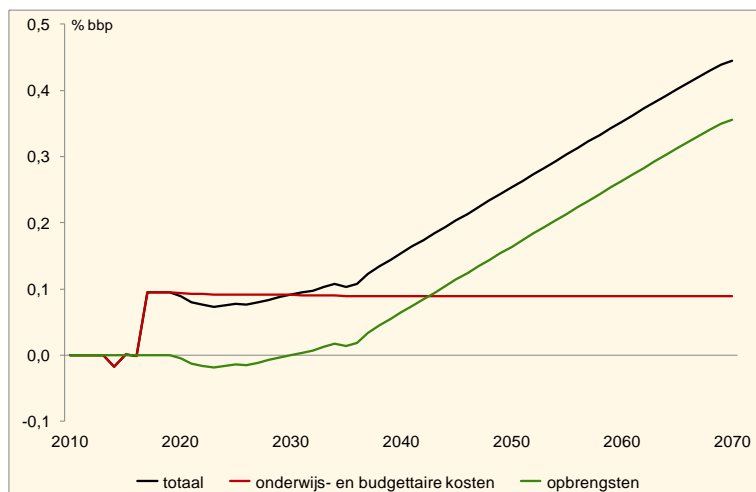
De belangrijkste ombuiging betreft een taakstellende korting op de lumpsum (1 mld euro), waarbij de salarisuitbetaling verschuift van de scholen naar de overheid. Daarnaast buigt de SP om door het afschaffen van gratis schoolboeken (0,2 mld euro), het samenvoegen van kenniscentra (0,2 mld euro), een korting op onderzoek in het hbo (0,1 mld euro), een korting op enkele specifieke impulsmaatregelen en subsidies voor OCW (totaal 0,2 mld euro) en het beëindigen van groene onderwijssubsidies (0,1 mld euro).

Van het totaal aan maatregelen valt 1,3 mld euro in de categorie kansrijk, waarvan 0,4 mld euro kansrijke intensiveringen. De kansrijke ombuiging van 0,9 mld euro betreft klassenvergroting ten gevolge van de taakstellende korting op de lumpsum van 1,0 mld euro in combinatie met de verschuiving van de salarisadministratie van de scholen naar de overheid. Naar schatting bedragen de totale kosten voor salarisadministratie 0,1 mld euro, waardoor het resterende deel (0,9 mld euro) wordt geboekt als algemene korting op de lumpsum, resulterend in klassenvergroting. Klassenvergroting is kansrijk, omdat de relatief grote bezuiniging gepaard gaat met een geringe verslechtering van onderwijsprestaties.

Figuur 7.2 presenteert het netto lange-termijn bbp-effect van het pakket aan kansrijke maatregelen van de SP.

De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Figuur 7.2 Effect van onderwijsmaatregelen SP op bbp

Op lange termijn leidt het onderwijspakket van de SP tot een structurele stijging van het bbp met 0,5% ten opzichte van het basispad. Deze stijging wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de inzet op scholing van leraren en de aanpak van voortijdig schoolverlaten door middel van intensieve begeleiding.

7.10 Innovatie

De SP bezuinigt 0,3 mld euro op innovatie. De partij richt daarnaast een nationale investeringsbank op. Hier trekt de SP eenmalig 0,2 mld euro voor uit. De voorgestelde beleidswijzigingen zijn met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

Van de bezuinigingen van de SP valt 0,2 mld euro in de categorie kansrijk. Het betreft hier twee maatregelen. Een ombuiging van 0,1 mld euro op de wbo en een beperkte ombuiging van 0,1 mld op de tki. Van de resterende bezuinigingsmaatregelen (0,1 mld euro) is het effect op de welvaart onbekend. Het gaat hier om bezuinigingen op het innovatiefonds mkb+ en het verlagen van de bijdragen van de overheid aan TNO, DLO en de gti's.

De SP reserveert in 2013 0,2 mld euro voor een nationale investeringsbank (NIB). Het oprichten van een NIB heeft een onbekend effect op de welvaart. Deze maatregel wordt in beperkte mate meegewogen in de eindbeoordeling van de partij. De reden is dat innovatieve bedrijven voor de NIB slechts een deel vormen van de doelgroep.

De beleidsveranderingen van de SP zijn als geheel kansrijk voor de welvaart.

7.11 Woningmarkt

Maatregelen

Het koopwoningmarktbeleid van de SP concentreert zich vooral op een verdere beperking van de hypotheekrenteaftrek. Waar het begrotingsakkoord de hypotheekrenteaftrek beperkt voor nieuwe gevallen door uit te gaan van een forfaitair annuïtair aflossingsschema, doet de SP dit ook voor huishoudens die al een hypotheek hebben. De SP treft daarvoor wel een overgangsregeling: huishoudens krijgen een jaar lang tijd om hun financiële arrangementen aan te passen. Daarnaast beperkt de SP het maximale tarief van de hypotheekrenteaftrek in tien jaar tot 42% en stelt de SP een bovengrens aan de maximale schuld waarover rente mag worden afgetrokken. Deze bovengrens wordt in 2013 op 1 mln euro gesteld en daarna geleidelijk verlaagd naar 500 dzd euro in 2017 en 350 dzd euro in 2022. Deze laatste grens wordt tot 2040 nominaal constant gelaten.

Naast de beperking van de hypotheekrenteaftrek schaft de SP de wet Hillen af, die voorschrijft dat de bijtelling vanwege het eigenwoningforfait niet hoger kan zijn dan de aftrek vanwege de betaalde hypotheekrente. Ook verlaagt de SP de grens waarvoor het hoogste tarief van het eigenwoningforfait van 2,35% geldt van 1 mln euro in 2013 naar 500 dzd euro in 2040. Daarnaast verhoogt de SP tijdelijk de overdrachtsbelasting in de periode 2013-2016. Tegenover deze beperkingen van de fiscale subsidiëring van de eigen woning staat dat de SP een tijdelijke startersaftrek introduceert van 0,5 mld euro voor de periode 2013-2016. Deze maatregel is tijdelijk en heeft dus geen structurele effecten. Wel gaat er enige stimulerende werking op de koopwoningmarkt van uit voor de komende kabinetsperiode.

Waar de SP de fiscale subsidie voor koopwoningen verder beperkt, draait de partij een groot deel van de maatregelen van het kabinet Rutte en het begrotingsakkoord gericht op de huurwoningmarkt juist terug. Zo komt de verhoging van de maximaal redelijke huur in schaarstegebieden te vervallen, schrapt de SP de heffing op verhuurders en neemt zij de extra ruimte die het kabinetsbeleid en begrotingsakkoord bieden voor de jaarlijkse huurverhoging, weg.

De SP voorziet in enkele stimuleringsregelingen voor nieuwbouw en (energiezuinig) woningonderhoud in zowel de koop- als de huursector. Het gaat om tijdelijke maatregelen met een totaal budgettair beslag van 0,9 mld euro. Ten slotte voert de SP een openruimteheffing in met een opbrengst van 0,3 mld euro. Het effect van deze heffing zal regionaal verschillen: grond is in dunbevolkte gebieden goedkoper. Als de heffing in heel Nederland gelijk is, dan heeft deze een grotere impact op de kosten van het bouwen in een dunbevolkt gebied dan in bijvoorbeeld de Randstad. Daarnaast hebben woningen in dunbevolkte gebieden in de regel een grotere oppervlakte, wat dit effect versterkt.

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in de onderstaande tabel.

Tabel 7.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket SP

	2017	structureel
	%bbp	
Welvaartswinst		-0,4
EMU-saldo		0,7
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	-4,5	0,4
Netto huur	-4,9	-13,3
Consumptie koopwoningen		0,2
Consumptie huurwoningen		-12,6
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		9,9

De plannen van de SP hebben een drukkend effect op de koopwoningprijzen vanwege de beperkingen van de fiscale subsidie op koopwoningen. Het subsidiepercentage daalt door de maatregelen van de SP structureel van 16,6% naar een kleine 10%. Dit leidt op zichzelf tot een beter functionerende woningmarkt en welvaartswinst.

Daar staat echter tegenover dat de plannen van de SP een sterk drukkend effect hebben op de woninghuren. Dit leidt tot een vrij forse beperking van het aanbod van huurwoningen ten opzichte van het basispad, terwijl tegelijkertijd de lagere woninghuren tot een toename van de vraag leiden. Dit versterkt de mate van rantsoenering op de huurmarkt, waardoor wachtlijsten langer worden en meer huishoudens uitwijken naar de koopmarkt. Dit leidt ertoe dat op termijn het effect van verlaagde koopwoningssubsidies op de prijs van koopwoningen teniet wordt gedaan. De verslechterde werking van de huurwoningmarkt doet ook de welvaartswinst op de koopwoningmarkt teniet waardoor het woningmarktpakket van de SP op de lange termijn per saldo tot een welvaartsverlies van 0,4% bbp leidt. Er is wel sprake van een budgettair voordeel van 0,7% bbp (4,6 mld euro).

7.12 Bereikbaarheid

- Alle maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid, behalve de leaseauto-maatregel uit het Begrotingsakkoord. Deze maatregel behelst het meetellen van woon-werkverkeer met leaseauto's als privékilometers.
- Een bezuiniging van het maximale bedrag van 4,6 mld euro op de aanleg van wegen in de periode 2013-2017.
- Voor personenauto's en bestelwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het tarief is 6 cent per kilometer en wordt via een eenvoudig systeem geïnd, bijvoorbeeld via de kilometerteller. De wegenbelasting wordt tegelijk afgeschaft. Het tarief is zodanig gekozen dat deze maatregel structureel neutraal is voor het EMU-saldo.

- Voor vrachtwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het tarief is 15 cent per kilometer en wordt gedifferentieerd naar milieu- en geluidskennmerken. De wegebelaasting en het eurovignet worden tegelijk afgeschaft. Met deze heffing wordt structureel 0,7 mld euro per jaar opgehaald.
- De aanschafbelasting voor personenauto's (bpm) wordt, gedifferentieerd naar CO₂-uitstoot, verhoogd met 0,5 mld euro per jaar. Hierdoor wordt de gemiddelde auto ten opzichte van het basispad in aanschaf ca 800 euro³⁰ duurder in 2020.
- De SP draait de maximumsnelheid van 130 km per uur terug op plaatsen waar de verhoging problemen zou opleveren op het gebied van geluidshinder, luchtkwaliteit of verkeersveiligheid. De SP draait ook de snelheidsverhoging op de ringwegen rond de grote steden terug.
- De SP wil 0,8 mld euro extra investeren in ov in de periode 2013-2017. In 2013 trekt de SP eenmalig 0,3 mld euro extra uit voor onderhoud aan het spoor.
- De SP voert een ov-jaarkaart voor minderjarige mbo'ers in.
- Met een vliegbelasting wordt een EMU-saldoverbetering bereikt van 0,3 mld euro per jaar vanaf 2013, oplopend tot 0,5 mld euro per jaar vanaf 2017. Dit leidt tot een afname van zo'n 10 à 20 procent van het aantal passagiers vanaf Schiphol.

Tabel 7.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket SP

Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)	
Verkeerseffecten	mutaties in %
Autogebruik	-15
OV-gebruik	12
Files op snelwegen	-20
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	0,41
Baten extra gebruik weg/ov (c)	-0,33

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
 (b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
 (c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

Het autogebruik neemt door de maatregelen van de SP met 15% af. Dit komt bijna volledig door het invoeren van een kilometerheffing.

Het ov-gebruik neemt met 12% toe. Dit komt voornamelijk doordat automobilisten door de kilometerheffing vaker van het ov gebruik gaan maken. Daarnaast leidt ook de invoering van een ov-jaarkaart voor minderjarige mbo-studenten en het terugdraaien van het belastingen van de woon-werkvergoeding tot meer ov-gebruik.

De files nemen per saldo met 20% af ten opzichte van het basispad. De files nemen vooral af door de invoering van een kilometerheffing voor personenauto's, bestelwagens en de kilometerheffing voor vrachtauto's. Daartegenover staat een toename van de files door het terugdraaien van het belastingen van de woon-werkvergoeding en de bezuiniging op de aanleg van wegen.

³⁰ Onder de aanname van 0,6 mln verkochte nieuwe personenauto's per jaar.

De kilometerheffing zorgt voor reistijdbaten door een betere doorstroming op het wegennet. Door de bezuinigingen op infrastructuur en het terugdraaien van het belastingen van woon-werkvergoeding is de toename in reistijdbaten uiteindelijk 0,41 mld euro per jaar.

De maatregelen leveren per saldo minder baten op van het gebruik weg/ov. Het verlies ten gevolge van de kilometerheffing voor personenauto's, bestelwagens en vrachtwagens wordt beperkt door het toegenomen auto- en ov-gebruik ten gevolge van de belastingvrije woon-werkvergoeding en de ov-kaart voor minderjarige mbo-scholieren. Per saldo bedraagt het verlies 0,33 mld euro per jaar.

In totaal nemen de bereikbaarheidsbaten toe met 0,08 mld euro per jaar.

7.13 Natuur

Algemeen beeld

De SP wil dat de rijksoverheid meer dan nu de regie neemt in de duurzame ruimtelijke inrichting van Nederland. Zij doet dit om te voorkomen dat het landschap verder versnipperd. De intentie is om de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en de verbindingzones te voltooien in de oorspronkelijk beoogde omvang van 1990. De SP handhaaft de middelen uit het Begrotingsakkoord, maar deze worden wel anders besteed. Zij trekt extra middelen uit voor natuur met een hoge biodiversiteitswaarde. Door het maatregelenpakket van de SP verbetert de biodiversiteit met 5 tot 10 %-punten en gaat de belevingswaarde van natuur en landschap enigszins vooruit.

Tabel 7.12 Natuur, effecten in 2020 van beleidspakket SP t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	+5 tot 10
Belevingswaarde natuur en landschap	+
Uitgaven overheid in mld euro	+0,23

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.

De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- Een extra investering voor natuur (0,15 mld), inclusief aanpassing van maatregelen uit het Begrotingsakkoord;
- Overheveling van gelden uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de eerste naar de tweede pijler (0,08 mld);
- Diverse milieumaatregelen in de landbouwsector.

Effecten op biodiversiteit

De SP streeft naar behoud, uitbreiding en ecologisch herstel van bestaande natuurgebieden. Tevens wil de SP verbindingzones tussen natuurgebieden realiseren. De SP voegt hiertoe 0,15 mld toe aan de middelen voor natuur en landschap. De middelen worden gebruikt om

natuurgebieden in te richten, uit te breiden en te beheren. Ook worden anti-verdrogingsmaatregelen genomen en worden extra middelen besteed aan het tijdelijk herstelbeheer. De uitbreiding van natuurgebieden gebeurt zodanig dat verdroging in die gebieden wordt opgelost. De uitbreiding en de inrichting van bestaande natuurgebieden (de EHS) verloopt sneller dan in het basispad. In het basispad moeten namelijk vaak eerst ruil- en natuurgronden verkocht worden alvorens met de inrichting en uitbreiding van de EHS kan worden begonnen. De natuur- en plattelandsontwikkeling krijgt een impuls door 10% van het budget uit pijler 1 (inkomenstoelagen) van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) over te hevelen naar pijler 2 (plattelandsbeleid). Dit vraagt nationale cofinanciering. De SP wil met ruimtelijke ordening en milieuwetgeving verdere bescherming van het groene buitengebied realiseren.

Naast de genoemde effectgerichte maatregelen neemt de SP ook een aantal brongerichte milieumaatregelen in de landbouwsector. Zo wil de SP het mestbeleid zodanig aanscherpen dat normen voor nitraat in grondwater worden gehaald. De aanscherping leidt daarnaast tot betere milieucondities, waardoor de effectiviteit van tijdelijke herstelmaatregelen toeneemt. De maatregelen van de SP zullen wel tot een stijging van de lasten voor de landbouwsector leiden, niet alleen als gevolg van de aanscherping van het mestbeleid, maar ook door de invoering van een heffing op bestrijdingsmiddelen (0,05 mld euro). In totaal neemt het aantal duurzaam te behouden soorten bij uitvoering van het SP-beleid toe, met tussen de 5 en 10 %-punten ten opzichte van het basispad. Dit geldt zowel voor de planten- en diersoorten die onder de Vogel- en Habitatrictlijnen vallen als voor alle doelsoorten.

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

Een deel van de extra middelen voor natuur en landschap besteedt de SP aan agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer. Het beheer van alle opgaande landschapselementen, zoals houtwallen en singels, in particulier bezit kan worden vergoed. Deze maatregel heeft een positief effect op het groene karakter van het landelijk gebied en daarmee op de belevingswaarde ervan. Ook de substantiële toename van de oppervlakte van de EHS draagt bij aan een stijging van de belevingswaarde. Tegelijkertijd bezuinigt de SP op de rijksmiddelen voor de aanleg en de inrichting van groene recreatieve gebieden rondom steden. Hierdoor neemt de belevingswaarde af. Daar staan positieve maatregelen tegen over: zoals meer rijksregie in de ruimtelijke ordening en een heffing op bestemmingswijzigingen van de groene ruimte. Per saldo verbetert de belevingswaarde van natuur en landschap enigszins ten opzichte van het basispad bij uitvoering van de maatregelen die de SP voorstaat.

8 D66

8.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van D66 verbetert het EMU-saldo in 2017 met 14 mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingssaldo komt voort uit lagere uitgaven en een netto lastenverzwaring. D66 laat het tekort in 2013 nog onveranderd ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt D66 per saldo $12\frac{3}{4}$ mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Netto wordt het meest omgebogen bij sociale zekerheid en zorg. De grootste intensivering betreft onderwijs. In reële termen groeien de overheidsuitgaven na verwerking van het beleidspakket niet.

Op de **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** wordt ten opzichte van het basispad niet omgebogen. D66 buigt 1 mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan $\frac{1}{4}$ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en $\frac{3}{4}$ mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden.

D66 wil per saldo $\frac{1}{2}$ mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. De partij buigt vooral om op apparaatskosten ($\frac{1}{4}$ mld euro) en decriminalisering van softdrugs ($\frac{1}{4}$ mld euro). Deze ombuiging wordt deels teruggesluisd via hogere uitgaven. Op de **defensie-uitgaven** buigt D66 per saldo $\frac{1}{2}$ mld euro om ten opzichte van het basispad. Met name door een taakstelling op de landmacht ($\frac{1}{4}$ mld euro).

Aan **bereikbaarheid** geeft D66 in 2017 $\frac{1}{2}$ mld euro minder uit. De grootste ombuiging betreft het Infrastructuurfonds ($1\frac{1}{2}$ mld euro). De grootste intensivering die D66 wil doorvoeren, zijn de investeringskosten voor de overheid die gemoeid zijn met invoering van een kilometerheffing ($\frac{3}{4}$ mld euro).

D66 wil in 2017 ten opzichte van het basispad $1\frac{1}{4}$ mld euro meer aan **milieu** uitgeven, vooral door middelen vrij te maken ten behoeve van de natuur binnen en buiten de ecologische hoofdstructuur ($\frac{1}{4}$ mld euro).

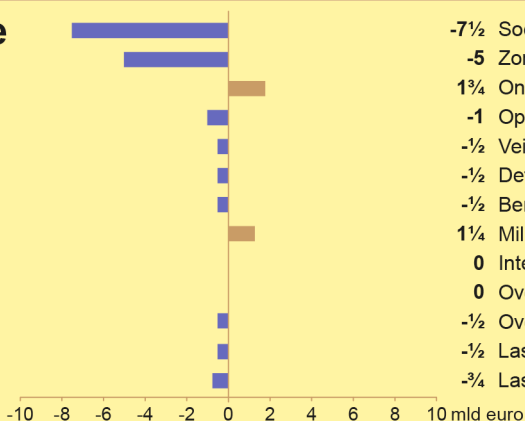
D66 wil per saldo $1\frac{3}{4}$ mld euro intensiveren in het **onderwijs**. De partij trekt met name extra geld uit voor scholing van onderwijspersoneel ($\frac{1}{2}$ mld euro) en fundamenteel onderzoek ($\frac{1}{2}$ mld euro). De intensiveringen worden enigszins beperkt door ombuigingen. D66 wil vooral geld besparen door de gratis schoolboeken af te schaffen ($\frac{1}{4}$ mld euro).

In de **zorg** buigt D66 per saldo 5 mld euro om ten opzichte van het basispad. Zie paragraaf 8.8.

Alle veranderingen zijn weer-gegeven als effecten van het beleidspakket t.o.v. het basispad.

Budgettaire effecten in 2017

- 7 1/2 Sociale zekerheid
- 5 Zorg
- 1 1/4 Onderwijs
- 1 Openbaar bestuur
- 1/2 Veiligheid
- 1/2 Defensie
- 1/2 Bereikbaarheid
- 1/4 Milieu
- 0 Internationale samenwerking
- 0 Overdrachten aan bedrijven
- 1/2 Overige uitgaven
- 1/2 Lasten huishoudens
- 3/4 Lasten bedrijven

- is positief effect op EMU-saldo

Financieel

Verbetering houdbaarheid
(2017, % bbp)
●●●●● 3,3

Verbetering EMU-saldo
(2017, % bbp)
● 1,0

Koopkracht huishoudens
(gecumuleerd, 2017, %)
●●● -2 1/2

Saldo lopende rekening
(2017, % bbp)
● 1,0

Werk

Structurele werkgelegenheid
(2040, %-punt)
●● 1 1/2

Werkloosheid
(2017, % van de beroepsbevolking)
●● 1,3

Energie en klimaat

Reductie broeikasgassen
(2020, Mton CO₂)
●●●●● x10 31

Aandeel hernieuwbare energie
(2020, %-punt)
●●●●●●● 7

Onderwijs en innovatie

Bbp-effect onderwijs
(structureel, %)
●●●●● 3,5

Innovatie
(verwacht effect)
Categorieën: - 0 + ? +

Natuur

Biodiversiteit
(2020, %-punt)
●●●● x5 10 à 15

Verkeer

Files op snelwegen
(2020, %)
●●●●●● x10 -47

Autogebruik
(2020, %)
●● x10 -15

OV-gebruik
(2020, %)
● x10 5

Zorg

Eigen betaling per verzekerde
(2013, euro)
●●●●● x10 50

Meer (+) of minder (-) marktwerking in de curatieve zorg
Categorieën: -- 0 +++ +/-

Wonen

Woningmarkt - welvaartswinst
(structureel, % bbp)
▼ 0,1

Prijsverandering koopwoningen
(2017, %)
●●● -3

Verandering netto huur
(2017, %)
● 1

Aan **sociale zekerheid** wordt 7½ mld euro minder uitgegeven. De grootste ombuiging komt door een snellere verhoging van de AOW-leeftijd (¾ mld euro). De partij wil deze laten stijgen met stappen van drie maanden per jaar. In 2022 komt de pensioenleeftijd daarmee op 67 uit. In het basispad is dat 65,5 jaar in 2017 en 66 jaar in 2019. Daarnaast wordt omgebogen door de kindregelingen samen te voegen in één kindbudget (1¾ mld euro) en de maximale WW-duur te verlagen naar één jaar (1 mld euro).

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2017 per saldo hetzelfde besteed als in het basispad. De partij wil in het innovatiebeleid kiezen voor een topgebieden- in plaats van een topsectorenbenadering. D66 laat het budget voor **internationale samenwerking** ongemoeid ten opzichte van het basispad. Op de **overige uitgaven** buigt D66 per saldo ½ mld euro om. De partij intensiveert met name door het budget voor de stimuleringsregeling duurzame energie te verdubbelen.

Tabel 8.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket D66 t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensiveringen	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro			% per jaar	
Arbeidsvoorwaarden		0			
Openbaar bestuur	-3¼	-1	-4¼	-1	-1¼
Veiligheid	-½	-½	-1	-¾	-1¾
Defensie	-¼	-½	-1	-1	-2¾
Bereikbaarheid	-1	-½	-1½	-2	-3
Milieu		1¼			
Onderwijs	¾	1¾	2½	½	1½
Zorg	11	-5	6	3¼	1¾
Sociale zekerheid	5	-7½	-2¼	1¼	-½
Overdrachten aan bedrijven	-1½	0	-1¾	-3¼	-3¾
Internationale samenwerking	1¼	0	1¼	1¾	1¾
Overig		-½			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11½	-12¾	-1¼	¾	0

Het beleidspakket van D66 vermindert de **werkgelegenheid** in de sector overheid in 2017 met 15.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op 1% per jaar, tegen ¾% per jaar in het basispad. In de zorg daalt de werkgelegenheid met 45.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee met 2% per jaar, tegen 2¾% per jaar in het basispad.

D66 verzwaart de EMU-relevante lasten in 2017 per saldo met 1¼ mld euro ten opzichte van het basispad. Zowel voor bedrijven als voor gezinnen stijgen de lasten.

In de **belastingen op milieu** voert D66 ten opzichte van het basispad een netto lastenverzwaring door van 3 mld euro. Met name door invoering van een tolheffing voor vrachtwagens (½ mld euro). De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 2¾ mld euro teruggebracht. De belangrijkste verlichtingen betreffen de verhoging van de arbeidskorting (1¼ mld euro) en de verhoging van de IACK (1¼ mld euro). De maatregelen uit het Begrotingsakkoord over de hypotheekrenteaftrek worden versneld. Daarnaast gaat

D66 ook bestaande hypotheke verplichten om annuïtair af te lossen. Tot slot wordt de aftrek geleidelijk, in stappen van 1% per jaar, beperkt van 52% naar 30%.

Tabel 8.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket D66 t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangspositie	Basispad	Effect beleidspakket	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren				% per jaar	
Sector overheid	1048	-42	-15	-57	-3%	-1
Zorg	967	142	-45	97	2%	2
Overheid en zorg	2015	101	-60	41	1	½

De **lasten op vermogen en winst** gaan met ¾ mld euro omlaag. Tegenover afschaffing van de innovatiebox (½ mld euro) staat met name de lastenverlichting in de vorm van een forfaitaire vermogensaftrek voor bedrijven (¾ mld euro).

D66 verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 1¾ mld euro. De belangrijkste lastenverzwaring betreft de verhoging van de assurantiebelasting naar het niveau van de btw (1 mld euro).

Tabel 8.3 Belasting- en sociale premiemaatregelen van beleidspakket D66 t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		
Milieu	1½	3	4½
Inkomen en arbeid	8¾	-2¾	5¾
Vermogen en winst	1½	-¾	¾
Overig	3½	1¾	5¾
Totaal EMU-relevante lasten	14½	1¼	15¾
w.v. gezinnen	8¾	½	9¼
bedrijven	5¾	¾	6½
buitenland	0	0	0

8.2 Macro-economische effecten

D66 verlaagt de EMU-relevante uitgaven in 2017 met 12¾ mld euro. Ruwweg de helft daarvan betreft overheidsbestedingen. De overheidsbestedingen groeien daardoor jaarlijks met 0,7%-punt minder dan in het basispad. Per saldo wordt er ook bezuinigd op inkomensoverdrachten, bijvoorbeeld door de hervorming van de WW, minder AOW-uitkeringen en het invoeren van een kindbudget. D66 verzwart de lasten ex ante met netto 1¼ mld euro. De werkgelegenheid en de reële lonen nemen minder toe dan in het basispad, daardoor groeit de consumptie van huishoudens minder snel. Door de verbetering van de

concurrentiepositie neemt de uitvoer meer toe. Het groeitempo van het bbp is 0,2%-punt per jaar lager dan in het basispad.

Tabel 8.4 Macro-economische effecten beleidspakket D66, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	-0,2	1¼
Consumptie huishoudens	¼	-0,5	-¼
Overheidsbestedingen	½	-0,7	0
Investerings bedrijven	3¼	-0,4	2¾
Uitvoer goederen en diensten	4	0,1	4¼
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	-0,6	1¾
Consumptieprijis	2	0,0	2¼
Reële arbeidskosten marktsector	1¾	-0,3	1½
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,2	0
w.v. marktsector	-¼	-0,1	-¼
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	1,3	6½
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¾	-1,1	79¾
Saldo lopende rekening (%bbp)	9¼	1,0	10¼

Door het pakket neemt het arbeidsaanbod tot 2017 met 35.000 personen toe. De oplopende werkloosheid en lagere reële lonen zorgen voor een negatief conjunctureel effect. De werkgelegenheid bij overheid en zorg daalt door het pakket met 60.000 arbeidsjaren. Op de korte termijn zorgt dit voor opwaartse druk op de werkloosheid. Ook bij de marktsector daalt de werkgelegenheid meer dan in het basispad. De verhoging van de belastingen op productie en consumptie heeft een negatief effect op de werkgelegenheid in de marktsector. Per saldo is de werkloosheid in 2017 1,3%-punt hoger dan in het basispad.

De lonen komen in 2017 lager uit vanwege de hogere werkloosheid. De replacement rate (verhouding tussen beschikbaar inkomen van uitkeringsgerechtigden en werkenden) daalt met ruim 1%-punt, voornamelijk als gevolg van de verhoging van de arbeidskorting en enkele andere fiscale maatregelen die werkenden bevoordelen boven uitkeringsgerechtigden. De lagere replacement rate drukt ook de lonen. Dat werkt dan vertraagd en gedeeltelijk door in de prijs van de consumptie en de uitvoer. Het uitvoersaldo neemt iets toe, waardoor het saldo op de lopende rekening stijgt.

8.3 Overheidstekort en overheidsschuld

De macro-economische doorwerking zorgt er voor dat het EMU-saldo in 2017 minder verbetert dan de initiële netto impuls van 14 mld euro of 2,2% bbp. Vooral de lagere werkgelegenheid bij de overheid en in de zorg voor tijdelijke negatieve inverdieneffecten.

Het inverdieneffect van het pakket bedraagt -1,2% bbp in 2017. De schuldquote komt iets lager uit dan in het basispad. Tegenover een hoger EMU-saldo staat een lager nominaal bbp.

Tabel 8.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket D66, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	0,0	0,5	1,0	1,5	2,2
Inverdieneffecten van het pakket	-0,1	-0,3	-0,5	-0,9	-1,2
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-3,0	-2,9	-2,2	-2,2	-1,6
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	0,2	0,2	0,1	0,1	-0,5
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	73,1	73,7	74,0	74,4	73,7

8.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- verhogen kinderopvangtoeslag
- tegemoetkoming in het belasten van de reiskostenvergoeding
- verhogen koopkrachtaanvulling AOW'ers (MKOB) voor lagere inkomens
- verlagen tarieven eerste en tweede schijf in box 1
- verhogen arbeidskorting en verhogen IACK
- verlagen tarieven box 1 (terugsluis opbrengst beperken hypotheekrenteaf trek)

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- samenvoegen kinderbijslag, kindgebonden budget en WTOS, afschaffen aftrek levensonderhoud kinderen
- invoeren van maximum inkomensgrens voor koopkrachtaanvulling AOW'ers (MKOB)
- aanscherpen vermogenstoets toeslagen
- afschaffen kinderopvangtoeslag voor gastouders
- inkomensafhankelijk eigen risico
- correctie van het toetsingsinkomen bij toeslagen voor hypotheekrenteaf trek en het eigenwoningforfait
- afbouwen dubbele algemene heffingskorting in referentieminimumloon voor AOW
- verlagen zorgtoeslag
- invoeren van een langdurigheidskorting in de bijstand
- afbouwen hypotheekrenteaf trek
- verlagen huurtoeslag
- afschaffen gratis schoolboeken

Het programma van D66 heeft een drukkend effect op de reële loonontwikkeling in de marktsector van 0,6% per jaar. De inflatie verschilt nauwelijks van dat van het basispad. Belastingverhogingen op goedkoop vlees en het verhogen van de assurantiebelaasting

hebben een opwaarts effect op de inflatie, maar de arbeidskosten temperen deze. Een hogere werkloosheid heeft een drukkend effect op de lonen in de marktsector. De in 2013 gehanteerde nullijn voor het overheidspersoneel uit het basispad wordt niet volledig ingehaald in latere jaren.

De totale mediane koopkracht valt ½%-punt lager uit als gevolg van het D66-programma. Alle huishoudens hebben voordeel van de verlaging van de tarieven in box 1. D66 voegt de kinderbijslag, het kindgebonden budget en de WTOS samen tot een nieuwe inkomensafhankelijke toeslag. Per saldo wordt er bezuinigd op de kindregelingen waardoor er sprake is van een negatief effect op de koopkracht van huishoudens met kinderen. D66 stelt hier extra geld tegenover door de inkomensafhankelijke combinatiekorting (IACK) te verhogen.

Het beperken van de hypotheekrenteaftrek heeft een negatief effect op de koopkracht van eigen woningbezitters. Het beperken van het recht op verschillende toeslagen heeft eveneens een negatief effect op de koopkracht van huishoudens met een of meerdere toeslagen. De huidige vermogenstoets voor zorgtoeslag en kindgebondenbudget wordt aangescherpt en de vermogenstoets gaat ook gelden voor de kinderopvangtoeslag. Bovendien zal de hypotheekrenteaftrek geen onderdeel meer uitmaken van het toetsinkomen voor de verschillende toeslagen.

De mediane koopkrachtontwikkeling van uitkeringsgerechtigden (-1%) is negatiever dan die van werknemers en gepensioneerden (-½%). Belangrijke oorzaken hiervan zijn de introductie van een langdurigheidskorting in de bijstand en de verlaging van de verschillende toeslagen. Uitkeringsgerechtigden ontvangen gemiddeld genomen meer toeslagen. Hetzelfde geldt voor gepensioneerden, maar het negatieve koopkrachteffect van de toeslagen wordt enigszins gedempt vanwege de inkomensafhankelijkheid van de MKOB. Hierbij geldt namelijk dat de MKOB voor gepensioneerden met een lager inkomen wordt verhoogd, terwijl deze wordt afgebouwd naar 0 voor gepensioneerden met een modaal inkomen. D66 verlaagt de tarieven van de inkomensbelasting wat een positief effect heeft op de mediane koopkracht van werknemers, uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden. Werknemers hebben koopkrachtvoordeel doordat de arbeidskorting wordt verhoogd en langzamer wordt afgebouwd.

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

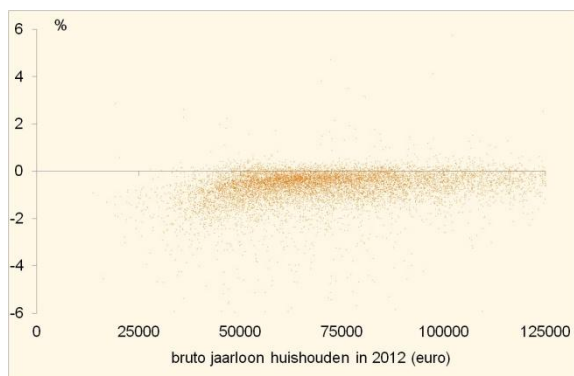
Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer de snellere verhoging van de AOW-leeftijd en het beperken van het Witteveenkader. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren of omdat de betreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel. Dit betreft onder meer de verlaging van de overdrachtsbelasting met een gunstig effect op de koopkracht. Geen vitaliteitssparen voor vroegpensioen en de beperking van de AOW-uitkeringen voor samenwonenden hebben een ongunstig effect op de koopkracht.

Tabel 8.6 Ex post koopkracht beleidspakket D66, gemiddeld over 2013-2017

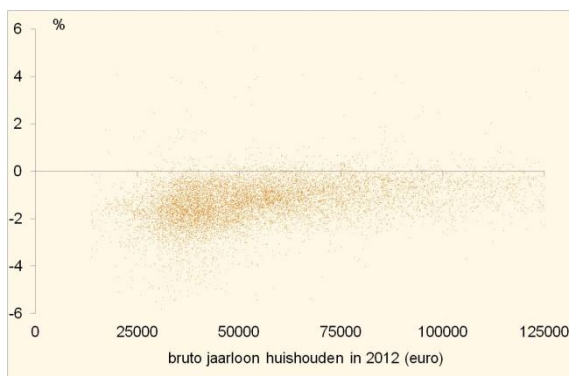
Bruto huishoudinkomen (b)	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
	Effect D66	Basis incl. D66	Effect D66	Basis incl. D66	Effect D66	Basis incl. D66	Effect D66	Basis incl. D66
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	-½	-1¼	-½	-½	-¾	-1¾		
175-350% WML	-½	-½	-½	-¼	-¾	-1¼	} -½	} -½
350-500% WML	-½	-½	} -¼	} -¼	} -½	} -¾		
> 500% WML	-½	-½						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} -¾	} -1¼	-1	-1¼	-¾	-1¼	} -1	} -1¼
> 120% WML			-½	-½	-½	-¾		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	-¾	-½	-¾	-½	} -½	} -1¼	} -½	} -1
> 120% AOW	-½	-1½	-¼	-1¼				
Alle inkomensbronnen	-½	-¾	-½	-½	-½	-1¼	-½	-¾
<p>(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties.</p> <p>(b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro.</p> <p>(c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.</p>								

Figuur 8.1 Spreiding koopkracht beleidspakket D66 (inclusief basispad) over 2013-2017³¹

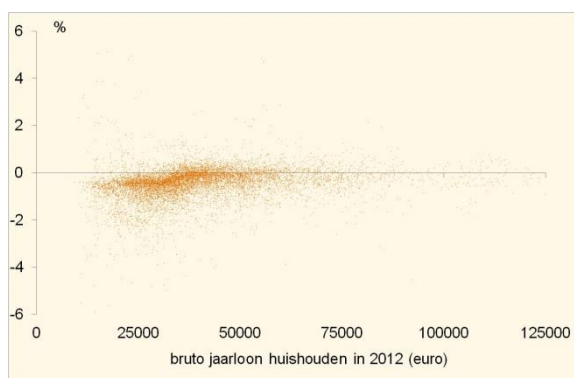
Werkende tweeverdieners

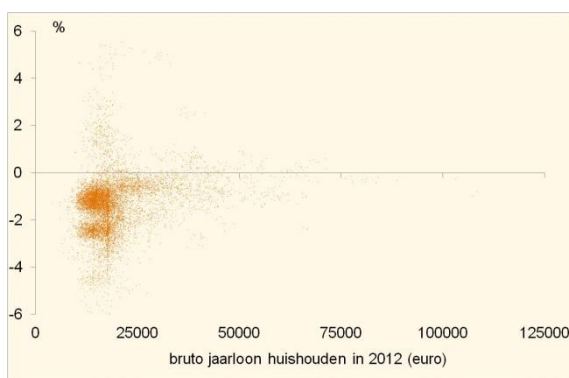
Werkende alleenverdieners

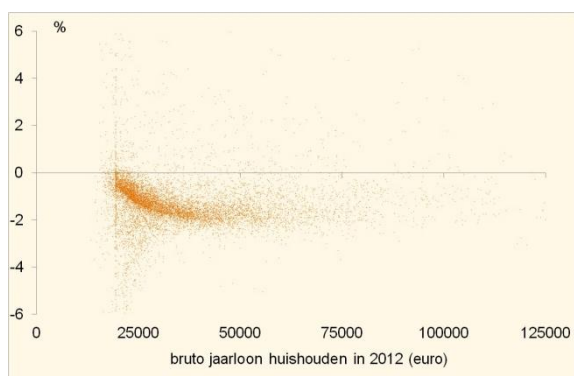
Werkende alleenstaanden

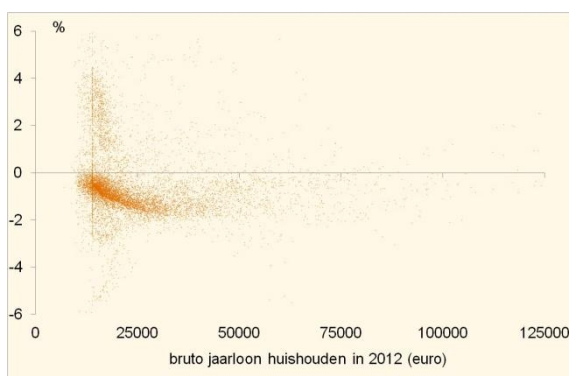
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

³¹ Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

8.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 8.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	D66
Werkgelegenheid (a)	1 ½
w.v. fiscaal	¼
sociale zekerheid	1 ¼
AOW-leeftijd	0
Participatie (b)	½
Werkloosheid	- ¾
Productiviteit (c)	0,0

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit.

D66 verlaagt de maximale duur van de WW-uitkering. Fiscale maatregelen zoals de verlaging van de belastingtarieven verlagen de belastingdruk en de beperking van de hypotheekrenteaftrek verhoogt de belastingdruk. De werkgelegenheid in arbeidsjaren neemt in totaal toe met 1½%. De werkloosheid daalt daarbij met ¾%-punt terwijl de participatiegraad met ½% van de potentiële beroepsbevolking stijgt. Het aantal gewerkte uren per werkzame persoon blijft ongeveer gelijk.

D66 verlaagt de maximale duur van de WW-uitkering naar twaalf maanden met recht op een vervolguitkering van maximaal zes maanden. De maatregelen leiden tot een toename van de werkgelegenheid met ¾% en een daling van de werkloosheid met ½%-punt.

D66 voert één regeling voor de onderkant van de arbeidsmarkt in. Het aantal WSW-plaatsen wordt verminderd, maar minder sterk dan volgens de voorgestelde Wet Werken naar Vermogen. Omdat personen die niet meer in aanmerking komen voor een WSW-plaats zich deels zullen terugtrekken van de arbeidsmarkt, betekent dit een daling van de werkgelegenheid. De Wajong wordt beperkt tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikte jongeren, en daardoor zullen meer jongeren gaan deelnemen aan de arbeidsmarkt. Verder komen er prikkels voor werkgevers om arbeidsgehandicapten aan te nemen en dat leidt tot een toename van de werkgelegenheid. De maatregelen op het gebied van sociale zekerheid (exclusief WW) verhogen de werkgelegenheid met ½%.

Het programma van D66 leidt tot een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd, maar de verhoging sluit op de lange termijn aan bij het Begrotingsakkoord. Enig flankerend beleid wordt gevoerd in de vorm vouchers voor re-integratie en scholing en een aannamebonus voor ouderen. De maatregelen hebben een gering effect op de werkgelegenheid en op de werkloosheid.

De verhoging van de arbeidskorting, de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de verlaging van de belastingtarieven verlagen de belastingdruk en stimuleren daarmee het

arbeidsaanbod en de werkgelegenheid. De beperking van de hypotheekrenteaftrek verhoogt de belastingdruk voor huiseigenaren. De terugsluis via de inkomstenbelasting verlaagt de marginale druk voor werkenden. Daarnaast leiden fiscale lastenverzwaringen, zoals de verhoging van de btw en BPM, tot lastenverzwaring. De kinderbijslag en het kindgebonden budget gaan op in een nieuwe regeling die sterker afhangt van het inkomen. Ook de introductie van een inkomensafhankelijk eigen risico voor zorgkosten verhoogt de effectieve marginale belastingdruk. Dit ontmoedigt de werkgelegenheid. De lasten van werkgevers zijn lager door de verlaging van de WW-premie. Dit heeft een opwaarts effect op de werkgelegenheid. Per saldo leiden de fiscale maatregelen tot een verhoging van de werkgelegenheid met ¼% en een geringe daling van de werkloosheid.

Op lange termijn daalt de werkloosheid met ¾%-punt. De WW-maatregelen leiden tot een daling met ½%-punt, terwijl de maatregelen op fiscaal gebied een kleine bijdrage leveren aan de verlaging van de werkloosheid.

8.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

D66 verbetert de houdbaarheid met 3,3% bbp. Een groot deel hiervan komt door de ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017. Om een aantal redenen is het effect op houdbaarheid van het D66-pakket groter. Voor een aantal maatregelen, zoals de ombuigingen in de sociale zekerheid en zorg en verlaging van de inkomstenbelasting is de opbrengst op lange termijn groter dan in 2017. Bij de sociale zekerheid nemen de collectieve uitgaven geleidelijk af door één nieuwe regeling voor de onderkant van de arbeidsmarkt, en het verlagen van de AOW-uitkering. Ook voor een aantal maatregelen in de sfeer van bereikbaarheid, zoals investeren in kilometerbeprijzing, zijn de investeringskosten op korte termijn groot. Ten slotte zorgt de toename van de werkgelegenheid, vooral door hervorming van de ontslagbescherming, voor een inverdieneffect waardoor de houdbaarheid met 0,4% bbp verbetert.

D66 bouwt de dubbele heffingskorting in het referentieminimumloon van de AOW af en verlaagt daarmee de AOW-uitkering. Mensen met een klein of zonder aanvullend pensioen zullen hiervoor compensatie ontvangen. Hierdoor verbetert de houdbaarheid met 0,4% bbp. D66 zet in op verdere beperking van de hypotheekrenteaftrek. Door de budgettaire opbrengst hiervan, die in de loop van de tijd geleidelijk toeneemt, verbetert de houdbaarheid met 0,2% bbp. Hierbij is rekening gehouden met een negatief effect van de woningmarktmaatregelen op de werkgelegenheid. De opbrengst van de beperking van de hypotheekrenteaftrek wordt door D66 aangewend voor lastenverlichting, waarmee het positieve effect op de houdbaarheid ongedaan wordt gemaakt.

De maatregelen in de zorg leiden tot een bezuiniging van 0,8% bbp in 2017. Grote maatregelen binnen de langdurige zorg zijn het afschaffen van de vergoeding voor huishoudelijke verzorging en het overhevelen van een deel van de zorg van de AWBZ naar de WMO. Voor de curatieve zorg zet D66 in op een extra volumereductie voor ziekenhuizen en introduceert zij een inkomensafhankelijk eigen risico. De structurele opbrengst van deze maatregelen is groter dan in 2017, omdat er in 2040 meer ouderen zijn die een beroep zullen

doen op collectief gefinancierde zorg. Dit vergrijzingseffect is vooral belangrijk in de langdurige zorg, die bij D66 goed is voor de helft van het ombuigingsbedrag.

Door het D66-programma slaat het houdbaarheidstekort om in een overschot van 2,2% bbp. Dit betekent dat geld gereserveerd wordt om in de toekomst negatieve schokken op te kunnen vangen, of voor toekomstige intensiveringen of lastenverlichting.

Tabel 8.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket D66

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	3,3	21
Stand incl. verbetering	2,2	14
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	2,1	14
Effecten na 2017	1,1	7
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	0,4	2
Woningmarkt	0,2	1
Zorg	1,1	7

8.7 Energie en klimaat

D66 intensiveert het beleid ten aanzien van hernieuwbare energie. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie toe tot 16%, zodat de EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) ruimschoots wordt gerealiseerd. Daarnaast intensiveert D66 het energiebesparingsbeleid voor de gebouwde omgeving, het verkeer en de industrie.

Door het maatregelpakket van D66 neemt de emissie van broeikasgassen af met 31 Mton, waarvan 6 Mton in de niet-ETS sectoren. Het pakket heeft geen effect op de realisatie van de EU-brede taakstelling voor de ETS sectoren. Voor de ETS sector geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Minder emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen daardoor meer emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

Tabel 8.9 **Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleidspakket D66 t.o.v. het basispad**

	Toename hernieuwbare energie aandeel in eindgebruik in %- punten	Reductie van broeikasgassen Totaal Niet-ETS sector ETS-sector		
		in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	7	31	6	25
w.v. hernieuwbare energie		23	2	21
energiesector		0	0	0
gebouwde omgeving		4	2	2
verkeer		2	2	0
industrie		2	0	1
landbouw		0	0	1
overig		0	0	0

Door afronding kunnen optellingen van subtotaal 1 Mton afwijken van het totaal.
 In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.
 De emissie in de niet-ETS sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.
 De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

De vermindering van broeikasgasemissies wordt grotendeels verklaard door de toename van het aandeel hernieuwbare energie, waardoor minder inzet van fossiele energie nodig is. De maatregelen die hier vooral aan bijdragen zijn:

- Een ruime verdubbeling van de beschikbare middelen voor stimulering van hernieuwbare energie via de SDE+.
- Het verplicht meestoken van biomassa (20%) in kolencentrales.
- Het vaststellen van de structuurvisie van wind op land. Verondersteld is dat hierdoor het te realiseren potentieel toeneemt van 4000 MW naar 6000 MW wind op land.
- Het tot 14% bijmengen van biobrandstoffen in motorbrandstoffen.
- Andere opties voor hernieuwbare energie, gericht op het bereiken van de ambitie van D66 om te komen tot een aandeel van 16% hernieuwbare energie in 2020.

Daarnaast verminderen de broeikasgasemissies als gevolg van energiebesparingsmaatregelen, waaronder het verlengen en beter handhaven van een verplichting tot het nemen van energiebesparingsmaatregelen met een terugverdientijd korter dan 7 jaar bij de utiliteitsbouw en de industrie op basis van de wet Milieubeheer, en de verplichting voor de sociale huursector om woningen te verbeteren tot minimaal label B in 2020. Bij het verkeer verminderen de broeikasgasemissies door de maatregelen die zijn beschreven bij het thema Bereikbaarheid, zoals de kilometerheffing.

D66 reduceert broeikasgassen en verhoogt het percentage hernieuwbare energie door de uitgaven voor energie en klimaat met 1,5 mld euro in 2020 te verhogen. Tegelijkertijd

verhoogt D66 de belastingen op energie en klimaat met 2,1 mld euro, waardoor de prikkel om broeikasgassen te reduceren verder toeneemt, en maakt D66 de belastingen voor verkeer en vervoer afhankelijk van het aantal kilometers.

8.8 Zorg

Bij de **langdurige zorg** wordt de uitvoering van zowel de intramurale, als de extramurale AWBZ, met uitzondering van de langdurige GGZ, overgeheveld naar gemeenten. De aanspraken krijgen de vorm van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. Dat wil ook zeggen dat uitvoering van de AWBZ door zorgverzekeraars (UAZ) niet doorgaat. D66 accepteert dat de zorg in de gemeente anders wordt ingevuld dan in de andere gemeente. Mede door het voorzieningenkarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren, in combinatie met een aanvullende taakstelling op de WMO levert dit een besparing op van 1,6 mld euro.

Daarnaast beperkt D66 de aanspraken bij de persoonlijke verzorging en de begeleiding door het verhogen van de norm voor gebruikelijke zorg van 60 naar 90 minuten per week. De huishoudelijke verzorging wordt afgeschaft, voor 50% van de gevallen wordt dit gecompenseerd. Het beperken van het aantal zorguren voor deze drie functies levert een besparing op van 1,2 mld euro.

Daarnaast gaat de eigen bijdrage AWBZ voor mensen met een vermogen omhoog. Zij gaan maximaal 90% van de zorgkosten zelf betalen. Dit levert 0,2 mld euro op. D66 verzacht de bezuinigingen op het PGB. Dit betekent een intensivering van 0,2 mld euro. Daarnaast stelt D66 0,1 mld euro binnen de WMO beschikbaar voor extra wijkverpleegkundigen.

De D66 wil de marktwerking in de **curatieve zorg** verder uitwerken langs de lijnen zoals beschreven in het rapport van de Task Force zorg. Het doel van deze maatregelen is dat zorgverzekeraars hun zorginkoop versterken en dat de zorg doelmatiger wordt. Hierbij worden het macrobeheersingsinstrument (MBI) en het specialistenbudget sterker ingezet om de groei in het volume in de ziekenhuiszorg terug te dringen van 2,5% naar 2%. Enkele specifieke maatregelen hierbij zijn dat D66 het aantal spoedeisende-hulpafdelingen wil beperken en een aantal prijsmaatregelen treft op het gebied van het no-show-beleid en het harmoniseren van de duur van de specialistenopleiding naar EU-maatstaven. Door deze maatregelen wordt 0,8 mld euro bespaard in 2017 en structureel 1,3 mld euro.

Met pakketmaatregelen wordt 0,5 mld euro bespaard. Via een strenger beleid bij toelating van nieuwe technologie, het verplaatsen van de restitutiepolissen naar de aanvullende verzekering en enkele pakketaanpassingen bespaart D66 op de kosten van het basispakket in de curatieve zorg. D66 wil daarnaast de honoraria van medisch specialisten met 0,1 mld euro beperken.

D66 kiest voor een inkomensafhankelijk **eigen risico** van gemiddeld 500 euro, waarbij voor lage inkomens het eigen risico gehandhaafd blijft op het huidige niveau. Hierdoor wordt inclusief de extra administratiekosten 0,8 mld omgebogen. Daarnaast wordt een eigen bijdrage van 25% van de kosten ingevoerd voor het bezoek aan de huisartsenpost. Dit levert nog 0,1 mld euro aan collectieve opbrengsten op.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2017 met 95.000 arbeidsjaren. Dat is 45.000 minder dan in het basispad.

8.9 Onderwijs

D66 intensiveert 2,2 mld euro op onderwijs en buigt 0,5 mld euro om. Per saldo komt dit neer op een netto intensivering van 1,7 mld euro.

De extra middelen gaan vooral naar scholing van leraren (0,4 mld euro), voor- en vroegschoolse educatie (0,2 mld euro), een verhoging van salarissen voor onderwijspersoneel en schoolleiders (0,2 mld euro) en prestatiebeloning in het onderwijs (0,2 mld euro). In het hoger onderwijs investeert D66 in een verlenging van de onderwijstijd (0,3 mld euro), kwaliteitsverbetering (0,0 mld euro in 2017 en 0,7 mld euro structureel vanaf 2035), excellentie (0,1 mld euro) en wordt het instellingscollegegeld voor tweede studies (0,1 mld euro) en de collegegeldverhoging voor langstudeerders afgeschaft (0,1 mld euro). Op het terrein van wetenschap investeert D66 in fundamenteel onderzoek door extra middelen beschikbaar te stellen voor NWO, onderzoeksfaciliteiten en succesvolle projecten van universiteiten en kennisinstellingen (totaal 0,3 mld euro). Daarnaast wordt ingezet op extra taal en rekenen voor achterstandsleerlingen (0,1 mld euro), de aanpak van voortijdig schoolverlaten door middel van intensieve begeleiding en financiële prikkels (0,1 mld euro), mentoring van startende docenten (0,1 mld euro) en een uitbreiding van de Inspectie van het Onderwijs (0,1 mld euro).

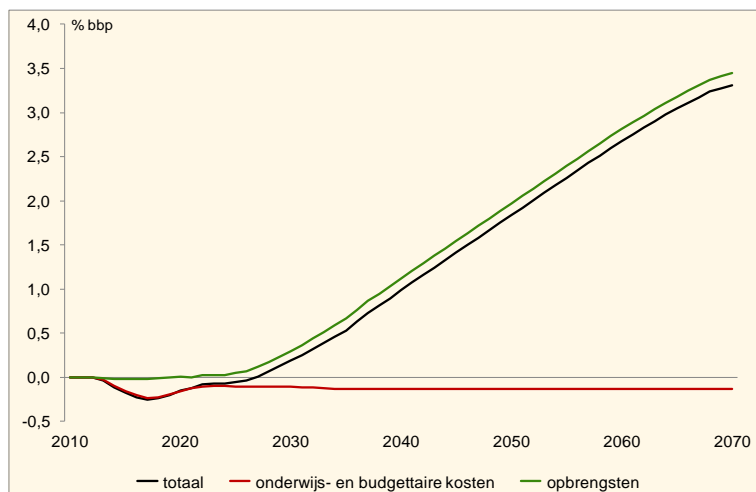
De belangrijkste ombuiging betreft de introductie van het sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs, waarbij de basisbeurs in zowel de bachelor- als de masterfase wordt vervangen door een lening. Deze maatregel geldt alleen voor nieuwe gevallen (0,1 mld euro in 2017 en 0,8 mld euro structureel vanaf 2035). Daarnaast buigt D66 om door het afschaffen van gratis schoolboeken (0,2 mld euro), de fusieprikkel voor scholen in krimpgebieden (0,2 mld euro) en het afschaffen van maatschappelijke stages (0,1 mld euro).

In de institutionele sfeer wil D66 prestatiebekostiging in het primair en voortgezet onderwijs invoeren. De eindtoets basisonderwijs wordt verplicht. Ook wil D66 toegankelijke informatie verschaffen over de kwaliteit van basisscholen aan ouders van leerlingen met een lage sociaaleconomische achtergrond.

Van het totaal aan maatregelen valt 1,4 mld euro in de categorie kansrijk, geheel bestaande uit intensiveringen. Het welvaartseffect van de introductie van het sociaal leenstelsel in de bachelor- en masterfase van het hoger onderwijs is onbekend. Deze maatregel zorgt voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en een (beperkte) daling van de deelname aan het hoger onderwijs.

Figuur 8.2 presenteert het netto lange-termijn bbp-effect van het pakket aan kansrijke maatregelen van D66 (inclusief de invoering van het sociaal leenstelsel).

Figuur 8.2 Effect van onderwijsmaatregelen D66 op bbp

De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Op lange termijn leidt het onderwijspakket van D66 tot een structurele stijging van het bbp met 3,5% ten opzichte van het basispad. Deze stijging wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de inzet op prestatiebekostiging, prestatiebeloning, scholing van leraren en voor- en vroegschoolse educatie. De eerste twee vereisen relatief weinig middelen waarmee op korte termijn een grote groep leerlingen bereikt kan worden. De laatste heeft relatief sterke effecten op een kleinere doelgroep. Aangezien deze middelen worden ingezet op jonge leerlingen, duurt het langer voordat de baten van deze maatregel gerealiseerd worden.

8.10 Innovatie

D66 intensiveert 0,5 mld euro op innovatie en buigt 0,6 mld euro om. Per saldo komt dit neer op een ombuiging van 0,1 mld euro. De voorgestelde beleidswijzigingen zijn met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

Van het extra geld dat naar innovatie gaat, heeft 0,4 mld euro een onbekend effect op de welvaart. Het betreft hier een nieuwe fiscale aftrekpost voor investeerders in durfkapitaal. De intensivering van 0,2 mld euro op de tki uit het topsectorenbeleid is niet-kansrijk. Het afschaffen van de innovatiebox levert een bezuiniging op van 0,6 mld euro. Deze maatregel is kansrijk.

De beleidsveranderingen van D66 zijn als geheel kansrijk voor de welvaart.

8.11 Woningmarkt

Maatregelen

Het woningmarktpakket van D66 richt zich voornamelijk op de fiscale behandeling van de eigen woning. De voorgenomen beperking van de hypotheekrenteaftrek tot annuïtaire hypotheek wordt anders dan in het Lenteakkoord ook van toepassing voor huishoudens die reeds een hypotheek hebben. D66 roept een overgangsregeling in het leven om deze huishoudens in de gelegenheid te stellen hun financiële arrangementen aan te passen. Ter compensatie van de kosten die hiermee gepaard gaan, stelt D66 in 2015 en 2016 0,1 mld euro beschikbaar. D66 beperkt de hypotheekrenteaftrek verder door het maximale tarief waartegen deze mag worden afgetrokken, in 22 jaar te beperken van 52% naar 30%. Ook het tarief van het eigenwoningforfait wordt beperkt.³² Nadat het nieuwe tarief van 30% is bereikt, wordt de eigen woning budgetneutraal overgeheveld van box 1 naar box 3 van de inkomstenbelasting. Ten slotte schaft D66 de overdrachtsbelasting met ingang van 2013 af voor starters. Vanaf 2017 wordt ook de overdrachtsbelasting voor doorstromers geleidelijk afgeschaft, hetgeen rond 2032 is voltooid.

Op de huurmarkt neemt D66 verschillende maatregelen om de huurtoeslag te versoberen, zoals het verhogen van de normhuur en het verlagen van de huurtoeslag tot aan de aftoppingsgrens. Hiermee bespaart D66 circa 0,3 mld euro.

D66 voorziet in enkele stimuleringsregelingen voor energiebesparing in zowel de koop- als de huursector. In de huursector roept D66 voor dit doel een voorfinancieringsfonds voor woningcorporaties in het leven. Voor particulieren introduceert D66 een energiebesparingsfonds. Ook introduceert D66 een fiscale stimulans voor binnenstedelijke verdichting. Deze maatregelen leiden tot extra aanbod van woningdiensten. Het gaat hier niet zo zeer om meer woningen, maar om een kwalitatief beter aanbod van woningen.

Ten slotte voert D66 een openruimteheffing in met een opbrengst van 0,2 mld euro. Het effect van deze heffing zal regionaal verschillen: grond is in dunbevolkte gebieden goedkoper. Als de heffing in heel Nederland gelijk is, dan heeft deze een grotere impact op de kosten van het bouwen in een dunbevolkt gebied dan in bijvoorbeeld de Randstad. Daarnaast hebben woningen in dunbevolkte gebieden in de regel een grotere oppervlakte, wat dit effect versterkt.

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in de tabel 8.10.

³² D66 sluit de budgettaire opbrengst van de beperking van de hypotheekrenteaftrek via de inkomstenbelasting en de overdrachtsbelasting terug. De terugsluis via de inkomstenbelasting is geen woningmarktmaatregel en is als zodanig hier niet meegenomen bij de analyse van de woningmarkteffecten.

Tabel 8.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket D66

	2017	structureel
	%bbp	
Welvaartswinst		0,1
EMU-saldo		0,2
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	-3,4	-0,7
Netto huur	1,3	1,3
Consumptie koopwoningen		-0,5
Consumptie huurwoningen		0,0
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		15,5

De versoering van de huurtoeslag heeft een beperkte invloed op de structurele hoogte van de netto woninghuren. De beperking van de hypotheekrenteaftrek gaat wat sneller dan is voorzien in het basispad. De plannen van D66 hebben daardoor op de korte termijn een drukkend effect op de koopwoningprijzen. Omdat de beperking van de fiscale subsidiëring van de eigen woning ook structureel wat verder gaat dan in het basispad - het subsidiepercentage op koopwoningen daalt door de maatregelen van D66 structureel van 16,6% naar 15,5% - is ook sprake van een drukkend effect op woningprijzen op lange termijn.

Op zowel de koop- als de huurmarkt worden enige inefficiënties weggenomen. Het eindbeeld van het woningmarktpakket van D66 genereert daardoor ten opzichte van het basispad een bescheiden welvaartswinst van 0,1% bbp. Het pakket leidt tot een budgettair voordeel van structureel 0,2% bbp (1,1 mld euro).³³

8.12 Bereikbaarheid

- D66 verruimt de werkkostenregeling zodat woon-werkverkeer met het ov weer onbelast vergoed kan worden.
- D66 bezuinigt in de periode 2013-2017 3,5 mld euro op de aanleg van wegen.
- D66 voert een kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens in van 5 cent per kilometer. Deze heffing wordt gedifferentieerd naar tijd, plaats en milieukeurmerken. De wegenbelasting (mrb, rijksdeel) en 50% van de bpm worden afgeschaft. Het gemiddelde tarief is zodanig gekozen dat deze maatregel structureel neutraal is voor het EMU-saldo.

³³ Dit bedrag is exclusief de terugsluis van de fiscale opbrengsten van de maatregelen via een verlaging van de inkomstenbelasting ter grootte van 1,8 mld euro in 2040.

- Voor vrachtwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd met een tarief van 15 ct/km. De investeringskosten worden betaald door de overheid. De mrb en het eurovignet voor vrachtwagens worden afgeschaft.
- Tevens wordt er een congestieheffing van 11 ct/km voor al het verkeer geheven.
- D66 wijzigt de tariefstructuur van de bpm waardoor over vervuilende auto's meer aanschafbelasting dient te worden betaald. De structurele opbrengst is gelijk aan 0,2 mld euro per jaar vanaf 2013. Hierdoor wordt de gemiddelde auto ten opzichte van het basispad in aanschaf ca 300 euro³⁴ duurder in 2020.
- De bijtelling van leaseauto's wordt naast de CO₂-uitstoot ook gekoppeld aan het aantal privékilometers of privégebruik dat met de auto wordt gereden. Deze maatregel geschiedt EMU-saldo neutraal.
- D66 draait de snelheidsverhoging op de ringwegen rond steden terug.
- D66 investeert 0,4 mld euro in extra (regionaal) spoor en onderhoud in de periode 2013-2017.
- D66 zet de ov-studentenkaart om in een trajectkaart.

Tabel 8.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket D66

Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)	
Verkeerseffecten	mutaties in %
Autogebruik	-15
OV-gebruik	5
Files op snelwegen	-47
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	0,61
Baten extra gebruik weg/ov (c)	-0,37

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
 (b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
 (c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

Het autogebruik neemt bij D66 af met 15%. Dit komt bijna volledig door de kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens.

Het ov-gebruik neemt toe met 5%. Dit komt doordat automobilisten door de kilometerheffing vaker met het ov zullen reizen en door het weer onbelast vergoeden van het woon-werkverkeer met het ov. Het omzetten van de ov-studentenkaart in een trajectkaart zorgt weer voor minder ov-gebruik.

Het aantal files neemt af, met 47%. De belangrijkste oorzaken zijn de congestieheffing en de kilometerheffing voor personenauto's, bestelwagens en vrachtwagens. Daartegenover staat dat de bezuiniging op de aanleg van wegen de filedruk (beperkt) doet toenemen.

De reistijdbaten weg/ov nemen per saldo toe met 0,61 mld euro per jaar. De belangrijkste verbetering in reistijdbaten komt door de kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens, gevolgd door de congestieheffing. De bezuinigingen op de aanleg van wegen verkleinen weer de reistijdbaten.

³⁴ Onder de aanname van 0,6 mln verkochte nieuwe personenauto's per jaar.

De afname van de baten voor het gebruik weg/ov met 0,37 mln ontstaat vooral door invoering van de kilometerheffing. Door de invoering maken de mensen minder gebruik van de auto. Daarnaast heeft het omzetten van de ov-studentenkaart een kleine afname in de baten voor het ov-gebruik tot gevolg.

In totaal nemen de bereikbaarheidsbaten toe met 0,24 mld euro per jaar.

8.13 Natuur

Algemeen beeld

D66 wil meer gebruik maken van de mogelijkheden die ruimtelijke ordening biedt om natuur- en landschapsdoelen te bereiken. Daarbij hebben zowel Rijk als provincies een taak, maar de regie ligt bij het rijk. De partij trekt extra middelen uit voor het beheer van bestaande natuur en voor de inrichting en de uitbreiding van de oorspronkelijke Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Ook wil D66 extra middelen besteden aan de natuur buiten de EHS. Door het maatregelpakket van D66 verbetert de biodiversiteit met 10 tot 15 procentpunten en gaat de belevingswaarde van natuur en landschap duidelijk vooruit.

Tabel 8.12 Natuur, effecten in 2020 van beleidspakket D66 t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	+10 tot 15
Belevingswaarde natuur en landschap	++
Uitgaven overheid in mld euro	+0,35

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.

De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- Extra 0,2 mld euro voor verwerving en inrichting van EHS-gronden;
- Extra 0,1 mld euro voor programmatische aanpak biodiversiteit buiten de EHS;
- Openruimte heffing.

Effecten op biodiversiteit

Met het maatregelpakket streeft D66 naar behoud en herstel van bestaande natuurgebieden en naar een optimalisatie van de EHS. Naast de extra middelen voor de aankoop, de inrichting en het beheer van natuurgebieden, zet D66 hiertoe 8.000 ha ruilgrond in. Deze gronden zijn in het verleden door de overheid gekocht om via kavelruil prioritaire knelpunten in de EHS te dichten en zijn nu nog in agrarisch gebruik. Over de inzet van deze grond is op dit moment nog geen besluit genomen. Inzet van deze extra ruilgronden en extra financiële middelen bespoedigen de realisatie van de EHS, omdat hierdoor niet eerst, zoals bij het grond-voor-grond-principe, ruil- en natuurgronden verkocht hoeven te worden voordat met de inrichting of de uitbreiding van de EHS kan worden begonnen. Dit heeft een positief effect op de biodiversiteit. Daarnaast is er voldoende geld beschikbaar voor het

uitvoeren van regulier beheer buiten de EHS en schenkt D66 extra aandacht aan de soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijnen die hun leefgebied buiten de EHS hebben. Dit voorkomt dat de biodiversiteit hier achteruitgaat. Uitbreiding van natuurgebieden vindt plaats op een wijze die maximaal bijdraagt aan de oplossing van verdrogingsproblemen in die gebieden. Ook reserveert het D66-programma extra geld voor andere anti-verdrogingsmaatregelen en voor agrarisch natuurbeheer rond de EHS om verdroging tegen te gaan. De biodiversiteit neemt met 10 tot 15 procentpunten toe. D66 stelt vanaf 2013 heffingen in op kunstmest, en vanaf 2017 komt er ook een heffing op bestrijdingsmiddelen en gaat de btw op vlees omhoog. De lastenverzwaringen voor de landbouw die hieruit voortvloeien (0,24 mld euro), wil D66 onder andere compenseren door subsidiëring van duurzame vormen van mestverwerking en, vanaf 2017 en parallel aan de heffing op bestrijdingsmiddelen, door uitbreiding van fiscale regelingen zoals de milieu-investeringsaftrek (totaal 0,3 mld euro).

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

De investeringen in de uitbreiding van de EHS, gecombineerd met de investeringen in het landschapsbeheer en het agrarisch natuurbeheer, zorgen voor het behoud en een versterking van het groene karakter van het landelijk gebied. Ook stelt D66 middelen beschikbaar voor het onderhoud van circa 75% van de opgaande begroeiing zoals houtwallen en singels in particulier bezit in het buitengebied. Al deze maatregelen komen de belevingswaarde van natuur en landschap ten goede. Daarnaast stimuleert D66 het binnenstedelijk bouwen en de herstructurering van bedrijventerreinen en kantoorgebouwen, door dit fiscaal aantrekkelijk te maken. D66 maakt bebouwing van het open gebied duurder door een openruimteheffing. Tezamen verlagen deze maatregelen de druk om te bouwen in open gebied. Ook dit heeft een positief effect op de belevingswaarde.

9 GroenLinks

9.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van GroenLinks verbetert het EMU-saldo in 2017 met 15 mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingssaldo komt voort uit lagere uitgaven en een netto lastenverzwaring. GroenLinks laat het tekort in 2013 nog onveranderd ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt GroenLinks per saldo $9\frac{3}{4}$ mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Netto wordt het meest omgebogen bij sociale zekerheid en zorg. De grootste netto intensivering betreft onderwijs. In reële termen groeien de overheidsuitgaven na verwerking van het beleidspakket niet.

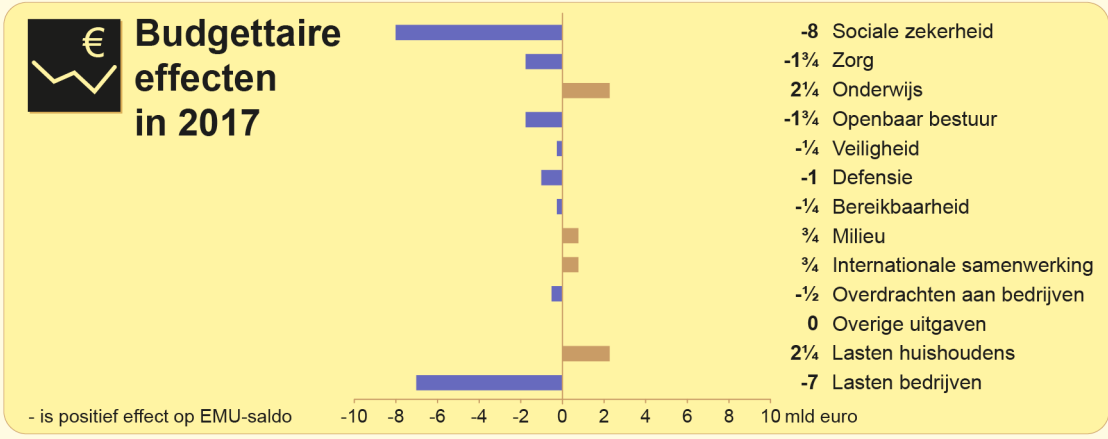
Op de **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** wordt ten opzichte van het basispad per saldo nagenoeg niet omgebogen. GroenLinks buigt $1\frac{3}{4}$ mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan $\frac{1}{2}$ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en $1\frac{1}{4}$ mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden. Dit is de maximale bezuiniging die door het CPB voor de komende kabinetsperiode voor mogelijk wordt gehouden op openbaar bestuur (inclusief ombuigingen op het ambtenarenapparaat in andere functies 2 mld euro in 2017 en $2\frac{1}{2}$ mld euro structureel). Het CPB tekent aan dat deze besparingen alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar zijn en zullen leiden tot minder dienstverlening.

GroenLinks wil per saldo $\frac{1}{4}$ mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. De partij buigt met name om op de apparaatskosten ($\frac{1}{4}$ mld euro). De partij trekt met name extra geld uit voor stadswachten ($\frac{1}{4}$ mld euro). Per saldo wil GroenLinks de **defensie-uitgaven** terugbrengen met 1 mld euro, met name door implementatie van onderdelen van variant G uit Heroverwegingsrapport 20.

De uitgaven aan **bereikbaarheid** nemen af met $\frac{1}{4}$ mld euro. Ombuigingen op de aanleg van wegen ($1\frac{1}{2}$ mld euro) vallen vrijwel weg tegen hogere uitgaven aan het ov en de investeringskosten voor de invoering van een kilometerheffing.

GroenLinks wil in 2017 ten opzichte van het basispad per saldo $\frac{3}{4}$ mld euro meer uitgeven aan **milieu**. De partij trekt met name extra middelen uit voor de inrichting van de Ecologische Hoofdstructuur maar ook voor natuur buiten de EHS ($\frac{3}{4}$ mld euro). De belangrijkste ombuiging betreft de afschaffing van de stimuleringsregeling duurzame energie (SDE+). Voor het EMU-saldo pakt deze maatregel evenwel neutraal uit, omdat tegelijkertijd ook de heffing voor afnemers waaruit de SDE+ wordt betaald, wordt afgeschaft.

Alle veranderingen zijn weer-gegeven als effecten van het beleidspakket t.o.v. het basispad.

Financieel

- Verbetering houdbaarheid (2017, % bbp): 3,2
- Verbetering EMU-saldo (2017, % bbp): 1,0
- Koopkracht huishoudens (gecumuleerd, 2017, %): 2 1/2
- Saldo lopende rekening (2017, % bbp): 0,2

Werk

- Structurele werkgelegenheid (2040, %-punt): 2 1/4
- Werkloosheid (2017, % van de beroepsbevolking): 1,1

Energie en klimaat

- Reductie broeikasgassen (2020, Mton CO₂): 63
- Aandeel hernieuwbare energie (2020, %-punt): 9

Onderwijs en innovatie

- Bbp-effect onderwijs (structureel, %): 1,0
- Innovatie (verwacht effect): ?

Natuur

- Biodiversiteit (2020, %-punt): 20 à 25

Verkeer

- Files op snelwegen (2020, %): -67
- Autogebruik (2020, %): -22
- OV-gebruik (2020, %): 20

Zorg

- Eigen betaling per verzekerde (2013, euro): 90
- Meer (+) of minder (-) marktwerking in de curatieve zorg: +/-

Wonen

- Woningmarkt - welvaartswinst (structureel, % bbp): 0,7
- Prijsverandering koopwoningen (2017, %): -7
- Verandering netto huur (2017, %): 6

GroenLinks wil per saldo 2¼ mld euro intensiveren in het **onderwijs**. De belangrijkste intensivering betreft het afschaffen van de langstudeerboete (½ mld euro). De belangrijkste ombuiging betreft de afschaffing van de gratis schoolboeken (¼ mld euro).

In de **zorg** buigt GroenLinks per saldo 1¾ mld euro om ten opzichte van het basispad. Zie paragraaf 9.8.

Aan **sociale zekerheid** wordt 8 mld euro minder uitgegeven. De grootste ombuiging betreft de afschaffing van de zorgtoeslag (5¾ mld euro). Voor het EMU-saldo pakt deze maatregel evenwel neutraal uit, omdat met de opbrengst de ZVW-premies worden verlaagd.

De kinderbijslag wordt inkomensafhankelijk gemaakt (1¼ mld euro). Ook versnelt de partij de verhoging van de AOW-leeftijd. Deze gaat naar 66 in 2016 en naar 67 in 2020 (1 mld euro). In het basispad is dat 65,5 jaar in 2017 en 66 jaar in 2019. De grootste intensivering betreft de invoering van een vouchersysteem voor langdurig werklozen (¾ mld euro).

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2017 per saldo ½ mld euro minder besteed. Tegenover ½ mld euro aan ombuigingen op het topsectorenbeleid staat de invoering van een beloningsregeling voor toegepast onderzoek. GroenLinks wil per saldo ¾ mld euro meer uitgeven aan **internationale samenwerking** door het budget voor ontwikkelingssamenwerking te verhogen. De **overige uitgaven** blijven per saldo nagenoeg gelijk. GroenLinks buigt iets om via grondverkoop. Daartegenover staan met name extra uitgaven aan inburgering.

Tabel 9.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket GroenLinks t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensiveringen	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		% per jaar		
Arbeidsvoorwaarden		0			
Openbaar bestuur	-3¼	-1¾	-5	-1	-1½
Veiligheid	-½	-¼	-¾	-¾	-1¼
Defensie	-¼	-1	-1½	-1	-4½
Bereikbaarheid	-1	-¼	-1¼	-2	-2¼
Milieu		¾			
Onderwijs	¾	2¼	3	½	1¾
Zorg	11	-1¾	9¼	3¼	2¾
Sociale zekerheid	5	-8	-3	1¼	-¾
Overdrachten aan bedrijven	-1½	-½	-2	-3¼	-4½
Internationale samenwerking	1¼	¾	2	1¾	2¾
Overig		0			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11½	-9¾	1½	¾	0

Het beleidspakket van GroenLinks vermindert de **werkgelegenheid** in de sector overheid in 2017 met 5000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op ¾% per jaar, onveranderd ten opzichte van het basispad. In de zorg daalt de werkgelegenheid met 15.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee met 2½ % per jaar, tegen 2¾% per jaar in het basispad.

Tabel 9.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket GroenLinks t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangs- positie	Basispad	Effect beleids- pakket	Basispad inclusief beleids- pakket	Basispad	Basispad inclusief beleids- pakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren				% per jaar	
Sector overheid	1048	-42	-5	-47	-3%	-1
Zorg	967	142	-15	127	2%	2½
Overheid en zorg	2015	101	-20	81	1	¾

GroenLinks verzwaart de EMU-relevante lasten in 2017 per saldo met 5¼ mld euro ten opzichte van het basispad. De lasten dalen voor gezinnen en stijgen voor bedrijven. In de **belastingen op milieu** voert GroenLinks ten opzichte van het basispad een netto lastenverzwaring door van 11½ mld euro. De grootste verzwaring betreft de invoering van een belasting voor bedrijven werkzaam in sectoren die niet onder het ETS vallen (3½ mld euro). De grootste lastenverlichting is de invoering van een extra fiscale aftrek voor innovaties die bijdragen aan emissiereductie (½ mld euro).

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 13½ mld euro teruggebracht. De grootste verlichting vormt een verlaging van tarieven in de eerste en tweede schijf van de inkomstenbelasting (5¾ mld euro). De grootste verzwaring betreft een beperking in de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies (Witteveenkader)(2 mld euro).

De **lasten op vermogen en winst** gaan met 6 mld euro omhoog. De belangrijkste verzwaring betreft de invoering van een heffing voor bestaande bebouwing (2½ mld euro).

GroenLinks verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 1¼ mld euro. Met name door de verhoging van de assurantiebelasting naar het niveau van de btw (1¼ mld euro). De belangrijkste verlichting is de afschaffing van de overdrachtsbelasting voor starters (¼ mld euro)

Tabel 9.3 Belasting- en sociale premiemaatregelen van beleidspakket GroenLinks t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		
Milieu	1½	11½	13
Inkomen en arbeid	8¾	-13½	-5¼
Vermogen en winst	1½	6	7½
Overig	3½	1¼	4¾
Totaal EMU-relevante lasten	14½	5¼	19¾
w.v. gezinnen	8¾	-2¼	6¾
bedrijven	5¾	7	12¾
buitenland	0	¼	¼

9.2 Macro-economische effecten

GroenLinks vermindert de EMU-relevante uitgaven in 2017 met 9¾ mld euro. Een klein deel daarvan betreft de overheidsbestedingen, die 0,1%-punt per jaar minder groeien dan in het basispad. Vooral de inkomensoverdrachten komen lager uit, met name door het afschaffen van de zorgtoeslag. Daartegenover staat dat de premies voor de ziektekostenverzekering worden verlaagd. Daarnaast verkort het pakket de WW-duur, verhoogt de AOW-leeftijd en voert een inkomensafhankelijke kinderbijslag in. De consumptie van huishoudens groeit gemiddeld 0,2%-punt per jaar minder, vooral vanwege 7% lagere huizenprijzen en de verhoging van belastingen op productie en consumptie. De investeringen van bedrijven komen 1,1%-punt lager uit als gevolg van lastenverzwaringen voor bedrijven. De totale EMU-relevante lasten stijgen met 5¼ mld euro. In totaal groeit het bbp jaarlijks met 0,4%-punt minder dan in het basispad.

Tabel 9.4 Macro-economische effecten beleidspakket GroenLinks, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	-0,4	1
Consumptie huishoudens	¼	-0,2	0
Overheidsbestedingen	½	-0,1	½
Investeringen bedrijven	3¼	-1,1	2
Uitvoer goederen en diensten	4	-0,2	4
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	0,9	3¼
Consumptieprijis	2	1,0	3¼
Reële arbeidskosten marktsector	1¼	-0,5	1¼
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,2	0
w.v. marktsector	-¼	-0,2	-½
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	1,1	6¼
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¼	0,8	81½
Saldo lopende rekening (%bbp)	9¼	0,2	9½

Het arbeidsaanbod neemt door het pakket van GroenLinks in 2017 toe met 110.000 personen. Dit komt vooral door een netto lastenverlichting op inkomen en arbeid, de invoering van een quotum voor arbeidsongeschikten en AOW-maatregelen. Daar staat tegenover dat de deeltijdfactor 1,5%-punt toeneemt. De hogere deeltijdfactor verlaagt het arbeidsaanbod in uren. De werkgelegenheid bij de overheid en zorg neemt met 20.000 arbeidsjaren af door het pakket. Ook de werkgelegenheid bij de marktsector daalt door de lastenverzwaringen. Per saldo komt de werkloosheid in 2017 1,1%-punt hoger uit.

De prijzen komen hoger uit dan in het basispad. Een deel wordt verklaard door de 6½% hogere huren. Daarnaast leiden de hogere belastingen op productie en consumptie tot prijsstijgingen. De hogere prijzen hebben ook een opwaarts effect op de lonen. De

uitvoerprijs neemt meer toe, waardoor het volume van de uitvoer lager is dan in het basispad. Het saldo op de lopende rekening verbetert iets omdat het uitvoersaldo toeneemt. Het invoervolume neemt af door het pakket vanwege het lagere bbp-volume.

9.3 Overheidstekort en overheidsschuld

Door het pakket is er minder werkgelegenheid, meer werkloosheid en een lager volume aan bbp. Deze doorwerking zorgt er voor dat het EMU-saldo in 2017 minder verbetert dan de initiële netto impuls van 15 mld euro of 2,4% bbp. Er zijn vooral negatieve inverdieneffecten van de belastingverhogingen op productie en consumptie. De totale inverdieneffecten zijn -1,4% bbp. Hier in zit ook de negatieve effecten van de hogere huren en 7½% lagere huizenprijzen. Het pakket laat de EMU-schuld als percentage van het bbp dalen. Dit komt omdat het tekort vanaf 2014 kleiner wordt, maar ook omdat het nominale bbp hoger uitkomt dan in het basispad.

Tabel 9.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket GroenLinks, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	0,0	0,6	1,1	1,8	2,4
Inverdieneffecten van het pakket	-0,1	0,1	-0,3	-1,0	-1,4
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-3,0	-2,5	-1,8	-1,9	-1,6
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	-0,8	-2,0	-3,4	-4,0	-4,8
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	72,1	71,5	70,6	70,3	69,4

9.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- uitstellen van de afbouw dubbele algemene heffingskorting in referentieminimumloon tot 2017
- verhogen huurtoeslag
- omzetten van een deel van de nominale Zvw-premie in een inkomensafhankelijke premie waarbij de zorgtoeslag vervalt (voordelig voor lage inkomens)
- inkomensafhankelijk eigen risico (voordelig voor lage inkomens)
- gedeeltelijk terugdraaien van het belasten van de reiskostenvergoeding
- hogere ouderenkorting voor lagere inkomens
- verlagen tarieven box 1 en verlenging derde schijf
- arbeidskorting verhogen voor lage inkomens
- verhogen kinderopvangtoeslag

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- inkomensafhankelijke kinderbijslag
- omzetten van een deel van de nominale Zvw-premie in een inkomensafhankelijke premie waarbij de zorgtoeslag vervalt (nadelig voor hoge inkomens)
- inkomensafhankelijk eigen risico (nadelig voor hoge inkomens)
- correctie van het toetsingsinkomen bij toeslagen voor hypotheekrenteaf trek en het eigenwoningforfait
- arbeidskorting verlagen voor hogere inkomens
- invoeren van maximum inkomensgrens voor koopkrachtaanvulling AOW'ers (MKOB) en AOW-partnertoeslag
- invoeren van een vijfde schijf in box 1
- versneld afschaffen hypotheekrenteaf trek
- fiscaliseren AOW
- versnelde afbouw overdraagbaarheid algemene heffingskorting
- invoeren tweede schijf vermogen in box 3
- afschaffen gratis schoolboeken

Het programma van GroenLinks heeft een neutraal effect op de reële loonontwikkeling in de marktsector. Zowel de lonen als de prijzen stijgen meer dan in het basispad. Verscheidene belasting- en accijnsverhogingen, waaronder die van de accijns op brandstoffen, de assurantiebelasting en de heffing op de bestaande bouw, hebben een opwaarts effect op de inflatie. De inflatieontwikkeling wordt gevolgd door de loonontwikkeling in de marktsector.

Alle huishoudens hebben voordeel van het verlagen van de tarieven in box 1. Het gedeeltelijk omzetten van de nominale Zvw-premie in een inkomensafhankelijke premie is gunstig voor de lage inkomens, maar ongunstig voor de hoge inkomens. Hetzelfde geldt voor het inkomensafhankelijk eigen risico. Het versneld beperken van de hypotheekrenteaf trek en het invoeren van een tweede schijf in box 3 treft ook vooral de hogere inkomens, maar ook gepensioneerden met een eigen woning of een hoog eigen vermogen. Hogere inkomens hebben echter een positief koopkrachteffect van het verlengen van de derde schijf in box 1. De correctie voor de hypotheekrenteaf trek op het toetsingsinkomen voor toeslagen treft vooral de middeninkomens.

Het gedeeltelijk terugdraaien van het belasten van de reiskostenvergoeding is gunstig voor werknemers. De werknemers met lage tot middeninkomens hebben voordeel van de verhoging van de arbeidskorting, voor werknemers met hoge inkomens is deze juist verlaagd. Werknemers die gebruik maken van de kinderopvangtoeslag ondervinden een positief koopkrachteffect van de verhoging hiervan.

Uitkeringsgerechtigden hebben voordeel van het uitstellen van de afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon tot 2017.

Het invoeren van maximuminkomensgrenzen voor de AOW-partnertoeslag en de MKOB heeft een negatief koopkrachteffect voor gepensioneerden met een hoger inkomen.

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

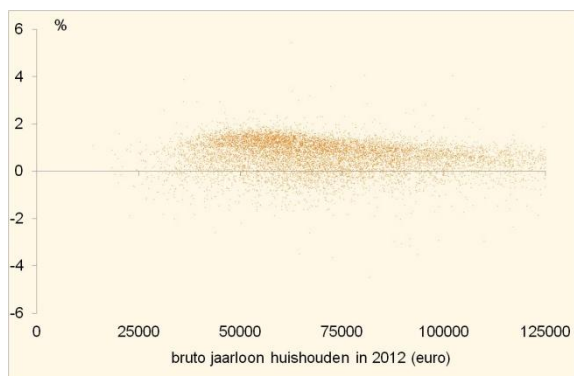
Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer de snellere verhoging van de AOW-leeftijd, de versoering van de WW en het beperken van het Witteveenkader. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren of omdat de betreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel. Dit betreft onder meer de verlaging van het collegegeld, het terugdraaien van de langstudeerboete en het vervallen van de overdrachtsbelasting voor starters, deze hebben een gunstig effect op de koopkracht. De versoering van de AWBZ, de verhoging van de schenk- en erfbelasting en de verhoging van het tarief in box 2 hebben een ongunstig effect op de koopkracht.

Tabel 9.6 Ex post koopkracht beleidspakket GroenLinks, gemiddeld over 2013-2017

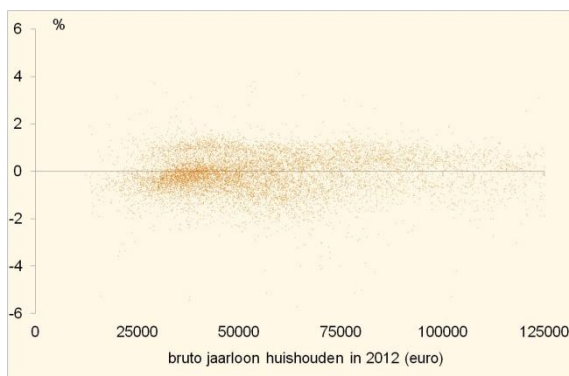
	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
Bruto huishoudinkomen (b)	Effect	Basis	Effect	Basis	Effect	Basis	Effect	Basis
	GL	incl. GL	GL	incl. GL	GL	incl. GL	GL	incl. GL
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	1¼	¾	1	1	½	-½		
175-350% WML	1¼	1	½	¾	½	0	} ¾	} ¾
350-500% WML	½	¾	} ¼	} ½	} ¼	} 0		
> 500% WML	¼	½						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} 1	} ¼	½	¼	¼	-½	} ½	} ¼
> 120% WML			¼	¼	½	¼		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	½	¾	¼	½	} -¼	} -1	} 0	} -¼
> 120% AOW	0	-¾	-¾	-1¼				
Alle inkomensbronnen	½	½	½	½	½	-¼	½	½
(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties. (b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro. (c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.								

Figuur 9.1 Spreiding koopkracht beleidspakket GroenLinks (inclusief basispad) over 2013-2017³⁵

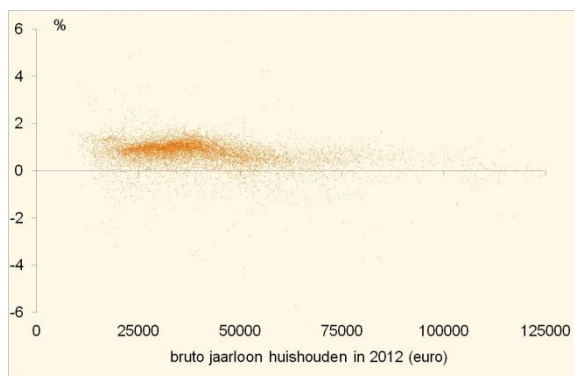
Werkende tweeverdieners

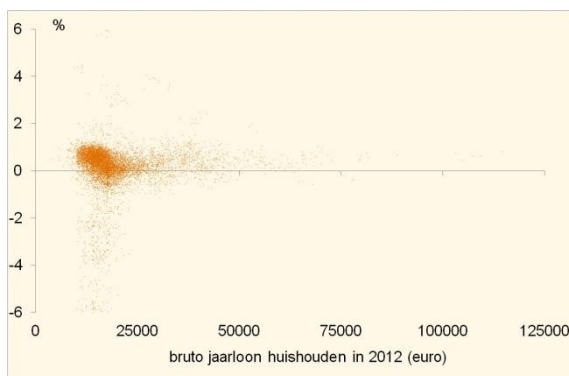
Werkende alleenverdieners

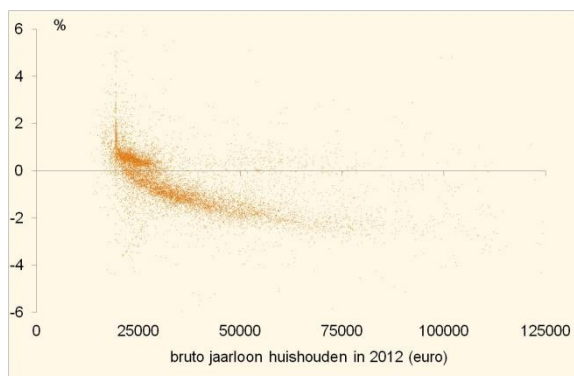
Werkende alleenstaanden

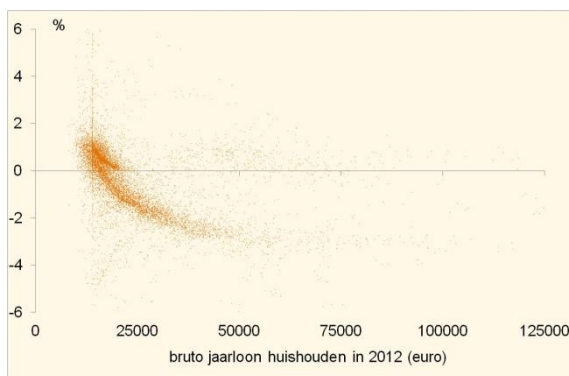
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

³⁵ Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

9.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 9.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	GroenLinks
Werkgelegenheid (a)	2 ¼
w.v. fiscaal	¾
sociale zekerheid	1 ½
AOW-leeftijd	0
Participatie (b)	1 ¾
Werkloosheid	-1 ¾
Productiviteit (c)	0,0

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit.

GroenLinks verlaagt de maximale duur van de WW-uitkering naar 12 maanden. Daarnaast wordt de werkgelegenheid beïnvloed door diverse fiscale maatregelen. Zo maken de verhoging van de arbeidskorting en de verlaging van de tarieven in de eerste twee schijven werken financieel aantrekkelijker. Daarentegen maken de verhoging van de WW-uitkeringen en de beperking van de hypotheekrenteaftrek werken financieel minder aantrekkelijk. Per saldo stijgt de werkgelegenheid in arbeidsjaren met 2¼%. De participatiegraad stijgt met 1¾% van de potentiële beroepsbevolking terwijl de werkloosheid daalt met 1¾%-punt. Daarnaast wordt er meer in deeltijd gewerkt.

Met betrekking tot ontslagbescherming en de financiële verantwoordelijkheid van werkgevers voor de eerste zes maanden WW volgt GroenLinks het Begrotingsakkoord. De WW-uitkering wordt verhoogd naar 90% in de eerste zes maanden en naar 80% van het laatst verdiende loon in de tweede zes maanden waarbij het maximumdagloon wordt verlaagd naar het modale loon. Samen met de verlaging van de maximale duur leidt dit tot een toename van de werkgelegenheid met ½% en een daling van de werkloosheid met ½%-punt.

De beperking van de Wajong tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikten leidt tot meer arbeidsaanbod en werkgelegenheid. Ook het quotum voor arbeidsgehandicapten zorgt voor meer werkgelegenheid evenals de participatiecontracten. De maatregelen op het gebied van de sociale zekerheid (exclusief WW) leiden samen tot een toename van de werkgelegenheid van 1%.

De AOW-leeftijd wordt eerder verhoogd, maar de uiteindelijke verhoging is in lijn met het Begrotingsakkoord. Vouchers voor langdurige werklozen dienen als flankerend beleid om mensen naar werk te begeleiden. De maatregelen hebben een beperkt effect op de werkgelegenheid en op de werkloosheid op lange termijn.

Een aantal fiscale maatregelen heeft effect op de belastingdruk en samen hebben de maatregelen een positief effect op de werkgelegenheid in arbeidsjaren. De nominale Zvw-

premie wordt verlaagd naar 400 euro en wordt opgebracht door de afschaffing van de zorgtoeslag en de invoering van een inkomensafhankelijke zorgpremie voor inkomens vanaf WML. Zowel het eigen risico voor zorgkosten als de kinderbijslag voor inkomens vanaf modaal worden inkomensafhankelijk. Per saldo verhogen deze maatregelen de marginale druk, wat uitmondt in een lagere werkgelegenheid. De beperking van de hypotheekrenteaf trek zorgt voor een hogere belastingdruk voor huiseigenaren. De terugsluis via een verhoging van de arbeidskorting verlaagt daarentegen de marginale druk voor werkenden. De btw en allerlei milieuheffingen worden aangepast zodat ze tot een lastenverzwaring leiden, wat de werkgelegenheid verlaagt. Ook de bankenbelasting zorgt voor minder werkgelegenheid. De aftopping van de pensioenopbouw verhoogt eveneens de belastingdruk en verlaagt daarmee de werkgelegenheid. Daar staat tegenover dat hogere subsidies voor kinderopvang tot meer werkgelegenheid leiden. De inkomensafhankelijke arbeidskorting zorgt ervoor dat meer personen participeren op de arbeidsmarkt, maar dat werkzame personen tegelijkertijd meer in deeltijd gaan werken. De daling van de WW-premie, de verlaging van de tarieven in de eerste twee schijven en de inkomensafhankelijke arbeidskorting verhogen de werkgelegenheid. Per saldo leiden de fiscale maatregelen tot een verhoging van de werkgelegenheid in arbeidsjaren met $\frac{3}{4}\%$. Werkzame personen gaan meer in deeltijd werken en de werkloosheid daalt door de fiscale maatregelen met $1\frac{1}{4}\%$ -punt.

Op lange termijn daalt de werkloosheid met $1\frac{3}{4}\%$ -punt. De WW-maatregelen leiden tot een daling met $\frac{1}{2}\%$ -punt, terwijl de maatregelen op fiscaal gebied de werkloosheid verlagen met $1\frac{1}{4}\%$ -punt.

9.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

GroenLinks verbetert de houdbaarheid met 3,2% bbp, vooral door de ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017. GroenLinks neemt structurele maatregelen voor aanvullende pensioenen en de woningmarkt, maar wendt de opbrengst van de laatste aan voor verhoging van de arbeidskorting. Op het terrein van milieu en bereikbaarheid heffen de structurele effecten van een aantal maatregelen elkaar op. Enerzijds neemt de opbrengst van de invoering van een milieuaafhankelijke uitstootbelasting voor vrachtwagens na 2017 toe, anderzijds wordt door GroenLinks meer geïnvesteerd in het spoor, wat op termijn juist tot hogere uitgaven leidt. Ten slotte wordt de Wajong beperkt en loopt de opbrengst van de ombuigingen in de zorg door de vergrijzing geleidelijk op.

GroenLinks neemt een aantal maatregelen ten aanzien van de fiscale behandeling van pensioenen. Door verdere fiscalisering gaan gepensioneerden meer meebetalen aan de AOW. Voor de aanvullende pensioenen wordt de fiscale aftrekbaarheid beperkt tot een inkomen van anderhalf keer modaal en met een lager toegestaan opbouwpercentage. Samen met een aantal kleinere maatregelen leidt dit tot een verbetering van de houdbaarheid met 0,3% bbp. GroenLinks zet in op verdere versoering van de hypotheekrenteaf trek en neemt via de introductie van een verhuurdersbelasting ook maatregelen voor de huurmarkt. Dit zorgt voor een verbetering van de houdbaarheid met 1,2% bbp, waarbij rekening is gehouden met een negatief werkgelegenheidseffect vanuit de woningmarktmaatregelen. De opbrengst van

de woningmarktmaatregelen wordt door GroenLinks teruggesluisd via een verhoging van de arbeidskorting, waarmee het positieve effect op de houdbaarheid ongedaan wordt gemaakt. De maatregelen in de zorg leiden in 2017 tot een netto bezuiniging van 0,3% bbp, vooral in de curatieve zorg. Zo wordt ingezet op volumereductie voor specialisten en ziekenhuizen en op stringenter pakketbeleid. Bij de langdurige zorg zet GroenLinks in op uitbreiding van de WMO, door het overhevelen van een deel van de AWBZ-zorg en het inzetten van extra wijkverpleegkundigen. Door de vergrijzing is de structurele opbrengst van deze maatregelen groter dan in 2017, omdat er in 2040 meer ouderen zijn die een beroep zullen doen op collectief gefinancierde zorg.

Door het GroenLinks-programma slaat het houdbaarheidstekort om in een overschot van 2,1% bbp. Dit betekent dat geld gereserveerd wordt om in de toekomst negatieve schokken op te kunnen vangen, of voor toekomstige intensiveringen of lastenverlichting.

Tabel 9.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket GroenLinks

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	3,2	21
Stand incl. verbetering	2,1	13
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	2,3	15
Effecten na 2017	0,8	6
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	0,3	2
Woningmarkt	1,2	8
Zorg	0,4	3

9.7 Energie en klimaat

GroenLinks intensificeert het beleid ten aanzien van hernieuwbare energie. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie toe met 9%-punt. De EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) wordt daarmee ruimschoots gerealiseerd.

De emissie van broeikasgassen neemt af met 63 Mton, waarvan 13 Mton in de niet-ETS-sectoren. Het pakket heeft geen effect op de realisatie van de E-Ubrede taakstelling voor de ETS sectoren. Voor de ETS sectoren geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Minder emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen daardoor meer emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

Tabel 9.9 **Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleidspakket GroenLinks t.o.v. het basispad**

	Toename hernieuwbare energie aandeel in eindgebruik in %-punt	Reductie van broeikasgassen		
		Totaal	Niet-ETS-sector	ETS-sector
		in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	9	63	13	50
w.v. hernieuwbare energie		25	2	23
energiesector		20	0	20
gebouwde omgeving		8	5	3
verkeer		3	3	0
industrie		6	1	4
landbouw		0	0	1
overig		1	1	0

Door afronding kunnen optellingen van subtotaal 1 Mton afwijken van het totaal.
 In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.
 De emissie in de niet-ETS-sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.
 De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

GroenLinks voert voor energiebedrijven een hybride verplichting in om in 2020 18% van het eindgebruik uit hernieuwbare bronnen te halen. Verondersteld is dat dit aandeel onder andere wordt gerealiseerd door het verplicht meestoken van biomassa (20%) in kolencentrales; door het tot 14% bijmengen van biobrandstoffen in motorbrandstoffen; en uitbreiding van wind op zee. Door het vaststellen van de structuurvisie van wind op land neemt het opgesteld vermogen voor wind op land toe van 4000 MW naar 6000 MW in 2020. De toename van hernieuwbare energie draagt fors bij aan de vermindering van broeikasgasemissies. Andere maatregelen die daar aan bijdragen zijn:

- Het invoeren van een kolenbelasting die zo hoog is dat de elektriciteitsproductie door kolencentrales wegvalt. Als gevolg hiervan gaan gascentrales meer elektriciteit produceren en neemt de import van elektriciteit toe. Verondersteld is dat voor de hierboven genoemde biomassameestookverplichting biomassacentrales worden gebouwd.
- Het inzetten op energiebesparingsmaatregelen, waaronder het fiscaal stimuleren van energiebesparing door woningeigenaren, het verplicht isoleren van huurwoningen door woningbouwcorporaties, het uitbreiden en het beter handhaven van een verplichting tot het nemen van energiebesparingsmaatregelen met een terugverdientijd korter dan 9 jaar bij de utiliteitsbouw en het stimuleren van energiebesparing in de industrie via tendering en uitbreiding van de EIA.
- Bij de sector verkeer verminderen de emissies door de maatregelen die zijn beschreven bij het thema bereikbaarheid. Vooral het invoeren van een kilometerprijs voor personen-, bestel- en vrachtauto's, en het verlagen van de maximumsnelheid zijn hierbij van belang.

GroenLinks reduceert broeikasgassen en verhoogt het percentage hernieuwbare energie door de uitgaven voor energie en klimaat met 2,8 mld euro in 2020 te verhogen. Tegelijkertijd verhoogt GroenLinks de belastingen op energie en klimaat met 2,4 mld euro, waardoor de prikkel om broeikasgassen te reduceren verder toeneemt, en maakt GroenLinks de belastingen voor verkeer en vervoer hoger en afhankelijk van het aantal kilometers.

9.8 Zorg

Bij de **langdurige zorg** wordt de uitvoering van zowel de intramurale als de extramurale AWBZ overgeheveld naar gemeenten. De aanspraken krijgen de vorm van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. Dat wil ook zeggen dat de AWBZ niet uitgevoerd gaat worden door zorgverzekeraars. GroenLinks accepteert dat de zorg in de gemeente anders wordt ingevuld dan in de andere gemeente. Mede door het voorzieningenkarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren, zodat een besparing geboekt kan worden van 1,5 mld euro.

Daarnaast verhoogt GroenLinks de norm voor gebruikelijke zorg voor begeleiding en persoonlijke verzorging - die voor eigen rekening komt - van 60 naar 90 minuten per week. Dit betekent een aanpassing van de indicatie alsmede een korting van de budgetten met 0,4 mld euro. Daarnaast gaat de eigen bijdrage AWBZ voor mensen met een vermogen omhoog door verhoging van het percentage van de vermogensinkomensbijtelling van 12% naar 16%. GroenLinks trekt 0,2 mld euro extra uit voor PGB's. Daarnaast stelt GroenLinks meer geld beschikbaar voor meer personeel dat werkzaam is in de langdurige zorg en voor meer wijkverpleegkundigen in de WMO. De intensiveringen bedragen 1,6 mld euro.

In de **curatieve zorg** werkt GroenLinks het stelsel van gereguleerde marktwerking verder uit langs de lijnen van het rapport van de Task Force zorg. Het verder uitwerken van het stelsel bespaart 0,7 mld euro in 2017 en structureel 1 mld euro. In plaats van de toepassing het huidige macrobeheersingsinstrument (MBI) voert GroenLinks maatstafconcurrentie in om de groei van het volume in de ziekenhuiszorg te beteugelen. Andere maatregelen die GroenLinks treft, zijn het beperken van het aantal spoedeisende eerste hulpstellen bij ziekenhuizen, het sluiten van één van de academisch ziekenhuizen en het maken van volume/prijsafspraken door de overheid voor geneesmiddelen. GroenLinks draait de korting op de tarieven van huisartsen terug.

Op het basispakket in de ZVW bespaart GroenLinks 0,3 mrd euro door een stringenter pakketbeheer en door een stringenter beleid bij het toelaten van nieuwe technologie. Via een aantal inkomensmaatregelen worden de honoraria van medisch specialisten en de inkomens en vertrekpremies van bestuurders in de zorg beperkt. Hiervan is de opbrengst 0,2 mld euro. GroenLinks wil alle specialisten in loondienst. Vanwege de complexiteit van de laatste maatregel kent het CPB hier per saldo geen financieel effect aan toe.

GroenLinks kiest voor een inkomensafhankelijk **eigen risico** van 1,5% van het persoonlijk inkomen. Dit komt neer op een gemiddeld eigen risico van 390 euro. Voor lage inkomens komen de eigen betalingen dan uit op gemiddeld 70 euro, voor de hoge inkomens 370 euro. Dat geeft een ombuiging van 0,2 mld euro.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2017 met 135.000 arbeidsjaren. Dat is 15.000 minder dan in het basispad.

9.9 Onderwijs

GroenLinks intensiveert 2,7 mld euro op onderwijs en buigt 0,3 mld euro om. Per saldo komt dit neer op een netto intensivering van 2,4 mld euro.

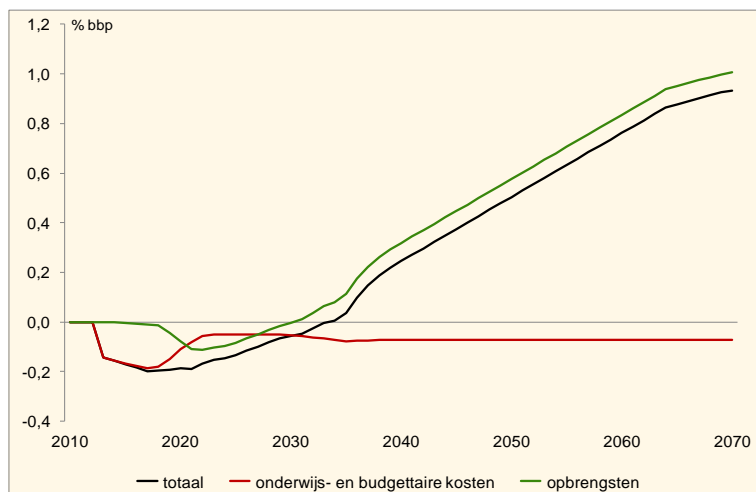
De belangrijkste intensiveringen betreffen het verlagen van het wettelijk collegegeld tot 1250 euro per jaar en het verhogen van de aanvullende beurs met 100 euro voor studenten die onder het nieuwe sociaal leenstelsel komen te vallen (totaal 0,4 mld euro) en het afschaffen van de langstudeermaatregel (0,4 mld euro) in het hoger onderwijs. In het mbo investeert GroenLinks in een verhoging van de salarissen van docenten, bijscholing van docenten en begeleiding van startende docenten door middel van trainingen (0,4 mld euro). Mbo-opleidingen worden verplicht stageplekken aan te bieden en de urennorm van 850 uren wordt beter ingevuld en nageleefd (0,1 mld euro). Daarnaast intensiveert GroenLinks op voor- en vroegschoolse educatie (0,4 mld euro), brede scholen (0,2 mld euro), de aanpak van voortijdig schoolverlaten door middel van intensieve begeleiding (0,1 mld euro) en een uitbreiding van de lerarenbeurs voor scholing van leraren (0,2 mld euro). Ook wordt ingezet op het aantrekken van (eerstegraads) bevoegde docenten door het verhogen van de salarissen (0,3 mld euro). In het primair onderwijs investeert GroenLinks in kop- en schakelklassen, de inzet van meer klassenassistenten en zorgprofessionals en een conciërge voor elke basisschool (0,2 mld euro). Op het terrein van wetenschap worden bonussen ter beschikking gesteld voor toepasbaar wetenschappelijk onderzoek (0,1 mld euro).

De belangrijkste ombuiging betreft de introductie van het sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs, waarbij de basisbeurs in zowel de bachelor- als de masterfase wordt vervangen door een lening (0,1 mld euro in 2017 en 0,8 mld euro structureel). Daarnaast worden de gratis schoolboeken afgeschaft (0,2 mld euro) en de subsidies voor de sectorraden en pedagogische studiecentra afgeschaft (0,1 mld euro).

Van het totaal aan maatregelen valt 1,2 mld euro in de categorie kansrijk, geheel bestaande uit intensiveringen. De welvaartseffecten van de introductie van het sociaal leenstelsel in de bachelor- en masterfase en de collegegeldverlaging in het hoger onderwijs zijn onbekend. Deze maatregelen zorgen voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en een (beperkte) verandering in de deelname aan het hoger onderwijs.

Figuur 9.2 presenteert het netto lange-termijn bbp-effect van het pakket aan kansrijke maatregelen (inclusief de invoering van het sociaal leenstelsel en de collegegeldverlaging). De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Figuur 9.2 Effect van onderwijsmaatregelen GroenLinks op bbp

Op lange termijn leidt het onderwijspakket van GroenLinks tot een structurele stijging van het bbp met 1,0%. Deze stijging wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de uitbreiding van voor- en vroegschoolse educatie, scholing van leraren en het begeleiden van startende docenten.

9.10 Innovatie

GroenLinks bezuinigt 1 mld euro op innovatie. De voorgestelde beleidswijziging is met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

Van de bezuinigingen van GroenLinks heeft 1 mld euro een onbekend effect op de welvaart. Het betreft hier een ombuiging op de tki (0,4 mld euro), het afschaffen van de rda (0,5 mld euro), het beëindigen van het innovatiefonds mkb+ (0,1 mld euro) en het verlagen van de bijdragen van de overheid aan TNO, DLO en de gti's.

De beleidsveranderingen van GroenLinks hebben als geheel een onbekend effect op de welvaart.

9.11 Woningmarkt

Maatregelen

GroenLinks hevelt vanaf 2013 de belasting van de eigen woning geleidelijk over van box 1 naar box 3. In 2038 is de overheveling afgerond. Het belastbaar inkomen uit eigen woning wordt dan niet langer bepaald op basis van het eigenwoningforfait (momenteel 0,55%) en belast tegen het schijventarief van box 1 (maximaal 52%), maar wordt bepaald op basis van het forfaitair rendement van box 3 (4%) en belast tegen het vlakke box-3-tarief (30%). Wel voorziet GroenLinks hierbij een vrijstelling van 150.000 euro per belastingplichtige. Fiscale partners kennen zo een vrijstelling van 300.000 euro. Alleenstaanden ontvangen een extra

vrijstelling van 60.000 euro. Alleenstaanden met kinderen ontvangen daar bovenop een extra vrijstelling van 90.000 euro. De vrijstelling wordt geïndexeerd met de huizenprijsinflatie.

GroenLinks schaft vanaf 2013 ook de hypotheekrenteaftrek geleidelijk in 25 jaar af. Hier komt geen aftrek in box 3 voor terug. Ook schaft GroenLinks met ingang van 2013 de wet af die voorschrijft dat de bijtelling vanwege het eigenwoningforfait niet hoger kan zijn dan de aftrek vanwege betaalde hypotheekrente (Wet Hillen).³⁶ Daar staat tegenover dat GroenLinks de overdrachtsbelasting vanaf 2013 voor starters afschaft. Vanaf 2017 wordt ook de overdrachtsbelasting voor overige gevallen geleidelijk in acht jaar afgebouwd.

GroenLinks voert een tijdelijke maatregel in voor huishoudens die na 2000 een woning hebben gekocht en te kampen hebben met restschuld. GroenLinks maakt het mogelijk om aflossingen op die schuld (maar niet de rentebetalingen) af te trekken van het inkomen in box 1. Dit werkt als een tijdelijke fiscale subsidie op koopwoningen.

GroenLinks geeft huurders van een sociale huurwoning met een inkomen van minder dan 33 duizend euro de mogelijkheid hun huurwoning tegen 50% van de WOZ-waarde te kopen. Bovendien schaft GroenLinks het huidige stelsel met zijn woningpuntensysteem, inclusief de door het kabinet Rutte daaraan toegevoegde 25 woningpunten voor woningen in schaarstegebieden, af. In plaats daarvan voert GroenLinks een systeem in waarbij de maximaal redelijke huur wordt vastgesteld op 4,5% van de WOZ-waarde van de woning. De feitelijke huren in de sociale huursector worden met ingang van 2013 jaarlijks verhoogd met een percentage dat gelijk is aan de inflatie + 2%-punt. Gezinnen met een inkomen onder modaal worden deels gecompenseerd voor deze hogere huren via extra huurtoeslag. GroenLinks verhoogt de verhuurdersheffing om deze extra uitgaven aan huurtoeslag te dekken.

Ten slotte voert GroenLinks een openruimteheffing en een ruimtebelasting in. De jaarlijkse belasting wordt 2 euro per vierkante meter grondoppervlakte. De open ruimteheffing 50 euro per vierkante meter. De gebruiksheffing werkt analytisch hetzelfde als een bezitsbelasting, alleen is de grondslag niet de waarde van de woning, maar het perceeloppervlak. De openruimteheffing maakt woningbouw op uitleglocaties duurder ten opzichte van bouwen in bestaand bebouwd gebied. Gemiddeld wordt het bouwen van woningen hierdoor duurder. De opbrengst van beide heffingen tezamen bedraagt 3,0 mld euro structureel. De heffing zal wel regionaal verschillend uitwerken: grond is in de dunbevolkte gebieden goedkoper. Als in heel Nederland de openruimteheffing gelijk is, dan heeft de heffing een grotere impact op de kosten van het bouwen van een huis in een dunbevolkt gebied dan in de Randstad. Daarnaast hebben woningen in dunbevolkte gebieden in de regel een groter oppervlak, wat dit effect versterkt.

³⁶ De opbrengsten van bovenstaande maatregelen worden teruggestuurd via een verlaging van de inkomstenbelasting. Deze terugsluis is niet specifiek gericht op de woningmarkt en daarom meegenomen in de analyse van woningmarkteffecten.

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in de onderstaande tabel:

Tabel 9.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket GroenLinks

	2017	structureel
	%bbp	
Welvaartswinst		0,7
EMU-saldo		1,3
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	-7,4	-8,1
Netto huur	6,4	10,0
Consumptie koopwoningen		-5,3
Consumptie huurwoningen		5,6
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		6,1

De maatregelen van GroenLinks betekenen dat de fiscale subsidie van koopwoningen uiteindelijk zakt van ruim 16,6% in het basispad naar 6,1% structureel. De overheveling van eigenwoningwaarde en eigenwoningschuld naar box 3 is verantwoordelijk voor drie kwart van deze daling. Daarnaast speelt de ruimtelasting een rol. Deze werkt als een soort onroerendzaakbelasting. De daling in de fiscale subsidie van koopwoningen vertaalt zich in een daling van koopwoningprijzen. De verruiming van de mogelijkheden voor huurverhoging die GroenLinks voorstaat, betekent dat huren hoger worden dan in het basispad. GroenLinks roemt maar een deel van deze extra huurverhoging af (ter financiering van de extra uitgaven huurtoeslag) zodat het per saldo aantrekkelijker wordt om woningen te verhuren. Dit uit zich in een groter aanbod van huurwoningen hetgeen de vraag naar koopwoningen vermindert en koopwoningmarktprijzen verder verlaagt. Dit verbetert de betaalbaarheid van koopwoningen verder en vermindert de rantsoenering op de huurmarkt. De plannen van GroenLinks zorgen dan ook voor een welvaartsvoordeel van circa 0,7% bbp. Het saldo van de Rijksoverheid verbetert structureel met 1,3% bbp (8,5 mld euro).³⁷

³⁷ Een aanzienlijk deel van het budgettaire voordeel (ter grootte van 5,8 mld euro in 2040) wordt teruggesluisd via een verlaging van de inkomstenbelasting. Dat effect is niet meegenomen in deze analyse van de woningmarkt en ook niet in het bij de woningmarktanalyse behorende budgettaire beeld.

9.12 Bereikbaarheid

- De maatregelen uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor woon-werkverkeer voor fiets en ov worden teruggedraaid, de overige maatregelen ten aanzien van (lease-)auto's blijven gehandhaafd.
- GroenLinks bezuinigt het maximale bedrag van 4,6 mld euro op de aanleg van wegen in de periode 2013-2017.
- Voor personenauto's wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het tarief is gemiddeld 10 cent per kilometer en wordt gedifferentieerd naar tijd, plaats en milieukeurmerken. De wegenbelasting wordt tegelijk afgeschaft. Met deze maatregel wordt, inclusief de opbrengst van de congestieheffing, structureel 2 mld euro per jaar opgehaald.
- Voor vrachtwagens en bestelwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het tarief is 18 cent per kilometer en wordt gedifferentieerd naar milieukeurmerken. De wegenbelasting en het eurovignet worden tegelijk met de invoering afgeschaft, maar daaraan voorafgaand juist tijdelijk verhoogd met 0,5 mld euro. Met deze heffing wordt structureel 3,3 mld euro per jaar opgehaald.
- Tevens wordt daarbovenop een congestieheffing van 18 cent per kilometer voor al het verkeer geheven.
- Verhoging van de aanschafbelasting op personenauto's (bpm) met 1,1 mld euro vanaf 2013. Hierdoor wordt de gemiddelde auto ten opzichte van het basispad in aanschaf circa 1800 euro³⁸ duurder in 2020. De bpm wordt gedifferentieerd naar CO₂-uitstoot met een korting voor personenauto's die voldoen aan de Euro-6 norm.
- Aanpassing maximumsnelheid op snelwegen naar 80 km/uur in bebouwd gebied in steden en 100 km/uur op alle overige wegen.
- GroenLinks investeert 1,5 mld euro extra in spoor in de periode 2013-2017.
- GroenLinks investeert 1,5 mld euro extra in stad- en streekvervoer in de periode 2013-2017.
- GroenLinks verhoogt de bdu-uitkering (voor o.a. bijdrage aan ov-exploitatie) aan provincies met 0,2 mld euro per jaar vanaf 2013.
- GroenLinks voert een ov-trajectkaart in voor minderjarige mbo'ers.
- Met vliegbelastingen voor vracht en personen wordt een EMU-saldoverbetering bereikt van 0,5 mld euro vanaf 2013. Dit leidt tot een afname van zo'n 10 à 20 procent van het aantal passagiers vanaf Schiphol.

³⁸ Onder de aanname van 0,6 mln verkochte nieuwe personenauto's per jaar.

Tabel 9.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket GroenLinks

Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)	
Verkeerseffecten	mutaties in %
Autogebruik	-22
OV-gebruik	20
Files op snelwegen	-67
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	0,47
Baten extra gebruik weg/ov (c)	-0,75

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
 (b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
 (c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

Het autogebruik neemt bij GroenLinks fors af met 22%. Dit komt voor het grootste deel door de kilometerheffing van circa 10 cent per kilometer. Daarnaast zullen mensen minder autorijden onder andere door de langere reistijden als gevolg van de verlaging van de maximumsnelheid.

Het ov-gebruik neemt fors toe met 20%. Dit komt doordat automobilisten door de kilometerheffing vaker met het ov gaan reizen, door de extra investeringen in het openbaar vervoer, door de ov-trajectkaart voor minderjarige mbo-studenten en door het terugdraaien van het belasting van woon-werkkilometers met het ov.

Het aantal files neemt eveneens fors af, met 67%. De belangrijkste oorzaken zijn de congestieheffing en de kilometerheffing voor personenauto's. De verlaging van de maximumsnelheid zorgt voor minder autokilometers en in de spits zorgt dit voor een betere doorstroming. Ten slotte draagt ook de kilometerheffing voor het vrachtverkeer bij aan de filereductie. Daartegenover staat dat de bezuiniging op de aanleg van wegen de filedruk doet toenemen.

De reistijdbaten weg/ov nemen per saldo toe met 0,47 mld euro per jaar. De belangrijkste verbetering in reistijdbaten komt door de kilometerheffing, gevolgd door de congestieheffing. De verlaging van de maximumsnelheid heeft een positief effect op de reistijdbaten doordat de files afnemen, maar een - groter - negatief effect doordat door de snelheidsverlaging gedurende de gehele dag langere reistijden ontstaan. Hierdoor zijn de reistijdbaten van de snelheidsverlaging negatief. Ook de bezuinigingen op de aanleg van wegen verkleinen de reistijdbaten.

De daling van het autogebruik levert een verlies op. Door de kilometerheffing zullen mensen minder reizen. Ditzelfde effect geldt voor de verlaging van de maximumsnelheid.

Daartegenover staat dat door de ov-trajectkaart voor minderjarige mbo-studenten meer zal worden gereisd. Per saldo leidt dit tot een verlies van 0,75 mld euro per jaar.

In totaal nemen de bereikbaarheidsbaten af met 0,28 mld euro per jaar.

9.13 Natuur

Algemeen beeld

GroenLinks beoogt de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) volgens de oorspronkelijke voornemens uit 1990. De partij optimaliseert dit netwerk van natuurgebieden en investeert in inrichting en uitbreiding ervan om ruimte te geven aan biodiversiteit. Daarnaast zet GroenLinks middelen in om 'het boerenland mooier en natuurlijker' te maken. Via wet- en regelgeving en door fiscale faciliteiten streeft GroenLinks naar een verlaging van de uitstoot van schadelijke stoffen naar de omgeving en een afname van de stedelijke druk op de open ruimte.

Door het maatregelpakket van GroenLinks neemt de biodiversiteit met 20 tot 25 procentpunten toe. Ook de belevingswaarde van natuur en landschap gaat duidelijk vooruit.

Tabel 9.12 Natuur: effecten in 2020 van beleidspakket GroenLinks t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	+20 tot 25
Belevingswaarde natuur en landschap	++
Uitgaven overheid in mld euro	+0,78

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.

De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- 0,68 mld extra voor aankoop, inrichting en beheer van natuur, binnen en buiten de EHS;
- 0,10 mld extra fiscale voordelen voor investeringen in het landschap;
- Diverse fiscale maatregelen en subsidies om de milieudruk door de landbouw te verminderen.

Effecten op biodiversiteit

GroenLinks investeert in het behoud en het herstel van bestaande natuurgebieden en wil de EHS optimaliseren. GroenLinks zet jaarlijks 0,78 mld euro extra overheidsbudget in voor natuur. Hiervan financiert de partij de inrichting, de uitbreiding en het beheer van natuurgebieden, de anti-verdrogingsmaatregelen, het tijdelijk herstelbeheer en natuur buiten de EHS. Er zijn door deze financiële impuls geen tekorten meer voor het natuurbeheer dat nodig is om de bestaande biodiversiteit in stand te houden. Door de extra middelen hoeven - anders dan in het basispad - niet eerst ruil- en natuurgronden verkocht te worden om inrichting of uitbreiding te realiseren. Hierdoor komt de EHS sneller tot stand, met een positief effect op de biodiversiteit. Door de extra middelen kunnen ook meer hectaren natuur ingericht en aangekocht worden. De uitbreiding van natuurgebieden gebeurt op een wijze die het verdrogingsprobleem nagenoeg geheel oplost. GroenLinks stelt voldoende middelen beschikbaar om te investeren in de oplossing van de tekorten aan geschikt leefgebied en de versnippering daarvan. Om tijdig gronden met de gewenste ligging tot natuurgebied om te

vormen, moet een aanzienlijk deel van de benodigde agrarische gronden tegen (vermoedelijk) hogere prijzen worden onteigend. De natuur- en plattelandontwikkeling krijgt een impuls door 10% van het budget uit pijler 1 (inkomenstoelagen) van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) over te hevelen naar pijler 2 (plattelandbeleid). Dit vraagt nationale cofinanciering. GroenLinks geeft extra aandacht aan de soorten van de Vogel- en Habitatrictlijnen die hun leefgebied buiten de EHS hebben. GroenLinks zet met haar maatregelenpakket een grote stap in het realiseren van de langetermijndoelstelling van duurzame instandhouding van beschermde natuur in Nederland. In 2020 neemt de biodiversiteit met 20 tot 25 procentpunten toe. Voor de landbouwsector betekenen de door GroenLinks voorgestelde heffingen op bestrijdingsmiddelen en antibiotica een lastenverzwaring van 0,2 mld euro, waar subsidies voor duurzame vormen van landbouw tegenover staan van 0,1 mld euro. Verder stimuleert GroenLinks de verduurzaming van de landbouw met een investeringsregeling (zie bijlage). Het effect van deze landbouwmaatregelen op de biodiversiteit is beperkt.

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

De uitbreiding van de EHS versterkt het groene karakter van het landelijk gebied. De belevingswaarde gaat hierdoor vooruit. Er wordt extra geïnvesteerd in groene recreatieve gebieden rondom de steden. Het GroenLinks-programma reserveert middelen voor het beheer van landschapselementen die in het bezit zijn van particulieren. Ook stimuleert de partij het binnenstedelijk bouwen en de herstructurering van bedrijventerreinen met financiële prikkels en door de bebouwing in het open gebied duurder te maken, door het invoeren van een openruimteheffing en een belasting op bebouwd terrein. Samen verlagen deze maatregelen de druk op het open gebied. Alles tezamen genomen gaat de belevingswaarde van natuur en landschap bij uitvoering van het GroenLinks-programma er duidelijk op vooruit.

10 ChristenUnie

10.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de ChristenUnie verbetert het EMU-saldo in 2017 met 14 mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingssaldo komt voort uit lagere uitgaven en een netto lastenverzwaring. De ChristenUnie start in 2013 met tekortreducerende maatregelen ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt de ChristenUnie per saldo 11 mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Netto wordt het meest omgebogen op zorg en sociale zekerheid. De grootste netto intensivering betreft milieu. In reële termen groeien de overheidsuitgaven na verwerking van het beleidspakket niet.

Op de **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** wordt ten opzichte van het basispad 1 mld euro omgebogen door een extra nullijn voor ambtenaren in 2014. De ChristenUnie buigt 1¾ mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan ½ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en 1¼ mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden. Dit is de maximale bezuiniging die door het CPB voor de komende kabinetsperiode voor mogelijk wordt gehouden op openbaar bestuur (inclusief ombuigingen op het ambtenarenapparaat in andere functies 2 mld euro in 2017 en 2½ mld euro structureel). Het CPB tekent aan dat deze besparingen alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar zijn en zullen leiden tot minder dienstverlening.

De ChristenUnie wil per saldo ¼ mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. De partij buigt met name om door overheveling van rechtsbijstand naar de advocatuur (½ mld euro). Daar tegenover staan met name middelen voor extra agenten (¼ mld euro). De **defensie-uitgaven** blijven ten opzichte van het basispad nagenoeg gelijk.

De uitgaven aan **bereikbaarheid** blijven per saldo onveranderd. Ombuigingen op de aanleg van wegen (¼ mld euro) vallen weg tegen hogere uitgaven die voortvloeien uit de invoering van een kilometerheffing voor vrachtwagens en hogere uitgaven aan openbaar vervoer.

De ChristenUnie intensiveert in 2017 ten opzichte van het basispad 1½ mld euro in **milieu**, met name door een verhoogde inzet op duurzame energie (1¼ mld euro).

De ChristenUnie wil per saldo ½ mld euro intensiveren in het **onderwijs**. De belangrijkste intensivering betreft de hogere uitgaven aan scholing van leraren (¼ mld euro).

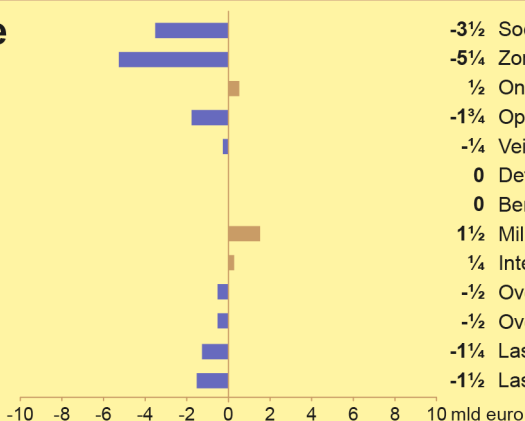
Daartegenover staat vooral klassenvergroting in de onderbouw (¼ mld euro).

In de **zorg** buigt de ChristenUnie per saldo 5¼ mld euro om ten opzichte van het basispad. Zie paragraaf 10.8.

Alle veranderingen zijn weer-gegeven als effecten van het beleidspakket t.o.v. het basispad.

Budgettaire effecten in 2017

- 3½ Sociale zekerheid
- 5¼ Zorg
- ½ Onderwijs
- 1¼ Openbaar bestuur
- ¼ Veiligheid
- 0 Defensie
- 0 Bereikbaarheid
- 1½ Milieu
- ¼ Internationale samenwerking
- ½ Overdrachten aan bedrijven
- ½ Overige uitgaven
- 1¼ Lasten huishoudens
- 1½ Lasten bedrijven

- is positief effect op EMU-saldo

Financieel

Verbetering houdbaarheid (2017, % bbp) **3,3**

Verbetering EMU-saldo (2017, % bbp) **1,1**

Koopkracht huishoudens (gecumuleerd, 2017, %) **1**

Saldo lopende rekening (2017, % bbp) **1,0**

Werk

Structurele werkgelegenheid (2040, %-punt) **1**

Werkloosheid (2017, % van de beroepsbevolking) **1,0**

Onderwijs en innovatie

Bbp-effect onderwijs (structureel, %) **1,8**

Innovatie (verwacht effect) **?**
Categorieën: - 0 + ?

Energie en klimaat

Reductie broeikasgassen (2020, Mton CO₂) **28**
x10

Aandeel hernieuwbare energie (2020, %-punt) **8**

Natuur

Biodiversiteit (2020, %-punt) **0 à 5**
x5

Verkeer

Files op snelwegen (2020, %) **-32**
x10

Autogebruik (2020, %) **-15**
x10

OV-gebruik (2020, %) **7**
x10

Zorg

Eigen betaling per verzekerde (2013, euro) **50**
x10

Meer (+) of minder (-) marktwerking in de curatieve zorg **+/-**
Categorieën: -- 0 +++

Wonen

Woningmarkt - welvaartswinst (structureel, % bbp) **0,3**

Prijsverandering koopwoningen (2017, %) **-5**

Verandering netto huur (2017, %) **3**

Aan **sociale zekerheid** wordt 3½ mld euro minder uitgegeven. De ChristenUnie buigt met name om door een vermogenstoets bij de bepaling van toeslagen (1 mld euro). De belangrijkste intensivering betreft een verhoging van de kinderbijslag (¼ mld euro) en van het kindgebonden budget (¼ mld euro).

De ChristenUnie buigt ½ mld euro om op **overdrachten aan bedrijven**, vooral door een taakstelling op subsidies (½ mld euro). Aan **internationale samenwerking** wordt ¼ mld euro meer uitgegeven. De ChristenUnie trekt ¼ mld euro meer uit voor ontwikkelingssamenwerking. Op de **overige uitgaven** buigt de ChristenUnie per saldo ½ mld euro om.

Tabel 10.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket ChristenUnie t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensiveringen	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		% per jaar		
Arbeidsvoorwaarden		-1			
Openbaar bestuur	-3¼	-1¾	-5	-1	-1½
Veiligheid	-½	-¼	-¾	-¾	-1¼
Defensie	-¼	0	-¼	-1	-1
Bereikbaarheid	-1	0	-1	-2	-2
Milieu		1½			
Onderwijs	¾	½	1¼	½	¾
Zorg	11	-5¼	5½	3¼	1¾
Sociale zekerheid	5	-3½	1¾	1¼	½
Overdrachten aan bedrijven	-1½	-½	-2¼	-3¼	-4¾
Internationale samenwerking	1¼	¼	1½	1¼	2
Overig		-½			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11½	-11	½	¾	0

Tabel 10.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket ChristenUnie t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangspositie	Basispad	Effect beleidspakket	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren				% per jaar	
Sector overheid	1048	-42	-15	-57	-¾	-1
Zorg	967	142	-60	82	2¾	1½
Overheid en zorg	2015	101	-75	26	1	¼

Het beleidspakket van ChristenUnie vermindert de **werkgelegenheid** in de sector overheid in 2017 met 15.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op 1% per jaar, tegen ¾% per jaar in het basispad. In de zorg daalt de werkgelegenheid met 60.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee met 1½ % per jaar, tegen 2¾% per jaar in het basispad.

De ChristenUnie verzwaart de EMU-relevante lasten in 2017 per saldo met 3 mld euro ten opzichte van het basispad. De lasten stijgen voor zowel gezinnen als bedrijven. In de **belastingen op milieu** voert de ChristenUnie ten opzichte van het basispad een netto lastenverzwaring door van 5 mld euro. Met name door een verhoging van de energiebelasting (1¼ mld euro) en een verhoging van de SDE+heffing (1¼ mld euro). De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 4 mld euro teruggebracht. De belangrijkste verlichting betreft een verlaging van tarieven in de inkomstenbelasting (2¾ mld euro). De grootste verzwaring in 2017 betreft een beperking in de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies voor hogere inkomens (Witteveenkader)(1 mld euro). De **lasten op vermogen en winst** gaan met ¾ mld euro omhoog, vooral door een verhoging van de erf- en schenkbelasting. De ChristenUnie verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 1½ mld euro, vooral door op vlees het hoge btw-tarief toe te passen (¾ mld euro).

Tabel 10.3 Belasting- en sociale premiemaatregelen van beleidspakket ChristenUnie t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		
Milieu	1½	5	6¼
Inkomen en arbeid	8¼	-4	4
Vermogen en winst	1½	¾	2¼
Overig	3½	1½	5
Totaal EMU-relevante lasten	14½	3	17½
w.v. gezinnen	8¾	1¼	10
bedrijven	5¾	1½	7¼
buitenland	0	¼	¼

10.2 Macro-economische effecten

Het pakket van de ChristenUnie vermindert de EMU-relevante uitgaven van de overheid met 11 mld euro in 2017. De jaarlijkse groei van de overheidsbestedingen komt gemiddeld 0,7%-punt lager uit dan in het basispad. Daarnaast zijn er lagere inkomensoverdrachten. Tevens verhoogt de ChristenUnie de lasten met 3 mld euro in 2017. Een groot deel daarvan betreft lasten voor bedrijven en gezinnen vanwege milieubelastende activiteiten. Voor het overige worden een aantal consumptiebelastingen verhoogd, de inkomstenbelasting verlaagd en de WW-premies voor werkgevers verlaagd.

De lastenverzwaring bij bedrijven heeft als gevolg dat de investeringen lager uitkomen dan in het basispad. De hogere consumptiebelastingen en 5% lagere huizenprijzen zorgen voor een geringere groei van de consumptie van huishoudens. De uitvoer groeit iets meer door de verbetering van de concurrentiepositie. Bij elkaar groeit het bbp gemiddeld 0,3%-punt per jaar minder dan in het basispad tot 2017.

Tabel 10.4 Macro-economische effecten beleidspakket ChristenUnie, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	-0,3	1¼
Consumptie huishoudens	¼	-0,4	-¼
Overheidsbestedingen	½	-0,7	-¼
Investeringsbedrijven	3¼	-0,6	2½
Uitvoer goederen en diensten	4	0,1	4¼
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	-0,2	2
Consumptieprijs	2	0,2	2¼
Reële arbeidskosten marktsector	1¾	-0,2	1½
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,3	0
w.v. marktsector	-¼	-0,1	-¼
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	1,0	6¼
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¾	-0,2	80½
Saldo lopende rekening (%bbp)	9¼	1,0	10¼

Het arbeidsaanbod daalt met 30.000 personen ten opzichte van het basispad. Voor een deel is dat conjunctureel van aard: de werkloosheid loopt op en de reële lonen stijgen minder. De werkgelegenheid in de zorg en bij de overheid is in 2017 in totaal 75.000 arbeidsjaren lager door het pakket. Dit heeft op korte termijn een opwaarts effect op de werkloosheid. Ook de werkgelegenheid in de marktsector komt als gevolg van de verminderde binnenlandse vraag lager uit. De werkloosheid komt in 2017 1%-punt hoger uit.

Door de oplopende werkloosheid stijgen de lonen minder dan in het basispad. De consumptieprijs komt hoger uit door de hogere consumptiebelasting. Het saldo lopende rekening komt 1% bbp hoger uit doordat er minder ingevoerd wordt.

10.3 Overheidstekort en overheidsschuld

Door het pakket is er minder werkgelegenheid, meer werkloosheid en een lager bbp-volume. Deze macro-economische doorwerking zorgt er voor dat het EMU-saldo in 2017 minder verbetert dan de initiële impuls van 14 mld euro of 2,2% bbp. Het inverdieneffect is -1,1% bbp, hierin zit ook de doorwerking van lagere huizenprijzen die een negatief effect op de consumptie en daarmee op de belastinginkomsten hebben. Door het betere EMU-saldo en een hoger nominaal bbp komt de schuldquote in alle jaren lager uit dan in het basispad.

Tabel 10.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket ChristenUnie, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	0,2	0,8	1,0	1,6	2,2
Inverdieneffecten van het pakket	-0,1	-0,4	-0,5	-0,8	-1,1
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-2,9	-2,7	-2,1	-2,0	-1,5
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	0,3	0,2	-0,3	-0,8	-1,6
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	73,2	73,7	73,7	73,5	72,5

10.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- verlagen van de tarieven in box 1
- verhogen arbeidskorting
- gedeeltelijk terugdraaien van het belastingen van de reiskostenvergoeding
- verhogen van de kinderbijslag en het kindgebonden budget
- herinvoeren van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met jonge kinderen
- invoeren van een zorgspaarloonregeling
- herinvoeren kindertoeslag in box 3 en verhoging belastingvrij vermogen

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- nullijn overheidssector in 2014
- beperken van de hypotheekrenteaftrek
- samenvoegen van de Wtcg, CER en TOG en verlagen van de AO-tegemoetkoming
- de invoering van een vermogenstoets voor de kinderopvangtoeslag en de kinderbijslag en aanscherping van de vermogenstoets voor de zorgtoeslag en het kindgebonden budget
- verlagen van de kinderopvangtoeslag
- verlagen van de bijstand voor alleenstaande ouders
- het schrappen van de vitaliteitsspaarregeling
- fiscaliseren van de AOW
- invoeren van maximum inkomensgrens voor koopkrachtaanvulling AOW'ers (MKOB)
- verlagen zorgtoeslag

Het programma van de ChristenUnie heeft negatieve gevolgen voor de reële loonontwikkeling. De contractloonstijging in de overheidssector is lager, omdat de nullijn voor de ambtenarensalarissen in 2014 niet voor 2017 wordt ingelopen.

Belastingverhogingen leiden tot hogere prijzen. De belangrijkste zijn het overzetten van producten naar het hoge btw-tarief (o.a. vlees) en de verhoging van zowel

energiebelastingen als accijnzen op alcohol en tabak. Hierdoor stijgt de inflatie gemiddeld jaarlijks ongeveer 0,2%-punt meer dan in het basispad. De loonontwikkeling houdt geen gelijke tred met deze prijsstijging. De reële lonen in de marktsector nemen 0,4%-punt minder toe dan in het basispad.

De mediane koopkracht van huishoudens verbetert door het ChristenUnie-programma over de periode 2013-2017 gemiddeld met $\frac{1}{4}$ % per jaar. Werknemers hebben een koopkrachtverbetering van gemiddeld $\frac{1}{4}$ % per jaar, uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden blijven gemiddeld per jaar ongewijzigd ten opzichte van het basispad.

Alle huishoudens ondervinden een koopkrachtvoordeel door het verlagen van de tarieven in box 1. Men name hoge inkomens hebben een koopkrachtnadeel door de beperking van de hypotheekrenteaftrek. Huishoudens met vermogen hebben een koopkrachtnadeel door het invoeren /aanscherpen van de vermogenstoets voor toeslagen. Huishoudens met kinderen hebben voordeel van het verhogen van de kinderbijslag en het kindgebonden budget en het herinvoeren van de kindertoeslag in box 3, maar nadeel van het verlagen van de kinderopvangtoeslag. Huishoudens met jonge kinderen profiteren van het herinvoeren van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met jonge kinderen.

Werknemers hebben voordeel van het verhogen van de arbeidskorting, het gedeeltelijk terugdraaien van het belastingen van de reiskostenvergoeding en het invoeren van een zorgspaarloonregeling. De nullijn voor werknemers bij de overheid in 2014 en het schrappen van de vitaliteitsspaarregeling hebben een negatief effect op de mediane koopkracht van werknemers.

Alleenstaande ouders in de bijstand hebben een koopkrachtnadeel doordat de hoogte van de WWB-toeslag wordt afgebouwd van 20% naar 10% van het minimumloon. De WWB-uitkering voor alleenstaande ouders gaat daarmee van 90% naar 80% van het minimumloon.

De AOW wordt verder gefiscaliseerd waardoor gepensioneerden meer belasting gaan betalen. Gepensioneerden met een aanvullend pensioen tot 12.000 euro worden hiervoor gecompenseerd. De invoering van een maximuminkomen voor de MKOB heeft een negatief koopkrachteffect voor gepensioneerden met een hoger inkomen.

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer het beperken van het Witteveen kader. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren of omdat de betreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel. Dit betreft onder meer het schrappen van de overdrachtsbelasting voor starters met een gunstig effect op de koopkracht. De verhoging van de schenk- en erfbelasting, de beperking van de uitwonendenbeurs, de verhoging van

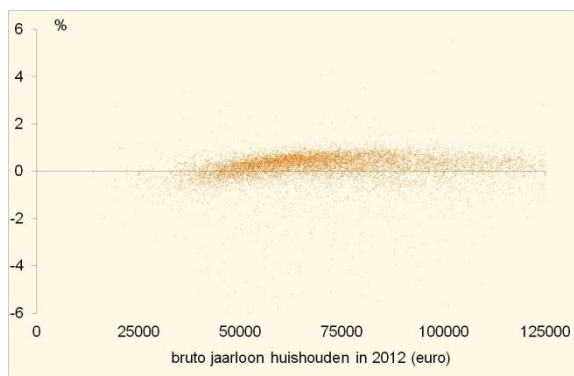
griffierechten, de versoering van de AWBZ en de verhoging van belastingen voor expats en kenniswerkers hebben een ongunstig effect op de koopkracht.

Tabel 10.6 Ex-post koopkracht beleidspakket ChristenUnie, gemiddeld over 2013-2017

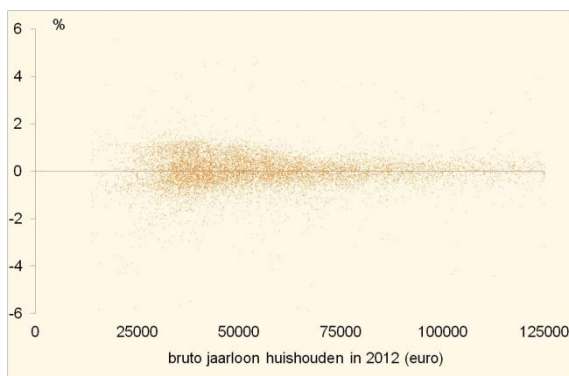
Bruto huishoudinkomen (b)	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
	Effect ChrU	Basis incl. ChrU	Effect ChrU	Basis incl. ChrU	Effect ChrU	Basis incl. ChrU	Effect ChrU	Basis incl. ChrU
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	¼	-¼	¼	¼	½	0	} ¼	} ¼
175-350% WML	½	¼	½	¾	½	0		
350-500% WML	¼	½	} 0	} ¼	} ¼	} 0	} 0	} 0
> 500% WML	¼	¼						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} 0	} -½	-¼	-½	-¼	-½	} 0	} -½
> 120% WML			0	0	0	0		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	0	0	0	0	} -¼	} -1¼	} 0	} -½
> 120% AOW	0	-1	0	-1				
Alle inkomensbronnen	¼	0	0	¼	¼	0	¼	¼
<p>(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties.</p> <p>(b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro.</p> <p>(c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.</p>								

Figuur 10.1 Spreiding koopkracht beleidspakket ChristenUnie (inclusief basispad) over 2013-2017³⁹

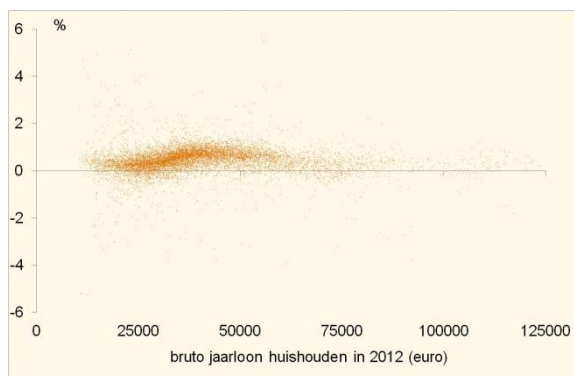
Werkende tweeverdieners

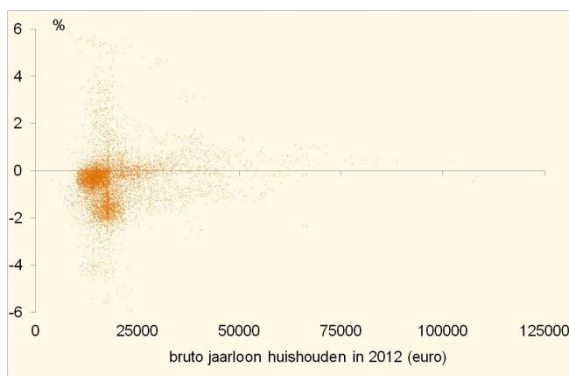
Werkende alleverdieners

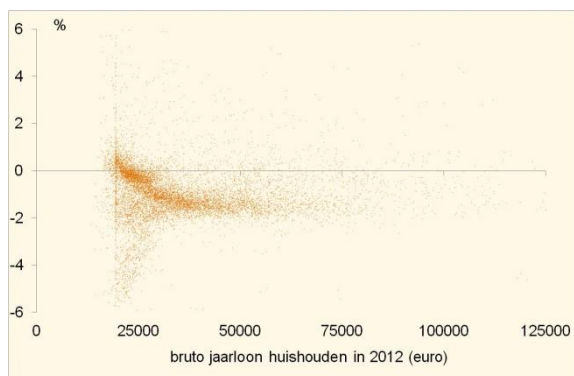
Werkende alleenstaanden

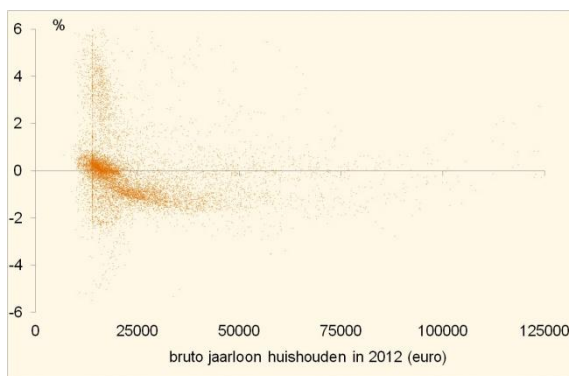
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

³⁹ Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

10.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 10.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	ChristenUnie
Werkgelegenheid (a)	1
w.v. fiscaal	¼
sociale zekerheid	1
AOW-leeftijd	0
Participatie (b)	-¼
Werkloosheid	-¾
Productiviteit (c)	-0,5

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit.

De ChristenUnie vergroot de rol van de werkgever bij het ontslag van werknemers. Het fiscale stelsel wordt meer gebaseerd op de samenstelling van het huishouden. In totaal neemt de werkgelegenheid in arbeidsjaren met 1% toe. De toename komt vooral doordat de werkloosheid daalt met ¾%-punt. De participatie in personen daalt met ¼% van de potentiële beroepsbevolking.

De ChristenUnie introduceert een verlengde opzegtermijn bij ontslag. Voordat een werknemer de WW instroomt, dienen werknemer en werkgever zich in te spannen om een andere baan te vinden. De verplichtingen van de werkgever tegenover de werknemer nemen toe. Hierdoor komt het niveau van ontslagbescherming voor vaste contracten volgens de OESO-indicator uit op het niveau van voor het Begrotingsakkoord. Hierdoor komt op de lange termijn het niveau van de productiviteit 0,5% lager uit. De periode van inkomensverzekering van de werknemer wordt verlengd door de verlengde opzegtermijn. Verder betaalt de werkgever de eerste zes maanden na ontslag het loon door, wat een hoger inkomen impliceert dan het niveau van de WW. De maatregelen leiden tot een toename van de werkgelegenheid van ¾% en tot een daling van de werkloosheid met ½%-punt.

De toegang tot de WSW wordt beperkt en de Wajong wordt beperkt tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikte jongeren. Per huishouden kan bovendien maximaal 150% van een uitkering van de WIA en Wajong worden genoten. Deze maatregel leidt tot meer arbeidsaanbod en op termijn tot meer werkgelegenheid. De maatregelen op het gebied van sociale zekerheid (exclusief WW) hebben samen een gering effect op de werkgelegenheid.

Het fiscale stelsel wordt meer gebaseerd op de samenstelling van het huishouden. De kinderbijslag en het kindgebonden budget worden verhoogd. Ook wordt de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met jonge kinderen heringevoerd. Deze maatregelen leiden tot een lagere participatie en daarmee tot minder werkgelegenheid. De beperking van de hypotheekrenteaftrek leidt tot een hogere belastingdruk voor huiseigenaren. Dit zorgt voor een daling van de werkgelegenheid. De verlaging van de tarieven voor de inkomstenbelasting en van de WW-premie werkgevers

leidt tot meer werkgelegenheid, evenals de verhoging van de arbeidskorting. Het gedeeltelijk onbelast maken van de vergoeding voor woon-werkverkeer leidt tot een licht hogere werkgelegenheid. De fiscale maatregelen leiden tot een toename van de werkgelegenheid met ¼% en een afname van de werkloosheid met ¼%-punt.

Op lange termijn daalt de werkloosheid met ¾%-punt. De WW-maatregelen leiden tot een daling met ½%-punt, terwijl de maatregelen op fiscaal gebied de werkloosheid verlagen met ¼%-punt.

10.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

De ChristenUnie verbetert de houdbaarheid met 3,3% bbp. Een groot deel hiervan komt door de ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017. Om een aantal redenen is het effect op houdbaarheid van het ChristenUnie-pakket groter. Voor een aantal maatregelen, zoals de ombuigingen in de sociale zekerheid, de woningmarkt en de gezondheidszorg is de opbrengst op lange termijn groter dan in 2017. Bij de sociale zekerheid gaat het daarbij vooral om het invoeren van Wet Werken naar Vermogen, waardoor de uitgaven geleidelijk afnemen. De toename van de werkgelegenheid zorgt voor een inverdieneffect, waardoor de houdbaarheid met 0,3% bbp verbetert.

De ChristenUnie laat gepensioneerden via verdere fiscalisering meer meebetalen aan de AOW, maar compenseert mensen met een klein pensioen hiervoor via een inkomensafhankelijke ouderenkorting. Voor de aanvullende pensioenen wordt de fiscale aftrekbaarheid beperkt tot een inkomen van twee en een half keer modaal. Samen met een aantal kleinere maatregelen leidt dit tot een verbetering van de houdbaarheid met 0,1% bbp. De ChristenUnie zet in op verdere beperking van de hypotheekrenteaftrek. Door de budgettaire opbrengst hiervan, die in de loop van de tijd geleidelijk toeneemt, verbetert de houdbaarheid met 0,3% bbp. Hierbij is rekening gehouden met een negatief effect van de woningmarktmaatregelen op de werkgelegenheid.

De maatregelen in de zorg leiden in 2017 tot een bezuiniging van 0,8% bbp, met maatregelen als verhoging van de eigen bijdrage voor zowel curatieve als langdurige zorg, het beperken van vergoedingen voor huishoudelijke en persoonlijke verzorging en het overhevelen van een deel van de AWBZ naar de WMO waarvoor een doelmatigheidswinst wordt ingeboekt. De structurele opbrengst van deze maatregelen is groter dan in 2017, omdat er in 2040 meer ouderen zijn die een beroep zullen doen op collectief gefinancierde zorg. Dit vergrijzingseffect is vooral belangrijk in de langdurige zorg, die bij de ChristenUnie goed is voor ongeveer tweederde van het ombuigingsbedrag.

Door het ChristenUnie-programma slaat het houdbaarheidstekort om in een overschot van 2,2% bbp. Dit betekent dat geld gereserveerd wordt om in de toekomst negatieve schokken te kunnen opvangen, of voor toekomstige intensiveringen of lastenverlichting.

Tabel 10.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket ChristenUnie

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	3,3	21
Stand incl. verbetering	2,2	14
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	2,1	14
Effecten na 2017	1,2	8
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	0,1	1
Woningmarkt	0,3	2
Zorg	1,3	9

10.7 Energie en klimaat

De ChristenUnie intensificeert het beleid ten aanzien van hernieuwbare energie. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie toe tot 17%, zodat de EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) ruimschoots wordt gerealiseerd. Daarnaast intensificeert de ChristenUnie het energiebesparingsbeleid voor de gebouwde omgeving, het verkeer en de industrie.

Tabel 10.9 Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleidspakket ChristenUnie t.o.v. het basispad

	Toename hernieuwbare energie aandeel in eindgebruik in %-punten	Reductie van broeikasgassen		
		Totaal	Niet-ETS sector	ETS-sector
		in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	8	28	8	20
w.v. hernieuwbare energie		20	3	17
energiesector		0	0	0
gebouwde omgeving		4	2	2
verkeer		3	3	0
industrie		1	0	1
landbouw		0	0	0
overig		0	0	0

Door afronding kunnen optellingen van subtotalen 1 Mton afwijken van het totaal.

In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.

De emissie in de niet-ETS sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.

De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

Door het maatregelpakket van de ChristenUnie neemt de emissie van broeikasgassen af met 28 Mton, waarvan 8 Mton in de niet-ETS sectoren. Het pakket heeft geen effect op de realisatie van de EU brede taakstelling voor de ETS sectoren. Voor de ETS sector geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Minder emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen daardoor meer emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

De vermindering van broeikasgasemissies wordt grotendeels verklaard door de toename van het aandeel hernieuwbare energie, waardoor minder inzet van fossiele energie nodig is. De maatregelen die hier vooral aan bijdragen zijn:

- Het verplicht meestoken van biomassa (20%) in kolencentrales.
- Het vaststellen van de structuurvisie van wind op land. Verondersteld is dat hierdoor het te realiseren potentieel toeneemt van 4000 MW naar 6000 MW wind op land.
- Het bijmengen van biobrandstoffen tot een aandeel van 14% in motorbrandstoffen.
- Andere opties voor hernieuwbare energie gericht op het bereiken van de ambitie van de ChristenUnie om te komen tot een aandeel van 17% hernieuwbare energie in 2020.

Daarnaast verminderen de broeikasgasemissies als gevolg van meer energiebesparing. Daaronder valt ondermeer het uitbreiden en beter handhaven van een verplichting tot het nemen van energiebesparingsmaatregelen met een terugverdientijd korter dan 7 jaar bij de utiliteitsbouw en de industrie op basis van de wet Milieubeheer, en differentiatie van het eigenwoningforfait op basis van het energielabel. Bij de sector verkeer verminderen de emissies per saldo door de maatregelen die zijn beschreven bij het thema bereikbaarheid. Vooral het invoeren van een kilometerprijs voor personen-, bestel- en vrachtauto's en het gedeeltelijk onbelast maken van woon-werkverkeer (wat de emissies verhoogt) zijn hierbij van belang.

De ChristenUnie reduceert broeikasgassen en verhoogt het percentage hernieuwbare energie door de uitgaven voor energie en klimaat met 2,0 mld euro in 2020 te verhogen. Tegelijkertijd verhoogt de ChristenUnie de belastingen op energie en klimaat met 3,4 mld euro, waardoor de prikkel om broeikasgassen te reduceren verder toeneemt, en maakt de ChristenUnie de belastingen voor verkeer en vervoer afhankelijk van het aantal kilometers.

10.8 Zorg

Bij de **langdurige zorg** wordt de uitvoering van zowel de intramurale als de extramurale ouderenzorg overgeheveld naar gemeenten. De aanspraken krijgen de vorm van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. Dat wil ook zeggen dat deze zorg niet uitgevoerd gaat worden door zorgverzekeraars. Mede door het voorzieningenkarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren. De ChristenUnie accepteert dat de zorg in de gemeente anders wordt ingevuld dan in de andere gemeente. De gehandicaptenzorg en de langdurige GGZ blijven in een romp-AWBZ. Ook die gaat het karakter van een voorziening krijgen. In totaal levert dit een besparing op van 1,1 mld euro.

Daarnaast beperkt de ChristenUnie de aanspraken op de zorg. Voor persoonlijke zorg en begeleiding gaat de norm voor gebruikelijke zorg -die voor eigen rekening komt- omhoog van 60 naar 90 minuten per week. De huishoudelijke verzorging wordt afgeschaft met gedeeltelijke compensatie. De PGB-tarieven worden met 2% gekort. Deze maatregelen leveren samen een besparing op van 1,7 mld euro.

De ChristenUnie verhoogt de extramurale eigen bijdrage AWBZ en scherpt de vermogensinkomensbijtelling aan van 12% naar 16%. Dit levert 0,2 mld euro extra aan eigen bijdragen op. De subsidies aan de MEE-instellingen worden geschrapt, een besparing van 0,2 mld euro. Daartegenover wordt 0,1 mld euro extra uitgetrokken voor cliëntondersteuning.

De ChristenUnie wil de marktwerking in de **curatieve zorg** verder uitwerken langs de lijnen zoals beschreven in het rapport van de Task Force zorg. Het doel van deze maatregelen is dat zorgverzekeraars hun zorginkoop versterken en dat de zorgverlening doelmatiger wordt. Hierbij worden het macrobeheersingsinstrument (MBI) en het specialistenbudget sterker ingezet om de groei in het volume in de ziekenhuiszorg terug te dringen van 2,5% naar 2%. Daarbij wil de ChristenUnie een korting van 10% op de academische component doorvoeren via aanbesteding van top-referente zorg, het meer overhevelen van diagnostische zorg van de 2e lijn naar de 1e lijn, de overheid gaat prijs/volume afspraken maken voor geneesmiddelen, betere voorwaarden scheppen voor een scherpere inkoop van medische technologie en de duur van vervolgoopleidingen van medische studenten tot arts harmoniseren naar EU-normen. Door deze maatregelen wordt 1,1 mld euro bespaard in 2017 en structureel 1,5 mld euro.

De ChristenUnie treft een aantal maatregelen voor het basispakket die per saldo tegen elkaar wegvallen. Zo wordt er 0,5 mld euro bespaard door een stringenter pakketbeheer, door een strenger beleid bij toelating van nieuwe technologie en enkele pakketaanpassingen bij hulpmiddelen en geneesmiddelen. De ChristenUnie intensificeert echter eveneens met 0,5 mld euro door de pakketmaatregel lage ziektelast uit het huidige regeringsakkoord deels terug te draaien.

Een verlaging van de inkomens van bestuurders in de zorg en van de honoraria van medisch specialisten levert een besparing op van 0,2 mld euro.

De ChristenUnie kiest voor procentuele **eigen bijdragen** boven op het uniforme eigen risico uit het basispad. Verzekerden betalen 10% van die uitgaven zelf tot een maximum van 150 euro.

Het ombuigingseffect hiervan bedraagt 0,6 mld euro. Verder wordt een eigen bijdrage ingevoerd voor bezoek aan de huisartsenpost, spoedeisende hulp in ziekenhuizen, voor het eerste bezoek aan een polikliniek en voor: prenatale screening, SOA-bestrijding en HPV- vaccinatie. Dit leidt in totaal tot een ombuiging van 0,3 mld euro.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2017 met 80.000 arbeidsjaren. Dat is 60.000 minder dan in het basispad.

10.9 Onderwijs

De ChristenUnie intensiveert 1,4 mld euro op onderwijs en buigt 0,9 mld euro om. Per saldo komt dit neer op een netto intensivering van 0,5 mld euro.

De ChristenUnie zet in op voor- en vroegschoolse educatie (0,2 mld euro), intensieve coaching voor risicoleerlingen op voortijdig schoolverlaten (0,1 mld euro) en verhoogt de lumpsum voor scholen in krimpgebieden (0,2 mld euro). De middelen voor bijscholing van leraren worden verhoogd met 0,3 mld euro en beginnende docenten ontvangen extra begeleiding (0,1 mld euro). Basisscholen worden geacht meer transparantie te verschaffen over de kwaliteit van het onderwijs (0,1 mld euro). In het hoger onderwijs wil de ChristenUnie de student-docent-ratio verbeteren (0,1 mld euro) en het aanbod meerjarige masters uitbreiden (0,1 mld euro). Daarnaast zet de ChristenUnie in op 6-jarige vakopleidingen (vmbo/mbo) en geeft zij een financiële impuls aan het techniekonderwijs (0,1 mld en 0,1 mld euro). Zij vergroot het budget voor wetenschappelijk onderzoek door de TOA uit te breiden en meer middelen te intensiveren in onderzoekscentra (0,1 mld en 0,1 mld euro).

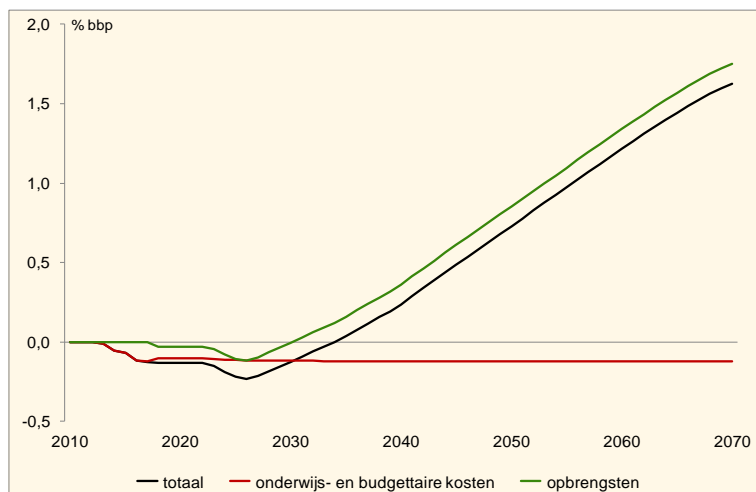
De belangrijkste ombuigingen zijn klassenvergroting in het primair onderwijs (0,2 mld euro) en het afschaffen van de extra middelen voor achterstandsleerlingen uit de regeling impulsgebieden (0,2 mld euro). De ChristenUnie wil het zittenblijven beperken en de doorstroom bevorderen (0,1 mld euro) en de bekostigingsmodellen in het primair en voortgezet onderwijs vereenvoudigen (0,1 mld en 0,1 mld euro). De middelen voor het hoger onderwijs worden beperkt door het aantal opleidingen en faculteiten te beperken (0,1 mld euro), studenten voor de kunstopleidingen voor te selecteren (0,1 mld euro) en de uitwonendenbeurs te beperken indien de student woonachtig is in de omgeving van zijn ouderlijk huis (0,1 mld euro). Ten slotte wil de ChristenUnie het aantal mbo opleidingen verminderen (0,1 mld euro) en het aantal onderwijssubsidies beperken (0,1 mld euro).

De ChristenUnie intensiveert 0,9 mld euro in kansrijke maatregelen. Van het totaal aan ombuigingen is 0,2 mld euro kansrijk.

Figuur 10.2 presenteert het netto lange-termijn bbp-effect van het pakket aan kansrijke maatregelen van de ChristenUnie. Op lange termijn leidt het onderwijspakket van de ChristenUnie tot een structurele stijging van het bbp met 1,8% ten opzichte van het basispad. Deze stijging wordt voornamelijk veroorzaakt door de intensiveringen in voor- en vroegschoolse educatie, klassenvergroting, intensieve coaching, bijscholing en extra begeleiding van docenten, transparantie in het primair onderwijs en uitbreiding van het aanbod meerjarige masters. De daling in de deelname aan het hoger onderwijs ten gevolge van de korting op de rijksbijdrage zorgt voor een geringe afname van het bbp-effect.

De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Figuur 10.2 Effect van onderwijsmaatregelen ChristenUnie in % bbp

10.10 Innovatie

De ChristenUnie intensiveert 0,1 mld euro op innovatie. De voorgestelde beleidswijziging is met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

De partij geeft structureel 0,1 mld euro meer uit aan het innovatiefonds mkb+. Daarnaast verhoogt de partij de uitgaven aan dit fonds met in totaal 0,5 mld euro in de periode van 2013 tot en met 2016. Gecombineerd betekent dit een snelle verdubbeling van de kredieten die via dit fonds kunnen worden uitgezet. Deze maatregel heeft een onbekend effect op de welvaart.

De beleidsveranderingen van de ChristenUnie hebben als geheel een onbekend effect op de welvaart.

10.11 Woningmarkt

Maatregelen

De maatregelen die de ChristenUnie neemt ter beperking van de fiscale subsidie van de eigen woning, bouwen voort op het begrotingsakkoord waarin de fiscale aftrekbaarheid van de hypotheekrenteaftrek voor nieuwe gevallen wordt beperkt door uit te gaan van een forfaitair annuïtair aflossingschema. Bovenop de maatregelen uit het Begrotingsakkoord beperkt de ChristenUnie het maximale tarief van de hypotheekrenteaftrek tot 30% in 2029 en stelt de ChristenUnie een bovengrens aan de maximale schuld waarover rente mag worden afgetrokken. Deze bovengrens wordt in 2013 op 1 mln euro gesteld en wordt daarna geleidelijk verlaagd, via 750 dzd euro in 2017, naar 500 dzd euro in 2022. Ten slotte verruimt de ChristenUnie de fiscale ruimte voor schenkingen van ouders (en verdere naaste

familie) aan hun kinderen ten behoeve van de eigen woning. Ook schaft de ChristenUnie de overdrachtsbelasting af voor starters.

Op de markt voor huurwoningen schaft de ChristenUnie het huidige stelsel met zijn woningpuntensysteem, inclusief de door het kabinet Rutte daaraan toegevoegde 25 woningpunten voor woningen in schaarstegebieden, af. In plaats daarvan voert de ChristenUnie een systeem in waarbij de maximaal redelijke huur wordt vastgesteld op 4,5% van de WOZ-waarde van de woning. De maatregel betekent dat de maximaal redelijke huur hoger wordt dan in het basispad. Er ontstaat dus extra ruimte voor de jaarlijkse huurverhoging. De ChristenUnie benut deze ruimte door een extra jaarlijkse huurverhoging van 1%-punt toe te staan. Daarbij wil de ChristenUnie dat verhuurders een zekere flexibiliteit hebben om huren van verschillende woningen meer of minder dan dit percentage te laten stijgen. Omdat de bovengrens van maximaal redelijke huur hoger is en de ChristenUnie de huren sneller laat stijgen, liggen huren structureel ruim 5% hoger dan in het basispad. Dit hogere huurniveau wordt ook eerder bereikt. Dit leidt tot extra kosten voor de huurtoeslag. Ter compensatie verhoogt de ChristenUnie de verhuurdersheffing.

De ChristenUnie voorziet in een stimuleringsregeling voor binnenstedelijk bouwen van zowel huur- als koopwoningen. Deze maatregel wordt gefinancierd met een openruimte heffing. Tegenover de subsidie staat dus een heffing van exact gelijke omvang; per saldo hebben deze twee maatregelen dan ook geen effecten op de woningmarkt.

Tabel 10.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket ChristenUnie

	2017	structureel
	%bbp	
Welvaartswinst		0,3
EMU-saldo		0,4
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	-4,9	-3,5
Netto huur	2,6	5,1
Consumptie koopwoningen		-2,3
Consumptie huurwoningen		4,7
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		13,5

De ChristenUnie beperkt de fiscale subsidie voor koopwoningen. Dit komt tot uitdrukking in lagere woningprijzen. De maatregelen van de ChristenUnie op de huurwoningmarkt leiden tot huren die 5% hoger zijn dan in het basispad. De daarmee gepaard gaande extra huurinkomsten overstijgen de verhoging van de verhuurdersheffing ruimschoots waardoor het aantrekkelijker wordt om woningen te verhuren en het aanbod van huurwoningen stijgt. Dit vermindert de rantsoenering op de huurmarkt en verbetert zo het functioneren van de huurwoningmarkt. Dit vermindert tevens de druk op de koopwoningmarkt, waardoor de betaalbaarheid van koopwoningen verder verbetert. De plannen van de ChristenUnie zorgen

dan ook voor een welvaartsvoordeel van circa 0,3% bbp. Tevens is sprake een positief structureel budgettair effect van eveneens 0,4% bbp (2,5 mld euro).

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in tabel 10.10.

10.12 Bereikbaarheid

- De maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid. Daarbij wordt de onbelaste reiskostenvergoeding voor woon-werkverkeer met de auto maximaal 10 cent per kilometer. Woon-werkreizen per ov kunnen onbelast worden vergoed tot 50 km (enkele reis). Woon-werkverkeer met leaseauto's wordt conform het Begrotingsakkoord 2013 tot privé-kilometers gerekend. Hierdoor kan het overgrote deel van de leaseauto's niet meer gebruik maken van de uitzondering van 500 km voor privégebruik in de bijtelling. De bijtelling van leaseauto's wordt naast de CO₂-uitstoot ook EMU-saldo-neutraal gekoppeld aan het aantal privé-kilometers dat met de auto wordt gereden.
- De ChristenUnie bezuinigt 0,8 mld euro op de aanleg van wegen in de periode 2013-2017.
- Voor personenauto's en bestelwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het tarief is gemiddeld 8 cent per kilometer, wordt gedifferentieerd naar CO₂-uitstoot en wordt via een eenvoudig systeem geïnd, bijvoorbeeld via de kilometerteller. Tegelijk wordt de wegenbelasting afgeschaft en de bpm gehalveerd. Met deze heffing wordt structureel 0,7 mld euro per jaar opgehaald.
- Voor vrachtwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het tarief is 15 cent per kilometer en wordt gedifferentieerd naar milieukeurmerken. De wegenbelasting en het eurovignet worden tegelijk afgeschaft. Met deze heffing wordt structureel 0,7 mld euro per jaar opgehaald.
- De ChristenUnie investeert 0,5 mld euro extra in regionaal ov, nieuwe (trein-) stations en fietssnelwegen in de periode 2013-2017.
- De concessievergoeding op het hoofdrailnet wordt vanaf 2015 met 0,1 mld euro per jaar verhoogd. Dit leidt tot een stijging van de treintarieven met 3%.
- Alle mbo'ers, hbo'ers en wo'ers krijgen op het reizen met het ov een korting van circa 80-90% op het reguliere tarief. De maatregel wordt budgetneutraal ingevoerd per 2016. Hierdoor zullen minderjarige mbo-studenten goedkoper reizen, de overige studenten reizen niet langer gratis.
- De ChristenUnie introduceert een vliegtuigbelasting van 0,3 mld euro per jaar vanaf 2015 (en structureel) voor passagiers met een begin- dan wel eindbestemming in Nederland. Dit leidt tot een afname van zo'n 10 procent van het aantal passagiers vanaf Schiphol.

Tabel 10.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket ChristenUnie

	Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)
Verkeerseffecten	mutaties in %
Autogebruik	-15
OV-gebruik	7
Files op snelwegen	-32
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	0,61
Baten extra gebruik weg/ov (c)	-0,50

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
 (b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
 (c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

Bij de ChristenUnie neemt het autogebruik met 15% af. Dit komt voornamelijk door het invoeren van een kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens. Hiertegenover staat een beperkte toename van het autoverkeer door het gedeeltelijk terugdraaien van het belasten van woon-werkvergoedingen.

Het ov-gebruik stijgt bij de ChristenUnie met 7%. Ook hier is de oorzaak voornamelijk gelegen in de kilometerheffing voor personenauto's die tot meer ov-gebruik leidt, en daarnaast in het gedeeltelijk terugdraaien van het belasten van woon-werkvergoedingen in ov (en auto en fiets).

De files nemen af met 32%. Dit komt vooral door de kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens en die voor vrachtwagens. Daartegenover staat een (beperkt) additioneel effect op de files door het gedeeltelijk terugdraaien van het belasten van woon-werkvergoedingen.

De reistijdbaten weg/ov nemen per saldo toe met 0,61 mld euro per jaar. Dit is toe te schrijven aan de betere doorstroming op het wegennet die met de kilometerheffing wordt behaald. Het gedeeltelijk terugdraaien van het belasten van het woon-werkverkeer heeft een negatief effect op de reistijdbaten.

De kilometerheffing zorgt er echter ook voor dat mensen minder vaak zullen reizen, hetgeen een verlies van 0,5 mld euro per jaar tot gevolg heeft.

In totaal nemen de bereikbaarheidsbaten toe met 0,11 mld euro per jaar.

10.13 Natuur

Algemeen beeld

De ChristenUnie streeft naar een 'nationaal natuurnetwerk om van te genieten' en naar 'behoud van de soortenrijkdom in ons land'. Om deze doelen te bereiken, handhaaft de ChristenUnie de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord en trekt ze extra middelen uit voor de uitbreiding van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), Ruimte om de stad (RodS), landschap en de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water. Met alternatieve arrangementen, zoals gebiedsconcessies, hoopt de ChristenUnie nieuwe en aanvullende financieringsbronnen voor natuur en landschap te vinden. Bij uitvoering van het maatregelenpakket van de ChristenUnie verbetert de biodiversiteit met enkele procentpunten en neemt de belevingswaarde van natuur en landschap toe.

Tabel 10.12 Natuur: effecten in 2020 van beleidspakket ChristenUnie t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	0 tot + 5
Belevingswaarde natuur en landschap	+
Uitgaven overheid in mld euro	+0,1

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.

De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- 0,05 mld euro extra voor natuur en landschap;
- 0,05 mld euro extra voor de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water, waarvan 0,01 mld euro voor anti-verdrogingsmaatregelen.

Effecten op biodiversiteit

De ChristenUnie investeert vanaf 2015 jaarlijks 0,05 mld euro extra in natuur en landschap. Dit bedrag besteedt de partij aan de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur en de robuuste verbindingzones. Voor nationale landschappen, zoals het Groene Hart, is uit dit budget jaarlijks 0,01 mld euro beschikbaar. Hierdoor neemt de omvang van de EHS met een paar duizend hectaren toe. Deze toename leidt samen met de extra verdrogingsmaatregelen tot een verbetering van de condities voor behoud van biodiversiteit. De biodiversiteit stijgt hierdoor met enkele procentpunten.

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

Dankzij de extra financiële middelen neemt het aantal groene gebieden met een recreatieve functie rond steden in totaal met bijna 1.000 hectare toe. De ChristenUnie neemt ook maatregelen die op een meer indirecte wijze de belevingswaarde van het buitengebied positief beïnvloeden: enerzijds door een openruimteheffing een heffing op bebouwing van het open gebied; en anderzijds door met behulp van regionale investeringsfondsen het binnenstedelijk bouwen, alsmede het herstructureren van bedrijventerreinen en kantoorgebouwen te bevorderen. Voor het vullen van deze fondsen worden de opbrengsten uit een leegstandsheffing gebruikt. Maar ook belanghebbende marktpartijen moeten aan dit fonds bijdragen. Deze maatregelen zullen de druk om te bouwen in open gebied doen afnemen, hetgeen een positief effect heeft op de belevingswaarde.

11 SGP

11.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de SGP verbetert het EMU-saldo in 2017 met 14¼ mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingssaldo komt vrijwel geheel door lagere uitgaven. De SGP laat het tekort in 2013 nog onveranderd ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt de SGP per saldo 13¾ mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Dit nettoresultaat wordt bereikt door 27¾ mld euro aan ombuigingen en 14 mld euro aan intensiveringen. Netto wordt het meest omgebogen bij sociale zekerheid en zorg. De grootste netto intensivering betreft onderwijs. De overheidsuitgaven krimpen na verwerking van het beleidspakket met een ¼% per jaar.

Op de **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** wordt ten opzichte van het basispad 1 mld euro omgebogen door een extra nullijn voor ambtenaren in 2014. De SGP buigt 1½ mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan ½ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en 1 mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden.

De SGP wil per saldo ¼ mld euro meer uitgeven aan **veiligheid** door in te zetten op intensivering van politie en rechterlijke macht. Per saldo wijken de **defensie-uitgaven** nagenoeg niet af van het basispad. Tegenover een bezuiniging op de apparaatskosten, staat een intensivering.

Aan **bereikbaarheid** wordt in 2017 1¼ mld euro minder uitgegeven. De grootste ombuiging betreft een bezuiniging op het Infrastructuurfonds (1¾ mld euro). De SGP wil in 2017 ten opzichte van het basispad ½ mld euro minder aan **milieu** uitgeven.

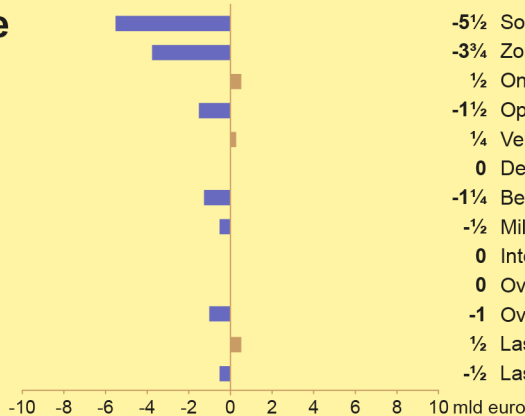
De SGP wil per saldo ½ mld euro intensiveren in het **onderwijs**. De partij trekt vooral extra geld uit voor handhaving urennorm (½ mld euro) en scholing van leraren (½ mld euro). De belangrijkste ombuiging betreft een korting op het onderwijsachterstandenbeleid (½ mld euro).

In de **zorg** buigt de SGP per saldo 3¾ mld euro om ten opzichte van het basispad. Zie paragraaf 11.8.

Aan **sociale zekerheid** wordt 5½ mld euro minder uitgegeven. De SGP versnelt de verhoging van de AOW-leeftijd. Deze gaat naar 66 in 2017 en naar 67 in 2020 (1 mld euro). In het basispad is dat 65,5 jaar in 2017 en 66 jaar in 2019.

Budgettaire effecten in 2017

- 5½ Sociale zekerheid
- 3¾ Zorg
- ½ Onderwijs
- 1½ Openbaar bestuur
- ¼ Veiligheid
- 0 Defensie
- 1¼ Bereikbaarheid
- ½ Milieu
- 0 Internationale samenwerking
- 0 Overdrachten aan bedrijven
- 1 Overige uitgaven
- ½ Lasten huishoudens
- ½ Lasten bedrijven

- is positief effect op EMU-saldo

Financieel

Verbetering houdbaarheid
(2017, % bbp)
●●● 2,5

Verbetering EMU-saldo
(2017, % bbp)
● 0,7

Koopkracht huishoudens
(gecumuleerd, 2017, %)
● -1

Saldo lopende rekening
(2017, % bbp)
● 0,9

Werk

Structurele werkgelegenheid
(2040, %-punt)
● 1

Werkloosheid
(2017, % van de beroepsbevolking)
●● 1,5

Energie en klimaat

Reductie broeikasgassen
(2020, Mton CO₂)
●● x10 16

Aandeel hernieuwbare energie
(2020, %-punt)
●●●●● 5

Onderwijs en innovatie

Bbp-effect onderwijs
(structureel, %)
● 0,7

Innovatie
(verwacht effect)
Categorieën: - 0 + ?

Natuur

Biodiversiteit
(2020, %-punt)
● x5 -5 à 0

Verkeer

Files op snelwegen
(2020, %)
●●● x10 -25

Autogebruik
(2020, %)
x10 0

OV-gebruik
(2020, %)
x10 0

Zorg

Eigen betaling per verzekerde
(2013, euro)
●●● x10 -30

Meer (+) of minder (-) marktwerking in de curatieve zorg
Categorieën: -- 0 ++ +/-

Wonen

Woningmarkt - welvaartswinst
(structureel, % bbp)
● 0,4

Prijsverandering koopwoningen
(2017, %)
●●●●● -5

Verandering netto huur
(2017, %)
●● 2

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2017 per saldo hetzelfde besteed.

De SGP houdt het budget voor **internationale samenwerking** per saldo gelijk ten opzichte van het basispad. Wel vindt een herschikking bij ontwikkelingssamenwerking plaats. Op de **overige uitgaven** buigt de SGP per saldo 1 mld euro om. De grootste bezuiniging betreft een taakstelling bij de publieke omroep (¼ mld euro).

Het beleidspakket van de SGP vermindert de **werkgelegenheid** in de sector overheid in 2017 met 15.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op 1% per jaar, tegen ¾% per jaar in het basispad. In de zorg daalt de werkgelegenheid met 55.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee met 1¾ % per jaar, tegen 2¾% per jaar in het basispad.

Tabel 11.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket SGP t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensiveringen	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro			% per jaar	
Arbeidsvoorwaarden		-1			
Openbaar bestuur	-3¼	-1½	-4¾	-1	-1½
Veiligheid	-½	¼	-¼	-¾	-½
Defensie	-¼	0	-¼	-1	-¾
Bereikbaarheid	-1	-1¼	-2¼	-2	-4¼
Milieu		-½			
Onderwijs	¾	½	1¼	½	¾
Zorg	11	-3¾	7	3¼	2
Sociale zekerheid	5	-5½	-½	1¼	0
Overdrachten aan bedrijven	-1½	0	-1½	-3¼	-3¼
Internationale samenwerking	1¼	0	1¼	1¾	1¾
Overig		-1			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11½	-13¾	-2½	¾	-1¼

Tabel 11.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket SGP t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangspositie	Basispad	Effect beleidspakket	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren				% per jaar	
Sector overheid	1048	-42	-15	-57	-¾	-1
Zorg	967	142	-55	87	2¾	1¾
Overheid en zorg	2015	101	-70	31	1	¼

De SGP verzwaaert de lasten in 2017 per saldo met ½ mld euro ten opzichte van het basispad. De lasten dalen voor burgers en stijgen voor bedrijven.

In de **belastingen op milieu** voert de SGP ten opzichte van het basispad een netto lastenverzwaring door van 1½ mld euro. Met name door een verhoging van de energiebelasting (1 mld euro).

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 5½ mld euro teruggebracht. De SGP wil de algemene heffingskorting afschaffen. Deze wordt vervangen door een draagkrachtkorting. De tarieven van de inkomstenbelasting worden verlaagd (4 mld euro).

De **lasten op vermogen en winst** gaan met ½ mld euro omhoog. Met name door aftopping van de hypotheekrenteaftrek.

De SGP verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 4 mld euro. Met name door het lage btw-tarief in de horeca af te schaffen (1½ mld euro) en verhoging van de assurantiebelasting naar niveau van de btw (1¼ mld euro).

Tabel 11.3 Belasting- en sociale premiemaatregelen van beleidspakket SGP t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		
Milieu	1½	1½	3
Inkomen en arbeid	8¼	-5½	2¾
Vermogen en winst	1½	½	2¼
Overig	3½	4	7¼
Totaal EMU-relevante lasten	14½	½	15
w.v. gezinnen	8¾	-½	8½
bedrijven	5¾	½	6¼
buitenland	0	½	½

11.2 Macro-economische effecten

Het pakket van de SGP vermindert de EMU-relevante uitgaven in 2017 met 13¾ mld euro. Het grootste deel hiervan betreft de overheidsbestedingen, die daardoor gemiddeld met 0,7%-punt minder groeien dan in het basispad. De consumptie van huishoudens groeit gemiddeld 0,4%-punt minder omdat de werkgelegenheid lager uitkomt, net als de reële lonen. Ook de 5% lagere huizenprijzen drukken de consumptie. De SGP verhoogt de belastingen op consumptie en verlaagt de inkomstenbelasting. Per saldo stijgen de EMU-relevante lasten in 2017 met ½ mld euro. De bbp-groei komt gemiddeld 0,3%-punt lager uit dan in het basispad.

Tabel 11.4 Macro-economische effecten beleidspakket SGP, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	-0,3	1¼
Consumptie huishoudens	¼	-0,4	0
Overheidsbestedingen	½	-0,7	-¼
Investerings bedrijven	3¼	-0,5	2¾
Uitvoer goederen en diensten	4	0,1	4¼
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	-0,5	1¼
Consumptieprijis	2	0,2	2¼
Reële arbeidskosten marktsector	1¾	-0,4	1½
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,3	-¼
w.v. marktsector	-¼	-0,1	-¼
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	1,5	6¾
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¾	-0,9	80
Saldo lopende rekening (%bbp)	9¼	0,9	10¼

Het arbeidsaanbod neemt met 25.000 personen toe door het pakket van de SGP. De werkgelegenheid bij de overheid en de zorg vermindert tot 2017 met 70.000 arbeidsjaren. Als gevolg van de lagere bbp-groei is er ook minder vraag naar arbeid in de marktsector waardoor ook daar de werkgelegenheid lager uitkomt. Dat leidt tot een toename van de werkloosheid. Deze is in 2017 1,5%-punt hoger dan in het basispad. Als gevolg daarvan komen de lonen lager uit en daalt de arbeidsinkomensquote. Dat desondanks de consumptieprijis stijgt ten opzichte van het basispad komt vooral door de verhoging van de consumptiebelastingen. Het saldo op de lopende rekening verbetert met name door de lagere invoer.

11.3 Overheidstekort en overheidsschuld

De verbetering van het EMU-saldo in 2017 is minder dan de initiële impuls van 14¼ mld euro of 2,2% bbp. Voor een deel is dat het gevolg van de vermindering van het aantal ambtenaren en de werkgelegenheid in de zorg, wat forse negatieve (tijdelijke) inverdieneffecten met zich meebrengt. Een andere belangrijke reden is dat door de doorwerking op de economie de werkloosheid hoger en de werkgelegenheid lager uitkomt waardoor er meer uitgaven en minder inkomsten zijn. Tevens zijn er negatieve effecten van maatregelen zonder initiële effecten op het EMU-saldo. Voorbeelden zijn de lagere huizenprijzen en hogere huren die zorgen voor minder consumptie. In 2017 komt het EMU-saldo uit op -1,9% bbp. Ondanks de verbetering van het EMU-saldo neemt de schuldquote licht toe ten opzichte van het basispad. Dit komt omdat het nominale bbp lager uitkomt door het pakket.

Tabel 11.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket SGP, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	0,0	0,6	1,2	1,7	2,2
Inverdieneffecten van het pakket	-0,1	-0,5	-0,8	-1,2	-1,5
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-3,0	-3,0	-2,3	-2,3	-1,9
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	0,1	0,3	0,0	0,3	0,0
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	73,0	73,8	74,0	74,6	74,2

11.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- het invoeren van een 'draagkrachtkorting' (afhankelijk van huishoudsituatie)
- verhogen van het kindgebonden budget en de kinderbijslag
- terugdraaien van het belastingen van de reiskostenvergoeding
- verlagen van tarieven in box 1

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- het invoeren van een 'draagkrachtkorting' (afhankelijk van huishoudsituatie)
- extra jaar nullijn overheid in 2014
- koppelen van de uitkeringen (exclusief AOW) aan de loonontwikkeling bij de overheid
- fiscaliseren van de AOW
- hervormen kinderopvangtoeslag
- verlagen van de AO-uitkeringen
- aanpassen toetsinkomen (exclusief aftrekposten) voor de verschillende toeslagen
- beperken van de hypotheekrenteaftrek
- aanscherpen van de vermogenstoets voor de zorgtoeslag en het kindgebonden budget

Het programma van de SGP heeft negatieve gevolgen voor de reële loonontwikkeling in de marktsector van 0,7%. Belastingverhogingen leiden tot hogere prijzen. De belangrijkste zijn het overzetten van producten naar het hoge btw-tarief (bijvoorbeeld voedingsmiddelen horeca, boeken en tijdschriften) en de verhoging van zowel energiebelastingen als accijnzen op alcohol en tabak. Hierdoor ligt de inflatie gemiddeld jaarlijks ongeveer 0,2%-punt hoger dan in het basispad. De loonontwikkeling houdt geen gelijke tred met deze stijging. De cao-lonen in de marktsector veranderen niet noemenswaardig. De nullijn voor de ambtenarensalarissen in 2014 wordt niet voor 2017 ingelopen.

De totale mediane koopkracht verslechtert met ¼%-punt als gevolg van het SGP-programma. Aftrekposten, zoals hypotheekrenteaftrek en zelfstandigenaftrek, maken geen onderdeel meer uit van het toetsinkomen voor de verschillende toeslagen. Dit heeft een negatief effect op de mediane koopkracht.

Voor werknemers geldt dat het terugdraaien van het afschaffen van de reiskostenvergoeding een positief effect heeft op de mediane koopkracht. Voor werknemers bij de overheid staat hier wel tegenover dat er een extra jaar nullijn komt in 2014. De spreiding van de mediane koopkracht naar huishoudtype is vooral groot bij werknemers. Een belangrijke reden hiervoor is de introductie van een draagkrachtkorting. De draagkrachtkorting komt in de plaats van de algemene heffingskorting, de (aanvullende) alleenstaande ouderkorting en een deel van de inkomensafhankelijke combinatiekorting. De draagkrachtkorting voor paren is 95% van wat een paar in het basispad aan algemene heffingskorting ontvangt. De mediane koopkracht van tweeverdieners valt negatiever uit in vergelijking met het basispad. Alleenstaanden hebben voordeel van de draagkrachtkorting als zij geen kinderen hebben, want zij ontvangen 70% van de draagkrachtkorting voor paren en daarmee meer dan de huidige algemene heffingskorting. Voor alleenstaanden met kinderen compenseert de draagkrachtkorting (90% van draagkrachtkorting paren) de weggefallen kortingen maar ten dele. Voor alleenverdieners is het koopkrachtbeeld relatief gunstig. Dit komt omdat de draagkrachtkorting overdraagbaar is, terwijl in het basispad de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting steeds verder wordt beperkt. Bijstandsgerechtigden hebben een positief koopkrachteffect van de draagkrachtkorting, omdat door de invoering de maatregel uit het basispad “afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon”, vervalt.

Uitkeringsgerechtigden ondervinden een negatief koopkrachteffect van het koppelen van de uitkeringen (exclusief AOW) aan de loonontwikkeling bij de overheid. Voor arbeidsongeschikten met een maximale uitkering geldt bovendien dat deze uitkering verlaagd wordt van 75% naar 70%.

De AOW wordt verder gefiscaliseerd waardoor gepensioneerden meer belasting gaan betalen. Gepensioneerden met een klein aanvullend pensioen worden hiervoor gecompenseerd. Gepensioneerden met een laag inkomen gaan er in koopkracht op vooruit, terwijl gepensioneerden met een hoger inkomen er op achteruit gaan. Reden hiervoor is dat gepensioneerden met alleen een AOW-uitkering geen belasting betalen, terwijl ze wel compensatie ontvangen.

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer de snellere verhoging van de AOW-leeftijd. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen, omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren of omdat de desbetreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel. Dit betreft onder meer de invoering van

mantelzorgkorting met een gunstig effect op de koopkracht. De modernisering van de Ziektewet en de verhoging van het collegegeld voor bachelor opleidingen hebben een ongunstig effect op de koopkracht.

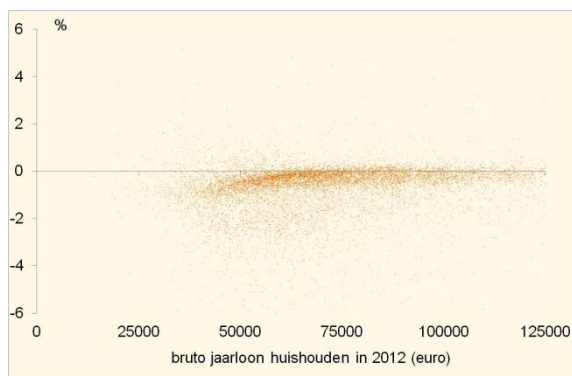
Tabel 11.6 Ex post koopkracht beleidspakket SGP, gemiddeld over 2013-2017

	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
Bruto huishoudinkomen (b)	Effect	Basis	Effect	Basis	Effect	Basis	Effect	Basis
	SGP	incl. SGP	SGP	incl. SGP	SGP	incl. SGP	SGP	incl. SGP
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	- $\frac{1}{4}$	- $\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	1	0		
175-350% WML	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	0	} 0	} 0
350-500% WML	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{4}$	} 0	} $\frac{1}{4}$	} $\frac{1}{4}$	} 0		
> 500% WML	- $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{4}$						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} - $\frac{1}{4}$	} - $\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{4}$	- $\frac{3}{4}$	} $\frac{1}{4}$	} 0
> 120% WML			0	0	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{3}{4}$		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	0	0	- $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{4}$	} - $\frac{1}{2}$	} - $1\frac{1}{4}$	} - $\frac{1}{4}$	} - $\frac{3}{4}$
> 120% AOW	- $\frac{1}{4}$	- $1\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{4}$	- $1\frac{1}{4}$				
Alle inkomensbronnen	- $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{2}$	0	$\frac{1}{4}$	0	- $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{4}$

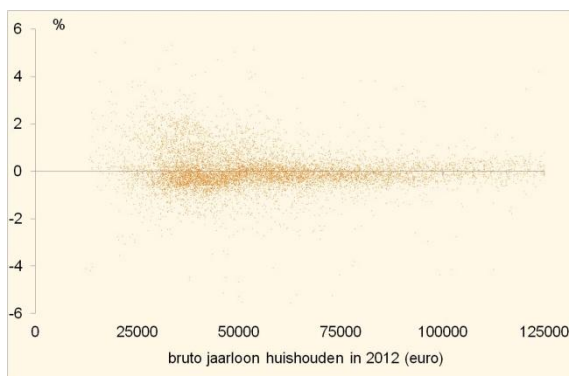
(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties.
(b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro.
(c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.

Figuur 11.1 Spreiding koopkracht beleidspakket SGP (inclusief basispad) over 2013-2017⁴⁰

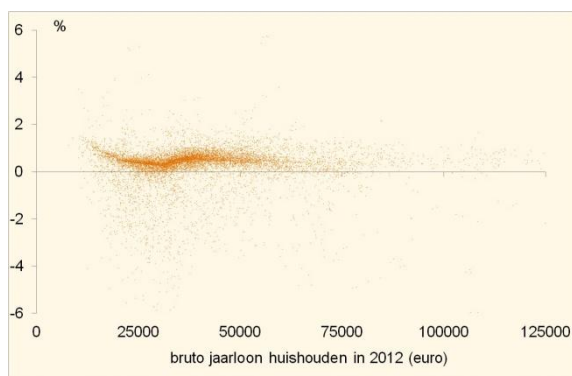
Werkende tweeverdieners

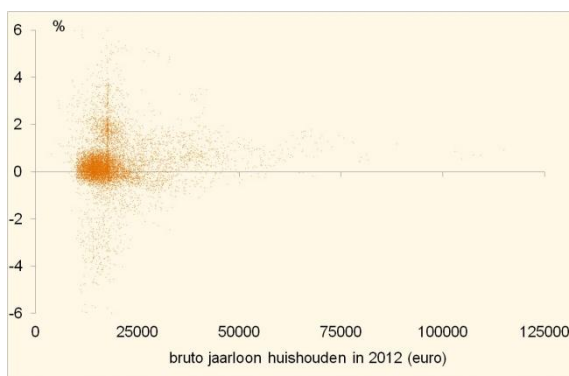
Werkende alleenverdieners

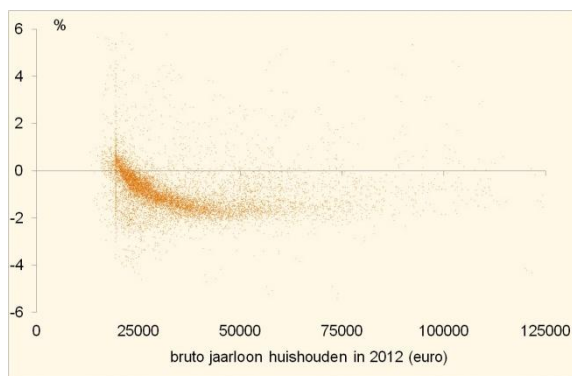
Werkende alleenstaanden

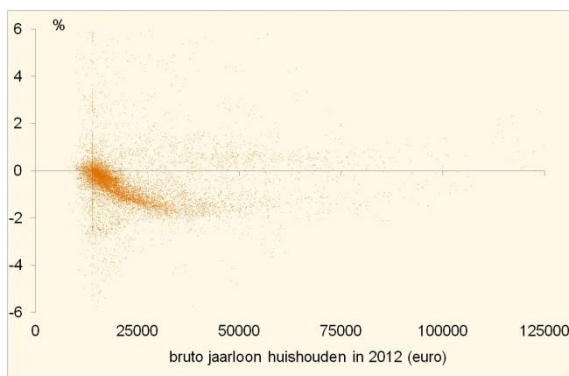
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

⁴⁰ Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

11.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 11.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	SGP
Werkgelegenheid (a)	1
w.v. fiscaal	- $\frac{1}{4}$
sociale zekerheid	1
AOW-leeftijd	0
Participatie (b)	$\frac{1}{4}$
Werkloosheid	- $\frac{1}{2}$
Productiviteit (c)	0,0

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit.

De SGP verkort de maximale WW-duur naar twee jaar. Het fiscale stelsel wordt meer gebaseerd op de samenstelling van het huishouden. In totaal neemt de werkgelegenheid in arbeidsjaren met 1% toe. De participatie neemt met $\frac{1}{4}$ % van de potentiële beroepsbevolking toe. De werkloosheid daalt met $\frac{1}{2}$ %-punt. Het aantal gewerkte uren per werkzame persoon blijft ongeveer gelijk.

De maximale WW-duur wordt verkort naar twee jaar met een afbouw van de hoogte van de uitkering in het tweede jaar. De maatregelen voor de WW leiden tot een toename van de werkgelegenheid van $\frac{1}{2}$ % en daling van de werkloosheid met $\frac{1}{4}$ %-punt. De SGP voert een preventieve ontslagtoets in voor bepaalde groepen, maar deze maatregel heeft geen effect op werkgelegenheid.

De WSW wordt afgeschaft voor nieuwe instroom en er komt een nieuwe voorziening voor beschermt werk. De Wajong wordt beperkt tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikte jongeren. De maximale uitkering voor arbeidsongeschikten wordt verlaagd naar 70% van het laatst verdiende loon. Door de afsluiting van de WSW zal een deel van de betrokken werknemers zich terugtrekken van de arbeidsmarkt, terwijl door hervorming van de Wajong meer personen zullen participeren op de arbeidsmarkt. De maatregelen voor de sociale zekerheid (exclusief WW) leiden samen tot een toename van de werkgelegenheid van $\frac{1}{2}$ %.

Het programma van de SGP leidt tot een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd, maar de verhoging sluit op de lange termijn aan bij het Begrotingsakkoord. Dit heeft geen effect op de werkgelegenheid op lange termijn.

Het fiscale stelsel wordt meer gebaseerd op de samenstelling van het huishouden. De kinderbijslag en het kindgebonden budget worden verhoogd, de kinderopvangtoeslag wordt verlaagd en de inkomensafhankelijke combinatiekorting wordt verlaagd. De maatregelen ontmoedigen het arbeidsaanbod van tweede verdieners met kinderen en het effect op de werkgelegenheid is daarmee sterk negatief. De beperking van de hypotheekrenteaftrek leidt tot een hogere belastingdruk voor huiseigenaren. Ook de introductie van een

inkomensafhankelijk eigen risico voor zorgkosten verhoogt de effectieve marginale belastingdruk. Beide maatregelen ontmoedigen de werkgelegenheid. Een verlaging van de tarieven voor de inkomstenbelasting leidt tot meer werkgelegenheid. De afschaffing van de onbelaste kilometervergoeding wordt teruggedraaid en dat leidt tot meer werkgelegenheid. De uitkeringen worden verlaagd door ze tijdelijk te koppelen aan de lonen van de collectieve sector. De verlaging maakt voor uitkeringsgerechtigden het accepteren van een baan financieel aantrekkelijker en dat leidt tot meer werkgelegenheid. De fiscale maatregelen leiden samen tot een afname van de werkgelegenheid met ¼% en een lichte afname van de werkloosheid.

Op lange termijn daalt de werkloosheid met ½%-punt. De WW-maatregelen leiden tot een afname met ¼%-punt, terwijl de maatregelen op fiscaal gebied de werkloosheid ook iets verlagen.

11.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

De SGP verbetert de houdbaarheid met 2,5% bbp. Een groot deel hiervan komt door de ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017, het structurele effect wijkt hier maar weinig van af. Aan de ene kant is de opbrengst van de maatregelen voor de woningmarkt, de gezondheidszorg en de sociale zekerheid structureel hoger dan in 2017. Bij de sociale zekerheid gaat het daarbij vooral om de Wet Werk naar Vermogen en het afschaffen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting. Verder zorgt de toename van de werkgelegenheid voor een verbetering van de houdbaarheid met 0,2% bbp. Aan de andere kant hebben het verlengen van de nullijn voor ambtenaren in 2014 en de tijdelijke bezuiniging op infrastructuur wel tijdelijke maar geen structurele opbrengsten.

De SGP laat gepensioneerden via verdere fiscalisering meer meebetalen aan de AOW, maar compenseert mensen met een klein pensioen hiervoor via een inkomensafhankelijke ouderenkorting.

De SGP zet in op verdere beperking van de hypotheekrenteaftrek en wil tevens de huurmarkt hervormen. Door de budgettaire opbrengst hiervan, die in de loop van de tijd geleidelijk toeneemt, verbetert de houdbaarheid met 0,4% bbp. Hierbij is rekening gehouden met een negatief effect van de woningmarktmaatregelen op de werkgelegenheid. De opbrengst van de woningmarktmaatregelen wordt door de SGP teruggesluisd via de inkomstenbelasting, waarmee het positieve effect op de houdbaarheid ongedaan wordt gemaakt.

De maatregelen in de zorg leiden in 2017 tot een bezuiniging van 0,6% bbp, vooral door ombuigingen in de AWBZ. De grootste post hierbij is het beperken van vergoedingen voor huishoudelijke en persoonlijke verzorging. De structurele opbrengst van deze maatregelen is groter dan in 2017, omdat er in 2040 meer ouderen zijn die een beroep zullen doen op collectief gefinancierde zorg. Voor de curatieve zorg wordt het eigen risico vervangen door een inkomensafhankelijke eigen bijdrage, wat per saldo neutraal uitpakt voor de houdbaarheid.

Door het SGP-programma slaat het houdbaarheidstekort om in een overschot van 1,4% bbp. Dit betekent dat geld gereserveerd wordt om in de toekomst negatieve schokken op te kunnen vangen, of voor toekomstige intensiveringen of lastenverlichting.

Tabel 11.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket SGP

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	2,5	16
Stand incl. verbetering	1,4	9
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	2,2	14
Effecten na 2017	0,3	2
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	0,1	1
Woningmarkt	0,4	2
Zorg	0,9	6

11.7 Energie en klimaat

De SGP intensificeert het beleid ten aanzien van hernieuwbare energie. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie toe, zodat de EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) wordt gerealiseerd.

De emissie van broeikasgassen neemt af met 16 Mton, waarvan 2 Mton in de niet-ETS-sectoren. Het pakket heeft geen effect op de realisatie van de EU-brede taakstelling voor de ETS-sectoren. Voor de ETS-sectoren geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Minder emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen daardoor meer emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

De vermindering van broeikasgasemissies wordt voor een belangrijk deel verklaard door de toename van het aandeel hernieuwbare energie, waardoor minder inzet van fossiele energie nodig is. Het invoeren van een leveranciersverplichting hernieuwbare energie, in combinatie met subsidie voor de duurste opties (hybride leveranciersverplichting), draagt hier vooral aan bij. Verondersteld is dat dit onder andere wordt gerealiseerd door het verplicht meestoken van biomassa (oplopend tot 10% in 2020) in kolencentrales. Daarnaast verminderen de broeikasgasemissies als gevolg van energiebesparing door het beter handhaven van de bestaande verplichting tot nemen van energiebesparingsmaatregelen met een terugverdientijd korter dan 5 jaar bij de utiliteitsbouw op basis van de wet Milieubeheer.

Tabel 11.9 Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleidspakket SGP t.o.v. het basispad

	Toename hernieuwbare energie	Reductie van broeikasgassen		
		Totaal	Niet-ETS sector	ETS-sector
	aandeel in eindgebruik in %- punten	in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	5	16	2	14
w.v. hernieuwbare energie		14	1	13
energiesector		0	0	0
gebouwde omgeving		2	1	1
verkeer		0	0	0
industrie		0	0	0
landbouw		0	0	0
overig		0	0	0

Door afronding kunnen optellingen van subtotaal 1 Mton afwijken van het totaal.

In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.

De emissie in de niet-ETS sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.

De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

De SGP reduceert broeikasgassen en verhoogt het percentage hernieuwbaar door de uitgaven voor energie en klimaat met 1,0 mld euro in 2020 te verhogen. Tegelijkertijd verhoogt de SGP de belastingen op energie en klimaat met 0,3 mld euro, waardoor de prikkel om broeikasgassen te reduceren verder toeneemt.

11.8 Zorg

De SGP buigt 3,5 mld euro om op de **langdurige zorg** in de AWBZ/WMO. Allereerst worden de aanspraken op extramuraal begeleiding en persoonlijke verzorging ingeperkt. Voor begeleiding en persoonlijke verzorging wordt de norm voor gebruikelijke zorg verhoogd van 60 minuten naar 150 minuten per week. De hoeveelheid verleende zorg neemt daardoor af met ongeveer 18%. Bij een indicatie korter dan 6 maanden vervalt de aanspraak op persoonlijke verzorging in zijn geheel.

De uitvoering van de extramuraal begeleiding en verzorging wordt overgeheveld van de AWBZ naar gemeenten. Dat betekent dat de aanspraken de vorm krijgen van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. Mede door het voorzieningenkarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren, daarom is gerekend met een doelmatigheidswinst van 5%. Voorts komen de eerste drie uur per week huishoudelijke verzorging voor eigen rekening. De voorzieningen die overblijven in de AWBZ worden ingericht volgens het principe van Buurtzorg of regelarme zorg. Dat wil zeggen dat het recht op zorg vervalt, het wordt weer een voorziening. En de SGP accepteert dat op de ene plaats de zorg anders ingevuld wordt dan op de andere en door de ene zorgverlener anders dan door de andere. Dit levert een

doelmatigheidswinst op. Het een en ander impliceert ook dat deze zorg, net zoals de extramurale begeleiding en persoonlijke verzorging, niet uitgevoerd gaat worden door zorgverzekeraars. De voorgenomen extra verhoging van ZZP tarieven voor verzorging en verpleging gaat niet door.

De SGP wil de marktwerking in de **curatieve zorg** verder uitwerken langs de lijnen zoals beschreven in het rapport van de Task Force zorg. Het doel van deze maatregelen is dat zorgverzekeraars hun zorginkoop versterken en dat de zorg meer doelmatig wordt. Hierbij wordt het macrobeheersingsinstrument (MBI) en specialistenbudget sterker ingezet om de groei in het volume in de ziekenhuiszorg terug te dringen van 2,5% naar 2%. Enkele additionele specifieke maatregelen hierbij zijn dat top-referente zorg wordt aanbesteed, huisartsenposten worden geïntegreerd met de spoedeisende eerste hulp posten van ziekenhuizen, de overheid schept voorwaarden om medische technologie en dure geneesmiddelen scherper in te kopen, de overheid maakt prijs/volume afspraken voor de specialité-geneesmiddelen en de duur van medische opleidingen worden geharmoniseerd naar EU normen. De inkomens van bestuurders in de zorg en de honoraria van medisch specialisten worden verlaagd. Al deze maatregelen samen leveren een besparing op van 1 mrd euro in 2017 en 1,3 mrd euro structureel.

Met pakketmaatregelen wil de SGP per saldo 0,2 mld euro intensiveren. Zo willen ze voor 0,4 mrd euro de pakketmaatregel lage ziektelast uit het huidige regeerakkoord voor een deel terugdraaien. Daartegenover wil de SGP 0,2 mrd euro besparen door een stringenter pakketbeheer, waarbij de kosteneffectiviteit van behandelingen een grotere rol krijgt, en door de abortus provocatus uit het verzekerde pakket te halen.

De SGP vervangt het **eigen risico** uit het basispad door een inkomensafhankelijk procentueel eigen bijdrage systeem. Het maximum van de eigen bijdragen is 2% van het persoonlijk inkomen. Gebruikers van de zorg gaan voortaan 25% van de zorguitgaven zelf betalen tot aan het inkomensafhankelijke maximum. De eigen bijdrage verblijfskosten ziekenhuizen wordt teruggedraaid en de eigen bijdrage bij de tweedelijns GGZ wordt geschrapt.

Daartegenover staat de introductie van een eigen bijdrage bij huisartsenposten en SEH-afdelingen van ziekenhuizen. Per saldo neemt het totaal aan eigen betalingen af met 0,3 mld euro.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2017 met 85.000 arbeidsjaren. Dat is 55.000 minder dan in het basispad.

11.9 Onderwijs

De SGP intensificeert 2,0 mld euro op onderwijs en buigt 1,6 mld euro om. Per saldo komt dit neer op een netto intensivering van 0,4 mld euro.

De belangrijkste intensiveringen zijn een verhoging van het budget voor de lerarenbeurs voor scholing van docenten (0,4 mld euro) en de inzet van extra middelen voor een betere handhaving en kwalitatieve invulling van de 1040-urennorm (0,5 mld euro). Daarnaast breidt de SGP het aantal academische PABO's uit en wordt het programma van de PABO met

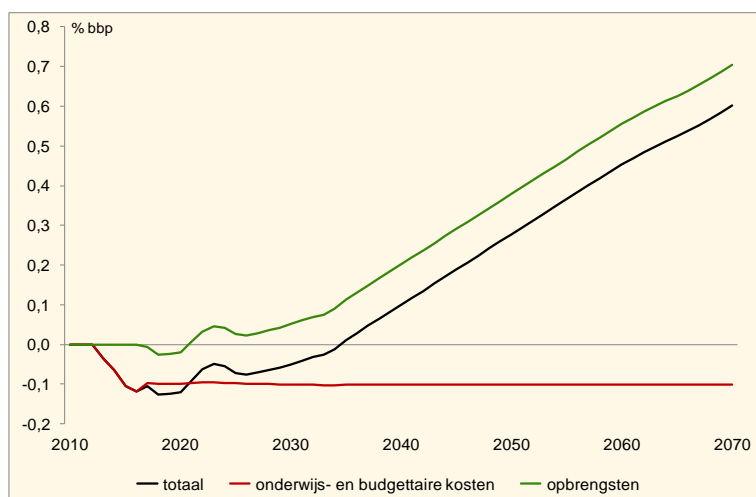
1 jaar verlengd (0,4 mld euro in 2017 en 0,6 mld euro structureel). Ook wordt in het vmbo en mbo schooluitval tegengegaan door intensieve begeleiding van leerlingen (0,3 mld euro). In het hoger onderwijs voert de SGP meerjarige masters in (0,4 mld euro). Op het terrein van wetenschap intensiveert de SGP door de uitgaven aan de eerste geldstroom en het NWO te verhogen (0,2 mld euro).

De belangrijkste ombuigingen betreffen een verhoging van het wettelijk collegegeld in de bachelorfase (0,5 mld euro) en een korting op middelen gericht op het onderwijs-achterstandenbeleid (0,5 mld euro). Bij de laatstgenoemde maatregel schaft de SGP de gewichten- en de impulsregeling af, maar blijven middelen voor voor- en vroegschoolse educatie behouden. Daarnaast bezuinigt de SGP op passend onderwijs (0,1 mld euro) en ziet de partij af van verplichte (eind)toetsen in het primair en voortgezet onderwijs en experimenten met verplichte begintoetsen in het primair onderwijs (0,1 mld euro). Specifieke subsidies voor onderwijsvernieuwing in het groene onderwijs worden beëindigd (0,1 mld euro). In het mbo wordt de kwalificatiestructuur vereenvoudigd (0,2 mld euro) en wordt de publieke bekostiging van deelnemers ouder dan 30 jaar stopgezet (0,2 mld euro). Kunstopleidingen moeten zich focussen op de grootste talenten door te selecteren aan de poort (0,1 mld euro).

Van het totaal aan maatregelen valt 1,1 mld euro in de categorie kansrijk, geheel bestaande uit intensiveringen. Het welvaartseffect van de collegegeldverhoging in de bachelorfase van het hoger onderwijs is onbekend. Deze maatregel zorgt voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en een (beperkte) daling van de deelname aan het hoger onderwijs.

Figuur 11.2 presenteert het netto lange-termijn bbp-effect van het pakket aan kansrijke maatregelen (inclusief de collegegeldverhoging in de bachelorfase van het hoger onderwijs).

Figuur 11.2 Effect van onderwijsmaatregelen SGP op bbp

De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Op lange termijn leidt het onderwijspakket van de SGP tot een structurele stijging van het bbp met 0,7%. Deze stijging wordt veroorzaakt door de uitbreiding van de lerarenbeurs, de invoering van meerjarige masters en de aanpak van voortijdig schoolverlaten door intensieve begeleiding.

11.10 Innovatie

De SGP intensiveert 0,3 mld euro op innovatie en buigt 0,2 mld euro om. Per saldo komt dit neer op een intensivering van 0,1 mld euro. De voorgestelde beleidswijzigingen zijn met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

Van het extra geld dat naar innovatie gaat, heeft 0,1 mld euro een onbekend effect op de welvaart. Het gaat hier om een verruiming van de startersregeling in de wbo en een intensivering op het innovatiefonds mkb+. De intensivering van 0,2 mld euro op onderdelen van het topsectorenbeleid is niet-kansrijk.

Van de ombuigingen op innovatie valt 0,2 mld euro in de categorie kansrijk. De partij beperkt de omvang van de innovatiebox. De ombuiging op de onderzoeksprogrammering en onderzoeksprojecten van de DLO heeft een onbekend welvaartseffect.

De beleidsveranderingen van de SGP hebben als geheel een onbekend effect op de welvaart.

11.11 Woningmarkt

Maatregelen

Het zwaartepunt van het woningmarktpakket van de SGP ligt op de markt voor koopwoningen. Zo hervormt de SGP de hypotheekrenteaftrek door het maximale tarief waartegen deze mag worden afgetrokken, in de periode 2014-2032 te beperken van 52% naar 30%. Daarnaast stelt de SGP een bovengrens aan de hypothecaire schuld waarover rente mag worden afgetrokken. Deze bovengrens wordt in 2014 op 950 dzd euro gesteld en vervolgens afgebouwd naar 750 dzd euro in 2017. Deze laatste grens wordt tot 2040 nominaal constant gelaten. Tegenover de beperkingen van de hypotheekrenteaftrek staat dat de SGP de aflostermijn voor de hypotheekrenteaftrek voor starters verlengt van 30 jaar naar 40 jaar.

De SGP wil de opbrengst van de hypotheekrentemaatregelen gebruiken om het eigenwoningforfait af te schaffen, de overdrachtsbelasting in de periode 2013-2015 tijdelijk verder te verlagen tot 0% en de inkomensbelasting te verlagen. De afschaffing van het eigenwoningforfait is echter pas ver na 2017 voorzien; deze maatregel is daarom niet meegenomen in de analyse.

Naast de bovenstaande maatregelen stelt de SGP tot en met 2017 jaarlijks 50 mln euro ter beschikking aan het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting voor het toekennen van startersleningen om starters op de woningmarkt te helpen. Ten slotte wil de SGP de mogelijkheid creëren om het werknemersdeel van de pensioenpremie te gebruiken voor aflossing van de woningschuld. In het kader van wetenschappelijk onderzoek naar een toekomstbestendig pensioenstelsel denkt o.a. Netspar over dit soort initiatieven na. Over de effecten en gewenste maatvoering ervan is echter nog niet zoveel bekend. Het CPB is daarom niet in staat op korte termijn een kwantitatieve inschatting te geven van het effect van deze maatregel. We zullen daarom de effecten van de maatregel hieronder globaal en in kwalitatieve zin bespreken

Kwalitatieve bespreking woningmarkteffecten SGP pensioenplan

De SGP wil de mogelijkheid creëren om het werknemersdeel van de pensioenpremie te gebruiken voor aflossing van de woningschuld. Hierbij blijft het werknemersdeel onbelast. Pas bij het vrijvallen van het vermogen in de eigen woning dat via de pensioenpremie is opgebouwd, wordt dit deel van het pensioen als inkomen belast. Deze pensioenmaatregel is een van de maatregelen waarmee de SGP het makkelijker wil maken voor starters om de koopwoningmarkt te betreden. In principe is het wettelijk mogelijk dit door een uitzondering op verplichte deelname pensioenopbouw mogelijk te maken.

Voor jonge huizenkopers kan de regeling interessant zijn. Veel van de huidige pensioenregelingen zijn gebaseerd op het doorsnee stelsel. Jongeren betalen een premie die hoger is dan actuarieel fair, voor ouderen geldt het omgekeerde. De voorgestelde maatregel geeft hun de keuze om niet aan de huidige regelingen deel te nemen. Deze keuzevrijheid leidt tot persoonlijke optimalisatie: in geval van een vergelijkbare fiscale behandeling is het te verwachten dat veel jongeren van de 'opt out' gebruik zullen willen maken. Echter, of deze maatregel het beoogde effect heeft, hangt vooral af van de vraag of banken starters onder gunstigere voorwaarden een hypothecaire lening zullen verstrekken. Mocht dat inderdaad zo zijn, dan zal het effect echter beperkt zijn; het werknemersdeel bedraagt gemiddeld zo'n 1500 euro per jaar bruto.

Omdat de omkeerregeling - waarin niet de ingelegde premie, maar pas de uitkering van een pensioenregeling wordt belast - blijft gelden is de maatregel grosso modo budgettair neutraal. Afhankelijk van de vormgeving kan de maatregel tenslotte vragen oproepen ten aanzien van gelijke behandeling: waarom mag een werknemer met pensioenregeling en werknemersbijdrage wel fiscaal gefaciliteerd aflossen, terwijl werknemers zonder pensioenregeling, zzp'ers of werknemers zonder werknemersbijdrage dit niet mogen?

De SGP schaft het huidige stelsel met zijn woningpuntensysteem, inclusief de door het kabinet Rutte daaraan toegevoegde 25 woningpunten voor woningen in schaarstegebieden, af. In plaats daarvan voert de SGP een systeem in waarbij de maximaal redelijke huur wordt vastgesteld op 4,5% van de WOZ-waarde van de woning. Dit betekent dat de maximaal redelijke huur hoger wordt dan in het basispad uit de Juniraming. Er ontstaat dus extra ruimte voor de jaarlijkse huurverhoging. De SGP benut deze ruimte door een jaarlijkse huurverhoging toe te staan van 2% boven de inflatie voor huishoudens met een inkomen lager dan 43.000 euro. Boven deze inkomensgrens ligt de jaarlijkse huurverhoging op 5% boven de inflatie. Ten opzichte van het basispad verhoogt de SGP de verhuurdersheffing per 2013 met 100 mln euro extra.

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in de onderstaande tabel:

Tabel 11.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket SGP

	2017	structureel
	%bbp	
Welvaartswinst		0,4
EMU-saldo		0,4
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	-5,2	-4,1
Netto huur	2,3	5,1
Consumptie koopwoningen		-2,7
Consumptie huurwoningen		5,5
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		12,8

De netto huren stijgen structureel met circa 5% ten opzichte van het basispad. Ondanks de extra heffing van 0,1 mld euro wordt het voor verhuurders aantrekkelijker om meer huurwoningen aan te bieden, omdat hun netto inkomsten stijgen ten opzichte van het basispad. Als gevolg van de versobering van de fiscale subsidies voor eigenaar-bewoners daalt de prijs van een gemiddelde koopwoning structureel met circa 4%.

Structureel leveren de maatregelen echter ongeveer 0,4% bbp (2,8 mld euro) op.⁴¹ De maatregelen hebben een positief effect op de welvaart van ongeveer dezelfde omvang, omdat de rantsoenering op de huurmarkt afneemt en de verstorende subsidie op de eigen woning kleiner wordt.

11.12 Bereikbaarheid

- Alle maatregelen - (lease-)auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de woon-werkeisenkostenvergoedingen worden teruggedraaid.
- De SGP bezuinigt 2,3 mld euro op de aanleg van wegen in de periode 2013-2017. Niet structureel.
- De SGP voert een congestieheffing in van 11ct/km. Het structurele effect van deze heffing (incl. exploitatie- en vervangingskosten) op het EMU-saldo is -0,1 mld euro per jaar.

⁴¹ De SGP sluit de opbrengsten van de woningmarktmaatregelen terug via een verlaging van de inkomstenbelasting. Deze terugsluis, ter grootte van 3,2 mld euro in 2040, is niet in het genoemde structurele budgettaire effect van 0,4% bbp verwerkt.

- De SGP wil een verbod voor vrachtverkeer op zondag.
- De SGP bezuinigt 1,4 mld euro (maximaal) op de aanleg van spoor in de periode 2013-2017. Niet structureel. Deze bezuiniging betekent uitstel van het Programma Hoogfrequent Spoor en spooruitbreidingen op het traject Schiphol - Almere tot na 2017.
- Een extra investering in overstapknooppunten ov in grote steden van 0,3 mld euro in de periode 2013-2017.
- Met vliegbelastingen voor vracht en personen (o.b.v. NO_x-uitstoot) wordt een EMU-saldoverbetering bereikt van 0,5 mld euro vanaf 2015. In eerdere jaren is de opbrengst lager. Dit leidt tot een afname van zo'n tien à twintig procent van het aantal passagiers vanaf Schiphol.
- De SGP bezuinigt 0,2 mld euro taakstellend in de periode 2013-2017 op het Infrastructuurfonds (IF) doordat de post onvoorzien op een andere manier wordt beheerd.

Tabel 11.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket SGP

Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)	
Verkeerseffecten	mutaties in %
Autogebruik	0
OV-gebruik	0
Files op snelwegen	-25
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	-0,06
Baten extra gebruik weg/ov (c)	0,03

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
 (b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
 (c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

Het autogebruik blijft per saldo gelijk. Tegenover een toename van het aantal autokilometers door het weer onbelast vergoeden van woon-werkverkeer staat een afname door de invoering van de - afzonderlijke - congestieheffing.

Het ov-gebruik blijft per saldo gelijk. Aan de ene kant neemt het ov-gebruik toe door het terugdraaien van het belasten van de vergoeding voor woon-werkverkeer, aan de andere kant neemt het ov-gebruik af door de bezuiniging op de aanleg van spoor.

De belastingvrije woon-werkvergoeding leidt tot een toename van de verkeersdruk in de spits, waardoor de files toenemen. De congestieheffing grijpt hier direct op in. Per saldo nemen de files af met 25%.

De congestieheffing geeft positieve reistijdbaten weg/ov door het afnemen van de files. Echter, de bezuinigingen op infrastructuur en het terugdraaien van het belasten van het woon-werkverkeer zorgen voor per saldo kleine negatieve reistijdbaten van 0,06 mld euro per jaar.

De winst van het extra weg- en ov-gebruik is per saldo zeer beperkt en is gelijk aan 0,03 mld euro per jaar als gevolg van de goedkopere woon-werkmobiliteit.

In totaal nemen de bereikbaarheidsbaten af met 0,03 mld euro per jaar.

11.13 Natuur

Algemeen beeld

De SGP wil de decentralisatie van het natuurbeleid doorzetten. De partij legt in haar programma het accent bij het beheer van de huidige natuurgebieden, het tijdelijk herstelbeheer en het verminderen van de verdroging in natuurgebieden. De SGP bezuinigt op de overheidsuitgaven voor natuur. Door het maatregelpakket van de SGP neemt de biodiversiteit met enkele procentpunten af. De belevingswaarde van natuur en landschap gaat eveneens achteruit.

Tabel 11.12 Natuur: effecten in 2020 van beleidspakket SGP t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	-5 tot 0
Belevingswaarde natuur en landschap	-
Uitgaven overheid in mld euro	-0,11

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.

De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- Het deels terugdraaien van de natuurparagraaf uit het Begrotingsakkoord;
- Het versterken en verduurzamen van de landbouw, tuinbouw en visserij.

Effecten op biodiversiteit

De SGP bezuinigt op de afronding en de inrichting van robuuste natuurgebieden en op groene recreatieve gebieden. Hierdoor wordt er minder nieuwe natuur ontwikkeld en wordt een aanzienlijk kleiner oppervlakte natuur ingericht. De voorziene uitbreiding en de inrichting van natuur in het basispad, moet grotendeels gefinancierd worden met het grond-voor-grond-principe, waardoor eerst ruil- en natuurgronden verkocht moeten worden alvorens inrichting of uitbreiding kan worden gerealiseerd. Door de bezuinigingen die de SGP voorstelt, verloopt deze uitbreiding en inrichting trager en worden bestaande milieuknelpunten voor biodiversiteit niet opgelost. De condities voor duurzaam behoud van biodiversiteit gaan hierdoor achteruit. De SGP zet extra middelen in voor een versterking en verduurzaming van de landbouw, de tuinbouw en de visserij. Het effect van deze maatregelen op milieucondities in natuurgebieden is beperkt, evenals het effect op de biodiversiteit in de periode tot 2020. In totaliteit neemt het aantal duurzaam behouden soorten onder het SGP-beleid af, met tussen de -5 en 0 procentpunten ten opzichte van het basispad. Dit geldt zowel voor de planten- en diersoorten die onder de Vogel- en Habitatrichtlijnen vallen als voor alle doelsoorten.

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

Door de keuze van de SGP om te bezuinigen op de aankoop en de inrichting van natuurgebieden en op de groene recreatieve gebieden rondom steden neemt de belevingswaarde af. Dit wordt nog eens versterkt door de toename van de druk op de bestaande recreatieve groene gebieden in de komende jaren.

12 DPK

12.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van DPK verbetert het EMU-saldo in 2017 met 10½ mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is de ex-ante verbetering, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking. Deze verbetering van het begrotingssaldo komt voort uit lagere uitgaven en wordt beperkt door een netto lastenverlichting. DPK begint niet direct met ombuigen, maar kiest ervoor om het tekort in 2013 nog te laten oplopen ten opzichte van het basispad.

In 2017 buigt DPK per saldo 14¾ mld euro om op de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. Netto wordt het meest omgebogen op sociale zekerheid en internationale samenwerking. De overheidsuitgaven krimpen na verwerking van het beleidspakket met ¼% per jaar.

Op de **arbeidsvoorwaarden collectieve sector** wordt ten opzichte van het basispad 1 mld euro omgebogen door een extra nullijn voor ambtenaren in 2014. DPK buigt per saldo 1¾ mld euro om op **openbaar bestuur**, waarvan ½ mld euro op het ambtenarenapparaat van het Rijk (exclusief veiligheid en defensie en inclusief overig openbaar bestuur, zoals UWV) en 1¼ mld euro op lokaal bestuur, wat tot vermindering van het ambtenarenapparaat van de lokale overheid zal leiden. Dit is de maximale bezuiniging die door het CPB voor de komende kabinetsperiode voor mogelijk wordt gehouden op openbaar bestuur (inclusief ombuigingen op het ambtenarenapparaat in andere functies 2 mld euro in 2017 en 2½ mld euro structureel). Het CPB tekent aan dat deze besparingen alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar zijn en zullen leiden tot minder dienstverlening.

DPK wil per saldo ½ mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. De partij buigt vooral om door te bezuinigen op de apparaatskosten. De **defensie-uitgaven** blijven ten opzichte van het basispad nagenoeg gelijk. De uitgaven aan **bereikbaarheid** gaan per saldo ¼ mld euro omlaag. Er wordt met name omgebogen op het Infrastructuurfonds (¼ mld euro).

DPK wil in 2017 ten opzichte van het basispad ¾ mld euro minder besteden aan **milieu**. De belangrijkste ombuiging betreft de afschaffing van de stimuleringsregeling duurzame energie (SDE+). Voor het EMU-saldo pakt deze maatregel evenwel neutraal uit, omdat tegelijkertijd ook de heffing voor werkgevers waaruit de SDE+ wordt betaald, wordt afgeschaft.

DPK wil per saldo ¾ mld euro minder uitgeven aan **onderwijs**. De belangrijkste ombuiging betreft de afschaffing van de gratis schoolboeken (¼ mld euro). In de **zorg** buigt DPK per saldo ½ mld euro om ten opzichte van het basispad (zie verder 12.8).

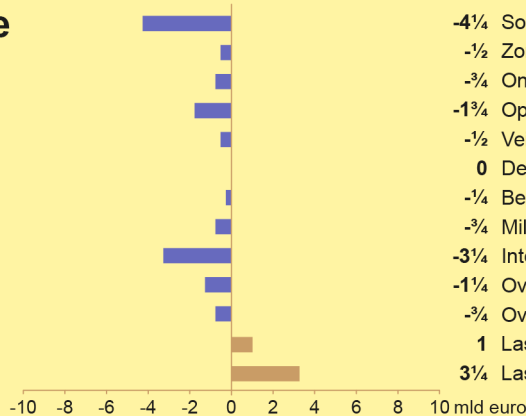
Aan **sociale zekerheid** wordt 4¼ mld euro minder uitgegeven. DPK buigt vooral om door de AOW te verhogen naar 66 in 2015 en daarna gradueel tot 68 in 2024 (¾ mld euro), uitkeringen met uitzondering van de AOW te koppelen aan de lonen in de collectieve sector (¾ mld euro) en de kinderbijslag boven tweemaal modaal af te schaffen (¾ mld euro).

Alle veranderingen zijn weer-gegeven als effecten van het beleidspakket t.o.v. het basispad.

Budgettaire effecten in 2017

- 4 1/4 Sociale zekerheid
- 1/2 Zorg
- 3/4 Onderwijs
- 1 3/4 Openbaar bestuur
- 1/2 Veiligheid
- 0 Defensie
- 1/4 Bereikbaarheid
- 3/4 Milieu
- 3 1/4 Internationale samenwerking
- 1 1/4 Overdrachten aan bedrijven
- 3/4 Overige uitgaven
- 1 Lasten huishoudens
- 3 1/4 Lasten bedrijven

- is positief effect op EMU-saldo

Financieel

Verbetering houdbaarheid (2017, % bbp)

1,9

Verbetering EMU-saldo (2017, % bbp)

0,9

Koopkracht huishoudens (gecumuleerd, 2017, %)

-1 1/4

Saldo lopende rekening (2017, % bbp)

1,6

Werk

Structurele werkgelegenheid (2040, %-punt)

0

Werkloosheid (2017, % van de beroepsbevolking)

0,6

Onderwijs en innovatie

Bbp-effect onderwijs (structureel, %)

0,8

Innovatie (verwacht effect)
Categorieën: - 0 + ?

?

Energie en klimaat

Reductie broeikasgassen (2020, Mton CO₂)

-4

x10

Aandeel hernieuwbare energie (2020, %-punt)

-1 1/2

Natuur

Biodiversiteit (2020, %-punt)

-10 à -5

x5

Verkeer

Files op snelwegen (2020, %)

15

x10

Autogebruik (2020, %)

2

x10

OV-gebruik (2020, %)

2

x10

Zorg

Eigen betaling per verzekerde (2013, euro)

-60

x10

Meer (+) of minder (-) marktwerking in de curatieve zorg

0

Categorieën: -- 0 ++

Wonen

Woningmarkt - welvaartswinst (structureel, % bbp)

0,0

Prijsverandering koopwoningen (2017, %)

0

Verandering netto huur (2017, %)

0

De uitgaven aan **overdrachten aan bedrijven** gaan per saldo met 1¼ mld euro omlaag, met name door een taakstelling op subsidies en een maximale bezuiniging op het topsectorenbeleid.

DPK geeft ten opzichte van het basispad 3¼ mld euro minder uit aan **internationale samenwerking** door het budget voor ontwikkelings samenwerking te korten. Op de **overige uitgaven** buigt DPK per saldo ¾ mld euro om. De grootste bezuiniging betreft een taakstelling bij de publieke omroep (½ mld euro).

Tabel 12.1 Uitgavenontwikkeling van beleidspakket DPK t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto intensiveringen	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro			% per jaar	
Arbeidsvoorwaarden		-1			
Openbaar bestuur	-3¼	-1¼	-5	-1	-1½
Veiligheid	-½	-½	-1	-¾	-1½
Defensie	-¼	0	-½	-1	-1½
Bereikbaarheid	-1	-¼	-1¼	-2	-2½
Milieu		-¾			
Onderwijs	¾	-¾	0	½	0
Zorg	11	-½	10½	3¼	3
Sociale zekerheid	5	-4¼	¾	1¼	¼
Overdrachten aan bedrijven	-1½	-1¼	-2¾	-3¼	-6
Internationale samenwerking	1¼	-3¼	-2	1¼	-3¼
Overig		-¾			
Totaal EMU-relevante uitgaven	11½	-14¾	-3½	¾	-1¼

Tabel 12.2 Werkgelegenheidseffecten beleidspakket DPK t.o.v. basispad, 2013-2017

	Uitgangspositie	Basispad	Effect beleidspakket	Basispad inclusief beleidspakket	Basispad	Basispad inclusief beleidspakket
	2012	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017	2013-2017
	duizenden arbeidsjaren				% per jaar	
Sector overheid	1048	-42	-45	-87	-¾	-1¾
Zorg	967	142	-20	122	2¾	2½
Overheid en zorg	2015	101	-65	36	1	¼

Het beleidspakket van DPK vermindert de **werkgelegenheid** in de sector overheid in 2017 met 45.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De daling van de werkgelegenheid in de sector overheid komt uit op 1¾% per jaar, tegen ¾% per jaar in het basispad. In de zorg daalt de werkgelegenheid met 20.000 arbeidsjaren ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de zorg stijgt daarmee met 2½% per jaar, tegen 2¾% per jaar in het basispad.

DPK verlicht de EMU-relevante lasten in 2017 per saldo met 4¼ mld euro ten opzichte van het basispad. De lasten dalen met name voor bedrijven.

In de **belastingen op milieu** voert DPK ten opzichte van het basispad een netto lastenverlichting door van ¾ mld euro. Met name door een verlaging van de energiebelasting op aardgas (½ mld euro).

De **lasten op inkomen en arbeid** stijgen netto met 1 mld euro. De belangrijkste verzwaring betreft het terugdraaien van de terugsluis van de btw-verhoging via de inkomstenbelasting (2¾ mld euro). De belangrijkste lastenverlichting is de terugdraai van de afschaf van de onbelaste reiskostenvergoeding voor gezinnen (1¾ mld euro).

De **lasten op vermogen en winst** gaan met ¾ mld euro omlaag, met name door de bankbelasting niet te verdubbelen (¼ mld euro).

DPK verlaagt per saldo de **overige belastingen** met 3¾ mld euro, met name door verlaging van de btw ten opzichte van het basispad (4¼ mld euro). De belangrijkste verzwaring betreft een accijns op softdrugs (¼ mld euro).

Tabel 12.3 Belasting- en sociale premiemaatregelen van beleidspakket DPK t.o.v. basispad, 2013-2017

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief beleidspakket
	mld euro		
Milieu	1½	-¾	½
Inkomen en arbeid	8¼	1	9¼
Vermogen en winst	1½	-¾	¾
Overig	3½	-3¾	-½
Totaal EMU-relevante lasten	14½	-4¼	10¼
w.v. gezinnen	8¾	-1	7¾
bedrijven	5¾	-3¼	2½
buitenland	0	0	0

12.2 Macro-economische effecten

Het pakket van DPK vermindert de EMU-relevante uitgaven in 2017 met 14¾ mld euro. Een deel betreft de overheidsbestedingen, die daarmee 0,5%-punt per jaar minder groeien dan in het basispad. Voor het overige verlaagt DPK inkomensoverdrachten. Voorbeelden zijn bezuinigingen op de ontwikkelingssamenwerking en het verhogen van de AOW-leeftijd.

Samen met de lagere werkgelegenheid en reële lonen zorgen de lagere inkomensoverdrachten er voor dat de consumptie van huishoudens minder groeit. Dit wordt beperkt door de lastenverlichting (4¼ mld euro in 2017), die voor een deel bij huishoudens neerslaat. Per saldo neemt de consumptie gemiddeld 0,5%-punt per jaar minder toe dan in het basispad. De uitvoer groeit wel meer door de verbeterde concurrentiepositie. Het bbp groeit 0,1%-punt per jaar minder dan in het basispad.

Tabel 12.4 Macro-economische effecten beleidspakket DPK, 2013-2017

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. beleidspakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1½	-0,1	1¼
Consumptie huishoudens	¼	-0,5	-¼
Overheidsbestedingen	½	-0,5	0
Investerings bedrijven	3¼	-0,1	3
Uitvoer goederen en diensten	4	0,2	4¼
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2¼	-0,7	1½
Consumptieprijis	2	-0,4	1¾
Reële arbeidskosten marktsector	1¾	-0,2	1½
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (arbeidsjaren)	¼	-0,1	0
w.v. marktsector	-¼	0,1	0
effect op niveau 2017 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5¼	0,6	5¾
Arbeidsinkomensquote marktsector	80¼	-0,9	80
Saldo lopende rekening (% bbp)	9¼	1,6	10¾

Het arbeidsaanbod neemt door de plannen van DPK met 20.000 personen toe. De werkgelegenheid bij zowel de overheid als in de zorg neemt af met in totaal 65.000 arbeidsjaren. Dit heeft als gevolg dat op korte termijn de werkloosheid oploopt. In de marktsector komt de werkgelegenheid iets hoger uit door de lagere reële arbeidskosten en de lastenverlichting. Per saldo neemt de werkloosheid met ongeveer 0,6%-punt toe in 2017.

Door de oplopende werkloosheid en de lastenverlichting komen de lonen lager uit dan in het basispad. Ook de consumptieprijis komt lager uit, mede doordat de btw verlaagd wordt. Het saldo van de lopende rekening neemt verder toe door een verbetering van het uitvoersaldo en het schrappen van het budget voor ontwikkelingssamenwerking.

12.3 Overheidstekort en overheidsschuld

Vanwege de doorwerking in de economie is de verbetering van het EMU-saldo in 2017 minder dan de initiële impuls van 10½ mld euro of 1,6% bbp. Zo komt de werkloosheid hoger uit en de werkgelegenheid lager. Bij de bezuiniging op ontwikkelingssamenwerking horen kleine positieve inverdieneffecten. Dat beperkt het totale negatieve inverdieneffect van het pakket. In 2017 komt het EMU-saldo uit op -1,6% bbp. Ondanks de verbetering van het EMU-saldo komt de schuldquote hoger uit dan in het basispad. Dit komt omdat het nominale bbp lager uitkomt door het pakket.

Tabel 12.5 Overheidstekort en overheidsschuld beleidspakket DPK, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-2,9	-3,1	-2,7	-2,8	-2,6
Ex-ante effect pakket	-0,8	0,4	1,0	1,4	1,6
Inverdieneffecten van het pakket	0,0	-0,1	-0,3	-0,6	-0,7
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-3,7	-2,9	-2,0	-2,0	-1,6
EMU-schuld (% bbp, basispad)	72,9	73,5	73,9	74,3	74,1
Effect pakket	1,7	1,9	1,7	1,2	0,6
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	74,6	75,5	75,6	75,5	74,7

12.4 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- compensatie AOW'ers voor koppeling uitkeringen aan collectieve sector
- terugdraaien van het belastingen van de reiskostenvergoeding
- verhogen kinderopvangtoeslag
- niet verhogen eigen risico naar 350 euro inclusief aanpassing zorgtoeslag (gunstig voor hogere inkomens)
- verlagen van tarief eerste schijf in box 1 (onderdeel van "niet verhogen eigen risico")

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- nullijn collectieve sector, inclusief tijdelijk nullijn zorg
- niet verhogen eigen risico naar 350 euro inclusief aanpassing zorgtoeslag (ongunstig voor lagere inkomens)
- koppelen uitkeringen aan collectieve sector
- afschaffen gratis schoolboeken
- wijzigingen fiscale behandeling woning
- verlagen huurtoeslag
- verlagen zorgtoeslag
- verhogen van de tarieven in box 1 (terugdraaien terugsluis als gevolg van btw-verhoging en terugsluis als gevolg van vergroeningspakket)
- beperken kinderbijslag

Het programma van DPK heeft lichte negatieve gevolgen voor de reële loonontwikkeling in de marktsector van 0,3% per jaar. Per saldo nemen de lonen minder sterk toe dan de prijzen. Het terugdraaien van de btw-verhoging uit het basispad heeft een drukkend effect op de prijzen. Deze prijsdaling heeft een drukkend effect op de loonontwikkeling in de marktsector. Ook de toename van de werkloosheid en de ontwikkeling van de replacement rate leiden tot een minder sterke toename van de lonen. DPK hanteert een nullijn voor het personeel in de collectieve sector en de zorg. Dit effect wordt voor 2017 niet ingelopen.

De koopkracht van huishoudens daalt door het DPK-programma over de periode 2013-2017 met gemiddeld $\frac{1}{4}\%$ per jaar. De koopkrachtverslechtering valt voor uitkeringsgerechtigden negatiever uit: $-\frac{1}{2}\%$. Dit komt vooral door het koppelen van de uitkeringen aan de loonontwikkeling in de collectieve sector (0% in 2013 en 2014).

De nullijn voor werknemers in de collectieve sector in 2013 en 2014 heeft een negatief effect op de mediane koopkracht van werkenden. Werkenden hebben voordeel van het niet belasten van de reiskostenvergoeding. Daarnaast hebben werkenden met kinderopvangtoeslag een koopkrachtvoordeel als gevolg van de intensivering in de kinderopvangtoeslag.

Het koppelen van uitkeringen (exclusief AOW) aan de loonontwikkeling in de collectieve sector leidt tot een negatief effect op de koopkracht van uitkeringsgerechtigden. Gepensioneerden ondervinden geen nadelig effect van deze maatregel omdat deze groep gecompenseerd wordt.

Per saldo gaat er in het DPK-programma minder geld naar huurtoeslag hetgeen een negatief effect heeft op de koopkracht van huurtoeslagontvangers. Het eigen risico wordt niet verhoogd naar 350 euro, maar de bijbehorende verhogingen van de zorgtoeslag en tarief eerst schijf in box 1 worden eveneens ongedaan gemaakt. De lagere inkomens hebben hier nadeel van en de hogere inkomens hebben er voordeel van. Het afschaffen van de kinderbijslag voor huishoudens met een huishoudinkomen hoger dan 2x modaal heeft een drukkend effect op de mediane koopkracht van gezinnen met kinderen.

De doorwerking van de zorgmaatregelen op de eigen betalingen en de eigen bijdragen in de Zvw is meegenomen in de koopkracht.

Enkele maatregelen zijn niet in de statische koopkrachtcijfers verwerkt, omdat ze niet passen binnen het begrip statische koopkracht. Dit betreft onder meer de latere, maar snellere verhoging van de AOW-leeftijd en het beperken van het Witteveenkader. Er zijn ook maatregelen die niet zijn meegenomen omdat niet bekend is welke huishoudens in welke mate daarvan profiteren of omdat de betreffende groep niet is opgenomen in de koopkrachttabel. Dit betreft onder meer de verhoging van de griffierechten wat een ongunstig effect op de koopkracht heeft.

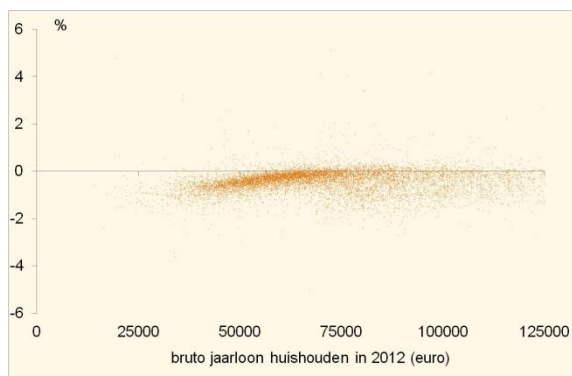
Tabel 12.6 Ex post koopkracht beleidspakket DPK, gemiddeld over 2013-2017

Bruto huishoudinkomen (b)	Tweeverdiener (c)		Alleenstaande (ouder)		Alleenverdiener		Alle huishoudtypen	
	Effect DPK	Basis incl. DPK	Effect DPK	Basis incl. DPK	Effect DPK	Basis incl. DPK	Effect DPK	Basis incl. DPK
mediaan koopkrachtmutatie in % (a)								
Werknemers								
< 175% WML	-¼	-¾	-¼	-¼	-¼	-1		
175-350% WML	-¼	-½	-¼	0	-¼	-¾	} -¼	} -¼
350-500% WML	-¼	-¼	} -¼	} -¼	} -½	} -½		
> 500% WML	-½	-¼						
Uitkeringsgerechtigden								
<= 120% WML	} -½	} -1	-¾	-1	-½	-1¼	} -½	} -1
> 120% WML			-½	-½	-½	-¾		
Gepensioneerden								
<= 120% AOW	-¼	-¼	-¼	-¼	} 0	} -¾	} -¼	} -½
> 120% AOW	0	-¾	0	-1				
Alle inkomensbronnen	-¼	-½	-¼	-¼	-¼	-¾	-¼	-¼

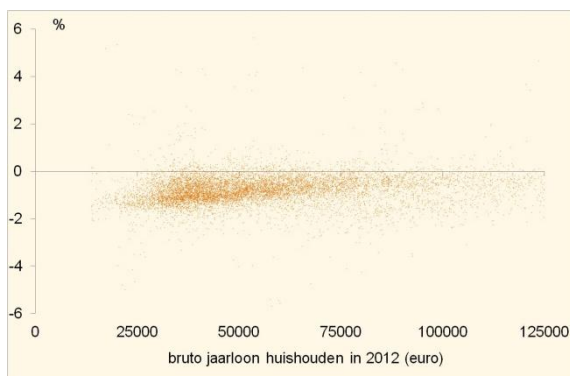
(a) Statische koopkrachtmutatie exclusief incidentele inkomensmutaties.
 (b) Bruto inkomen uit arbeid, bruto minimumloon (WML) en bruto 100% AOW-uitkering zijn in 2012 ongeveer 18.800 euro.
 (c) De indeling van tweeverdieners naar inkomensbron is op basis van de meest verdienende partner.

Figuur 12.1 Spreiding koopkracht beleidspakket DPK (inclusief basispad) over 2013-2017⁴²

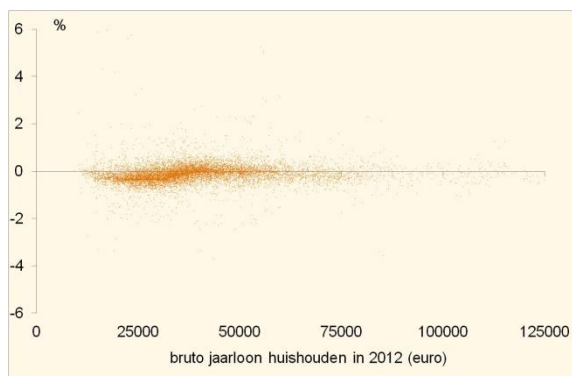
Werkende tweeverdieners

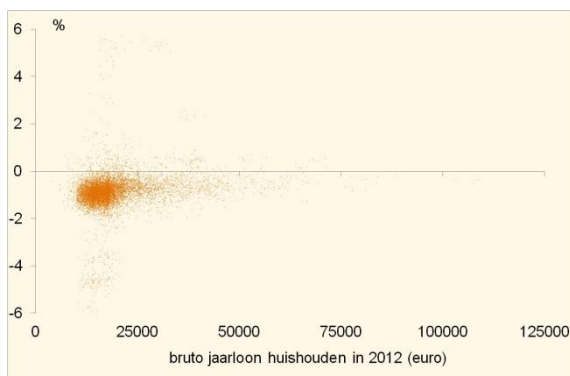
Werkende alleenverdieners

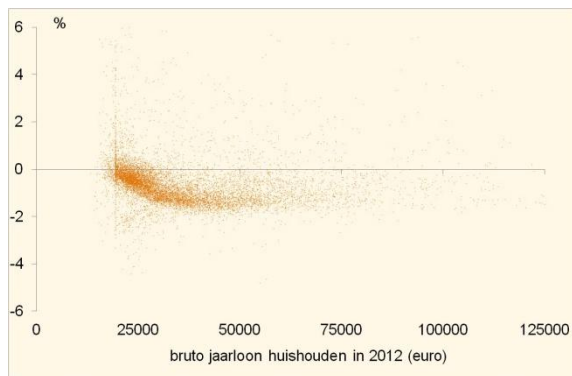
Werkende alleenstaanden

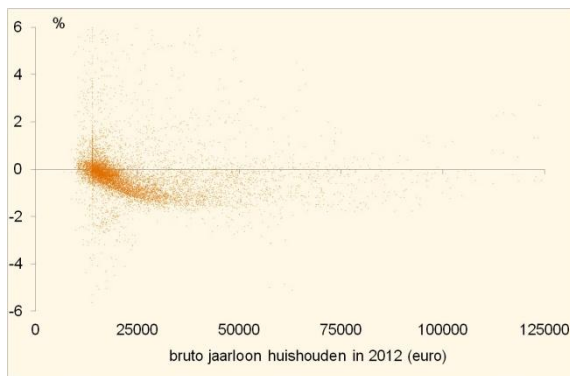
Uitkeringsgerechtigde alleenstaanden

Gepensioneerde tweeverdieners

Gepensioneerde alleenstaanden

⁴² Koopkracht naar huishoudtype en huishoudinkomen, mutaties in % per jaar, 2013-2017.

12.5 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 12.7 Structurele effecten arbeidsmarkt

	Effect DPK
Werkgelegenheid (a)	0
w.v. fiscaal	$\frac{1}{2}$
sociale zekerheid	$-\frac{1}{2}$
AOW-leeftijd	0
Participatie (b)	0
Werkloosheid	$-\frac{1}{4}$
Productiviteit (c)	-0,5

(a) Procentuele toename werkgelegenheid in arbeidsjaren.
(b) Als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
(c) Procentuele toename productiviteit.

Het programma van DPK verhoogt de ontslagbescherming voor werknemers met een vast contract. Maatregelen op het gebied van de sociale zekerheid beperken de werkgelegenheid. Fiscale maatregelen, zoals de verlaging van de uitkeringen en de btw-tarieven, stimuleren de werkgelegenheid. Per saldo blijft de werkgelegenheid in arbeidsjaren onveranderd en daalt de werkloosheid met $\frac{1}{4}$ %-punt. Ook de participatiegraad in personen en het aantal gewerkte uren per werkzame persoon blijven vrijwel ongewijzigd.

De maatregelen van DPK voor wat betreft het ontslagstelsel verhogen de ontslagbescherming voor vaste contracten ten opzichte van het basispad. Dit leidt tot een verhoging van het niveau van ontslagbescherming volgens de OESO-indicator voor vaste contracten. Hierdoor komt op de lange termijn het niveau van de productiviteit ongeveer 0,5% lager uit. Het terugdraaien van de financiële verantwoordelijkheid van werkgevers voor de eerste zes maanden WW leidt tot een daling van de werkgelegenheid met $\frac{1}{4}$ % en een stijging van de werkloosheid met $\frac{1}{4}$ %-punt.

De toegang tot de WSW wordt beperkt en de Wajong wordt beperkt tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikte jongeren. Door de beperking van de WSW zal een deel van de desbetreffende werknemers zich terugtrekken van de arbeidsmarkt, terwijl door hervorming van de Wajong meer personen zullen deelnemen op de arbeidsmarkt. Samen leiden de maatregelen op het gebied van sociale zekerheid tot een afname van de werkgelegenheid met $\frac{1}{4}$ %.

Het programma van DPK leidt tot een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd, maar de verhoging sluit op de lange termijn aan bij het Begrotingsakkoord. Dit heeft geen effect op de werkgelegenheid op lange termijn.

Fiscaal gezien wordt het Begrotingsakkoord in belangrijke mate ongedaan gemaakt. De verhoging van de btw-tarieven en het belastingtarief in de eerste schijf worden teruggedraaid, evenals de compenserende verlaging van de overige belastingschijven. Per saldo mondt dit uit in lagere lasten en daarmee tot meer werkgelegenheid. Hetzelfde geldt

voor het herinvoeren van de onbelaste kilometervergoeding. Verder worden de uitkeringen verlaagd door ze een aantal jaren te koppelen aan de lonen van de collectieve sector. De verlaging maakt voor uitkeringsgerechtigden het accepteren van een baan financieel aantrekkelijker en dat leidt tot meer werkgelegenheid. De kinderbijslag voor inkomens boven twee keer modaal wordt afgeschaft. De verhoging van de marginale druk voor hoge inkomens zorgt voor minder werkgelegenheid. De fiscale maatregelen leiden samen tot een toename van de werkgelegenheid met ½% en een afname van de werkloosheid met een ½%-punt.

Op lange termijn daalt de werkloosheid met ¼%-punt. Naast de maatregelen op fiscaal gebied, die de werkloosheid met ½%-punt verlagen, spelen ook WW-maatregelen die de werkloosheid met ¼%-punt verhogen een rol.

12.6 Houdbaarheid overheidsfinanciën

DPK verbetert de houdbaarheid met 1,9% bbp. Een groot deel hiervan komt door de ex-ante verbetering van het EMU-saldo in 2017, het structurele effect wijkt hier maar weinig van af. De nullijn voor ambtenaren leidt op korte termijn tot een besparing, maar heeft geen structurele effecten. Daar staat tegenover dat het invoeren van de Wet Werken naar Vermogen op lange termijn juist tot een besparing leidt op de Wajong en op sociale werkplaatsen. DPK houdt vast aan de in het Begrotingsakkoord voorgenomen verhoging van de pensioenleeftijd en laat de woningmarkt en zorg grotendeels ongemoeid. De toename van de werkgelegenheid als gevolg van de Wet Werken naar Vermogen zorgt voor een inverdieneffect, waardoor de houdbaarheid met 0,1% bbp verbetert.

Door het DPK-programma slaat het houdbaarheidstekort om in een overschot van 0,8% bbp. Dit betekent dat geld gereserveerd wordt om in de toekomst negatieve schokken op te kunnen vangen, of voor toekomstige intensiveringen of lastenverlichtingen.

Tabel 12.8 Houdbaarheid, effect van beleidspakket DPK

	% bbp	Mld euro
Houdbaarheid basispad	-1,1	-7
Verbetering	1,9	12
Stand incl. verbetering	0,8	5
Verbetering houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en structurele effecten		
Ex-ante EMU-saldo 2017	1,6	11
Effecten na 2017	0,3	2
Verbetering houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers		
AOW en pensioenen	0,0	0
Woningmarkt	0,0	0
Zorg	0,1	1

12.7 Energie en klimaat

DPK stelt de SDE+-regeling niet langer open voor nieuwe projecten. Hierdoor neemt het aandeel hernieuwbare energie met 1,5%-punt af tot 7,5%, zodat de EU-verplichting voor het aandeel hernieuwbare energie (14% in 2020) niet wordt gerealiseerd. Daarnaast voert DPK een vrijstelling voor de kolenbelasting in als deze gebruikt worden bij de elektriciteitsopwekking.

Door het maatregelenpakket van DPK neemt de emissie van broeikasgassen toe met 4 Mton, waarvan 1 Mton in de niet-ETS-sectoren. De (nog indicatieve) doelstelling voor de niet-ETS-sectoren zal waarschijnlijk worden gehaald. Het pakket heeft geen effect op de realisatie van de EU brede taakstelling voor de ETS sectoren. Voor de ETS sector geldt namelijk een plafond voor alle bedrijven in de EU gezamenlijk. Meer emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen daardoor minder emissieruimte. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.

Tabel 12.9 Hernieuwbare energie en broeikasgassen, effecten van beleidspakket DPK t.o.v. het basispad

	Toename hernieuwbare energie	Reductie van broeikasgassen		
		Totaal	Niet-ETS sector	ETS-sector
	aandeel in eindegebruik in %- punten	in Mton CO ₂ -equivalentie		
Nederland totaal	-1,5	-4	-1	-3
w.v. hernieuwbare energie		-2	0	-2
energiesector		-2	0	-2
gebouwde omgeving		0	0	0
verkeer		0	0	0
industrie		0	0	0
landbouw		0	0	0
overig		0	0	0

Door afronding kunnen optellingen van subtotaal 1 Mton afwijken van het totaal.

In het basispad bedraagt het aandeel hernieuwbare energie 9% in 2020.

De emissie in de niet-ETS-sector is de emissie die niet onder het Europese emissiehandelssysteem valt: vooral gebouwde omgeving, landbouw en verkeer. In het basispad is de emissie van broeikasgassen in de niet-ETS-sector in 2020 geraamd op 99 (92-108) Mton CO₂-eq. De Europese taakstelling voor de Nederlandse niet-ETS-sector is nog niet vastgesteld, maar zal waarschijnlijk uitkomen op 105 Mton CO₂-eq.

De emissies in de ETS-sector vallen onder het Europese emissiehandelssysteem. Dit betreft vooral de industrie en de energiesector.

De toename van broeikasgasemissies komt vooral door het afschaffen van de SDE+-regeling en het invoeren van een vrijstelling voor de kolenbelasting bij de elektriciteitsopwekking. Andere maatregelen die de emissies verhogen zijn het verlagen van de energiebelasting voor grootverbruikers en het invoeren van een fiscale vrijstelling van woon-werkverkeer. DPK verhoogt de uitstoot van broeikasgassen en verlaagt het percentage hernieuwbare energie door de uitgaven voor energie en klimaat met 0,7 mld euro in 2020 te verlagen.

Tegelijkertijd verlaagt DPK de belastingen op energie en klimaat met 1,0 mld euro, waardoor de prikkel om broeikasgassen te reduceren verder afneemt.

12.8 Zorg

De **langdurige zorg** in de AWBZ wordt ingericht volgens het principe van Buurtzorg c.q. regelarme zorg. Dat wil zeggen dat het recht op zorg vervalt, het wordt weer een voorziening. DPK accepteert dat als gevolg daarvan op de ene plaats de zorg anders ingevuld wordt dan op de andere en door de ene zorgverlener anders dan door de andere. Dit levert een doelmatigheidswinst op. Het impliceert dat deze zorg niet uitgevoerd gaat worden door de zorgverzekeraars. Met deze maatregelen bespaart DPK 1,4 mld euro.

DPK versobert de langdurige zorg met 1,2 mld euro door vier maatregelen. Voor persoonlijke verzorging en begeleiding gaat de norm voor gebruikelijke zorg -die voor eigen rekening komt- omhoog van 60 naar 90 minuten per week. De hoeveelheid verleende persoonlijke zorg en begeleiding neemt daardoor af met 6%, een besparing met 0,6 mld euro. DPK bespaart alsnog 0,2 mld euro op de pgb's en de aanspraak op zorg voor mensen met een IQ tussen de 70 en 80 vervalt. De subsidiëring van de MEE-organisaties wordt beëindigd. Anderzijds trekt DPK ook 1,0 mld euro uit voor verbetering van de langdurige zorg. Zes ombuigingen uit het basispad maakt DPK ongedaan. Zorgzwaartes 1-3 blijven toegang geven tot intramurale zorg. De tarieven voor langdurige Geestelijke Gezondheidszorg en Gehandicaptenzorg gaan in 2013 5% extra omhoog, evenals de intramurale pgb-tarieven. De groeiruimte van gebudgetteerde instellingen wordt in 2013 verhoogd en bovenbudgettaire vergoedingen worden niet ingeperkt. De vergoeding voor vervoerskosten van instellingen wordt ook niet ingeperkt.

In de organisatie van de **curatieve zorg** brengt DPK geen wijzigingen aan ten opzichte van het basispad. DPK wil via een tweejarige nullijn voor cao's in de zorg de zorguitgaven tijdelijk verlagen. Verder bespaart DPK per saldo 0,1 mld euro op het basispakket door een aantal pakketmaatregelen.

DPK kiest voor een **eigen risico** van 230 euro. Dat is 120 euro minder dan in het basispad en leidt tot een intensivering van 0,9 mld euro. Daarnaast worden de eigen bijdrage per ligdag van €7,50 en de eigen bijdrage voor gehoor toestellen teruggedraaid.

De **werkgelegenheid** in de zorg, publiek en privaat, groeit in de periode 2013-2017 met 120.000 arbeidsjaren. Dat is 20.000 minder dan in het basispad.

12.9 Onderwijs

DPK bezuinigt voor 0,9 mld euro op onderwijs.

De belangrijkste ombuiging betreft de introductie van een renteloos sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs, waarbij de basisbeurs in zowel de bachelor- als de masterfase wordt vervangen door een renteloze lening (dit is nog geen besparing in 2017; structureel wordt 0,4 mld euro bespaard vanaf 2035). Overige bezuinigingen zijn de invoering van een

leeftijdsgrens van 30 jaar voor bekostiging van het mbo (0,2 mld euro), het afschaffen van de gratis schoolboeken (0,2 mld euro) en een korting op het passend onderwijs (0,2 mld euro). Op het terrein van wetenschap draait DPK de investeringen in het kader van het topsectorenbeleid terug (0,2 mld euro).

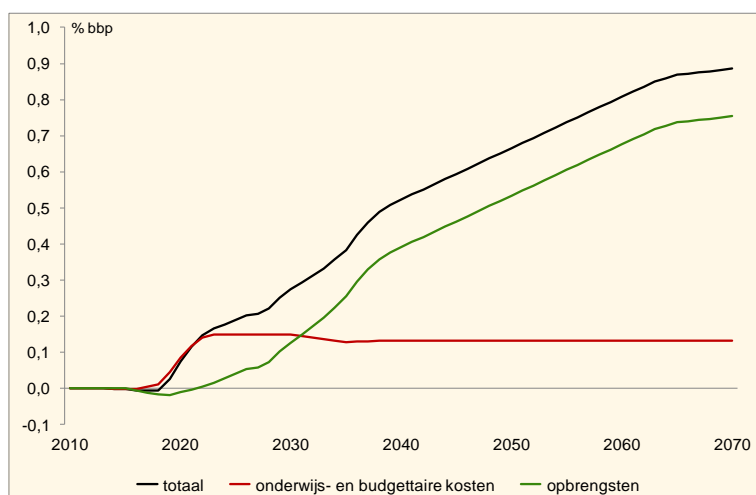
In de institutionele sfeer voert DPK prestatiebekostiging in voor scholen in het primair en voortgezet onderwijs.

Van het totaalpakket is de prestatiebekostiging een kansrijke maatregel. Onderstaande figuur presenteert het netto lange-termijn bbp-effect van deze maatregel (inclusief de invoering van het sociaal leenstelsel). Het welvaartseffect van de introductie van het sociaal leenstelsel in de bachelor- en masterfase van het hoger onderwijs is onbekend. Deze maatregel zorgt voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en een (beperkte) daling van de deelname aan het hoger onderwijs.

De kostenlijn geeft de budgettaire effecten en de onderwijskosten weer. De opbrengstenlijn betreft zowel de stijging van de arbeidsproductiviteit als het arbeidsaanbodeffect. Het totale (netto) effect is de som van de opbrengstenlijn en de kostenlijn.

Op lange termijn leidt het onderwijspakket van DPK tot een structurele stijging van het bbp met 0,8%. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door de invoering van de prestatiebekostiging.

Figuur 12.2 Effect van onderwijsmaatregelen DPK op bbp

12.10 Innovatie

DPK bezuinigt 0,5 mld euro op innovatie. De voorgestelde beleidswijziging is met een quick-scan beoordeeld op het effect op de welvaart. Hoofdstuk 14 geeft een algemene toelichting op de aanpak die gevolgd is bij het evalueren van innovatiemaatregelen.

Van de bezuinigingen van DPK heeft 0,5 mld euro een onbekend effect op de welvaart. Het betreft hier de ombuigingen op de bijdragen aan de tki (0,4 mld euro), het beëindigen van het innovatiefonds mkb+ (0,1 mld euro) en het verlagen van de bijdragen van de overheid aan TNO, DLO en de gti's.

De beleidsveranderingen van DPK hebben als geheel een onbekend effect op de welvaart.

12.11 Woningmarkt

Maatregelen

Het woningmarktpakket van DPK blijft dicht bij de voorgenomen maatregelen van het Kabinet Rutte en het Begrotingsakkoord 2013. Zo houdt DPK vast aan de voorgenomen beperking van de hypotheekrenteaftrek voor starters door uit te gaan van een annuïtair aflossingsschema. Ten opzichte van de huidige vormgeving wil DPK de voorziene afbouw van de verhouding tussen de maximale hypothecaire lening waarover rente kan worden afgetrokken en de waarde van de woning bij aankoop (loan-to-value ratio) van 106% naar 100% twee jaar later inzetten. Deze wijziging in de fasering van de maatregel heeft op lange termijn geen effect.

Kwalitatieve bespreking woningmarkteffecten DPK-pensioenplan

De stelselwijziging in de pensioenvoorziening die het DPK voor ogen heeft, behelst dat nieuw in te leggen pensioenpremie, na belastingheffing, in het eigen huis mag worden geïnvesteerd. Dit kan tot maximaal 70% van de executiewaarde van de woning. Er kan niet worden onttrokken aan het bestaande pensioenvermogen. Bij verkoop van de woning moet de opbrengst worden aangewend voor een pensioenverzekering of een andere woning.

Voor jonge huizenkopers kan de regeling interessant zijn. Veel van de huidige pensioenregelingen zijn gebaseerd op het doorsnee stelsel. Jongeren betalen een premie die hoger is dan actuariael fair, voor ouderen geldt het omgekeerde. De voorgestelde maatregel geeft hen de keuze om niet aan de huidige regelingen deel te nemen. Deze keuzevrijheid leidt tot persoonlijke optimalisatie: in geval van een vergelijkbare fiscale behandeling, is het te verwachten dat veel jongeren van de 'opt out' gebruik zullen willen maken. Daar staat tegenover dat de omkeerregeling voor de ingelegde premies ongedaan wordt gemaakt. Deze omkeerregeling behelst dat een in een pensioenregeling ingelegde premie niet wordt belast. Pas over de uitkering van de pensioenregeling wordt inkomstenbelasting betaald. Het gaat dus om een uitstel van belastingbetaling. Wanneer iemand na pensionering in een lager belastingtarief valt, levert dit een voordeel op. Dit mogelijke voordeel komt in het DPK-plan dus te vervallen. Daarnaast is het onduidelijk of banken huizenkopers onder gunstigere voorwaarden een hypothecaire lening zullen verstrekken. Maar zelfs als banken wel de extra mogelijkheden om af te lossen meenemen, dan zal het effect beperkt zijn; de gemiddelde pensioenpremie bedraagt bruto ongeveer 2500 euro per jaar.

Naast de maatregelen van het kabinet Rutte en het Begrotingsakkoord 2013 wil DPK de fiscale ruimte voor schenkingen van ouders aan hun kinderen ten behoeve van de eigen woning verruimen. Daarnaast wil DPK een stelselwijziging in de pensioenen waarbij (een deel) van de pensioenpremie kan worden gebruikt voor het aflossen van de eigenwoningsschuld. In het kader van wetenschappelijk onderzoek naar een

toekomstbestendig pensioenstelsel denkt o.a. Netspar over dit soort initiatieven na. Over de effecten en gewenste maatvoering van een dergelijk initiatief is echter nog niet zoveel bekend. Het CPB is daarom niet in staat op korte termijn een kwantitatieve inschatting te geven van het effect van deze maatregel. We zullen daarom de effecten van de maatregel hieronder globaal en in kwalitatieve zin bespreken.

Ook op de huurmarkt houdt DPK vast aan de plannen van het kabinet en het begrotingsakkoord. Bovenop die plannen verhoogt DPK in 2013 voor een jaar de verhuurdersheffing met 0,5 mld euro. Ten slotte eist DPK dat woningcorporaties 10% van hun woningbestand inzetten voor een specifieke doelgroep bestaande uit starters, gehandicapten en ouderen. Deze verplichting wordt geregeld binnen het Besluit Beheer Sociale Huursector (BBSH). Het lijkt er echter op dat corporaties momenteel al aan deze eis voldoen. Zo wordt circa 30% van het woningbestand van corporaties verhuurd aan huurders jonger dan 25 jaar en ouder dan 65 jaar, zodat deze maatregel geen effect heeft.

Effecten

De effecten van deze maatregelen zijn samengevat in de onderstaande tabel:

Tabel 12.10 Woningmarkt, effecten van beleidspakket DPK

	2017	structureel
	% bbp	
Welvaartswinst		0,0
EMU-saldo		0,0
	verschil met basispad in %	
Prijs koopwoningen	0,0	0,0
Netto huur	0,0	0,0
Consumptie koopwoningen		0,0
Consumptie huurwoningen		0,0
	% huurwaarde	
Koopsector subsidiepercentage		16,6

Het eindbeeld van het woningmarktpakket van DPK ligt dicht bij het basispad. De structurele effecten van het woningmarktpakket van DPK zijn daardoor nihil. Voor zover het CPB de maatregelen kwantitatief heeft kunnen beoordelen, hebben deze nauwelijks effecten op de prijzen van koopwoningen of de huren. Op de lange termijn levert het pakket ten opzichte van het basispad geen voordeel op voor de Rijksschatkist of de welvaart.

12.12 Bereikbaarheid

- Alle maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid, behalve de leaseauto-maatregel uit het Begrotingsakkoord. Deze maatregel behelst het meetellen van woon-werkverkeer met leaseauto's als privékilometers.
- DPK bezuinigt 0,4 mld euro in de periode 2013-2017 op de aanleg van wegen.
- DPK bezuinigt 0,3 mld euro in de periode 2013-2017 op het (regionaal) spoor.
- DPK bezuinigt 0,4 mld euro in de periode 2013-2017 op het bus-, tram- en metrovervoer.

Tabel 12.11 Bereikbaarheid, effecten van beleidspakket DPK

	Effect in 2020 t.o.v. het basispad (a)
Verkeerseffecten	mutaties in %
Autogebruik	2
OV-gebruik	2
Files op snelwegen	15
Bereikbaarheidsbaten	mutaties in mld euro per jaar
Reistijdbaten weg/ov (b)	-0,18
Baten extra gebruik weg/ov (c)	0,06

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15.
(b) De reistijdbaten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
(c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.

DPK kiest voor het terugdraaien van de maatregelen ten aanzien van het belasten van de woon-werkeisenkostenvergoedingen. De effecten van deze maatregel bepalen de verkeerseffecten bijna volledig: het autogebruik en het ov-gebruik nemen bij DPK met 2% toe en de files met 15%.

Bij de bereikbaarheidsbaten is het terugdraaien van de maatregelen ten aanzien van het belasten van de woon-werkeisenkostenvergoedingen eveneens de dominante oorzaak van de gevonden effecten. De reistijdbaten weg/ov nemen door de toegenomen files af met 0,18 mld euro per jaar, terwijl er meer gereisd zal worden (0,06 mld euro per jaar). In totaal nemen de bereikbaarheidsbaten af met 0,12 mld euro per jaar.

12.13 Natuur

Algemeen beeld

DPK wil grote natuurgebieden handhaven en efficiënter beheren. Als kleinere natuurgebieden niet kunnen worden samengevoegd, 'dan moeten ze worden afgestoten'. DPK bezuinigt op de natuur door alle maatregelen uit de natuurparagraaf van het Begrotingsakkoord niet door te laten gaan. Door het maatregelpakket van DPK gaat de biodiversiteit met 5 tot 10 %-punten achteruit. Ook de belevingswaarde van natuur en landschap gaat onder dit beleid duidelijk achteruit.

Tabel 12.12 Natuur: effecten in 2020 van beleidspakket DPK t.o.v. het basispad

Categorie	Effect t.o.v. basispad
Biodiversiteit: alle (VHR)-doelsoorten (%-punten)	-10 tot -5
Belevingswaarde natuur en landschap	--
Uitgaven overheid in mld euro	-0,2

De biodiversiteit is weergegeven in klassen %-punten ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) duurzaam behouden. De resultaten laten geen verschil zien tussen alle doelsoorten en de doelsoorten van de VHR.

De belevingswaarde is gecategoriseerd in een vijftal klassen ten opzichte van het basispad (--: duidelijke achteruitgang, -: enige achteruitgang, 0: situatie vergelijkbaar met basispad, +: enige vooruitgang, ++: duidelijke vooruitgang).

Belangrijkste maatregelen

- Het niet door laten gaan van de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord.

Effecten op biodiversiteit

DPK draait de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord terug. Hierdoor ontstaan tekorten bij het beheer van natuur en landschap binnen de herijkte Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Ook is dan geen rijksgeld meer beschikbaar voor het natuur- en landschapsbeheer en voor agrarisch natuurbeheer buiten de EHS. De uitbreiding en de inrichting van bestaande natuurgebieden (de herijkte EHS) wordt in het basispad deels gefinancierd met overheidsmiddelen en deels door middelen gegenereerd door het grondvoor-grond-principe. Hiervoor moeten eerst ruil- en natuurgronden verkocht worden om inrichting of uitbreiding van natuur te realiseren. Door de bezuinigingen op de overheidsuitgaven voor natuur verloopt dit proces trager dan in het basispad en worden bestaande milieuknelpunten voor biodiversiteit niet opgelost. Hierdoor verslechteren de condities voor het duurzaam behoud van biodiversiteit. Het terugdraaien van de natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord heeft tot gevolg dat er geen middelen zijn om de verdroging in Natura 2000-gebieden aan te pakken.

Door het maatregelpakket van DPK neemt het aantal duurzaam te behouden soorten met 5 tot 10 %-punten af ten opzichte van het basispad. Dit geldt zowel voor de planten- en diersoorten die onder de Vogel- en Habitatrichtlijnen vallen als voor alle doelsoorten.

Effecten op belevingswaarde van natuur en landschap

Door de bezuinigingen zijn er ook minder middelen beschikbaar voor de aanleg en het onderhoud van recreatieve groene gebieden rondom steden en voor het beheer van landschapselementen in het landelijk gebied. Hierdoor zal de belevingswaarde van deze gebieden sterk achteruitgaan, zowel door verminderd beheer van natuur en landschap, als door een toename van de druk op bestaande recreatieve groene gebieden. Per saldo leidt het beleid dat DPK voorstaat tot een duidelijke afname van de belevingswaarde van natuur en landschap ten opzichte van het basispad.

13 Bijlagen per partij

13.1 VVD

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de VVD voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in de Nederlandse economie tot en met 2017.⁴³

13.1.1 Ombuigingen VVD

De VVD buigt 29,6 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De nullijn voor de ambtenarsalarissen in 2014 leidt tot een ombuiging van 1,1 mld euro in 2017. Daarnaast leidt de nullijn in de zorg in 2013 en 2014 tot een beperkte ombuiging op een deel van de ambtenarsalarissen. Beide maatregelen hebben geen structureel effect. (VVD_029)

Openbaar bestuur

De VVD bezuinigt 2,1 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij Rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële Inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie Openbaar bestuur een besparing van 1,7 mld euro resteert.

- Bij het rijk en zbo's worden de uitgaven bij het openbaar bestuur taakstellend met 0,5 mld euro beperkt. De VVD wil het aantal ambtenaren verminderen en de inhuur van externen beperken. (VVD_311)
- Bij het lokaal bestuur wil de VVD 1,2 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds. De VVD wil de efficiency van de waterketen verbeteren, provincies opschalen en gemeenten samenvoegen. (VVD_079)

⁴³ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

Veiligheid

- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken van 0,3 mld euro in 2017. (VVD_311)
- De VVD legt een taakstellende korting op politie en justitie op van 0,1 mld euro in 2017. (VVD_219)

Defensie

- Een beperkt deel van de apparaatkorting slaat neer bij defensie. (VVD_311)

Bereikbaarheid

- De VVD bezuinigt 0,1 mld euro in 2017 op regionaal openbaar vervoer. Hiermee wordt een maatregel uit het Begrotingsakkoord teruggedraaid. (VVD_083)
- Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (VVD_311)

Milieu

- De VVD bespaart 0,3 mld euro in 2017 en 1,2 mld euro structureel door het afschaffen van de SDE+-subsidies. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-heffing en invoeren van een verplichting om hernieuwbare energie op te wekken. (VVD_316)
- De VVD kort op het budget voor de aankoop, de inrichting en het beheer van natuurgebieden en groene recreatieve gebieden rondom steden. Daarmee worden de maatregelen uit het Begrotingsakkoord teruggedraaid. De besparing die hiermee wordt bereikt bedraagt 0,2 mld euro. (VVD_084)
- De VVD verlaagt het revolverend fonds stelt voor energiebesparing en groene investeringen. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,1 mld euro. (VVD_221)

Onderwijs

- De gratis schoolboeken worden teruggedraaid zonder compensatie via de WTOS. Dit leidt tot een besparing van 0,3 mld euro. (VVD_072)
- De VVD kort 0,2 mld euro op het budget voor zorgleerlingen. (VVD_069)
- De regeling impulsgebieden wordt afgeschaft. Hierdoor wordt 0,2 mld euro bezuinigd op achterstandsmiddelen voor scholen in specifieke postcodegebieden. (VVD_215)
- De publieke bekostiging voor deelnemers ouder dan 30 jaar in het mbo onderwijs wordt stopgezet. Dit leidt tot een besparing van 0,2 mld euro. (VVD_216)
- Maatschappelijke stages worden afgeschaft. Dit bespaart 0,1 mld euro. (VVD_074)
- De VVD kort 0,1 mld euro op het hoger onderwijs. (VVD_217)
- In het hoger onderwijs wordt een sociaal leenstelsel ingevoerd, waarbij de basisbeurs en aanvullende beurs in zowel de bachelor- als de masterfase worden vervangen door een lening. Deze maatregel geldt alleen voor nieuwe gevallen. Dit leidt tot een bezuiniging van 0,1 mld euro in 2017 en 1,0 mld euro structureel. (VVD_070)

- De VVD zet de ov-studentenkaart om in een ov-trajectkaart. Dit levert structureel 0,1 mld euro op. (VVD_073)

Zorg

- De VVD bespaart 2,9 mld euro op de extramurale AWBZ. De aanspraak op begeleiding wordt overgeheveld van de AWBZ naar de WMO, dus naar gemeenten. Aangenomen dat gemeenten beter maatwerk kunnen leveren is gerekend met een doelmatigheidswinst van 5%. Echter, de VVD kort het budget met 50%, welke een afname van de hoeveelheid verleende zorg betekent. Voor persoonlijke verzorging gaat de norm voor gebruikelijke zorg omhoog van 60 minuten naar 150 minuten per week. Dat betekent dat de hoeveelheid verleende zorg met 20% afneemt. De budgetten worden dienovereenkomstig gekort. (VVD_037, 042)
- In de thuiszorg wordt 1,1 mld euro bespaard. De aanspraak op huishoudelijke hulp verdwijnt als zodanig. Voor maatwerk voor zware gevallen blijft binnen de WMO een voorziening bestaan. (VVD_035, 036)
- De intramurale AWBZ wordt omgevormd tot een kernvoorziening. Door extramuralisatie van de overige zorg met een indicatie voor zorgzwaarte 1-3 en van verpleging en verzorging met indicatie voor zorgzwaarte 4 krijgen alleen de zwaardere patiënten dus nog toegang tot de kernvoorziening. De aanspraak op ouderenzorg is niet op basis van een verzekerd recht maar op basis van het compensatiebeginsel. De uitvoering is daarom ook niet in handen van individuele zorgverzekeraars maar van een landelijk opererend zelfstandig bestuursorgaan. De besparing bedraagt 1,1 mld euro. (VVD_047, 049, 051)
- Op de jeugdzorg bespaart de VVD 0,3 mld euro. De jeugdzorg wordt ontschot door alle zorg vanuit verschillende domeinen over te hevelen naar gemeenten. De tarieven worden scherper vastgesteld. Toegang tot de gesloten jeugdzorg wordt strikter. (VVD_041, 303)
- Overige maatregelen in de AWBZ besparen 0,3 mld euro. De aanspraak op AWBZ zorg voor mensen met een IQ tussen de 70 en 80 wordt ingeperkt. Hergebruik van scootmobiel, rolstoel, enzovoorts wordt verplicht. De regeling voor het Valys-vervoer wordt versoerd. (VVD_039, 045, 053, 361)
- Het verder uitwerken van het stelsel van gereguleerde marktwerking bespaart 1,0 mld euro in 2017 en structureel 1,4 mld euro. Door convenanten en aanpassing van het MBI wordt de volumeontwikkeling van de ziekenhuizen en de curatieve GGZ teruggebracht naar 2% per jaar. Dit levert 0,7 mld euro aan ombuigingen op. Door concentratie van de top-referente zorg (10% korting op de academische component), het anders berekenen van het geneesmiddelen vergoedingen systeem (GVS), een scherpere inkoop van medische technologie en dure geneesmiddelen en het harmoniseren van de duur van medische opleiding naar EU normen kan nog eens 0,2 mld euro omgebogen worden in 2017 en 0,4 mld euro structureel. (VVD_063, 066, 068, 210, 211, 355)
- De VVD bespaart voor 0,3 mld euro op het basispakket door een het toepassen van een stringenter pakketbeheer. (VVD_358, 359)
- De VVD introduceert bovenop het bestaande eigen risico van 350 euro nog een procentueel eigen betaling van 50% van de uitgaven tot een maximum van 150 euro.

De opbrengst hiervan is 1,1 mld euro. Daarnaast worden uitgaven van de huisartsenzorg onder het eigen risico gebracht. Dit brengt 0,4 mld euro op. Daar tegenover worden de eigen betaling in de GGZ afgeschaft en de eigen betalingen voor ligdagen in het ziekenhuis teruggedraaid. De totale toename van de eigen betalingen in de curatieve zorg bedraagt 1,3 mld euro. (VVD_056, 057, 059, 060)

- Landelijke inkomensregelingen voor chronisch zieken en gehandicapten worden gedecentraliseerd naar gemeenten. De compensatie voor het eigen risico voor chronisch zieken en gehandicapten (CER) en de uitkering uit hoofde van de Wet Tegemoetkoming Chronisch Zieken en Gehandicapten (WTTCG) worden afgeschaft, een ombuiging van 0,6 mld euro. Om de gemeenten in staat te stellen deze nieuwe taak uit te voeren wordt het WMO budget met 0,2 mld euro verhoogd. Per saldo nemen de zorguitgaven af met 0,4 mld euro. In dit kader wordt ook de bijzondere ziektekostenaftrek voor de loon- en inkomstenbelasting afgeschaft, de opbrengst daarvan wordt geboekt onder de lastenverzwaringen. (VVD_043, 058, 100)
- De honoraria van medisch specialisten worden verlaagd met 0,1 mld euro. Een tweejarige nullijn voor cao's in de zorg heeft een tijdelijk drukkend effect op de uitgaven. (VVD_029, 360)
- De ombuigingsmaatregelen in de curatieve zorg overlappen elkaar voor een deel waardoor de besparingen 0,3 mld euro lager uitvallen. (VVD_350)

Sociale zekerheid

- Snellere en grotere verhoging AOW-leeftijd: in 2013 en 2014 wordt het basispad gevolgd, maar daarna volgt in één stap verhoging tot 66 jaar in 2015, en daarna met stappen van vier maanden per jaar tot 67 in 2018. Door aanpassing van de koppeling aan de levensverwachting, bereikt de AOW-leeftijd de leeftijd van 68 jaar in 2022, 69 jaar in 2027 en 69 jaar en 9 maanden in 2040. Met de snellere verhoging wordt - rekening gehouden met meer uitgaven voor het langer doorbetalen van uitkeringen - netto 1,5 mld euro extra bespaard in 2017. De structurele opbrengst bedraagt 2,5 mld euro. (VVD_021)
- De VVD beperkt de duur van de WW uitkering tot maximaal twaalf maanden met een vervolguitkering van maximaal zes maanden. De opbouw van de WW wordt verlaagd naar 0,5 maand per jaar. Herhaalwerkloosheid wordt beperkt. De maatregelen samen leveren een besparing op van 1,3 mld euro in 2017 en 1,4 mld euro structureel. (VVD_004, 008, 009)
- De VVD gaat uit van het civielrechtelijk repressief ontslagstelsel uit het Begrotingsakkoord en voegt daar twee versoepelingen aan toe. Ten eerste wordt de opzegtermijn voor dienstverbanden korter dan vijf jaar verlaagd naar één maand. Ten tweede wordt de Flex-wet verruimd: vijf opeenvolgende contracten binnen een periode van vijf jaar zijn toegestaan. Deze versoepelingen hebben geen effect op het EMU-saldo. (VVD_004)
- Zorgtoeslag beperken: de normpremie voor de zorgtoeslag wordt niet langer bepaald aan de hand van werkelijke premies van zorgpolissen, maar wordt forfaitair vastgesteld. Daarbij wordt gerekend met 1% volumegroei en circa 2,2% prijsinflatie (gekoppeld aan de prijs van het bruto binnenlands product). De besparing bedraagt 0,7 mld euro in 2017. (VVD_001)

- Zorgtoeslag: doorzetten beperking zorgtoeslag in 2016 en 2017: de beperking uit het laatste regeerakkoord wordt hiermee voortgezet. De besparing bedraagt 0,7 mld euro in 2017. (VVD_201)
- Verlagen Bijstand: de WWB-toeslag voor alleenstaande ouders wordt afgeschaft. De Bijstandsuitkering voor alleenstaande ouders wordt daarmee gelijk aan die van alleenstaanden, namelijk 70% van het minimumloon. Hiermee wordt 0,4 mld euro bespaard. Zie ook bij intensiveringen. (VVD_022 , 024)
- VVD schaft de WSW af voor nieuwe instroom en vormt deze om tot een stelsel van loondispensatie. Daarnaast wordt de subsidie per plaats voor de huidige sw-plekken verlaagd. De besparing bedraagt 0,5 mld euro in 2017 en loopt op tot 0,9 mld euro structureel. (VVD_011)
- VVD verlaagt de uitkeringshoogte van de AO-uitkeringen (WAO, WAZ, IVA, WGA en WAJONG) naar 70% van het laatstverdiende loon / wettelijk minimum loon. De bezuiniging bedraagt 0,5 mld euro in 2017 en 0,4 mld euro structureel. Voor zowel WAZ als WAO geldt dat geen sprake is van een structurele ombuiging. (VVD_015)
- Kindgebonden budget: De inkomensgrens vanaf waar het kindgebonden budget wordt afgebouwd, wordt verlaagd van 28 dzd naar 19 dzd euro. De extra toeslagen voor kinderen in de leeftijd 12 t/m 17 jaar worden geschrapt. Tot slot worden de bedragen voor het eerste en tweede kind gelijkgetrokken. Alles bij elkaar wordt 0,4 mld euro minder uitgegeven. (VVD_023, 025, 026, 028)
- VVD kort het re-integratiebudget met 0,8 mld euro. Na correctie voor uitverdieneffecten resteert een besparing van 0,4 mld euro. (VVD_016)
- Verlagen kinderbijslag: de bedragen kinderbijslag voor kinderen van 6 t/m 17 jaar worden geleidelijk verlaagd. Ze worden gelijk gesteld aan het bedrag voor kinderen van 0 t/m 5 jaar. Hiermee wordt 0,3 mld euro bespaard in 2017, en 0,6 mld euro structureel. (VVD_027)
- Kinderbijslag: kinderbijslag geldt vanaf 2015 nog slechts voor maximaal twee kinderen. De besparing bedraagt 0,3 mld euro. (VVD_206)
- VVD verlaagt de netto AOW naar 50% voor AOW'ers die met drie of meer ongehuwde volwassenen samenwonen. De besparing bedraagt 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. (VVD_205)
- VVD neemt het wetsvoorstel modernisering Ziektewet over. De besparing bedraagt 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. Dit wetsvoorstel was nog niet opgenomen in het basispad. (VVD_302)
- VVD vergroot de stimulans om de verdien capaciteit te benutten in de WGA. De voorwaarde voor loonaanvulling voor gedeeltelijk arbeidsongeschikten wordt aangescherpt (voortaan alleen bij volledige benutting resterende verdien capaciteit). De besparing bedraagt 0,2 mld euro structureel. (VVD_017)
- VVD schaft de kinderopvangtoeslag af voor niet-werkende ouders. De besparing bedraagt 0,2 mld euro. (VVD_031)
- VVD schaft de langdurigheidstoeslag in de WWB af en vervangt deze door een langdurigheidskorting. De besparing bedraagt 0,2 mld euro. (VVD_202)

- VVD draait het belasten van de reiskostenvergoeding terug. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,2 mld euro. (VVD_207)
- Sociale zekerheid: alle uitkeringen behalve de AOW worden vanaf 2016 gekoppeld aan de inflatie (en niet aan de lonen). Hiermee wordt 0,2 mld euro bespaard in 2017. (VVD_030)
- VVD beperkt de WAJONG tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikten. De besparing is 1,4 mld euro structureel. In 2017 is hiervan 0,1 mld euro gerealiseerd. (VVD_012)
- VVD schaft de IOAW en IOAZ af. De besparing bedraagt 0,1 mld euro. (VVD_006)
- VVD voert een huishoudinkomenstoets in de bijstand in. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro. (VVD_013)
- VVD past de regelgeving rondom alimentatie zo aan dat meer alimentatie wordt betaald. Hierdoor dalen de bijstandsuitgaven met 0,1 mld euro. (VVD_081)
- VVD houdt drie maanden bijstandsuitkering in wanneer onvoldoende wordt meegewerkt bij het vinden van werk. De bezuiniging bedraagt 0,1 mld euro. (VVD_203)
- VVD beperkt de duur van een ANW-uitkering tot maximaal een jaar. De besparing is 0,1 mld euro structureel. (VVD_034)
- Doorwerking WGA: de verlaging van de WW-duur naar 1 jaar (VVD_004) werkt door naar de uitgaven aan gedeeltelijk arbeidsongeschikten. De ombuiging bedraagt 0,1 mld. (VVD_010)

Overdrachten aan bedrijven

- De VVD buigt 0,6 mld euro in 2017 om op het gebied van subsidies. Het betreft een algemene subsidietaakstelling en gaat daarmee niet alleen om subsidies naar bedrijven, maar ook om subsidies naar bijvoorbeeld het maatschappelijke middenveld. (VVD_089)

Internationale samenwerking

- De VVD bezuinigt 2,7 mld euro op ontwikkelingssamenwerking (met uitzondering van noodhulp). De VVD handhaaft de lidmaatschappen van internationale organisaties zoals de VN en de Wereldbank, maar schrapt de bijdrage (0,2 mld euro) aan het Europees Ontwikkelingsfonds. (VVD_085)

Uitgaven overig

- De VVD bezuinigt 0,3 mld euro op de publieke omroep. (VVD_087)
- Het afschaffen van pbo's leidt tot een verlaging van de uitgaven met 0,2 mld euro. (VVD_218)
- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door: hogere kartelboetes (0,1 mld euro), het verhogen van de heffings- en invorderingsrente (0,1 mld euro), hogere boetes voor het te laat betalen van de motorrijtuigenbelasting (0,1 mld euro) en het veilen van vergunningen voor de exploitatie van internetkansspelen. (VVD_088, 308, 224, 080)
- De VVD kort 0,1 mld euro op cultuursubsidies. (VVD_094)

Tabel 13.1 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregelen	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	1,1
Nullijn collectieve sector (VVD_029)	1,1
Openbaar bestuur	1,7
Rijk en zbo's (VVD_311)	0,5
Lokaal bestuur (VVD_079)	1,2
Veiligheid	0,3
Apparaatkorting Rijk: deel Veiligheid (VVD_311)	0,3
Taakstelling politie en justitie (VVD_219)	0,1
Defensie	0,0
Bereikbaarheid	0,1
Regionaal ov (VVD_083)	0,1
Milieu	0,6
Afschaffen SDE+ (VVD_316)	0,3
Ombuiging natuur (VVD_084)	0,2
Overig (VVD_221)	0,1
Onderwijs	1,1
Eigen bijdrage schoolboeken (VVD_072)	0,3
Korting budget zorgleerlingen (VVD_069)	0,2
Opheffen regeling impulsgebieden (VVD_215)	0,2
Invoering leeftijdsgrens 30 jaar voor bekostiging mbo (VVD_216)	0,2
Overig (VVD_070, 073, 074, 213, 214, 217)	0,4
Zorg	8,6
Extramurale AWBZ (VVD_037, 042)	2,9
Thuiszorg (VVD_035, 036)	1,1
Intramurale AWBZ (VVD_047, 049, 051)	1,1
Jeugdzorg (VVD_041, 303)	0,3
Overig AWBZ (VVD_053, 039, 045, 361)	0,3
Uitbreiden gereguleerde marktwerking (VVD_063, 066, 068, 210, 211, 355)	1,0
Stringenter pakketbeheer (VVD_358, 359)	0,3
Eigen betalingen (VVD_056, 057, 059, 060)	1,3
Afschaffing CER, verhogen budget WMO (VVD_043, 058, 100)	0,4
Honoraria medisch specialisten, nullijn zorg (VVD_360, 029)	0,1
Overlap (VVD_350)	-0,3
Sociale zekerheid	11,8
Verhoging AOW-leeftijd (VVD_021)	4,3
Beperking WW (VVD_004, 008, 009)	1,3
Beperking zorgtoeslag (VVD_001)	0,7
Beperken doelgroep zorgtoeslag (VVD_201)	0,7
WWB-toeslag alleenstaande ouders (VVD_022)	0,6
Afschaffing WSW (VVD_011)	0,5
Verlaging AO-uitkeringen (VVD_015)	0,5
Overig stroomlijnen kindregelingen/armoedeval (VVD_022, 023, 025, 026)	0,5
Ombuiging re-integratie (VVD_016)	0,4
Verlaging kinderbijslag (VVD_027)	0,3
AKW afnemend naar aantal kinderen (VVD_206)	0,3
Verlaging AOW-samenwonenden (VVD_205)	0,2
Modernisering Ziektewet (VVD_302)	0,2
Afschaffing KOT niet-werkende ouders (VVD_031)	0,2
Langdurigheidskorting bijstand (VVD_202)	0,2
Lagere aanspraak WW/WAO door behoud reiskostenvergoeding (VVD_207)	0,2

Koppeling uitkeringen (exclusief AOW) aan CPI vanaf 2016 (VVD_030)	0,2
Overig (VVD_006, 010, 012, 013, 017, 034, 081, 203)	0,7
Overdrachten aan bedrijven	0,6
Taakstelling subsidies (VVD_089)	0,6
Internationale samenwerking	2,7
Ombuiging ontwikkelingssamenwerking (VVD_085)	2,7
Overige uitgaven	
Bezuiniging publieke omroep (VVD_087)	0,3
Afschaffen PBO's (VVD_218)	0,2
Niet-belastingmiddelen (VVD_088, 308, 224, 080)	0,3
Taakstelling cultuursubsidies (VVD_094)	0,1
Totaal	29,6

13.1.2 Intensiveringen VVD

De VVD trekt 7,4 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Veiligheid

- De VVD vergroot het budget voor politie met 0,6 mld euro in 2017. (VVD_310)

Bereikbaarheid

- De VVD investeert 0,3 mld euro in 2017 in wegen en spoor. (VVD_115)
- De VVD investeert 0,2 mld euro in 2017 in het Infrastructuurfonds, met name op wegen. Hiermee wordt een maatregel uit het Begrotingsakkoord teruggedraaid. (VVD_114)

Onderwijs

- De VVD intensificeert 0,4 mld euro op scholing van leraren in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en het mbo. Daarnaast wordt 0,1 mld euro beschikbaar gesteld voor mentoring van startende docenten. (VVD_105, 106)
- De VVD investeert 0,2 mld euro in de uitbreiding van voor- en vroegschoolse educatie. (VVD_101)
- De VVD zet 0,2 mld euro in voor prestatiebeloning in het primair en voortgezet onderwijs. (VVD_107)
- In het hoger onderwijs worden de opbrengsten uit het sociaal leenstelsel gebruikt voor het gelijkmatig afschaffen van de langstudeermaatregel (0,1 mld euro in 2017 en 0,4 mld euro structureel) en voor een kwaliteitsimpuls door middel van prestatieafspraken van 0,1 mld euro in 2017 en 0,6 mld euro structureel. Het sociaal leenstelsel wordt ook toegankelijk voor studenten die een tweede studie volgen. (VVD_071, 113, 309)
- De VVD stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor extra taal- en rekenonderwijs voor achterstandsleerlingen. (VVD_102)
- Voor de aanpak van voortijdig schoolverlaten door middel van intensieve begeleiding door coaches wordt 0,1 mld euro uitgetrokken. (VVD_104)
- Op het terrein van wetenschap wordt 0,1 mld euro geïnvesteerd in het versterken van fundamenteel onderzoek. (VVD_109)

- In de institutionele sfeer wil de VVD prestatiebekostiging in het primair onderwijs invoeren, waarbij de bekostiging van scholen afhankelijk wordt gemaakt van Cito-scores. De eindtoets basisonderwijs wordt verplicht. Ook wil de VVD toegankelijke informatie verschaffen over de kwaliteit van basisscholen aan ouders van leerlingen met een lage sociaaleconomische achtergrond. (VVD_110, 111, 112)

Zorg

- De VVD trekt extra geld uit voor de eerstelijns en tweedelijnszorg in de buurt. Enkele behandelingen tegen verslavingen en stoornissen blijven in het collectief verzekerde ZVW pakket. (VVD_225, 226 en 227)

Sociale zekerheid

- Kindgebonden budget: De inkomensgrens vanaf waar het kindgebonden budget wordt afgebouwd, wordt verlaagd van 28 dzd naar 19 dzd euro. De extra toeslagen voor kinderen in de leeftijd 12 t/m 17 jaar worden geschrapt. Tot slot worden de bedragen voor het eerste en tweede kind gelijkgetrokken. Alles bij elkaar wordt 0,4 mld euro minder uitgegeven. (VVD_023, VVD_025, VVD_026, VVD_028)
- Kinderopvangtoeslag verhogen: de toeslagpercentages voor het eerste kind worden verhoogd en de toeslag wordt langzamer afgebouwd. De kinderopvangtoeslag bouwt af tot nul bij een verzamelinkomen van circa 160.000 euro. De extra uitgaven bedragen 0,3 mld euro. (VVD_095)
- AOW: de koopkrachtaanvulling voor AOW'ers (MKOB) wordt verhoogd in 2015 zodat de uitgaven met 0,2 mld euro toenemen. (VVD_401)
- De uitkeringshoogte van de WW wordt in de eerste drie maanden verhoogd naar 80%. Een intensivering van 0,1 mld in 2017. (VVD_005)
- VVD intensiveert 0,1 mld euro in bijzondere bijstand. (VVD_096)
- VVD stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor no-risk polissen en job coaches voor mensen met grote afstand tot de arbeidsmarkt. Na correctie voor inverdieneffecten resteert een intensivering van 0,1 mld euro. (VVD_098)
- Er is sprake van weglek naar toeslagen, oplopend tot in totaal 0,1 mld euro in 2017 en 0,2 mld euro structureel. (VVD_006, 011, 012, 013, 015, 034, 202, 203)

Overdrachten aan bedrijven

- Het budget voor matching ten behoeve van het achtste kaderprogramma van de Europese Unie wordt met 0,1 mld euro opgehoogd. (VVD_108)

Tabel 13.2 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregelen	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,0
Openbaar bestuur	0,0
Veiligheid	0,6
Intensivering politie (VVD_310)	0,6
Defensie	0,0
Bereikbaarheid	0,5
Intensivering wegen en spoor	0,3
Intensivering Infrastructuurfonds	0,2
Milieu	0,0
Onderwijs	1,3
Scholing leraren (VVD_105, 106)	0,5
Uitbreiding voor- en vroegschoolse educatie (VVD_101)	0,2
Prestatiebeloning (VVD_107)	0,2
Overig (VVD_071, 102, 104, 109, 110, 111, 112, 113, 309)	0,4
Zorg	0,1
Ontschotten zorg in de buurt en overig (VVD_227, 225, 226)	0,1
Sociale zekerheid	4,8
Verhoging AOW-leeftijd (VVD_021)	2,8
Kindgebonden budget (VVD_022, 024)	1,1
Verhoging kinderopvangtoeslag (VVD_095)	0,3
Verhoging MKOB (VVD_401)	0,2
Overig (VVD_005, 006, 011, 012, 013, 015, 034, 096, 098, 202, 203)	0,4
Overdrachten aan bedrijven	0,1
Verhoging budget kaderprogramma EU (VVD_108)	0,1
Internationale samenwerking	0,0
Overige uitgaven	0,0
Totaal	7,4

13.1.3 Lasten VVD

De VVD verlaagt de lasten netto met 6,3 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De lastenverlaging is de resultante van een lastenverlichting van 6,6 mld euro voor gezinnen en een lastenverzwaring van 0,4 mld euro voor bedrijven.

Milieu

- De VVD verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-subsidies en invoeren van een verplichting om hernieuwbare energie op te wekken. (VVD_316)

Inkomen en arbeid

- Verhogen arbeidskorting: de maximale arbeidskorting wordt verhoogd met 330 euro in 2014, 1110 euro in 2015, 1250 euro in 2016 en 1290 euro vanaf 2017. Daarnaast wordt de afbouw van de arbeidskorting voor hogere inkomens in 2014 afgeschaft. Samen een lastenverlichting voor gezinnen van 8,2 mld euro in 2017. (VVD_129, VVD_131, VVD_403)
- Hogere belastingtarieven box 1: de compensatie uit het Begrotingsakkoord voor de hogere btw-tarieven, via lagere belastingtarieven in box 1, wordt teruggedraaid. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,7 mld euro. (VVD_130)
- Afschaffen restant vitaliteitspakket: de overgebleven delen van het vitaliteitspakket worden afgeschaft, met uitzondering van de verhoging van de arbeidskorting. De overgangsregeling voor levensloopsparenders wordt gehandhaafd. De lastenverzwaring bedraagt 1,1 mld euro voor gezinnen en 0,8 mld euro voor bedrijven. (VVD_137)
- Alle maatregelen - (lease)auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid. Dit betreft een lastenverlichting van 1,8 mld euro. (VVD_117, 118, 119, 120)
- Loondoorbetaling WW terugdraaien: de WW-hervorming uit het Begrotingsakkoord, waarbij werkgevers de eerste zes maanden WW gaan betalen, wordt teruggedraaid. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,0 mld euro. (VVD_151)
- Terugdraaien vergroeningspakket: het vergroeningspakket uit het Begrotingsakkoord wordt teruggedraaid. Dat laatste betekent een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen en 0,6 mld euro voor bedrijven. (VVD_116)
- Kindgebonden budget: de verlaging van de bijstand voor alleenstaande ouders (zie VVD_022) wordt gecompenseerd door het kindgebonden budget voor alleenstaande ouders te verhogen met 2.800 euro per jaar. (VVD_024)
- Algemene heffingskorting: de algemene heffingskorting wordt verhoogd met 80 euro vanaf 2015. Dit kost 0,9 mld euro. (VVD_400)
- De snellere verhoging AOW-leeftijd vanaf 2015 leidt tot 0,6 mld euro hogere lasten in 2017, doordat een groter deel van de 65- en 66-jarigen AOW-premie gaat betalen. Zie ook onder 'Ombuigingen'. (VVD_021)
- Beperken aftrek specifieke zorgkosten: de belastingaftrek voor specifieke zorgkosten wordt versoberd, een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,5 mld euro. (VVD_138)
- De VVD versobert het Witteveenkader door de maximale pensioenopbouw te verlagen met 0,05%-punt in 2014. Deze maatregel komt bovenop de versoberingsmaatregelen van het Witteveenkader uit het Begrotingsakkoord. Deze maatregel leidt tot een toename van de lasten voor gezinnen met 0,5 mld euro in 2017 (VVD_136).
- Afschaffen alleenstaande ouderkortingen: de alleenstaande ouderkorting en de aanvullende alleenstaande ouderkorting worden afgeschaft. De lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 0,5 mld euro. (VVD_024)
- Verhogen ouderenkorting: de ouderenkorting wordt verhoogd, de alleenstaande ouderenkorting wordt verlaagd en de inkomensgrens wordt vanaf 2013 verhoogd.

Dit is samen een lastenverlichting voor gezinnen die oploopt 0,4 mld euro in 2017. (VVD_124, 125)

- Verhogen inkomensafhankelijke combinatiekorting: deze heffingskorting wordt verhoogd vanaf 2015. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,3 mld euro. (VVD_128)
- Afschaffen aftrek levensonderhoud kinderen: de belastingaftrek voor uitgaven voor levensonderhoud van kinderen wordt afgeschaft. De lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 0,2 mld euro. (VVD_139)
- De VVD schaft de aftrekbaarheid van provisies voor tussenpersonen bij afsluiten van lijfrentes af. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (VVD_143)
- Jonggehandicaptenkorting: de heffingskorting voor personen met (recht op) een Wajong-uitkering blijft uitsluitend behouden voor degenen die werken. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. (VVD_144)
- Maatregelen starters koopmarkt. De VVD verlengt de aflossingstermijn voor starters tot 35 jaar en geeft hen de eerste 5 jaar de mogelijkheid het volledige rentebedrag (op basis van aflossingsvrij) af te trekken. Daarnaast wil de VVD dat het mogelijk blijft om meer dan 100% van de waarde van de woning te lenen (loan-to-value ratio). De VVD wil daarbij loan-to-value ratio's van 104% toestaan. Daarnaast wil de VVD dat het mogelijk wordt voor kredietverstrekkers om bij het bepalen van de maximale verhouding tussen de hypothecaire lening en het inkomen (loan-to-income ratio) leeftijdsdifferentiatie toe te passen en de inkomensperspectieven mee te wegen. Het budgettaire effect van deze maatregelen is in 2017 nog nihil. (VVD_122)
- Africhtsvermindering onderwijs: de VVD stelt 0,1 mld euro extra beschikbaar voor het verlichten van de lasten van bedrijven met werknemers die onderwijs volgen. (VVD_145)
- Afschaffen ouderschapsverlofkorting: de heffingskorting voor ouders die ouderschapsverlof opnemen en die er in inkomen op achteruit gaan, wordt afgeschaft. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. (VVD_141)
- Verhogen arbeidskorting: de opbrengst van de beperking van de hypotheekrente-aftrek wordt teruggesluisd via een verdere verhoging van de arbeidskorting, een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2017 en 5,4 mld euro structureel. Daarnaast wordt op de lange termijn de arbeidskorting verhoogd via koppeling aan de verhoging van de AOW-leeftijd. Structureel betekent dit een lastenverlaging van 2,5 mld. (VVD_121, VVD_404)

Vermogen en winst

- Maatregelen huurmarkt. De VVD staat toe dat voor zittende huurders met een bruto inkomen tussen de inkomensgrens voor de huurtoeslag en 43.000 euro de huren jaarlijks met 3% boven inflatie mogen stijgen. Daarnaast verhoogt de VVD de heffing voor verhuurders vanaf 2014, waardoor het EMU-saldo in 2017 met 0,8 mld euro verbetert. (VVD_090)
- Verhogen heffingskorting box 3: het belastingvrij vermogen wordt vanaf 2015 verhoogd naar 36.000 euro, een lastenverlichting voor gezinnen van 0,4 mld euro. (VVD_147)

- De VVD verlaagt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting met 1%, waardoor de lasten met 0,2 mld worden verlicht. (VVD_149)
- De VVD verhoogt de MKB-winstvrijstelling met 0,1 mld euro. (VVD_229)
- Uitbreiding van de tante Agaath-regeling verlicht de lasten met 0,1 mld euro. (VVD_146)
- De VVD verruimt het vrijgestelde bedrag dat mag worden geschonken ten behoeve van de financiering of aankoop van een huis wordt verruimd naar 100.000 euro en laat de voorwaarden ten aanzien van familiebanden voor zo'n schenking vervallen. De budgettaire effecten hiervan zijn nihil. (VVD_148)

Overig

- Per 2013 wordt de overdrachtsbelasting afgeschaft voor starters. Deze maatregel heeft een negatief budgettair effect van 0,2 mld euro in 2017 (VVD_150).
- De VVD schaft vanaf 2014 de PBO heffingen af. Dat betekent een lastenverlichting van 0,2 mld euro (VVD_218)
- Structurele oploop woningmarktmaatregelen: De woningmarktmaatregelen van de VVD hebben na 2017 nog additionele budgettaire effecten. (VVD_090, VVD_122, VVD_150) De doorwerking van dit pakket van maatregelen leidt op lange termijn tot een additioneel negatief budgettair effect van 0,9 mld euro in 2040 (VVD_920, VVD_921).

Tabel 13.3 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregelen	Bedrag
Milieu	-0,3
Omzetting SDE+ (VVD_316)	-0,3
Inkomens en arbeid	-5,6
Verhoging arbeidskorting (VVD_129, 131, 403, 402)	-8,9
Verhoging IB-tarieven (VVD_130)	2,7
Afschaffen restant vitaliteitspakket (VVD_137)	1,9
Onbelaste reiskostenvergoeding (VVD_117, 118, 119, 120)	-1,8
WW-premie/6 maanden-WW doorbetaling (VVD_151)	-1,0
Terugdraaien vergroeningspakket (VVD_116)	0,9
Verhoging AHK (VVD_400)	-0,9
Verhoging AOW-leeftijd (VVD_021)	0,6
Aftrek specifieke ziektekosten (VVD_138)	0,5
Versobering Witteveenkader (VVD_136)	0,5
Afschaffing alleenstaande ouderenkorting (VVD_024)	0,5
Verhoging ouderenkorting (VVD_124, 125)	-0,4
Verhoging IACK (VVD_128)	-0,3
Afschaffing levensonderhoud kinderen (VVD_139)	0,2
Koppeling uitkeringen (exclusief AOW) aan CPI (VVD_030)	0,2
WWB-toeslag alleenstaande ouders (VVD_022)	-0,2
Overig (VVD_121, 122, 141, 142, 143, 144, 145)	0,2

Vermogen en winst	0,0
Hogere verhuurdersheffing (VVD_090)	0,8
Verhoging heffingskorting box 3 (VVD_147)	-0,4
Verlaging vpb-tarief (VVD_149)	-0,2
Overig (VVD_229, 146)	-0,2
Overig	-0,5
Afschaffen ovb starters (VVD_150)	-0,2
Afschaffen PBO-heffing (VVD_218)	-0,2
Overig (VVD_920, 921)	0,0
Totaal lastenmaatregelen (blo)	-6,3
w.v. gezinnen	-6,6
bedrijven	0,4
buitenland	0,0

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 2,2 mld euro toe in 2017. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren.

Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- Als gevolg van de aanpassing van de eigen betalingen en het collectief verzekerde pakket AWBZ en Zvw gaan burgers voor hun zorg 2,3 mld euro meer betalen.
- Intertemporeel: een deel van de lastenverzwaring van 1,1 mld euro voor gezinnen als gevolg van het afschaffen van het restant vitaliteitspakket (zie onder 'Lasten') omvat een tijdelijk effect van 0,6 mld euro. Het afschaffen van de vitaliteitspaarregeling leidt op korte termijn tot een stijging van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter lagere belastingopbrengsten tegenover, doordat ook de belastbare uitkeringen van spaartegoeden lager worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren (VVD_137). De EMU-relevante lastenstijging van de versoering van het Witteveen kader van 0,5 mld euro omvat een tijdelijk effect van 0,3 mld euro. De beperking van de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies leidt op korte termijn tot een stijging van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter lagere belastingopbrengsten tegenover, doordat ook de belastbare pensioenuitkeringen lager worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren. (VVD_136, 315)
- De VVD vervangt de SDE+ door een equivalente verplichting voor de opwekking van hernieuwbare energie. Deze maatregel levert een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 op en 1,2 mld euro structureel. Daarnaast intensificeert de VVD de verplichting voor het opwekken van hernieuwbare energie tot 14% (Europese definitie). Tevens komt er een verplichting voor het meestoken van biomassa in kolencentrales van 20% en wordt de structuurvisie wind op land uitgevoerd. Deze

maatregel levert een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,6 mld euro in 2017 op (0,9 mld euro structureel). (VVD_316)

Tabel 13.4 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregelen	Bedrag
Zorg (VVD_035, 036, 037, 042, 043, 049, 053, 056, 057, 058, 059, 060)	2,3
Intertemporeel (VVD_136, 137, 315)	-0,9
Milieu (VVD_316)	0,9
Totaal niet-EMU-lastenontwikkeling	2,2
w.v. gezinnen	
bedrijven	

13.1.4 Overzicht maatregelen klimaat en energie VVD

- De VVD bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-heffing en invoeren van een verplichting om vanaf 2020 14% van de energie (Europese definitie) duurzaam op te wekken. (VVD_316_e);
- De VVD verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-subsidies en invoeren van een verplichting om vanaf 2020 14% van de energie (Europese definitie) duurzaam op te wekken. (VVD_316_c,d);
- De VVD vervangt de SDE+ door een equivalente verplichting voor de opwekking van duurzame energie. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 op (1,2 mld euro structureel). (VVD_316_f,g);
- De VVD intensificeert de verplichting voor het opwekken van duurzame energie tot 14% (Europese definitie). Tevens komt er een verplichting voor het meestoken van biomassa in kolencentrales van 20% en wordt de structuurvisie wind op land uitgevoerd. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,6 mld euro in 2017 op (0,9 mld euro structureel). (VVD_316_a,b)

13.1.5 Overzicht maatregelen natuur VVD

Tabel 13.5 geeft een overzicht van alle geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.5 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
VVD_084	Terugdraaien natuurmaatregelen Begrotingsakkoord	x	x	-0,2	
VVD_075	Subsidies recreatie		x	-0,025	
	PAS, hydrologie	x		0,025	
	Opgesteld vermogen windenergie		x	zie energie en klimaat	

VVD_084: Grotendeels terugdraaien natuurmaatregelen Begrotingsakkoord

- Met deze maatregel kort de VVD op het budget voor de aankoop en de inrichting van natuurgebieden en de recreatief groene gebieden rondom steden. Daarnaast neemt met deze maatregel het budget af voor natuurbeheer, het beheer van landschapselementen buiten de EHS, het beheer recreatiegebieden rondom steden, het agrarisch natuurbeheer en de vergoedingen voor het toegankelijk houden van natuur en recreatiegebieden.
- Deze maatregel bepaalt in sterke mate de negatieve effecten bij biodiversiteit en de belevingswaarde van natuur en landschap.

VVD_075: Publieksvoorlichting en organisatiekosten van Staatsbosbeheer

- De VVD beëindigt de uitgaven op de begroting van EL&I waarmee openstelling en recreatie van Staatsbosbeheer (SBB) terreinen wordt gefinancierd, inclusief de organisatiekosten van SBB.
- Voor de belevingswaarde van natuur en landschap is het belangrijk dat gebieden toegankelijk zijn. Door het wegvallen van deze vergoedingen zullen de gebieden minder toegankelijk worden en zullen voorzieningen als prullenbakken, wandel/fiets/ruiterpaden en bankjes niet meer worden onderhouden. Dit heeft een nadelig effect op de belevingswaarde. Het is onduidelijk of met het opheffen van SBB de taken helemaal niet meer uitgevoerd zullen worden.

Programmatische Aanpak Stikstof, hydrologie

- De VDD stelt jaarlijks 0,025 mld euro beschikbaar voor het uitvoeren van anti-verdrogingsmaatregelen uit de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Dit wordt gefinancierd uit de vrijgevallen gelden van maatregel (VVD_75).
- Het tegengaan van verdroging is gunstig voor biodiversiteit. Het positieve effect wordt echter beperkt door de bezuiniging op het beheer van natuurgebieden. Zonder instandhoudingsbeheer zijn antiverdrogingsmaatregelen minder effectief.

Opgesteld vermogen windenergie

- De VVD verhoogt het opgesteld vermogen windenergie van 4000 MW in 2020 naar een niveau van 6000 MW.

13.2 PvdA

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de PvdA voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in de Nederlandse economie tot en met 2017.⁴⁴

13.2.1 Ombuigingen PvdA

De PvdA buigt in totaal 25,5 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De PvdA verlaagt de norm voor topsalarissen in de collectieve sector. Dit levert een ombuiging van 0,1 mld euro op. (PvdA_096)

Openbaar bestuur

De PvdA bezuinigt in totaal 2,1 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie Openbaar bestuur een besparing van 1,7 mld euro resteert (PvdA_98, PvdA_099).

- Bij het Rijk en zbo's worden de uitgaven bij het openbaar bestuur taakstellend met 0,5 mld euro beperkt. De PvdA wil onder meer het groen onderwijs onderbrengen bij OCW (PvdA_099).
- Bij het lokaal bestuur wil de PvdA 1,2 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds rekeninghoudend met de vermogenspositie van provincies. (PvdA_098)

Veiligheid

- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken (0,3 mld euro). (PvdA_099)
- De PvdA bespaart 0,2 mld euro op politie en justitie door decriminalisering van softdrugs. (PvdA_105)

⁴⁴ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

- De PvdA decentraliseert de Justitiële Jeugdinstellingen en de Raad voor de kinderscherming en legt hierbij een taakstellende korting van 0,1 mld euro op. (PvdA_181)

Defensie

- De PvdA bezuinigt 1,0 mld euro op defensie. De PvdA kiest voor besparingsvariant C uit heroverwegingsrapport 20 voor defensie waarbij de krijgsmacht zich vooral richt op stabilisatie- en vredeshandhavende missies, met een beperktere bijdrage aan in het bijzonder interventieoperaties. Een deel van de maatregelen uit deze variant is reeds in het basispad opgenomen, zodat een additionele ombuiging van 0,2 mld euro resteert. Verder stoot de PvdA alle vier de onderzeeërs af (0,1 mld euro), vermindert het aantal jachtvliegtuigen van 68 naar 42 (0,1 mld euro) en stapt uit de testfase van de JSF. Daarnaast slaat een beperkt deel van de apparaatkorting neer bij defensie. Voor het resterende deel van de ombuiging wordt geput uit delen van besparingsvariant G uit heroverwegingsrapport 20 (0,6 mld euro). (PvdA_110, PvdA_111, PvdA_113, PvdA_114, PvdA_115, PvdA_116 en PvdA_099_d)

Bereikbaarheid

- De PvdA bezuinigt in 2017 in totaal 2,5 mld euro op het Infrastructuur Fonds (IF). Structureel bezuinigt de PvdA 1,5 mld euro op wegen via het IF. In 2017 ziet de bezuiniging op het IF er als volgt uit: 1,5 mld euro op de aanleg van wegen, 0,7 mld euro op de aanleg van spoor, 0,1 mld euro op hoofdwatersystemen en hoofdvaarwegen, en 0,2 mld euro op de 'overige' onderdelen van het IF. (PvdA_119)
- Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (PvdA_099)
- De PvdA draait de verhoging van de maximum snelheid op snelwegen naar 130 km/uur terug. (PvdA_236)

Milieu

- De PvdA bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-heffing en invoeren van een verplichting om hernieuwbare energie op te wekken. (PvdA_141)
- Er is een ombuiging van 0,2 mld euro op de investeringen in duurzame economie. (PvdA_123)
- De eerste pijler gelden, die de landbouw uit hoofde van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid ontvangt, worden maximaal afgeroomd. In totaal is hier een bedrag van 0,1 mld euro mee gemoeid. (PvdA_091)

Onderwijs

- Het aantal subsidies in het onderwijs inclusief het groene onderwijs wordt beperkt met 0,3 mld euro. (PvdA_078)
- Door de introductie van de vakscholen wil de PvdA de opleidingsduur in het vmbo en mbo bekorten. Dit leidt tot een besparing van 0,2 mld euro. (PvdA_079)

- Het bekostigingsmodel in het voortgezet onderwijs wordt vereenvoudigd (0,1 mld euro). In de bekostigingssystematiek komen leerlingkenmerken centraal te staan in plaats van schoolkenmerken. (PvdA_080)
- De PvdA voert een sociaal leenstelsel in, dat de basisbeurs in de bachelor en masterfase vervangt. Deze maatregel geldt alleen voor nieuwe gevallen. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro in 2017 en 0,8 mld euro structureel vanaf 2035. (PvdA_077)
- Door het samenvoegen van de kenniscentra in het MBO bespaart de PvdA 0,1 mld euro. (PvdA_081)
- Het aantal opleidingen in het mbo en het hoger onderwijs wordt teruggebracht, resulterend in een besparing van 0,2 mld euro. (PvdA_082 en PvdA_083)
- De PvdA bezuinigt 0,1 mld euro op groen onderwijs. (PvdA_204)
- De PvdA schaft de maatschappelijke stages af, dat leidt tot een besparing van 0,1 mld euro. (PvdA_185)
- De PvdA kort instellingen in het hoger onderwijs met 0,1 mld euro. (PvdA_187)
- Kunstopleidingen gaan strenger selecteren. Hiermee wordt 0,1 mld euro bespaard. (PvdA_186)

Zorg

- De Zvw wordt omgevormd tot een systeem van gebudgetteerde regionale zorginkoop met concurrerende zorgaanbieders. In 2016 wordt het zorgaanbod gekort met 1 mld euro, oplopend tot 2 mld euro in 2017. Het CPB veronderstelt dat de hoeveelheid verleende zorg daardoor met 6% zal afnemen en dat wachttijden en de wachttijd voor een behandeling zullen toenemen. (PvdA_033, PvdA_041)
- Versobering van de AWBZ levert een besparing op van 1,7 mld euro. Aanspraak op persoonlijke verzorging vervalt bij een indicatie korter dan 6 maanden, terwijl de norm voor gebruikelijke zorg omhoog gaat van 60 naar 90 minuten per week. Het beperkt de hoeveelheid verleende persoonlijke verzorging met 11%, het bespaart 0,3 mld euro. De aanspraken op begeleiding worden met 25% gekort. Dit bespaart 1,3 mld euro. (PvdA_053, PvdA_058, PvdA_059, PvdA_222, PvdA_065)
- De uitvoering van zowel de intramurale als de extramurale AWBZ wordt overgeheveld naar gemeenten, waarbij de aanspraken de vorm krijgen van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. Dat wil ook zeggen dat de AWBZ niet uitgevoerd gaat worden door zorgverzekeraars. Mede door het voorzieningenkarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren, zodat een besparing geboekt kan worden van 1,2 mld euro. (PvdA_031)
- De eigen bijdragen AWBZ gaan geleidelijk omhoog op een inkomensafhankelijke manier met 0,8 mld euro. Het betreft het vereenvoudigen en verhogen van de eigen bijdragen volgens het rapport van de Brede Heroverweging Langdurige Zorg uit 2010. (PvdA_060)
- Drie inkomensregelingen voor chronisch zieken en gehandicapten worden geïntegreerd, waarvan het budget wordt verkleind en waarmee een besparing van 0,3 mld euro bereikt wordt. (PvdA_228, PvdA_230)

- Daarnaast worden een groot aantal uitgaven beperkende maatregelen genomen ter waarde van 0,3 mld euro. Het gaat daarbij om een beperking van het aantal SEH 's, 10% korting op academische component door aanbesteding van top-referente zorg aanpassing GVS, prijs/volumeafspraken voor specialité geneesmiddelen, scherpere inkoop medische technologie en dure geneesmiddelen. (PvdA_035, PvdA_037, PvdA_215, PvdA_216, PvdA_219)
- De norminkomens specialisten en de topinkomens van bestuurders worden verlaagd en het aandeel van het inschrijftarief bij de bekostiging van de huisarts wordt vergroot (capitation model). Dit leidt tot een ombuiging van 0,3 mld euro. (PvdA_030, PvdA_046)
- De PvdA kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van gemiddeld 315 euro. De opbrengst daarvan is 0,6 mld euro. Ten opzichte van het basispad resteert een intensivering van 0,3 mld euro (zie intensiveringen). (PvdA_029)
- De ombuigingsmaatregelen in de curatieve zorg overlappen elkaar voor een deel waardoor de besparingen 0,3 mld euro lager uitvallen. (PvdA_250)
- De PvdA buigt 0,2 mld euro om door een strakker pakketbeheer. (PvdA_218)

Sociale zekerheid

- Zorgtoeslag: zorgtoeslag wordt afgeschaft waardoor 5,8 mld euro wordt omgebogen. Het budget van de zorgtoeslag wordt ingezet bij de omzetting van een deel van de nominale Zvw-premie in een nieuwe inkomensafhankelijke premie. (PvdA_039)
- Latere en langzamere verhoging van de AOW-leeftijd: de AOW-leeftijd wordt voor het eerst verhoogd in 2017, met zes maanden. Daarna volgen stappen van zes maanden in 2020, 2022 en 2025 zodat de AOW-leeftijd in 2025 67 jaar is. Na 2025 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. Het niet verhogen van de AOW-leeftijd per 2013 betekent een intensivering van 1,5 mld euro, terwijl het plan van de PvdA 1,1 mld euro oplevert. De extra uitgaven bedragen netto 0,4 mld euro in 2017. (PvdA_002)
- De PvdA voegt de WSW, WAJONG en WWB samen tot één regeling. Hierbij gaat voor een deel van de voormalige WAJONG'ers een partnerinkomenstoets gelden. Daarnaast worden loonkostensubsidies geïntroduceerd en wordt het uitkeringsniveau verhoogd. De structurele besparing is 1,2 mld euro. In 2017 is hiervan 0,8 mld euro gerealiseerd. (PvdA_001)
- Kindregelingen: uit heroverwegingsrapport 5 kindregelingen wordt variant 4 "participatie" overgenomen met enkele aanpassingen. De kinderopvangtoeslag wordt niet voor 0,4 mld verlaagd zoals in de variant, maar voor 0,2 mld verhoogd door het terugdraaien van de maatregelen uit het Regeer- en Gedoogakkoord. De inkomensafhankelijke combinatiekorting wordt voor 0,1 mld verhoogd. De opbrengst van de gehele variant 4 is daarbij 0,3 mld lager doordat een aantal van de kindregelingen inmiddels al zijn beperkt. De totale ombuiging komt op 0,8 mld. (PvdA_015)
- Toetsingsinkomen toeslagen: de hypotheekrenteaftrek en het eigenwoningforfait tellen niet meer mee bij de bepaling van de hoogte van de zorgtoeslag, de kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget. Hierdoor wordt 0,5 mld euro minder uitgegeven aan toeslagen. (PvdA_010)

- De PvdA introduceert voor middelgrote en grote bedrijven een verplicht quotum voor het in dienst hebben van arbeidsgehandicapten op straffe van een boete. Door boete-inkomsten en minder uitkeringslasten resulteert een besparing van 0,4 mld euro. (PvdA_007)
- De PvdA draait het belasten van de reiskostenvergoeding terug. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,2 mld euro. (PvdA_155)
- De PvdA scherpt de definitie voor passende arbeid in de WW aan. Na een half jaar wordt alle arbeid aangemerkt als passend. De besparing bedraagt 0,1 mld euro. (PvdA_005)
- De PvdA schaft de IOAW en IOAZ af. De besparing bedraagt 0,1 mld euro. (PvdA_008)
- De PvdA bespaart 0,1 mld euro door hogere boetes voor fraude bij uitkeringen. (PvdA_014)
- De PvdA kort het re-integratiebudget en het uitvoeringsbudget van het UWV met 0,3 mld euro. Na correctie voor uitverdieneffecten resteert een besparing van 0,1 mld euro. (PvdA_097)
- De PvdA past de regelgeving rondom alimentatie aan. Hierdoor dalen de bijstandsuitgaven met 0,1 mld euro. (PvdA_104)

Overdrachten aan bedrijven

- De PvdA buigt 0,5 mld euro in 2017 om op het gebied van subsidies. Het betreft een algemene subsidietaakstelling en gaat daarmee niet alleen om subsidies naar bedrijven, maar ook om subsidies naar bijvoorbeeld het maatschappelijke middenveld. (PvdA_094, PvdA_095 en PvdA_126)

Uitgaven overig

- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door: hogere kartelboetes (0,1 mld euro), hogere boetes voor het te laat betalen van de motorrijtuigenbelasting (0,1 mld euro) en het deels doorberekenen van de kosten van strafzaken en detentie aan de veroorzaker (0,1 mld euro). (PvdA_127, PvdA_193 en PvdA_180)

Tabel 13.6 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro in prijzen 2012

Maatregelen	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	
Verlaging topsalarissen (PvdA_096)	0,1
Openbaar bestuur	
Ombuiging kosten decentrale overheid (PvDA_098,_099)	1,7
Veiligheid	
Ombuiging apparaatskosten (PvdA_099, _181)	0,3
Decriminaliseren softdrugs (PvdA_105)	0,2
Defensie	
Ombuiging op defensie (PvdA_110)	1,0
Bereikbaarheid	

Besparing infrastructuurfonds (PvdA_119)	2,5
Ombuiging apparaatskosten (PvdA_099)	0,0
Milieu	
Afschaffing SDE + (PvdA_141)	0,3
Ombuiging investeringen duurzame economie (PvdA_123) en Overheveling GLB-gelden (PvdA_091)	0,2
Onderwijs	
Schrappen subsidies (PvdA_078)	0,3
Verbetering aansluiting onderwijsbestel (PvdA_079)	0,2
Overig(PvdA_080, _081, _082, _186, _185, _187, _077, _204, _083)	0,6
Zorg	
Stelselwijziging Zvw (PvdA_033, _041)	2,0
Beperking extramurale AWBZ (PvdA_053, _058, _059, _222, _065, _038)	1,7
Overheveling AWBZ naar gemeenten (PvdA_031)	1,2
Verhoging extramurale eigen bijdragen AWBZ/WMO (PvdA_060)	0,8
Eigen betalingen/eigen risico, overlap (PvdA_029, _250)	0,4
Diverse ZVW maatregelen (PvdA_035, _037, _215, _216, _219)	0,3
Integratie inkomensregelingen chronisch zieken en gehandicapten (PvdA_228, _230)	0,3
Verlaging norminkomens specialisten en huisartsen (PvdA_030, _046)	0,3
Stringenter pakketbeheer (PvdA_218)	0,2
Sociale zekerheid	
Overbodig worden zorgtoeslag ivm inkomensafhankelijke zorgpremie (PvdA_039)	5,8
AOW-maatregelen (PvdA_002)	1,1
Participatieregeling onderkant arbeidsmarkt WSW, Wajong, WWB samen één regeling (PvdA_001)	0,8
Hervorming kindregelingen (PvdA_015)	0,8
Geen hypotheekrenteaftrek in berekening toeslagen (PvdA_010)	0,5
Quotum voor arbeidsgehandicapten (PvdA_007)	0,4
Weglek reiskosten via WW en WAO (PvdA_155)	0,2
Overig (PvdA_097, _008, _005, _014, _104)	0,5
Overdrachten aan bedrijven	
Taakstelling subsidies (PvdA_126, PvdA_094, PvdA_095)	0,5
Overige uitgaven	
Verhoging niet-belastingmiddelen (PvdA_127, _193, _180)	0,3

13.2.2 Intensiveringen PvdA

De PvdA trekt 10,3 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De PvdA hanteert geen nullijn voor de ambtenarsalarissen in 2013. Dit betekent een intensivering van 1,0 mld euro in 2017. De structurele intensivering is nul. (PvdA_103)

Openbaar bestuur

De PvdA wil 0,1 mld intensiveren door een strengere bestrijding van fraude. (PvdA_014)

Bereikbaarheid

- De PvdA voert een kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens in. Vanwege de invoeringskosten leidt dit tot een intensivering van 0,6 mld euro in 2017 en 0,1 mld euro structureel. (PvdA_121)

- De PvdA voert een kilometerheffing voor vrachtwagens in. Vanwege de invoering- en exploitatiekosten leidt dit tot een intensivering van 0,3 mld euro in 2017 en 0,2 mld euro structureel. (PvdA_135)

Milieu

- Via een maximale inzet van de mogelijkheid om eerste pijlergelden over te hevelen naar de tweede pijler is 0,2 mld euro beschikbaar voor vergroening en beheer van agrarische gebieden. (PvdA_091)
- De PvdA stelt een tender voor energiebesparing in. De maatregel heeft een negatief effect op het EMU saldo van 0,2 mld euro. (PvdA_124)

Onderwijs

- De langstudeermaatregel wordt afgeschaft resulterend in een intensivering van 0,4 mld euro. (PvdA_089)
- In het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en het mbo investeert de PvdA 0,2 mld euro in scholing van leraren en mentoring van startende docenten. Leraren krijgen daarnaast de mogelijkheid een master educational needs te volgen (0,1 mld euro). Ook zet de PvdA 0,1 mld euro in op teambeloning in het vmbo en mbo. (PvdA_086)
- De onderwijstijd in het mbo en het hoger onderwijs wordt uitgebreid. In het mbo zet de PvdA 0,2 mld euro in. In het hoger onderwijs bedraagt de intensivering 0,1 mld euro in 2017 en 0,8 mld euro structureel. (PvdA_087)
- De PvdA intensiveert 0,2 mld euro in voor- en vroegschoolse educatie. (PvdA_085)
- Het aantal kop-, voet- en schakelklassen wordt uitgebreid. Dat kost 0,2 mld euro. (PvdA_088)
- Voor de uitbreiding van het inspectietoezicht op scholen trekt de PvdA 0,1 mld euro uit. (PvdA_090)
- De PvdA wil meer stagemogelijkheden en werkervaringsplekken voor jongeren creëren en zet daar 0,1 mld euro op in. (PvdA_019)
- In de institutionele sfeer wil de PvdA een verplichte eindtoets in het primair onderwijs. Daarnaast wil de PvdA komen tot verplichte centrale eindtoetsen in het voortgezet onderwijs, mbo en hoger onderwijs. De PvdA wil toegankelijke informatie verschaffen over de kwaliteit van scholen in het primair en voortgezet onderwijs aan ouders van leerlingen met een lage sociaaleconomische achtergrond. (PvdA_258)

Zorg

- De PvdA reserveert een bedrag van 1,0 mld euro voor extra zorg dichtbij, onder andere voor extra wijkverpleegkundigen, wijkcentra en versterking van de huisartsenzorg en thuiszorg. (PvdA_070)
- In de plaats van het eigen risico van 350 euro uit het basispad komt er een inkomensafhankelijk eigen risico van gemiddeld 315 euro. Verder wordt de eigen bijdrage in de tweedelijns GGZ en de verblijfskosten van 7,50 euro in ziekenhuizen teruggedraaid. In totaal geeft dit 1,0 mld euro aan intensiveringen. De netto intensivering is 0,3 mld euro (zie de ombuigingen). (PvdA_073, PvdA_074, PvdA_076)

- Een groot aantal pakketmaatregelen uit het regeerakkoord wordt teruggedraaid. Het gaat daarbij om: pakketbeperking van hulpmiddelen, logopedie, zittend ziekenvervoer, specialistische tandheelkundige zorg en de behandeling van depressies en angststoornis. Deze intensivering bedraagt 0,6 mld euro. Daarnaast wordt er 0,2 mld euro meer uitgegeven aan preventieve gezondheidszorg. (PvdA_075, PvdA_257)

13.2.3 Sociale zekerheid

- De PvdA is voorstander om de loondoorbetaling bij ziekte door werkgevers te beperken tot 1 jaar (PvdA_011). Het voorstel is in de doorrekening niet meegenomen omdat het CPB de gevolgen voor het aantal vaste aanstellingen thans niet goed kan inschatten.
- Latere en langzamere verhoging van de AOW-leeftijd: de AOW-leeftijd wordt voor het eerst verhoogd in 2017, met zes maanden. Daarna volgen stappen van zes maanden in 2020, 2022 en 2025 zodat de AOW-leeftijd in 2025 67 jaar is. Na 2025 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. De extra netto uitgaven bedragen 0,4 mld euro in 2017 (1,5 mld euro intensiveringen - 1,1 mld ombuigingen). (PvdA_002)
- Werkbonus: de PvdA voert een werkbonus in voor oudere werknemers. Werknemers vanaf 61 jaar ontvangen een extra heffingskorting van maximaal 2350 euro per jaar; een lastenverlichting van 0,5 mld euro. (PvdA_022)
- De PvdA besteedt 0,5 mld euro aan vouchers voor langdurig werklozen. (PvdA_023)
- Participatiebonus: de PvdA voert een participatiebonus in voor oudere werknemers. Werknemers vanaf 61 jaar met een laag- en middeninkomen ontvangen een extra heffingskorting van maximaal 2700 euro per jaar; een lastenverlichting van 0,4 mld euro. (PvdA_021). Deze maatregel is een lastenverlichting en zou eigenlijk moeten worden geboekt bij de lasten in plaats van bij de intensiveringen.
- Hogere huurtoeslag: de PvdA stelt 0,2 mld euro extra beschikbaar voor huurtoeslag. (PvdA_131)
- De PvdA stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor armoedebestrijding. (PvdA_018)
- Er is sprake van weglek naar toeslagen, oplopend tot in totaal 0,1 mld euro structureel. (PvdA_001, PvdA_008)
- Aanpassing van de wekeneis voor een ww-uitkering waarbij iemand die 13 weken heeft gewerkt recht heeft op 4 weken uitkering kost 0,1 mld euro. (PvdA_256)

13.2.4 Uitgaven overig

- De PvdA intensiveert 0,1 mld euro in dorps- en stadsvernieuwing. (PvdA_102)
- De PvdA trekt 0,1 mld euro uit voor cultuur. (PvdA_128)
- De PvdA verhoogt het budget voor inburgering met 0,1 mld euro. (PvdA_129)

Tabel 13.7 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregelen	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	
Geen nullijn in 2013 (PvdA_103)	1,0
Openbaar bestuur	
Bestrijding fraude met uitkeringen (PvdA_014)	0,1
Bereikbaarheid	
Investeringskosten kilometerheffing (PvdA_121)	0,6
Kilometerheffing vrachtwagens (PvdA_135)	0,3
Milieu	
intensivering agrarisch natuurbeheer (PvdA_091)	0,2
Tender voor energiebesparing (PvdA_124)	0,2
Onderwijs	
Terugdraaien langstudeermaatregel (PvdA_089)	0,4
Actieplan leerkracht 2.0 (PvdA_086)	0,4
Extra onderwijstijd MBO (PvdA_087)	0,3
VVE vanaf 2,5 jaar (PvdA_085)	0,2
Stapelen, doorstromen (PvdA_088)	0,2
Overig (PvdA_090, _019, _258)	0,2
Zorg	
Intensivering voor zorg dichtbij (PvdA_070)	1,0
Verlaging eigen betaling/ eigen risico ZVW (PvdA_073,_074,_076)	1,0
Uitbreiding verzekerd pakket (PvdA_257)	0,6
Intensiveren preventieve gezondheidszorg (PvdA_075)	0,1
Sociale zekerheid	
Terugdraaien verhoging AOW-leeftijd vanaf 2013 (PvdA_002)	1,5
Flankerend beleid AOW (PvdA_021, _022, _023)	1,4
Overig (PvdA_131, _018,_020,_256,_001, _008)	0,4
Overige uitgaven	
Dorps- en stadsvernieuwing (PvdA_102)	0,1
Intensivering cultuur, inburgering, weglek bankenbelasting (PvdA_128, _129, _173)	0,2

13.2.5 Lasten PvdA

De PvdA verlaagt de lasten netto met 0,2 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De lastenverlaging is de resultante van een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor bedrijven en een lastenverlichting van 0,6 mld euro voor gezinnen.

Milieu

- Voor personenauto's en bestelwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het rijksdeel van de wegenbelasting wordt tegelijk afgeschaft, terwijl de bpm wordt verhoogd met 0,7 mld euro. Het gemiddelde kilometertarief is zodanig gekozen dat deze maatregel structureel neutraal is voor het EMU-saldo. (PvdA_121)
- Voor vrachtwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Het tarief is 20 cent per kilometer. De wegenbelasting en het eurovignet worden tegelijk afgeschaft. Met deze heffing wordt structureel 1,1 mld euro per jaar opgehaald, hetgeen een lastenverzwaring is. (PvdA_135)

- Herinvoering van afgeschafte milieubelastingen leidt tot een lastenverzwaring van 0,6 mld euro. (PvdA_137)
- De PvdA verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-subsidies en invoeren van een verplichting om hernieuwbare energie op te wekken. (PvdA_141)
- Een verhoging van de verpakkingsbelasting leidt tot een lastenverzwaring van 0,3 mld euro. (PvdA_138)
- De PvdA schaft de landbouwwijziging in de inkomensbelasting af waardoor de lasten met 0,3 mld euro worden verzwaaard. (PvdA_140)
- De PvdA voert een heffing in op de lozing van restwarmte. Deze maatregel heeft een positief effect op het EMU saldo van 0,1 mld euro in 2013 oplopend tot 0,3 mld euro in 2017. (PvdA_139)
- De afschaffing van de mrb voor oldtimers leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2017. (PvdA_136)
- Er komt een heffing op het gebruik van bestrijdingsmiddelen die, vanaf 2017, structureel 0,1 mld per jaar op moet brengen. (PvdA_143)
- De PvdA wil de anti-verdrogingsmaatregelen en het tijdelijk herstelbeheer uit de Programmatische aanpak stikstof (PAS) financieren uit heffingen op stikstofproductie door dieren. De jaarlijkse opbrengst bedraagt 0,1 mld euro. (PvdA_252)
- De PvdA schaft de salderingsgrens voor kleinschalige opwekking voor eigen gebruik af. Deze maatregel heeft vrijwel geen effect op het overheidsbudget. (PvdA_142)
- Er wordt een congestieheffing voor al het verkeer geheven. De opbrengst van de congestieheffing is verwerkt in de kilometerprijs voor personenauto's en bestelwagens. (PvdA_121)

Inkomens en arbeid

- Zorgpremies (Zvw) inkomensafhankelijk: de ombuiging op de zorgtoeslag (zie PvdA_039) wordt teruggesluisd via lagere premies voor lagere inkomens: een lastenverlichting voor gezinnen van 5,7 mld euro. (PvdA_040)
- Het 'koopkrachtpakket' uit het Begrotingsakkoord, wat als compensatie dient voor de btw-verhoging, wordt teruggedraaid (de bijbehorende btw-verhoging wordt ook teruggedraaid; zie PvdA_153). Terugdraaien van het koopkrachtpakket betekent een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,2 mld euro, onder meer door hogere belastingtarieven in box 1. (PvdA_154)
- Verlagen WW-premie: de werkgeverspremie voor de WW gaat omlaag met 1 mld euro in 2014, oplopend tot 1,8 mld euro in 2017 (lastenverlichting bedrijven). (PvdA_259)
- Beperken fiscale ruimte pensioenpremies : de pensioeninleg blijft slechts onbelast tot een maximaal tarief van 42%, daarboven moet loon- en inkomstenbelasting betaald gaan worden. Dit betekent effectief dat hogere inkomens (in de vierde belastingschijf) 10% belasting op pensioeninleg gaan betalen, maar dat conform de omkeerregel de belasting bij pensioenuitkering ook maximaal 42% is. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,7 mld euro. (PvdA_151)

- Alle maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid, behalve de leaseauto maatregel uit het Begrotingsakkoord. Dit betreft een lastenverlichting van 1,5 mld euro in 2017. (PvdA_155)
- De PvdA vervangt de huidige UWV-route door een preventieve toets door een commissie van werkgevers en werknemers. Iedere ontslagen werknemer ontvangt ontslagvergoeding; deze wordt gemaximeerd op 75.000 euro. De helft van de ontslagvergoeding wordt ingezet voor de transitie van-werk-naar-werk, de andere helft is vrij besteedbaar. Wat overblijft van het van-werk-naar-werk budget na het vinden van een baan wordt 50/50 verdeeld over werkgever en werknemer. (PvdA_167)
- De PvdA neemt geen maatregelen die de maximale duur van de WW betreffen. Wel worden werkgevers financieel verantwoordelijk voor de eerste zes maanden van de WW. De maatregel betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 1 mld euro op in 2017. (PvdA_167)
- Arbeidskorting: de arbeidskorting voor ondernemers wordt in vier jaar afgebouwd. De lastenverzwaring bedraagt 0,8 mld in 2017. (PvdA_148)
- Arbeidskorting: de maximale arbeidskorting wordt geleidelijk verhoogd vanaf 2014. Uiteindelijk is de maximale arbeidskorting 90 euro hoger in 2017, dit kost 0,6 mld euro. (PvdA_165)
- De PvdA beperkt het vitaliteitssparen. De regeling wordt grotendeels afgeschaft, een klein bedrag blijft gereserveerd voor een regeling voor lagere en middeninkomens. De lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 0,6 mld euro. (PvdA_003)
- Beperking hypotheekrenteaftrek. De PvdA beperkt de hypotheekrenteaftrek verder door tussen 2013 en 2042 het maximale tarief waartegen de hypotheekrente mag worden afgetrokken geleidelijk te verlagen van 52% naar 30%. Daarnaast stelt de PvdA een bovengrens aan de maximale schuld waarover rente mag worden afgetrokken. Deze bovengrens wordt in 30 jaar geleidelijk teruggebracht naar de waarde van een gemiddelde koopwoning. Verder verlaagt de PvdA de waardegrens voor het verhoogde bijtellingspercentage van het eigenwoningforfait van een miljoen euro in 2013 tot 600 dzd euro in 2040. De vrijstelling voor de kapitaalverzekering en spaarrekening eigen woning wordt in 30 jaar geleidelijk afgeschaft. De opbrengsten van bovenstaande maatregelen worden terugseluid via een verlaging van de inkomstenbelasting, waardoor er geen budgettair effect in 2017 ontstaat. (PvdA_156, PvdA_157)
- Afschaffen 'Wet Hillen'. De PvdA schaft met ingang van 2013 de wet af die voorschrijft dat de bijtelling vanwege het eigenwoningforfait niet hoger kan zijn dan de aftrek vanwege betaalde hypotheekrente (Wet Hillen). Dit levert budgettair in 2017 0,4 mld euro op. (PvdA_158)
- Het budget voor mobiliteitsbonussen voor werkgevers wordt gehalveerd. Lastenverzwaring bedrijven: 0,3 mld euro. (PvdA_004)
- Inkomensafhankelijke heffingskorting: de PvdA voert een nieuwe heffingskorting in van honderd euro voor lagere inkomens (tot 20 dzd euro). Dit betekent een lastenverlichting voor gezinnen van 0,3 mld euro. (PvdA_145)

- Extra werkgeversheffing terugdraaien: de eenmalige werkgeversheffing voor hogere inkomens uit het Begrotingsakkoord wordt teruggedraaid. Dit is een eenmalige lastenverlichting voor werkgevers in 2013 ter waarde van 0,3 mld euro. (PvdA_152)
- De PvdA verhoogt de tarieven in erf- en schenkbelasting en verhoogt tegelijkertijd de fiscale vrijstelling. Netto resulteert een lastenverzwaring van 0,3 mld euro. (PvdA_162)
- Zorgpremies: zelfstandigen en ouderen met aanvullend pensioen betalen momenteel lagere zorgpremies dan werknemers, doordat voor hen een lager tarief voor de inkomensafhankelijke bijdrage geldt. De PvdA trekt die tarieven gelijk. Per saldo is dit zowel EMU- als lastenneutraal. (PvdA_149, PvdA_150)
- Ouderenkorting: de ouderenkorting wordt verhoogd met 120 euro in 2014, dit kost 0,2 mld euro. (PvdA_165)
- Belastingtarieven box 1: er wordt een vijfde schijf geïntroduceerd met een belastingtarief van 60%. De vijfde schijf gaat gelden vanaf een inkomen van 150 dzd euro, de lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 0,2 mld euro. (PvdA_146)
- De latere verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot 0,1 mld euro lagere lasten in 2017 doordat een kleiner deel van de 65-jarigen AOW-premie gaat betalen (zie ook onder ombuigingen). (PvdA_002)
- De PvdA beperkt de 30% regeling voor kenniswerkers met 0,1 mld euro. (PvdA_174)

Vermogen en winst

- De PvdA fiscaliseert de rente binnen de vennootschapsbelasting en introduceert een uniforme forfaitaire vermogensaftrek van 3%, waarbij het bankwezen wordt uitgezonderd. Hiermee worden de lasten met 1,1 mld euro verlicht. (PvdA_168)
- Maatregelen huurmarkt. De PvdA schaft het huidige stelsel met zijn woningpuntensysteem af. In plaats daarvan voert de PvdA een systeem in, waarbij de maximaal redelijke huur wordt vastgesteld op 4,5% van de woz-waarde van de woning. De PvdA laat de huren jaarlijks met 1%-punt extra stijgen ten opzichte van het basispad. De PvdA voert ten slotte een extra verhuurdersheffing in, die oploopt van 0,2 mld euro in 2013 tot 0,8 mld euro structureel vanaf 2017. (PvdA_176)
- Belastingtarieven box 3: en wordt een tweede schijf geïntroduceerd met een belastingtarief van 40% (dat betekent een vermogensbelasting van 1,6% per jaar). De tweede schijf gaat gelden vanaf een vermogen van 125 dzd euro, de lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 0,7 mld euro. (PvdA_147)
- Structurele oploop woningmarktmaatregelen: De woningmarktmaatregelen van de PvdA hebben na 2017 nog additionele budgettaire effecten. Het gaat om de maatregelen PvdA_156, PvdA_157, PvdA_158, PvdA_159 en PvdA_176. De doorwerking van dit pakket van maatregelen leidt op lange termijn tot een additioneel positief budgettair effect van 4,7 mld euro in 2040 (PvdA_920, PvdA_921).
- De PvdA introduceert de mogelijkheid tot vervroegde of willekeurige afschrijvingen voor investeringen gedaan in 2013 en 2014, conform eerdere kabinetsmaatregelen voor 2009, 2010 en 2011. Dit leidt tot een aanzienlijke lastenverlichting in 2013, 2014 en 2015 en een lastenverzwaring van 0,7 mld euro in 2017. Er is geen structureel lasteneffect. (PvdA_170)

- De PvdA verhoogt de bankenbelasting met 0,4 mld euro. Door de hogere bankbelasting zal het dividend van ABN AMRO naar verwachting 0,1 mld euro lager uitvallen. (PvdA_173)

Overig

- De PvdA verlaagt het hoge btw-tarief van 21% naar 19% . Dit levert een lastenverlichting op van 4,2 mld euro. (PvdA_153)
- De PvdA verhoogt het tarief van de assurantiebelasting naar btw-niveau. Dit betekent een lastenverzwaring van 1,3 mld euro. (PvdA_161)
- De PvdA voert een accijns op softdrugs in waardoor de lasten met 0,3 mld worden verzwaard. (PvdA_177)
- De PvdA schrapt de overdrachtsbelasting voor starters op de woningmarkt. Dit leidt tot een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (PvdA_159).
- De PvdA voert een belasting in op pleziervaartuigen. Dit levert een lastenverzwaring op van 0,1 mld euro per jaar (afhankelijk van de waarde, gemiddeld zo'n 600 euro per pleziervaartuig). (PvdA_144)
- De herinvoering van de bijdrage voor de Kamers van Koophandel leidt tot een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro. (PvdA_125)

Tabel 13.8 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregelen	Bedrag
Milieu	
Kilometerheffing vrachtwagens (PvdA_135)	1,1
Herinvoering afgeschafte milieubelastingen (grondwater, afvalstoffen, verpakkingen) (PvdA_137)	0,6
Afschaffing SDE+ heffing (PvdA_141)	-0,3
Afschaffing landbouwvrijstelling (PvdA_140)	0,3
Verhoging verpakkingenbelasting (PvdA_138)	0,3
Heffing op lozing restwarmte (PvdA_139)	0,3
Afschaffing mrb vrijstelling voor oldtimers (PvdA_136)	0,2
Overig (PvdA_142, _143, _175, _252, _121)	0,2
Inkomen en arbeid	
Inzetten opbrengst afschaffen zorgtoeslag voor lagere Zvw-premies (PvdA_040)	-5,8
Terugdraaien teruggave btw-verhoging basispad (PvdA_154)	4,2
Verlaging ww-premies werkgever (PvdA_259)	-1,8
Pensioenpremies maximaal aftrekbaar tegen 42% (PvdA_151)	1,7
Niet afschaffen reiskostenvergoeding per 2014 (PvdA_155)	-1,5
Terugdraaien verhoging WW-premie/ 6 maanden WW doorbetaling (PvdA_167)	-1,0
Onvolledige premiedifferentiatie vanaf 2014 (PvdA_167)	1,0
Geleidelijke afbouw arbeidskorting ondernemers (PvdA_148)	0,8
Arbeidskorting (PvdA_165)	-0,6
Beperking vitaliteitssparen (PvdA_003)	0,6
Geleidelijk gelijktrekken ww-premies werknemers en niet werknemers (PvdA_149)	0,5
Geleidelijk gelijktrekken ww-premies werknemers en niet werknemers (PvdA_150)	-0,5
Afbouw hypotheekrenteafrek (PvdA_157)	0,5
Teruggave opbrengst hypotheekrenteafrek belastingverlaging schijf 2,3, 4 (PvdA_157)	-0,5
Afschaffing wet Hillen (PvdA_158)	0,4
Halvering mobiliteitsbonus (PvdA_004)	0,3
Verzilverbare heffingskorting voor jaarinkomens <20.000 euro (PvdA_145)	-0,3
Verhogen tarieven erfbelasting partners & kinderen naar 15 en 25% (PvdA_162)	0,3
Toptarief box 1: 60% boven 150.000 euro (PvdA_146)	0,2
Verhoging ouderenkorting (PvdA_165)	-0,2
Overig (PvdA_002, _174, _156, _155)	-0,1

Vermogen	
Introductie uniforme forfaitaire vermogensaftrek (vreemd en eigen vermogen gelijk) (PvdA_168)	-1,1
Hogere verhuurdersheffing (wocoheffing) (PvdA_176)	0,8
Herinvoering willekeurige afschrijving van 2013 t/m 2014 (PvdA_170)	0,7
Toptarief box 3: van 40% boven 125.000 euro (PvdA_147)	0,7
Verhoging bankbelasting (PvdA_173)	0,4
Overig (PvdA_123)	0,0
Overige lasten	
Algemeen btw-tarief naar 19% (PvdA_153)	-4,2
Verhoging assurantiebelaasting (PvdA_161)	1,3
Accijns op softdrugs (PvdA_177)	0,3
Overdrachtsbelasting naar 0 voor starters (PvdA_159)	-0,2
Overig (PvdA_125, _144)	0,3
Totaal lastenmaatregelen (blo)	-0,2
w.v. gezinnen	-0,6
bedrijven	0,2
buitenland	0,1

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 1,4 mld euro toe in 2017 t.o.v. het basispad. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- Als gevolg van de aanpassing van de eigen betalingen en het collectief verzekerde pakket AWBZ en Zvw gaan burgers voor hun zorg 0,2 mld euro minder uit eigen zak betalen.
- Beperken fiscale ruimte pensioenpremies: een deel van de lastenverzwaring van 1,7 mld euro (zie onder 'Lasten') is feitelijk een intertemporele schuif (belastingen worden naar voren gehaald) van 0,2 mld euro. Op termijn zullen de belastingafdrachten afnemen, doordat de toekomstige pensioenuitkeringen lager zijn. (PvdA_151)
- De lastenstijging op EMU-basis van de afschaffing van de vitaliteitsspaarregeling van 0,6 mld euro omvat een tijdelijk effect van 0,5 mld euro. Het afschaffen van de vitaliteitsspaarregeling leidt op korte termijn tot een stijging van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter lagere belastingopbrengsten tegenover, doordat ook de belastbare uitkeringen van spaartegoeden lager worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren. (PvdA_003)
- Als gevolg van het quotum voor arbeidsgehandicapten is sprake van een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro. (PvdA_007)
- De PvdA vervangt de SDE+ door een equivalente verplichting voor de opwekking van hernieuwbare energie. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante

lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 op (1,2 mld euro structureel).

(PvdA_141)

- De PvdA intensificeert de verplichting voor het opwekken van hernieuwbare energie tot 18% (Europese definitie). Tevens komt er een verplichting voor het meestoken van biomassa in kolencentrales van 30%, wordt de structuurvisie wind op land uitgevoerd, en wordt de verplichting voor het bijmengen van biobrandstoffen in benzine en diesel verhoogd tot 14%. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 1,5 mld euro in 2017 op (2,4 mld euro structureel). (PvdA_141)
- De invoering van de kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens leidt tot een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2017 en 0,6 mld euro structureel als gevolg van het verwerken van de exploitatiekosten in de kilometerprijs. (PvdA_121)

Tabel 13.9 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregelen	Bedrag
Zorg (PvdA_29,_065,_073,_060,_059,_076,_075,_228,_222,_230)	-0,2
Intertemporeel (PvdA_003,_151)	-0,7
Sociale Zekerheid (PvdA_007)	0,4
Milieu (PvdA_141,_121)	1,9
Totaal niet-EMU-lastenontwikkeling	1,4

13.2.6 Overzicht maatregelen klimaat en energie PvdA

- De PvdA bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-heffing en invoeren van een verplichting om vanaf 2020 18% van de energie (Europese definitie) duurzaam op te wekken. (PvdA_141_f);
- De PvdA verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-subsidies en invoeren van een verplichting om vanaf 2020 18% van de energie (Europese definitie) duurzaam op te wekken. (PvdA_141_d,e);
- De PvdA vervangt de SDE+ door een equivalente verplichting voor de opwekking van duurzame energie. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 op (1,2 mld euro structureel). (PvdA_141_g,h);
- De PvdA intensificeert de verplichting voor het opwekken van duurzame energie tot 18% (Europese definitie). Tevens komt er een verplichting voor het meestoken van biomassa in kolencentrales van 30%, wordt de structuurvisie wind op land uitgevoerd, en wordt de verplichting voor het bijmengen van biobrandstoffen in benzine en diesel verhoogd tot 14%. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 1,5 mld euro in 2017 op (2,4 mld euro structureel). (PvdA_141_a,b,c);
- De PvdA voert een heffing in op de lozing van restwarmte. Deze maatregel heeft een positief effect op het EMU saldo van 0,1 mld euro in 2013 oplopend tot 0,3 mld euro in 2017. (PvdA_139);
- De PvdA stelt een tender voor energiebesparing in. De maatregel heeft een negatief effect op het EMU saldo van 0,2 mld euro. (PvdA_124);

- De PvdA schaft de salderingsgrens voor kleinschalige opwekking voor eigen gebruik af. Deze maatregel heeft vrijwel geen effect op het overheidsbudget. (PvdA_142);
- Binnen de bebouwde omgeving neemt de PvdA meerdere maatregelen: een verplichting voor woningbouwcorporaties om de woningvoorraad naar energielabel C te verbeteren, een verbeterde handhaving van de verplichting om in utiliteitsgebouwen alle energiebesparende maatregelen te nemen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder en een verplichting voor energiebedrijven om te investeren in huizenisolatie (witte certificaten);
- De PvdA verplicht nieuwe kolencentrales vanaf 2015 om CO₂ af te vangen en op te slaan (CCS);
- De PvdA schaft het verlaagde tarief van de energiebelasting voor de glastuinbouw af;

13.2.7 Overzicht maatregelen natuur PvdA

Tabel 13.10 geeft een overzicht van de geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het Rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.10 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
PvdA_143	Heffing bestrijdingsmiddelen				0,10
	Mooi Nederland	x	x		
PvdA_091	Overheveling GLB-gelden van eerste naar tweede pijler	x	x	0,08	0,08
PvdA_252	PAS en heffing op stikstofproductie dieren	x		- 0,05	0,05
	Opgesteld vermogen windenergie		x		
	Agrarisch natuurbeheer TBO's	x	x		

PvdA_143: Heffing bestrijdingsmiddelen

- De PvdA legt met deze maatregel een heffing op gewasbeschermingsmiddelen. De jaarlijkse opbrengst bedraagt 0,1 mld euro.
- Deze maatregel is waarschijnlijk positief voor de biodiversiteit, met name voor het waterleven. Maar de precieze omvang van het effect is niet goed te schatten. De heffing betekent een aanzienlijke lastenverzwaring voor de akker- en tuinbouw. Dit kan gevolgen hebben voor de samenstelling van het teeltplan, en daarmee ook voor de verwerkende en toeleverende bedrijven.

Mooi Nederland

- De PvdA wil met ruimtelijke ordeningsmaatregelen de nationale landschappen en de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) beschermen. Ruimtelijke ontwikkelingen in en rond nationale landschappen, bufferzones, nationale parken en cultuurhistorische elementen

zoals molens moeten meer worden gereguleerd. Voor bedreigde soorten komt er extra bescherming, ook buiten de Natura 2000-gebieden en de jacht wordt verboden.

- Nederlanders waarderen vooral landschappen met een natuurlijk en historisch karakter. Nationale Landschappen worden daarom meer gewaardeerd dan het landschap daarbuiten. Verstedelijking en horizonvervuiling hebben een negatieve invloed op de aantrekkelijkheid van het buitengebied. Dit betekent dat generiek beleid voor de bescherming van landschappen positief is voor de belevingswaarde als daardoor de verstedelijking wordt geremd. Specifiek gebiedsbeleid dat gericht is op het behoud en de verdere ontwikkeling van kernkwaliteiten heeft nog een extra positief effect vanwege de waarde die Nederlanders hechten aan een natuurlijk en historisch karakter.

PvdA_091: Overheveling GLB-gelden van de eerste naar de tweede pijler

- De PvdA maakt gebruik van de mogelijkheid om 10% van het budget uit pijler 1 (inkomenstoelagen) van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) over te hevelen naar pijler 2 (plattelandsbeleid). Door deze overheveling stijgt het budget voor maatregelen gericht op de instandhouding van biodiversiteit en een duurzaam beheer van agrarische gebieden. Maatregelen als later maaien, akkerrandenbeheer, gebruik van precisiebemesting en vergroten toegankelijkheid worden als voorwaarden gesteld voor het ontvangen van landbouwsubsidie. Er komen middelen beschikbaar voor beheer van agrarische natuur en cultuurhistorische elementen.
- De overheveling van pijler een naar pijler twee kost het rijk jaarlijks zo'n 0,08 mld euro aan cofinanciering. Omdat de PvdA inzet op zowel agrarisch natuurbeheer (ondermeer ten gunste van weide- en akkervogels) en een betere toegankelijkheid van het landschap, scoort de maatregel positief op zowel biodiversiteit als beleving.

PvdA_252: PAS en heffing op stikstofproductie door dieren

- De PvdA wil de anti-verdrogingsmaatregelen en het tijdelijk herstelbeheer uit de Programmatische aanpak stikstof (PAS) financieren uit heffingen op stikstofproductie door landbouwhuisdieren in plaats van de daarvoor geormerkte bedragen uit het Begrotingsakkoord. De opbrengst van de heffing bedraagt circa 0,05 mld euro per jaar.

Opgesteld vermogen windenergie

- De PvdA vergroot het opgestelde vermogen windenergie naar 6000 MW, 2000 MW boven het niveau in het basispad.

Agrarisch natuurbeheer

- De PvdA wil dat natuurorganisaties die agrarisch beheer plegen ook in aanmerking komen voor GLB-gelden.

13.3 PVV

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de PVV voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in de Nederlandse economie tot en met 2017.⁴⁵

13.3.1 Ombuigingen PVV

De PVV buigt 18,8 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Openbaar bestuur

De PVV bezuinigt 2,1 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij Rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie Openbaar bestuur een besparing van 1,7 mld euro resteert.

- Bij het Rijk en zbo's worden de uitgaven bij het openbaar bestuur taakstellend met 0,5 mld euro beperkt. (PVV_088)
- Bij het lokaal bestuur wil de PVV 1,2 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds. De PVV wil onder meer de taken van provincies beperken. (PVV_089)

Veiligheid

- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken (0,3 mld euro). (PVV_088)
- De PVV buigt 0,1 mld euro om op reclassering. (PVV_146)
- De PVV legt een taakstellende korting op politie en justitie op (0,1 mld euro). (PVV_145)
- De PVV decentraliseert de Justitiële Jeugdinstellingen en de Raad voor de kinderscherming en legt hierbij een taakstellende korting van 0,1 mld euro op. (PVV_147)
- Verder bespaart de PVV door vermindering van het aantal politieagenten ten behoeve van het vermeerderen van het aantal agenten bij de dierenpolitie. (PVV_053)

Defensie

- De PVV bezuinigt 0,6 mld euro op defensie. Dit betreft onder meer een vermindering van het aantal jachtvliegtuigen van 68 naar 52 (0,1 mld euro), een bezuiniging op de

⁴⁵ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

landmacht (0,1 mld euro) en een bezuiniging op internationale missies (0,1 mld euro). Verder stapt de PVV uit de testfase van de JSF en slaat een beperkt deel van de apparaatkorting neer bij defensie. (PVV_092, 093, 088)

Bereikbaarheid

- De PVV bezuinigt op aanleg van spoorinfrastructuur uiteindelijk 0,7 mld euro in 2017. Structureel een ombuiging van 0,8 mld euro. (PVV_094)
- De PVV bezuinigt 0,1 mld euro op regionaal ov in 2017. Hiermee wordt een maatregel uit het Begrotingsakkoord teruggedraaid. (PVV_059)
- Een kasschuif in 2017 naar 2018 en 2019 op de aanleg van wegen levert een besparing op van 0,2 mld in 2017. Het structurele effect van deze maatregel is beperkt. Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (PVV_088, 095)

Milieu

- De PVV bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. (PVV_079)
- De PVV kort op het budget voor de aankoop, de inrichting en het beheer van natuurgebieden en groene recreatieve gebieden rondom steden. Daarmee worden de maatregelen uit het Begrotingsakkoord teruggedraaid. De besparing die hiermee wordt bereikt bedraagt 0,2 mld euro. (PVV_044)
- De PVV stelt minder geld beschikbaar voor duurzame economie. Dit heeft een positief EMU effect van 0,2 mld euro vanaf 2013. (PVV_043)

Onderwijs

- De PVV kort 1,0 mld euro op de lumpsum voor scholen in het primair en voortgezet onderwijs. (PVV_132)
- De PVV kort op het hoger onderwijs en kleinere opleidingen worden samengevoegd. De totale bezuiniging bedraagt 0,2 mld euro. (PVV_141, 143)
- De investeringen in wetenschap in het kader van het topsectorenbeleid worden teruggedraaid. Dit is een besparing van 0,2 mld euro. (PVV_174)
- De PVV bezuinigt 0,1 mld euro op middelen voor de kwaliteit van onderwijs en leraren. (PVV_038, 039)
- Het verdeelmodel voor de bekostiging van scholen wordt vereenvoudigd. Dit bespaart 0,1 mld euro. (PVV_137)
- De maatschappelijke stages worden afgeschaft. Hiermee wordt 0,1 mld euro bespaard. (PVV_138)
- De PVV kort op het exploitatiebudget voor het mbo, en voegt kenniscentra van het beroepsonderwijs en het bedrijfsleven samen. Dit is een besparing van 0,1 mld euro. (PVV_139, PVV_140)
- Kunstopleidingen gaan selecteren aan de poort. Hiermee wordt 0,1 mld euro bespaard. (PVV_142)

Zorg

- De langdurige zorg in de AWBZ wordt ingericht volgens het principe van Buurtzorg c.q. regelarme zorg. Dat wil ook zeggen dat de AWBZ niet zal worden uitgevoerd door zorgverzekeraars. Dit levert een besparing op van 1,3 mld. (PVV_159, 123).
- Door diverse beheersinstrumenten kan er 0,8 mld euro worden omgebogen in de Zvw. Het gaat daarbij om het MBI ziekenhuizen en GGZ waardoor de volumegroei wordt teruggebracht tot 2% per jaar. De opbrengst hiervan is 0,7 mld euro. Door medicijnen centraal in te kopen en zorg aan illegalen te beperken (kleine lijst) kan nog 0,1 mld euro omgebogen worden. (PVV_115, 116, 117, 255)
- Door diverse pakketmaatregelen worden de uitgaven met 0,6 mld euro omgebogen. Het gaat daarbij om: neusspray voor allergiepatiënten, antidepressiva, eerstelijns GGZ, preventieve zorg, stringent pakketbeheer en actief uitstroombesluit. (PVV_011, 168, 189, 190, 191, 254)
- Door de norminkomens van specialisten en inkomens van bestuurders te verlagen en door een korting op de tarieven GGZ kan 0,3 mld euro omgebogen worden. (PVV_114, 253)
- Via de tarieven wordt bij de jeugdzorg 0,2 mld euro omgebogen. (PVV_207, 208)
- De functie begeleiding wordt vanuit de AWBZ overgeheveld naar de gemeenten, waarbij de aanspraken de vorm krijgen van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. Mede door het voorzieningskarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren, zodat een besparing kan worden geboekt van 0,1 mld. (PVV_159)
- Door integratie van regelingen WTCG, TOG en CER kan nog 0,1 mld bespaard worden. (PVV_209)
- De eigen bijdrage voor de GGZ wordt weer verhoogd en bovendien hoger geïndexeerd. Dit geeft een ombuiging van 0,1 mld euro. (PVV_018, 251, 252)
- Diverse maatregelen overlappen elkaar waardoor de effectiviteit afneemt. Dit effect is bij de ombuigingen geboekt (PVV_250).

Sociale zekerheid

- De PVV schaft het budget voor re-integratie volledig af. Na correctie voor uitverdieneffecten resulteert een besparing van 0,8 mld euro. (PVV_130)
- Zorgtoeslag terugdraaien: door het terugdraaien van de verhoging van het eigen risico in de zorg vervalt ook de hieraan gekoppelde verhoging van de zorgtoeslag uit het Begrotingsakkoord. De besparing op de zorgtoeslag bedraagt 0,6 mld euro. (PVV_214)
- Beperken kinderbijslag en kindgebonden budget: beide gaan gelden voor maximaal twee kinderen. Hiermee wordt 0,3 mld euro bespaard. (PVV_074)
- Verlaging zorgpremies (Zvw): door lagere nominale zorgpremies dalen de uitgaven aan zorgtoeslag met 0,3 mld euro. (PVV_126)
- De PVV draait het belasten van de reiskostenvergoeding terug. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,2 mld euro. (PVV_212)
- Afschaffen kinderopvangtoeslag voor niet-werkenden: de kinderopvangtoeslag voor zogenaamde 'doelgroepouders' wordt afgeschaft (dit zijn bijvoorbeeld ouders met een uitkering die een re-integratietraject of inburgeringstraject volgen). De besparing bedraagt 0,2 mld euro. (PVV_184)

- Kinderbijslag inkomensafhankelijk: de kinderbijslag vervalt voor paren met een gezamenlijk inkomen van 100.000 euro of meer. Hiermee wordt 0,2 mld euro bespaard. (PVV_185)
- De PVV beperkt de WAJONG tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikten. De ombuiging bedraagt 0,1 mld euro in 2017 en 1,2 mld euro structureel. (PVV_131)
- De PVV draait de verhoging van de AOW-leeftijd terug. Zie 'intensiveringen'. (PVV_005)

Overdrachten aan bedrijven

- De PVV buigt 0,7 mld euro in 2017 om op het gebied van subsidies. Het betreft een algemene subsidietaakstelling en gaat daarmee niet alleen om subsidies naar bedrijven, maar ook om subsidies naar bijvoorbeeld het maatschappelijke middenveld (PVV_162).
- De PVV buigt maximaal om op het innovatiegedeelte van het topsectorenbeleid. Dit betekent een ombuiging van 0,5 mld euro. (PVV_083)

Internationale samenwerking

- De PVV bezuinigt 3,5 mld euro op ontwikkelingssamenwerking (met uitzondering van noodhulp). Dit is inclusief het opzeggen van lidmaatschappen van internationale organisaties zoals de Wereldbank en de VN en het schrappen van de bijdragen aan deze organisaties. (PVV_070)

Uitgaven overig

- De PVV bezuinigt 0,4 mld euro op de publieke omroep. (PVV_086)
- Het afschaffen van PBO's leidt tot een verlaging van de uitgaven met 0,2 mld euro. (PVV_149)
- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door: hogere griffierechten (0,2 mld euro), het verhogen van de heffings- en invorderingsrente (0,2 mld euro), hogere kartelboetes (0,1 mld euro), hogere boetes voor het te laat betalen van de motorrijtuigenbelasting (0,1 mld euro), het deels doorberekenen van de kosten van strafzaken en detentie aan de veroorzaker (0,1 mld euro) en het veilen van vergunningen voor de exploitatie van internetkansspelen. (PVV_061, 084, 151, 155, 144, 054)

Tabel 13.11 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregelen	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,0
Openbaar bestuur	1,7
Rijk en zbo's (PVV_088)	0,5
Lokaal bestuur (PVV_089)	1,2
Veiligheid	0,5
Apparaatskorting Rijk: deel veiligheid (PVV_088)	0,3
Overig (PVV_146, 145, 147, 053)	0,2
Defensie	0,6
Ombuiging defensie (PVV_092, 093, 088)	0,6
Bereikbaarheid	1,0
Verlaging aanlegbudget spoor (PVV_094)	0,7
Overig (PVV_095, 088, 059)	0,4

Milieu	0,7
Afschaffen SDE+ (PVV_079)	0,3
Terugdraaien intensivering natuur (PVV_044)	0,2
Ombuiging duurzame economie (PVV_043)	0,2
Onderwijs	1,9
Korting lumpsum (PVV_132)	1,0
Korting hoger onderwijs (PVV_141, 143)	0,2
Ombuiging topsectorenbeleid wetenschap (PVV_174)	0,2
Overig (PVV_038, 039, 137, 138, 139, 140, 142)	0,5
Zorg	3,4
Buurtzorg of 'regelarme zorg' concept AWBZ (PVV_159, 123)	1,3
Diverse beheersinstrumenten Zvw (PVV_115, 116, 117, 255)	0,8
Inperking verzekerd pakket (PVV_011, 168, 189, 190, 191, 254)	0,6
Verlaging norminkomens specialisten en bestuurders, en korting GGZ (PVV_114, 253)	0,3
Jeugdzorg (PVV_207, 208)	0,2
Overig (PVV_159, 209, 018, 251, 252, 250)	0,3
Sociale zekerheid	3,1
Korting re-integratiebudget (PVV_130)	0,8
Verlaging zorgtoeslag a.g.v. terugdraaien verhoging eigen risico (PVV_214)	0,6
Beperken kinderbijslag en kindgebonden budget (PVV_074)	0,3
Effect op zorgtoeslag van verlaging nominale premie (PVV_126)	0,3
Weglek reiskosten via WW en WAO (PVV_212)	0,2
Afschaffen kinderopvangtoeslag voor niet-werkende ouders (PVV_184)	0,2
Beperken kinderbijslag (PVV_185)	0,2
Overig (PVV_131, 005)	0,6
Overdrachten aan bedrijven	1,2
Taakstelling subsidies (PVV_162)	0,7
Ombuiging topsectorenbeleid innovatie (PVV_083)	0,5
Internationale samenwerking	3,5
Ombuiging ontwikkelingssamenwerking (PVV_070)	3,5
Overige uitgaven	1,3
Korting publieke omroepen (PVV_086)	0,4
Afschaffen PBO's (PVV_149)	0,2
Verhoging niet-belastingmiddelen (PVV_061, 084, 151, 155, 144, 054)	0,7
Totaal	18,8

13.3.2 Intensiveringen PVV

De PVV trekt 4,1 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De PVV hanteert geen nullijn voor de politie in 2013. Dit betekent een intensivering van 0,1 mld euro in 2017. De structurele intensivering is nul. (PVV_055)

Veiligheid

- De PVV voert de dierenpolitie opnieuw in. (PVV_053)

Bereikbaarheid

- De PVV investeert 0,2 mld euro extra in 2017 op wegen. Hiermee wordt een maatregel uit het Begrotingsakkoord teruggedraaid. (PVV_057)

- De PVV investeert 0,1 mld euro in 2017 in de bdu. Hiermee wordt de aanbesteding van het ov in de grote steden teruggedraaid. (PVV_001)

Zorg

- De PVV draait de eigen bijdrage maatregelen uit het basispad terug. Het gaat daarbij om de verhoging van het eigen risico naar 350 euro, de eigen bijdrage van 7,5 euro voor verblijfskosten in ziekenhuizen en de eigen bijdrage voor hoortoestellen. In totaal stijgen hierdoor de collectieve uitgaven met 1,0 mld euro. (PVV_014, 015, 016)
- De PVV draait verschillende maatregelen uit het basispad terug. Zo worden de ZZP-tarieven GGZ en GHZ en de pgb-tarieven voor pgb-houders met een verblijfsindicatie verhoogd, gaat de PVV niet over tot extramuralisering van ZZP 1-3, en stelt een hogere groei ruimte beschikbaar voor de AWBZ. In totaal wordt voor 0,8 mld euro geïntensiveerd. (PVV_021, 022, 023, 020, 024, 025)
- De maatregel lage ziekte last uit het regeerakkoord en het schrappen van de rollator uit het basispakket worden gedeeltelijk teruggedraaid. Dit leidt tot een intensivering van 0,3 mld euro. (PVV_013, 210)

Sociale zekerheid

- AOW-leeftijd terugdraaien: de verhoging van de AOW-leeftijd uit het Begrotingsakkoord wordt teruggedraaid. De AOW-leeftijd blijft 65, ook na 2017. De extra uitgaven bedragen per saldo 0,8 mld euro in 2017 en 8,1 mld euro structureel. (PVV_005)
- Verhogen kinderopvangtoeslag: de PVV trekt 0,2 mld euro uit voor het deels terugdraaien van bezuinigingen op de kinderopvangtoeslag. (PVV_211)
- De PVV maakt de voorgenomen versobering van de huurtoeslag van 0,1 mld euro ongedaan. Deze versobering was voorzien in het Begrotingsakkoord. (PVV_036)
- Er is sprake van weglek naar toeslagen. (PVV_131)

Uitgaven overig

- De PVV verhoogt de bankenbelasting. Door de hogere bankbelasting zal het dividend van ABN-AMRO naar verwachting 0,1 mld euro lager uitvallen. (PVV_096)

Tabel 13.12 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,1
Geen nullijn in 2013 voor politie (PVV_055)	0,1
Openbaar bestuur	0,0
Veiligheid	0,0
Defensie	0,0
Bereikbaarheid	0,3
Intensivering wegen (PVV_057)	0,2
Intensivering bdu (PVV_001)	0,1
Milieu	0,0
Onderwijs	0,0
Zorg	2,1
Verlaging eigen bijdragen Zvw (PVV_014, 015, 016)	1,0
Terugdraaien diverse AWBZ maatregelen basispad (PVV_021, 022, 023, 020, 024, 025)	0,8
Uitbreiding verzekerd pakket (PVV_013, PVV_210)	0,3
Sociale zekerheid	1,5
Terugdraaien verhoging AOW-leeftijd (PVV_005)	1,3
Verhogen kinderopvangtoeslag (PVV_211)	0,2
Intensivering huurtoeslag (PVV_036)	0,1
Overig (PVV_131)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	0,0
Internationale samenwerking	0,0
Overige uitgaven	0,1
Dividend ABN AMRO (PVV_096)	0,1
Totaal	4,1

13.3.3 Lasten PVV

De PVV verlaagt de lasten netto met 7,5 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De lastenverlaging is de resultante van een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor bedrijven en een lastenverlichting van 7,6 mld euro voor gezinnen.

Milieu

- De PVV schaft de diverse fiscale vergroeningsfaciliteiten af. Afschaffen van de verlaging van de fiscale bijtelling voor (zeer) zuinige auto's, de energie-investeringsaftrek, de milieu-investeringsaftrek, de VAMIL, de bosbouwvrijstelling, de vrijstelling vergoeding bos en natuurbeheer, de vrijstelling van natuurgrond voor de overdrachtsbelasting en de vrijstelling forfaitair rendement groen beleggen en bos- en natuurterreinen verzwaren de lasten met 0,7 mld euro. (PVV_082)
- De PVV verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. (PVV_109)

- De PVV verlaagt de energiebelasting op aardgas in de eerste schijf met 1,55 cent per m³. Deze maatregel heeft een negatief EMU-effect van 0,2 mld euro vanaf 2013. (PVV_050)
- De PVV voert een vrijstelling in de kolenbelasting voor elektriciteitsopwekking in, waardoor de lasten met 0,1 mld euro worden verlicht. (PVV_051)

Inkomens en arbeid

- Afschaffen restant vitaliteitspakket: de PVV schaft het overgebleven deel van het vitaliteitspakket af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,5 mld euro, en een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro. (PVV_007, 072)
- Alle maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid, behalve de maatregel om het woon-werkverkeer van leaseauto's mee te tellen als privé-kilometers. Dit betreft een lastenverlichting van 1,5 mld euro in 2017. (PVV_046, 047, 049)
- De verhoging van het tarief eerste schijf met 0,7%-punt wordt geschrapt. De lastenverlichting bedraagt 1,4 mld euro. (PVV_215)
- Lagere belastingen box 1: de bevrozing van de schijfgrenzen en heffingskortingen uit het Begrotingsakkoord wordt teruggedraaid. De lasten voor gezinnen worden hiermee verlicht met 1,3 mld euro. (PVV_056)
- Verlaging zorgpremies (Zvw): de zorgpremies gaan omlaag, onder andere door beperking van de zorguitgaven. Dat betekent een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro (inkomensafhankelijke bijdrage) en een lastenverlichting voor gezinnen van 0,6 mld euro (inkomensafhankelijke bijdrage plus nominale premie). (PVV_126)
- De PVV draait de hervorming van het ontslagstelsel uit het Begrotingsakkoord terug. Deze maatregel verlaagt de lasten van bedrijven met 1 mld euro. (PVV_006)
- Terugdraaien vergroeningspakket: het vergroeningspakket uit het Begrotingsakkoord wordt teruggedraaid. Hiermee vervalt ook het bijbehorende pakket lastenverlichtingen. Dat laatste betekent een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen en 0,6 mld euro voor bedrijven. (PVV_045)
- De PVV versobert het Witteveenkader door het aftoppen van de pensioenpremie-aftrek bij een inkomen van honderdduizend euro. Tegelijkertijd worden de versoberingsmaatregelen van het Witteveenkader uit het Lenteakkoord teruggedraaid. Dit pakket aan maatregelen leidt per saldo tot een afname van de lasten voor gezinnen met 0,8 mld euro in 2017 ten opzichte van het basispad. (PVV_098, 005)
- De PVV schaft de giftenaftrek in de inkomensbelasting af, waardoor de lasten met 0,5 mld euro worden verzwaaard. (PVV_100)
- Het afschaffen van de wet Hillen die voorschrijft dat de bijtelling van het eigenwoningforfait niet hoger kan zijn dan de aftrek vanwege de betaalde hypotheekrente is, ondanks intrekken in een later stadium, meegenomen in de berekeningen. Dit bespaart 0,4 mld euro. (PVV_179)
- De PVV draait de verhoging van het hoge btw-tarief uit het Begrotingsakkoord terug. Hiermee vervalt ook het bijbehorende pakket lastenverlichtingen gedeeltelijk. Dat laatste betekent een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,7 mld euro, door hogere belastingtarieven in box 1. Daarnaast verhoogt de PVV de arbeidskorting en

(alleenstaande) ouderenkorting. Hiervan bedraagt de lastenverlichting 3,1 mld euro. (PVV_064)

- De PVV schaft de 30% regeling voor kenniswerkers af. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,3 mld euro. (PVV_099)
- Het terugdraaien van de verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot 0,3 mld euro lagere lasten in 2017, doordat 65-jarigen geen AOW-premie meer betalen. (PVV_005)
- Hypotheekrenteaf trek: alle voorgenomen beperkingen van de hypotheekrenteaf trek worden door de PVV ongedaan gemaakt. Het betreft de beperking van hypotheekrenteaf trek voor nieuwe gevallen tot een annuïtair aflossingsschema, de beperking van de verhouding tussen de maximaal toegestane hypotheekschuld en aanschafwaarde van de woning en de afschaffing van de box 1 vrijstelling voor de kapitaalverzekering eigen woning. Deze maatregelen leiden tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2017. (PVV_033)
- In 2013 wordt geen tijdelijke werkgeversheffing van 16% geheven over lonen die in 2012 meer dan 150.000 euro bedragen. Rekening houdend met belastingvermijding leidt dit tot een 0,3 mld euro lagere opbrengst in 2013. Vanaf 2014 zijn er geen budgettaire effecten. (PVV_066)

Vermogen en winst

- De PVV schaft de fiscale innovatiefaciliteiten af vanaf 2015. Afschaffen van de WBSO, de research en developmentaftrek (RDA), de innovatiebox, en de aftrek speur en ontwikkelingswerk verzwaart de lasten met 1,8 mld euro. (PVV_081)
- Huurmarkt: de PVV trekt de maatregel in die 25 extra woningpunten toekent aan huurwoningen in schaarsteregio's. Ook biedt de PVV geen extra ruimte voor een jaarlijkse huurstijging voor huurders met een inkomen boven 33.000 euro. De maximale huurstijging van niet-geliberaliseerde huurwoningen volgt daarmee het algemene inflatietempo. Ten slotte trekt de PVV het voornemen in om vanaf 2013 een heffing voor verhuurders in te voeren. De PVV draait hiermee alle maatregelen gericht op de huurwoningmarkt van het kabinet Rutte en uit het Begrotingsakkoord terug. Dit levert een lastenverlichting op voor bedrijven van 0,8 mld euro. (PVV_035, 004)
- De PVV beperkt de aftrek van deelnemingsrente met 0,7 mld euro. (PVV_097)
- De PVV verhoogt de bankenbelasting met 0,4 mld euro. (PVV_096)
- De PVV schaft de faciliteiten in de erf- en schenkbelasting voor algemeen nut beogende instellingen af, waardoor de lasten met 0,2 mld euro worden verzwaard. (PVV_181)
- De PVV verlaagt het algemeen vennootschapsbelastingtarief met 2%-punt in de jaren 2013-2016. Door vertraagde doorwerking in de ontvangsten zijn de ontvangsten 0,2 mld euro lager in 2017. (PVV_165)
- De PVV verlaagt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting met 2%-punt in de jaren 2013-2016. Door vertraagde doorwerking in de ontvangsten zijn de ontvangsten 0,1 mld euro lager in 2017. (PVV_107)
- De PVV schaft de heffingskorting voor groen beleggen af. De vrijstellingen in box 3 voor durfkapitaal, sociaal ethisch beleggen en cultureel beleggen worden niet afgeschaft. Per saldo is dit een beperkte lastenverzwaring. (PVV_043)

Overig

- De PVV verlaagt het hoge btw-tarief structureel van 21% naar 18%. Dit levert een lastenverlichting op van 6,4 mld euro. (PVV_063, 104)
- De PVV verhoogt de overdrachtsbelasting van 2% naar 6%. Dit betekent een lastenverzwaring van 1,2 mld euro. (PVV_034)
- De PVV verlaagt het lage btw-tarief structureel van 6% naar 5%. Dit levert een lastenverlichting op van 0,7 mld euro. (PVV_105)
- De PVV verlaagt de accijns op tabak. De lastenverlichting is 0,5 mld euro. (PVV_067, 050)
- De PVV schaft de PBO-heffingen af. Dat betekent een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (PVV_149)
- De PVV verhoogt de btw op podiumkunsten, kunstvoorwerpen en kunstenaars van 6% naar 18%. Dit levert een lastenverzwaring van 0,1 mld euro op. (PVV_065)
- Structurele oploop woningmarktmaatregelen: De woningmarktmaatregelen van de PVV hebben na 2017 nog additionele budgettaire effecten. Het gaat om de maatregelen PVV_004, PVV_033 tot en met PVV_036 en PVV_179. De doorwerking van dit pakket van maatregelen leidt op lange termijn tot een additioneel negatief budgettair effect van 4,6 mld euro in 2040. (PVV_920, 921)

Tabel 13.13 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Milieu	0,1
Afschaffen fiscale vergroeningsfaciliteiten (PVV_082)	0,7
Afschaffen SDE+ heffing (PVV_109)	-0,3
Verlagen energiebelasting op aardgas (PVV_050)	-0,2
Vrijstelling kolenbelasting (PVV_051)	-0,1
Inkomens en arbeid	-3,2
Afschaffen restant vitaliteitspakket (PVV_007, 072)	2,4
Terugdraaien afschaffen onbelaste reiskostenvergoeding (PVV_046, 047, 049)	-1,5
Verlagen ib-tarief 1 ^e schijf (PVV_215)	-1,4
Terugdraaien bevrozing belastingschijven en heffingskortingen (PVV_056)	-1,3
Verlaging Zvw-premies (PVV_126)	-1,1
WW-premie/6 maanden WW-doorbetaling (PVV_006)	-1,0
Terugdraaien vergroeningspakket (PVV_045)	0,9
Aanpassen Witteveen kader (PVV_098, 005)	-0,8
Afschaffen giftenaftrek (PVV_100)	0,5
Afschaffen wet Hillen (PVV_179)	0,4
Verhogen ib-tarieven, i.c.m. verhogen arbeidskorting en ouderenkorting (PVV_064)	-0,4
Afschaffen regeling kenniswerkers (PVV_099)	0,3
AOW-premies 65+ (PVV_005)	-0,3
Uitbreiden hypotheekrenteafrek (PVV_033)	-0,1
Terugdraaien tijdelijke werkgeversheffing (PVV_066)	0,0
Vermogen en winst	2,1
Afschaffen fiscale innovatiefaciliteiten (PVV_081)	1,8
Maatregelen huurmarkt (PVV_035, 004)	-0,8
Beperken aftrek deelnemingsrente (PVV_097)	0,7
Verhogen bankenbelasting (PVV_096)	0,4
Afschaffen faciliteiten successiewet (PVV_181)	0,2
Verlagen vpb algemeen tarief (PVV_165)	-0,2
Verlagen vpb opstarttarief (PVV_107)	-0,1
Overig (PVV_043)	0,0

Overig	-6,5
Verlaging hoge btw-tarief (PVV_063, 104)	-6,4
Verhogen overdrachtsbelasting (PVV_034)	1,2
Verlaging lage btw-tarief (PVV_105)	-0,7
Verlaging accijnzen op tabak (PVV_067, 050)	-0,5
Afschaffen heffing PBO's (PVV_149)	-0,2
Verhoging btw op podiumkunsten (PVV_065)	0,1
Structurele oploop woningmarktmaatregelen (PVV_920, 921)	0,0
Totaal lastenmaatregelen (blo)	-7,5
w.v. gezinnen	-7,6
bedrijven	0,1
buitenland	0,0

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 0,8 mld euro af in 2017 t.o.v. het basispad. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- Door de verschillende zorgmaatregelen dalen de lasten voor de burgers met 0,7 mld euro. (PVV_014, 210, 189, 015, 254, 251, 018, 252)
- De lastenstijging op EMU-basis van de afschaffing van de vitaliteitsspaarregeling van 0,7 mld euro omvat een tijdelijk effect van 0,6 mld euro. Het afschaffen van de vitaliteitsspaarregeling leidt op korte termijn tot een stijging van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter lagere belastingopbrengsten tegenover, doordat ook de belastbare uitkeringen van spaartegoeden lager worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren. (PVV_072)
- De EMU-relevante lastenverlichting van 0,8 mld euro in 2017 die voortvloeit uit de aanpassing van het Witteveenkader omvat een tijdelijk effect van 0,5 mld euro. Het (gedeeltelijk) terugdraaien van een beperking op de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies leidt op korte termijn tot een afname van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter hogere belastingopbrengsten tegenover, doordat de belastbare pensioenuitkeringen hoger worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren. (PVV_098, 005).

Tabel 13.14 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro in prijzen 2012

Maatregel	Bedrag
Zorgmaatregelen (PVV_014, 210, 189, 015, 254, 251, 018, 252)	-0,7
Intertemporeel (PVV_072, 098, 005)	0,0
Totaal niet-EMU-lastenontwikkeling	-0,8

13.3.4 Overzicht maatregelen klimaat en energie PVV

- De PVV bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. (PVV_079)
- De PVV verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. (PVV_109)
- De PVV verlaagt de energiebelasting op aardgas in de eerste schijf met 1,55 cent per m3. Deze maatregel heeft een negatief EMU-effect van 0,2 mld euro vanaf 2013. (PVV_050)
- De PVV voert een vrijstelling voor kolenbelasting in. Dit heeft vanaf 2013 een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (PVV_051)
- De PVV schaft diverse fiscale vergroeningsfaciliteiten af, waaronder de EIA, VAMIL, MIA, verlaging fiscale bijtelling zuinige auto's en Nihiltarief zeer zuinige auto's. Deze maatregelen hebben een positief EMU effect van 0,7 mld euro in 2017. (PVV_082)
- De PVV stelt minder geld beschikbaar voor duurzame economie. Dit heeft een positief EMU effect van 0,2 mld euro vanaf 2013. (PVV_043)

13.3.5 Overzicht maatregelen natuur PVV

Tabel 13.15 geeft een overzicht van alle geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het Rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.15 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
PVV_044	Terugdraaien natuurmaatregelen Begrotingsakkoord	x	x	-0,2	
PVV_077b	Afschaffen subsidies I&M: ruimte & milieu		x	zie elders	
PVV_082	Afschaffen fiscale vergroeningsfaciliteiten				x
	Opgesteld vermogen windenergie		x	zie energie	

PVV_044: Aanpassingen intensivering Begrotingsakkoord

- De PVV draait alle natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord terug.
- Daarmee bezuinigt de PVV op het budget voor aankoop en inrichting van natuurgebieden en recreatief groene gebieden rondom steden. Ook krimpt het budget voor natuurbeheer, het beheer van landschapselementen buiten de EHS, het beheer recreatiegebieden rondom steden, het agrarisch natuurbeheer en de vergoedingen voor het toegankelijk houden van natuur en recreatiegebieden. Deze maatregel bepaalt nagenoeg geheel de negatieve scores voor biodiversiteit en de belevingswaarde van landschap en natuur.

PVV_077: Afschaffen subsidies I&M: ruimte & milieu

- De PVV schrapt de uitgaven van het ministerie van I&M voor ruimte en milieu (de posten: ketengericht afval- en productiebeheer, duurzaam gebruik ecosystemen, internationaal milieubeleid, duurzame gebiedsontwikkeling, nationaal ruimtelijk beleid, duurzaam milieugebruik wereldwijd en duurzaam en efficiënt watergebruik).

PVV_082: Afschaffen Fiscale Vergroeningsfaciliteiten

- De PVV schaft alle fiscale milieuregelingen, zoals de Vamil (willekeurige afschrijving milieu-investeringen), MIA (milieu investeringsaftrek), EIA (energie-investeringsaftrek), af. Ondernemers hebben daardoor minder financiële prikkel om bij investeringen rekening te houden met het milieuaspect van de investering. De emissies zullen daarom groter zijn.

Opgesteld vermogen windenergie

- De PVV bezuinigt op investeringen in windenergie. In plaats van een uitbreiding naar 4000 MW, is er sprake van een vergroting naar 2700 MW in 2020.

13.4 CDA

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door het CDA voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in Economische Verkenning 2013-2017.⁴⁶

13.4.1 Ombuigingen CDA

Het CDA buigt 19,7 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De nullijn in de zorg in 2013 en 2014 leidt tot een beperkte ombuiging op een deel van de ambtenarensalarissen. De maatregel heeft geen structureel effect. (CDA_035)

⁴⁶ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

Openbaar bestuur

Het CDA bezuinigt 2,2 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij Rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële Inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie openbaar bestuur een besparing van 1,8 mld euro resteert.

- Bij het Rijk en zbo's worden de uitgaven bij het openbaar bestuur taakstellend met 0,6 mld euro beperkt. Het CDA wil de taken van Rijk en zbo's beperken, zbo's fuseren en/of integreren met ministeries, besparen op ict bij de belastingdienst en diplomatie afslanken. (CDA_001, CDA_164)
- Bij het lokaal bestuur wil het CDA 1,2 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds. Het CDA wil meer samenwerking tussen uitvoeringsdiensten van gemeenten en vermindering van de taken van provincies. (CDA_182)

Veiligheid

- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken (0,3 mld euro). (CDA_001)
- Het CDA legt een taakstellende korting op politie en justitie op (0,1 mld euro). (CDA_143)
- Het CDA decentraliseert de Justitiële Jeugdinrichtingen en de Raad voor de Kinderbescherming en legt hierbij een taakstellende korting van 0,1 mld euro op. (CDA_146)

Defensie

- Het CDA bezuinigt 0,1 mld euro op defensie. Naast een beperkte taakstellende korting slaat een klein deel van de apparaatkorting neer bij defensie. (CDA_001, CDA_148)

Bereikbaarheid

- Het CDA bezuinigt 0,5 mld euro op de aanleg van wegen. (CDA_089, CDA_139)
- Het CDA bezuinigt 0,1 mld euro op het openbaar vervoer (regionaal spoor en bdu). (CDA_085)
- Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (CDA_001)

Milieu

- De maatregelen uit het Begrotingsakkoord worden teruggedraaid. De 0,2 mld euro die hiermee worden uitgespaard, worden voor de helft op een andere wijze aan natuurmaatregelen besteed (zie bij intensiveringen). (CDA_075)
- Het CDA gaat de EIA, MIA, VAMIL en MEI samenvoegen tot één regeling met heldere voorwaarden en transparante cumulatierregels: de regeling Aftrek Groene Investerings (AGI). Deze maatregel heeft geen effect op het overheidsbudget. (CDA_078)

Onderwijs

- Het CDA wil de studieduur van studenten versnellen door invoering van een nieuw systeem van prestatieprikkels op basis van behaalde studiepunten per jaar. Daarbij zetten zij in op een besparing van 0,3 mld euro. (CDA_064)
- Het CDA verlaagt de leerlingbudgetten voor zittenblijvers in het primair en voortgezet onderwijs met 0,3 mld euro. (CDA_058)
- Het CDA kort 0,1 mld euro op de rijksbijdrage in het hoger onderwijs voor verlaging overhead. (CDA_132)
- De regeling impulsgebieden wordt afgeschaft. Hierdoor wordt 0,1 mld euro bezuinigd op achterstandsmiddelen voor scholen in specifieke postcodegebieden. (CDA_169)
- Het CDA bezuinigt 0,1 mld euro in 2017 en 0,5 mld euro structureel op de ov-studentenkaart door deze om te zetten in een studenten-ov-chipkaart met een reistegoed van maximaal 60 euro per maand. (CDA_068)
- Het leermiddelenbudget in het voortgezet onderwijs wordt verlaagd resulterend in een besparing van 0,1 mld euro. (CDA_059)
- Kunstopleidingen gaan selecteren aan de poort waardoor minder studenten deelnemen. Hiermee wordt 0,1 mld euro bespaard. (CDA_131)
- Het opleidingsaanbod in het hoger onderwijs wordt beperkt, resulterend in een besparing van 0,1 mld euro. (CDA_130)
- Het CDA buigt 0,1 mld euro om op middelen voor schakelklassen en zomerscholen. (CDA_134)

Zorg

- De extra verhoging met 0,4 mld euro van de tarieven voor verzorgingshuizen en verpleeghuizen, waarmee in het basispad is gerekend, wordt ongedaan gemaakt. (CDA_049)
- Er wordt 0,4 mld euro bespaard op het budget voor de WMO door de eerste drie uur huishoudelijke verzorging per maand voor eigen rekening te laten komen van de mensen die thuiszorg krijgen en door de rijksbijdrage in 2013 en 2014 niet te indexeren. (CDA_056, CDA_128)
- De eigen bijdragen AWBZ gaan in 2014 omhoog met 0,4 mld euro. Het betreft een verhoging van het minimale tarief voor de eigen bijdragen extramuraal, en het vereenvoudigen en verhogen van de eigen bijdragen volgens het rapport van de Brede Heroverweging Langdurige Zorg uit 2010. (CDA_047, CDA_126)
- Het CDA bespaart 0,7 mld euro op de huidige extramuraal AWBZ zorg door middel van drie maatregelen. Bij een indicatie korter dan 6 maanden vervalt de aanspraak op persoonlijke verzorging. Voor persoonlijke verzorging en begeleiding gaat de norm voor gebruikelijke zorg omhoog van 60 minuten naar 90 minuten per week. Dat betekent dat de hoeveelheid verleende zorg met 6% afneemt. De budgetten worden dienovereenkomstig gekort. De resterende aanspraak op begeleiding wordt overgeheveld van de AWBZ naar de WMO, dus naar gemeenten. Aangenomen dat gemeenten beter maatwerk kunnen leveren, is gerekend met een doelmatigheidswinst van 5%. (CDA_052, CDA_053, CDA_057)

- Vanaf 2016 worden bij de intramurale AWBZ de functies wonen en zorg gescheiden voor nieuwkomers. Dat heeft een aanzuigende werking op mensen die nu nog geen gebruik maken van AWBZ zorg omdat ze de huidige woonvoorzieningen niet acceptabel vinden. Gerekend is met een aanzuigende werking van 5%. Bij de functie zorg kan men onderscheid maken tussen behandeling, verpleging, verzorging en begeleiding. De component behandeling wordt overgeheveld naar de Zvw. Op de componenten verzorging en begeleiding zijn dezelfde versoeringen van toepassing als op de huidige extramurale AWBZ zorg (zie voorgaande bullet). Per saldo heeft het scheiden van wonen en zorg een besparing tot gevolg van 0,3 mld euro in 2017, oplopend naar 0,8 mld euro structureel. (CDA_045)
- Het CDA introduceert een stelsel van vouchers voor de verpleging en de versoerde verzorging die in de AWBZ achterblijft. Met de voucher kan men zelf zorg inkopen bij gecertificeerde zorgaanbieders. Het vouchersysteem zal vanwege de grotere keuzevrijheid ook een aanzuigende werking hebben, ook al kan de voucher alleen besteed worden aan gecertificeerde zorg. Gerekend is met 5%. Het CDA bepaalt de waarde van een voucher op 80% van de kosten van zorg. Zodoende levert het vouchersysteem een besparing op van 0,1 mld euro in 2017, oplopend naar 0,4 mld euro structureel. (CDA_046)
- Door deze hervorming zijn de zorgverzekeraars niet meer betrokken bij de uitvoering van de AWBZ (behoudens de overheveling van de component behandeling naar de Zvw). De kostenstijging met 0,4 mld euro waarmee in het basispad hiervoor is gerekend treedt niet op. (CDA_050)
- Via het verder uitwerken van het stelsel van gereguleerde marktwerking en een aantal prijsmaatregelen bespaart het CDA 1,0 mld euro in 2017, structureel 1,5 mld euro. De groei van het volume van de ziekenhuiszorg wordt verlaagd van 2,5% naar 2% per jaar door convenanten en budgettering. Daarnaast gaat het om het sluiten van een aantal spoedeisende eerste hulpposten bij ziekenhuizen, het aanbesteden bij ziekenhuizen van de topreferente zorg, het scherper inkopen van medische technologie en dure geneesmiddelen en het harmoniseren van de duur van de medische opleiding naar EU-normen. (CDA_023, CDA_022, CDA_027, CDA_034, CDA_037, CDA_124)
- Het CDA laat het eigen risico Zvw ongewijzigd op 350 euro per volwassene. Er geldt geen bijdrage voor het bezoek aan de huisarts. Wel wordt een extra eigen bijdrage van 25 euro van de kosten gevraagd voor het bezoek aan de algemene huisartsenpost, een eigen bijdrage van 25 euro voor het eerste bezoek aan een polikliniek en spoedeisende eerste hulp en een eigen bijdrage van 25 euro per DBC. Het totaal aan eigen betalingen stijgt daardoor met 0,6 mld euro. (CDA_042, CDA_118, CDA_120)
- De compensatie eigen risico voor chronisch zieken en gehandicapten wordt verlaagd en gelijkgeschakeld met de Wtctg. Dit geeft een ombuiging van 0,5 mld euro. (CDA_043)
- Door een aantal loonmaatregelen wordt 0,4 mld euro bespaard. Een tweejarige nullijn voor cao's in de zorg heeft een tijdelijk drukkend effect op de uitgaven. (CDA_035) De topinkomens van bestuurders (CDA_033) en de honoraria van

medische specialisten (CDA_030) worden beperkt. Een groter deel van de kosten van medische vervolopleidingen komt voor rekening van de student. (CDA_032)

- Pakketbeperkingen in de curatieve zorg leiden tot een ombuiging van 0,2 mld euro doordat noodzakelijkheid als apart criterium wordt opgenomen en er een actiever in- en uitstroombesluit komt. (CDA_123)
- Overige maatregelen besparen in 2017 0,2 mld euro. Het Valys-vervoer wordt overgeheveld naar gemeenten met een 5% budgetkorting. De subsidiëring van de MEE organisaties wordt gedecentraliseerd met een budgetkorting. (CDA_127, CDA_162)
- De maatregelen in de curatieve zorg overlappen elkaar voor een deel waardoor de besparingen 0,2 mld euro lager uitvallen. (CDA_200)

Sociale zekerheid

- Snellere verhoging van de AOW-leeftijd: de AOW-leeftijd wordt in 2015 verhoogd naar 66 jaar, in 2017 naar 66,5 jaar en in 2020 naar 67 jaar. Vanaf 2020 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. Tot 2015 wordt minder bespaard, in 2017 wordt netto 1,1 mld euro extra bespaard, en structureel is het effect nihil. (CDA_180)
- Het CDA beperkt de duur van de WW-uitkering tot maximaal twaalf maanden met een vervolguutkering van maximaal zes maanden. Herhaalwerkloosheid wordt beperkt en er wordt een inkomstenverrekening in de WW geïntroduceerd. De maatregelen leveren een besparing op van netto 1,1 mld euro in 2017 en lopen op tot 1,2 mld euro structureel. (CDA_005, CDA_006, CDA_008, CDA_009)
- Het CDA voert de Wet Werken naar Vermogen in, maar past het wetsvoorstel op onderdelen aan. Zo worden vrijgevallen plekken in de WSW niet opgevuld en is sprake van een aanvullende korting op de begeleidingskosten in de WSW. De besparing bedraagt 0,8 mld euro in 2017 en loopt op tot 2,2 mld euro structureel. (CDA_011)
- Nullijn sociale zekerheid: alle uitkeringen behalve de AOW worden gedurende twee jaar gekoppeld aan de nullijn van lonen in de collectieve sector. Hiermee wordt 0,8 mld euro bespaard. Structureel is het effect hiervan iets lager: 0,6 mld euro. (CDA_015)
- Zorgtoeslag: bevroren doelgroep zorgtoeslag uit het Regeerakkoord wordt doorgetrokken en daartoe worden de normpercentages verhoogd in 2016 en 2017 en gekoppeld aan de zorguitgaven. De ombuiging bedraagt 0,5 mld euro. (CDA_017)
- Toetsingsinkomen toeslagen: de hypotheekrenteaftrek en het eigenwoningforfait tellen niet meer mee bij de bepaling van de hoogte van de zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget. Hierdoor wordt 0,5 mld euro minder uitgegeven aan toeslagen. (CDA_154)
- Zorgtoeslag: de beperking van de zorguitgaven (Zvw) wordt teruggestuurd naar de huishoudens via een verlaging van de nominale premie. Daardoor worden ook de uitgaven aan zorgtoeslag 0,5 mld euro lager. (CDA_163)
- De koopkrachtaanvulling voor AOW'ers (MKOB) wordt afgebouwd voor inkomens boven 20.000 euro zodat 0,4 mld euro bespaard wordt. Op langere termijn zal het

aantal ouderen nog groeien waardoor het structurele effect van deze maatregel hoger is: 0,5 mld euro. (CDA_114)

- Het CDA neemt het wetsvoorstel modernisering Ziektewet over. De besparing bedraagt 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. Dit wetsvoorstel was nog niet opgenomen in het basispad. (CDA_181)
- Het CDA draait het belasten van de reiskostenvergoeding gedeeltelijk terug. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,1 mld euro. (CDA_083, CDA_084)
- Het CDA verlaagt de uitkering in de vangnet-ZW in het tweede ziektejaar tot 70% van het wettelijk minimumloon. De bezuiniging bedraagt 0,1 mld euro. (CDA_106)
- Het CDA introduceert een verplicht quotum voor het in dienst hebben van arbeidsgehandicapten voor de overheid. De besparing op uitkeringslasten bedraagt 0,1 mld euro. (CDA_108)
- Het CDA past de regelgeving rondom alimentatie zo aan dat meer alimentatie wordt betaald. Hierdoor dalen de bijstandsuitgaven met 0,1 mld euro. (CDA_112)

Overdrachten aan bedrijven

- Het CDA buigt 0,3 mld euro in 2017 om op het gebied van subsidies. Het betreft een algemene subsidietaakstelling en gaat daarmee niet alleen om subsidies naar bedrijven, maar ook om subsidies naar bijvoorbeeld het maatschappelijke middenveld. (CDA_119)

Internationale samenwerking

- Het CDA bezuinigt vanaf 2016 0,5 mld euro op ontwikkelingssamenwerking. (CDA_090)

Uitgaven overig

- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door verhoging van griffierechten (0,1 mld euro), hogere boetes voor het te laat betalen van de motorrijtuigenbelasting (0,1 mld euro) en het deels doorberekenen van de kosten van strafzaken en detentie aan de veroorzaker (0,1 mld euro). (CDA_098_b, CDA_153 en CDA_145)

Tabel 13.16 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,0
Openbaar bestuur	1,8
Rijk en zbo's (CDA_001, 164)	0,6
Lokaal bestuur (CDA_182)	1,2
Veiligheid	0,4
Apparaatkorting Rijk: deel veiligheid (CDA_001)	0,3
Taakstelling politie en justitie (CDA_143, 146)	0,1
Defensie	0,1
Ombuigingen op defensie (CDA_001, 148)	0,1

Bereikbaarheid	0,6
Minder geld wegen (CDA_089, 139)	0,5
Overig (CDA_001, 085)	0,1
Milieu	0,3
Terugdraaien milieumaatregelen Begrotingsakkoord (CDA_075)	0,2
Overig (CDA_078)	0,1
Onderwijs	1,3
Prestatieprikkels hoger onderwijs (CDA_064)	0,3
Verlaging leerlingbudgetten zittenblijvers primair en voortgezet onderwijs (CDA_058)	0,3
Overig (CDA_059, 067, 068, 130, 131, 132, 134, 135, 169)	0,8
Zorg	5,3
Geen verhoging vergoeding aan verzorgings- en verpleeghuizen (CDA_049)	0,4
Korting budget huishoudelijke verzorging (CDA_056, 128)	0,4
Verhoging extramuraal eigen bijdragen AWBZ/WMO (CDA_047, 126)	0,4
Beperking extramuraal AWBZ (CDA_052, 053, 057)	0,7
Scheiden wonen en zorg en invoering vouchers voor de langdurige zorg (CDA_045, 046)	0,4
Uitvoering AWBZ niet door zorgverzekeraars (CDA_050)	0,4
Uitwerking gereguleerde marktwerking en prijsmaatregelen (CDA_023, 022, 027, 034, 037, 124)	1,0
Verhoging eigen bijdragen huisartsenpost, polikliniek en SEH en bijdrage per DBC (CDA_042, 118, 120)	0,6
Integratie inkomensregelingen chronisch zieken en gehandicapten (CDA_043)	0,5
Verlaging norminkomens specialisten, bestuurders, cao's zorg, vergoeding AIO's (CDA_035, 033, 030, 032)	0,4
Inperking pakket curatieve zorg (CDA_123)	0,2
Overig (CDA_127, 162, 200)	-0,1
Sociale zekerheid	8,9
Snellere verhoging van de AOW-leeftijd (CDA_180)	3,7
Beperking WW-duur (CDA_005, 006, 008)	1,1
Ombuiging Wet Werken naar Vermogen (CDA_011)	0,8
Koppeling uitkeringen aan collectieve sector met uitzondering van AOW (CDA_015)	0,8
Verhoging normpercentages zorgtoeslag en koppeling aan zorguitgaven (CDA_017)	0,5
Verandering toetsingsinkomen toeslagen (CDA_154)	0,5
Verlaging Zvw-premies (CDA_163)	0,5
Beperking koopkrachtaanvulling voor hogere inkomens AOW'ers (CDA_114)	0,4
Modernisering Ziektewet (CDA_181)	0,2
Overig (CDA_83, 84, 106, 108, 112)	0,3
Overdrachten aan bedrijven	0,3
Taakstelling subsidies (CDA_119)	0,3
Internationale samenwerking	0,5
Ombuiging ontwikkelingssamenwerking (CDA_090)	0,5
Overige uitgaven	0,3
Verhoging niet-belastingmiddelen (CDA_098, 145, 153)	0,3
Totaal	19,7

13.4.2 Intensiveringen CDA

Het CDA trekt 4,4 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Milieu

- Als gedeeltelijke compensatie voor het terugdraaien van de maatregelen van het Begrotingsakkoord, besteedt het CDA 0,1 mld euro aan anti-verdrogingsmaatregelen en tijdelijk herstelbeheer. (CDA_076)

- Het CDA stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor de cofinanciering van agrarisch natuurbeheer en voor stimulansen voor een verhoging van de omgevingskwaliteit in, vooral, stedelijke gebieden. (CDA_077)
- Het CDA stelt in het kader van de Green Deals 0,1 mld euro beschikbaar voor revolverende leningen voor duurzame energie en Groene Valorisatie. (CDA_080)

Onderwijs

- Het CDA intensificeert 0,3 mld euro op fundamenteel onderzoek middels innovatiecontracten met universiteiten en het bedrijfsleven. (CDA_071)
- Het CDA zet in op extra onderwijs voor leerlingen met risico op zittenblijven. Zij trekken 0,2 mld euro uit voor onder andere extra huiswerkbegeleiding, bijlessen en zomerscholen. (CDA_058)
- De middelen voor scholing van leraren en begeleiding voor startende docenten in het voortgezet onderwijs worden verhoogd met 0,2 mld euro. Het CDA richt zich met name op het omscholen van leraren tot eerstegraads docenten. (CDA_073, CDA_136)
- Driejarigen met een taalachterstand krijgen voortaan onderwijs in een groep 0 onder verantwoordelijkheid van een basisschool. Het CDA zet 0,1 mld euro in om dit onderwijs mogelijk te maken. (CDA_062)
- Het CDA draait het studentdeel van de langstudeermaatregel terug. Dat bedraagt 0,1 mld euro. De korting op de instelling blijft gehandhaafd. (CDA_065)
- Het CDA verhoogt de lumpsum voor scholen in krimpgebieden met 0,1 mld euro. (CDA_074)
- Het CDA investeert 0,1 mld euro in associate degree programma's, ambachtscholen en het stimuleren van investeringen van bedrijven in (beroeps)onderwijs. (CDA_070)
- Het CDA trekt 0,1 mld euro uit voor kennisvalorisatie richting het mkb binnen de Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI's). (CDA_072)
- Het CDA investeert 0,1 mld euro in innovatie en digitalisering van leermiddelen. (CDA_060)
- In de institutionele sfeer wil het CDA toegankelijke informatie verschaffen over de kwaliteit van basisscholen aan ouders van leerlingen en de transparantie over de kwaliteit van opleidingen vergroten. Daarnaast wil het CDA vraagfinanciering introduceren voor deeltijd hoger onderwijs in tegenstelling tot de directe financiering van de instellingen. (CDA_137, CDA_067) Ook wil het CDA collegegelddifferentiatie in het hoger onderwijs. (CDA_135)

Zorg

- Voor het versterken van preventie in de eerste lijn en wijkverpleging trekt het CDA 0,1 mld euro uit. (CDA_028)
- De eigen betalingen voor de (extramurale) jeugdzorg worden met 0,1 mld euro beperkt. (CDA_054)

Sociale zekerheid

- Kinderopvangtoeslag: de afbouw van de vaste werkgeversvoet van 33,3% in de toeslagtabel voor het eerste kind, wordt teruggedraaid. De totale intensivering bedraagt 0,2 mld euro. (CDA_020)

- Er is sprake van weglek naar toeslagen, oplopend tot in totaal 0,0 mld euro in 2017 en 0,2 mld euro structureel. (CDA_011, CDA_106)

Tabel 13.17 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,0
Openbaar bestuur	0,0
Veiligheid	0,0
Defensie	0,0
Bereikbaarheid	0,0
Milieu	0,2
Overig (CDA_076, 077, 080)	0,2
Onderwijs	1,4
Stimulering fundamenteel onderzoek (CDA_071)	0,3
Intensivering huiswerkbegeleiding, bijlessen en zomerscholen (CDA_058)	0,2
Verbetering scholing van leraren en begeleiding van beginnende docenten (CDA_073, 136)	0,2
Overig (CDA_060, 062, 065, 070, 072, 074, 137)	0,6
Zorg	0,1
Overig (CDA_028, 054)	0,1
Sociale zekerheid	2,8
Snellere verhoging van de AOW-leeftijd (CDA_180)	2,5
Behoud werkgeversvergoeding in kinderopvang (CDA_020)	0,2
Overig (CDA_009, 011, 106, 154)	0,1
Overdrachten aan bedrijven	0,0
Internationale samenwerking	0,0
Overige uitgaven	0,0
Totaal	4,4

13.4.3 Lasten CDA

Het CDA verlaagt de lasten netto met 1,6 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De lastenverlaging is de resultante van een lastenverzwaring van 0,9 mld euro voor bedrijven en een lastenverlichting van 2,5 mld euro voor gezinnen.

Milieu

- Het CDA verhoogt de wegebelaasting voor personenauto's (mrb) generiek met 0,5 mld euro per jaar. (CDA_165)
- Oldtimers met een bouwjaar vanaf 1960 gaan ook motorrijtuigenbelasting betalen, wat een lastenverzwaring van 0,1 mld euro betekent. (CDA_088)

- Het CDA wil de eis, dat 70% van de huurders van woningbouwcorporaties akkoord moet gaan met renovaties, versoepelen. Deze maatregel heeft geen effect op het overheidsbudget. (CDA_081)

Inkomen en arbeid

- Belastingtarieven box 1: de loon- en inkomstenheffing gaat van vier naar twee schijven (vlaktaks met een topheffing). Tot een inkomen van 80.000 euro wordt het tarief gelijk aan het tarief eerste schijf (belastingen plus premies volks- en werknemersverzekeringen). Vanaf 80.000 euro geldt een topheffing die 10%-punt boven het algemene tarief ligt. Aftrekposten worden verrekend tegen het algemene tarief. Verder wordt de algemene heffingskorting volledig afgebouwd tussen modaal en 2 keer modaal. De arbeidskorting wordt vanaf 1,5 keer modaal afgebouwd naar nul. Per saldo resulteert een lastenverlichting voor gezinnen van 3,7 mld euro. (CDA_092)
- De maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden gedeeltelijk teruggedraaid: de onbelaste kilometervergoeding wordt voor alle modaliteiten 13 cent per kilometer (inclusief zakelijke reizen). Vanaf 2016 geldt voor de auto een maximum afstand die kan worden vergoed: 70 km enkele reis. Woon-werkverkeer met leaseauto's wordt gerekend tot privé-kilometers wat invloed heeft op de bijtelling, dit conform het Begrotingsakkoord 2013. Dit resulteert in een lastenverlichting van 0,9 mld euro. (CDA_083, CDA_084)
- Snellere verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot 0,4 mld euro hogere lasten voor gezinnen in 2017 doordat een groter deel van de 65-jarigen AOW-premie gaat betalen. Zie ook onder 'Ombuigingen'. (CDA_180)
- Het CDA beperkt de zelfstandigenaftrek met 0,3 mld euro. (CDA_157)
- Startersregeling: het CDA treft extra regelingen voor starters op de woningmarkt. Zo hoeft men voor starters met inkomensperspectief zich niet strikt te houden aan de voorgeschreven maximale *loan-to-value* verhoudingen en kunnen starters hun annuïtaire hypotheek over 35 jaar afbetalen in plaats van over 30 jaar. Daarnaast stimuleert het CDA het sparen voor de aankoop van de eerste woning middels een bonus van 1 à 1.000 euro. De maatregelen leiden tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro. (CDA_097, CDA_018)
- Een eigen bijdrage van een werknemer aan diens werkgever voor een (duurdere) leaseauto wordt niet meer aftrekbaar. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (CDA_087)
- Hypotheekschulden: het CDA wil het aflossen van bestaande hypotheekschulden bevorderen. Het CDA sluit daartoe een convenant af met banken om restschulden mee te financieren bij verhuizing, roept in de periode tot 2020 een tijdelijke subsidie in het leven om aflossen te bevorderen, en breidt de schenkingsfaciliteit uit als deze gericht is op schuldaflossing. Het budgettaire effect is nihil. (CDA_097)
- De beperking van de zorguitgaven (Zvw) wordt teruggesluisd via een verlaging van de nominale premie. Vanaf 2015 wordt deze nominale premieverlaging afgeroomd door een verhoging van het vlaktakstarief, waardoor dit wat hoger uitkomt dan het

tarief eerste schijf in het basispad. Per saldo is dit lastenneutraal. (CDA_093, CDA_094).

- Schuif vitaliteitspakket: de sectorale budgetten voor scholingsuitgaven à 0,3 mld euro worden vervangen door een even grote fiscale faciliteit voor individuele scholingsuitgaven. De maatregel is zowel EMU- als lastenneutraal. (CDA_010)

Vermogen en winst

- Huurmarkt: het CDA vervangt het huidige woningwaarderingstelsel met zijn woningpuntensysteem door een systeem waarbij de maximaal redelijke huur wordt vastgesteld op 4,5% van de WOZ-waarde van de woning. Het CDA verhoogt de maximale jaarlijkse huurverhoging tot 2% boven inflatie voor huishoudens met een inkomen lager dan 43.000 euro en houdt vast aan 5% boven inflatie (zoals in het basispad) als het huishoudeninkomen hoger is dan 43.000 euro. Het CDA wil bereiken dat verhuurders voor “de doelgroepen” een afslag op de huur gaan geven zodanig dat de uitgaven aan de huurtoeslag met 1,6 mld euro worden beperkt. In ruil daarvoor wordt de verhuurdersheffing van 0,8 mld euro uit het basispad geschrapt. Ten slotte richt het CDA een vangnetfonds in om frictiekosten op de huurwoningmarkt op te vangen. Dit fonds wordt gevuld en beheerd door alle woningcorporaties. Deze huurmaatregelen tezamen betekenen per saldo een lastenverzwaring van 0,8 mld euro. (CDA_016)
- Het CDA verlengt de schijflengte van het lage tarief vennootschapsbelasting. De lasten worden met 0,3 mld euro verlicht. (CDA_099)
- Het CDA verlaagt het tarief in box 2 van de inkomstenbelasting met 5%. Dit verlaagt de lasten met 0,3 mld euro. (CDA_099)
- Als onderdeel van de vlaktaks gaat het forfaitaire rendement in box 3 omhoog naar het tarief van de vlaktaks. Omdat tegelijkertijd het fictieve rendement wordt verlaagd heeft dit geen budgettaire consequenties (CDA_092).

Overig

- Het CDA verhoogt in 2017 de assurantiebelasting taakstellend met 0,5 mld euro. (CDA_156)
- Het CDA verhoogt in 2017 de accijns op alcohol taakstellend met 0,3 mld euro en de accijns op tabak taakstellend met 0,4 mld euro. (CDA_178, CDA_179)
- Structurele oploop woningmarktmaatregelen: de woningmarktmaatregelen van het CDA hebben na 2017 nog additionele budgettaire effecten. Het gaat om de maatregelen CDA_016 en CDA_097. De doorwerking van dit pakket van maatregelen na 2017 leidt tot een additioneel negatief structureel budgettair effect. (CDA_920, CDA_921)

Tabel 13.18 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Milieu	0,7
Verhoging wegenbelasting personenauto's (CDA_165)	0,5
Overig (CDA_081, 088)	0,1
Inkomen en arbeid	-3,8
Invoering vlaktaks met topheffing (CDA_092, 093, 094)	-3,7
Invoering onbelaste kilometervergoeding van 13 cent per kilometer (CDA_083, 084)	-0,9
Snellere verhoging van de AOW-leeftijd (CDA_180)	0,4
Beperking zelfstandigenaftrek (CDA_157)	0,3
Overig (CDA_010, 018, 087, 097)	0,0
Vermogen en winst	0,3
Verhuurdersheffing (CDA_016)	0,8
Verlenging eerste schijf vennootschapsbelasting (CDA_099)	-0,3
Verlaging tarief box 2 met 5%-punt (CDA_099)	-0,3
Lasten overig	1,3
Verhoging assurantiebelasting (CDA_156)	0,5
Verhoging alcohol- en tabakaccijns (CDA_178, 179)	0,8
Overig (CDA_920, 921)	0,0
Totaal lastenmaatregelen	-1,6
w.v. gezinnen	-2,5
bedrijven	0,9
buitenland	0,0

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 2,0 mld euro toe in 2017 t.o.v. het basispad. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- Als gevolg van de aanpassing van de eigen betalingen en het collectief verzekerde pakket AWBZ en Zvw gaan burgers voor hun zorg 1,8 mld euro meer zelf betalen. (CDA_042, CDA_043, CDA_046, CDA_047, CDA_052, CDA_053, CDA_108, CDA_118, CDA_120, CDA_124, CDA_126, CDA_128)
- Het CDA stelt een verplichting in voor 20% meestook van biomassa in kolencentrales. Deze maatregel levert een niet-EMU-relevante lastenverzwaring op van 0,2 mld euro. (CDA_184)

Tabel 13.19 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Eigen betalingen zorg (CDA_042, 043, 046, 047, 052, 053, 108, 118, 120, 124, 126, 128)	1,8
Verplichting voor 20% meestook van biomassa in kolencentrales (CDA_184)	0,2
Totaal niet-EMU-lastenverlichting	2,0

13.4.4 Overzicht maatregelen klimaat en energie CDA

- Het CDA stelt een verplichting in voor 20% meestook van biomassa in kolencentrales. Deze maatregel levert een niet-EMU-relevante lastenverzwaring op van 0,2 mld euro vanaf 2013. (CDA_184)
- Het CDA voert de structuurvisie wind op land uit. Deze maatregel heeft geen budgettaire effecten. (CDA_185)
- Het CDA gaat de energieprestatiecoëfficiënt (EPC) aanscherpen tot 0 in 2020.
- Het CDA wil de eis, dat 70% van de huurders van woningbouwcorporaties akkoord moet gaan met renovaties, versoepelen. Deze maatregel heeft geen effect op het overheidsbudget. (CDA_081)
- Het CDA gaat de EIA, MIA, VAMIL en MEI samenvoegen tot één regeling met heldere voorwaarden en transparante cumulatieregels: de regeling Aftrek Groene Investerings (AGI). (CDA_078)
- Het CDA stelt in het kader van de Green Deals 0,1 mld euro beschikbaar voor revolverende leningen voor duurzame energie en Groene Valorisatie. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (CDA_080);

13.4.5 Overzicht maatregelen natuur CDA

Tabel 13.20 geeft een overzicht van alle geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het Rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.20 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
CDA_075	Terugdraaien natuurmaatregelen Begrotingsakkoord		x	x	-0,2
CDA_076	Natura 2000/PAS: herstelbeheer en hydrologie	x			0,05
CDA_077	Leefbaarheid en biodiversiteit Opgesteld vermogen windenergie	x		x	0,05 zie energie en klimaat

CDA_075: Terugdraaien natuurmaatregelen Begrotingsakkoord

- Het CDA draait alle maatregelen op het gebied van natuur uit het Begrotingsakkoord terug en besteedt een deel van de middelen op een andere wijze (CDA_076 en CDA_077).
- Met deze bezuiniging kort het CDA het budget voor aankoop, inrichting en beheer van natuurgebieden en recreatief groene gebieden rondom steden. Deze maatregel bepaalt in sterke mate het licht negatieve effect op het gebied van biodiversiteit en beleving.

CDA_076: Natura 2000/PAS: tijdelijk herstelbeheer en hydrologie

- Het CDA handhaaft 0,05 mld euro per jaar die in het basispad bedoeld waren voor anti-verdrogingsmaatregelen en tijdelijk herstelbeheer.

- Deze maatregel draagt bij aan het behoud van soorten in de Natura 2000-gebieden. Door de korting op het regulier beheer en de vermindering van de aankoop van nieuwe gebieden, gaat de natuurkwaliteit toch licht achteruit.

CDA_077: Leefbaarheid en biodiversiteit

- Het CDA stelt 0,05 mld euro per jaar beschikbaar voor de cofinanciering (EU) van agrarisch natuurbeheer en voor initiatieven gericht op een vergroting van de omgevingskwaliteit in met name stedelijke gebieden (o.a. stadslandbouw, buurt- en moestuinen, groene daken, trambanen, geluidswallen, terreinen tussen wegen).
- De investering van het CDA in agrarisch natuur- en landschapsbeheer compenseert niet de achteruitgang van de belevingswaarde van natuur en landschap veroorzaakt door maatregel CDA_075.

Opgesteld vermogen windenergie

- Het CDA vergroot het opgesteld vermogen windenergie naar 6000 MW in 2020, dat is 2000 MW boven het niveau in het basispad.
- Lokaal neemt de belevingswaarde van de open ruimte af door de bouw van nieuwe windturbines. Landschappen zonder windturbines worden aantrekkelijker gevonden dan dezelfde landschappen met turbines, ongeacht hun verschijningsvorm.

13.5 SP

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de SP voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in De Nederlandse economie tot en met 2017⁴⁷.

13.5.1 Ombuigingen SP

De SP buigt 21,0 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De SP verlaagt de norm voor topsalarissen in de collectieve sector. Dit levert een ombuiging van 0,1 mld euro op. (SP_134)

Openbaar bestuur

De SP bezuinigt 2,2 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de

⁴⁷ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie Openbaar bestuur een besparing van 1,8 mld euro resteert.

- Bij het rijk en zbo's worden de uitgaven bij het openbaar bestuur taakstellend met 0,6 mld euro beperkt. De SP wil onder meer de inhuur van externen beperken en diplomatie afslanken. (SP_136, 210)
- Bij het lokaal bestuur wil de SP 1,2 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds. (SP_135)

Veiligheid

- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken (0,3 mld euro). (SP_136)
- De SP bespaart 0,2 mld euro op politie en justitie door decriminalisering van softdrugs. (SP_131)
- De SP legt een taakstellende korting op bij politie en justitie (0,1 mld euro). (SP_205)

Defensie

- De SP bezuinigt 1,4 mld euro op defensie. De SP kiest voor de na de huidige ombuigingen uit het basispad resterende delen van variant G uit heroverwegingsrapport 20. Dit betekent een beperkter takenpakket voor defensie, waarbij geconcentreerd wordt op lucht en maritiem optreden en een beperktere bijdrage aan interventie- en stabilisatieoperaties. Verder stapt de SP uit de testfase van de JSF. Daarnaast slaat een beperkt deel van de apparaatkorting neer bij defensie. (SP_136, 139 en 209)

Bereikbaarheid

- De SP bezuinigt 1,5 mld euro op wegen in 2017 en 1,4 mld euro structureel. (SP_206)
- Terugdraaien van de maximumsnelheid van 130 km per uur op plaatsen waar de verhoging problemen zou opleveren op het gebied van geluidhinder, luchtkwaliteit of verkeersveiligheid. De SP draait ook de snelheidsverhoging op de ringwegen rond de grote steden terug. Het budgettaire beslag hiervan is zeer gering. (SP_087)
- Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (SP_136)

Milieu

- De eerste-pijlergelden die de landbouw uit hoofde van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid ontvangt, worden maximaal afgeroomd. In totaal is hier een bedrag van 0,1 mld euro mee gemoeid (SP_224).

Onderwijs

- De SP buigt 1,0 mld euro om door een taakstellende korting op de lumpsum, waarbij de taak van salarisadministratie verschuift van de scholen naar de overheid (SP_127).
- De gratis schoolboeken worden afgeschaft met herinvoering van de WTOS. Dit leidt tot een besparing van 0,2 mld euro (SP_225).

- In het mbo wordt het aantal opleidingen verminderd en worden kenniscentra samengevoegd. Dit leidt tot een besparing van 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel (SP_129).
- De SP kort 0,2 mld euro op enkele specifieke impulsmaatregelen en subsidies voor OCW (SP_204, 227).
- De SP bezuinigt 0,1 mld euro op het groen onderwijs door het beëindigen van subsidies (SP_230, 231).
- De SP kort 0,1 mld euro op onderzoek in het hbo (SP_128).
- De SP voegt kleinere opleidingen samen in het hoger onderwijs. Hiermee wordt 0,1 mld euro bespaard (SP_203).

Zorg

- De langdurige zorg in de AWBZ wordt ingericht volgens het principe van Buurtzorg c.q. regelarme zorg. Dat wil ook zeggen dat deze zorg niet uitgevoerd gaat worden door zorgverzekeraars. Een besparing van samen 1,3 mld euro. (SP_114, 248).
- Er komt een vermogenstoets voor alle AWBZ zorg. De eigen betalingen nemen daardoor toe met 0,2 mld euro. Drie inkomensregelingen voor chronisch zieken en gehandicapten worden geïntegreerd. Daarmee wordt 0,1 mld euro bespaard. (SP_240, 242)
- De Zvw wordt omgevormd tot een centraal gereguleerd stelsel met budgettering van het zorgaanbod. In 2016 wordt het zorgaanbod gekort met 1 mld euro, oplopend tot 2 mld euro in 2017. Daarnaast wordt er 0,1 mld euro bespaard door integratie van huisartsenposten en spoedeisende eerste hulpdiensten. De totale besparing bedraagt 2,1 mld euro (SP_122, 251).
- De SP buigt 0,2 mld euro om door een strakker pakketbeheer (SP_238).
- Via een aantal prijsmaatregelen bespaart de SP 0,1 mld euro in 2017, 0,3 mld euro structureel. Medische technologie en dure geneesmiddelen worden door de overheid scherper ingekocht. Bij de geneesmiddelen wordt het geneesmiddelenvergoedingen systeem (GVS) herijkt en maakt de overheid prijs- en volumeafspraken voor specialité. De lengte van medische vervolgoopleidingen wordt ingekort naar Europese niveaus. (SP_202, 233, 234, 235).
- De honoraria voor medisch specialisten en topinkomens van bestuurders worden verlaagd met in totaal 0,2 mld euro. Daarnaast wil de SP alle medische specialisten in loondienst (SP_106, 239).

Sociale zekerheid

- Zorgtoeslag: de zorgtoeslag wordt afgeschaft waardoor 5,7 mld euro wordt omgebogen. Het budget van de zorgtoeslag wordt ingezet bij de omzetting van een deel van de nominale Zvw-premie in een nieuwe inkomensafhankelijke premie. (SP_104)
- De kinderbijslag wordt inkomensafhankelijk gemaakt en samengevoegd met het kindgebonden budget en de tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS). De nieuwe toeslag wordt afgebouwd vanaf een inkomen van 15.000 euro voor alleenstaande en 22.000 euro voor paren, zodat 1,0 mld euro bespaard wordt. (SP_201)

- De SP introduceert voor middelgrote en grote bedrijven een verplicht quotum voor het in dienst hebben van arbeidsgehandicapten op straffe van een boete. Door boete-inkomsten en minder uitkeringslasten resulteert een besparing van 0,7 mld euro. (SP_158)
- Uitkeringen werknemersverzekeringen: uitkeringen die in 2014 hoger zijn of worden dan 70% van het maximum dagloon worden bevroren. Deze 'bevroeringsgrens' wordt zelf ook bevroren na 2014, waardoor een groeiend percentage uitkeringen bevroren wordt. De premiegrenzen worden niet bevroren en de tarieven blijven ongewijzigd. De besparing bedraagt 0,4 mld euro. (SP_245)
- De SP draait het belasten van de reiskostenvergoeding terug. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,2 mld euro. (SP_185)

Overdrachten aan bedrijven

- De SP buigt 0,2 mld euro om op het topsectorenbeleid, onder andere door de bijdrage aan TNO, DLO en de gti's te verlagen en het innovatiefonds mkb+ te beperken (SP_143).

Uitgaven overig

- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door: het verhogen van de heffings- en invorderingsrente (0,2 mld euro), hogere kartelboetes (0,1 mld euro), hogere boetes voor het te laat betalen van de motorrijtuigenbelasting (0,1 mld euro) en de opbrengst van fraudebestrijding (0,1 mld euro). (SP_132, 142, 214, 215)
- Het afschaffen van PBO's leidt tot een verlaging van de uitgaven met 0,2 mld euro. (SP_222)

Tabel 13.21 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,1
Verlaging topsalarissen (SP_134)	0,1
Openbaar bestuur	1,8
Rijk en zbo's (SP_136, 210)	0,6
Lokaal bestuur (SP_135)	1,2
Veiligheid	0,5
Apparaatkorting Rijk: deel veiligheid (SP_136)	0,3
Overig (SP_131, 205)	0,2
Defensie	1,4
Ombuiging defensie (SP_136, 139, 209)	1,4
Bereikbaarheid	1,6
Minder geld wegen (SP_206)	1,5
Overig (SP_087, 136, 138)	0,0
Milieu	0,1
Afroming eerste pijler gelden GLB (SP_224)	0,1
Onderwijs	1,8
Korting lump sum (SP_127)	1,0

Overig (SP_128, 129, 203, 204, 225, 227, 230, 231)	0,8
Zorg	4,1
Buurtzorg of 'regelarme zorg' concept voor de AWBZ (SP_114, 248)	1,3
Vermogenstoets AWBZ, integratie inkomensregelingen chronisch zieken en gehandicapten (SP_240, 242)	0,3
Stelselwijziging Zvw , (SP_122, 251)	2,1
Stringenter pakketbeheer (SP_238)	0,2
Overig (SP_106, 202, 233, 234, 235, 239, 250)	0,3
Sociale zekerheid	8,8
Afschaffing zorgtoeslag (SP_104)	5,7
Kinderbijslag inkomensafhankelijk (SP_201)	1,0
Onderdeel AOW-inkomensafhankelijk (SP_002, 004)	0,9
Quotum arbeidsgehandicapten (uitkeringen en boetes) (SP_158)	0,7
Werknemersverzekeringen (SP_245)	0,4
Weglek en doorwerking toeslagen (SP_005, 185)	0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,2
Ombuiging topsectoren (SP_143)	0,2
Internationale samenwerking	0,0
Overige uitgaven	0,6
Overig (SP_132, 142, 214, 215, 222)	0,6
Totaal	21,0

13.5.2 Intensiveringen SP

De SP trekt 9,8 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De SP hanteert geen nullijn voor de ambtenarensalarissen in 2013. Dit betekent een intensivering van 1,0 mld euro in 2017. De structurele intensivering is nul. (SP_023)

Veiligheid

- De SP trekt 0,1 mld euro uit voor de arbeidsvoorwaarden van politieagenten. (SP_022)
- De SP vergroot het aantal agenten met 600 (0,1 mld euro). (SP_022)
- De SP verhoogt het budget voor de rechtsbijstand met 0,1 mld euro. (SP_021)

Bereikbaarheid

- De SP voert een kilometerheffing voor vrachtauto's in. Vanwege de invoering- en exploitatiekosten leidt dit tot een intensivering van 0,3 mld euro in 2017 en 0,2 mld euro structureel. (SP_166)
- De SP investeert 0,2 mld euro extra in (regionaal) openbaar vervoer in 2017. Dit is niet structureel. In 2013 trekt de SP eenmalig 0,3 mld euro extra uit voor onderhoud aan het spoor. (SP_079, 091)
- Intensivering binnenvaart en kustvaart. Dit leidt tot een intensivering van 0,1 mld euro in 2017. (SP_089)

- Intensivering fietsenstallingen bij (bus)stations. Het plaatsen van meer bewaakte fietsenstalling bij (bus)stations leidt tot een intensivering van 0,1 mld euro in 2017. (SP_090)
- Het invoeren van een geautomatiseerd verkeersmanagementsysteem voor verbetering doorstroming en betere benutting wegcapaciteit leidt tot een intensivering van 0,1 mld euro in 2017. (SP_085)

Milieu

- De SP intensificeert de SDE+ om de doelstelling van 14% hernieuwbare energie volgens de Europese definitie in 2020 te bereiken. Het budget wordt vooral besteed aan wind op zee. De maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,3 mld euro (0,8 mld euro structureel). (SP_249)
- Via een maximale inzet van de mogelijkheid om eerste pijlergelden over te hevelen naar de tweede pijler, is 0,2 mld euro beschikbaar voor vergroening en beheer van agrarische gebieden, incl. cultuurhistorische elementen (SP_224).
- In aanvulling op het basispad stelt de SP 0,2 mld euro beschikbaar voor de aankoop en inrichting van natuurgebieden (SP_024).
- De SP biedt in 2013 eenmalig een fiscale stimulans voor bouw en renovatie van corporatiewoningen ten bedrage van 0,6 mld euro en een subsidie van 0,3 mld euro voor investeringen in energiebesparing en onderhoud van de eigen woning. In 2017 doen deze tijdelijke maatregelen geen beslag op de Rijksbegroting (SP_092, 101).
- De SP wil dat de overheid optreedt als 'launching customer' en besteedt in 2013 eenmalig 0,25 mld euro aan duurzame energieopwekking op/aan publieke gebouwen (bijv. zonnepanelen) en publieke transportmiddelen. (SP_049)

Onderwijs

- In het hoger onderwijs wordt de langstudeerboete afgeschaft (0,4 mld euro) en wordt 0,1 mld euro beschikbaar gesteld voor een uitbreiding van het aantal contacturen en het verhogen van de aanvullende beurs (SP_015, 018).
- De SP intensificeert 0,2 mld euro op scholing van leraren en 0,1 mld euro op de aanpak van voortijdig schoolverlaten door middel van intensieve begeleiding (SP_017).
- Invoering van een ov-jaarkaart voor minderjarige mbo-ers. Dit betekent een intensivering van 0,2 mld euro in 2017. (SP_016)
- De SP intensificeert 0,1 mld euro op wetenschap (SP_019).

Zorg

- De SP trekt 0,4 mld euro uit voor intensiveringen in de langdurige zorg. In 2013 wordt het vooral gebruikt voor een eenmalige impuls aan de bouw van eenpersoonskamers en buurtverpleeghuizen. In latere jaren wordt het voor het merendeel gebruikt om een maatregel uit het Begrotingsakkoord 2013 ongedaan te maken: de SP wil de zorgzwaartepakketten 1, 2 en 3 bij de intramurale verzorging en verpleging behouden. (SP_012, 094)
- De verhogingen van de eigen bijdragen in de jeugdzorg en in de tweedelijns GGZ worden teruggedraaid. De overheveling van de jeugdzorg naar gemeenten wordt gedeeltelijk teruggedraaid. Een intensivering van 0,3 mld euro. (SP_008, 009, 010)

- De SP verlaagt de eigen betalingen voor de curatieve zorg met 1,6 mld euro. Het eigen risico gaat omlaag naar 150 euro per volwassene en de introductie van de 7,50 euro eigen bijdrage per ligdag in ziekenhuizen gaat niet door. (SP_011, 013)
- De SP houdt een aantal behandelingen ten bedrage van 1,1 mld euro in het collectief verzekerde Zvw pakket. Het gaat onder andere om een aantal geneesmiddelen en hulpmiddelen, behandelingen voor depressie en angststoornissen, verslavingszorg, de eerste 20 behandelingen logopedie en zittend ziekenvervoer (SP_159).

Sociale zekerheid

- Inkomensafhankelijke verhoging van de AOW-leeftijd: de AOW-leeftijd wordt verhoogd naar 67 jaar in 2025. In 2015 worden 65- en 66-jarigen met een huishoudinkomen van 80.000 euro of meer 15% gekort op hun AOW-uitkering. De korting loopt op tot 100% in 2025. Tegelijkertijd loopt de inkomensgrens waarboven de korting toegepast wordt af naar nul. In 2025 krijgen alle inkomensgroepen dus een AOW-uitkering vanaf 67 jaar; vanaf dan wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting conform het basispad. Ten opzichte van het basispad betekent dit een intensivering van netto 0,4 mld euro in 2017 (SP_002, 004).
- Intensiveren bijzondere bijstand: de SP stelt 0,3 mld euro extra beschikbaar voor bijzondere bijstand voor lage inkomens. (SP_006)
- De afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de Bijstand, de ANW en de Toeslagenwet wordt uitgesteld tot 2017. De extra uitgaven bedragen 0,2 mld euro in 2017. De afbouw loopt door tot 1,3 ahk (tegenover 1 ahk in het basispad) zodat de structurele intensivering 0,2 mld is. (SP_005)
- Verhogen kinderopvangtoeslag: de SP stelt 0,2 mld euro extra beschikbaar voor kinderopvangtoeslag via proportionele verhoging van de toeslagtabel voor het eerste kind. (SP_007)

Overdrachten aan bedrijven

- De SP intensificeert 0,1 mld euro op innovatie (SP_019).
- De SP richt een nationale investeringsbank op naar het model van de vroegere Nationale Investeringsbank. Hier trekt de SP eenmalig 0,2 mld euro voor uit (SP_100).

Internationale samenwerking

- De SP verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking naar 0,8% BNP, een intensivering van 0,7 mld euro. (SP_223)

Uitgaven overig

- De SP intensificeert 0,3 mld euro op het gebied van cultuur (SP_020).

Tabel 13.22 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	1,0
Geen nullijn in 2013 (SP_023)	1,0
Openbaar bestuur	0,1
Salarisadministratie onderwijs door overheid (SP_127)	0,1
Veiligheid	0,2
Intensivering politie en rechtsbijstand. (SP_021, 022)	0,2
Defensie	0,0
Bereikbaarheid	0,6
Kilometerheffing vrachtauto's (SP_166)	0,3
Overig (SP_079, 085, 089, 090, 091)	0,4
Milieu	0,6
14% hernieuwbare energie via SDE+ (SP_249)	0,3
Intensivering natuur(beheer) (SP_024, 224)	0,3
Onderwijs	1,0
Terugdraaien langstudeerboete (SP_015)	0,4
Overig (SP_016, 017, 018, 019)	0,5
Zorg	3,4
Intensivering AWBZ (SP_012, 094)	0,4
Jeugdzorg en tweedelijns GGZ (SP_008, 009, 010)	0,3
Verlaging eigen risico ZVW (SP_011, 013)	1,6
Uitbreiding verzekerd pakket (SP_159)	1,1
Sociale zekerheid	2,0
Onderdeel AOW inkomensafhankelijk (SP_002, 004)	1,3
Intensivering bijzondere bijstand (SP_006)	0,3
Verhoging sociaal minimum (SP_005)	0,2
Verhoging kinderopvangtoeslag (SP_007)	0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,1
Intensivering innovatie en oprichting NIB (SP_019, 100)	0,1
Internationale samenwerking	0,7
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (SP_223)	0,7
Overige uitgaven	0,4
Intensivering cultuur (SP_020)	0,3
Weglek dividend door bankenbelasting (SP_154)	0,1
Totaal	9,8

13.5.3 Lasten SP

De SP verlaagt de lasten netto met 1,2 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De lastenverlaging is de resultante van een lastenverlichting van 8,3 mld euro voor gezinnen en een lastenverzwaring van 6,7 mld euro voor bedrijven.

Milieu

- De SP verhoogt de verpakkingsbelasting met 1,8 mld euro. (SP_173)

- De SP verzwart de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (0,8 mld euro structureel) door het verhogen van de SDE+-heffing. Deze maatregel heeft een positief EMU-effect van dezelfde omvang. (SP_249)
- De invoering van een kilometerheffing voor vrachtwagens. De wegenbelasting en het eurovignet worden tegelijk afgeschaft. De invoering van de kilometerheffing leidt tot een lastenverzwaring van 0,7 mld euro vanaf 2017. (SP_166)
- Het verhogen van de aanschafbelasting voor personenauto's (bpm), gedifferentieerd naar CO₂-uitstoot, leidt tot een lastenverzwaring van 0,5 mld euro in 2017. Hierdoor wordt de gemiddelde auto ten opzichte van het basispad in aanschaf ca 800 euro⁴⁸ duurder in 2020. (SP_179)
- De SP voert een ecotaks voor grootgebruikers in. De maatregel heeft vanaf 2013 een positief effect op het EMU-saldo van 0,5 mld euro. (SP_167)
- De afvalstoffenheffing wordt opnieuw ingevoerd. Daarnaast komt er een verbrandingsbelasting. Samen hebben deze maatregelen vanaf 2013 een positief EMU effect van 0,5 mld euro (SP_165).
- De invoering van vliegbelasting leidt tot lastenverzwaring van 0,5 mld euro in 2017. Dit leidt tot een afname van zo'n tien à twintig procent van het aantal passagiers vanaf Schiphol. (SP_176)
- De SP voert een heffing in op de winning van koolwaterstoffen. De maatregel heeft vanaf 2013 een positief effect op het EMU-saldo van 0,5 mld euro. (SP_170)
- De SP voert een heffing in op de lozing van restwarmte. De maatregel heeft vanaf 2013 een positief effect op het EMU-saldo van 0,4 mld euro. (SP_168)
- De SP schaft de landbouwvrijstelling in de inkomstenbelasting af, waardoor de lasten met 0,3 mld euro worden verzwart. (SP_172)
- Groene ruimte heffing: De SP voert een groene ruimte heffing in. Dit leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van in totaal 0,3 mld euro (SP_171).
- De SP voert een vrijstelling in voor de opwekking van zonnestroom voor eigen gebruik. De maatregel heeft vanaf 2013 een negatief effect op het EMU-saldo van 0,3 mld euro. (SP_046)
- De SP introduceert een taakstellende heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen. Dit geeft een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (SP_175)
- De SP introduceert een taakstellende heffing op niet duurzaam hout. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (SP_169)
- De SP schaft het verlaagd tarief voor de energiebelasting in de glastuinbouw af. Dit geeft een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (SP_164)
- De SP voert de grondwaterbelasting opnieuw in. De maatregel heeft vanaf 2013 een positief effect op het EMU-saldo van 0,2 mld euro. (SP_221)
- Het gebruik van bestrijdingsmiddelen wordt belast. De opbrengst hiervan bedraagt 0,05 mld euro (SP_174).

⁴⁸ Onder de aanname van 0,6 mln verkochte nieuwe personenauto's per jaar.

- De invoering van een kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens. De wegenbelasting wordt tegelijk afgeschaft. Het gemiddelde tarief is zodanig gekozen dat de invoering op termijn neutraal is voor het EMU-saldo. (SP_178)

Inkomens en arbeid

- Zorgpremies (Zvw) inkomensafhankelijk: het budget van de vervallen zorgtoeslag (SP_104) wordt ingezet bij de omzetting van een deel van de nominale Zvw-premie in een nieuwe inkomensafhankelijke premie: een lastenverlichting voor gezinnen van 5,7 mld euro. (SP_180)
- Verlagen belastingen box 1: de belastingtarieven van de eerste en tweede schijf worden verlaagd, zodat de lasten voor gezinnen verlicht worden met 2,4 mld euro in 2013 oplopend tot 5,1 mld in 2017. (SP_182)
- Verhogen belastingen box 1: de schijfgrenzen en heffingskortingen worden van 2015 tot en met 2017 niet aangepast aan de inflatie. Daardoor stijgt het gemiddelde belastingtarief op loon en inkomsten. De lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 2,7 mld euro in 2017. (SP_147)
- Verhogen arbeidskorting: de arbeidskorting wordt vanaf 2014 verhoogd, zodat de lasten voor gezinnen verlicht worden met 2,6 mld euro. (SP_183)
- Beperken fiscale ruimte pensioenpremies: de pensioeninleg blijft slechts onbelast tot een maximaal tarief van 42%, daarboven moet loon- en inkomstenbelasting betaald gaan worden. Dit betekent effectief dat hogere inkomens (in de vierde belastingschijf) 10% belasting op pensioeninleg gaan betalen. Bovendien wordt pensioeninleg over inkomen hoger dan 1,5 keer modaal volledig belast in box 1. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,2 mld euro. (SP_148)
- De SP versobert daarnaast het Witteveen kader door de pensioenrichtleeftijd in 2017 te verhogen van 65 naar 67 jaar met een koppeling aan de levensverwachting voor de periode daarna. De SP draait de versoberingsmaatregelen van het Witteveen kader uit het Begrotingsakkoord 2013 terug. Deze maatregelen leiden per saldo tot een afname van de lasten voor gezinnen met 1,2 mld euro in 2017 ten opzichte van het basispad (SP_002, 247).
- Alle maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid, behalve de maatregel om het woon-werkverkeer van leaseauto's mee te tellen als privé kilometers. Dit betreft een lastenverlichting van 1,5 mld euro in 2017. (SP_185)
- Fiscale subsidie eigen woning: Met ingang van 2013 beperkt de SP de mogelijkheden om de hypotheekrente in mindering te brengen op het belastbare inkomen. Dit doet zij op drie manieren. Ten eerste beperkt de SP de som waarover de hypotheekrente in mindering mag worden gebracht in 2013 tot 1 mln euro. Deze grens wordt vervolgens geleidelijk verder afgebouwd tot 500.000 euro in 2017 en 350.000 euro in 2022. Deze laatste grens wordt tot 2040 nominaal constant gelaten. Ten tweede beperkt de SP het maximale belastingtarief voor de hypotheekrenteaf trek in tien jaar van 52% naar 42%. Ten derde gaat de SP voor de aftrekbaarheid van de hypotheekrente, fiscaal gezien, uit van annuïtaire aflossing in dertig jaar. Deze maatregel gaat in per 2013 voor nieuwe gevallen en per 2014 voor huishoudens die

reeds een hypotheek hebben. Daarnaast bouwt de SP de grens waarboven het hoogste tarief van het eigenwoningforfait geldt af van 1 mln euro in 2013 tot 500.000 euro in 2040. Ten slotte schaft de SP met ingang van 2013 de wet Hillen af die voorschrijft dat de bijtelling vanwege het eigenwoningforfait niet hoger kan zijn dan de aftrek vanwege de betaalde hypotheekrente. In totaal verzwaart dit pakket maatregelen de lasten in 2017 met 1,4 mld euro. (SP_146).

- Compensatiebudgetten AOW: de SP stelt in 2017 1,2 mld euro beschikbaar voor lastenverlichtingen als compensatie voor de verhoging van de AOW-leeftijd, waarvan 0,8 mld euro voor bedrijven en 0,4 mld euro voor gezinnen. Dit loopt op tot 1,7 mld structureel (SP_004).
- De SP draait de aanpassing van het ontslagstelsel uit het Begrotingsakkoord 2013 terug. Deze maatregel verlaagt de lasten van bedrijven met 1,0 mld euro in 2017. (SP_001)
- Belastingtarieven box 1: er wordt een vijfde schijf geïntroduceerd met een belastingtarief van 65%. De vijfde schijf gaat gelden vanaf een inkomen van 150.000 euro. De lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 0,4 mld euro. (SP_149)
- De SP schaft de 30% regeling voor kenniswerkers af. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,3 mld euro. (SP_150)
- Het terugdraaien van de verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot 0,3 mld euro lagere lasten in 2017, doordat de 65-jarigen waarvoor de AOW-leeftijd nog niet omhoog is gegaan, geen AOW-premie meer betalen. (SP_002)
- Startersaftrek woningmarkt: de SP introduceert tijdelijk een extra aftrek voor starters op de woningmarkt. Deze maatregel kost 0,5 mld euro op jaarbasis in de periode 2013-2016. In 2017 heeft de maatregel geen budgettaire consequenties (SP_186).

Vermogen en winst

- De SP verhoogt het algemene tarief in de vennootschapsbelasting met 5%, waardoor de lasten met 1,6 mld euro worden verzwaard. (SP_156)
- De SP beperkt de aftrek van deelnemingsrente en beperkt daarnaast de renteaftrek voor alle bedrijven in de vpb tot een maximum van 30% van de operationele winst. Tezamen betekent dit een lastenverzwaring van 1,5 mld euro. (SP_157)
- De SP verhoogt de erf- en schenkbelasting met 1,1 mld euro. (SP_161)
- De SP vervangt de huidige vermogensrendementsheffing door een vermogenswinstbelasting. Deze vermogenswinstbelasting kent een heffingskorting van 200 euro per persoon en een tarief van 40% over het werkelijk genoten rendement op vermogen, inclusief niet gerealiseerde vermogenswinst. Doordat het tarief hoger is en de heffingskorting lager is de opbrengst, inclusief kapitaalvlucht, 1,0 mld euro hoger dan de huidige vermogensrendementsheffing. (SP_151)
- De SP verhoogt de bankenbelasting met 0,9 mld euro. Door de hogere bankbelasting zal het dividend van ABN AMRO naar verwachting 0,1 mld euro lager uitvallen. (SP_154)
- Huurmarkt: de SP trekt de maatregel in die 25 extra woningpunten toekent aan huurwoningen in schaarsteregio's. Ook biedt de SP geen extra ruimte voor een jaarlijkse huurstijging voor huurders met een inkomen boven 33.000 euro. De

maximale huurstijging van niet-geliberaliseerde huurwoningen volgt daarmee het algemene inflatietempo. Ten slotte trekt de SP het voornemen in om vanaf 2013 een heffing voor verhuurders in te voeren. De SP draait hiermee alle maatregelen gericht op de huurwoningmarkt van het kabinet Rutte en uit het Begrotingsakkoord 2013 terug. Dit levert een lastenverlichting op van 0,8 mld euro (SP_184).

- De SP voert een vermogensbelasting in van 0,7% met een vrijstelling van de eerste 500.000 euro aan vermogen. Dit leidt, inclusief kapitaalvlucht, tot een lastenverzwaring van 0,5 mld euro. (SP_152)
- De SP voert een belasting in op financiële transacties, waardoor de lasten met 0,1 mld euro worden verzwaard. (SP_155)
- De SP verlaagt de wbo met 0,1 mld euro. (SP_143)

Overig

- De SP verlaagt het algemene btw-tarief van 21% naar 19% . Dit levert een lastenverlichting op van 4,2 mld euro. (SP_181)
- De SP verhoogt het tarief van de assurantiebelasting naar 15,5%. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,7 mld euro (SP_160)
- De SP voert een accijns op softdrugs in, waardoor de lasten met 0,3 mld worden verzwaard. (SP_153)
- De SP schaft de PBO heffingen af. Dat betekent een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (SP_222)
- De SP houdt de Kamer van Koophandel heffing per 2013 in stand. Dat betekent een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (SP_216)
- De landbouw zal meer zelf bij moeten dragen aan een crisisorganisatie diergezondheid. Hiertoe wordt een heffing ingevoerd die jaarlijks 0,01 mld euro op moet brengen (SP_228).
- Overdrachtsbelasting: de SP verhoogt de overdrachtsbelasting in de periode 2013-2016. In deze periode levert de maatregel 0,5 mld euro op jaarbasis. Deze tijdelijke maatregel heeft in 2017 geen budgettaire consequenties (SP_162).
- Structurele oploop woningmarktmaatregelen: De woningmarktmaatregelen van de SP hebben na 2017 nog additionele budgettaire effecten. Het gaat om de maatregelen SP_092, 101, 146, 162, 171 en 184. De doorwerking van dit pakket van maatregelen leidt op lange termijn tot een additioneel positief budgettair effect van 4,6 mld euro in 2040 (SP_920, 921).

Tabel 13.23 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Milieu	6,6
Verpakkingenbelastingen (SP_173)	1,8
14% hernieuwbare energie via SDE+ (SP_249)	0,3
Kilometerheffing vrachtauto's (SP_166)	0,7
Verhoging bpm (SP_179)	0,5
Ecotaks grootverbruikers (SP_167)	0,5
Afvalstoffenheffing en verbrandingsbelasting (SP_165)	0,5
Vliegbelasting (SP_176)	0,5
Heffing winning koolwaterstoffen (SP_170)	0,5
Heffing lozing restwarmte (SP_168)	0,4
Afschaffen landbouwvrijstelling in de ib (SP_172)	0,3
Groene ruimte heffing (SP_171)	0,3
Vrijstelling zonnestroom eigen gebruik (SP_046)	-0,4
Heffing niet-duurzaam hout (SP_169)	0,2
Belasting niet afbreekbare smeermiddelen (SP_175)	0,2
Overig (SP_164, 174, 221)	0,3
Inkomens en arbeid	-10,6
Inkomensafhankelijke zorgpremie (SP_180)	-5,7
Verlaging eerste en tweede schijf (SP_182)	-5,1
Geen gebruik tabelcorrectiefactor in de ib (SP_147)	2,7
Verhoging arbeidskorting (SP_183)	-2,6
Aanpassing pensioen- en lijfrenteaf trek (SP_002, 148, 247)	2,0
Terugdraaien reiskostenvergoeding per 2014 (SP_185)	-1,5
Woningmarktpakket (SP_146)	1,4
Compensatiebudget AOW (SP_004)	-1,2
WW-premie/6 maanden WW doorbetaling (SP_001)	-1,0
Invoering toptarief (SP_149)	0,4
Afschaffen 30% regeling (expats/kenniswerkers) (SP_150)	0,3
AOW premies betaald door 65+ (SP_002)	-0,3
Vermogen en winst	6,1
Verhoging VPB tarief (SP_156)	1,6
Beperken aftrek deelnemingsrente en renteaftrek (SP_157)	1,5
Erfbelasting (SP_161)	1,1
Vermogenswinstbelasting (SP_151)	1,0
Bankenbelasting (SP_154)	0,9
Terugdraaien maatregelen huur (SP_184)	-0,8
Vermogensbelasting (SP_152)	0,5
Transactiebelasting (SP_155)	0,1
Beperken WBSO (SP_143)	0,1
Overig	-3,4
Btw naar 19% (SP_181)	-4,2
Verhoging assurantiebelasting (SP_160)	0,7
Accijns op softdrugs (SP_153)	0,3
Afschaffing heffing PBO's (SP_222)	-0,2
Overig (SP_216, 228)	0,2
Totaal lastenmaatregelen (blo)	-1,2
w.v. gezinnen	-8,3
bedrijven	6,7
buitenland	0,4

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 1,2 mld euro af in 2017 t.o.v. het basispad. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- Als gevolg van de aanpassing van de eigen betalingen en het collectief verzekerde pakket AWBZ en Zvw gaan burgers voor hun zorg 2,2 mld euro minder uit eigen zak betalen (SP_159).
- Beperken fiscale ruimte pensioenpremies: de lastenverzwaring van 3,2 mld euro omvat een intertemporele schuif (belastingen worden naar voren gehaald) van 1,2 mld euro. Op termijn zullen de belastingafdrachten afnemen doordat de toekomstige pensioenuitkeringen lager zijn. (SP_148)
- De EMU-relevante lastenverlichting van 1,2 mld euro in 2017 die voortvloeit uit het terugdraaien van de beperking van het Witteveen kader omvat een tijdelijk effect van 0,9 mld euro. Het gedeeltelijk terugdraaien van een beperking op de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies leidt op korte termijn tot een afname van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter hogere belastingopbrengsten tegenover, doordat de belastbare pensioenuitkeringen hoger worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren (SP_002, 247).
- Als gevolg van het quotum voor arbeidsgehandicapten is sprake van een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro. (SP_158)
- De SP voert vanaf 2013 een bijstookverplichting van biomassa voor kolencentrales in van 20%. Deze maatregel leidt tot een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,2 mld euro vanaf 2013. (SP_246)
- De invoering van de kilometerheffing leidt tot een structurele lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 als gevolg van het verwerken van de exploitatiekosten in de kilometerprijs. (SP_178)

Tabel 13.24 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Zorg (SP_008, 010, 011, 013, 159, 240, 242)	-2,2
Intertemporeel (SP_002, 148, 247)	-0,3
Sociale zekerheid (SP_158)	0,7
Milieu (SP_065, 072, 246)	0,2
Overig (SP_158, 178, 222)	0,3
Totaal niet-EMU-lastenontwikkeling	-1,2

13.5.4 Overzicht maatregelen klimaat en energie SP

- De SP voert vanaf 2013 een bijstookverplichting van biomassa voor kolencentrales in van 20%. Deze maatregel leidt tot een niet-EMU relevante lastenverzwaring van 0,2 mld euro vanaf 2013. (SP_246);
- De SP voert een vrijstelling in voor de opwekking van zonnestroom voor eigen gebruik. De maatregel heeft vanaf 2013 een negatief effect op het EMU saldo van 0,3 mld euro. (SP_046);
- De SP voert een heffing in op de lozing van restwarmte. De maatregel heeft vanaf 2013 een positief effect op het EMU saldo van 0,4 mld euro. (SP_168);
- De SP voert een heffing in op de winning van koolwaterstoffen. De maatregel heeft vanaf 2013 een positief effect op het EMU saldo van 0,5 mld euro. (SP_170);
- De SP voert de grondwaterbelasting opnieuw in. De maatregel heeft vanaf 2013 een positief effect op het EMU saldo van 0,2 mld euro. (SP_221);
- De SP voert een ecotaks voor grootgebruikers in. De maatregel heeft vanaf 2013 een positief effect op het EMU saldo van 0,5 mld euro. (SP_167);
- De SP intensiveert de SDE+ om de doelstelling van 14% hernieuwbare energie volgens de Europese definitie in 2020 te bereiken. Het extra geld wordt vooral besteed aan wind op zee. De maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,3 mld euro (0,8 mld euro structureel). (SP_249c);
- De SP verzwaart de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (0,8 mld euro structureel) door het verhogen van de SDE+-heffing. Deze maatregel heeft een positief EMU-effect van dezelfde omvang. (SP_249a,b);
- De SP voert binnen de gebouwde omgeving verschillende maatregelen in, waaronder een verplichting voor woningbouwcorporaties om meer werk te maken van isolatie van woningen en een differentiatie van het eigenwoningforfait of de OZB op basis van het energielabel. (SP_048);
- De afvalstoffenheffing wordt opnieuw ingevoerd. Daarnaast komt er een verbrandingsbelasting. Deze maatregel heeft vanaf 2013 een positief EMU-effect van 0,5 mld euro (SP_165);
- De SP schaft het verlaagd tarief voor de energiebelasting in de glastuinbouw af. Dit geeft een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (SP_164);
- De SP voert een moratorium in op de bouw van nieuwe afvalverbrandingsovens.
- De SP coördineert via een Structuurvisie de plaatsing van windturbines op land en zorgt dat omwonenden daarin financieel kunnen participeren. (SP_027);
- De SP wil dat de overheid optreedt als 'launching customer', en besteedt eenmalig 0,25 mld euro aan duurzame energieopwekking op/aan publieke gebouwen (bijv. zonnepanelen) en publieke transportmiddelen. (SP_049);

13.5.5 Overzicht maatregelen natuur SP

Tabel 13.25 geeft een overzicht van alle geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het Rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.25 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
SP_024	Intensivering natuur (inclusief aanpassing Begrotingsakkoord)	x	x	0,15	
SP_025	Heffing open ruimte		x	zie elders	
SP_026	Rijksoverheid regie op duurzame inrichting	x	x		
SP_027	Regie op plaatsing windmolens		x		
SP_066	Strengere eisen mestgebruik, invoering dierenrechtvergunningen	x			
SP_070	Verbod op neonicotinoiden				
SP_071	Beperken uitstoot endotoxinen				
SP_072	Verbod preventief gebruik antibiotica				
SP_174	Heffing bestrijdingsmiddelen	x			0,05
SP_224	Overheveling GLB-gelden van eerste naar tweede pijler	x	x	0,08	0,08
SP_171	Heffing groene ruimte		x	zie elders	
	Opgesteld vermogen windenergie		x	zie energie en klimaat	

SP_024: Intensivering natuur (inclusief aanpassing Begrotingsakkoord en tevens invulling maatregelen SP_75: voltooiing EHS en verbindingzones en SP_76: inrichting Natura 2000 gebieden)

- De SP stelt 0,15 mld euro per jaar beschikbaar voor de aankoop en de inrichting van natuur. De middelen worden gebruikt om de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), zoals de overheid in haar oorspronkelijke plannen in 1990 beoogde, versneld tot stand te brengen. Tevens wordt de 0,2 mld euro uit het Begrotingsakkoord, meer dan in dit akkoord wordt voorgesteld, gebruikt voor het beheer, de uitbreiding en de inrichting van natuurgebieden.
- Deze accentverschuiving heeft tot gevolg dat minder groene recreatieve gebieden rondom steden worden aangelegd en ingericht. Maatregel SP_024 bepaalt in belangrijke mate het positieve effect op biodiversiteit van het complete maatregelenpakket.

SP_025: Heffing open ruimte

- De SP wil met deze maatregel een forfaitaire bijdrage van projectontwikkelaars voor de landschappelijke 'inkleding' van nieuwbouwwijken.

SP_026: Rijksoverheid regie op duurzame inrichting

- De SP wil bij de ruimtelijke inrichting van het landelijke gebied een grotere rol voor de rijksoverheid.

SP_027: Regie op plaatsing windmolens

- Wind op land wordt ingekaderd via een structuurvisie (waar wel, waar niet) met strengere eisen aan geluid en externe veiligheid. Omwonenden van windparken kunnen meeprofiteren van de opbrengsten, als compensatie voor de horizonvervuiling.

SP_066: Strengere eisen mestgebruik, invoering dierenrechtvergunningen

- De SP wil het mestbeleid zodanig aanscherpen dat de doelen voor de Nitraatrichtlijn 2015 worden gerealiseerd. De dierenrechtvergunningen worden voor de komende kabinetsperiode gebaseerd op een standstill.
- Het 'halen van de nitraatrichtlijn' is bij deze analyse geoperationaliseerd als 'nitraatconcentratie in grond- en oppervlaktewater nergens hoger dan 50 mg per liter'. Dit betekent dat met name de stikstofgebruiksnormen op zandgronden moeten worden aangescherpt. Dit leidt er toe dat aanzienlijk meer mest verwerkt moet worden. De jaarlijkse kosten hiervan bedragen 0,04 tot 0,07 mld euro. Bij de 'dierenrechtvergunningen' is ervan uitgegaan dat voor de intensieve veehouderij het huidige stelsel gehandhaafd blijft en dat na afschaffing van het quoteringsstelsel voor melkvee hiervoor een 'dierenrechtvergunning' in de plaats komt, waarbij de grootte van de melkveestapel ongewijzigd blijft.

SP_070 Verbod op neonicotinoiden

- De SP zet in op een strenger toelatingsbeleid voor bestrijdingsmiddelen. Er komt een verbod op het gebruik van neonicotinoiden.
- Effecten op biodiversiteit zijn nog niet goed in te schatten.

SP_071: Beperken uitstoot endotoxinen

- De SP stelt een milieunormering voor ten aanzien van de hoeveelheid endotoxinen die de lucht mag bevatten. Gemeenten krijgen meer wettelijke mogelijkheden om op basis van normoverschrijding uitbreidingen in intensieve veehouderij tegen te gaan.
- Deze maatregel is gericht op menselijke gezondheid en heeft waarschijnlijk geen effecten op biodiversiteit.

SP_174: Heffing bestrijdingsmiddelen

- De SP legt met deze maatregel een heffing op gewasbeschermingsmiddelen (0,05 mld euro per jaar).
- Deze maatregel is waarschijnlijk positief voor de biodiversiteit, met name voor het waterleven. Precieze effecten op biodiversiteit zijn niet goed te schatten. De heffing betekent een aanzienlijke lastenverzwaring voor de akker- en tuinbouw, wat gevolgen kan hebben voor de omvang voor de productie van de landbouw, en daarmee voor de verwerkende en toeleverende bedrijven.

SP_224: Overheveling van GLB-gelden van eerste naar tweede pijler

- De SP wil met maximale overheveling uit de inkomensloeslagen uit de zogenoemde eerste pijler van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) geld vrij maken voor de tweede pijler (plattelandsbeleid), te besteden aan duurzaam beheer van agrarische gebieden met aandacht voor biodiversiteit.
- In de berekening is ervan uitgegaan dat middelen worden ingezet voor financiering van agrarisch natuurbeheer (weide- en akkervogels) en beheer van landschapselementen. De maximale overheveling (10% van de eerste pijler) kost het Rijk 80 mln per jaar aan

cofinanciering. De effecten van deze maatregel bepalen in grote mate de toename van de belevingswaarde ten opzichte van het basispad en compenseren de afname in beleving als gevolg van maatregel.

SP_171: Heffing groene ruimte

- De SP stelt een heffing van €25/m² voor, bij alle gronden die een groene bestemming (grondgebonden landbouw, natuur, recreatie) hadden en worden ontwikkeld tot rode bestemming, zoals infrastructuur e.d.

Opgesteld vermogen windenergie

- De SP vergroot het opgestelde vermogen windturbines naar 6000 MW in 2020, 2000 MW meer dan in het basispad.

13.6 D66

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door D66 voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in Economische Verkenning 2013-2017.⁴⁹

13.6.1 Ombuigingen D66

D66 buigt 20,7 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Openbaar bestuur

D66 bezuinigt 1,3 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële Inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie openbaar bestuur een besparing van 1,1 mld euro resteert.

- Bij het Rijk en zbo's worden de uitgaven bij het openbaar bestuur taakstellend met 0,4 mld euro beperkt. (D66_200)
- Bij het lokaal bestuur wil D66 0,7 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds. D66 wil provincies opschalen naar landsdelen en gemeenten samenvoegen. (D66_201)

⁴⁹ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

Veiligheid

- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken (0,2 mld euro). (D66_200)
- D66 bespaart 0,2 mld euro op politie en justitie door decriminalisering van softdrugs. (D66_205)
- D66 legt een taakstellende korting op politie en justitie op (0,2 mld euro). (D66_215, 216)
- D66 kort de Dienst Justitiële Inrichtingen taakstellend met 0,1 mld euro. (D66_210)

Defensie

- D66 bezuinigt 0,5 mld euro op defensie. De ombuiging betreft onder meer een taakstellende korting op de landmacht (0,3 mld euro), het verminderen van het aantal jachtvliegtuigen van 68 naar 42 (0,1 mld euro) en het uitstappen uit de testfase van de JSF. Daarnaast slaat een beperkt deel van de apparaatkorting neer bij defensie. (D66_223, 200, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 192)

Bereikbaarheid

- D66 bezuinigt 1,3 mld euro in 2017 op de aanleg van wegen. (D66_234)
- D66 bezuinigt 0,2 mld euro per jaar in 2017 op vaarwegen. (D66_235)
- Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (D66_200)

Onderwijs

- De gratis schoolboeken worden teruggedraaid met herinvoering van de WTOS. Dit leidt tot een besparing van 0,2 mld euro. (D66_151)
- Kleine scholen worden samengevoegd. Dit bespaart 0,2 mld euro. (D66_154)
- Maatschappelijke stages worden afgeschaft. Dit bespaart 0,1 mld euro. (D66_150)
- In het primair onderwijs wordt de specifieke financiering voor humanistisch vormend en godsdienstonderwijs afgeschaft. (D66_164)
- D66 zet de ov-studentenkaart om in een trajectkaart. (D66_152)
- In het hoger onderwijs wordt een sociaal leenstelsel ingevoerd, waarbij de basisbeurs in zowel de bachelor- als de masterfase wordt vervangen door een lening. Deze maatregel geldt alleen voor nieuwe gevallen. Dit leidt tot een bezuiniging van 0,1 mld euro in 2017 en 0,8 mld euro structureel. (D66_148, 149)

Zorg

- Voor begeleiding en persoonlijke verzorging gaat de norm voor gebruikelijke zorg omhoog van 60 naar 90 minuten per week. Hierdoor neemt de hoeveelheid verleende zorg met 6% af. Naast het aanpassen van de AWBZ-indicatie worden de budgetten overeenkomstig gekort. Binnen de WMO wordt de huishoudelijke verzorging afgeschaft. Voor 50% van de gevallen wordt dit gecompenseerd. Het beperken van het aantal zorguren voor deze drie functies levert een besparing op van 1,2 mld euro in 2017. (D66_092, 089)

- De uitvoering van nagenoeg alle intra en extramurale AWBZ zorg wordt overgeheveld naar gemeenten, waarbij de aanspraken de vorm krijgen van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. Dat wil ook zeggen dat uitvoering van de AWBZ door zorgverzekeraars (UAZ) niet door gaat. Mede door het voorzieningskarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren. Daarnaast legt D66 een aanvullende taakstelling op bij de WMO. De langdurige GGZ wordt overgeheveld naar de Zvw, hetgeen geen besparing oplevert. Alle maatregelen tezamen besparen 1,6 miljard in 2017. (D66_085, 051, 086).
- Mensen die gebruik maken van langdurige zorg en een vermogen hebben in box 3, gaan een hogere eigen bijdrage betalen. Deze bedraagt maximaal 90% van de zorgkosten. Dit levert 0,2 mld euro op. (D66_091)
- De subsidies aan de MEE-instellingen worden stopgezet. Dit levert een besparing op van 0,2 mld euro. (D66_093) De eigen betalingen worden verhoogd ten opzichte van het basispad. Er komt een inkomensafhankelijk eigen risico van gemiddeld 500 euro. Verder betalen patiënten voortaan 25% van de kosten van het bezoek aan de huisartsenpost. Dit geeft in totaal een ombuiging van 0,8 mld euro in 2017. (D66_060, 070)
- Verbetering van de gereguleerde marktwerking levert een besparing op van 0,1 mld euro in 2017 en op langere termijn een structurele besparing van 0,3 mld euro. Door versterking van het MBI wordt de volume ontwikkeling van de ziekenhuizen en de curatieve GGZ teruggebracht naar 2% per jaar. De opbrengst hiervan bedraagt 0,8 mld euro. (D66_072, 073, 355)
- Het verzekerde pakket wordt met 0,6 mld euro aangescherpt. Het gaat hierbij om: het schrappen van incontinentie materiaal, stringent pakketbeheer, voorwaardelijke toelating, actief uitstroombesleid, versterking toezicht, stringenter beleid toelating nieuwe technologie. Verder wordt het basispakket verkleind door restitutiepolissen naar de aanvullende verzekering te verplaatsen. (D66_067, 068, 107, 108, 074)
- Verder worden de honoraria van medische specialisten verlaagd, komt er een beperking van het aantal SEH's over ziekenhuizen en een stringenter no-showbeleid. Dit leidt tot een totaal aan ombuigingen van 0,3 mld euro. (D66_076, 082, 084)
- Het harmoniseren van de medische vervolgoopleidingen naar de Europese richtlijnen geeft een kleine ombuiging in 2017. Op lange termijn is het structurele effect 0,2 mld euro. (D66_359)
- De Zvw-maatregelen overlappen elkaar voor 0,2 mld euro in 2017. (D66_350)

Sociale zekerheid

- Snellere verhoging van de AOW-leeftijd: de AOW-leeftijd wordt in 2013 met één maand verhoogd, in 2014 met twee maanden, en vanaf 2015 met drie maanden per jaar tot de leeftijd van 67 is bereikt (in 2021). Daarna wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. Tot 2015 wordt 0,1 mld euro en in 2017 wordt netto 0,6 mld euro extra bespaard, en structureel is het effect nihil. (zie ook 'intensiveringen', D66_028)
- Kinderbijslag inkomensafhankelijk: de kinderbijslag wordt vanaf 2014 inkomensafhankelijk gemaakt en samengevoegd met het kindgebonden budget en de tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS). De nieuwe toeslag

bouwt met 5% af vanaf 15.000 euro voor alleenstaanden en 22.000 euro voor paren. Hiermee wordt 1,8 mld euro bespaard in 2017. (D66_024)

- D66 beperkt de duur van de WW uitkering tot maximaal twaalf maanden met een vervolguitkering van maximaal zes maanden. De uitkeringshoogte wordt in de eerste twee maanden verhoogd naar 80%. De opbouw van de WW wordt verlaagd zodat de verhoging van de uitkering in de eerste twee maanden budgetneutraal uitpakt. Herhaalwerkloosheid wordt beperkt. De maatregelen samen leveren een besparing op van 1,1 mld euro in 2017 en 1,2 mld euro structureel. (D66_001, 002)
- AOW verlagen: de afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon gaat ook gelden voor de AOW. Hiermee wordt 0,9 mld euro bespaard in 2017 en 6,4 mld euro structureel. (D66_038)
- Toetsingsinkomen toeslagen: de hypotheekrenteaftrek en het eigenwoningforfait tellen niet meer mee bij de bepaling van de hoogte van de zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget. Hierdoor wordt 0,6 mld euro minder uitgegeven aan toeslagen. (D66_037)
- D66 introduceert voor middelgrote en grote bedrijven een verplicht quotum voor het in dienst hebben van arbeidsgehandicapten op straffe van een boete. Door boete-inkomsten en minder uitkeringslasten resulteert een besparing van 0,6 mld euro. (D66_022)
- Vermogenstoets toeslagen: voor de zorgtoeslag, huurtoeslag, kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget gaat een vermogenstoets gelden. Vanaf een vermogen van 50.000 euro (in box 3) vervalt het recht op toeslagen. De besparing bedraagt 0,4 mld euro. (D66_036)
- D66 past de regelingen aan de onderkant van de arbeidsmarkt aan, met aanpassingen op het wetsvoorstel Wet Werken naar Vermogen. Zo wordt een groter gedeelte van de SW-plaatsen behouden en vindt een herkeuring in WSW en WAJONG plaats. Per saldo resulteert een besparing van 0,4 mld euro in 2017 en 1,6 mld euro structureel. (D66_016, 017, 018)
- Zorgtoeslag: de normpercentages voor personen in eenpersoons- en meerpersoonshuishoudens worden gelijkgetrokken. Daarnaast wordt de standaardpremie gelijk gesteld aan de gemiddelde premie van de drie goedkoopste zorgpolissen. De ombuiging bedraagt in totaal 0,3 mld euro. (D66_063, D66_064)
- Huurtoeslag: de huurgrenzen (de maximale huurgrens, de kwaliteitskortingsgrens en de aftoppingsgrenzen) worden een jaar bevroren. Het toeslagpercentage tot aan de aftoppingsgrens wordt verlaagd van 65% naar 60%. De normhuur wordt eenmalig verhoogd met vijf euro en vervolgens gekoppeld aan de ontwikkeling van de huurprijs. De totale ombuiging bedraagt in 2017 0,3 mld euro. (D66_115, 116, 117, 118)
- D66 verlaagt de netto AOW naar 50% voor AOW'ers die met drie of meer ongehuwde volwassenen samenwonen. De besparing bedraagt 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. (D66_031)
- D66 neemt het wetsvoorstel modernisering Ziektewet over. De besparing bedraagt 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. Dit wetsvoorstel was nog niet opgenomen in het basispad. (D66_050)

- D66 schaft de langdurigheidstoelage in de WWB af en vervangt deze door een langdurigheidskorting. De besparing bedraagt 0,2 mld euro. (D66_005)
- D66 schaft de IOAW en IOAZ af. De besparing bedraagt 0,1 mld euro. (D66_003)
- D66 vergroot de stimulans om de verdien capaciteit in de WGA te benutten. De voorwaarde voor loonaanvulling voor gedeeltelijk arbeidsongeschikten wordt aangescherpt (voortaan alleen bij volledige benutting resterende verdien capaciteit). De besparing bedraagt 0,2 mld euro structureel. (D66_006)
- D66 schaft de ANW af voor nieuwe instroom. Dit levert 0,1 mld euro op. (D66_023)
- D66 past de regelgeving rondom alimentatie zo aan dat meer alimentatie wordt betaald. Hierdoor dalen de bijstandsuitgaven met 0,1 mld euro. (D66_033)
- D66 verhoogt de werkkostenregeling. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,1 mld euro. (D66_265)
- Kinderopvangtoeslag: de kinderopvangtoeslag voor opvang door gastouders wordt afgeschaft. De ombuiging bedraagt 0,2 mld euro (zie ook D66_027 onder 'Intensivering'). (D66_026)
- De koopkrachtaanvulling voor AOW'ers (MKOB) wordt afgeschaft voor inkomens boven 40.000 euro. Hiermee wordt 0,1 mld euro bespaard. (D66_032)

Overdrachten aan bedrijven

- D66 buigt 0,3 mld euro in 2017 om op het gebied van subsidies. Het betreft een algemene subsidietaakstelling en gaat daarmee niet alleen om subsidies naar bedrijven, maar ook om subsidies naar bijvoorbeeld het maatschappelijke middenveld. (D66_175)

Uitgaven overig

- Het afschaffen van PBO's leidt tot een verlaging van de uitgaven met 0,2 mld euro. (D66_179)
- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door: hogere kartelboetes (0,1 mld euro) en hogere boetes voor het te laat betalen van de motorrijtuigenbelasting (0,1 mld euro). (D66_176, 243)
- Door het beperken van de taken van de Kamers van Koophandel wordt 0,1 mld euro bespaard. (D66_172)

Tabel 13.26 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,0
Openbaar bestuur	1,1
Rijk en zbo's (D66_200)	0,4
Lokaal bestuur (D66_201)	0,7
Veiligheid	0,6
Apparaatkorting Rijk: deel Veiligheid (D66_200)	0,2
Decriminalisering softdrugs (D66_205)	0,2
Taakstelling politie en justitie (D66_215, 216)	0,2
Taakstelling op detentie (D66_210)	0,1

Defensie	0,5
Bezuiniging op defensie (D66_185, 186, 187, 188, 190, 191, 192, 200, 223)	0,5
Bereikbaarheid	1,5
Minder geld voor wegen (D66_234)	1,3
Vaarwegen (D66_235)	0,2
Milieu	0,0
Onderwijs	0,5
Afschaffen gratis schoolboeken (D66_151)	0,2
Samenvoeging kleine scholen (D66_154)	0,2
Overig (D66_148, 149, 150, 152, 164)	0,2
Zorg	5,5
Gebruikelijke zorgnorm (D66_089, 092)	1,2
Vermogenstoets AWBZ (D66_091)	0,2
Organisatie AWBZ (D66_051, 085, 086)	1,5
Subsidies MEE-instellingen (D66_093)	0,2
Eigen betalingen (D66_060, 070)	0,8
Marktwerking (D66_072, 073, 355)	0,8
Verzekerd pakket (D66_067, 068, 074, 107, 108)	0,6
Honoraria, SEH en no-showbeleid (D66_076, 082, 084)	0,3
Overlap vlg. CPB (uitgaven) (D66_350)	-0,2
Sociale zekerheid	10,3
Verhoging AOW-leeftijd (D66_028)	2,7
Inkomensafhankelijke kinderbijslag (D66_024)	1,8
Hervorming WW (D66_001, 002)	1,1
Referentienorm AOW (D66_038)	0,9
Toetsingsinkomen toeslagen (D66_037)	0,6
Quotum arbeidsgehandicapten (D66_022)	0,6
Vermogenstoets toeslagen (D66_036)	0,4
Onderkant arbeidsmarkt (D66_016, 017, 018)	0,4
Zorgtoeslag (D66_063, 064)	0,3
Huurtoeslag (D66_115, 116, 117, 118)	0,3
AOW samenwonenden (D66_031)	0,2
Modernisering Ziektewet (D66_050)	0,2
Langdurigheidskorting bijstand (D66_005)	0,2
Overig (D66_003, 006, 023, 026, 032, 033, 265)	0,6
Overdrachten aan bedrijven	0,3
Taakstelling subsidies (D66_175)	0,3
Internationale samenwerking	0,0
Overige uitgaven	0,5
Afschaffing PBO's (D66_179)	0,2
Niet-belastingmiddelen (D66_176, 243)	0,2
Ombuiging Kamers van Koophandel (D66_172)	0,1
Totaal	20,7

13.6.2 Intensiveringen D66

D66 trekt 8,0 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Veiligheid

- D66 vergroot het budget voor rechtbijstand met 0,1 mld euro. (D66_208)

Bereikbaarheid

- D66 voert een kilometerheffing in voor personenauto's en bestelwagens. Vanwege de invoeringskosten leidt dit tot een intensivering van 0,6 mld euro in 2017 en 0,1 mld euro structureel. (D66_230)
- D66 voert een kilometerheffing in voor vrachtwagens. Vanwege de invoerings- en exploitatiekosten leidt dit tot een intensivering van 0,3 mld euro in 2017 en 0,2 mld euro structureel. (D66_231)
- D66 investeert 0,1 mld euro in extra (regionaal) spoor en onderhoud in 2017. (D66_239)
- D66 draait de snelheidsverhoging op de ringwegen rond steden terug. (D66_241)

Milieu

- D66 intensificeert de SDE+ om 16% hernieuwbare energie volgens de Europese definitie in 2020 te bereiken. De maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,7 mld euro in 2017 en 1,4 mld euro structureel. (D66_280)
- Er wordt 0,2 mld euro extra besteed aan de aanleg, de inrichting en de uitbreiding van de ecologische hoofdstructuur (EHS). Het bedrag is ook bedoeld om de realisatie ervan te versnellen. (D66_297)
- D66 investeert 0,1 mld euro in maatregelen die de biodiversiteit buiten de EHS vergroten. (D66_300)
- Er wordt jaarlijks 0,1 mld euro besteed aan duurzame mestverwerking en duurzame alternatieven voor het gebruik van kunstmest door de akkerbouw. (D66_309)
- Voor maatregelen om de doeleinden van de Kaderrichtlijn Water te realiseren komt jaarlijks 0,1 mld euro extra beschikbaar. Daarmee wordt de bezuiniging op waterkwaliteit teruggedraaid. (D66_296)

Onderwijs

- D66 intensificeert 0,4 mld euro op scholing van leraren in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en het mbo. Daarnaast wordt 0,1 mld euro beschikbaar gesteld voor mentoring van startende docenten. (D66_127, 126)
- In het hoger onderwijs investeert D66 in een verlenging van de onderwijstijd (0,3 mld euro), kwaliteitsverbetering (0,0 mld euro in 2017 en 0,7 mld euro structureel) en excellentie (0,1 mld euro). Het sociaal leenstelsel wordt toegankelijk voor alle leeftijden (0,1 mld euro) en internationalisering wordt gestimuleerd. (D66_137, 143, 140, 168, 166)
- Daarnaast wordt in het hoger onderwijs het instellingscollegegeld voor tweede studies (0,1 mld euro) en de collegegeldverhoging voor langstudeerders (0,1 mld euro) afgeschaft. (D66_142, 144)
- Op het terrein van wetenschap wordt 0,3 mld euro geïntensiveerd op fundamenteel onderzoek. Deze middelen gaan naar NWO, grootschalige onderzoeksfaciliteiten en succesvolle projecten van universiteiten en kennisinstellingen. (D66_141)
- D66 stelt 0,2 mld euro beschikbaar voor prestatiebeloning in het primair en voortgezet onderwijs. (D66_165)
- D66 stelt 0,2 mld euro beschikbaar voor een verhoging van salarissen van onderwijspersoneel en schoolleiders. (D66_138, 139)

- D66 intensificeert 0,2 mld euro op voor- en vroegschoolse educatie. (D66_128)
- D66 stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor extra taal- en rekenonderwijs voor achterstandsleerlingen. (D66_132)
- D66 investeert 0,1 mld euro in de aanpak van voortijdig schoolverlaten door middel van intensieve begeleiding en financiële prikkels. (D66_134, 135)
- D66 stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor de uitbreiding van de Inspectie van het Onderwijs. (D66_136)
- In de institutionele sfeer wil D66 prestatiebekostiging in het primair en voortgezet onderwijs invoeren. De eindtoets basisonderwijs wordt verplicht. Ook wil D66 toegankelijke informatie verschaffen over de kwaliteit van basisscholen aan ouders van leerlingen met een lage sociaaleconomische achtergrond. (D66_131, D66_129 en D66_130)

Zorg

- De resterende ombuiging op het persoonsgebonden budget (pgb), zover dit niet al in het Begrotingsakkoord is opgenomen, wordt verzacht. Dit betekent een intensivering van 0,2 mld. (D66_096)
- Er komen extra wijkverpleegkundigen binnen de WMO. Hiervoor wordt 0,1 mld beschikbaar gesteld. (D66_094)
- Het basispakket wordt voor 0,1 mld euro uitgebreid met preventie en behandeling van verslavingen. Verder wordt de rol van het IGZ versterkt. (D66_097, 104)

Sociale zekerheid

- De koopkrachtaanvulling voor AOW'ers (MKOB) wordt verhoogd voor lagere inkomens en inkomensafhankelijk gemaakt (afbouwend tot nul bij modaal inkomen). De intensivering bedraagt 0,5 mld euro en 3,2 mld euro structureel. (D66_039)
- Kinderopvang: de bezuiniging op de gastouderopvang (D66_026) wordt teruggesluisd naar de kinderopvangtoeslag via het terugdraaien van de afbouw van de vaste werkgeversvoet van 33,3% en een verhoging van de toeslagpercentages voor het eerste kind. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (D66_027)
- D66 intensificeert 0,1 mld euro in begeleiding naar werk en studieregeling. (D66_020)
- Er is sprake van weglek naar toeslagen, oplopend tot in totaal 0,1 mld euro. (D66_003, 005, 006, 016, 023)

Overdrachten aan bedrijven

- D66 trekt 0,2 mld euro extra uit voor topconsortia voor kennis en innovatie. (D66_170)

Uitgaven overig

- D66 intensificeert 0, 1 mld euro in cultuur. (D66_147)

Tabel 13.27 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,0
Openbaar bestuur	0,0
Veiligheid	0,1
Intensivering rechtsbijstand (D66_208)	0,1
Defensie	0,0
Bereikbaarheid	1,0
Kilometerheffing personenauto's en bestelwagens (D66_230)	0,6
Kilometerheffing vrachtauto's (D66_231)	0,3
Meer geld spoor (D66_239)	0,1
Overig (D66_236, 238)	0,0
Milieu	1,1
Intensivering SDE+ (D66_280)	0,7
Verwerving EHS (D66_297)	0,2
Overig (D66_295, 296, 300, 309)	0,3
Onderwijs	2,2
Scholing van onderwijspersoneel (D66_126, 127)	0,5
Intensivering hoger onderwijs en overig (D66_137, 140, 143, 166, 168)	0,4
Afschaffen langstudeerdersboete, instellingscollegegeld 2e studie (D66_142, 144)	0,3
Investeren in fundamenteel onderzoek en innovatie (D66_141)	0,3
Prestatiebeloning PO en VO (D66_165)	0,2
Verhoging salarissen onderwijspersoneel en schoolleiders (D66_138, 139)	0,2
Voor en vroeg schoolse educatie (D66_128)	0,2
Overig (D66_132, 133, 134, 135, 136)	0,2
Zorg	0,5
Intensivering PGB (D66_096)	0,2
Overig (D66_014, 094, 095, 097, 103)	0,3
Sociale zekerheid	2,9
Verhoging AOW-leeftijd (D66_028)	2,2
MKOB voor lage inkomens (D66_039)	0,5
Tegemoetkoming kinderopvang (D66_027)	0,1
Overig (D66_020, 003, 005, 006, 016, 023, 038, 013)	0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,2
Topconsortia kennis en innovatie (D66_170)	0,2
Overige uitgaven	0,1
Intensivering cultuur (D66_147)	0,1
Totaal	8,0

13.6.3 Lasten D66

D66 verhoogt de lasten netto met 1,3 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verhoging is de resultante van een lastenverzwaring van 0,6 mld euro voor bedrijven, een lastenverzwaring van 0,5 mld euro voor gezinnen en een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor het buitenland.

Milieu

- D66 voert een kilometerheffing in voor personenauto's en bestelwagens en schaft tegelijk het rijksdeel van de mrb en de helft van de bpm af. Het gemiddelde tarief is zodanig gekozen dat deze maatregel structureel neutraal is voor het EMU-saldo. (D66_230)
- D66 voert een kilometerheffing in voor vrachtwagens. De mrb en het eurovignet worden tegelijk afgeschaft. Dit leidt per saldo tot een lastenverzwaring 0,7 mld euro in 2017. (D66_231)
- D66 verzwart de lasten met 0,6 mld euro in 2017 (1,4 mld euro structureel) door het verhogen van de SDE+-heffing. Deze maatregel heeft een positief EMU-effect van dezelfde omvang (D66_280). De verhoging van de heffing dekt niet volledig de hogere uitgaven aan de SDE+.
- D66 verhoogt de tarieven van de energiebelasting in de tweede en derde schijf in vijf jaarlijkse stappen met 1 cent per kWh en m³. Deze maatregel heeft een positief effect op het EMU saldo van 0,5 mld euro in 2017. (D66_281)
- D66 voert een vrijstelling voor de kolenbelasting in. Dit heeft vanaf 2013 een positief EMU effect van 0,1 mld euro. (D66_286)
- D66 voert vanaf 2013 in de ETS sector een CO₂-belasting met een taakstellende opbrengst van 0,3 mld euro. (D66_287)
- D66 schaft de landbouwvrijstelling in de inkomensbelasting af, waardoor de lasten met 0,3 mld euro worden verzwart. (D66_302)
- Er komt een heffing op het gebruik van bestrijdingsmiddelen en er wordt een heffing op kunstmest ingevoerd. Deze nieuwe heffingen worden lastenneutraal weer teruggesluisd door investeringsregelingen voor duurzame alternatieven via de VAMIL/MIA. De verschuiving bedraagt vanaf 2017 0,2 mld euro per jaar. (D66_288, D66_308)
- D66 verzwart via een openruimteheffing de lasten op nieuwbouw in groene gebieden met 0,2 mld euro (D66_290). Hiertegenover staat een lastenverlichting voor hergebruik en bouwen in de stedelijke gebieden van 0,2 mld euro in 2017. (D66_292)
- Afschaffen van de mrb-vrijstelling voor oldtimers leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2017. (D66_242)
- D66 verhoogt de bpm voor vervuilende auto's met 0,2 mld euro in 2017. Hierdoor wordt de gemiddelde auto ten opzichte van het basispad in aanschaf ca 300 euro duurder in 2020.⁵⁰ (D66_232)
- D66 voert een congestieheffing in voor al het wegverkeer. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro structureel. (D66_230)
- D66 schaft de vrijstelling voor de energiebelasting voor grootverbruikers in de ETS af. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,1 mld euro. (D66_275)
- D66 verruimt de mogelijkheden voor fiscaal gunstige investeringen in energiebesparende maatregelen door een uitbreiding van de Energie

⁵⁰ Onder de aanname van 0,6 mln verkochte nieuwe personenauto's per jaar.

Investeringsaftrek vanaf 2013. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (D66_277)

- D66 breidt de salderingsregel voor het opwekken van duurzame energie uit. Deze maatregel heeft een negatief effect op het EMU-saldo van 0,1 mld euro in 2017. (D66_276)
- D66 verlaagt de heffingskorting voor de energiebelasting vanaf 2013 met tien euro per aansluiting. Deze maatregel heeft een negatief effect van 0,1 mld euro op het EMU-saldo. (D66_272)
- D66 stelt vanaf 2013 een ruimer energiebesparingsfonds voor particulieren in. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro in 2017. (D66_278)
- D66 schaft de fiscale kortingsregelingen voor landgoederen en cultuurgrond af. Dat is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2017. (D66_291)
- De bijtelling van leaseauto's wordt naast de CO₂-uitstoot ook gekoppeld aan het aantal privé-kilometers of privé-gebruik dat met de auto wordt gereden. Deze maatregel is EMU-saldo neutraal (D66_233)
- D66 voert een stortbelasting in waardoor de lasten met 0,1 mld euro worden verzwaard. (D66_306)
- D66 breidt de Vamil uit met 0,2 mld euro. (D66_289, 307)
- Een heffing op niet afbreekbare smeermiddelen verzwaard de lasten met 0,1 mld euro. (D66_303)

Inkomen en arbeid

- Fiscale subsidie eigen woning: Met ingang van 2013 beperkt de D66 de mogelijkheden om de hypotheekrentelasten in mindering te brengen op het belastbare inkomen. Ten eerste beperkt D66 het maximale belastingtarief voor de hypotheekrenteaf trek in tien jaar van 52% naar 42% en vervolgens in twaalf jaar naar 30%. Zodra het nieuwe tarief is bereikt, plaatst D66 de fiscale behandeling van de eigen woning budgetneutraal over naar box 3. Ten tweede verlaagt D66 het tarief voor het eigenwoningforfait. Ten derde gaat D66 voor de aftrekbaarheid van de hypotheekrente, fiscaal gezien, uit van annuïtaire aflossing in dertig jaar. Deze maatregel gaat in per 2013 voor nieuwe gevallen en per 2014 voor huishoudens die reeds een hypotheek hebben. Voor deze huishoudens stelt D66 in 2015 en 2016 0,1 mld euro beschikbaar ter compensatie voor de kosten van het aanpassen van hun financiële arrangementen. Dit pakket behelst een lastenverzwaring van 1,2 mld euro in 2017. (D66_110, 112)
- Arbeidskorting: de maximale arbeidskorting wordt verhoogd en de arbeidskorting voor inkomens boven 40 dzd euro wordt extra verhoogd. Voor beide is hetzelfde budget uitgetrokken. De lastenverlichting loopt op van 0,7 mld euro in 2013 tot 1,2 mld in 2017. (D66_259)
- Verhogen inkomensafhankelijke combinatiekorting : de heffingskorting wordt verhoogd. De lastenverlichting loopt op van 0,7 mld euro in 2013 tot 1,2 mld euro in 2017. (D66_360)
- WW-premies verlagen: de werkgeverspremie voor de WW (AWF) gaat omlaag. De lastenverlichting voor bedrijven bedraagt 1,0 mld euro. (D66_264)

- Beperken vitaliteitspakket: er worden beperkingen opgelegd aan de vitaliteitsspaarregeling zodat het gespaarde bedrag niet kan worden ingezet voor vroegpensioen. In de praktijk komt dit neer op het afschaffen van de regeling dan wel het reduceren van het budgettaire effect ervan tot (vrijwel) nul. De overgangsregeling voor levensloopsparen naar vitaliteitssparen wordt afgeschaft. De lastenverzwaring bedraagt in totaal 0,8 mld euro. (D66_044, 045)
- Lagere belastingtarieven box 1: de opbrengst van de lagere hypotheekrenteaftrek wordt teruggesluisd. Dit gaat deels via lagere belastingtarieven box 1 (de rest via verlaging van de overdrachtsbelasting; zie D66_114). Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,5 mld euro in 2017 en structureel 1,8 mld euro. (D66_111)
- D66 verruimt de werkkostenregeling zodat woon-werkverkeer met het ov weer onbelast vergoed kan worden. Dit betreft een lastenverlichting van 0,5 mld euro in 2017. (D66_265)
- D66 versobert het Witteveenkader door het aftoppen van de pensioenpremieaftrek boven 4 keer modaal. Deze maatregel komt bovenop de versoberingsmaatregelen van het Witteveenkader uit het Lenteakkoord. Deze maatregel leidt tot een toename van de lasten voor gezinnen met 0,4 mld euro in 2017. (D66_042)
- D66 stelt 0,3 mld euro beschikbaar voor aannamebonussen voor 50-plussers. (D66_014)
- De snellere verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot 0,2 mld euro hogere lasten in 2017 doordat een groter deel van de 65-jarigen AOW-premie gaat betalen. Zie ook onder 'Ombuigingen'. (D66_028)
- Afschaffen aftrek levensonderhoud kinderen: de belastingaftrek voor uitgaven voor levensonderhoud van kinderen wordt afgeschaft. De lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 0,2 mld euro. (D66_040)
- D66 stelt 0,2 mld euro beschikbaar voor scholing- en re-integratievouchers. (D66_011)
- Afschaffen ouderschapsverlofkorting: de heffingskorting voor ouders die ouderschapsverlof opnemen en die er in inkomen op achteruit gaan, wordt afgeschaft. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. (D66_041)

Vermogen en winst

- D66 voert een vermogensaftrek voor bedrijven over het eigen vermogen in. Voor deze lastenverlichting wordt 0,8 mld euro uitgetrokken. (D66_262)
- D66 schaft de innovatiebox af, waardoor de lasten met 0,6 mld euro worden verzwaard. (D66_173)
- Er komt een fiscale faciliteit voor investeerders in durfkapitaal. Dit leidt tot een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro. (D66_174)
- D66 geeft startende ondernemers een belastingkorting. Voor deze belastingkorting is 0,2 mld euro beschikbaar. (D66_263)
- D66 introduceert behalve voor particulieren (zie 'inkomen en arbeid') ook een energiebesparingsfonds voor woningbouwcorporaties. Dit fonds behelst een beperkte lastenverlichting voor bedrijven. (D66_279)

Overig

- D66 verhoogt het tarief van de assurantiebelasting naar 21%. Dit betekent een lastenverzwaring van 1,3 mld euro. (D66_250)
- D66 brengt consumptie van vlees onder het hoge btw-tarief. Dit is een lastenverzwaring van 0,8 mld euro. (D66_299)
- Verlaging overdrachtsbelasting. D66 sluis de opbrengsten van de maatregelen gericht op de fiscale subsidie van de eigen woning behalve via de ib-tarieven ook terug via een verlaging van de overdrachtsbelasting. De overdrachtsbelasting voor starters wordt afgeschaft per 2013. Voor doorstromers wordt de overdrachtsbelasting afgebouwd in vier stappen van 0,5% in 2017, 2022, 2027 en 2032. Los van de verlaging van de tarieven inkomstenbelasting levert dit een lastenverlichting op van 0,5 mld euro in 2017. (D66_111, 114)
- D66 voert een accijns op softdrugs in waardoor de lasten met 0,3 mld worden verzwaard. (D66_206)
- D66 schaft de PBO heffingen af. Dat betekent een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (D66_179)
- D66 schaft het verlaagd energietarief voor de glastuinbouw af. Dat is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (D66_274)
- D66 schaft de afdrachtvermindering in de zeevaart af en verzwaart de lasten met 0,1 mld euro. (D66_254)
- Structurele oploop woningmarktmaatregelen: De woningmarktmaatregelen van D66 hebben na 2017 nog additionele budgettaire effecten. Het gaat om de maatregelen D66_110, D66_111a, D66_112 t/m D66_118, D66_279 en D66_290. De doorwerking van dit pakket van maatregelen leidt op lange termijn tot een additioneel positief budgettair effect van 0,9 mld euro in 2040. (D66_920, D66_921)
- D66 schaft het keuzeregime winst uit zeescheepvaart af en verzwaart de lasten met 0,1 mld euro. (D66_253)

Tabel 13.28 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Milieu	3,0
Kilometerheffing vrachtauto's (D66_231)	0,7
Intensivering SDE+ (D66_280)	0,6
Energiebelasting (D66_281)	0,6
CO2-belasting (D66_287)	0,3
Afschaffen landbouwvrijstelling in de IB (D66_302)	0,3
VAMIL/MIA (D66_288, 308)	0,2
Openruimteheffing (D66_290)	0,2
Fiscale stimulans binnenstedelijke verdichting en hergebruik (D66_292)	-0,2
Afschaffen MRB-vrijstelling oldtimers (D66_242)	0,2
BPM (D66_232_a)	0,2
Overig (D66_230, 286, 275, 276, 272, 277, 278, 291, 289, 303, 306, 307)	0,0
Inkomens en arbeid	-2,8
Hypotheekrenteaftrek (D66_110, 112)	1,2
Verhoging arbeidskorting (D66_259)	-1,2
Verhoging IACK (D66_360)	-1,2
Verlaging AWF-premie werkgevers (D66_264)	-1,0
Beperking vitaliteitspakket (D66_044, 045)	0,8

Verlaging IB-tarieven (D66_257)	-0,8
Verruiming werkkostenregeling (D66_265)	-0,5
Verlaging IB-tarieven ivm hypotheekrenteaf trek (D66_111)	-0,5
Aftoppen Witteveen kader (D66_042)	0,4
Aannamebonus 50-plussers (D66_014)	-0,3
AOW premies betaald door 65+ (D66_028)	0,2
Afschaffen levensonderhoud kinderen (D66_040)	0,2
Scholings- en re-integratievoucher (D66_011)	-0,2
Overig (D66_041)	0,1
Vermogen en winst	-0,8
Forfaitaire vermogensaftrek voor bedrijven (D66_262)	-0,8
Innovatiebox (D66_173)	0,6
Fiscale faciliteit durfkapitaal (D66_174)	-0,4
Belastingkorting startende ondernemers (D66_263)	-0,2
Energiebesparingsfonds woningbouwcorporaties (D66_279)	-0,1
Overig	1,8
Verhoging assurantebelasting (D66_250)	1,3
Btw-tarief vlees (D66_299)	0,8
Verlaging overdrachtsbelasting (D66_111, 114)	-0,5
Accijns op softdrugs (D66_206)	0,3
Afschaffen heffing PBO's (D66_179)	-0,2
Overig (D66_274, 920, 921, 253, 254)	0,3
Totaal lastenmaatregelen (blo)	1,3
w.v. gezinnen	0,5
bedrijven	0,6
buitenland	0,1

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 1,1 mld euro toe in 2017 t.o.v. het basispad. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- Als gevolg van de maatregelen die D66 neemt op het terrein van zorg gaan burgers voor hun zorg 1,1 mld euro meer betalen.
- Als gevolg van het quotum voor arbeidsgehandicapten is sprake van een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro. (D66_022)
- Intertemporeel: een deel van de lastenverzwaring van 0,8 mld euro voor gezinnen als gevolg van het beperken van het vitaliteitspakket is feitelijk een intertemporele schuif (belastingen worden naar voren gehaald). De lastenverzwaring leidt op termijn tot 0,6 mld euro lagere belastingafdrachten doordat er in de toekomst geen spaartegoeden zijn die worden uitgekeerd. (D66_044) De EMU-relevante lastenstijging van de versoering van het Witteveen kader van 0,4 mld euro omvat een tijdelijk effect van 0,3 mld euro. De beperking van de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies leidt op korte termijn tot een stijging van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter lagere belastingopbrengsten tegenover, doordat ook de belastbare pensioenuitkeringen lager worden. Na correctie van de

EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren. (D66_042)

- D66 voert een kilometerheffing in voor personenauto's en bestelwagens en schaft tegelijk het rijksdeel van de mrb en de helft van de bpm af. Het gemiddelde tarief is zodanig gekozen dat deze maatregel structureel neutraal is voor het EMU-saldo. De invoering van de kilometerheffing leidt tot een structurele lastenverzwaring van 0,6 mld euro als gevolg van het verwerken van de exploitatiekosten in de kilometerprijs. Deze lastenverzwaring heeft geen effect op het EMU-saldo. (D66_230)

Tabel 13.29 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Zorg (D66_060, 108, 074, 089, 092, 065, 070, 095, 066, 091, 096, 104)	1,1
Intertemporeel (D66_042, 044)	-0,9
Sociale zekerheid (D66_022)	0,6
Overig (D66_230)	0,1
Totaal niet-EMU-lastenontwikkeling	1,1

13.6.4 Overzicht maatregelen klimaat en energie D66

- D66 intensiveert de SDE+ om 16% hernieuwbare energie volgens de Europese definitie in 2020 te bereiken. De maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,7 mld euro in 2017 (1,4 mld euro structureel). (D66_280c)
- D66 verzwart de lasten met 0,6 mld euro in 2017 (1,4 mld euro structureel) door het verhogen van de SDE+-heffing. Deze maatregel heeft een positief EMU-effect van dezelfde omvang. (D66_280a,b)
- D66 verplicht vanaf 2015 een maximale meestook van biomassa in kolencentrales. D66 streeft daarbij naar de vaststelling in EU verband van wettelijke duurzaamheidsnormen voor vaste en gasvormige biomassa voor energie.
- D66 wil dat voor het eind van 2012 de Structuurvisies voor wind op land en wind op zee zijn aangenomen. Procedures, vergunningen en subsidies voor wind op zee gaan onder verantwoordelijkheid van één departement voor energie en klimaat vallen.
- D66 draait het afschaffen van de stortbelasting voor afvalstoffen terug, en voert een belasting in voor de verbranding van afvalstoffen.
- D66 verhoogt de tarieven van de energiebelasting in de tweede en derde schijf in vijf jaarlijkse stappen met 1 cent per kWh en m3. Deze maatregel heeft een positief effect op het EMU saldo van 0,1 mld euro in 2013 tot 0,5 mld euro in 2017. (D66_281)
- D66 schaft het verlaagde tarief van de energiebelasting voor de glastuinbouw af. Deze maatregel heeft vanaf 2013 een negatief EMU-effect van 0,1 mld euro. (D66_274)
- D66 voert een vrijstelling voor kolenbelasting in. Dit heeft vanaf 2013 een positief EMU effect van 0,1 mld euro. (D66_286)
- D66 voert vanaf 2013 in de ETS-sector een CO₂-belasting in met een taalstellende opbrengst van 0,3 mld euro. (D66_287)
- D66 schaft de vrijstelling voor de energiebelasting voor grootverbruikers in de ETS af. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,1 mld euro. (D66_275)

- D66 voert vanaf 2018 een CO₂-norm in van 350 gram per kWh voor nieuw aan te leggen energiecentrales.
- D66 breidt de salderingsregel voor het opwekken van duurzame energie uit. Deze maatregel heeft een negatief effect op het EMU saldo van 0,0 mld euro in 2014 oplopend tot 0,1 mld euro in 2017 (0,1 mld euro structureel). (D66_276)
- D66 verlaagt de heffingskorting voor de energiebelasting vanaf 2013 met tien euro per aansluiting. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,1 mld euro. (D66_272)
- D66 stelt vanaf 2013 een energiebesparingsfonds voor particulieren in. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (D66_278). Binnen de gebouwde omgeving voert D66 daarnaast een groot aantal niet-budgettaire maatregelen in, waaronder een verplichting om bij de verkoop van een particuliere woning alle maatregelen met een terugverdientijd van minder dan 7 jaar te nemen, een verbod op de verkoop van woningen met een energielabel G, een verplichting voor de huursector om tot 2020 de woningen te verbeteren tot minimaal energielabel B (sociale huursector) respectievelijk energielabel C (particuliere huursector) en een verplichting voor de uitrol van slimme meters. Nieuwe kantoren moeten vanaf 2015 energieneutraal zijn en vanaf 2020 10% meer energie opleveren dan in het gebouw wordt gebruikt. Alle lagen van de overheid moeten voorop lopen bij het energiezuinig maken van hun gebouwen en bij duurzaam inkopen.
- D66 verruimt de Energie-investeringsaftrek vanaf 2013. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (D66_277)

13.6.5 Overzicht maatregelen natuur D66

Tabel 13.30 geeft een overzicht van alle geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het Rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.30 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
D66_288	Heffing bestrijdingsmiddelen, vanaf 2017	x			0,10
D66_296	Kaderrichtlijn water	x		0,05	
D66_297	Verwerving EHS	x	x	0,20	
D66_298	Onteigening t.b.v. EHS	x			
D66_300	Programmatiese aanpak biodiversiteit	x	x	0,10	
D66_308	Heffing kunstmest	x			0,10
D66_309	Duurzame mestverwerking				-0,10
D66_255	Afschaffen Landbouwregeling omzetbelasting				0,03
D66_289	Uitbreiding VAMIL (terugsluis D66_288 en D66_308)	x			-0,20
D66_304	Afschaffing vrijstelling grondwaterheffing landbouw				0,01
D66_290	Openruimteheffing		x		
D66_292	Binnen stedelijke verdichting		x		
D66_299	Hoge BTW-tarief op vlees,	x		Zie elders	

vanaf 2017			
Enmalige sloopregeling stallen	x		
Versterken landschappelijke waarden landelijk gebied		x	
Versterken landschappelijke waarden, Groene Hart		x	
Opgesteld vermogen windenergie		x	zie energie en klimaat

D66_288: Heffing bestrijdingsmiddelen vanaf 2017; D66_308: Heffing kunstmest; D66_309: steun regeling Duurzame mestverwerking; D66_255: Afschaffen Landbouwregeling omzetbelasting; D66_289: uitbreiding VAMIL (terugsluis via D66_288); D66_304: Afschaffing vrijstelling grondwaterheffing landbouw

- Het betreft onder meer heffingen op kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Deze lastenverzwaringen voor de landbouw worden (deels) gecompenseerd door een steunregeling voor investeringen in duurzame mestverwerking en de uitbreiding van de VAMIL en de MIA.
- Heffingen op bestrijdingsmiddelen en kunstmest zorgen voor een daling van het verbruik. Ze betekenen een aanzienlijke lastenverzwaring voor de landbouw, hetgeen gevolgen kan hebben voor de samenstelling van de landbouwproductie, en, in het verlengde daarvan, ook voor de verwerkende en toeleverende bedrijven. De investeringsregelingen zullen de negatieve effecten voor de bedrijven deels compenseren. De steun voor duurzame mestverwerking heeft als voordeel dat de mestafzetkosten zullen dalen.

D66_297: Verwerving EHS-gronden; en D66_298 Onteigening t.b.v. EHS

- D66 investeert in de aanleg en inrichting van natuur om de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) zoals de overheid in haar oorspronkelijke plannen in 1990 beoogde te realiseren. Zij wil de voortgang met extra budget versnellen en minder afhankelijk te maken van de verkoop van grond zoals voorzien in het basispad. Daarnaast maakt D66 ook gebruik van 8.000 ha extra ruilgrond. Tevens wil D66 meer gebruikmaken van het onteigeningsinstrument, met name bij evidente knelpunten (D66_298).
- Door de maatregelen zal de oppervlakte natuur/het leefgebied van planten- en diersoorten toe gaan nemen. Tegelijkertijd zal door de extra hectaren natuur de verdroging worden tegengegaan. In combinatie met het anti-verdrogingsbeleid (D66_296 en D66_300) verbeteren de condities voor planten- en diersoorten en zullen de natuurwaarden toenemen.

D66_300: Programmatische Aanpak biodiversiteit

- D66 investeert 0,1 mld euro per jaar in biodiversiteit buiten de EHS. Dit bedrag wordt onder andere besteed aan het beheer van gebieden waar internationaal belangrijke soorten voorkomen. Daarnaast wil D66 agrarisch natuurbeheer ruimtelijk efficiënt in zetten ter ondersteuning van de EHS. Zo zal geïnvesteerd worden in agrarisch natuurbeheer rond de EHS, dit om het verdrogingsprobleem in de EHS op te lossen.

- De vergroting van de ruimtelijke samenhang tussen agrarisch natuurbeheer en de EHS heeft een positief effect op de biodiversiteit. De maatregel vraagt wel om een wijziging in het agrarisch natuurbeheer.

D66_296: Kaderrichtlijn water

- D66 investeert in maatregelen die de ecologische (waterkwaliteit) verbeteren en de doelen uit de Kaderrichtlijn water (KRW) dichterbij brengen.
- In de analyse is verondersteld dat de helft van het geld ten goede komt aan maatregelen die verdroging in natuurgebieden verminderen en de andere helft aan maatregelen voor verbetering van de waterkwaliteit. In combinatie met andere maatregelen heeft dit een positief effect op biodiversiteit (zie ook D66_297).

D66_290: openruimteheffing; en D66_292: Binnen stedelijke verdichting

- Er komt een heffing op alle vormen van nieuwbouw die ten koste gaan van open ruimte buiten stedelijk gebied (open ruimteheffing). De opbrengst wordt gebruikt voor de financiering van een fiscale lastenverlichting van projecten gericht op binnenstedelijke verdichting, de renovatie van verouderde bedrijventerreinen en leegstaande kantoorpanden en een groenere inrichting van wijken en steden.
- Door de openruimteheffing neemt de druk om te bouwen in het open gebied af, mede omdat de opbrengsten beschikbaar komen voor binnenstedelijk bouwen en herstructurering van kantoor- bedrijventerreinen.
- De beide maatregelen dragen ertoe bij dat de landschappelijke kwaliteiten in het landelijke gebied beter behouden zullen blijven. Tegelijkertijd stimuleren de maatregelen de verdichting in het stedelijk gebied.

Versterken landschappelijke waarden landelijk gebied en versterken landschappelijke waarden, Groene Hart

- D66 herstelt de nationale ruimtelijke bescherming van het cultuurlandschap, de nationale landschappen en de rijksbufferzones die in de concept structuurvisie kwamen te vervallen.
- De ruimtelijke bescherming van cultuurlandschappen, nationale landschappen en rijksbufferzones biedt tegenwicht aan ruimtelijke ontwikkelingen die ten koste gaan van landschappelijke kwaliteiten. Dit levert een positieve bijdrage aan de belevingswaarde.

Eenmalige sloopregeling stallen

- D66 wil in 2013 een eenmalige sloopregeling voor milieuvervuilende stallen, gefinancierd uit artikel 68 van het GLB. De maatregel richt zich vooral op stallen die een knelpunt vormen voor Natura 2000-gebieden (stikstofdepositie) en/of voor de realisatie voor luchtkwaliteitsdoelen (fijnstof). Het is hierbij mogelijk dat stallen elders weer opnieuw gebouwd worden. Als nieuwbouw ter plekke plaatsvindt, wil D66 luchtwassers verplicht stellen.
- De vervroegde sloop van stallen heeft een relatief klein (tijdelijk) effect op de depositie, door verplaatsing dan wel nieuwbouw met luchtwasser. Het effect op de belevingswaarde hangt vooral af van het aantal boeren dat na sloop ook stopt met het bedrijf.

- Een risico is de financiering van de sloopregeling: de kans is groot dat de termijn tussen de verkiezingen en 2013 te kort is om de Nederlandse toepassing van artikel 68 nog aan te passen. Artikel 68 is namelijk alleen nog beschikbaar in 2013.

Opgesteld vermogen windenergie

- D66 vergroot het opgestelde vermogen windenergie naar 6000 MW, 2000 MW meer dan in het basispad. D66 doet dit op basis van de structuurvisie 'wind op land'

D66_299: Hoge BTW-tarief op vlees

- D66 stelt voor het hoge BTW tarief van 21% vanaf 2017 toe te passen op vlees en vleesproducten. D66 ziet dit als toepassing van het principe 'de vervuiler betaalt'.
- Minder vleesconsumptie verkleint het beslag op landbouwgrond (veevoerproductie). Het effect van deze maatregel op de mondiale biodiversiteit is echter zeer gering en die in Nederland vermoedelijk nihil. Dit komt mede vanwege de geringe doorwerking van de btw-verhoging op het consumentengedrag.

13.7 Groen Links

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door Groen Links voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in De Nederlandse economie tot en met 2017⁵¹.

13.7.1 Ombuigingen Groen Links

GroenLinks buigt 22,7 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- GroenLinks verlaagt de norm voor topsalarissen in de collectieve sector. Dit levert een ombuiging van 0,1 mld euro op. (GL_065)

Openbaar bestuur

GroenLinks bezuinigt 2,1 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en

⁵¹ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie Openbaar bestuur een besparing van 1,7 mld euro resteert.

- Bij het rijk en zbo's worden de uitgaven bij het openbaar bestuur taakstellend met 0,5 mld euro beperkt. (GL_327)
- Bij het lokaal bestuur wil GroenLinks 1,2 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds. GroenLinks wil het aantal provincies verkleinen, waterschappen bij provincies voegen, de efficiency van de waterketen verbeteren en gemeenten samenvoegen. (GL_062)

Veiligheid

- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken (0,3 mld euro). (GL_327)
- GroenLinks bespaart 0,2 mld euro op politie en justitie door decriminalisering van softdrugs. (GL_073)
- GroenLinks decentraliseert de Justitiële Jeugdinstellingen en de Raad voor de kindbescherming en legt hierbij een taakstellende korting van 0,1 mld euro op. (GL_311)

Defensie

- GroenLinks bezuinigt 1,0 mld euro op defensie. GroenLinks kiest voor delen van variant G uit heroverwegingsrapport 20 (0,9 mld euro). Dit betekent een beperkter takenpakket voor defensie waarbij geconcentreerd wordt op lucht en maritiem optreden en een beperktere bijdrage aan interventie- en stabilisatieoperaties. Verder stapt GroenLinks uit de testfase van de JSF en schaft voor 0,2 mld euro minder materieel aan. Daarnaast slaat een beperkt deel van de apparaatkorting neer bij defensie. (GL_068 , 327)

Bereikbaarheid

- GroenLinks bezuinigt 1,5 mld euro op aanleg en onderhoud van wegen in 2017 en 1,4 mld euro structureel. (GL_069)
- GroenLinks past de maximumsnelheid op snelwegen aan naar 80 km/uur in bebouwd gebied in steden en 100 km/uur op alle overige wegen. (GL_070)
- Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (GL_327)

Milieu

- GroenLinks bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-heffing en invoeren van een verplichting om hernieuwbare energie op te wekken. (GL_072)

Onderwijs

- De gratis schoolboeken worden afgeschaft met herinvoering van de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten. Dit is een besparing van 0,2 mld euro. (GL_054)
- In het hoger onderwijs wordt de basisbeurs in de bachelor- en masterfase afgeschaft en vervangen door een sociaal leenstelsel. Deze maatregel geldt alleen voor nieuwe gevallen. Dit leidt tot een bezuiniging van 0,1 mld euro in 2017 en 0,8 mld euro structureel. (GL_058)
- De subsidies voor de sectorraden en pedagogische studiecetra worden afgeschaft. Dit is een besparing van 0,1 mld euro. (GL_269)

Zorg

- De uitvoering van zowel de intra als de extramurale AWBZ wordt overgeheveld naar gemeenten, waarbij de aanspraken de vorm krijgen van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. Dat wil ook zeggen dat de AWBZ niet uitgevoerd gaat worden door de zorgverzekeraars. Dit levert een besparing op van 0,5 mld. Mede door het voorzieningskarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren, zodat een besparing kan worden geboekt van 1,0 mld. (GL_286)
- Het verder uitwerken van het stelsel van gereguleerde marktwerking bespaart 0,8 mld euro in 2017 en structureel 1,1 mld euro. In plaats van het huidige macrobeheersingsinstrument (MBI) voert GroenLinks maatstafconcurrentie in om de groei van het volume in de ziekenhuiszorg te beteugelen. Andere maatregelen die GroenLinks treft zijn het beperken van het aantal spoedeisende eerstehulpdiensten bij ziekenhuizen, het sluiten van een academisch ziekenhuis en het maken van volume/prijsafspraken door de overheid voor geneesmiddelen. (GL_023, 305, 306, 307, 321)
- Voor begeleiding en persoonlijke verzorging gaat de norm voor gebruikelijke zorg omhoog van 60 naar 90 minuten per week. Dat betekent dat de hoeveelheid verleende zorg met 6% afneemt. Naast het aanpassen van de AWBZ-indicatie worden de budgetten diensovereenkomstig gekort. Dit betekent een besparing van 0,4 mld. (GL_035)
- GroenLinks bespaart 0,3 mld euro door een stringenter pakketbeheer en door een stringenter beleid omtrent het toelaten van nieuwe technologie. (GL_027, 322)
- De honoraria van medische specialisten en de inkomens van bestuurders in de zorg worden beperkt. Hiervan is de opbrengst 0,2 mld euro. (GL_021)
- Het uniforme eigen risico van 350 euro wordt vervangen door een inkomensafhankelijk eigen risico met een maximum van 1,5% van het persoonlijk inkomen. Dit geeft een netto ombuiging van 0,1 mld euro. (GL_028)
- De eigen bijdrage AWBZ wordt verhoogd door het percentage van de vermogensinkomstenbijtelling te verhogen van 12% naar 16%. (GL_052)

Sociale zekerheid

- De zorgtoeslag wordt afgeschaft, waardoor 5,7 mld euro wordt omgebogen. Het budget van de zorgtoeslag wordt ingezet bij de omzetting van een deel van de nominale Zvw-premie in een nieuwe inkomensafhankelijke premie. (GL_022)

- De AOW-leeftijd wordt in 2013 met één maand verhoogd, in 2014 met twee maanden, en vanaf 2015 met drie maanden per jaar totdat in 2021 de 67 jaar is bereikt. Vanaf 2022 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. De extra ombuiging bedraagt 0,6 mld euro in 2017, structureel is het effect nihil. (GL_008). Zie ook voetnoot aan het begin van deze paragraaf.
- De kinderbijslag wordt inkomensafhankelijk gemaakt en samengevoegd met het kindgebonden budget. De gecombineerde toeslag bouwt af (vanaf modaal) tot nul bij een gezamenlijk inkomen van 1,8 keer modaal. Hiermee wordt 1,2 mld euro bespaard. (GL_001)
- GroenLinks beperkt de duur van de WW uitkering tot maximaal twaalf maanden. De hoogte van de uitkering gaat naar 90% in de eerste zes maanden en naar 80% in de tweede zes maanden. Het maximum dagloon wordt gelijkgesteld aan het modale loon. De maatregel levert een besparing op van 0,8 mld in 2017 (0,9 mld structureel). (GL_002)
- GroenLinks introduceert voor middelgrote en grote bedrijven een verplicht quotum voor het in dienst hebben van arbeidsgehandicapten op straffe van een boete. Door boete-inkomsten en minder uitkeringslasten resulteert een besparing van 0,7 mld euro. (GL_003, 005)
- De koopkrachtaanvulling voor AOW'ers (MKOB) wordt afgeschaft voor AOW-gerechtigden die een aanvullend pensioen van 10 dzd euro of meer hebben. De besparing bedraagt 0,6 mld euro. (GL_007)
- De hypotheekrenteaftrek en het eigenwoningforfait tellen niet meer mee bij de bepaling van de hoogte van de zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget. Hierdoor wordt 0,4 mld euro minder uitgegeven aan toeslagen. (GL_006). Zie ook voetnoot aan het begin van deze paragraaf.
- GroenLinks neemt het wetsvoorstel modernisering Ziektewet over. De besparing bedraagt 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. Dit wetsvoorstel was nog niet opgenomen in het basispad. (GL_325)
- GroenLinks decentraliseert de WAJONG en WSW naar gemeenten, het UWV wordt gekort op re-integratie en de IOAW en IOAZ worden afgeschaft. Het gezamenlijke effect van deze maatregelen is 0,3 mld euro in 2017. (GL_016)
- GroenLinks draait het belasten van de reiskostenvergoeding voor ov en fiets terug. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,1 mld euro in 2017. (GL_155). Zie ook voetnoot aan het begin van deze paragraaf.
- GroenLinks beperkt de WAJONG tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikten. De ombuiging bedraagt 0,1 mld in 2017 en 1,2 mld structureel. (GL_015)
- De toeslag jongere partner wordt afgeschaft voor AOW-gerechtigden die een aanvullend pensioen van 60 dzd euro en meer hebben. De besparing bedraagt 0,1 mld euro; structureel echter nul omdat de toeslag per 2015 reeds wordt afgeschaft voor nieuwe gevallen. (GL_014)

Overdrachten aan bedrijven

- GroenLinks buigt maximaal om op het innovatiegedeelte van het topsectorenbeleid. Dit betekent een ombuiging van 0,5 mld euro. (GL_061)

Uitgaven overig

- Grond van domeinen wordt verkocht . Dit is een éénmalige verhoging van de niet-belastingmiddelen met 0,2 mld euro. (GL_075)
- Daarnaast worden de niet-belastingmiddelen van de overheid verhoogd door hogere NMa-boetes (0,1 mld euro). (GL_074)

Tabel 13.31 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,1
Verlaging topsalarissen (GL_065)	0,1
Openbaar bestuur	1,7
Bezuiniging apparaatskosten Openbaar Bestuur (GL_327)	0,5
Bezuiniging apparaatskosten decentrale overheden (GL_062)	1,2
Veiligheid	0,5
Apparaatskosten Rijk.; deel veiligheid (GL_327)	0,3
Overig (GL_073, 311)	0,2
Defensie	1,0
Ombuigingen op defensie (GL_068, 327)	1,0
Bereikbaarheid	1,6
Aanleg en onderhoud snelwegen (GL_069)	1,5
Overig (GL_070, 327)	0,0
Milieu	0,3
Afschaffing SDE+ (GL_072)	0,3
Onderwijs	0,3
Afschaffen gratis schoolboeken (GL_054)	0,2
Overig (GL_058, 269)	0,1
Zorg	3,4
Overhevelen AWBZ naar gemeenten (GL_286)	1,5
Uitwerken gereguleerde marktwerking (GL_023, 305, 306, 307, 321)	0,8
Extramurale AWBZ (GL_035)	0,5
Overig (GL_021 , 027, 028, 052, 322)	0,6
Sociale zekerheid	13,2
Afschaffen zorgtoeslag (GL_022)	5,7
Verhoging AOW leeftijd met 3 maanden per jaar (GL_008) (zie ook intensiveringen)	2,7
Inkomensafhankelijke kinderbijslag (GL_001)	1,2
Kortere en hogere WW (GL_002)	0,9
Quota arbeidsgehandicapten (GL_003, 005)	0,7
Geen AOW koopkracht tegemoetkoming bij hoog aanvullend pensioen (GL_007)	0,6
Niet meetellen hypotheekrenteaftrek bij toeslagen (GL_006)	0,5
Modernisering ziekwet (GL_325)	0,2
Overig (GL_014, 015, 016, 155)	0,7
Overdrachten aan bedrijven	0,5
Ombuigen topsectorenbeleid (GL_061)	0,5
Internationale samenwerking	0,0
Overige uitgaven	0,3
Overig (GL_074, 075)	0,3
Totaal	22,7

13.7.2 Intensiveringen Groen Links

GroenLinks trekt 12,9 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Veiligheid

- GroenLinks trekt 0,2 mld euro uit voor stadswachten. (GL_116)
- GroenLinks verhoogt het budget voor de rechtsbijstand met 0,1 mld euro. (GL_115)

Bereikbaarheid

- GroenLinks voert een kilometerheffing in voor personenauto's, bestelwagens en vrachtwagens. Vanwege de invoeringskosten leidt dit tot een intensivering van 0,6 mld euro in 2017 en 0,1 mld euro structureel. (GL_117)
- GroenLinks investeert 0,3 mld euro extra in spoor in 2017. (GL_119)
- GroenLinks investeert 0,3 mld euro extra in stad- en streekvervoer in 2017. (GL_120)
- GroenLinks verhoogt de bdu-uitkering (voor o.a. bijdrage aan ov-exploitatie) aan provincies met 0,2 mld euro in 2017. (GL_121)
- GroenLinks investeert 0,1 mld euro extra voor fietsinfrastructuur in 2017. (GL_122)

Milieu

- GroenLinks investeert extra in het afmaken van de Ecologische Hoofdstructuur. De uitbreiding en inrichting worden robuuster vorm gegeven. De verdrogingsproblemen worden in de gehele EHS aangepakt. De jaarlijkse middelen hiervoor bedragen 0,7 mld euro. (GL_125, 130, 401) (zie ook GL_329 onder lasten Milieu)
- GroenLinks stelt vanaf 2013 een stimulans van 0,1 mld euro beschikbaar voor kleinschalige energieopwekking door burgers en kleine ondernemers. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (GL_129)
- GroenLinks stimuleert vanaf 2013 in energiebesparing in scholen, ziekenhuizen, zorginstellingen, welzijnslocaties en zwembaden. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (GL_273)
- Om de overgang naar een groter aandeel biologische landbouw en verduurzaming in de gangbare landbouw te stimuleren, komt er jaarlijks een bedrag van 0,1 mld euro aan omschakelsubsidies beschikbaar. (GL_131)

Onderwijs

- GroenLinks investeert in de uitbreiding van voor- en voegschoolse educatie en brede scholen. De totale intensivering bedraagt 0,5 mld euro. (GL_295)
- In het primair onderwijs worden meer klassenassistenten en zorgprofessionals ingezet. Daarnaast komen er kop- en schakelklassen en krijgt elke basisschool een conciërge. De totale intensivering bedraagt 0,2 mld euro. (GL_295)
- In het mbo investeert GroenLinks in een verhoging van de salarissen van docenten, bijscholing van docenten en begeleiding van startende docenten door middel van trainingen. GroenLinks investeert 0,1 mld euro in de kwaliteit van het mbo door scholen te verplichten stageplekken aan te bieden en de urennorm van 850 uren beter in te vullen en na te leven. De totale intensivering bedraagt 0,4 mld euro. (GL_296)

- GroenLinks vergroot het aantal beschikbare beurzen voor scholing van leraren en verhoogt de salarissen in het primair en voortgezet onderwijs om meer (eerstegraads) bevoegde docenten aan te trekken. De totale intensivering bedraagt 0,4 mld euro. (GL_297, GL_298)
- De langstudeerdersmaatregel wordt afgeschaft. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro. (GL_099)
- GroenLinks verlaagt het wettelijke collegegeld naar 1250 euro per jaar en verhoogt de aanvullende beurs voor studenten die onder het nieuwe sociaal leenstelsel komen te vallen met 100 euro per maand. De totale intensivering bedraagt 0,4 mld euro. (GL_100, 101)
- GroenLinks voert een ov-trajectkaart voor minderjarige mbo-ers in. Dit betekent een intensivering van 0,2 mld euro in 2017. (GL_314)
- Schooluitval in het vmbo en mbo wordt tegengegaan door intensieve begeleiding van leerlingen. GroenLinks trekt hiervoor 0,1 mld euro uit. (GL_107)
- Wetenschappers worden beloond voor toepasbaar wetenschappelijk onderzoek. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (GL_299)

Zorg

- Er wordt extra geïnvesteerd in opvanghuizen voor tienermoeders, dagbesteding in de verslavingszorg, GGZ en de WMO. Daarnaast wordt er extra geld beschikbaar gesteld voor personeel dat werkzaam is in de langdurige zorg en worden er meer wijkverpleegkundigen via de WMO ingezet. Dit betekent een intensivering binnen de Langdurige Zorg van 0,9 mld euro. (GL_090, 091, 093)
- GroenLinks trekt extra geld uit voor pgb's. De totale intensivering bedraagt 0,2 mld euro. (GL_087)
- De tariefskorting op de huisartsen wordt ongedaan gemaakt. Dit leidt tot een intensivering van 0,1 mld euro. (GL_088)
- De ombuigingen overlappen elkaar gedeeltelijk waardoor de gecombineerde opbrengst minder wordt. Dit besparingsverlies is bij de intensiveringen geboekt en bedraagt 0,25 mld euro. (GL_350)
- GroenLinks verlaagt de eigen betalingen AWBZ met 0,2 mld euro, door de korting voor chronisch zieken en gehandicapten (WTCG kortingen) uit te breiden. (GL_094)
- GroenLinks trekt 0,1 mld euro extra uit voor preventie. (GL_326).

Sociale zekerheid

- Voor langdurig werklozen die langer dan een jaar onder de WW of andere sociale regelingen vallen komt er een voucher om deze mensen sneller naar werk te begeleiden. Dit geeft een lastenverlichting van 0,8 mld euro. (GL_303)
- GroenLinks draait de bezuinigingen op de kinderopvangtoeslag van het Kabinet Rutte en uit het Begrotingsakkoord terug, met uitzondering van de koppeling aan het aantal gewerkte uren. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro. (GL_293)
- GroenLinks voegt 1,1 mld euro toe aan het huidige re-integratiebudget (participatiebudget gemeenten). Door een inverdieneffect bedraagt de netto intensivering 0,8 mld euro. (GL_084, 085)

- GroenLinks stelt 0,2 mld euro beschikbaar voor vutters met een laag inkomen. (GL_402)
- De afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de Bijstand, de ANW en de Toeslagenwet wordt uitgesteld tot 2017. De extra uitgaven bedragen 0,2 mld euro in 2017. Het structurele effect is nul. (GL_080)
- GroenLinks stelt 0,1 mld euro extra beschikbaar voor huurtoeslag via verlaging van de normhuur in 2015. (GL_082)
- Er is sprake van weglek naar toeslagen. (GL_016)

Internationale samenwerking

- GroenLinks verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking naar 0,8% BNP, een intensivering van 0,7 mld euro. (GL_138)

Uitgaven overig

- GroenLinks verhoogt het budget voor inburgering met 0,2 mld euro. (GL_139)
- GroenLinks intensificeert 0,2 mld euro in kunst en cultuur. (GL_142)

Tabel 13.32 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,0
Openbaar bestuur	0,0
Veiligheid	0,2
Intensivering stadswachten en rechtsbijstand (GL_115, 116)	0,2
Defensie	0,0
Bereikbaarheid	1,4
Kilometerheffing personenauto's (GL_117)	0,6
Investerings in het spoor (GL_119)	0,3
Investering stads- en streekvervoer (GL_120)	0,3
Overig (GL_121, 122)	0,2
Milieu	0,9
Extra geld voor EHS en inrichtingen beheer natuur (GL_130, 125 , 401)	0,7
Overige milieu-intensiveringen (GL_129,131, 273)	0,2
Onderwijs	2,6
Terugdraaien langstudeermaatregel (GL_099)	0,4
Verlagen collegegeld en verhogen aanvullende beurs Hoger Onderwijs (GL_100,101)	0,4
Intensiveringen in Primair Onderwijs (GL_295)	0,7
Kwaliteitsverbetering MBO (GL_296)	0,4
Beloning Primair en Voortgezet Onderwijs en vergroten aantal beschikbare beurzen (GL_297, 298)	0,4
Overig (GL_107, 299, 314)	0,4
Zorg	1,6
Investeren in personeel (GL_090, 091,93)	0,9
Verzachting pgb-maatregel (GL_087)	0,2
Overig (GL_088, 094, 326, 350)	0,5
Sociale zekerheid	5,2
Terugdraaien AOW naar 66 in 2015 (GL_008) (zie ook ombuigingen)	2,2
Voucher langdurige werklozen (GL_303)	0,8
Re-integratiebudget (GL_084, 085)	0,8

Investeren in kinderopvangtoeslag (GL_293)	0,7
Overig (GL_006, 016, 080, 082, 402)	0,7
Overdrachten aan bedrijven	0,0
Internationale samenwerking	0,7
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (GL_138)	0,7
Overige uitgaven	0,4
Diverse intensiveringmaatregelen (GL139, 142)	0,4
Totaal	12,9

13.7.3 Lasten Groen Links

GroenLinks verhoogt de lasten netto met 5,2 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De lastenverhoging is de resultante van lastenverzwaringen van 7,8 mld euro voor bedrijven en van 0,3 mld euro voor het buitenland en een lastenverlichting van 2,9 mld euro voor gezinnen.

Milieu

- Voor personenauto's wordt een kilometerheffing ingevoerd. De wegenbelasting wordt tegelijk afgeschaft. Met deze maatregel verbetert het EMU-saldo met 0,4 mld euro in 2017 en structureel met 1,7 mld euro per jaar, hetgeen een lastenverzwaring is. (GL_117)
- Tevens wordt een congestieheffing voor al het verkeer geheven. Met deze maatregel wordt in 2017 0,1 mld euro en structureel 0,2 mld euro per jaar opgehaald. (GL_117)
- GroenLinks verhoogt de aanschafbelasting op personenauto's (bpm). Dit levert een lastenverzwaring op van 1,1 mld euro in 2017. Hierdoor wordt de gemiddelde auto ten opzichte van het basispad in aanschaf circa 1800 euro⁵² duurder in 2020. De bpm wordt gedifferentieerd naar CO₂-uitstoot met een korting voor personenauto's die voldoen aan de Euro-6 norm. (GL_117)
- Totdat de kilometerheffing volledig operationeel is (2013-2019) wordt de accijns op benzine, diesel en lpg verhoogd met 15 ct/liter. Dit is een lastenverzwaring in 2017 van 2,2 mld euro. (GL_117)
- Voor vrachtwagens en bestelwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. De wegenbelasting en het eurovignet worden tegelijk met invoering afgeschaft, maar daaraan voorafgaand juist tijdelijk verhoogd met 0,5 mld euro. Hierdoor verbetert het EMU-saldo met 1 mld euro in 2017 en structureel met 3,3 mld euro per jaar, hetgeen een lastenverzwaring is. (GL_179)
- Met vliegbelastingen voor vracht en personen wordt een EMU-saldo verbetering bereikt van 0,5 mld euro in 2017. Dit leidt tot een afname van zo'n tien à twintig procent van het aantal passagiers vanaf Schiphol. (GL_158)

⁵² Onder de aanname van 0,6 mln verkochte nieuwe personenauto's per jaar.

- De afschaffing van de mrb voor oldtimers leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2017. (GL_180)
- GroenLinks voert een belasting in op pleziervaartuigen. Dit levert een lastenverzwaring op van 0,1 mld euro per jaar (zo'n 1.000 euro per vaartuig). (GL_183)
- GroenLinks voert vanaf 2013 een CO₂-belasting in van 37,5 euro per ton in de niet-ETS-sector. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 3,5 mld euro en leidt tot een lastenverzwaring van 3,5 mld euro voor bedrijven. (GL_186)
- GroenLinks verhoogt vanaf 2013 de energiebelasting als volgt: +2,5 cent per kWh in de tweede en derde schijf; +3,5 cent per kWh in de vierde en vijfde schijf; +3 cent per m³ in de derde schijf; en +4 per m³ in de vierde en vijfde schijf. Vooral de verhoging van de energiebelasting op elektriciteit leidt tot uitverdieneffecten. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 1,0 mld euro vanaf 2013. (GL_144)
- GroenLinks stelt vanaf 2013 een extra fiscale aftrek voor investeringen in innovatie gericht op emissiereductie beschikbaar. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,6 mld euro. (GL_236)
- GroenLinks stimuleert vanaf 2013 energiebesparing in woningen via een fiscale investeringsaftrek tot 10.000 euro voor particulieren. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,5 mld euro. (GL_235)
- GroenLinks breidt de Energie-Investeringsaftrek (EIA) voor bedrijven uit. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,3 mld euro in 2013 oplopend tot 0,5 mld euro in 2017. (GL_242)
- GroenLinks stelt vanaf 2013 een tender in voor energiebesparing bij bedrijven. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,4 mld euro. (GL_240)
- Groenlinks verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-subsidies en invoeren van een verplichting om hernieuwbare energie op te wekken. (GL_072)
- GroenLinks voert vanaf 2013 een laag btw-tarief voor woningisolatie en decentrale duurzame energie in. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (GL_238).
- GroenLinks heft vanaf 2013 de salderingsgrens van 5000 kWh voor decentrale duurzame elektriciteit op. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (GL_241)
- GroenLinks introduceert een CO₂-belasting voor kolencentrales. De heffing wordt zo vormgegeven dat de ETS-prijs en de belasting optellen tot 50 euro per ton CO₂. Er is geen effect op de overheidsbegroting, omdat de grondslag van de heffing verdwijnt (kolencentrales worden volledig uitgefaseerd). (GL_151)
- GroenLinks verhoogt de verpakkingsbelasting met 1,8 mld euro. (GL_154)
- GroenLinks voert vanaf 2013 een belasting in op het verbranden van afval. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,4 mld euro. (GL_184)
- Groenlinks voert taakstellend een belasting in op niet-afbreekbare smeermiddelen. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (GL_149)

- Er komt een heffing op het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Per jaar brengt die heffing 0,1 mld euro op. (GL_150)
- GroenLinks introduceert een taakstellende heffing op niet duurzaam hout. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (GL_171)
- GroenLinks voert opnieuw een grondwaterbelasting in. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro (GL_172)
- De herinvoering van de stortbelasting levert jaarlijks 0,043 mld euro op (GL_272).
- GroenLinks voert een openruimteheffing in bij nieuwbouw buiten de bestaande bebouwing van 50 euro per vierkante meter. De opbrengst van deze heffing bedraagt 0,5 mld euro in 2017 (GL_190)
- GroenLinks brengt niet biologisch geproduceerd vlees onder het hoge btw-tarief en biologisch geproduceerd vlees onder het 0 tarief . Dit is een lastenverzwaring van 0,6 mld euro (GL_153)
- GroenLinks schaft het verlaagd tarief voor de energiebelasting in de glastuinbouw af. Dit geeft een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (GL_148)
- Er komt een heffing op het gebruik van antibiotica in de veehouderij. De jaarlijkse opbrengst hiervan bedraagt 0,1 mld euro (GL_189).
- Investeerders in waardevolle agrarische landschappen worden gestimuleerd met belastingvoordelen. Hiermee is een bedrag van 0,1 mld gemoeid (GL_239).

Inkomens en arbeid

- Belastingtarieven box 1: er wordt een vijfde schijf geïntroduceerd met een belastingtarief van 60%. De vijfde schijf gaat gelden vanaf een inkomen van 150 dzd euro, de lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 0,2 mld euro. (GL_192)
- Verlagen belastingtarieven box 1: de grens van de derde schijf wordt opgetrokken van 54 dzd naar 80 dzd euro; de vierde schijf begint bij 80 dzd euro en loopt tot 150 dzd euro. (Bij 150 dzd euro begint de nieuwe vijfde schijf; zie GL_192). Het tarief van de tweede en derde schijf wordt gelijkgetrokken. Tot slot worden alle tarieven (behalve die van de nieuwe vijfde schijf) verlaagd. De lastenverlichting voor gezinnen loopt op van 2,3 mld euro in 2013 naar 4,8 mld euro in 2017. (GL_247, 403)
- Zorgpremies (Zvw) inkomensafhankelijk: het budget van de vervallen zorgtoeslag (GL_022) wordt ingezet bij de omzetting van een deel van de nominale Zvw-premie in een nieuwe inkomensafhankelijke premie : een lastenverlichting voor gezinnen van 5,7 mld euro. (GL_249)
- Verlagen WW-premie: de werkgeverspremie voor de WW gaat omlaag met in totaal 4,0 mld euro (lastenverlichting bedrijven). (GL_245)
- Arbeidskorting inkomensafhankelijker: voor lagere inkomens gaat de arbeidskorting omhoog met 2375 euro, voor hogere inkomens wordt de arbeidskorting juist afgebouwd (vanaf een inkomen van 54 dzd euro tot nul bij een inkomen van 80 dzd euro). Per saldo worden de lasten verlicht met 4,1 mld euro. (GL_246)
- Schrappen mobiliteitsbonussen: het resterende deel van de mobiliteitsbonussen uit het vitaliteitspakket wordt geschrapt. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro. (GL_086)

- De maatregelen uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor woon-werkverkeer voor fiets en ov worden teruggedraaid. Dit betreft een lastenverlichting van 0,5 mld euro in 2017. (GL_155)
- Afschaffen hypotheekrenteaftrek. GroenLinks hevelt vanaf 2013 de belasting van de eigen woning geleidelijk over van box 1 naar box 3. In 2038 is de overheveling afgerond. GroenLinks voorziet hierbij in een vrijstelling van 150 dzd euro per belastingplichtige. Fiscale partners kennen zo een vrijstelling van 300 dzd euro. Alleenstaanden ontvangen een extra vrijstelling van 60 dzd euro. Alleenstaanden met kinderen ontvangen daar bovenop een extra vrijstelling van 90 dzd euro. Daarnaast schaft GroenLinks vanaf 2013 ook de hypotheekrenteaftrek geleidelijk in 25 jaar af. Hier komt geen aftrek in box 3 voor terug. Ook schaft GroenLinks met ingang van 2013 de wet af die voorschrijft dat de bijtelling vanwege het eigenwoningforfait niet hoger kan zijn dan de aftrek vanwege betaalde hypotheekrente (Wet Hillen). De budgettaire opbrengst bedraagt in 2017 1 mld euro (GL_195).
- GroenLinks introduceert de afdrachtsvermindering voor laagbetaalde jongeren (SPAK). Hiervoor wordt 0,5 mld euro beschikbaar gesteld. (GL_251)
- GroenLinks versobert het Witteveenkader door de maximale pensioenopbouw te verlagen tot 2% vanaf 2014. Bovendien wil GroenLinks de pensioenpremieaftrek aftoppen boven 1,5 keer modaal. Deze maatregelen komen bovenop de versoberingsmaatregelen van het Witteveenkader uit het Lenteakkoord. Dit pakket aan maatregelen leidt tot een toename van de lasten voor gezinnen met 3,4 mld euro in 2017 ten opzichte van het basispad (GL_198, 201, 328).
- AOW fiscaliseren: de AOW wordt in 18 jaar tijd gefiscaliseerd. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro in 2017 en 3,8 mld euro structureel. Lagere inkomens, tot een aanvullend pensioen van 5 dzd euro, worden gecompenseerd via een hogere inkomensafhankelijke ouderenkorting; dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,6 mld euro in 2017 en 2,8 mld euro structureel. (GL_196)
- Overdraagbaarheid algemene heffingskorting (AHK): de overdraagbaarheid van de AHK wordt versneld afgebouwd tot nul in 2017, een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,5 mld euro in 2017 (structureel nul). (GL_217)
- De snellere verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot 0,2 mld euro hogere lasten in 2017 doordat een groter deel van de 65-jarigen AOW-premie gaat betalen. Zie ook onder 'Ombuigingen'. (GL_008)
- Zelfstandigenaftrek: GroenLinks stelt gelijke behandeling van parttime zelfstandigen voor door afschaffing van het uren criterium in de zelfstandigenaftrek. Dit betekent een lastenverlichting van 0,2 mld. (GL_252)
- Structurele oploop woningmarktmaatregelen: De woningmarktmaatregelen van GroenLinks hebben na 2017 nog additionele budgettaire effecten. Het gaat om de maatregelen (GL_190, 195, 205, 250, 260, 302). De doorwerking van dit pakket van maatregelen leidt op lange termijn tot een additioneel positief budgettair effect van 5,8 mld euro in 2040 (GL_920, 921).
- Arbeidskorting: de structurele oploop van woningmarktmaatregelen (GL_920) na 2017 wordt teruggesluisd middels een hogere arbeidskorting. Op de lange termijn leidt dit tot een lastenverlichting van 5,8 mld. (GL_922)

Vermogen en winst

- GroenLinks voert een ruimtebelasting in van 2 euro per vierkante meter bebouwde grondoppervlakte in. De opbrengst van de heffing bedraagt 2,5 mld euro in 2017 (GL_302).
- GroenLinks verhoogt de erf- en schenkbelasting met 0,9 mld euro. (GL_220)
- GroenLinks beperkt de aftrek van deelnemingsrente met 0,7 mld euro. (GL_229)
- Belastingtarieven box 3: en wordt een tweede schijf geïntroduceerd met een belastingtarief van 40% (dat betekent een vermogensbelasting van 1,6% per jaar). De tweede schijf gaat gelden vanaf een vermogen van 50 dzd euro, het tarief van de eerste schijf blijft 30% behalve in 2013, dan wordt het tarief eenmalig verhoogd naar 40%. De lastenverzwaring voor gezinnen bedraagt 0,7 mld euro (0,9 mld euro in 2013). (GL_226)
- GroenLinks Schaft de research en developmentaftrek (RDA) af waardoor de lasten met 0,5 mld euro worden verzwaard. (GL_061)
- Groenlinks verhoogt de bankenbelasting met 0,4 mld euro. Door de hogere bankbelasting zal het dividend van ABN-AMRO naar verwachting 0,1 mld euro lager uitvallen. (GL_218)
- GroenLinks verhoogt het algemene tarief in de vennootschapsbelasting met 0,5%, waardoor de lasten met 0,2 mld euro worden verzwaard. (GL_224)
- GroenLinks verhoogt het tarief in box 2 van de inkomstenbelasting met 5%. Dit verhoogt de lasten met 0,3 mld euro. (GL_225)
- Maatregelen huurmarkt. GroenLinks geeft huurders van een sociale woning met een inkomen van minder dan 33 duizend euro de mogelijkheid hun huurwoning tegen 50% van de woz-waarde te kopen. Daarnaast schaft GroenLinks het huidige stelsel met zijn woningpuntensysteem af. In plaats daarvan voert GroenLinks een systeem in waarbij de maximaal redelijke huur wordt vast gesteld op 4,5% van de woz-waarde van de woning. De feitelijke huren in de sociale huursector worden met ingang van 2013 jaarlijks verhoogd met een percentage dat gelijk is aan de inflatie + 2%- punt. De hogere huren leiden tot extra uitgaven aan huurtoeslag. GroenLinks verhoogt de verhuurdersheffing om deze extra uitgaven te dekken, waardoor de maatregelen in 2017 geen budgettair effect hebben (GL_205, 250).
- GroenLinks verhoogt de heffingskorting voor groen beleggen naar 1,2%. De vrijstellingen in box 3 voor durfkapitaal, sociaal ethisch beleggen en cultureel beleggen worden niet afgeschaft. Dit is tezamen een lastenverlichting van 0,1 mld euro. (GL_265, 266)
- Aflossing hypothecaire restschuld tijdelijk aftrekbaar. GroenLinks voert een tijdelijke maatregel in voor huishoudens die na 2000 een woning hebben gekocht en te kampen hebben met restschuld. GroenLinks maakt het mogelijk om aflossingen op die schuld (maar niet de rentebetalingen) af te trekken van het inkomen in box 1. Deze maatregel heeft een negatief budgettair effect van 0,2 mld euro in 2017 (GL_294).

Overig

- GroenLinks verhoogt het tarief van de assurantiebelasting naar 21%. Dit betekent een lastenverzwaring van 1,3 mld euro (GL_221)
- GroenLinks voert een accijs op softdrugs in, waardoor de lasten met 0,3 mld worden verzwaard. (GL_231)
- GroenLinks schrapt de overdrachtsbelasting voor starters op de woningmarkt. Dit leidt tot een lastenverlichting van 0,3 mld euro. (GL_260)

Tabel 13.33 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Milieu	11,5
Kilometerheffing personenauto's (GL_117)	3,8
Kilometerheffing vrachtwagens en bestelwagens (GL_179)	1,0
Invoeren luchtvaartbelasting (GL_158)	0,5
Overige lastenverzwaring op vervoermiddelen (GL_180, 183)	0,3
Belasting op non-ETS-sectoren (GL_186)	3,5
Verhogen bovenste schijf energiebelasting (GL_144)	1,0
Fiscale aftrek bij innovatie emissiereductie, (GL_236)	-0,6
Fiscale aftrek energiebesparing woningen (GL_235)	-0,5
Energie investeringsaftrek (GL_242)	-0,5
Tender energiebesparing bij bedrijven (GL_240)	-0,4
Afschaffen SDE+ heffing (GL_072)	-0,3
Overige lastenvermindering gericht op energiebesparing (GL_238, 241)	-0,2
Verhogen verpakkingsbelasting (GL_154)	1,8
Belasting afvalovens (GL_184)	0,4
Verhogen diverse milieuheffingen (GL_149, 150, 171, 172, 272)	0,5
Invoeren open ruimte heffing (GL_190)	0,5
Btw vlees naar hoog tarief, biologisch vlees naar 0% (GL_153)	0,6
Overige lasten met betrekking tot landbouw en natuur (GL_148, 189, 239)	0,1
Inkomens en arbeid	-13,5
Verlagen inkomstenbelasting eerste en tweede schijf (GL_247)	-6,8
Verhogen IB schijven eerste 4 schijven en introduceren 5e schijf (GL_192, 403)	2,2
Verlagen Zvw-premies door afschaffen zorgtoeslag (GL_249)	-5,7
Verlagen WW- premie (GL_245)	-4,0
Verhogen inkomensafhankelijke arbeidskorting (GL_246)	-4,1
Afschaffen mobiliteitsbonussen (GL_086)	0,7
Aanpassen reiskostenvergoeding (GL_155)	-0,5
Versneld afschaffen hypotheekrenteaftrek (GL_195)	1,0
Afdrachtsvermindering laagst betaalde jongeren (GL_251)	-0,5
Fiscaal aftopen pensioenopbouw op 1,5 x modaal en beperken Witteveenkader (GL_198, 201, 328)	3,4
Fiscalisering AOW (GL_196)	0,3
Versnelde afbouw algemeen overdraagbare heffingskorting ((GL_217)	0,5
Overige lasten inkomens en arbeid (GL_008, 205,252)	0,0
Vermogen en winst	5,9
Invoeren heffing op bestaande bebouwing (GL_302)	2,5
Verhogen schenk- en erfbelasting (GL_220)	0,9
Maximaal beperken aftrek deelnemingsrente (GL_229)	0,7
Tarief box 3 van 30% naar 40% (GL_226)	0,7
Fiscale deel ombuigen topsectorenbeleid (GL_061)	0,5
Bankbelasting GroenLinks (GL_218)	0,4
Overige lastenmaatregelen (GL_224, 225, 205, 250, 265, 266, 294)	0,2
Overig	1,3

Verhogen assurantiebelasting naar 21% (GL_221)	1,3
Invoeren accijns en btw op softdrugs (GL_231)	0,3
Afschaffen overdrachtsbelasting voor starters op de woningmarkt (GL_260)	-0,2
Totaal lastenmaatregelen (blo)	5,2
w.v. huishoudens	-2,2
bedrijven	7,0
buitenland	0,3

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 0,4 mld euro toe in 2017 t.o.v. het basispad. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- De niet EMU-relevante zorglasten voor de burger blijven per saldo gelijk. (GL_028, 035, 052, 094)
- De EMU-relevante lastenstijging van de versoering van het Witteveenkader van 3,4 mld euro omvat een tijdelijk effect van 2,4 mld euro. De beperking van de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies leidt op korte termijn tot een stijging van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter lagere belastingopbrengsten tegenover, doordat ook de belastbare pensioenuitkeringen lager worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren over de gehele levensduur (GL_199, 202, 329).
- GroenLinks vervangt de SDE+ door een equivalente verplichting voor de opwekking van hernieuwbare energie. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 op (1,2 mld euro structureel). (GL_072)
- GroenLinks intensificeert de verplichting voor het opwekken van hernieuwbare energie tot 18% (Europese definitie). Tevens komt er een verplichting voor het meestoken van biomassa in kolencentrales van 30%, wordt de structuurvisie wind op land uitgevoerd, en wordt de verplichting voor het bijmengen van biobrandstoffen in benzine en diesel verhoogd tot 14%. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 1,5 mld euro in 2017 op (2,4 mld euro structureel). (GL_072)
- Als gevolg van het quotum voor arbeidsgehandicapten is sprake van een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro. (GL_004, 005).
- De invoering van de kilometerheffing voor personenauto's leidt tot een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2017 en 0,5 mld euro structureel als gevolg van het verwerken van de exploitatiekosten in de kilometerprijs. (GL_117)
- De invoering van de kilometerheffing voor vrachtwagens en bestelwagens leidt tot een structurele lastenverzwaring van 0,2 mld euro als gevolg van het verwerken van de exploitatie- en vervangingskosten in de kilometerprijs. (GL_179)

Tabel 13.34 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Zorg (GL_028, 035, 052, 094)	0,0
Intertemporeel (GL_199 , 202, 329)	-2,4
Milieu (GL_072)	1,8
Sociale zekerheid (GL_004, 005)	0,8
Overig (GL_117, 179)	0,2
Totaal niet-EMU-lastenontwikkeling	0,4

13.7.4 Overzicht maatregelen klimaat en energie GroenLinks

- GroenLinks bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-heffing en invoeren van een verplichting om duurzame energie op te wekken. (GL_072_e);
- Groenlinks verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-subsidies en invoeren van een verplichting om duurzame energie op te wekken. (GL_072c,d);
- GroenLinks vervangt de SDE+ door een equivalente verplichting voor de opwekking van duurzame energie. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 op (1,2 mld euro structureel). (GL_072f,g);
- GroenLinks intensificeert de verplichting voor het opwekken van duurzame energie tot 18% (Europese definitie). Tevens komt er een verplichting voor het meestoken van biomassa in kolencentrales van 30%, wordt de structuurvisie wind op land uitgevoerd, en wordt de verplichting voor het bijmengen van biobrandstoffen in benzine en diesel verhoogd tot 14%. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 1,5 mld euro in 2017 op (2,4 mld euro structureel). (GL_072a,b);
- GroenLinks stelt vanaf 2013 een stimulans van 0,1 mld euro beschikbaar voor kleinschalige energieopwekking. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (GL_129);
- GroenLinks heft vanaf 2013 de salderingsgrens van 5000 kWh voor decentrale duurzame elektriciteit op. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (GL_241);
- GroenLinks verhoogt vanaf 2013 de energiebelasting als volgt: +2,5 cent per kWh in de tweede en derde schijf; +3,5 cent per kWh in de vierde en vijfde schijf; +3 cent per m³ in de derde schijf; en +4 per m³ in de vierde en vijfde schijf. Vooral de verhoging van de energiebelasting op elektriciteit leidt tot uitverdieneffecten. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 1,0 mld euro vanaf 2013. (GL_144);
- GroenLinks voert vanaf 2013 een belasting in op het verbranden van afval. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,4 mld euro. (GL_184a en GL_184b);
- GroenLinks voert vanaf 2013 een CO₂-belasting in van 37,5 euro per ton in de niet-ETS sector. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 3,5 mld euro en leidt tot een lastenverzwaring van 2,3 mld euro voor bedrijven en 1,3 mld euro voor gezinnen. (GL_186a en GL_186b);
- GroenLinks introduceert een CO₂-heffing voor kolencentrales. De heffing wordt zo vormgegeven dat de ETS-prijs en de belasting optellen tot 50 euro per ton CO₂;

- GroenLinks stelt vanaf 2013 een extra fiscale aftrek voor investeringen in innovatie gericht op emissiereductie beschikbaar. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,6 mld euro. (GL_236);
- GroenLinks stelt vanaf 2013 een tender in voor energiebesparing bij bedrijven. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,3 mld euro. (GL_240);
- GroenLinks breidt de Energie-Investeringsaftrek (EIA) voor bedrijven uit. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,3 mld euro in 2013 oplopend tot 0,5 mld euro in 2017. (GL_242a en GL_242b);
- GroenLinks verplicht bedrijven om alle energiebesparende maatregelen te nemen met een terugverdientijd van 9 jaar of minder;
- GroenLinks stimuleert vanaf 2013 energiebesparing in woningen via een fiscale investeringsaftrek voor particulieren. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,5 mld euro. (GL_235);
- GroenLinks stimuleert vanaf 2013 energiebesparing in scholen, ziekenhuizen, zorginstellingen, welzijnslocaties en zwembaden. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (GL_273);
- GroenLinks verplicht woningbouwcorporaties om tussen 2013 en 2017 jaarlijks 3% energie te besparen. Vanaf 2015 geldt de eis dat alle huurwoningen minimaal energielabel B moeten hebben;
- GroenLinks scherpt de energieprestatiecoëfficiënt (EPC) en de energieprestatie op locatie (EPL) aan, en verplicht kopers van een bestaande woning om de energiekwaliteit minimaal op energielabel B te brengen;
- GroenLinks verplicht energiebedrijven om te investeren in huizenisolatie (witte certificaten). Vanaf 2013 isoleren zij jaarlijks 200.000 koopwoningen;
- GroenLinks verplicht de centrale en decentrale overheden om de gebouwen jaarlijks 3% energiezuiniger te maken;
- GroenLinks verplicht de utiliteitsbouw om alle energiebesparende maatregelen te nemen met een terugverdientijd van 9 jaar of minder;

13.7.5 Overzicht maatregelen natuur GroenLinks

Tabel 13.35 geeft een overzicht van alle geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het Rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.35 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
GL_125	Intensivering natuur	x	x	0,2	
GL_130	Extra voor EHS + inrichting en beheer natuur	x	x	0,4	
	Overheveling GLB-gelden van eerste naar tweede pijler	x	x	0,08	0,08
GL_131	Omschakelsubsidie landbouw en tender investeringen duurzame landbouw				- 0,1
GL_150	Heffingen bestrijdingsmiddelen	x			0,1
GL_189	Heffing antibiotica				0,1
GL_239	Fiscale voordelen investeringen in landschap		x	0,1	
GL_271	Verbod op megastallen		x	0	
GL_190	Eenmalige heffing op nieuw bebouwd gebied		x	zie elders	
GL_302	Heffing vastgoed open ruimte regeling		x	zie elders	
	Toegankelijkheid natuur	x	x	0	
	Rijksbeleid om ruimtelijke ontwikkelingen te reguleren		x	0	
	Opgesteld vermogen windenergie		x	zie energie en klimaat	
GL_153	Hoge BTW op vlees en vis	x		zie elders	
	Kleinere veestapel (-10% in 2015)	x			

GL_125 Intensivering natuur en GL_130: Extra voor EHS en inrichting en beheer natuur

GroenLinks investeert in het optimaliseren en afmaken van de EHS. Het grond-voor-grond principe wordt verlaten en er komt meer budget beschikbaar om de uitbreiding en de inrichting van de EHS op een robuustere wijze vorm te geven. Natuurgronden worden heringericht ter vergroting van interne samenhang. De verdrogingsproblemen worden in grote delen van de EHS aangepakt. Tevens wordt extra geïnvesteerd in recreatieve groen gebieden rondom de steden.

- Met deze maatregelen creëert GroenLinks een verbetering van de condities voor het behoud van biodiversiteit. Door het grond-voor-grond-principe te verlaten en maximaal in te zetten op onteigening worden praktische problemen in het uitvoeringstraject geslecht. In de analyse is verondersteld dat de ecologisch meest gewenste gronden daadwerkelijk kunnen worden verkregen, ook als ze buiten de begrensde EHS liggen. Maatregel GL_130 bepaalt in belangrijke mate de sterke toename van biodiversiteit bij GroenLinks. In de analyse is aangenomen dat het geld deels wordt ingezet voor de instandhouding van waardevolle landschapselementen. Gecombineerd met de investeringen in de recreatieve groene gebieden neemt de belevingswaarde sterk toe.

Overheveling GLB-gelden van eerste naar tweede pijler

- GroenLinks maakt gebruik van de mogelijkheid het budget uit pijler 1 (inkomenssteun) van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) naar pijler 2 (plattelandsbeleid) over

te hevelen en benut dit voor bestrijding van verdroging en natuur op. In de EG-voorstellen voor 2014-2020 mag dit tot maximaal 10% van pijler 1, dat is ongeveer 0,08 mld euro per jaar.

- Deze maximale overheveling kost het rijk 0,08 mld euro per jaar aan cofinanciering. Bij de doorrekening is aangenomen dat het geld deels wordt benut voor behoud van soorten en deels voor landschapselementen ten behoeve van de belevingswaarde van het landschap. Met deze maatregel neemt de belevingswaarde van het agrarisch gebied sterk toe.

Toegankelijkheid natuur

- GroenLinks vergroot de toegankelijkheid van natuurgebieden zonder negatieve consequenties voor de biodiversiteit.
- GroenLinks geeft geen indicatie van investeringsbedrag voor evt. investeringen in de aanleg van fiets-/wandel-/ruiterpaden e.d. Investering in toegankelijkheid is daarom op nul verondersteld.

GL_131: Omschakelsubsidie landbouw en tender investeringen duurzame landbouw, GL_150 Heffingen bestrijdingsmiddelen, GL_189 Heffing antibiotica

- GroenLinks wil met diverse financiële maatregelen de landbouw in een meer duurzame richting sturen. Zo wordt het gebruik van bestrijdingsmiddelen en antibiotica belast en worden bedrijven met subsidies en via een tenderregeling gestimuleerd om over te schakelen op vormen van duurzame landbouw
- De heffingen op bestrijdingsmiddelen, kunstmest en antibiotica zorgen voor een daling van het verbruik van deze middelen. De heffingen van 0,2 mld euro betekenen een lastenverzwaring voor de landbouw, en zal niet zonder gevolgen zijn voor de omvang en samenstelling van de landbouwproductie. In het verlengde daarvan zullen ook de verwerkende en toeleverende bedrijven hiervan gevolgen ondervinden. GroenLinks gebruikt 0,1 mld euro van de heffingsopbrengsten om de omschakeling naar biologische landbouw en investeringen in duurzame landbouw te ondersteunen.

GL_190: Eenmalige heffing op nieuw bebouwd gebied; en GL_302: Heffing commercieel vastgoed en openruimte-regeling

- GroenLinks heft belasting op bebouwd terrein. Daarnaast wil GroenLinks een eenmalige openruimteheffing (gekoppeld aan grondexploitatie) bij nieuwe bebouwing buiten bestaand stedelijk gebied. De jaarlijkse belasting wordt 2 euro per vierkante meter grondoppervlakte. De openruimteheffing 25 euro per vierkante meter. De heffing en de belasting gelden voor alle nieuwbouw en alle typen bebouwing. De heffing is gerelateerd aan de vloeroppervlakte van bebouwing.
- Door de toepassing van de openruimteheffing neemt de druk om te bouwen in het open gebied af, mede omdat de opbrengsten beschikbaar komen voor binnenstedelijk bouwen en het verbeteren van bedrijventerreinen. De landschappelijke kwaliteiten in het landelijke gebied zullen hierdoor beter behouden blijven. Tegelijkertijd stimuleert de openruimteheffing de verdichting in het stedelijk gebied waardoor minder gebouwd hoeft te worden in het buitengebied.

Rijksbeleid om ruimtelijke ontwikkelingen te reguleren

- In het basispad is alleen sprake van wettelijke bescherming door de rijksoverheid van een aantal specifieke cultuurlandschappen (UNESCO Werelderfgoedgebieden, de wederopbouwgebieden en het gebouwde erfgoed (beschermde stads- en dorpsgezichten en rijksmonumenten). De generieke bescherming is beperkt tot de rijksladder voor duurzame verstedelijking. GroenLinks wil meer landschappen beschermen. Door koppeling met andere maatregelen stelt GroenLinks financiële middelen beschikbaar voor behoud en herstel.
- In de beoordeling is rekening gehouden met het feit dat Nederlanders vooral landschappen waarderen met een natuurlijk en historisch karakter. Nationale Landschappen worden daarom meer gewaardeerd dan het landschap daarbuiten. Verstedelijking en horizonvervuiling hebben een negatieve invloed op de aantrekkelijkheid. Generiek beleid tot de bescherming van landschappen is daarmee positief voor de belevingswaarde omdat de verstedelijking erdoor wordt geremd.

GL_239: Fiscale voordelen van investeren in landschap

- GroenLinks breidt de Natuurschoonwet uit tot een Natuur- en Landschapswet zodat ook landbouwgronden in waardevolle agrarische cultuurlandschappen onder deze wet vallen. Met de maatregel maakt GroenLinks het voor eigenaren van deze onroerende gronden fiscaal voordelig te investeren in waardevolle cultuurlandschappen. Daarnaast breidt GroenLinks de Regeling Groenprojecten uit, die in het leven geroepen was om projecten te stimuleren die een positief effect hebben op het milieu en de natuur. Door de uitbreiding van de lijst met projecten of maatregelen die in het kader van de regeling een 'groenverklaring' kunnen krijgen, kunnen ook investeringen in helder gedefinieerde landschapsprojecten in de Waardevolle Agrarische Cultuurlandschappen financieel aantrekkelijk worden. De betaling van rente en aflossing zou kunnen plaatsvinden in de vorm van een levering van groene diensten.
- Een verruiming van het bestaande fiscale instrumentarium voor investeringen in landschap stimuleert investeringen in agrarische cultuurlandschappen en draagt daarmee bij aan een versterking van het groene karakter van deze gebieden. Daarmee levert deze maatregel indirect een positieve bijdrage aan de belevingswaarde.

GL_271: Verbod op megastallen

- De invloed van megastallen op de belevingswaarde is generiek niet te beoordelen.

GL_153: Hoge BTW-tarief op vlees en vis

- GroenLinks wil dat vlees en vis (en vlees- en visproducten) in het hoge btw tarief van 21% komen te vallen. Een uitzondering vormt biologisch geproduceerd vlees; hiervoor zou 0% btw moeten gelden.
- Minder vlees en vis consumptie verkleint het beslag op landbouwgrond (veevoerproductie) en op schaarse visvoorraden. Het effect van deze maatregel op de mondiale biodiversiteit is zeer gering en op die in Nederland nihil, onder andere vanwege de geringe doorwerking van de btw-verhoging op het consumentengedrag en de netto exportpositie van Nederland m.b.t. vlees (zie ook: 'Analyse van het Burgerinitiatief 'Boeren met Toekomst'' (MNP, CPB, 2007).

Opgesteld vermogen windenergie

- GroenLinks vergroot het opgesteld vermogen windenergie naar 6000 MW. De capaciteit in 2020 ligt daardoor op een 2000 MW hoger niveau dan in het basispad.

Kleinere veestapel

- GroenLinks wil de gehele veestapel verkleinen met 10% in 2015.
- Een belangrijk effect hiervan is dat de druk op de mestmarkt vermindert, waardoor de handhavingslasten dalen en veehouders minder mest hoeven te (laten) verwerken. De totale emissies uit stallen van ammoniak, fijnstof, geur en methaan, lachgas zullen dalen. Voor ammoniak gaat het om ongeveer 5 kiloton (4% van de totale Nederlandse ammoniakemissie). Een risico voor het overheidsbudget van deze maatregel is dat boeren mogelijk financiële compensatie kunnen eisen voor het feit dat ze vanaf 2015 minder dieren mogen houden. In theorie kan de totale claim oplopen tot een orde grootte van een half miljard euro. Het is op dit moment niet te voorzien of een rechter een dergelijke claim in de praktijk zal honoreren. Dit zal ook afhangen van de wijze waarop de krimp wordt vorm gegeven. Ook zullen de economische gevolgen voor de veehouderijsector en de toeleverende en verwerkende bedrijven van de maatregel aanzienlijk zijn. Maar gezien de onzekerheden (en de beperkt beschikbare tijd) is met deze maatregel in de macro-economische analyse geen rekening gehouden.

13.8 ChristenUnie

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de ChristenUnie voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in De Nederlandse economie tot en met 2017.⁵³

13.8.1 Ombuigingen ChristenUnie

De ChristenUnie buigt 16,2 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De nullijn voor de ambtenarensalarissen in 2014 leidt tot een ombuiging van 1,0 mld euro in 2017. De maatregel heeft geen structureel effect. (ChrU_100)
- De ChristenUnie verlaagt de norm voor topsalarissen in de collectieve sector. Dit levert een ombuiging van 0,1 mld euro op. (ChrU_105)

⁵³ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

Openbaar bestuur

De ChristenUnie bezuinigt 2,2 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie Openbaar bestuur een besparing van 1,8 mld euro resteert.

- Bij het Rijk en zbo's worden de uitgaven bij het openbaar bestuur taakstellend met 0,6 mld euro beperkt. De ChristenUnie wil onder meer besparen op ict bij de belastingdienst en diplomatie afslanken. (ChrU_102, ChrU_140)
- Bij het lokaal bestuur wil de ChristenUnie 1,2 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds, rekeninghoudend met de vermogenspositie van provincies en met gebruikmaking van benchmarking. (ChrU_103)

Veiligheid

- De rechtsbijstand wordt overgeheveld naar de advocatuur (0,4 mld euro). (ChrU_112)
- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken (0,3 mld euro). (ChrU_103)
- De ChristenUnie decentraliseert de Justitiële Jeugdinstellingen en de Raad voor de kindbescherming en legt hierbij een taakstellende korting van 0,1 mld euro op. (ChrU_118)

Defensie

- Een beperkt deel van de apparaatkorting slaat neer bij defensie. (ChrU_102)

Bereikbaarheid

- Bezuiniging op wegen van 0,2 mld euro in 2017. (ChrU_665)
- Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (ChrU_102)

Milieu

- Via diverse financiële arrangementen zoals het in rekening brengen van de MER en het uitgeven van gebiedsconcessies e.d., wordt een beperkte ombuiging bereikt. (ChrU_656)

Onderwijs

- De ChristenUnie buigt 0,2 mld euro om in 2017 en structureel 0,3 mld euro door de klassen in het primair onderwijs te vergroten. (ChrU_229)
- De regeling impulsgebieden wordt afgeschaft. Hierdoor wordt 0,1 mld euro bezuinigd op achterstandsmiddelen voor scholen in specifieke postcodegebieden. (ChrU_233)

- Het verdeelmodel voor de bekostiging van scholen in het primair onderwijs wordt vereenvoudigd inclusief een lumpsumkorting. Daarnaast beperkt de ChristenUnie het aantal subsidies. Dit bespaart 0,1 mld euro (ChrU_234, ChrU_223).
- De ChristenUnie wil de uitwonende beurs beperken met 0,1 mld euro door studenten die woonachtig zijn in de omgeving van hun ouderlijk huis niet langer voor een uitwonende beurs in aanmerking te laten komen. (ChrU_225)
- De ChristenUnie vermindert het aantal opleidingen in het mbo en in het hoger onderwijs en buigt zodoende 0,1 mld euro om. (ChrU_222, ChrU_224)
- Kunstopleidingen gaan selecteren aan de poort waardoor minder studenten deelnemen. Hiermee wordt 0,1 mld euro bespaard. (ChrU_230)
- Het bekostigingsmodel in het voortgezet onderwijs wordt vereenvoudigd (0,1 mld euro). In de bekostigingssystematiek komen leerlingkenmerken centraal te staan in plaats van schoolkenmerken. (ChrU_221)
- De ChristenUnie wil het zittenblijven beperken en de doorstroom bevorderen en buigt zodoende 0,1 mld euro om. (ChrU_220)
- Alle mbo'ers, hbo'ers en wo'ers krijgen op het reizen met het ov een korting van circa 80-90% op het reguliere tarief, minderjarige mbo-studenten gaan aanmerkelijk goedkoper reizen. De maatregel wordt budgetneutraal ingevoerd per 2016. (ChrU_228)

Zorg

- Verschillende eigen bijdragen worden verhoogd, o.a. voor de jeugdopvang, de eigen bijdrage voor de rolstoelen en de extramurale eigen bijdrage voor de AWBZ. Het percentage van de vermogensinkomens-bijtelling in de AWBZ wordt verhoogd van 12% naar 16%. De extra opbrengst bedraagt 0,2 mld euro. (ChrU_206, ChrU_341, ChrU_344, ChrU_338).
- Voor begeleiding en persoonlijke verzorging gaat de norm voor gebruikelijke zorg omhoog van 60 naar 90 minuten per week. Dat betekent dat de hoeveelheid verleende zorg met 6% afneemt. Naast het aanpassen van de AWBZ-indicatie worden de budgetten diensovereenkomstig gekort. Binnen de WMO wordt de huishoudelijke verzorging afgeschaft. Voor een aantal gevallen wordt dit gecompenseerd. Het beperken van het aantal zorguren voor deze drie functies levert een besparing op van 1,6 mld euro. (ChrU_334, ChrU_343).
- De uitvoering van zowel de intra als de extramurale verpleging en verzorging zal worden overgeheveld naar de gemeenten, waarbij de aanspraken de vorm krijgen van een voorziening in plaats van een verzekerd recht. De GHZ en GGZ worden ondergebracht in een romp-AWBZ, waarbij de aanspraken de vorm krijgen van een voorziening. De zorgzwaartepakketten voor de V&V en de GGZ 4 worden geëxtramuraliseerd. Mede door het voorzieningskarakter kunnen gemeenten meer maatwerk leveren, zodat een besparing kan worden geboekt van 0,6 mld euro. Dat wil ook zeggen dat de AWBZ niet uitgevoerd gaat worden door de zorgverzekeraars. Dit levert een besparing op van 0,5 mld euro. (ChrU_331, ChrU_335, ChrU_346)
- De pgb-tarieven worden verlaagd met 2%. Dit levert een besparing op van 0,1 mld euro (ChrU_345).

- De subsidies aan de MEE-instellingen worden stopgezet. Dit levert een besparing op van 0,2 mld euro (ChrU_332)
- Verbetering van de gereguleerde marktwerking levert een besparing van op 0,1 mld euro in 2017 en een structurele besparing van 0,3 mld euro. Door versterking van het MBI wordt de volumegroei van de ziekenhuizen beperkt tot 2% per jaar. De opbrengst hiervan bedraagt 0,5 mld euro. (ChrU_304, ChrU_308)
- Met een aantal additionele maatregelen bespaart de ChristenUnie 0,3 mld euro in 2017 en 0,5 mld euro structureel. Dit betreft een korting van 10% op de academische component via aanbesteding van top-referente zorg, het overhevelen van diagnostische zorg van de 2e lijn naar de 1e lijn, het maken van prijs/volume afspraken door de overheid voor geneesmiddelen, een scherpere inkoop van medische technologie en het harmoniseren van vervolgopleiding van medische studenten tot arts naar EU normen. (ChrU_324, ChrU_327, ChrU_321, ChrU_322, ChrU_800)
- De ChristenUnie wil een stringenter pakketbeleid gaan voeren, haalt een aantal geneesmiddelen en hulpmiddelen uit het pakket en treft maatregelen om overmedicatie tegen te gaan. Deze pakketmaatregelen leveren een besparing op van 0,5 mld euro. (ChrU_300, ChrU_309, ChrU_310, ChrU_307)
- De verlaging van de inkomens van medische specialisten en topinkomens van bestuurders geven een ombuiging van 0,2 mld euro. (ChrU_305, ChrU_337)
- De eigen betalingen worden verhoogd met 0,9 mld euro. De ChristenUnie introduceert boven op het eigen risico van 350 euro uit het basispad een procentuele eigen bijdrage van 150 euro. Hierbij betalen verzekerden 10% van de uitgaven boven de 350 euro zelf tot een maximum van 150 euro per jaar. De opbrengsten inclusief extra administratieve kosten bedragen 0,6 mld euro. Naast de verhoging van het eigen risico gaan verzekerden een eigen bijdrage betalen van 25% van de kosten voor een bezoek aan de huisartsenpost, 25 euro bij bezoek aan spoedeisende eerste hulpdiensten en 25 euro bij een eerste bezoek aan een polikliniek. Verder zal er een eigen bijdrage gevraagd worden bij prenatale screening, soa-bestrijding en HPV-vaccinatie. (ChrU_318, ChrU_319, ChrU_323, ChrU_805)
- Door integratie van WTCG, TOG en CER wordt 0,1 mld euro bespaard. (ChrU_342)
- Door minder jongeren op te vangen in de gesloten jeugdzorg wordt er 0,1 mld euro bespaard. (ChrU_320)
- De ombuigingen overlappen elkaar gedeeltelijk waardoor er een besparingsverlies optreedt van 0,2 mld euro. (ChrU_314)

Sociale zekerheid

- Voor de zorgtoeslag, de kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget gaat een vermogenstoets gelden. Vanaf een vermogen van 40.000 euro (in box 3) vervalt het recht op toeslagen. De besparing bedraagt 1,1 mld euro. (ChrU_400, ChrU_200)
- De ChristenUnie vult de hervorming van het ontslagstelsel uit het Begrotingsakkoord aan met een aantal wijzigingen. De opzegtermijn wordt verlengd, afhankelijk van de lengte van het dienstverband, tot maximaal twaalf maanden. Gedurende deze opzegtermijn moeten werkgever en werknemer zich inzetten voor de transitie naar een andere baan. Als de werkgever in gebreke blijft en slechts een deel van de

opzegtermijn benut om werknemers te geleiden naar ander werk, moet hij de resterende maanden betalen als ontslagvergoeding. De termijnen ontslagvergoeding die overblijven na het vinden van een baan worden verdeeld over werkgever en werknemer. Deze maatregel leidt tot een besparing op WW-uitgaven van 0,7 mld euro in 2017. Daarnaast wordt de opbouw van de WW verlaagd naar 0,75 maand per gewerkt jaar. Door de lagere instroom in de WW levert de maatregel een besparing op van 0,4 mld in 2017. (ChrU_404)

- Verlagen kinderopvangtoeslag: de eigen bijdrage voor de kinderopvangtoeslag wordt verhoogd, de toeslagtabel voor het eerste kind wordt proportioneel verlaagd en voor het tweede kind versoberd voor hoge inkomens. De besparing bedraagt 0,4 mld euro. (ChrU_402)
- De ChristenUnie voert de Wet Werken naar Vermogen in, exclusief een efficiencykorting op het ontschotte re-integratiebudget. Dit levert in 2017 een besparing op van 0,3 mld euro. Deze loopt na 2017 op tot 1,8 mld euro structureel. (ChrU_422)
- Verlagen Bijstand: de hoogte van de WWB-toeslag voor alleenstaande ouders wordt afgebouwd van 20% naar 10% van het minimumloon. De WWB-uitkering voor alleenstaande ouders gaat daarmee van 90% naar 80% van het minimumloon. De ombuiging bedraagt 0,3 mld euro. (ChrU_421)
- Vermogenstoets kinderbijslag: voor de kinderbijslag gaat een vermogenstoets gelden. Vanaf een vermogen van 80.000 euro boven het heffingsvrij vermogen in box 3 vervalt het recht op kinderbijslag. De besparing bedraagt 0,2 mld euro. (ChrU_425)
- De ChristenUnie beperkt de toegang van tweeverdieners tot de WAJONG en WIA tot anderhalve uitkering per huishouden. Dit levert in 2017 een besparing op van 0,2 mld euro. Deze loopt na 2017 op tot 0,5 mld euro structureel. (ChrU_409)
- De ChristenUnie neemt het wetsvoorstel modernisering Ziektewet over. De besparing bedraagt 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. Dit wetsvoorstel was nog niet opgenomen in het basispad. (ChrU_426)
- De ChristenUnie draait het belasten van de reiskostenvergoeding gedeeltelijk terug. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,1 mld euro. (ChrU_660)
- De koopkrachtaanvulling voor AOW'ers (MKOB) wordt afgeschaft voor AOW-gerechtigden met een aanvullend pensioen boven 40.000 euro. Hiermee wordt 0,1 mld euro bespaard. (ChrU_432)
- De ChristenUnie past de regelgeving rondom alimentatie zo aan dat meer alimentatie wordt betaald. Hierdoor dalen de bijstandsuitgaven met 0,1 mld euro. (ChrU_205)
- De ChristenUnie verlaagt de AO-tegemoetkoming met 130 euro bruto. Als gevolg resulteert een besparing van 0,1 mld euro. (ChrU_410)
- Zorgtoeslag: de standaardpremie wordt gelijk gesteld aan de gemiddelde prijs van naturapolissen. De ombuiging bedraagt in totaal 0,1 mld euro. (ChrU_801)
- De ChristenUnie legt een taakstelling op in de begeleiding WSW ter grootte van 5% van het macrobudget. Dit levert 0,1 mld euro besparing in 2017. Aangezien de WSW

wordt afgeschaft met de invoering van de Wet Werken naar Vermogen, is hier geen sprake van een structurele besparing. (ChrU_423)

Overdrachten aan bedrijven

- De ChristenUnie buigt 0,6 mld euro in 2017 om op het gebied van subsidies. Het betreft een algemene subsidietaakstelling en gaat daarmee niet alleen om subsidies naar bedrijven, maar ook om subsidies naar bijvoorbeeld het maatschappelijke middenveld. (ChrU_106, ChrU_130)

Uitgaven overig

- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door: de opbrengst van fraudebestrijding (0,1 mld euro), het verhogen van de heffings- en invorderingsrente (0,1 mld euro), het verhogen van de griffierechten voor de hogere inkomens (0,1 mld euro), hogere boetes voor het te laat betalen van de motorrijtuigenbelasting (0,1 mld euro), het deels doorberekenen van de kosten van strafzaken en detentie aan de veroorzaker (0,1 mld euro), het doorberekenen van toezicht (0,1 mld euro) en een hogere concessievergoeding voor het hoofdrailnet (0,1 mld euro). (ChrU_115_b, ChrU_155, ChrU_111, ChrU_153, ChrU_116, ChrU_104 en ChrU_671).
- Het beperken van taken van PBO's leidt tot een verlaging van de uitgaven met 0,1 mld euro. (ChrU_610_b)

Tabel 13.36 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	1,1
Nullijn 2014 (ChrU_100)	1,0
Verlaging topsalarissen (ChrU_105)	0,1
Openbaar bestuur	1,8
Apparaatkorting Rijk en zbo's (ChrU_102,140)	0,6
Apparaatkorting decentrale overheden (ChrU_103)	1,2
Veiligheid	0,7
Rechtsbijstand naar advocatuur (ChrU_112)	0,4
Apparaatkorting: deel veiligheid (ChrU_103)	0,3
Taakstelling justitie (ChrU_118)	0,1
Defensie (ChrU_102)	0,0
Bereikbaarheid	0,2
Minder geld voor wegen (ChrU_665)	0,2
Apparaatkorting: deel bereikbaarheid (ChrU_102)	0,0
Milieu (ChrU_656)	0,0
Onderwijs	0,9
Grotere klassen in de onderbouw (ChrU_229)	0,2
Overig (ChrU_233, 223, 224, 221, 220, 222, 225, 228, 230)	0,7
Zorg	5,9
Verhoging eigen bijdragen AWBZ/WMO en jeugdzorg (ChrU_206, 341, 344, 338)	0,2
Beperking extramurale AWBZ en WMO zorg (ChrU_334, 343)	1,6
Overhevelen zorg van AWBZ naar gemeenten, exclusief gehandicaptenzorg (ChrU_331, 335,346)	1,1
Verlaging PGB-tarieven (ChrU_345)	0,1
Stopzetten subsidies MEE-instellingen (ChrU_332)	0,2
Uitwerken gereguleerde marktwerking (ChrU_304, 308)	0,6
Diverse Zvw maatregelen (ChrU_324, 327, 321, 322, 800)	0,5
Inperking verzekerd pakket (ChrU_300, 309, 310, 307)	0,5

Verlaging norminkomens specialisten en bestuurders (ChrU_305, 337)	0,2
Verhoging eigen betalingen Zwv (ChrU_318, 319, 323, 805)	0,9
Overig (ChrU_314, 320, 342)	0,0
Sociale zekerheid	4,4
Vermogenstoets toeslagen (ChrU_400, 200)	1,1
WW maatregel (ChrU_404)	1,1
Beperking kinderopvangtoeslag (ChrU_402)	0,4
Wet werken naar vermogen (ChrU_422)	0,3
Verlaging kop op bijstand (ChrU_421)	0,3
Vermogenstoets kinderbijslag (ChrU_425)	0,2
Beperking WAJONG en WIA (ChrU_409)	0,2
Modernisering ziektewet (ChrU_426)	0,2
Overig (ChrU_423, 432, 205, 410, 660, 801)	0,6
Overdrachten aan bedrijven	0,6
Taakstelling subsidies (ChrU_106, 130)	0,6
Overige uitgaven	0,6
Verhoging niet-belastingmiddelen (ChrU_115, 155, 111, 153, 116, 104, 671)	0,5
Beperking taken PBO's (ChrU_610)	0,1
Totaal	16,2

13.8.2 Intensiveringen ChristenUnie

De ChristenUnie trekt 5,3 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Veiligheid

- De ChristenUnie vergroot het aantal agenten met 3.000 (0,3 mld euro). (ChrU_110)
- De ChristenUnie trekt 0,1 mld euro uit voor fraudebestrijding. (ChrU_115)

Defensie

- De ChristenUnie vergroot de uitgaven aan defensie met 0,1 mld euro. (ChrU_142)

Bereikbaarheid

- De invoering van de kilometerheffing voor vrachtwagens leidt tot een intensivering van 0,1 mld euro in 2017. Dit effect is niet structureel. (ChrU_663)
- Intensivering in regionaal ov, nieuwe (trein-) stations en fietssnelwegen van 0,1 mld euro in 2017. (ChrU_667)
- De ChristenUnie stelt 0,1 mld euro extra beschikbaar voor investeren in waterveiligheid (Deltaprogramma, hoofdwaterbeschermingsmaatregelen) via waterschappen in 2017. (ChrU_669)
- Aanleg sluiskolken voor de binnenvaart en intensivering voor het reduceren van overlast van spoorse doorsnijdingen van in totaal 0,1 mld euro in 2015 en 2016. Andere jaren en structureel nul. (ChrU_666, ChrU_668)

Milieu

- De ChristenUnie intensificeert de SDE+ om de doelstelling van 17% hernieuwbare energie volgens de Europese definitie in 2020 te bereiken. De uitbreiding van SDE+ subsidies heeft een negatief EMU effect van 1,3 mld euro in 2017 (2,0 mld euro structureel). (ChrU_628)

- Onder andere om het buitengebied te ontlasten, investeert de ChristenUnie 0,1 mld euro in projecten voor binnenstedelijk bouwen (ChrU_650).
- Voor landschap, natuur en waterkwaliteit komt 0,1 mld euro beschikbaar (ChrU_652, ChrU_653).
- Aan de herstructurering en herinrichting van oude bedrijventerreinen wordt 0,1 mld euro besteed (ChrU_651).

Onderwijs

- De middelen voor scholing van leraren in het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en het mbo worden verhoogd met 0,3 mld euro en beginnende docenten ontvangen extra begeleiding (0,1 mld euro). (ChrU_216, ChrU_231)
- De ChristenUnie intensificeert 0,2 mld euro op voor- en vroegschoolse educatie met als doel uitbreiding van de doelgroep en kwaliteitsverbetering door hoger geschoolde leid(st)ers. (ChrU_210)
- De lumpsum voor scholen in krimpgebieden wordt met 0,2 mld euro verhoogd. (ChrU_213)
- De ChristenUnie wil het techniekonderwijs stimuleren en 6-jarige vakopleidingen creëren. Zij trekken hier 0,2 mld euro voor uit. (ChrU_217 en ChrU_218)
- De ChristenUnie trekt 0,1 mld euro uit om het aanbod van meerjarige masters te vergroten. (ChrU_212)
- De ChristenUnie zet 0,1 mld euro in op extra onderwijs voor kwetsbare/criminele jongeren en intensieve coaching voor risicoleerlingen om voortijdig schoolverlaten terug te dringen. (ChrU_214 en ChrU_215)
- In het hoger onderwijs zet de ChristenUnie 0,1 mld euro in om de student-docent-ratio te verbeteren. (ChrU_219)
- De ChristenUnie intensificeert 0,1 mld euro in laboratoriumonderzoek en onderzoekscentra. (ChrU_227)
- Om de verbinding tussen het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen te bevorderen breidt de ChristenUnie de TOA (Transfer Onderwijs en Arbeidsmarkt) uit met 0,1 mld euro. (ChrU_605)
- In de institutionele sfeer wil de Christenunie toegankelijke informatie verschaffen over de kwaliteit van basisscholen en scholen in het voortgezet onderwijs aan ouders van leerlingen met een lage sociaaleconomische achtergrond en de transparantie over de kwaliteit van opleidingen vergroten. (ChrU_235)

Zorg

- De ChristenUnie draait de inperking van het basispakket, op basis van het criterium lage ziektelast, terug voor een bedrag van 0,5 mrd euro. (ChrU_802)
- Er wordt een bedrag van 0,1 mld euro uitgetrokken voor cliëntondersteuning (ChrU_333).

Sociale zekerheid

- Verhogen kinderbijslag: de kinderbijslag wordt gelijk voor alle leeftijden en er wordt 0,3 mld euro per jaar extra aan uitgegeven. Hierdoor gaat de kinderbijslag voor jonge kinderen omhoog. (ChrU_201)

- Verhogen kindgebonden budget: de bedragen per kind worden evenredig verhoogd. Hieraan wordt 0,3 mld euro extra uitgegeven. (ChrU_202)
- De ChristenUnie intensificeert 0,2 mld euro in banen waarin werk en opleiding gecombineerd worden. (ChrU_411)
- Huurmarkt: de huren van niet-geliberaliseerde huurwoningen mogen 1% harder stijgen dan in het basispad. Dit leidt tot hogere uitgaven aan huurtoeslag (0,1 mld euro). (ChrU_503)
- Er is sprake van weglek naar toeslagen, oplopend tot in totaal 0,1 mld euro in 2017. (ChrU_400, ChrU_409, ChrU_410, ChrU_421, ChrU_422)

Overdrachten aan bedrijven

- De ChristenUnie verdubbelt de omvang van het innovatiefonds mkb+. Dit betekent een intensivering van 0,1 mld euro. (ChrU_604)

Internationale samenwerking

- De ChristenUnie verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 0,2 mld euro. (ChrU_141)

Tabel 13.37 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,0
Openbaar bestuur	0,0
Veiligheid	0,4
Intensivering politie (ChrU_110)	0,3
Fraudebestrijding (ChrU_115)	0,1
Defensie (ChrU_142)	0,1
Bereikbaarheid	0,3
Investeringskosten kilometerheffing vracht (ChrU_663)	0,1
Overig (ChrU_667, 669)	0,2
Milieu	1,5
SDE+ subsidies (ChrU_628)	1,3
Overig (ChrU_650, 651, 652, 653)	0,3
Onderwijs	1,4
Scholing voor leraren (ChrU_216, 231)	0,4
Voor- en vroegschoolse educatie (ChrU_210)	0,2
Scholen krimpgebieden (ChrU_213)	0,2
Techniekonderwijs (ChrU_217, 218)	0,2
Overig (ChrU_212, 219, 227, 215, 235, 605, 214)	0,5
Zorg	0,6
Uitbreiding verzekerd pakket (ChrU_802)	0,5
Cliëntondersteuning (ChrU_333)	0,1
Sociale zekerheid	0,9
Verhoging Kinderbijslag (ChrU_201)	0,3
Verhoging Kindgebonden budget (ChrU_202)	0,3
Banen werk en opleiding (ChrU_411)	0,2

Overig (ChrU_503, 400, 422, 409, 421, 410)	0,2
Overdrachten aan bedrijven (ChrU_604)	0,1
Internationale samenwerking	0,2
Intensivering ontwikkelingsamenwerking (ChrU_141)	0,2
Overige uitgaven	0,0
Totaal	5,3

13.8.3 Lasten ChristenUnie

De ChristenUnie verhoogt de lasten netto met 3,0 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De lastenverhoging is de resultante van een lastenverzwaring van 1,6 mld euro voor bedrijven; een lastenverzwaring van 1,2 mld euro voor gezinnen en een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor het buitenland.

Milieu

- De ChristenUnie verhoogt de energiebelasting in alle schijven 0,5 cent in 2014 en 0,5 cent in 2016. Hierdoor is de opbrengst 1,3 mld euro hoger in 2017. (ChrU_620)
- De ChristenUnie verzwart de lasten met 1,3 mld euro in 2017 (2,0 mld euro structureel) door het verhogen van de SDE+-heffing. (ChrU_628)
- Voor personenauto's en bestelwagens wordt een kilometerheffing ingevoerd. Tegelijk wordt de wegenbelasting afgeschaft en de bpm gehalveerd. Het gemiddelde tarief is zodanig gekozen dat deze maatregel het EMU-saldo verbetert met 0,7 mld euro. (ChrU_661)
- De invoering van een kilometerheffing voor vrachtwagens. De wegenbelasting en het eurovignet worden tegelijk afgeschaft. Met deze heffing wordt structureel 0,7 mld euro per jaar opgehaald. (ChrU_663)
- De ChristenUnie voert vanaf 2015 een inputbelasting in op de productie van grijze stroom op basis van kolen en in mindere mate gas, waardoor de lasten met 0,4 mld euro worden verzwart. (ChrU_621)
- Invoeren van een vliegtuigbelasting voor passagiers met een begin- dan wel eindbestemming in Nederland leidt tot een lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017. Dit leidt tot een afname van zo'n 10 procent van het aantal passagiers vanaf Schiphol. (ChrU_672)
- De ChristenUnie introduceert een openruimteheffing, waardoor de lasten met 0,2 mld euro worden verzwart. (ChrU_655)
- Afschaffen van de mrb voor oldtimers leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (ChrU_670)
- De ChristenUnie beperkt de interactie van de EIA, MIA en Vamil met het ETS en schrapt investeringen met een terugverdientijd korter dan zeven jaar van de lijsten. De lasten worden hierdoor met 0,1 mld euro verzwart. (ChrU_627)
- De ChristenUnie verruimt de salderingsregels voor kleinverbruikers en collectieven. Deze maatregel verlicht de lasten met 0,1 mld euro. (ChrU_629)
- De ChristenUnie verzwart de lasten met 0,1 mld euro door invoering van een heffing op het verbranden van afval. (ChrU_642)

- De ChristenUnie voert vanaf 2013 een energiebesparingsaftrek om het isoleren van particuliere woningen te bevorderen. Deze maatregel is een lastenverlichting van 0,3 mld euro per jaar tot en met 2016. Per 2017 vervalt deze maatregel. (ChrU_626)
- De bijtelling van leaseauto's wordt naast de CO₂-uitstoot ook gekoppeld aan het aantal privé-kilometers dat met de auto wordt gereden. Deze maatregel geschiedt EMU-saldo neutraal. (ChrU_662)

Inkomen en arbeid

- Loon- en inkomstenbelasting: lagere tarieven in alle schijven en met name in de 2e schijf (2%) leiden tot een lastenverlichting van 1,4 mld euro in 2014 oplopend tot 2,7 mld in 2017 (ChrU_413)
- Arbeidskorting: de maximale arbeidskorting voor inkomens tot 40.000 euro wordt verhoogd en de arbeidskorting voor hogere inkomens wordt deels verhoogd. Samen resulteert dit in een lastenverlichting voor gezinnen die oploopt van 1 mld euro in 2013 tot 1,5 mld euro in 2017. (ChrU_414, ChrU_415)
- WW-premies verlagen: de werkgeverspremie voor de WW (AWF) gaat omlaag. De lastenverlichting voor bedrijven loopt op van 0,5 mld euro in 2015 tot 1,0 mld euro in 2017. (ChrU_416)
- De ChristenUnie versobert het Witteveenkader door het aftoppen van de pensioenpremieaftrek boven 2,5 keer modaal. Deze maatregel komt bovenop de versoberingsmaatregelen van het Witteveenkader uit het Lenteakkoord. Deze maatregel leidt tot een toename van de lasten voor gezinnen met 1 mld euro in 2017 ten opzichte van het basispad (ChrU_433).
- Fiscale subsidie eigen woning: Met ingang van 2013 beperkt de ChristenUnie de mogelijkheden om de hypotheekrentelasten in mindering te brengen op het belastbare inkomen. Dit doet zij op twee manieren. Ten eerste beperkt de ChristenUnie de som waarover de hypotheekrente in mindering mag worden gebracht in 2013 tot 1 mln euro. Deze grens wordt vervolgens geleidelijk verder afgebouwd tot 750.000 euro in 2017 en 500.000 euro in 2022. Ten tweede beperkt de ChristenUnie het maximale belastingtarief voor de hypotheekrenteaftrek in vijf jaar van 52% naar 42% en vervolgens in twaalf jaarlijkse stappen naar 30%. In totaal verzwaaert dit pakket maatregelen de lasten in 2017 met 1,0 mld euro. (ChrU_500).
- De maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid. Daarbij wordt de onbelaste reiskostenvergoeding voor woon-werkverkeer met de auto maximaal 10 cent per kilometer. Woon-werkreizen per ov kunnen onbelast worden vergoed tot 50 km (enkele reis). Woon-werkverkeer met leaseauto's wordt conform het Begrotingsakkoord 2013 tot privé-kilometers gerekend. Hierdoor kan het overgrote deel van de leaseauto's niet meer gebruik maken van de uitzondering van 500 km voor privégebruik in de bijtelling. De bijtelling van leaseauto's wordt naast de CO₂-uitstoot ook EMU-saldo-neutraal gekoppeld aan het aantal privé-kilometers dat met de auto wordt gereden. Dit betreft een lastenverlichting van 0,9 mld euro in 2017. (ChrU_401, ChrU_660)

- De vitaliteitsspaarregeling, die vanaf 1 januari 2013 zou worden ingevoerd, wordt geschrapt. Dit impliceert een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,7 mld euro. (ChrU_424)
- Fiscaliseren AOW: de AOW wordt in 18 jaar tijd gefiscaliseerd. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,0 mld euro in 2017 en 3,8 mld euro structureel. AOW-gerechtigden met een aanvullend pensioen tot 12.000 euro worden volledig gecompenseerd via een hogere inkomensafhankelijke ouderenkorting; dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,7 mld euro in 2017 en 3,0 mld euro structureel. (ChrU_430, ChrU_431)
- Spaarloonregeling voor zorguitgaven: de spaarloonregeling wordt weer ingevoerd tot een fiscaal vrijgesteld bedrag van 613 euro per jaar. Van het gespaarde bedrag mogen toekomstige zorguitgaven worden gedaan. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,3 mld euro, aangenomen dat het gebruik van de regeling ongeveer de helft wordt van het gebruik van de oude spaarloonregeling. (ChrU_330)
- Heffingskorting voor werkgevers: werkgevers die 55-plussers in dienst nemen, krijgen een extra heffingskorting. De lastenverlichting voor bedrijven bedraagt in totaal 0,3 mld euro. (ChrU_406)
- Overdraagbaarheid algemene heffingskorting (AHK): de AHK wordt weer volledig overdraagbaar tussen partners met kinderen tot 6 jaar. Dit impliceert een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. (ChrU_203)
- De langere opzegtermijn leidt tot een beperktere instroom in de WW. De maatregel om werkgevers de eerste zes maanden van WW-uitkeringen te laten betalen levert daarom 0,2 mld euro minder op. In afwachting van nadere uitwerking van de vormgeving is dit als verlaging van de WW-premies meegenomen conform het Begrotingsakkoord 2013. (ChrU_404)
- De ChristenUnie beperkt de 30% regeling voor kenniswerkers door de maximum termijn terug te brengen naar 5 jaar. Dit verzwaart de lasten met 0,1 mld euro. (ChrU_403)

Vermogen en winst

- De ChristenUnie verhoogt de erf- en schenkbelasting met 0,7 mld euro door alle tarieven met 10% te verhogen. (ChrU_156)
- De ChristenUnie introduceert de mogelijkheid tot vervroegd of willekeurig afschrijvingen voor investeringen gedaan in 2013, cf. eerdere kabinetsmaatregelen voor 2009, 2010 en 2011. Dit leidt tot een aanzienlijke lastenverlichting in 2013 en 2014 en een lastenverzwaring van 0,4 mld euro in 2017. Er is geen structureel lasteneffect. (ChrU_601)
- De ChristenUnie verhoogt de mkb-winstvrijstelling met 0,2 mld euro en integreert deze met de zelfstandigenaftrek. (ChrU_602)
- De ChristenUnie verlicht de lasten met 0,1 mld euro door een stakingstarief van 40%. (ChrU_600)
- De ChristenUnie verlengt de schijflengte van het lage tarief vennootschapsbelasting. De lasten worden met 0,1 mld euro verlicht. (ChrU_607)

- Verhogen heffingskorting box 3: het belastingvrij vermogen wordt verhoogd en er wordt weer een aanvullende heffingskorting per minderjarig kind ingevoerd. De lastenverlichting voor gezinnen bedraagt in totaal 0,1 mld euro. (ChrU_200)
- De ChristenUnie verhoogt de heffing voor woningcorporaties met 0,1 mld euro. Deze heffing is even hoog als de extra uitgaven aan huurtoeslag als gevolg van de hogere huurstijging. (ChrU_503)

Overig

- De ChristenUnie brengt consumptie van vlees onder het hoge btw-tarief. Dit is een lastenverzwaring van 0,8 mld euro. (ChrU_640)
- De ChristenUnie brengt kermissen, attractieparken, sportwedstrijden en -accommodatie, circussen, bioscopen, theaters, concerten, logiesverstrekking, podiumkunsten, kunstvoorwerpen en kunstenaars van het lage naar het hoge btw-tarief. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,7 mld euro. (ChrU_152, ChrU-131)
- De ChristenUnie schaft de overdrachtsbelasting af voor starters op de woningmarkt. Dit levert een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (ChrU_501)
- De ChristenUnie verhoogt de bestaande accijns voor alcohol en tabak met elk 0,1 mld euro en introduceert een heffing op vuurwerk van 0,1 mld euro. (ChrU_154, ChrU_641)
- De ChristenUnie verlaagt de PBO-heffing met 0,1 mld euro en introduceert een heffing voor nieuw op te richten ondernemingspleinen. (ChrU_609, ChrU_610)
- Structurele oploop woningmarktmaatregelen: De woningmarktmaatregelen van de ChristenUnie hebben na 2017 nog additionele budgettaire effecten. Het gaat om de maatregelen ChrU_500, ChrU_501, ChrU_503, ChrU_650, ChrU_651, ChrU_652 en ChrU_654. De doorwerking van dit pakket van maatregelen leidt op lange termijn tot een additioneel positief budgettair effect van 2,2 mld euro in 2040 (ChrU_920, ChrU_921).

Tabel 13.38 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Milieu	4,9
Verhoging energiebelasting (ChrU_620)	1,3
Verhoging SDE+ heffing (ChrU_628)	1,3
Kilometerheffing auto's (ChrU_661)	0,7
Kilometerheffing vracht (ChrU_663)	0,7
Inputbelasting grijze stroom (ChrU_621)	0,4
Vliegbelasting (ChrU_672)	0,3
Openruimteheffing (ChrU_655)	0,2
Mrb oldtimers (ChrU_670)	0,2
Overig (ChrU_629, 627, 642)	0,0
Inkomen en arbeid	-4,1
Verlagen tarieven loon- en inkomstenbelasting (ChrU_413)	-2,7
Verhoging arbeidskorting (ChrU_414, 415)	-1,5
Verlaging WW-premies (ChrU_416)	-1,0
Witteveen (ChrU_433)	1,0
Beperking hypotheekrenteaf trek (ChrU_500)	1,0
Onbelaste reiskostenvergoeding (ChrU_660, 401)	-0,9
Afschaffing vitaliteitsspaarregeling (ChrU_424)	0,7

Fiscaliseren AOW (ChrU_430, 431)	0,3
Zorgspaarregeling (ChrU_406)	-0,3
Heffingskorting 55-plus (ChrU_406)	-0,3
Overdraagbaarheid AHK (ChrU_203)	-0,2
WW-premie/6-maanden WW-doorbetaling (ChrU_404)	-0,2
Overig (ChrU_421, 403)	0,0
Vermogen en winst	0,7
Verhoging erf- en schenkbelasting (ChrU_156)	0,7
Willekeurig afschrijven (ChrU_601)	0,4
Overig (ChrU_602, 600, 607, 200, 503)	-0,4
Overige lasten	1,5
Vlees naar hoog btw-tarief (ChrU_640)	0,8
Laag naar hoog btw-tarief (ChrU_152, 131)	0,7
Afschaffing overdrachtsbelasting starters (ChrU_501)	-0,2
Overig (ChrU_609, 154, 610)	0,4
Totaal lastenmaatregelen (blo)	3,0
w.v. gezinnen	1,2
bedrijven	1,6
buitenland	0,2

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 0,7 mld euro toe in 2017 t.o.v. het basispad. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- Door eigen betalingen en pakketbeperkingen nemen de lasten voor de burger toe met 0,8 mld euro. (ChrU_805, 802, 343, 323, 344, 342, 334, 318, 338, 319, 341, 345, 206)
- De lastenstijging op EMU-basis van de versoering van het Witteveen kader van 1 mld euro omvat een tijdelijk effect van 0,7 mld euro. De beperking van de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies leidt op korte termijn tot een stijging van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter lagere belastingopbrengsten tegenover, doordat ook de belastbare pensioenuitkeringen lager worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren. (ChrU_433)
- De lastenstijging op EMU-basis van de afschaffing van de vitaliteitsspaarregeling van 0,7 mld euro omvat een tijdelijk effect van 0,6 mld euro. Het afschaffen van de vitaliteitspaarregeling leidt op korte termijn tot een stijging van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter lagere belastingopbrengsten tegenover, doordat ook de belastbare uitkeringen van spaartegoeden lager worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren. (ChrU_424)

- De verlenging van de opzegtermijn leidt tot 0,3 mld zwaardere niet-EMU-relevante lasten voor bedrijven. (ChrU_404)
- De overheveling van rechtsbijstand naar de advocatuur leidt tot 0,4 mld zwaardere niet-EMU-relevante lasten voor bedrijven. (ChrU_112)
- De invoering van de kilometerheffing voor personenauto's en bestelwagens leidt tot een lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 als gevolg van het verwerken van de exploitatiekosten in de kilometerprijs. (ChrU_661)
- De invoering van de kilometerheffing voor vrachtwagens leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2017 als gevolg van het verwerken van de exploitatie- en vervangingskosten in de kilometerprijs. (ChrU_663)

Tabel 13.39 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Zorg (ChrU_805, 802, 343, 323, 344, 342, 334, 318, 338, 319, 341, 345, 206)	0,8
Intertemporeel (ChrU_433, 424)	-1,3
Sociale zekerheid (ChrU_404)	0,3
Overig (ChrU_112, 663, 661)	0,8
Totaal niet-EMU-lastenontwikkeling	0,7

13.8.4 Overzicht maatregelen klimaat en energie ChristenUnie

- De ChristenUnie verhoogt de energiebelasting in alle schijven 0,5 cent in 2014 en 0,5 cent in 2016. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,6 mld euro in 2014 en 2015 en van 1,1 mld euro in 2016 en 2017. (ChrU_620, ChrU_620);
- De ChristenUnie voert vanaf 2015 een inputbelasting in op de productie van grijze stroom op basis van kolen en gas. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,4 mld euro. (ChrU_621);
- De ChristenUnie voert vanaf 2013 een energiebesparingsaftrek om het isoleren van particuliere woningen te bevorderen. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,3 mld euro per jaar tot en met 2016 (0 mld euro structureel). (ChrU_626);
- De ChristenUnie neemt binnen de gebouwde omgeving daarnaast diverse niet-budgettaire maatregelen, waaronder een eis om in de utiliteitsbouw alle maatregelen te nemen met een terugverdientijd van minder dan 7 jaar, een differentiatie van het eigenwoningforfait op basis van het energielabel, afspraken met individuele woningbouwcorporaties en uitrol van slimme meters;
- De ChristenUnie beperkt de interactie van de EIA, MIA en Vamil met het ETS en schrapt investeringen met een terugverdientijd korter dan zeven jaar van de lijsten. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,0 mld euro in 2013 oplopend tot 0,1 mld euro in 2015. (Chru_627);
- De ChristenUnie vervangt binnen de industrie de meerjarenafspraken door een verplichting om alle maatregelen met een terugverdientijd van minder dan 7 jaar te nemen. (Chru_625);
- De ChristenUnie intensificeert de SDE+ om 17% hernieuwbare energie volgens de Europese definitie in 2020 te bereiken. De maatregel heeft een negatief EMU effect van 1,2 mld euro in 2017 (2,0 mld euro structureel). (ChrU_628). Daarnaast wordt bij

kolencentrales 20% meestook van biomassa verplicht gesteld (Chru_623) en wordt de Structuurvisie wind op land ingevoerd;

- De ChristenUnie verzwaart de lasten met 1,2 mld euro in 2017 (2,0 mld euro structureel) door het verhogen van de SDE+-heffing. Deze maatregel heeft een positief EMU-effect van dezelfde omvang. (ChrU_628);
- De ChristenUnie verruimt de salderingsregels voor kleinverbruikers en collectieven. Deze maatregel heeft een negatief EMU effect van 0,02 mld euro in 2013 oplopend tot 0,08 mld euro in 2017 (0,14 mld euro structureel). (ChrU_629);
- De ChristenUnie voert vanaf 2013 een heffing in op het verbranden van afval. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,05 mld euro. (ChrU_642);

13.8.5 Overzicht maatregelen natuur ChristenUnie

Tabel 13.40 geeft een overzicht van alle geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het Rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.40 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
ChrU_650	Verdichting binnenstedelijk bouwen		x	elders	
ChrU_651	Herinrichting oude bedrijfsterreinen		x	elders	
ChrU_652	landschap en natuur (Rods, EHS)	x	x	0,05	
ChrU_653	Waterkwaliteit en anti-verdroging	x		0,05	
ChrU_655	Openruimteheffing e.d.		x	elders	
ChrU_656	Alternatieve arrangementen opgesteld vermogen windenergie	x	x	- 0,035	zie energie en klimaat

ChrU_650: Verdichting binnenstedelijk bouwen

- De ChristenUnie investeert in projecten voor binnenstedelijk bouwen in de G30. Voor de financiering maakt ze gebruik van de opbrengsten van de openruimteheffing en vormen van cofinanciering. Het gaat om een (in de tijd oplopend) bedrag van structureel 0,1 mld euro per jaar.

ChrU_651: Herinrichting oude bedrijfsterreinen

- De ChristenUnie investeert in de herstructurering van oude bedrijventerreinen, waarbij de provincies de terreinen kiezen en waarbij het beschikbare rijksbudget dient ter cofinanciering. Het gaat om een bijdrage van de rijksoverheid van 0,05 mld euro per jaar.

ChrU_652: Landschap en Natuur (RodS, EHS)

- De ChristenUnie wil vanaf 2015 jaarlijks 0,05 mld euro extra voor natuur en landschap, 0,03 mld voor de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en 0,01 mld voor de realisatie van robuuste verbindingzones en Ruimte in en om de stad (RodS). Voor

ationale landschappen, zoals het Groene Hart, is 0,01 mld extra beschikbaar. Dit wordt bekostigd uit de opbrengsten van de openruimteheffing (ChrU_655).

- Deze maatregel bepaalt samen met de aanvullende inzet op aanpak van verdroging (ChrU_653), in belangrijke mate het licht positieve effect op biodiversiteit van de complete maatregelen set.

ChrU_653: Waterkwaliteit en antiverdroging

- De ChristenUnie stelt vanaf 2016 jaarlijks 0,04 mld euro beschikbaar voor de realisatie van de doelstellingen uit de Kaderrichtlijn Water en 0,01 mln voor het uitvoeren van anti-verdrogingsmaatregelen in Natura 2000-gebieden.

ChrU_655: Openruimteheffing e.d.

- De ChristenUnie wil een lokale leegstandsheffing en vormen van een openruimteheffing bij bebouwing in het buitengebied om de maatregelen ChrU_650, ChrU_651 en ChrU_652 te bekostigen.
- Met de verschillende maatregelen wordt de verdere bebouwing in het open gebied duurder gemaakt. De druk om te bouwen in open gebied neemt hierdoor af, dit heeft een positief effect op de belevingswaarde ervan.

ChrU_656: Alternatieve arrangementen

- De ChristenUnie wil via alternatieve arrangementen aanvullende financiering vinden voor de realisatie van natuur- en landschapsmaatregelen.
- In de praktijk blijkt dat het moeilijk is om uit voorbeelden die de ChristenUnie daarbij in gedachten heeft, substantiële (netto) bedragen te genereren. Voor gebiedsconcessies wordt uitgegaan van circa 25 mln per jaar. Voor de voorgestelde vormen van verevening is uitgegaan van 5 miljoen per jaar; en voor doorberekenen van de kosten van de MER is gerekend met 5 mln per jaar.

Opgesteld vermogen windenergie

- De ChristenUnie vergroot het opgestelde vermogen windenergie in de periode tot 2020 naar 6000 MW, een 2000 MW hoger niveau dan in het basispad.

13.9 SGP

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de SGP voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in De Nederlandse economie tot en met 2017⁵⁴.

13.9.1 Ombuigingen SGP

De SGP buigt 27,8 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De nullijn voor de ambtenarensalarissen in 2014 leidt tot een ombuiging van 1,0 mld euro in 2017. De maatregel heeft geen structureel effect. (SGP_009)

Openbaar bestuur

De SGP bezuinigt 1,9 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie Openbaar bestuur een besparing van 1,6 mld euro resteert.

- Bij het rijk en zbo's worden de uitgaven bij het openbaar bestuur taakstellend met 0,5 mld euro beperkt. De SGP wil onder meer de inhuur van externen beperken en besparen op ict bij de belastingdienst. (SGP_600)
- Bij het lokaal bestuur wil de SGP 1,0 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds. De SGP wil de vaste voet voor de vier grote steden verlagen en bij de korting van het gemeente- en provinciefonds rekening houden met de mate waarin verschillende gemeenten en provincies mogelijkheden hebben eigen inkomsten te genereren. (SGP_415, 416, 910, 911)

Veiligheid

- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken (0,3 mld euro). (SGP_600)

⁵⁴ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

Defensie

- Een beperkt deel van de apparaatkorting slaat neer bij defensie. (SGP_600)

Bereikbaarheid

- De SGP bezuinigt 1,0 mld euro in 2017 op de aanleg van wegen. Deze maatregel heeft geen structurele doorloop. (SGP_214).
- De SGP bezuinigt 0,6 mld euro op de aanleg van spoor in 2017. Deze maatregel heeft geen structurele doorloop. Deze bezuiniging betekent uitstel van het Programma Hoogfrequent Spoor en spooruitbreidingen op het traject Schiphol - Almere. (SGP_418, 419)
- De SGP bezuinigt 0,1 mld euro taakstellend in 2017 op het Infrastructuurfonds (IF) doordat de post onvoorzien op een andere manier wordt beheerd. (SGP_422)
- Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (SGP_600)

Milieu

- De SGP bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-heffing en het invoeren van een verplichting voor hernieuwbare energie. (SGP_520)
- De SGP stelt minder geld beschikbaar voor een duurzame economie. Dit heeft een positief EMU effect van 0,2 mld euro vanaf 2013. (SGP_051)
- De SGP bezuinigt op de afronding en de inrichting van robuuste natuurgebieden en groene recreatieve gebieden rondom steden. Deze bezuiniging levert 0,1 mld euro op (SGP_050).

Onderwijs

- De SGP bespaart 0,5 mld euro door het wettelijk collegegeld in de bachelorfase te verhogen (SGP_421).
- De SGP kort 0,5 mld euro op de middelen voor het onderwijsachterstandenbeleid door de gewichten- en impulsregeling af te schaffen (SGP_001).
- Mbo-deelnemers van 30 jaar en ouder gaan hun opleiding zelf bekostigen. Daarnaast wordt de kwalificatiestructuur in het mbo vereenvoudigd en worden leerlijnen verkort en geïntensiveerd. De totale bezuiniging is 0,3 mld euro (SGP_006).
- De SGP bezuinigt 0,1 mld euro op passend onderwijs (SGP_003).
- De SGP ziet af van experimenten met begin- en verplichte eindtoetsen in het primair onderwijs en experimenten met verplichte diagnostische toetsen in het voortgezet onderwijs. Daarnaast zet de SGP het actieplan 'beter presteren' stop. Dit is in totaal een bezuiniging van 0,1 mld euro (SGP_003).
- De specifieke subsidies voor onderwijsvernieuwing in het groen onderwijs worden beëindigd. Dit is een besparing van 0,1 mld euro (SGP_208).
- Kunstopleidingen gaan selecteren aan de poort waardoor minder studenten deelnemen. Hiermee wordt 0,1 mld euro bespaard (SGP_417).

Zorg

- De aanspraken op extramurale begeleiding, persoonlijke verzorging en huishoudelijke verzorging worden ingeperkt met 1,8 mld euro. Voor begeleiding en

persoonlijke verzorging wordt de norm voor gebruikelijke zorg (zorg die mantelzorgers geacht worden te verlenen) verhoogd van 60 minuten naar 150 minuten per week. Bij een indicatie korter dan 6 maanden vervalt de aanspraak op persoonlijke verzorging in zijn geheel. De SGP trekt 0,1 mld euro uit om de gevolgen voor enkele groepen te verzachten. De eerste drie uur per week huishoudelijke verzorging komt voor eigen rekening. De uitvoering van de extramurale begeleiding en persoonlijke verzorging wordt overgeheveld van de AWBZ naar de gemeentelijke WMO. (SGP_075, 076, 077, 078, 220, 228).

- De voorzieningen die overblijven in de AWBZ worden ingericht volgens het principe van Buurtzorg c.q. regelarme zorg. Dat wil ook zeggen dat deze zorg en de extramurale begeleiding en persoonlijke verzorging niet uitgevoerd gaat worden door zorgverzekeraars. De voorgenomen extra verhoging van ZZP tarieven gaat niet door. Samen is dat een besparing van 1,3 mld euro. (SGP_080, 227, 430)
- Met enkele overige maatregelen in de langdurige zorg wordt 0,3 mld euro omgebogen. De prestaties in de jeugdzorg gaan scherper afgerekend worden, een ombuiging van 0,1 mld euro. Het budget voor de Wet Tegemoetkoming Chronisch Zieken en Gehandicapten wordt met een korting van 30% overgeheveld naar gemeenten, een ombuiging van 0,1 mld euro. Voor rolstoelen worden de eigen betalingen in de WMO verhoogd. (SGP_218, 516, 517)
- Het stelsel van gereguleerde marktwerking wordt verder uitgewerkt, een ombuiging van 0,9 mld euro in 2017 en 1,1 mld euro structureel. De groei van het volume van de ziekenhuiszorg wordt verlaagd van 2,5% naar 2% per jaar door convenanten en budgettering (macrobeheersingsinstrument), een ombuiging van 0,5 mld euro. Top-referente zorg wordt aanbesteed, huisartsenposten worden geïntegreerd met de spoedeisende eerste hulpdiensten van de ziekenhuizen, medische technologie en dure geneesmiddelen worden scherper ingekocht, de overheid maakt prijs/volume afspraken voor de specialité-geneesmiddelen en medische opleidingen worden ingekort. (SGP_096, 217, 219, 509, 511, 513, 514)
- De omvang van het basispakket in de Zvw wordt met 0,2 mld euro verkleind via een stringenter pakketbeheer, waarbij de SGP de kosteneffectiviteit van behandelingen een grotere rol wil laten spelen en door de abortus provocatus uit het verzekerde pakket te halen. (SGP_106, SGP_508)
- Door de norminkomens van specialisten te verlagen en topinkomens van bestuurders in de zorg te begrenzen wordt 0,2 mld euro omgebogen. (SGP_094, SGP_095)
- Vanwege overlap tussen de Zvw-maatregelen komen de ombuigingen 0,1 mld euro lager uit. (SGP_550)

Sociale zekerheid

- De SGP is voorstander van de maatregel om loondoorbetaling bij ziekte door werkgevers te beperken (SGP_021). Het voorstel is in de doorrekening niet meegenomen omdat het CPB de gevolgen voor het aantal vaste aanstellingen thans niet goed kan inschatten.
- Snellere verhoging AOW-leeftijd; in 2013 en 2014 wordt het basispad gevolgd maar in 2015 volgt een verhoging met twee maanden, daarna in jaarlijkse stappen van 4

maanden naar 67 jaar in 2020. Vanaf 2020 wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. Met de snellere verhoging wordt netto 0,5 mld euro extra bespaard in 2017, structureel is het effect nihil. (SGP_414)

- De SGP verkort de duur van de WW uitkering naar maximaal twee jaar met een afbouw van de uitkeringshoogte in het tweede jaar. Herhaalwerkloosheid wordt beperkt. De maatregelen samen leveren een besparing op van 0,8 mld in 2017. (SGP_010)
- Nullijn sociale zekerheid: alle uitkeringen behalve de AOW worden een jaar bevroren in 2014. Na 2014 stijgen de uitkeringen met de inflatie (en niet met de lonen). Hiermee wordt 0,6 mld euro bespaard in 2017. (SGP_009)
- De SGP verlaagt de uitkeringshoogte van de AO-uitkeringen (WAO, WAZ, IVA, WGA en WAJONG) naar 70% van het laatstverdiende loon / wettelijk minimum loon. De bezuiniging bedraagt 0,5 mld euro in 2017 en 0,4 mld euro structureel. Voor zowel WAZ als WAO geldt dat geen sprake is van een structurele ombuiging. (SGP_012)
- De SGP verlaagt de netto AOW naar 50% voor AOW'ers die met drie of meer ongehuwde volwassenen samenwonen. De besparing bedraagt 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. (SGP_201)
- De kinderopvangtoeslag wordt geleidelijk beperkt. De besparing bedraagt 1,3 mld euro in 2017. (SGP_017)
- Toetsingsinkomen en vermogens toeslagen: bij de bepaling van de hoogte van de zorgtoeslag, huurtoeslag, kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget wordt uitgegaan van het belastbaar inkomen vóór aftrek van de aftrekposten (met name de hypotheekrenteaftrek). Hierdoor wordt 0,9 mld euro minder uitgegeven aan toeslagen. Voor de zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget gaat een vermogenstoets gelden. Vanaf een vermogen van 80.000 euro (in box 3) vervalt het recht op toeslagen (60.000 euro voor alleenstaanden). De besparing bedraagt 0,2 mld euro. (SGP_018, 019)
- De SGP voert de Wet Werken naar Vermogen in, maar past het wetsvoorstel op onderdelen aan. Zo wordt een groter gedeelte van de SW-plaatsen behouden, worden SW-begeleidingskosten en -lonen verlaagd en wordt het re-integratiebudget gekort. Per saldo resulteert een besparing van 0,5 mld euro in 2017 en 1,5 mld euro structureel. (SGP_013)
- De SGP neemt het wetsvoorstel modernisering Ziektewet over. De besparing bedraagt 0,2 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. Dit wetsvoorstel was nog niet opgenomen in het basispad. (SGP_501)
- De SGP draait het belasten van de reiskostenvergoeding terug. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,2 mld euro. (SGP_610)
- Verlagen zorgtoeslag: de normpremie wordt vastgesteld op basis van zorgpolissen die 'in natura' vergoeden. Hierdoor wordt 0,1 mld euro bespaard op de zorgtoeslag. (SGP_510)
- De SGP legt een taakstelling op in de begeleiding WSW ter grootte van 5% van het macrobudget. Dit levert 0,1 mld euro besparing in 2017. Aangezien de WSW wordt

afgeschapt met de invoering van de Wet Werken naar Vermogen, is geen sprake van een structurele besparing. (SGP_431)

Overdrachten aan bedrijven

- SGP buigt 0,2 mld euro in 2017 om op het gebied van subsidies. Het betreft een algemene subsidietaakstelling en gaat daarmee niet alleen om subsidies naar bedrijven, maar ook om subsidies naar bijvoorbeeld het maatschappelijke middenveld (SGP_055).

Internationale samenwerking

- De SGP verlaagt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 0,2 mld euro. Dit betreft onder meer het schrappen van de bijdrage (0,1 mld euro) aan de UNDP ('United Nations Development Programme'). (SGP_066)

Uitgaven overig

- De SGP bezuinigt 0,3 mld euro op de publieke omroep. (SGP_002)
- SGP buigt voor 0,2 mld euro in 2017 om op het gebied van cultuur. (SGP_004).
- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door: het verhogen van de heffings- en invorderingsrente (0,2 mld euro), hogere griffierechten voor de hogere inkomens (0,1 mld euro), hogere boetes voor het te laat betalen van de motorrijtuigenbelasting (0,1 mld euro) en het deels doorberekenen van de kosten van strafzaken en detentie aan de veroorzaker (0,1 mld euro). (SGP_202, 203, 210 en 211)
- Het beperken van taken van PBO's leidt tot een verlaging van de uitgaven met 0,1 mld euro. (SGP_427)
- De SGP buigt 0,1 mld euro om op de onderzoeksprogrammering en onderzoeksprojecten van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO). (SGP_426).

Tabel 13.41 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	1,0
Nullijn 2014 (SGP_009)	1,0
Openbaar bestuur	1,6
Rijk en zbo's (SGP_600)	0,5
Lokaal bestuur (415, 416, 910, 911)	1,0
Veiligheid	0,3
Apparaatkorting Rijk: deel veiligheid (SGP_600)	0,3
Defensie	0,0
Bereikbaarheid	1,7
Minder geld voor wegen (SGP_214)	1,0
Minder geld voor spoor (SGP_418, 419)	0,7
Overig (SGP_422, 600)	0,1
Milieu	0,6
Afschaffing SDE + (SGP_520)	0,3
Ombuiging verduurzaming economie (SGP_051)	0,2

Ombuiging natuur (SGP_050)	0,1
Onderwijs	1,6
Korting onderwijsachterstandenbeleid (SGP_001)	0,5
Verhoging collegegeld bachelor (SGP_421)	0,5
Overig (SGP_003, 006, 208, 417)	0,7
Zorg	4,6
Beperking extramurale AWBZ en WMO zorg (SGP_075, 076, 077, 078, 220, 228)	1,8
Buurtzorg of 'regelarme zorg' concept voor de AWBZ (SGP_080, 227, 430)	1,3
Overig AWBZ (SGP_218, 516, 517)	0,3
Uitwerken gereguleerde marktwerking (SGP_096, 217, 219, 509, 511, 513, 514)	0,9
Stringenter pakketbeheer (SGP_106, 508)	0,2
Overig (SGP_094, 095, 550)	0,1
Sociale zekerheid	14,9
Onderdeel invoering draagkrachtkorting (SGP_024, 026)	6,6
Snellere verhoging AOW leeftijd (SGP_414)	2,6
Bezuiniging uitkeringen (SGP_009, 010, 012, 201)	2,0
Beperking kinderopvangtoeslag (SGP_017)	1,3
Aanpassing inkomensbegrip en vermogenstoets toeslagen (SGP_018, 019)	1,2
Wet Werken naar Vermogen (SGP_013)	0,5
Modernisering Ziektewet (SGP_501)	0,2
Overig (SGP_431, 510, 610)	0,4
Overdrachten aan bedrijven	0,2
Taakstelling subsidies (SGP_055)	0,2
Internationale samenwerking	0,2
Ombuiging ontwikkelingssamenwerking (SGP_066)	0,2
Overige uitgaven	1,1
Taakstelling publieke omroep (SGP_002)	0,3
Taakstelling cultuursubsidies (SGP_004)	0,2
Overig (SGP_041, 202, 203, 210, 211, 426, 427)	0,6
Totaal	27,8

13.9.2 Intensiveringen SGP

De SGP trekt 13,9 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Veiligheid

- De SGP vergroot het aantal agenten met 5.000 (0,5 mld euro). (SGP_059)

Defensie

- De SGP verhoogt de uitgaven aan defensie met 0,2 mld euro. Deze intensivering betreft voor de helft hogere uitgaven aan materieel en voor de helft hogere uitgaven aan personeel. (SGP_065)

Bereikbaarheid

- De SGP voert een congestieheffing in voor al het verkeer. Vanwege de invoerings- en exploitatiekosten leidt dit tot een intensivering van 0,5 mld euro in 2017 en 0,3 mld euro structureel. (SGP_401)
- De SGP trekt vanaf 2013 jaarlijks 0,1 mld uit voor overstapknoppunten ov in grote steden. (SGP_072)

- De SGP investeert in 2017 0,1 mld euro in de infrastructuur van de binnenvaart (met name verbetering van vaarwegen). (SGP_071)

Milieu

- Voor een verduurzaming van de landbouw, de tuinbouw en de visserij is een bedrag van 0,05 mld euro beschikbaar (SGP_053).
- De SGP wil een revolverend fonds inzetten om energiebesparing te stimuleren. Deze maatregel heeft vanaf 2013 een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (SGP_052)

Onderwijs

- Het programma van de PABO wordt met een jaar verlengd. De intensivering bedraagt 0,4 mld euro in 2017 en 0,6 mld euro structureel (SGP_007).
- De SGP investeert 0,4 mld euro extra in de lerarenbeurs voor trajecten van minimaal een jaar (SGP_007).
- De SGP trekt extra middelen uit voor een betere handhaving en kwalitatieve invulling van de 1040 urennorm. De totale intensivering bedraagt 0,5 mld euro (SGP_007).
- De SGP voert meerjarige masters in. De totale intensivering bedraagt 0,4 mld euro (SGP_007).
- Schooluitval in het vmbo en mbo wordt tegengegaan door intensieve begeleiding van leerlingen. De SGP trekt hiervoor 0,3 mld euro uit (SGP_007).
- Extra geld voor wetenschappelijk onderzoek wordt uitgetrokken door het budget voor de eerste geldstroom en NWO te vergroten met 0,2 mld euro (SGP_007).

Zorg

- Een aantal behandelingen met lage ziektelast ter waarde van 0,4 mld euro blijven in het verzekerde pakket. Het gaat daarbij om de behandeling van alcoholstoornissen, depressies en angststoornissen, en verslavingszorg. (SGP_503)
- De SGP verlaagt per saldo de eigen betalingen voor curatieve zorg. Het eigen risico uit het basispad wordt vervangen door een inkomensafhankelijke procentuele eigen bijdrage. Het maximum van de eigen bijdragen wordt 2% van het persoonlijk inkomen. Gebruikers van de zorg betalen niet 100% maar 25% van de zorguitgaven, tot het maximum voor de eigen bijdragen is bereikt. Daarnaast wordt de voorgenomen introductie van een eigen bijdrage voor de verblijfskosten in het ziekenhuis geschrapt, evenals de eigen bijdrage voor de tweedelijns GGZ. Daar tegenover staat wel de introductie van een eigen bijdrage bij huisartsenposten en spoedeisende eerste hulpposten. Het totaal aan eigen betalingen neemt per saldo af met 0,3 mld euro. (SGP_102)
- Mantelzorgers worden professioneel ondersteund, een intensivering van 0,1 mld euro. (SGP_081)
- De SGP trekt extra geld uit voor de palliatieve zorg (SGP_084)

Sociale zekerheid

- De kinderbijslag en het kindgebonden budget worden verhoogd, met name voor kinderen tot 4 jaar. Voor kinderbijslag wordt 0,4 mld euro extra uitgetrokken, voor

het kindgebonden budget 0,9 mld euro. De totale intensivering bedraagt 1,3 mld euro. (SGP_020)

- De SGP intensificeert 0,1 mld in de bijzondere bijstand. (SGP_014)
- De SGP stelt 0,1 mld euro beschikbaar om kansen op werk voor ouderen te vergroten. (SGP_016)
- Er is sprake van weglek naar toeslagen, oplopend tot in totaal 0,1 mld euro. (SGP_012, 013)

Overdrachten aan bedrijven

- Er gaat 0,2 mld euro extra naar enkele topsectoren (onder andere Energie, Agro & Food, High-tech, Chemie en Life Sciences & Health) (SGP_054).
- De SGP vergroot het innovatiefonds mkb+ door een intensivering van 0,1 mld euro, gericht op onder meer kapitaal voor startende en snelgroeiende innovatieve bedrijven (SGP_054).

Internationale samenwerking

- De SGP verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 0,2 mld euro. Dit betreft onder meer onderwijs- en landbouwprogramma's. (SGP_067)

Uitgaven overig

- De SGP intensificeert 0,1 mld euro in monumentenzorg. (SGP_008)
- De SGP stelt tot en met 2017 jaarlijks 0,1 mld euro ter beschikking aan het Stimuleringsfonds Volkhuysvesting voor het toekennen van startersleningen om starters op de woningmarkt te helpen (SGP_048).

Tabel 13.42 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0,0
Openbaar bestuur	0,0
Veiligheid	0,5
Intensivering politie (SGP_059)	0,5
Defensie	0,2
Intensivering defensie (SGP_065)	0,2
Bereikbaarheid	0,6
Congestieheffing (SGP_401)	0,5
Overig (SGP_071, 072)	0,1
Milieu	0,2
Overig (SGP_052, 053)	0,2
Onderwijs	2,0
Intensivering lerarenopleiding en -beurs (SGP_007)	0,8
Kwaliteitsimpuls (SGP_007)	0,5
Meerjarige masters (SGP_007)	0,4
Tegengaan schooluitval (SGP_007)	0,3
Overig (SGP_007)	0,2

Zorg	0,8
Uitbreiding verzekerd pakket (SGP_503)	0,4
Verlaging eigen betalingen Zvw (SGP_102)	0,3
Overig (SGP_081, 084)	0,1
Sociale zekerheid	9,3
Onderdeel invoering draagkrachtkorting (SGP_024, 025, 026)	5,6
Snellere verhoging AOW leeftijd (SGP_414)	2,1
Verhoging kindregelingen (SGP_020)	1,3
Overig (SGP_012, 013, 014, 016, 018, 019)	0,3
Overdrachten aan bedrijven	0,2
Intensivering topsectoren en innovatiefonds (SGP_054)	0,2
Internationale samenwerking	0,2
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (SGP_067)	0,2
Overige uitgaven	0,1
Overig (SGP_008, SGP_048)	0,1
Totaal	13,9

13.9.3 Lasten SGP

De SGP verhoogt de lasten netto met 0,5 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De lastenverhoging is de resultante van een lastenverzwaring van 0,4 mld euro voor bedrijven, een lastenverlichting van 0,4 mld euro voor gezinnen en een lastenverzwaring van 0,4 mld voor het buitenland.

Milieu

- De SGP verhoogt de energiebelasting vanaf 2015. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 1,0 mld euro. (SGP_502)
- Met vliegbelastingen voor vracht en personen (o.b.v. NOx-uitstoot) wordt een EMU-saldo verbetering bereikt van 0,5 mld euro vanaf 2015. In eerdere jaren is de opbrengst lager. Dit leidt tot een afname van zo'n tien à twintig procent van het aantal passagiers vanaf Schiphol. (SGP_040)
- Het tariefsverschil tussen gewone diesel en rode diesel blijft in stand. Dit betreft het terugdraaien van een maatregel uit het Begrotingsakkoord 2013. Dit levert een lastenverlichting op van 0,3 mld euro in 2017. (SGP_036)
- De SGP verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-subsidies en het invoeren van een verplichting voor hernieuwbare energie. (SGP_520)
- De SGP voert een congestieheffing in. Met deze heffing wordt in 2017 0,2 mld euro opgehaald, hetgeen een lastenverzwaring is. (SGP_401)
- Oldtimers gaan ook motorrijtuigenbelasting (mrb) betalen, wat een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2017 betekent. (SGP_038)
- De SGP voert een Personenautovignet op basis van voertuigkenmerken in. De invoering is zodanig dat dit voor Nederlandse automobilisten geen lastenverzwaring oplevert (door verrekening met mrb) en alleen buitenlanders extra gaan betalen

voor het gebruik van Nederlandse wegen. Dit levert een lastenverzwaring (voor het buitenland) op van 0,2 mld euro per jaar. (SGP_073)

- De SGP verlaagt het budget voor de Energie Investeringsaftrek (EIA) met 0,1 mld euro vanaf 2016. Deze maatregel heeft een positief EMU-effect van 0,1 mld euro in 2017. (SGP_424)
- De SGP breidt het belastingvoordeel bij zelflevering van groene stroom uit. Dit heeft slechts een beperkt budgettair effect. (SGP_042)

Inkomens en arbeid

- Verlagen belastingtarieven box 1: de opbrengst van het beperken van de hypotheekrente-aftrek wordt teruggesluisd via een verlaging van het hoogste tarief van de loon- en inkomstenheffing. Dit betekent een tariefsverlaging van 52% naar circa 49%; een lastenverlichting voor gezinnen van 0,8 mld euro. De SGP geeft daarnaast 3,2 mld uit voor een generieke verlaging van de ib tarieven. (SGP_112, 521)
- Alle maatregelen - (lease)auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord 2013 ten aanzien van het belasten van de woon-werkreiskostenvergoedingen worden teruggedraaid. Dit resulteert in een lastenverlichting van 1,8 mld euro in 2017. (SGP_043).
- De SGP hervormt de hypotheekrenteaftrek door het maximale tarief waartegen deze mag worden afgetrokken in de periode 2014-2032 geleidelijk te beperken van 52% naar 30%. De budgettaire opbrengst in 2017 bedraagt 0,6 mld euro (SGP_044).
- De SGP stelt een bovengrens aan de hypotheecaire schuld waarover rente mag worden afgetrokken. Deze bovengrens wordt in 2014 op 950.000 euro gesteld en vervolgens afgebouwd naar 750.000 euro in 2017. Deze laatste grens wordt tot 2040 nominaal constant gelaten. De budgettaire opbrengst in 2017 bedraagt 0,2 mld euro (SGP_519).
- De SGP verlengt de aflostermijn voor de hypotheekrenteaftrek voor starters van 30 jaar naar 40 jaar. Deze maatregel heeft in 2017 nog geen budgettair effect (SGP_048).
- Algemene heffingskorting (AHK), alleenstaande ouderkortingen en inkomensafhankelijke combinatiekorting: de AHK, de alleenstaande ouderkorting en de aanvullende alleenstaande ouderkorting worden omgevormd tot een draagkrachtkorting. De inkomensafhankelijke combinatiekorting blijft voor een deel bestaan en is niet langer inkomensafhankelijk. De opbrengst hiervan (0,8 mld) wordt ook in de draagkrachtkorting geïnvesteerd. De draagkrachtkorting is circa 3.800 euro voor paren. Alleenstaanden en alleenstaande ouders ontvangen een draagkrachtkorting van respectievelijk 70% en 90% van de korting voor paren. De draagkrachtkorting wordt in totaal budgettair neutraal ingevoerd. (SGP_022, 024, 025, 026)
- De AOW wordt in 18 jaar tijd gefiscaliseerd. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro in 2017 en 3,8 mld euro structureel. AOW-gerechtigden met een aanvullend pensioen tot 12.000 euro worden gecompenseerd via een hogere inkomensafhankelijke ouderenkorting; dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,6 mld euro in 2017 en 3,0 mld euro structureel. (SGP_015)

- De snellere verhoging van de AOW-leeftijd vanaf 2015 leidt tot 0,2 mld euro hogere lasten in 2017, doordat een groter deel van de 65-jarigen AOW-premie gaat betalen. (SGP_414)
- De SGP voert een nieuwe heffingskorting in voor personen die mantelzorg verlenen. Voor deze lastenverlichting stelt de partij 0,2 mld euro beschikbaar. (SGP_027)
- De SGP verhoogt de ouderenkorting met 0,1 mld euro per 2017. (SGP_522)
- Afschaffen ouderschapsverlofkorting: de heffingskorting voor ouders die ouderschapsverlof opnemen en die er in inkomen op achteruit gaan, wordt afgeschaft. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. (SGP_023)

Vermogen en winst

- De SGP schaft de FOR af wat een lastenverzwaring van 0,3 mld euro betekent. (SGP_209)
- De SGP verlaagt het plafond van de innovatiebox zodat de lasten met 0,2 mld worden verzwaaard. (SGP_054)
- De SGP verhoogt de wbo voor startende bedrijven met 0,1 mld euro. (SGP_054)
- De SGP schaft het huidige stelsel met zijn woningpuntensysteem af. In plaats daarvan voert de SGP een systeem in waarbij de maximaal redelijke huur wordt vast gesteld op 4,5% van de woz-waarde van de woning. De SGP staat bovendien een jaarlijkse huurverhoging toe van 2% boven inflatie voor huishoudens met een inkomen lager dan 43.000 euro. De SGP verhoogt de verhuurdersheffing per 2013 met 0,1 mld euro, waarmee het overheidssaldo per 2017 met 0,1 mld euro verbetert (SGP_047).
- Afschaffen vrijstelling groen beleggen: de heffingskorting van 0,7% voor groene beleggingen in box 3 wordt afgeschaft. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. (SGP_402)
- De SGP wil de bankenbelasting geleidelijker invoeren. In 2013 worden de lasten met 0,5 mld euro verlaagd, aflopend tot 0,1 mld euro lagere lasten in 2016. Door de lagere bankbelasting zal het dividend van ABN AMRO naar verwachting beperkt hoger uitvallen over deze jaren. Vanaf 2017 zijn de ontvangsten bankenbelasting gelijk aan het basispad. (SGP_041)
- De SGP wil de mogelijkheid creëren om het werknemersdeel van de pensioenpremie te gebruiken voor aflossing van de woningschuld. Over de effecten en gewenste maatvoering ervan is echter nog niet zoveel bekend. Het CPB is daarom niet in staat op korte termijn een kwantitatieve inschatting te geven van het effect van deze maatregel (SGP_048).

Overig

- Structurele oploep woningmarktmaatregelen: De woningmarktmaatregelen van de SGP hebben na 2017 nog additionele budgettaire effecten. Het gaat om de maatregelen SGP_044, 046, 047, 048, 519. De doorwerking van dit pakket van maatregelen leidt op lange termijn tot een additioneel positief budgettair effect van 2,4 mld euro in 2040 (SGP_920, 921).
- Tijdelijk verlagen overdrachtsbelasting. Van 2013 tot en met 2015 verlaagt de SGP de overdrachtsbelasting naar 0%. Vanaf 2016 is dit tarief weer gelijk aan 2%, zodat de budgettaire effecten in 2017 nihil zijn (SGP_046).

- De SGP schaft in 2017 het verlaagd tarief van voedingsmiddelen in de horeca af. Dit levert voor dat jaar een lastenverzwaring op van 1,5 mld euro (SGP_404)
- De SGP schaft het verlaagd btw-tarief op kunst- en verzamelvoorwerpen, podiumkunsten, kunstenaars, theaterbezoek, kermissen, circussen en sportwedstrijden vanaf 2013 af. Dit verzwaart de lasten met 0,4 mld euro. (SGP_030)
- De SGP schaft vanaf 2015 het verlaagde btw-tarief op bibliotheken af. Dit levert vanaf 2015 een lastenverzwaring op van 0,1 mld euro (SGP_407)
- De SGP verhoogt het tarief van de assurantiebelasting naar 21%. Dit betekent een lastenverzwaring van 1,3 mld euro (SGP_033).
- De SGP handhaaft de verpakkingbelasting. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,3 mld euro (SGP_403).
- De SGP voert een belasting in op pleziervaartuigen. Dit levert een lastenverzwaring op van 0,1 mld euro per jaar (afhankelijk van de waarde, gemiddeld zo'n 1.000 euro per pleziervaartuig). (SGP_037).
- De SGP verhoogt de accijns op tabak en op alcohol taakstellend met elk 0,1 mld euro (SGP_031).
- De SGP verlaagt de PBO heffingen. Dat betekent een lastenverlichting van 0,1 mld euro (SGP_427).
- De SGP introduceert een heffing op vuurwerk, taakstellend voor 0,1 mld euro. (SGP_034).

Tabel 13.43 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Milieu	1,5
Verhoging energiebelasting (SGP_502)	1,0
Luchtvaartbelasting (SGP_040)	0,5
Handhaving rode diesel (SGP_036)	-0,3
Afschaffing SDE+ (SGP_520)	-0,3
Overig (SGP_038, 042, 073, 401, 424)	0,6
Inkomens en arbeid	-5,5
Verlaging ib (SGP_112, 521)	-4,1
Handhaving reiskostenvergoeding (SGP_043)	-1,8
Woningmarktpakket (SGP_044, 048, 519) excl. terugsluis via ib	0,8
Onderdeel invoering draagkrachtkorting (SGP_022, 024, 025, 026)	-0,7
Fiscalisering AOW (SGP_015)	0,3
Snellere verhoging AOW leeftijd (SGP_414)	0,2
Overig (SGP_023, 027, 522)	-0,2
Vermogen en winst	0,6
Afschaffing FOR (SGP_209)	0,3
Overig (SGP_041, 047, 054, 402)	0,3
Overig	3,9
Beperking verlaagd btw-tarief (SGP_030, 404, 407)	2,0
Verhoging assurantiebelasting (SGP_033)	1,3
Handhaving verpakkingenbelasting (SGP_403)	0,3
Overig (SGP_031, 034, 037, 427)	0,3
Totaal lastenmaatregelen (blo)	0,5
w.v. gezinnen	-0,4
bedrijven	0,4
buitenland	0,4

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 0,6 mld euro toe in 2017 t.o.v. het basispad. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- Als gevolg van de aanpassing van de eigen betalingen en het collectief verzekerde pakket AWBZ en Zvw gaan burgers voor hun zorg 0,2 mld euro minder uit eigen zak betalen.
- De SGP vervangt de SDE+ door een equivalente verplichting voor de opwekking van hernieuwbare energie. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 op (1,2 mld euro structureel). (SGP_520)
- De SGP intensificeert de verplichting voor het opwekken van hernieuwbare energie tot 14% in 2020 (Europese definitie). Tevens komt er een verplichting voor het meestoken van biomassa in kolencentrales van 10%, ook na 2015. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,6 mld euro in 2017 op (0,9 mld euro structureel). (SGP_520)

Tabel 13.44 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Zorg (SGP_076, 077, 078, 102, 228, 503, 508, 516, 517)	-0,2
Milieu (SGP_520)	0,9
Totaal niet-EMU-lastenontwikkeling	0,6

13.9.4 Overzicht maatregelen klimaat en energie SGP

- De SGP bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-heffing en invoeren van een verplichting om vanaf 2020 14% van de energie (Europese definitie) hernieuwbaar op te wekken. (SGP_520);
- De SGP verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. Deze maatregel hangt samen met afschaffen van de SDE+-subsidies en invoeren van een verplichting om vanaf 2020 14% van de energie (Europese definitie) hernieuwbaar op te wekken. (SGP_520);
- De SGP vervangt de SDE+ door een equivalente verplichting voor de opwekking van hernieuwbare energie. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2017 op (1,2 mld euro structureel). (SGP_520);
- De SGP intensificeert de verplichting voor het opwekken van hernieuwbare energie tot 14% (Europese definitie). Tevens komt er een verplichting voor het meestoken van biomassa in kolencentrales van 10%. Deze maatregelen leveren een niet-EMU-relevante lastenverzwaring van 0,6 mld euro in 2017 op (0,9 mld euro structureel). (SGP_520);

- De SGP wil uitbreiding van de regeling voor zelflevering van groene stroom en trekt hier jaarlijks 30 miljoen euro voor uit;
- De SGP verhoogt de energiebelasting vanaf 2013. Deze maatregel heeft een positief EMU effect van 0,8 mld euro. (SGP_502)
- De SGP verlaagt het budget voor de Energie-Investeringsaftrek (EIA) met 0,1 mld euro vanaf 2016. Deze maatregel heeft een positief EMU-effect van 0,1 mld euro in 2017 (0,1 mld euro structureel). (SGP_424);
- De SGP wil een revolverend fonds inzetten om energiebesparing te stimuleren. Deze maatregel heeft vanaf 2013 een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (SGP_052);
- De SGP stelt minder geld beschikbaar voor duurzame economie. Dit heeft een positief EMU effect van 0,2 mld euro vanaf 2013. (SGP_051);
- De SGP gaat verplichten dat bij renovatie van bestaande woningen de energieklassen met 2 labelstappen wordt verbeterd. Binnen de utiliteitsbouw wil de SGP een betere handhaving van de eis uit de Wet milieubeheer, dat alle besparingsmaatregelen met een terugverdientijd van minder dan 5 jaar moeten worden genomen;

13.9.5 Overzicht maatregelen natuur SGP

Tabel 13.45 geeft een overzicht van alle geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.45 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
SGP_050	Deels bezuiniging natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord	x	x	-0,11	
SGP_053	Versterking en verduurzaming landbouw, tuinbouw en visserij	x	x	0,05	-0,05
	Opgesteld vermogen windenergie		x		

SGP_050: Deels handhaven Begrotingsakkoord natuur

- De SGP bezuinigt op robuuste natuurgebieden en op recreatie. De middelen voor regulier beheer, herstelbeheer en hydrologische maatregelen blijven gehandhaafd.
- Met deze maatregel kort de SGP het budget voor aankoop en inrichting van natuurgebieden en recreatief groene gebieden rondom steden zoals onderdeel van het basispad. Daarnaast krimpt het budget voor natuurbeheer en recreatiegebieden rondom steden. Ook de vergoedingen voor het toegankelijk houden van natuur en recreatiegebieden wordt beëindigd. De bezuiniging bepaalt in sterke mate het negatieve effect op het gebied van biodiversiteit en beleving.

SGP_053: versterking en verduurzaming landbouw, tuinbouw en visserij

- De SGP wil extra geld voor een versterking en verduurzaming van de landbouw, de tuinbouw en de visserij. Het betreft steun voor mestverwerking, nieuwe stalconcepten en

voor investeringen door jonge boeren. De maatregel stimuleert een verduurzaming in de agrarische sector, maar heeft nauwelijks effect op de milieudruk voor natuur.

Opgesteld vermogen windenergie

- De SGP verhoogt het opgesteld vermogen windenergie naar 6000 MW, 2000 MW meer dan in het basispad.

SGP_436: revolverend fonds

- De SGP wil een fonds van waaruit laagrentende leningen kunnen worden verstrekt aan particuliere natuurbeheerders en/of terreinbeherende organisaties voor de ontwikkeling van projecten binnen EHS. Het accent ligt op projecten waar natuurbeheer en -ontwikkeling gecombineerd worden met economisch interessante activiteiten, zoals recreatie. De baten uit deze activiteiten worden aangewend voor de financiering van het natuurbeheer en voor rente en aflossing van de leningen uit het fonds. Het fonds wordt gevuld door de verkoop van bestaande natuurgebieden van Staatbosbeheer binnen de EHS.
- De SGP kiest hetzelfde pad om financiële middelen te generen als de uitbreiding en inrichting van de EHS. In de analyse is ervan uitgegaan dat alle verkoopbare grond wordt ingezet voor de realisatie van de EHS, via het grond-voor-grondprincipe. De verwachting is daarom dat, gezien de huidige grondmarkt en de huidige ervaringen met de verkoop van natuurgrond, de beoogde verkoop niet gerealiseerd zal worden.

13.10 DPK

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door het DPK voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2012 en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van het basispad zoals weergegeven in de Nederlandse economie tot en met 2017.⁵⁵

13.10.1 Ombuigingen DPK

Het DPK buigt 20,9 mld euro in 2017 om op de collectieve uitgaven.

Arbeidsvoorwaarden collectieve sector

- De nullijn voor de ambtenarensalarissen in 2014 leidt tot een ombuiging van 1,1 mld euro in 2017. De maatregel heeft geen structureel effect. De nullijn in de zorg in 2013 en 2014 leidt tot een beperkte ombuiging op een deel van de ambtenarensalarissen. De maatregel heeft geen structureel effect. (DPK_101)

⁵⁵ Merk op dat de genoemde bruto bedragen niet altijd direct gerelateerd zijn aan de budgettaire omvang van de specifieke beleidswijzigingen. De reden is dat bij wijzigingen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013 technisch niet de netto wijziging is ingeboekt, maar een dubbele boeking heeft plaatsgevonden: enerzijds de volledige terugboeking van het betreffende onderdeel uit het Begrotingsakkoord 2013 en anderzijds de boeking van een eventueel alternatief beleidsvoorstel.

Openbaar bestuur

Het DPK buigt in totaal 2,1 mld euro om op de bestuur- en apparaatskosten bij Rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van ruim 20%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld Defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), waardoor bij de functie Openbaar bestuur een besparing van 1,7 mld euro resteert.

- Bij het Rijk en zbo's worden de uitgaven het openbaar bestuur taakstellend met 0,5 mld euro beperkt. Het DPK wil een generieke taakstelling op departementen, zbo's fuseren en/of integreren met ministeries, minder ambtenaren en minder inhuur van externen. (DPK_416)
- Bij het lokaal bestuur wil het DPK 1,2 mld euro korten op het gemeente- en provinciefonds. Het DPK wil gemeenten samenvoegen. (DPK_417)

Veiligheid

- Een deel van de korting op het apparaat slaat neer bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Veiligheid en Justitie en Binnenlandse Zaken. Dit bedraagt 0,3 mld euro. (DPK_416)
- Het DPK legt een taakstellende korting op Justitie op van 0,1 mld euro. (DPK_507)
- Het DPK bespaart 0,1 mld euro op politie en justitie door decriminalisering van softdrugs en vermindering van het aantal politieagenten ten behoeve van het vermeerderen van het aantal agenten bij de dierenpolitie. (DPK_210, DPK_339)
- Het DPK kort de Dienst Justitiële inrichtingen taakstellend met 0,1 mld euro. (DPK_118)

Defensie

- Het DPK buigt 0,1 mld euro op defensie om. Het DPK stapt uit de testfase van de JSF. Daarnaast slaat een beperkt deel van de apparaatkorting neer bij defensie. (DPK_217 en DPK_416)

Bereikbaarheid

- Het DPK buigt netto 0,1 mld euro op wegen om in 2017 (ombuiging 0,2 mld euro en intensivering 0,1 mld euro). (DPK_117)
- Het DPK buigt netto nihil op spoor om in 2017 (ombuiging 0,1 mld euro en intensivering 0,1 mld euro). (DPK_117)
- Het DPK buigt 0,1 mld euro in 2017 op openbaar vervoer om. Hiermee wordt de intensivering uit het Begrotingsakkoord teruggedraaid. (DPK_335)
- Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een beperkte besparing op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat). (DPK_416)

Milieu

- Het DPK bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. (DPK_209)

- Het DPK kort op het budget voor de aankoop, de inrichting en het beheer van natuurgebieden en groene recreatieve gebieden rondom steden. Daarmee worden de maatregelen uit het Begrotingsakkoord teruggedraaid. De besparing die hiermee wordt bereikt bedraagt 0,2 mld euro. (DPK_334)
- Het DPK stelt minder geld beschikbaar voor duurzame economie. Dit heeft een positief EMU effect van 0,2 mld euro vanaf 2013. (DPK_342)

Onderwijs

- De basisbeurs in de bachelor- en masterfase wordt afgeschaft en vervangen door een renteloos sociaal leenstelsel. In 2017 wordt hiermee nog niets bespaard. Structureel wordt 0,4 mld euro bespaard. (DPK_111)
- De gratis schoolboeken worden afgeschaft met herinvoering van de WTOS. Dit is een besparing van 0,2 mld euro. (DPK_113)
- Het DPK buigt 0,2 mld euro op passend onderwijs om. (DPK_125)
- De publieke bekostiging voor deelnemers ouder dan 30 jaar in het mbo wordt stopgezet. Dit leidt tot een besparing van 0,2 mld euro. (DPK_347)
- Het DPK buigt 0,1 mld euro om op middelen voor de kwaliteit van onderwijs en onderwijspersoneel. (DPK_338, DPK_341)
- Het DPK investeert 0,2 mld euro minder in wetenschap in het kader van het topsectorenbeleid. (DPK_503)

Zorg

- De langdurige zorg in de AWBZ wordt ingericht volgens het principe van Buurtzorg c.q. regelarme zorg. Dat wil ook zeggen dat deze zorg niet uitgevoerd gaat worden door zorgverzekeraars. De begeleiding wordt overgeheveld naar gemeenten. Een besparing van samen 1,4 mld euro. (DPK_322, DPK_324, DPK_505, DPK_506)
- Het DPK versobert de langdurige zorg met 1,2 mld euro door vier maatregelen. Voor persoonlijke verzorging en begeleiding gaat de norm voor gebruikelijke zorg omhoog van 60 naar 90 minuten per week. De hoeveelheid verleende persoonlijke zorg en begeleiding neemt daardoor af met 6%, een besparing met 0,6 mld euro. Het DPK bespaart alsnog 0,2 mld euro op de pgb's en de aanspraak op zorg voor mensen met een IQ tussen de 70 en 80 vervalt. De subsidiëring van de MEE organisaties wordt beëindigd. (DPK_109, DPK_320, DPK_321, DPK_323, DPK_504)
- Een tweejarige nullijn voor cao's in de zorg heeft een tijdelijk drukkend effect op de uitgaven. (DPK_101)
- Voor toelichting DPK_312: zie tekst intensiveringen.

Sociale zekerheid

- Latere, maar snellere verhoging van de AOW-leeftijd: de AOW-leeftijd gaat pas per 2015 omhoog, maar stijgt dan wel met een jaar naar 66. Daarbij wordt een overgangsregeling getroffen voor 65-jarigen die reeds met vervroegd pensioen zijn. De AOW leeftijd stijgt daarna gradueel tot 68 in 2024. Tot 2015 wordt minder bespaard, in 2017 wordt netto 0,7 mld euro extra bespaard (ombuiging 3,1 mld en intensivering 2,4 mld). Het structurele effect is nihil. (DPK_103, DPK_129)

- Nullijn sociale zekerheid: alle uitkeringen behalve de AOW worden gedurende twee jaar bevroren. Hiermee wordt netto 0,8 mld euro bespaard (ombuiging 1,8 mld euro en intensivering 1,0 mld euro). (DPK_102)
- Kinderbijslag inkomensafhankelijk: de kinderbijslag wordt afgeschaft voor inkomens vanaf twee keer modaal. Hiermee wordt 0,9 mld euro bespaard. (DPK_403)
- Het DPK schaft het re-integratiebudget bijna volledig af. Na correctie voor uitverdieneffecten resulteert een structurele besparing van 0,7 mld euro. (DPK_501)
- Verlaging zorgtoeslag vanwege verlaging eigen risico: door het verlagen van het eigen risico in de zorg naar 230 euro wordt de zorgtoeslag dienovereenkomstig verlaagd. De besparing op de zorgtoeslag bedraagt 0,6 mld euro. (DPK_351)
- Het DPK neemt het wetsvoorstel modernisering Ziektewet over. De besparing bedraagt 0,2 mld euro (0,3 mld euro structureel). (DPK_401)
- Het DPK voert de Wet Werken naar Vermogen in. De ombuiging bedraagt 0,2 mld euro (1,8 mld euro structureel). (DPK_343, DPK_344)
- Huurtoeslag: de verlaging van de normhuur uit het Begrotingsakkoord wordt teruggedraaid. Hiermee wordt netto 0,1 mld bespaard (ombuiging 0,2 mld euro, intensivering 0,1 mld euro). (DPK_331, DPK_350)
- Het DPK belast de reiskostenvergoeding voor woon-werkverkeer niet meer. Hierdoor neemt het premieplichtig inkomen af, waardoor ook de WW- en WAO-aanspraken afnemen. De resulterende ombuiging loopt op tot 0,2 mld euro. (DPK_340)
- Het DPK voert een huishoudinkomenstoets in de bijstand in. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro. (DPK_336)

Overdrachten aan bedrijven

- DPK buigt 0,7 mld in 2017 om op het gebied van subsidies. Het betreft een algemene subsidietaakstelling en gaat daarmee niet alleen om subsidies naar bedrijven, maar ook om subsidies naar bijvoorbeeld het maatschappelijke middenveld. (DPK_413)
- Het DPK buigt maximaal om op het innovatiegedeelte van het topsectorenbeleid. Dit betekent een ombuiging van 0,5 mld euro. (DPK_502)

Internationale samenwerking

- Het DPK buigt 3,2 mld euro op ontwikkelingssamenwerking om. DPK handhaaft de lidmaatschappen van internationale organisaties zoals de Wereldbank en de VN, maar halveert de bijdrage aan de VN (0,2 mld euro), schrapt de bijdrage aan de African Development Bank (0,1 mld euro) en vermindert de bijdrage aan de Wereldbank (met 0,1 mld euro). (DPK_116)

Overige uitgaven

- Het DPK buigt 0,4 mld euro op de publieke omroep om. (DPK_119)
- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door verhoging van griffierechten (0,2 mld euro) en het veilen van vergunningen voor de exploitatie van internetkansspelen. (DPK_333, DPK_346)

Tabel 13.46 Ombuigingen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	1,1
Nullijn collectieve sector 2013 en 2014 (DPK_101)	1,1
Openbaar bestuur	1,7
Apparaatkorting Rijk en zbo's (DPK_416)	0,5
Apparaatkorting lokaal bestuur (DPK_417)	1,2
Veiligheid	0,6
Apparaatkorting Rijk: deel Veiligheid (DPK_416)	0,3
Overig (DPK_118, 210, 339, 507)	0,3
Defensie	0,1
Overig Defensie (DPK_217, 416)	0,1
Bereikbaarheid	0,4
Minder geld voor wegen en spoor (DPK_117)	0,3
Overig (DPK_335, 416)	0,1
Milieu	0,7
Afschaffing SDE + (DPK_209)	0,3
Overig (DPK_334, 342)	0,4
Onderwijs	0,9
Overig (DPK_111, 113, 125, 341, 347, 503, e.a.)	0,9
Zorg	2,7
Buurtzorg of 'regelarme zorg' concept voor de AWBZ (DPK_322, 324, 505, 506)	1,4
Beperking extramurale AWBZ en WMO zorg (DPK_109, 320, 321, 323, 504)	1,2
Overig (DPK_101, 312, e.a.)	0,1
Sociale zekerheid	7,8
Verhoging AOW leeftijd (DPK_103, 129)	3,1
Koppeling uitkeringen aan collectieve sector (DPK_102)	1,8
Afschaffen kinderbijslag inkomens > 2x modaal (DPK_403)	0,9
Korting op re-integratiebudget (DPK_501)	0,7
Verlaging zorgtoeslag vanwege verlaging eigen risico (DPK_351)	0,6
Modernisering ziekwet (DPK_401)	0,2
Overig (DPK_336, 340, 343, 344, 350)	0,6
Overdrachten aan bedrijven	1,2
Taakstelling subsidies (DPK_413)	0,7
Ombuiging Topsectorenbeleid - Innovatiesubsidies (DPK_502)	0,5
Internationale samenwerking	3,2
Ombuiging ontwikkelingssamenwerking (DPK_116)	3,2
Overige uitgaven	0,7
Efficiencytaakstelling publieke omroep (DPK_119)	0,4
Verhoging griffierechten (DPK_333)	0,2
Overig (DPK_333, 346, e.a.)	0,0
Totaal	20,9

13.10.2 Intensiveringen DPK

Het DPK trekt 6,1 mld euro in 2017 uit voor extra collectieve uitgaven.

Veiligheid

- Het DPK intensiveert 0,1 mld euro in veiligheid. (DPK_328 en DPK_305)

Bereikbaarheid

- Voor toelichting DPK_117: zie tekst ombuigingen.

Onderwijs

- Het DPK voert prestatiebekostiging voor scholen in. Het budgettaire effect hiervan is beperkt. (DPK_204)

Zorg

- Het DPK trekt 1,0 mld euro uit voor verbetering van de langdurige zorg. Zes ombuigingen uit het basispad maakt het DPK ongedaan. Een indicatie voor zorgzwaartepakketten 1-3 blijft toegang geven tot intramurale zorg. De tarieven voor langdurige Geestelijke Gezondheidszorg en Gehandicaptenzorg gaan in 2013 5% extra omhoog, evenals de intramurale PGB-tarieven. De groeiruinimte van gebudgetteerde instellingen wordt in 2013 verhoogd en bovenbudgettaire vergoedingen worden niet ingeperkt. De vergoeding voor vervoerskosten van instellingen wordt ook niet ingeperkt. (DPK_314, DPK_315, DPK_316, DPK_317, DPK_318, DPK_319, DPK_325)
- Het DPK verlaagt de eigen betalingen in de zorg. Dit leidt tot een netto intensivering van 1,0 mld euro. Het gaat daarbij om het verlagen van het eigen risico tot 230 euro (intensivering 0,9 mld euro), het afschaffen van de eigen bijdrage van 7,50 euro per ligdag in het ziekenhuis (intensivering 0,1 mld euro) en de eigen bijdrage voor gehoortoestellen (intensivering 0,0 mld euro) en de een hogere eigen bijdrage in de GGZ (ombuiging 0,0 mld euro). (DPK_307, 309, 311, 312)

Sociale zekerheid

- Voor toelichting DPK_102, 103, 129 en 331: zie tekst ombuigingen.
- Kinderopvangtoeslag verhogen: de toeslagtabel voor het eerste kind wordt proportioneel verhoogd. Hieraan wordt 0,1 mld euro extra uitgegeven. (DPK_404)
- Er is sprake van weglek naar toeslagen, oplopend tot in totaal 0,1 mld euro structureel. (DPK_336, DPK_343, DPK_344)

Overige uitgaven

- Het DPK voert een maatschappelijke dienstplicht in van 3 maanden voor alle jongeren bekostigd door het bedrijf of de instelling waar de dienstplicht vervuld wordt. De invoering van deze beperkte maatschappelijke dienstplicht is budgettair neutraal. (DPK_402)

Tabel 13.47 Intensiveringen in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Arbeidsvoorwaarden collectieve sector	0
Openbaar bestuur	0
Veiligheid	0,1
Overig (DPK_305, DPK_328)	0,1
Defensie	0
Bereikbaarheid	0,2
Meer geld voor wegen en spoor (DPK_117)	0,2
Milieu	0
Onderwijs	0,0
Prestatiebesteding scholen (DPK_204)	0,0
Zorg	2,1
Verbetering langdurige zorg (DPK_314-319, 325)	1,0
Verlaging eigen risico ZVW (DPK_307, 309, 311, 312)	1,0
Overig (divers)	0,1
Sociale zekerheid	3,6
Verhoging AOW leeftijd (DPK_103, 129)	2,4
Koppeling uitkeringen aan publieke sector, compensatie AOW'ers (DPK_102)	1,0
Overig (DPK_336, 343, 344, 404)	0,2
Overdrachten aan bedrijven	0
Internationale samenwerking	0
Overige uitgaven	0
Totaal	6,1

13.10.3 Lasten DPK

Het DPK verlaagt de lasten netto met 4,4 mld euro in 2017. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De lastenverlaging is de resultante van een lastenverlichting van 3,3 mld euro voor bedrijven en een lastenverlichting van 1,1 mld euro voor gezinnen.

Milieu

- Het DPK verlaagt de energiebelasting op aardgas in de eerste schijf met 1,55 cent per m³, in de tweede schijf met 3,79 cent per m³ en in de derde tot en met vijfde schijf met 0,3 cent per m³. Deze maatregelen hebben een negatief EMU effect van 0,4 mld euro vanaf 2013. (DPK_354, DPK_355)
- Het DPK verlicht de lasten met 0,3 mld euro (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. (DPK_209)
- Het DPK voert een vrijstelling voor kolenbelasting in. Dit heeft een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (DPK_358)

- Het afschaffen van de leidingwaterbelasting leidt tot 0,1 mld euro lagere lasten. (DPK_359)

Inkomens en arbeid

- Belastingtarieven box 1 terugdraaien: door het terugdraaien van diverse maatregelen uit het Begrotingsakkoord wijzigen de belastingtarieven in box 1. Het gaat met name om de tariefsverlagingen die gekoppeld zijn aan de btw-verhoging uit het Begrotingsakkoord (zie ook DPK_226). Ook worden geschrapt de verhoging van het tarief eerste schijf met 0,7%-punt en de verlaging van de tarieven die samenhangen met de aardgasheffing, kolenbelasting, leidingwaterbelasting en de hogere Zvw-premies in verband met revalidatiezorg en opleidingsfonds. Per saldo leiden de maatregelen tot hogere belastingen in box 1: een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,3 mld euro. (DPK_227, DPK_372, DPK_376, DPK_379)
- Alle maatregelen - auto, fiets en ov - uit het Begrotingsakkoord ten aanzien van het belasten van de vergoedingen voor het woon-werkverkeer worden teruggedraaid, behalve de leaseauto maatregel uit het Begrotingsakkoord. Dit betreft een lastenverlichting van 1,5 mld euro. (DPK_220, DPK_222)
- Loondoorbetaling WW terugdraaien: de WW-hervorming uit het Begrotingsakkoord, waarbij werkgevers de eerste zes maanden WW gaan betalen, wordt teruggedraaid. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,0 mld euro. (DPK_353)
- Werkgeverspremies arbeidsongeschiktheid (AOF) terugdraaien: met het terugdraaien van de aardgasheffing, kolenbelasting, leidingwaterbelasting en het eurovignet vervalt ook de hieraan gekoppelde verlaging van de AOF-premie uit het Begrotingsakkoord. De hogere AOF-premie betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro. (DPK_377)
- Het DPK versovert het Witteveenkader door het maximale jaarlijkse opbouwpercentage te verlagen van 2,25% naar 2% (middelloon) en de pensioenrichtleeftijd in 2014 te verhogen naar 66 jaar. DPK draait de versoberingsmaatregelen van het Witteveenkader uit het Begrotingsakkoord terug. Deze maatregelen leiden per saldo tot een toename van de lasten voor gezinnen met 0,5 mld euro. (DPK_154, DPK_155, DPK_380, DPK_381)
- WW-premieverlaging: de lasten voor bedrijven worden verlaagd met 0,3 mld euro door de premieverhoging voor de WW (AWF) uit het Begrotingsakkoord terug te draaien. (DPK_225)
- De latere, maar snellere verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot 0,3 mld euro hogere lasten doordat een groter deel van de 65-jarigen AOW-premie gaat betalen. Zie ook onder 'Ombuigingen'. (DPK_103, DPK_129)
- Het DPK beperkt de fiscale mogelijkheden in het kader van de zelfstandigenaftrek, startersaftrek, milieu-investeringsaftrek (MIA), energie-investeringsaftrek (EIA) en kleinschaligheidsinvesteringsaftrek met in totaal 0,2 mld euro. (DPK_145)
- Ten opzichte van de huidige vormgeving wil het DPK de voorziene afbouw van de verhouding tussen de maximale hypothecaire lening waarover rente kan worden afgetrokken en de waarde van de woning bij aankoop (loan-to-value ratio) van 106% naar 100% twee jaar later inzetten. Deze wijziging in de fasering van de maatregel heeft op lange termijn geen effect. (DPK_144)

- Extra heffing werkgevers terugdraaien: de eenmalige werkgeversheffing voor hogere inkomens uit het Begrotingsakkoord wordt teruggedraaid. Dit is een eenmalige lastenverlichting voor werkgevers in 2013 ter waarde van 0,3 mld euro. Effect in 2017 is nul. (DPK_352)

Vermogen en winst

- Het DPK verlaagt de vennootschapsbelasting gedurende de eerste 8 jaar voor de eerste 600.000 euro winst naar 15% waardoor de lasten in 2017 met 0,2 mld euro worden verlicht (structureel 0,4 mld euro). Het DPK verlaagt ook het algemene tarief in de vennootschapsbelasting, zodat de lasten worden verlicht met 0,2 mld euro. Het DPK breidt de mogelijkheid tot voorwaartse verliesverrekening in de vennootschapsbelasting uit van 9 naar 10 jaar. De lasten worden hierdoor met 0,1 mld euro verlicht. (DPK_163, DPK_201, DPK_202)
- Het DPK verlaagt de bankenbelasting met 0,3 mld euro. Door de lagere bankbelasting zal het dividend van ABN AMRO naar verwachting beperkt hoger uitvallen. (DPK_223)
- Het DPK schaft heffingskorting voor groen beleggen af. De vrijstellingen in box 3 voor durfkapitaal, sociaal ethisch beleggen en cultureel beleggen worden niet afgeschaft. Per saldo is dit een beperkte lastenverzwaring. (DPK_362, DPK_375)
- Het DPK voert de verhuurdersheffing van het kabinet Rutte vervroegd in. In 2013 wordt taakstellend 0,5 mld euro geheven. (DPK_143)
- Het DPK wil de fiscale ruimte voor schenkingen van ouders aan hun kinderen ten behoeve van de eigen woning verruimen. De budgettaire effecten hiervan zijn nihil. (DPK_162)

Overig

- Het DPK verlaagt het hoge btw-tarief van 21% naar 19% . Dit levert een lastenverlichting op van 4,2 mld euro. (DPK_226)
- Het DPK voert een accijns op softdrugs in waardoor de lasten met 0,3 mld worden verzwaaard. (DPK_210)
- Het DPK verhoogt de accijns op tabak met 20 eurocent per pakje. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (DPK_152)
- Het DPK verhoogt de btw op podiumkunsten, kunstvoorwerpen en kunstenaars van 6% naar 19%. Dit levert een lastenverzwaring van 0,1 mld euro op. (DPK_373)
- Meer ruimte op de huurmarkt voor starters en doelgroepen. Woningcorporaties moeten 10% van hun woningbestand inzetten voor een specifieke doelgroep bestaande uit starters, gehandicapten en ouderen. Corporaties voldoen grosso modo al aan deze eis, zodat de maatregelen geen effect hebben. (DPK_407, DPK_408)
- Woningmarktpensioenplan DPK. Nieuw in te leggen pensioenpremie mag, na belastingheffing, in het eigen huis worden geïnvesteerd tot maximaal 70% van de executiewaarde van de woning. Bij verkoop van de woning moet de opbrengst worden aangewend voor een pensioenverzekering of een andere woning. Over de effecten en gewenste maatvoering van een dergelijk initiatief is echter nog niet zoveel bekend. Het CPB is daarom niet in staat op korte termijn een kwantitatieve inschatting te geven van het effect van deze maatregel. (DPK_409)

Tabel 13.48 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Milieu	-0,8
Verlaging energiebelasting aardgas (DPK_354, 355)	-0,4
Afschaffing SDE+ (DPK_209)	-0,3
Overig (DPK_358, 359, e.a.)	-0,2
Inkomens en arbeid	1,1
Aanpassen tarieven box 1 (DPK_227, 372, 376, 379)	2,3
Niet belasten vergoeding woon-werkverkeer (DPK_220, 222)	-1,5
Terugdraaien WW-premie / 6 maanden-WW-doorbetaling (DPK_353)	-1,0
Verhoging AOF (DPK_377)	0,6
Versobering Witteveenkader (DPK_154, 155, 380, 381)	0,5
WW-premieverlaging (DPK_225)	-0,3
AOW-premies betaald door 65+ (DPK_103, 129)	0,3
Beperking fiscale mogelijkheden aftrek (DPK_145)	0,2
Overig (DPK_144, 352, e.a.)	0,0
Vermogen en winst	-0,8
Verlaging vennootschapsbelasting (DPK_163, 201, 202)	-0,5
Verlaging bankenbelasting (DPK_223)	-0,3
Overig (DPK_143, 162, 362, 375)	0,0
Overig	-3,9
Btw-verlaging (DPK_226)	-4,2
Accijns op softdrugs (DPK_210)	0,3
Overig (DPK_152, 373, 407, 408, 409)	0,1
Totaal lastenmaatregelen (blo)	-4,4
w.v. gezinnen	-1,1
bedrijven	-3,3
buitenland	0,0

Niet-EMU-lastenontwikkeling

De niet-EMU-lasten nemen netto met 1,1 mld euro af in 2017 t.o.v. het basispad. De niet-EMU-lasten kunnen gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. Intertemporele schuiven worden meegenomen omdat een lastenverzwaring in 2017 in deze gevallen (ten dele) wordt gecompenseerd door een lastenverlichting na 2017. De overige niet-EMU-lasten betreffen kosten voor bedrijven of gezinnen die het gevolg zijn van overheidsbeleid, maar geen directe gevolgen hebben voor het EMU-saldo.

- Als gevolg van de aanpassing van de eigen betalingen en het collectief verzekerde pakket AWBZ en Zvw gaan burgers voor hun zorg 0,8 mld euro minder zelf betalen. (DPK_307, DPK_309, DPK_311, DPK_312)
- De EMU-relevante lastenstijging van de versobering van het Witteveenkader van 0,5 mld euro omvat een tijdelijk effect van 0,3 mld euro. De beperking van de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies leidt op korte termijn tot een stijging van de belastingopbrengsten. Op de lange termijn staan daar echter lagere belastingopbrengsten tegenover, doordat ook de belastbare pensioenuitkeringen lager worden. Na correctie van de EMU-relevante lasten voor intertemporele

schuiven resulteert de lastenontwikkeling zoals die over de gehele levensduur wordt ervaren. (DPK_154, DPK_155, DPK_380, DPK_381)

Tabel 13.49 Niet-EMU-lastenmutaties t.o.v. basispad in 2017, ex ante, mld euro

Maatregel	Bedrag
Zorg (DPK_307, 309, 311, 312, e.a.)	-0,8
Intertemporeel (DPK_154, 155, 380, 381)	-0,3
Totaal niet-EMU-lastenontwikkeling	-1,1

13.10.4 Overzicht maatregelen klimaat en energie DPK

- De DPK bespaart 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-subsidies. (DKP_209c)
- De DPK verlicht de lasten met 0,3 mld euro in 2017 (1,2 mld euro structureel) door het afschaffen van de SDE+-heffing. (DKP_209a,b)
- Het DPK verlaagt de energielasting op aardgas in de eerste schijf met 1,55 cent per m³, in de tweede schijf met 3,79 cent per m³ en in de derde tot en met vijfde schijf met 0,3 cent per m³. Deze maatregelen hebben een negatief EMU effect van 0,4 mld euro vanaf 2013. (DPK_354, DPK_355)
- De DPK voert een vrijstelling voor kolenbelasting in. Dit heeft vanaf 2013 een negatief EMU effect van 0,1 mld euro. (DKP_358)

13.10.5 Overzicht maatregelen natuur DPK

Tabel 13.50 geeft een overzicht van de geanalyseerde maatregelen. Naast de relevantie van de maatregelen voor biodiversiteit en beleving, zijn het budgettaire effect voor het Rijk en het (eventuele) effect op de lastendruk voor de landbouw weergegeven. In de teksten onder de tabel worden de maatregelen kort toegelicht.

Tabel 13.50 Geanalyseerde maatregelen, bedragen in mld euro's per jaar

Nummer	Maatregel	Relevant voor biodiversiteit	Relevant voor beleving	Uitgaven overheid natuur	Lastenverzwaring landbouw
DPK_334	Terugdraaien natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord	x	x	-0,2	
	Opgesteld vermogen windenergie		x		

DPK_334: Terugdraaien natuurmaatregelen uit het Begrotingsakkoord

- Het DPK bezuinigt hiermee 0,2 mld euro op het budget voor de aankoop en de inrichting van natuurgebieden en het recreatieve groen rondom de steden. Daarnaast neemt met deze maatregel het budget af voor natuurbeheer, het beheer van landschapselementen buiten de EHS, het beheer van recreatiegebieden rondom steden, het agrarisch natuurbeheer en de vergoedingen voor het toegankelijk houden van natuur en recreatiegebieden.

- Deze maatregel bepaalt in sterke mate de negatieve effecten op de biodiversiteit en de belevingswaarde van landschap en natuur.

Opgesteld vermogen windenergie

- DPK verkleint het opgesteld vermogen windturbines in de periode tot 2020 van 4000 MW in het basispad naar 2070 MW.

DPK_900: Herstructurering overheden

- Het DPK stelt voor om de 1ste Kamer, de provincies, de Waterschappen af te schaffen en Ministeries en kleine gemeenten te laten samengaan.
- Veel natuurbeleid ligt in handen van de Rijksoverheid, de Provincies en de Waterschappen. Aangezien de taken van deze organisaties niet worden beëindigd, zullen de natuureffecten van deze maatregel vermoedelijk beperkt zijn.

14 Bijlage over enkele specifieke onderwerpen

14.1 Ombuigingen op het overheidsapparaat

Omvangrijke efficiencywinsten⁵⁶ op het overheidsapparaat zijn moeilijk in één kabinetsperiode te realiseren. Hetzelfde geldt voor een drastische inperking van taken. Het CPB hanteert daarom net als bij de vorige doorrekening van de verkiezingsprogramma's maxima voor de ombuigingen op het Rijk (inclusief zbo's en exclusief defensie en politie) en op de lokale overheden. Het bij de vorige verkiezingen gehanteerde maximum voor de periode 2011-2015 vermeerderd met de ombuigingen van Balkenende IV is hierbij als uitgangspunt genomen voor de ombuigingen in 2016 en 2017. Hierdoor resulteert een maximaal mogelijke ombuiging voor het Rijk van 0,9 mld euro en voor de lokale overheden van 1,2 mld euro voor 2017 (inclusief besparingsverliezen). Zie onderstaande tabel voor de maxima voor de verschillende jaren. Het maximum voor de lokale overheden ligt met name hoger, omdat de maximale korting voor de periode 2011-2015 nog niet is bereikt.

Op basis van ervaringen uit het verleden kunnen dergelijke grote ombuigingen als zeer ambitieus worden gekwalificeerd. Het aanpassen van het arbeidsrechtelijke regime voor ambtenaren (zoals reeds gemeld in het financieel kader van het regeer- en gedoogakkoord) kan helpen bij het verkleinen van de publieke sector, desalniettemin blijven de huidige maxima voor taakstellingen op het Rijk en de lokale overheden onverminderd zeer ambitieus. Deze maximale ombuigingen zijn dan ook alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar en leiden tot minder dienstverlening.

Tabel 14.1 Maximaal mogelijke ombuigingen: Rijk en lokale overheden (inclusief besparingsverlies)

	2013	2014	2015	2016	2017	Structureel
	in mld euro					
Maxima incl. besparingsverlies: Rijk	0,0	0,0	0,0	0,4	0,9	1,1
Maxima incl. besparingsverlies: Lokale overheden	0,2	0,3	0,3	0,7	1,2	1,5

⁵⁶ Bij veel overheidsdiensten is een efficiencywinst te boeken. In het basispad is het CPB daarom ook uitgegaan van een productiviteitsstijging in de collectieve sector. Extra efficiencywinst is echter moeilijk af te dwingen. Het CPB gaat ervan uit dat het simpelweg korten op het budget hiervoor niet volstaat. Zonder efficiencywinst komt een korting op het budget neer op het verminderen van de dienstverlening.

Voorstellen worden zo goed mogelijk vertaald naar waar zij neerslaan. Waarbij de apparaatkorting op het Rijk en zbo's als volgt neerslaat bij de verschillende functies: openbaar bestuur Rijk (40%), openbaar bestuur overig (20%), veiligheid, bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak (30%), defensie, bijvoorbeeld defensie telematica organisatie (5%) en bereikbaarheid, bijvoorbeeld Rijkswaterstaat (5%). Mogelijke negatieve effecten van dergelijke bezuinigingen, zoals minder belastingopbrengsten en minder veiligheid zijn niet in beeld gebracht.

14.2 Ambtenarensalarissen en lonen in de zorgsector

Voorstellen waarbij de ambtenarensalarissen en/of lonen in de zorgsector structureel achterblijven bij de loonontwikkeling marktsector worden niet gehonoreerd. Een nullijn levert alleen tijdelijk een besparing op. De redenering is dat er een inhaaleffect zal optreden, omdat de arbeidsmarkt een markt is, waar lonen als gevolg van vraag en aanbod tot stand komen. Er zijn geen aanwijzingen dat ambtenarensalarissen op dit moment structureel hoger zijn dan die in de markt. Ervaringen uit het verleden leren dat het eenzijdig verlagen van ambtenarensalarissen ten opzichte van de markt na verloop van enkele jaren volledig ongedaan worden gemaakt. Hierdoor blijven ambtenarensalarissen niet structureel achter bij de loonontwikkeling in de marktsector.⁵⁷

In het basispad is voor ambtenaren een nullijn opgenomen in 2011, 2012 en 2013. Er is gezien de algemene arbeidmarktsituatie en de specifieke ontwikkeling bij openbaar bestuur daarbij aangenomen dat dit pas vanaf 2015 tot een inhaalstijging bij de ambtenarensalarissen zal leiden. In het basispad zit geen ingreep in de lonen in de zorgsector.

Het tijdelijke effect van een maatregel die één extra jaar nullijn voor ambtenarensalarissen impliceert wordt in de doorrekening meegenomen. Ingrepen in de zorgsector voor een beperkt aantal jaren worden meegenomen in de doorrekening, waarbij, anders dan voor ambtenarensalarissen, een direct uitverdieneffect via incidentele lonen in de zorgsector wordt meegenomen.

14.3 Functies collectieve uitgaven en werkgelegenheid

In de tabellen in de hoofdtekst worden de collectieve uitgaven gegroepeerd naar beleidsrelevante categorieën. Voor de vergelijking van de verkiezingsprogramma's is zoveel mogelijk aangesloten bij de indeling gebruikt in CEP en MEV. Voor dit specifieke doel is de presentatie echter in enkele opzichten aangepast, zoals een aparte functie milieu en een uitsplitsing van openbaar bestuur in rijk, lokaal bestuur en overig. Hierdoor kan duidelijker worden getoond bij welk deel van de overheid ombuigingen op het overheidsapparaat

⁵⁷ Zie CPB, 2010, Analyse economische effecten financieel kader, CPB Notitie, [27 september](#). Zie ook CPB, 2012, Wat levert de nullijn voor de ambtenaren in 2011 op?, kader in Centraal Economisch Plan 2012, [maart](#).

neerslaan. De volgende functies worden onderscheiden:

- Arbeidsvoorwaarden collectieve sector: de verandering van de loonvoeten.
- Openbaar bestuur: alle uitgaven aan beloning werknemers (loonsom), investeringen en overige goederen en diensten van de collectieve sector voor zover niet behorend bij de functies Veiligheid, Defensie, Bereikbaarheid, Onderwijs, Zorg, Sociale Zekerheid en Overige Uitgaven. Voor de tabel over de werkgelegenheid in de collectieve sector omvat het openbaar bestuur ook de werkgelegenheidseffecten van de ombuigingen en intensiveringen bij de functies Bereikbaarheid (Rijkswaterstaat), Sociale Zekerheid (bijv. participatiebanen) en overige uitgaven (bijv. jeugdzorg en opvang asielzoekers).
- Veiligheid: alle uitgaven aan beloning werknemers, investeringen en overige goederen en diensten met betrekking tot politie en justitie (exclusief opvang asielzoekers).
- Defensie: alle uitgaven aan beloning werknemers, investeringen en overige goederen en diensten met betrekking tot de bedrijfspgroep Defensie in de Nationale rekeningen; dit komt ruwweg overeen met de uitgaven van het ministerie van Defensie.
- Bereikbaarheid: investeringen en onderhoud van infrastructuur, inclusief eventuele ombuigingen op Rijkswaterstaat.
- Milieu: subsidies milieu, energie, landbouw en natuur en uitgaven voor de aankoop van natuurgebied; uitgaven voor de uitbreiding en verbeteren van de infrastructuur voor openbaar vervoer maken daarentegen deel uit van de functie bereikbaarheid.
- Onderwijs: alle uitgaven aan beloning werknemers, investeringen en overige goederen en diensten voor onderwijs en onderzoek, inclusief studiebeurzen en ov-jaarkaart, maar exclusief uitgaven voor cultuur en media (zie functie Overige uitgaven).
- Zorg: uitgaven gefinancierd via AWBZ- en Zvw plus de wmo.
- Sociale zekerheid: alle overdrachten van de overheid aan huishoudens, exclusief die voor zorg en onderwijs, maar inclusief bijvoorbeeld uitkeringen voor werkloosheid en arbeidsongeschiktheid, AOW, bijstand, kinderbijslag, kinderopvang, huurtoeslag en zorgtoeslag.
- Overdrachten aan bedrijven: Subsidies en investeringsbijdragen aan bedrijven, bijvoorbeeld voor innovatie of export stimulering.
- Internationale samenwerking: Uitgaven ontwikkelingssamenwerking.
- Overige uitgaven. Deze functie fungeert als een soort restpost voor maatregelen die niet goed kunnen worden toegerekend aan andere functies, zoals uitgaven voor cultuur, sport, jeugdzorg, rentelasten, boetes en griffierechten.

14.4 Functies collectieve lasten

In de tabellen in de hoofdtekst wordt bij de lastenontwikkeling onderscheid gemaakt naar vier functies:

- De functie milieu omvat alle belastingen op het gebruik van water, grond, energie en natuurlijke grondstoffen (bijvoorbeeld hout, olie, kolen), belastingen op milieuvervuilende activiteiten (zoals het gebruik van auto's) en belastingvoordelen ter stimulering van milieuvriendelijke activiteiten.

- De functie inkomen en arbeid omvat alle belastingen en premies op het inkomen van huishoudens en de kosten van arbeid; ook loonsubsidies in de vorm van afdrachtsverminderingen (onder andere de SPAK) worden tot deze functie gerekend.
- De functie vermogen en winst omvat alle belastingen op vermogen en winst, zoals de vpb, bankenbelasting en erf- en schenkbelasting. Ook de WBSO wordt tot deze functie gerekend.
- De functie overig omvat alle belastingen die niet aan een van de andere functies kan worden toegerekend. Het betreft bijvoorbeeld btw en accijnzen op tabak en alcohol.

Maatregelen in de inkomstenbelasting zijn tot de lasten gezinnen gerekend; dit geldt ook voor maatregelen gericht op zelfstandigen of het mkb via de inkomstenbelasting. Belastingen op woningcorporaties zijn tot de lasten bedrijven gerekend.

Niet-EMU-lasten

De niet-EMU-relevante lastenontwikkeling kan gezien worden als een correctie op de lastenontwikkeling in 2017 op EMU-basis om tot de lastenontwikkeling te komen zoals die door gezinnen en bedrijven wordt ervaren. De niet-EMU-relevante lastenontwikkeling bestaat uit correcties bij de volgende soorten schuiven:

- Schuiven tussen collectieve lasten en particuliere lasten, zoals pakketmaatregelen en eigen betalingen in de zorg, een verplicht aandeel duurzame energie, en quota voor het aantal arbeidsgehandicapten,
- Verschuivingen tussen collectieve lasten en collectieve uitgaven, indien het gaat om het uitkeerbaar maken van heffingskortingen, een schuif tussen zorgtoeslag en ziektekostenpremie en bruterings-effecten (afwijkende mutatie van bruto AOW t.o.v. bruto wettelijk minimum loon),⁵⁸
- Intertemporele schuiven bij maatregelen waarbij de omkeerregeling van de inkomstenbelasting in het geding is, zoals bij aanpassing van het Witteveen kader.

14.5 Woningmarkt

Reikwijdte van de woningmarktdoorrekening

De woningmarkteffecten zijn bepaald met behulp van het woningmarktmodel van het CPB.⁵⁹ Dit model is door het CPB ontwikkeld om inzicht te krijgen in de consequenties van mogelijke hervormingen van het woonbeleid. Deze effecten hangen af van diverse gedragsreacties van de economische agenten. Het woningmarktmodel maakt daarbij expliciet onderscheid tussen de markt voor koopwoningen en die voor huurwoningen en houdt rekening met de interactie tussen beide. Ook houdt het woningmarktmodel expliciet rekening met de toekomstige ontwikkelingen die juist voor de woningmarkt van groot

⁵⁸ Schuiven tussen collectieve lasten en collectieve uitgaven, zoals tussen zorgtoeslag en ziektekostenpremie, zijn in deze publicatie niet meegenomen als niet-EMU-lasten.

⁵⁹ Zie Donders, J.H.M., M.F. van Dijk en G. Romijn, 2010, *Hervorming van het Nederlandse woonbeleid*, Den Haag, Bijzondere CPB Publicatie [84](#).

belang zijn vanwege het voorraadkarakter van woningen. Zo hebben verwachte ontwikkelingen in de verre toekomst al direct gevolgen voor woningprijzen nu. Dit stelt ons in staat om ook rekening te houden met anticipatie-effecten en gefaseerde invoering van woningmarkthervormingen. Ten slotte houdt het model rekening met de interactie tussen huizenprijzen, nieuwbouw en ontwikkeling van de woningvoorraad. Het model maakt - behoudens huur en koop- verder geen onderscheid tussen woningmarktsegmenten, zoals verschillen tussen dure en goedkope woningen, verschillen tussen rijke en arme bewoners, of tussen regionale woningmarkten.

Bij het bepalen van de woningmarkteffecten van de verkiezingsprogramma's van de partijen is de analyse beperkt tot maatregelen die direct aangrijpen op de woningmarkt. De inkomens van huishoudens hebben echter ook een belangrijk effect op de woningmarkt. Hogere inkomens leiden tot meer vraag, hogere woningprijzen en uiteindelijk een groter woningaanbod. Maatregelen die een effect hebben op de inkomens van huishoudens, hetgeen geldt voor vrijwel alle maatregelen, zullen dus een effect hebben op de woningmarkt. In deze analyse is echter geen rekening gehouden met de effecten via het inkomen van huishoudens.

Basispad

De effecten van maatregelen van de verschillende partijen zijn berekend ten opzichte van het basispad. Het basispad geeft weer hoe huren, koopwoningprijzen en woonconsumptie zich structureel zouden ontwikkelen. Het basispad bestaat uit een structureel groeipad dat een trendmatige ontwikkeling zonder beleidsverandering projecteert vanaf circa 2008, gecorrigeerd voor beleidsmaatregelen die sindsdien genomen zijn. Het gaat daarbij om de maatregelen van het kabinet Rutte en het Begrotingsakkoord. Zie het tekstkader 'Uitgangspunten voor de woningmarkt' in [De Nederlandse economie tot en met 2017](#)

Dit basispad houdt geen rekening met de conjuncturele situatie van dit moment en gaat ervan uit dat de woningmarkt na de conjuncturele dip weer terugkeert naar dit groeipad.

Woningcorporaties

Diverse partijen treffen maatregelen gericht op een institutionele herziening van de positie van woningcorporaties. Achterliggend idee is dat het vermogen van woningcorporaties groter is dan maatschappelijk wenselijk en noodzakelijk. De maatregelen verschillen per partij qua omvang en vormgeving. De meeste partijen stellen een heffing voor op woningcorporaties. Andere partijen hevelen een deel van de financiering van de huurtoeslag over naar de woningcorporaties.

Al deze maatregelen zijn omgeven door een aanzienlijke mate van juridische onzekerheid en vereisen nadere juridische analyse. In *Keuzes in Kaart 2008-2011*⁶⁰ is hier al uitvoerig op gewezen. Ook het rapport 'Brede heroverweging wonen' gaat uitgebreid in op de juridische haken en ogen van een heffing die specifiek is gericht op woningcorporaties. Zo memoreert

⁶⁰ Zie bijlage J.4 Woningcorporaties in [Keuzes in Kaart 2008-2011](#)

het rapport dat een specifieke heffing ten laste van woningcorporaties (en haar huurders) niet in strijd mag zijn met het gelijkheidsbeginsel of het verbod op discriminatie. Verder blijkt de juridische haalbaarheid in grote mate afhankelijk van de precieze invulling van de maatregel: wat zijn de rechtvaardigingsgronden voor de maatregel, aan wie komt de opbrengst ten goede en wat is de duur en omvang van de maatregel. Ondanks deze aanzienlijke juridische onzekerheid is ervoor gekozen om inzicht te geven in de woningmarkteffecten en de budgettaire opbrengsten van de voorstellen.

Het aanspreken van de vermogenspositie van woningcorporaties kan leiden tot structurele gedragseffecten van de corporaties. De jaarlijkse cashflow van corporaties lijkt namelijk onvoldoende om de heffing volledig op te brengen; een aanzienlijk deel van het vermogen van corporaties is immers belegd in woningen. Woningcorporaties kunnen reageren door de huren te verhogen, woningen te verkopen, minder te investeren in nieuwbouw en renovatie, of inefficiënties in de bedrijfsvoering weg te nemen. Diverse partijen onderkennen deze gedragsreacties en bieden additionele ruimte aan woningcorporaties om de huren te laten stijgen. Zonder deze additionele ruimte leidt een heffing op woningcorporaties tot minder nieuwbouw en een kleiner aanbod van huurwoningen. Het rantsoeneringsprobleem van de huurmarkt wordt erger en de wachtlijsten worden langer.

Een heffing van gelijke omvang zal overigens ook regionaal sterk verschillend uitwerken. In dunbevolkte regio's is de mogelijkheid voor huurstijging veel beperkter, omdat de feitelijke huren dicht bij het marktconforme niveau liggen. De heffing zal zich daar sterker dan elders vertalen in een kleiner aanbod van huurwoningen.

14.6 Bereikbaarheid

Deze bijlage is een technische toelichting op de uitgangspunten en berekeningen voor het thema bereikbaarheid.

Het **MLT-basispad** geeft zicht op de ontwikkeling tot 2017. Net als bij 'Keuzes in Kaart 2011-2015' worden de mobiliteitsberekeningen gemaakt voor het jaar 2020, waarbij wordt verondersteld dat in dat jaar alle bereikbaarheidseffecten zijn gerealiseerd. Dat prognosejaar wordt in de meeste beleidsdiscussies gebruikt en op die termijn zijn de effecten van beleid in de periode 2013-2017 ook goed zichtbaar.

Net als bij het MLT-basispad wordt voor de bevolkingsontwikkeling de meest recente CBS-bevolkingsprognose uit 2011 gebruikt. Deze is iets hoger dan 2 jaar geleden waardoor de bevolking 17,2 miljoen inwoners telt in 2020. De economische groeiverwachting is tot 2017 conform het MLT-basispad en gematigd doorgetrokken tot 2020. De olieprijs voor 2020 wordt verondersteld op 118 dollar per vat, zoals geraamd door het International Energy Agency (IEA). Het autopark is voor 2020 geraamd op 8,7 miljoen auto's.

Het infrastructuurnetwerk en het openbaarvervoeraanbod zijn conform het meest actuele beeld van wat in 2020 gerealiseerd kan zijn en waarvoor via het Infrastructuurfonds

middelen beschikbaar zijn. In het spoorweginet zijn de Hanzelijn en het Programma Hoogfrequent Spoor opgenomen. De Blankenburgtunnel zal op basis van berichtgeving van het ministerie niet in 2020 gereed kunnen zijn en is daarom niet in het basispad meegenomen.

Het Begrotingsakkoord 2013 is verwerkt in het basispad, waaronder de afschaffing van de belastingvrije reiskostenvergoeding (voor auto, fiets en ov, leaseauto) voor woonwerkverkeer.

Van een aantal belangrijke maatregelen is voorafgaand aan het doorrekenen van de partijmaatregelen het effect op de gehanteerde kernindicatoren in kaart gebracht. Deze geven de effecten per maatregel op de langere termijn, als de meeste mensen hun woon- en werkplaatskeuze hebben kunnen aanpassen op de situatie na het invoeren van deze maatregelen. Dit geldt met name voor woonwerkvergoedingen. Benadrukt moet worden dat de effecten niet altijd lineair veranderen bij de inzet van een groter of kleiner bedrag en ook niet zonder meer opgeteld kunnen worden. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de PBL-CPB Notitie⁶¹ van 6 juli 2012. De resultaten van deze voorstudie zijn samengevat in onderstaande tabel.

Tabel 14.2 Effect van maatregelen op kernindicatoren in 2020 (a)

	Autogebruik	OV-gebruik	Files op snelwegen	Reistijd-baten weg/ov (b)	Baten extra gebruik weg/ov (c)
	in %	in %	in %	in mld euro	in mld euro
2 Miljard minder weginfrastructuur	-0,5	0,1	4	-0,09 à -0,12	
2 Miljard minder spoorinfrastructuur	0,2	-3	1	-0,03 à -0,06	
Kilometerheffing 7 cent/km	-15	5	-30	0,4 à 0,8	-0,2 à -0,4
Congestieheffing 11 cent/km	-1	0,2	-35	0,2	
Kilometerheffing 7 cent/km + congestieheffing 11 cent/km	-15	5	-50	0,5 à 0,9	-0,2 à -0,4
Herinvoering belastingvrije woonwerkvergoeding alle vervoerwijzen	2 à 4	2 à 5	10 à 15	-0,1 à -0,2	0,02 à 0,04

(a) Zie voor een toelichting op de gehanteerde begrippen hoofdstuk 15. Effecten betreffen mutaties in 2020 t.o.v. MLT-basispad.
 (b) De reistijd-baten zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere routes.
 (c) Als reizen met de auto of het ov duurder wordt, zullen mensen minder gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.
 Bron: PBL-CPB Notitie van 6 juli 2012.

De onderstaande paragrafen geven een beknopte **technische uitleg** bij de gehanteerde **indicatoren**.

De indicatoren autogebruik en ov-gebruik geven de effecten weer in procenten op het totale aantal kilometers per jaar. In omvang zijn deze effecten onderling niet vergelijkbaar omdat het aantal autokilometers per jaar bijna een factor vijf groter is dan het aantal ov-

61 Zie <http://www.cpb.nl/sites/default/files/PBL-CPB-Notitie-6juli2012-bereikbaarheid-uitwerking-basispad-en-effecten-van-maatregelen.pdf>

reizigerskilometers. De veranderingen in het aantal autokilometers, meer of minder auto's op de weg, hebben invloed op de wachttijd in files. Deze relatie is niet één op één. Zo kunnen maatregelen het aantal autokilometers beïnvloeden op meer of minder congestiegevoelige locaties of tijdstippen van de dag. Maatregelen die zich vooral richten op het autogebruik in de spitsperiode hebben een groter effect op de wachttijd in files dan maatregelen welke generiek over de dag genomen worden. De indicator files geeft de wachttijd in files op het hoofdwegennet en het gaat hier om zware congestie. Bij benadering vergelijkbaar met de veel gebruikte aanduiding 'voertuigverliesuren': congestie waarbij er snelheden onder de 50 km/uur op het hoofdwegennet worden gereden (VVU50).

Reistijd-baten ontstaan doordat het auto- of ov-verkeer door de maatregelen tussen 'locatie A' en 'locatie B' via snellere routes kan reizen op het hoofdwegennet en onderliggende wegennet dan in het basispad. Bij de baten door een verbeterde reistijd gaat het niet alleen om minder wachttijd in (zware) files op het hoofdwegennet, maar om alle reistijdwinsten. Dus ook indien de doorstroming verbetert van 70 km/uur naar 90 km/uur, of van 100 km/uur naar 120 km/uur. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar het hoofdwegennet (lees: snelwegen), maar ook naar het onderliggende wegennet (lees: provinciale en gemeentelijke wegen).

De baten extra gebruik weg/ov ontstaan doordat maatregelen het reizen met de auto of het ov goedkoper maken. Hierdoor gaan mensen meer reizen en dit welvaartseffect wordt meegenomen in de indicator baten extra gebruik weg/ov. Het omgekeerde geldt uiteraard indien een maatregel het reizen met auto of ov duurder maakt.

De gehanteerde en gerapporteerde kengetallen voor bereikbaarheid in het hoofdrapport hebben een onzekerheidsmarge. De rapportage gebeurt in hele procenten en indien wordt gerapporteerd dat het autogebruik toeneemt met 2%, dan wordt daarmee bedoeld dat de toename ligt tussen de 0 en 5%. Voor de overige kengetallen gelden vergelijkbare onzekerheidsmarges.

De bereikbaarheidseffecten van de maatregelen uit de verkiezingsprogramma's ten opzichte van het basispad zijn in beeld gebracht met behulp van het **autoparkmodel** Dynamo versie 2.2 en het **verkeer- en vervoermodel** LMS 2012 (Landelijk ModelSysteem 2012), het prognosemodel van het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Dynamo is gebruikt om het effect van de invoering van een kilometerprijs op de omvang, samenstelling en gebruikskosten van het autopark te berekenen. Ook maatregelen op het terrein van de aanschafbelasting voor personenauto's (bpm) en van de wegenbelasting (mrb) zijn hiermee doorgerekend. Met het LMS zijn de veranderingen in mobiliteit berekend voor het prognosejaar 2020. De analyse richt zich op het wegverkeer en het ov.

Ten opzichte van *Keuzes in Kaart 2011-2015* is gebruik gemaakt van een geactualiseerde versie van het LMS. Het is de eerste keer dat PBL en CPB deze versie van het LMS gebruiken om uitgebreide pakketten met bereikbaarheidsmaatregelen door te rekenen. Door middel van diverse test-runs en gevoeligheidsanalyses is de betrouwbaarheid van het model getoetst en de gevoeligheid van aannames op de uitkomsten bepaald. Er is afgestemd met de

Dienst Verkeer en Scheepvaart (DVS)-RWS over het LMS. Tevens is er technisch afgestemd met diverse specialisten over het gebruik van het LMS 2012.

In vergelijking met *Keuzes in Kaart 2011-2015* is het belangrijkste verschil dat bereikbaarheidsbaten van met name de kilometerheffing lager zijn. Dit komt deels door de lagere mobiliteitsgroei en het lagere congestieniveau in het basispad. De in absolute waarden gepresenteerde bereikbaarheidsbaten zijn hier vanzelfsprekend gevoeliger voor dan de procentuele verkeerseffecten. Het komt ook doordat de geactualiseerde versie van het LMS lagere baten voor de kilometerheffing berekent. Volgens recente schattingen is de prijsgevoeligheid van het autoverkeer iets kleiner dan voorheen en het LMS 2012 heeft enkele technische verbeteringen. Zo heeft het nieuwe LMS een gedetailleerder netwerk. Ook de reistijdwinsten voor het vrachtverkeer worden geringer maar realistischer geraamd, doordat beter rekening wordt gehouden met specifieke kenmerken van vrachtwagens. De bereikbaarheidseffecten zijn conform de eerder gepresenteerde effecten in de PBL-CPB Notitie van 6 juli 2012.

14.7 Hernieuwbare energie

De bijlage geeft een toelichting hoe in de analyse voor *Keuzes in Kaart 2013-2017* is omgegaan met de voorstellen van partijen rond hernieuwbare energie.

De gehanteerde definitie voor hernieuwbare energie

In de analyse is het aandeel hernieuwbare energie gedefinieerd als het aandeel hernieuwbare energie in het eindverbruik van energie. Dit is overeenkomstig de definitie die de EU hanteert in de richtlijn hernieuwbare energie uit 2009. Volgens deze richtlijn moet het aandeel hernieuwbare energie in Nederland in 2020 14% bedragen.

Ten tijde van het Kabinet Balkenende IV (2007-2010) was sprake van een nationaal doel voor het aandeel hernieuwbare energie van 20%. Deze doelstelling was gebaseerd op een andere definitie - namelijk de hoeveelheid fossiele energie die wordt vermeden door het gebruik van hernieuwbare energie - en laat zich daarom moeilijk vergelijken met de Europese taakstelling voor Nederland.

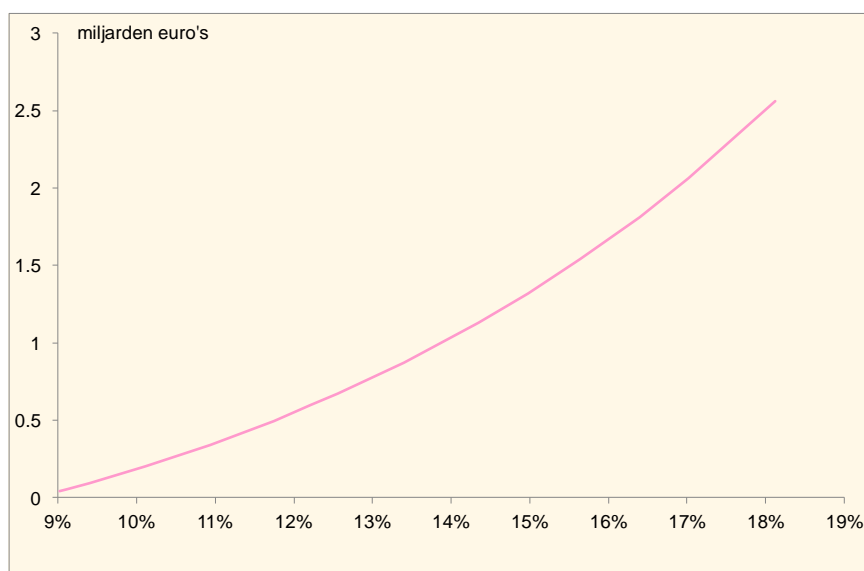
Verband tussen het aandeel hernieuwbare energie en de jaarlijkse maatschappelijke kosten in 2020

Veel partijen hebben de ambitie om de Europese doelstelling van 14% in 2020 te realiseren of te overschrijden. Sommige partijen willen dat bereiken door het budget van de huidige SDE+-regeling te verhogen, terwijl andere partijen daarvoor een hybride leveranciers- of producentenverplichting willen introduceren. In een hybride verplichtingssysteem worden de duurste opties voor hernieuwbare energie met een feed-in-tarief gesubsidieerd om overwinsten bij energieleveranciers te vermijden. Op dit moment is er weinig empirische kennis over een dergelijk systeem. Daarom kan niet worden aangegeven of de SDE+ dan wel

een hybride verplichting kosteneffectiever is.⁶² Bij de berekening van de maatschappelijke kosten van de voorstellen die politieke partijen ten aanzien van hernieuwbare energie doen, is door PBL en CPB dan ook geen onderscheid in kosten gemaakt naar het instrument dat daar voor wordt gekozen. Anders gezegd: bij een bepaald percentage hernieuwbare energie hoort een bepaald maatschappelijk kostenniveau, ongeacht het gekozen instrument. Dit verband is weergegeven in onderstaande figuur.⁶³ De maatschappelijke kosten in figuur 14.1 zijn lager dan in *Keuzes in Kaart 2011-2015* uit 2010, omdat de kosten van het warmtepotentieel nu lager en de brandstofprijzen hoger worden ingeschat dan in 2010.

In de kostencurve is geen rekening gehouden met de import van hernieuwbare energie. Om aan de EU-verplichting te voldoen mag een lidstaat in principe hernieuwbare energie importeren uit een andere lidstaat mits het exporterende land voldoet aan zijn eigen verplichting. In hoeverre lidstaten voldoende hernieuwbare energie hebben waardoor import en export daadwerkelijk mogelijk wordt, is in de context van *Keuzes in Kaart 2013-2017* niet geanalyseerd. Het algemene beeld is dat import in Nederland tegen relatief lage kosten nauwelijks aan de orde zal zijn.

Figuur 14.1 Jaarlijkse maatschappelijke kosten in 2020 (additioneel t.o.v. kosten in het basispad) bij een gegeven aandeel hernieuwbare energie

In de analyse is ook geen rekening gehouden met eventuele vertraging in het tempo waarmee het aandeel hernieuwbare energie toeneemt, die als gevolg van de overgang naar een nieuw systeem zou kunnen optreden.

⁶² In beide systemen zitten de nodige tuning-mogelijkheden, en het hangt sterk af van hoe die worden gebruikt. De SDE+ is door de gefaseerde openstelling tamelijk efficiënt, maar omdat de overheid voor het berekenen van basisbedragen in de praktijk niet over alle gegevens zal beschikken, bestaat het risico dat projecten meer subsidie krijgen dan strikt nodig is om de onrendabele top af te dekken. Een hybride verplichting zou wellicht tot lagere kosten kunnen leiden, maar heeft weer het risico dat er overwinsten worden behaald.

⁶³ Gebaseerd op gegevens uit een brief over stimulering duurzame energieproductie van de minister van EL&I aan de Tweede Kamer van 24 mei 2012 (31239, nr. 136).

Lastenverdeling bij de SDE+ en een (hybride) verplichtingsstelsel

Voor de lastenverdeling over burgers en bedrijven geldt dat in geval van de SDE+ regeling de overheid het totaal van de jaarlijkse kosten van de SDE+ verdeelt over huishoudens en bedrijven door te sturen in de opslag op energietarieven. Momenteel is dat in de verhouding 50:50. Deze verhouding kan uiteraard worden gewijzigd door politieke partijen.

Het tijdsbestek van de doorrekening voor *Keuzes in Kaart 2013-2017* was te kort om nader te onderzoeken voor welke opties voor hernieuwbare energie in een hybride verplichtingsstelsel een feed-in tarief nodig is. Daarom is in *Keuzes in Kaart* vanuit budgettair perspectief gerekend met een verplichtingsstelsel zonder een feed-in-tarief. Dat betekent dat verondersteld is dat alle kosten voor hernieuwbare energie via een hogere energieprijs door de afnemers van energie betaald worden (zonder dat er overwinsten optreden). In werkelijkheid zouden bij een hybride stelsel de kosten voor de duurste opties (die vooral benut worden voorbij een aandeel van bijvoorbeeld 14%) gesubsidieerd worden. Onder de veronderstelling dat die subsidie gefinancierd wordt via een opslag op de energieprijs – zoals nu bij de SDE+ het geval is – zou ook bij een hybride stelsel de rekening voor de kosten van hernieuwbare energie volledig bij de afnemers van energie neerslaan. Het feed-in tarief zou wel via de overheidsuitgaven zichtbaar worden, dat is nu niet het geval.

Afronding van gepresenteerde cijfers

Vanwege onzekerheden bij de berekening van het aandeel hernieuwbare energie zouden de cijfers in de presentatie bij voorkeur op hele procenten moeten worden afgerond, met een bandbreedte. De jaarlijkse kosten om (bijvoorbeeld) 14,4% te realiseren kunnen echter enige honderden miljoenen euro's hoger zijn dan om 13,6% te realiseren. Bij afronding van het aandeel hernieuwbare energie op hele procenten zou - in dit voorbeeld - het realiseren van 14% bij de ene partij schijnbaar veel duurder zijn dan bij een andere partij; de kostencijfers worden namelijk in tienden miljarden euro's gepresenteerd. Om de verschillen tussen partijen inzichtelijk te maken is er voor gekozen om het aandeel hernieuwbare energie op halve procenten af te ronden.

CO₂-effect en indirecte effecten:

De inzet van hernieuwbare energie vervangt het gebruik van fossiele brandstoffen waardoor de CO₂-emissie wordt gereduceerd. In de analyse voor KiK rapporteren we alleen de directe CO₂-effecten in Nederland. In de praktijk zullen er echter indirecte effecten optreden. Die indirecte effecten kunnen ontstaan (1) bij de productie en transport van biomassa; (2) door instituties (EU-regelgeving) of (3) door terugkoppelingen die via de markt plaatsvinden. Hieronder lichten we dit kort toe.

1. Aan het gebruik van biomassa wordt geen CO₂-emissie toegekend, omdat de CO₂ die vrijkomt bij het gebruik op een eerder moment - bij de groei van gewassen - uit de atmosfeer is opgenomen, en deze cyclus meestal binnen een jaar tot enkele decennia plaatsvindt. In de berekeningen is geen rekening gehouden met de emissies die het gevolg zijn van de productie, het transport en de omzetting van de gewassen naar vloeibare brandstof, en die deels in het buitenland zullen plaatsvinden. Deze emissies kunnen - afhankelijk van het type gewas en omzetting - oplopen tot dezelfde hoeveelheid als de emissiereductie die is toegekend.

2. De elektriciteitscentrales, de raffinaderijen en het grootste deel van de bedrijven uit de industrie vallen onder het Europese handelssysteem voor CO₂-emissierechten (ETS: emission trading system). Voor alle bedrijven in de EU uit deze sectoren geldt een gezamenlijk emissieplafond. Minder emissie in Nederland geeft bedrijven in andere EU-landen meer emissieruimte. Omdat het emissieplafond voor de EU vastligt, leidt de broeikasgasreductie in Nederland niet tot een additionele reductie van broeikasgassen op Europese schaal. De totale EU-emissie van de ETS-bedrijven verandert dus niet. Een individuele lidstaat kan het EU-brede emissieplafond voor de ETS niet veranderen.
3. Door de toename van hernieuwbare energie neemt de vraag naar fossiele brandstoffen af. Hierdoor daalt de prijs van fossiele brandstoffen op de wereldmarkt waardoor het gebruik van fossiele brandstoffen met name in China en India elders in de wereld zal toenemen (carbon-leakage).

14.8 Methode biodiversiteit en natuurbeleving

Inleiding

Deze bijlage bespreekt de hoofdlijnen van de manier waarop de maatregelen die betrekking hebben op het thema natuur geanalyseerd zijn. Dat betreft enerzijds de biodiversiteit en anderzijds de belevingswaarde. Aan de orde komen de gebruikte indicatoren, het achterliggende analysekader en een duiding van de onzekerheidsmarges.

Biodiversiteit

De belangrijkste oorzaken van biodiversiteitsverlies in Nederland zijn het gebrek aan geschikt leefgebied, verdroging, vermesting, verzuring en versnippering. Daarnaast spelen financiële tekorten in de uitvoering van het reguliere natuurbeheer een rol. In het basispad zijn daardoor circa 50% van de doelsoorten bedreigd in hun voortbestaan. Een soort wordt niet bedreigd, ofwel kent geen knelpunt, indien deze een zodanige populatieomvang heeft dat het voortbestaan van die soort op de lange termijn gewaarborgd is. De eisen aan de grootte van het natuurlijk leefgebied en de kwaliteit ervan verschillen per soort. Het gebruikte analysekader met de belangrijkste achterliggende determinanten, is uitvoeriger beschreven in de CPB Notitie *Nadere informatie doorrekening verkiezingsprogramma's* van 31 mei 2012.

De kosten die gemaakt moeten worden om de knelpunten op te lossen zijn in grote lijnen bekend. Het PBL hanteert voor deze kosten standaard normbedragen (PBL 2011). Van de door de partijen voorgestelde maatregelenpakketten en budgetten kan zodoende geanalyseerd worden in hoeverre de knelpunten in de condities voor natuur opgelost worden en de biodiversiteit verandert.

Er zijn 3 type maatregelen die de knelpunten voor biodiversiteit verkleinen. In willekeurige volgorde:

- **Een goed beheer** van de bestaande natuurgebieden is voor veel soorten een vereiste om bestaande natuurwaarden te behouden. Zeker omdat de milieu-, water- en ruimtecondities voor natuur nog niet op orde zijn. In het basispad zijn juist voldoende financiële middelen voor adequaat beheer van alle natuurgebieden beschikbaar. Afname

van de financiële middelen voor natuurbeheer zal daarom leiden tot een versneld verlies van de biodiversiteit. Het is daarbij relevant om verschillende vormen van beheer te onderscheiden zoals regulier beheer, tijdelijk herstelbeheer en agrarisch natuurbeheer. Zo draagt het huidige agrarisch natuurbeheer maar beperkt bij aan het bereiken van de internationale biodiversiteitsdoelen. En het tijdelijk herstelbeheer is minder effectief als het reguliere natuurbeheer op dezelfde locatie niet geregeld is.

- **Het oplossen van knelpunten in milieu en geschikt leefgebied** is op korte termijn een prioriteit om de biodiversiteit in bestaande natuurgebieden te verbeteren en de realisatie van Europese afspraken dichterbij te brengen. Dat kan plaatsvinden door de **inrichting van bestaande natuurgebieden** ter hand te nemen en door gericht die gebieden aan te pakken waar de **verdrogings- en vermessingsproblematiek** het grootst zijn. Voor een effectieve oplossing van verdrogingsproblematiek is niet alleen extra grond nodig, maar zijn ook financiële middelen voor de inrichting van natuurgebieden noodzakelijk. Met het tijdelijk herstelbeheer in natuurgebieden kunnen tijdelijk, knelpunten door vermessing worden tegengegaan. Deze maatregelen kunnen niet tot in lengte van dagen worden herhaald zonder dat het ten koste gaat van de natuurkwaliteit. Generieke landelijke verlaging van de stikstofdepositie is hiervoor een oplossing, maar heeft een langetermijnkarakter waardoor de effecten hiervan op natuur pas na 2020 volledig optreden.
- Het **vergroten en verbinden** van natuurgebieden om een robuust netwerk te vormen is de derde maatregel die bij kan dragen aan een verkleining van de knelpunten m.b.t. instandhouding van de biodiversiteit op de langere termijn. De effectiviteit van robuuste verbindingen verschilt daarbij per regio. Ook de omvorming van natuurtypen met een tekort aan geschikt leefgebied, bijvoorbeeld de omvorming van bos naar heide, kan bijdragen aan het oplossen van ruimtelijke biodiversiteitsknelpunten.

De effecten van de maatregelpakketten van de politieke partijen op de biodiversiteit, zijn geanalyseerd met behulp van ecologische modellen. Concreet gaat het, wat betreft het ecologische model om de zogenoemde MetaNatuurplanner (versie 2.0), aangevuld met kaartmateriaal en expertkennis. De expertkennis betreft met name het vertalen van de maatregelen naar modelinput. De werkwijze is vergelijkbaar met die in de *Natuurverkenning 2010-2040*, de *Quick-scan Herijking EHS* en de *Beoordeling Natuurakkoord* van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). De berekende effecten zijn in twee indicatoren gepresenteerd:

1. Het 'percentage duurzaam te behouden (doel)soorten'. Doelsoorten zijn planten- en diersoorten die omwille van hun zeldzaamheid, trend en internationaal belang beschermd worden en centraal staan in het natuurbeleid. De indicator sluit daarmee ook aan op de internationale doelen, zoals de Convention on Biological Diversity.
2. Het 'percentage duurzaam te behouden beschermde soorten' sluit aan op de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR) en focust op een selectie van beschermde soorten.

Beide indicatoren leggen het accent op broedvogels, dagvlinders en vaatplanten, waarover voldoende bekend is. Mariene biodiversiteit is buiten beschouwing gelaten. In de analyse is onderscheid gemaakt in diverse natuurgebieden zoals de Natura 2000-gebieden, de EHS, de

natuurgebieden buiten de EHS, de leefgebieden van VHR soorten buiten de EHS en natuur in het agrarisch gebied. De natuur in deze diverse gebieden draagt in verschillende mate bij aan het realiseren van de internationale natuurdoelen en zijn ook zo gewogen. De analyse geeft inzicht in de ecologische effecten van de maatregelenpakketten van de partijen en in de onderlinge verschillen tussen de partijen. De indicatoren kunnen in deze vorm niet dienen om juridische consequenties voor afzonderlijke natuurgebieden te onderbouwen. De effectinschatting is uitgedrukt in procentpunten verschil ten opzichte van het basispad. In het basispad worden in 2020 ruim 50% van alle doelsoorten en ruim 60% van alle doelsoorten van de VHR duurzaam behouden. De uitwerking van het basispad is uitvoeriger beschreven in de PBL notitie *Het basispad voor de thema's Bereikbaarheid, Energie & Klimaat en Natuur* van 18 juni 2012.

Belevingswaarde natuur en landschap

De analyse van de belevingswaarde van natuur en landschap heeft plaats gevonden op basis van een meervoudig expertoordeel en is met een gevoeligheidsanalyse op robuustheid getoetst.

De belevingswaarde is hierin opgevat als het aantrekkelijkheidsoordeel van burgers over natuur en landschap voor zover deze bepaald is door de fysieke kenmerken van natuur en landschap. De beschouwde maatregelen van de politieke partijen richten zich namelijk uitsluitend op de fysieke kenmerken van natuur en landschap. Naast fysieke kenmerken, die een derde van de gevonden variatie in waardering tussen gebieden verklaren (van der Wulp, 2008), spelen ook sociale, economische en culturele kenmerken van burgers een rol bij de waardering van natuur en landschap (zoals leeftijd, natuurbeeld, recreatief gedrag of sociaal-economische status) (Crommentuijn et al, 2007; Buijs, 2010). Deze niet-fysieke kenmerken zijn voor de analyse van de verkiezingsprogramma's als constant beschouwd.

Het expertoordeel is gebaseerd op de modelparameters zoals beschreven in het belevingsmodel (Crommentuijn et al, 2007; van der Wulp, 2008). In dit model is de aantrekkelijkheid per gebied bepaald op basis van een regressievergelijking die de aantrekkelijkheidsoordeel beschrijft aan de hand van vier fysieke landschapskenmerken (Crommentuijn et al., 2007; Van der Wulp, 2008): (1) het groenblauwe karakter, (2) de stedelijkheid, (3) de historische kenmerkendheid en (4) de mate van verstoring. De weging van effecten van afzonderlijke maatregelen op de belevingswaarde is afgeleid van het belevingsmodel.

Het rapportcijfer voor de aantrekkelijkheid van natuur en landschap = $5,31 + 0,29$ groenblauw karakter - $0,15$ stedelijkheid + $0,23$ historische kenmerkendheid - $0,09$ mate verstoring + $0,03$ leeftijd bevolking.

In de analyse is in de eerste stap per maatregel aangegeven of hij een positief, neutraal of negatief effect heeft op de landschapskenmerken groenblauw karakter, stedelijkheidsgraad en mate van verstoring. Geen van de onderzochte maatregelen heeft significant effect op het historische karakter van landschap. Vervolgens is de maatregel-landschapskenmerk-combinatie gewogen/gesommeerd op basis van vuistregels, die afgeleid zijn uit het belevingsmodel:

- Het effect van de maatregelen is gewogen met de omvang van de ingreep: maatregelen die landelijke impact hebben, zoals een open ruimte heffing op alle bouwactiviteiten buiten de stad, wegen zwaarder dan die met een lokaal effect. Meer of minder aanleg van groengebieden is, conform het belevingsmodel, gewogen met de omvang in hectaren.
- Bij de vaststelling van het totaal effect van de maatregelen die een partij voorstaat, is indien mogelijk rekening gehouden met de regionale verschillen in belevingswaarde. Zo weegt het effect van de aanleg van groengebieden rondom steden drie keer zo zwaar als dat van eenzelfde areaal natuurgebied elders omdat het huidige groenblauwe karakter van het landschap rond de grote steden in het belevingsmodel gemiddeld drie klassen lager ligt dan elders.
- Maatregelen met een effect op het groenblauwe karakter wegen, conform het belevingsmodel, twee keer zo zwaar als maatregelen met een effect op verstedelijking en visuele verstoring. De aanleg van landschapselementen weegt dus zwaarder dan de bouw van meer windmolens op land.

De gewichten in deze vuistregels zijn via een gevoeligheidsanalyse op robuustheid getoetst. Het analyseresultaat is samengevat in een ordinale vijf-puntenschaal:

- ++ een duidelijke positieve invloed op de belevingswaarde ten opzichte van het basispad
- + een enigszins positieve invloed op de belevingswaarde ten opzichte van het basispad
- 0 een min of meer dezelfde invloed op de belevingswaarde in het basispad
- een enigszins negatieve invloed op de belevingswaarde ten opzichte van het basispad
- een duidelijke negatieve invloed op de belevingswaarde ten opzichte van het basispad

14.9 Zorg

Alle partijen kiezen voor een min of meer fundamentele verandering van de manier waarop de **langdurige zorg in de AWBZ** is georganiseerd. Alle partijen op het CDA na kiezen voor een omvorming van de huidige AWBZ in een sociale voorziening. Sommige partijen realiseren dat door (een deel van) de AWBZ over te hevelen naar de gemeentelijke WMO, de VVD kiest voor een landelijke kernvoorziening op basis van het compensatiebeginsel, andere partijen kiezen voor het concept van Buurtzorg of 'regelarme zorg'. Daarmee komt een eind aan de decennia lange ontwikkeling waarin de langdurige zorg stapje voor stapje het karakter kreeg van een verzekerd recht op basis van landelijk uniforme criteria. Belangrijke stappen gedurende de afgelopen 10 jaar waren de wettelijke verankering van het recht op zorg in 2003, de samensmelting in 2005 van de regionale indicatie organen tot een Centraal Indicatie Orgaan Zorg (het CIZ) teneinde regionale verschillen in de indicatiestelling uit te bannen, en het voornemen van het kabinet Rutte-Verhagen om de uitvoering van de AWBZ over te hevelen van de zorgkantoren naar private zorgverzekeraars.

De overgang van een sociale verzekering op een sociale voorziening hoeft niet zo groot te zijn als op het eerste gezicht lijkt. Immers, ook nu de AWBZ nog een verzekering is speelt de omvang van het beschikbare budget nog altijd een belangrijke rol bij de zorgverlening, vooral bij de extramurale zorg. De feitelijk verleende hoeveelheid extramurale zorg blijkt

ongeveer 50% te zijn van datgene waar mensen blijkens hun indicatie maximaal recht op hebben. Ten dele komt dat doordat zorgverleners niet meer budget toegewezen krijgen van het zorgkantoor. En zodra de AWBZ een voorziening is hoeft het beschikbare budget niet allesoverheersend te zijn. Ook dan zal men rechten kunnen ontleen aan enkele globale landelijk geformuleerde criteria. Maar bij een verzekering ligt de nadruk meer op het recht op zorg op basis van zeer gedetailleerde landelijk uniforme criteria, bij een voorziening meer op de omvang van het beschikbare budget en de behoefte van elke individuele cliënt: meer maatwerk, minder regels.

Overheveling van (delen van) de AWBZ naar de **gemeentelijke WMO** is al eerder onderzocht, bijvoorbeeld in het rapport van de brede Heroverweging Langdurige Zorg in 2010. In navolging van dat rapport neemt het CPB aan dat die overheveling gepaard kan gaan met een efficiencywinst van 5%. Ook bij de omzetting van (een deel van) de AWBZ in een **landelijke kernvoorziening** op basis van het compensatiebeginsel is gerekend met 5% efficiencywinst.

Nog niet eerder is verkend of het concept van **Buurtzorg of 'regelarme zorg'** een geschikt model zou kunnen zijn voor de gehele langdurige zorg. Diverse partijen vinden dit concept aantrekkelijk, want er zijn inderdaad zeer veel 'Haagse regels' als het gaat om de indicatiestelling voor de hoeveelheid langdurige zorg, de kwaliteit van de te leveren zorg, de financiële verantwoording en de arbeidsomstandigheden van de zorgverleners.

Over de mogelijkheden voor regelarme zorg is nog niet veel bekend, de eerste experimenten moeten nog van start gaan. Maar er is al wel een rapportage over de effecten van Buurtzorg, onderdeel van het Transitieprogramma Langdurige Zorg. De claim in die rapportage dat Buurtzorg met aanmerkelijk minder geld uit kan dan andere zorgaanbieders is nogal zwaar aangezet. Zo wordt ten onrechte verondersteld dat andere zorgaanbieders met 70% van de geïndiceerde zorg toe kunnen, terwijl dat 50% is. Het verschil met Buurtzorg is dus niet zo groot als wel wordt gesuggereerd. Voorts komt een belangrijke kostenbesparing voort uit de geringe overhead binnen Buurtzorg. Maar men schrijft ook dat in de toekomst iets meer aandacht nodig is voor bijscholing, HR-activiteiten enz. (p. 33). Niettemin kunnen we als werkhypothese wel aannemen dat het concept van Buurtzorg of 'regelarme zorg' iets goedkoper kan zijn dan andere organisatievormen.

Voor een belangrijk deel zou de winst moeten komen uit het verminderen van de regels die de zorgaanbieders aan zichzelf opleggen, zoals regels voor de tijdsregistratie van het personeel. Voor zover bekend zijn veel traditionele zorgaanbieders al druk doende om na te gaan welke interne regels nut hebben en welke niet. Dat is een zaak van de zorgaanbieders zelf.

Voor een ander deel zou de winst moeten komen uit het verminderen van 'Haagse regels'. Maar dit staat op gespannen voet met de huidige AWBZ als een landelijk uniforme regeling waarin elke burger in beginsel recht heeft op dezelfde hoeveelheid zorg van dezelfde kwaliteit op een objectieve manier vastgesteld. Voor zover regels verouderd en overbodig zijn is afschaffen geen probleem, integendeel. Maar wil men verder gaan dan dat dan zal men

toch het ideaalbeeld van de landelijk uniforme regeling vaarwel moeten zeggen. Het recht op zorg zou weer geschrapt moeten worden, de AWBZ zou weer een voorziening moeten worden, zoals voorheen, met daarin bijvoorbeeld het compensatiebeginsel als criterium voor de aanspraak op zorg, net zoals in de WMO. En VWS zou moeten accepteren dat op de ene plaats de zorg anders ingevuld wordt dan op een andere plaats en door de ene zorgverlener anders dan door de andere zorgverlener. Als een partij van mening is dat deze weg bewandeld moet worden en dus verschillen accepteert dan resulteert dat in doelmatigheidswinst: minder gelijkheid, meer doelmatigheid. In dat geval rekent het CPB met een doelmatigheidswinst van 5% bij de extramurale en de lichtere intramurale zorg, 2½% bij de zwaardere intramurale zorg van ZZP4 en hoger.

In het basispad is er mee gerekend dat de AWBZ uitgevoerd gaat worden door **zorgverzekeraars**. In het regeerakkoord is immers besloten om de uitvoering van de AWBZ over te hevelen van de regionale zorgkantoren naar individuele zorgverzekeraars 'met hun risico's' (variant Zorg Verzekerd uit de Brede Heroverweging Langdurige Zorg). Echter, onderbrenging van langdurige risico's bij private verzekeraars vereist onder andere financiering op basis van kapitaaldekking. Dat vraagt om het aanleggen van een vermogensbuffer in de orde van grootte van 30 mld. Daar werd niet in voorzien. In de Programmabrief Langdurige Zorg ziet de regering af van risicodragende uitvoering van de AWBZ door zorgverzekeraars. Het CPB had aan deze maatregel geen besparing toegekend, ervan uitgaande dat risicodragende uitvoering toch niet mogelijk zou zijn.

De regering heeft echter gekozen voor niet-risicodragende uitvoering door zorgverzekeraars (UAZ). Dit zal een opwaarts effect hebben op de kosten van de AWBZ. Allereerst op de apparaatskosten, de 'kleine geldstroom'. Momenteel bedragen die kosten 1¼% van de uitkeringen. Dat is bijna even weinig als de kosten voor uitvoering van de AOW. Spreiding van de uitvoering over verschillende verzekeraars zal mogelijk leiden tot een hoger niveau van dienstverlening, maar ook tot hogere uitvoeringskosten. Bij de uitvoering van pensioenregelingen zijn dit soort schaafeffecten ook duidelijk waarneembaar. In het basispad is gerekend met een stijging tot 2¼% van de uitkeringen, een toename met 1%-punt ofwel ¼ mld euro. Voorts zal er een opwaartse druk ontstaan op het niveau van de uitkeringen, de 'grote geldstroom'. In de nieuwe situatie zullen niet alleen de gebruikers van zorg en de zorgverleners maar ook de zorgverzekeraars belang krijgen bij zoveel mogelijk budget. De enige countervailing power komt dan nog van het onafhankelijk Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ). Het CIZ is daar, bijvoorbeeld in vergelijking met het Duitse zusterinstituut, onvoldoende voor toegerust. Het zal moeilijker worden om de uitgaven binnen een strak budgettair kader te houden. In het basispad is gerekend met een extra groei van ¼% per jaar gedurende de periode 2014-2017. Dat is cumulatief eveneens 1% van de uitkeringen ofwel ¼ mld euro. In het basispad komen de AWBZ uitgaven in 2017 vanwege UAZ dus ½ mld hoger uit. Alle partijen kiezen voor een andere aanpak van de AWBZ. Dat impliceert dat de uitgavenverhoging van ½ mld euro uit hoofde van UAZ niet plaats zal vinden. Dat is in de ombuigingen verdisconteerd.

Het CDA houdt vast aan het verzekeringskarakter van de AWBZ, maar bij de intramurale zorg kiest het CDA voor het scheiden van wonen en zorg, en voor het zorggedeelte krijgen cliënten een uitkering in de vorm van vouchers in plaats van zorg in natura. Het CDA maakt

van de extramurale begeleiding overigens wel een voorziening door overheveling naar gemeenten.

Het **scheiden van wonen en zorg** betekent dat mensen in AWBZ-instellingen zelf de kosten van het wonen gaan dragen onder gelijktijdige verlaging van hun eigen bijdragen. Deze operatie zou nagenoeg budgetneutraal kunnen zijn. Het zou alleen een lastenverschuiving teweeg brengen tussen bewoners, de zorginstellingen, het Algemeen Fonds Bijzondere Ziektekosten en de rijksbegroting. Onvoldoende werd onderkend dat de grotere keuzevrijheid voor de gebruikers een aanzuigende werking op het gebruik van zorg zal hebben. Het maakt de AWBZ-zorg aantrekkelijk voor die mensen die tot nu toe afgeschrikt werden door de sobere woonvoorzieningen in tehuizen. Deze aanzuigende werking zal de kosten opdrijven. Gerekend is met 5% meer gebruik van zorg.

Het CDA gaat de AWBZ-zorg niet meer verstrekken in natura, maar in de vorm van **vouchers**, te besteden bij gecertificeerde zorgaanbieders naar keuze. De hoogte van de vouchers hangt af van de geïndiceerde zorgzwaarte. Ook dit maakt de AWBZ weer aantrekkelijker en zal dus eveneens een aanzuigende werking hebben. Gerekend is met wederom 5%. Door de waarde van de voucher vast te stellen op 80% van de huidige kosten van zorg resulteert desondanks een besparing.

In het **stelsel van de curatieve zorg (Zvw)** wil iedere partij de zorg efficiënter organiseren. De afgelopen jaren zijn er veel rapporten verschenen, die laten zien dat er grote efficiëntiewinsten mogelijk zijn in de curatieve zorg. Hoewel het CPB beaamt dat er grote **efficiëntiewinsten** in de zorg mogelijk zijn blijkt het uitermate lastig om deze in de praktijk te realiseren. Het CPB is daarom kritisch met betrekking tot de beoordeling van efficiëntie maatregelen in de zorg. De redenen hiervoor zijn de volgende:

- In de eerste plaats is er weinig bekend over de effecten van dit type maatregelen. Voorzichtigheidshalve wil het CPB geen grote effecten toekennen als daar geen solide empirische basis aan ten grondslag ligt.
- De overheid heeft in het huidige stelsel een meer teruggetrokken rol en dus minder instrumenten om maatregelen bij zorgaanbieders of zorginstellingen af te dwingen.
- Het doel van gereguleerde marktwerking is dat spelers in de zorg geprikkeld worden op microniveau tot een doelmatige inzet van productiemiddelen te komen. Als spelers in de zorg vervolgens niet zelf besluiten tot maatregelen die leiden tot vermeende substantiële doelmatigheidswinst dan hebben ze daar waarschijnlijk goede redenen voor. Het is zeer de vraag of de overheid beter in staat is te beoordelen welke maatregelen tot meer efficiëntie leiden.
- Het is onzeker of opbrengsten van efficiëntie maatregelen terecht komen bij de patiënt/premiebetaler of bij andere spelers in de keten.
- Efficiënter gebruik van productiemiddelen geeft zorgaanbieders ruimte voor meer additionele productie of investeringen waardoor de zorguitgaven op macroniveau kunnen toenemen. Veel doelmatigheidswinst komt daardoor tot uitdrukking in betere kwaliteit van zorg maar niet in lagere kosten.
- Het CPB rekent al met een forse jaarlijkse productiviteitswinst in het basispad. Het moet dus gaan om maatregelen die zorgen voor extra doelmatigheidswinst.

Partijen die een **stelselwijziging** voorstellen naar een strak gereguleerd en gebudgetteerd stelsel, hebben eveneens beperkte mogelijkheden om de efficiëntie door middel van maatregelen ‘van bovenaf’ te verhogen. Weliswaar kan van de krappe budgetten een prikkel tot rationalisatie op microniveau uitgaan. Zo zullen door wachtlijsten vaak patiënten die relatief weinig baat verwachten van een behandeling doorgaans als eerste afvallen. Maar andere prikkels tot efficiëntieverhoging op microniveau vallen in dat systeem juist weg. Zo laten analyses zien dat de productiviteitswinst in de ziekenhuiszorg in de jaren tachtig en negentig, de periode van strak budgetteren, nagenoeg nul was. Het CPB is daarom ook kritisch bij het inboeken van doelmatigheidswinsten binnen dit alternatieve zorgstelsel. Bovendien is er grote onzekerheid of een dergelijke ingrijpende stelselwijziging in de zorg op korte termijn uitvoerbaar is en welke kosten daaraan verbonden zijn. Zo zullen er zeker transitiekosten zijn. Gegeven de grote onzekerheden is een inschatting daarvan niet mogelijk en zij zijn daarom buiten de huidige berekeningen gehouden.

Twee partijen, de PvdA en de SP, kiezen voor een stelselwijziging door de zorg te laten inkopen door regionale zorgkantoren, in plaats van de huidige zorgverzekeraars (het model kan worden vergeleken met variant A uit de Brede Heroverweging Curatieve Zorg). De zorg wordt meer regionaal georiënteerd en wordt een voorziening. Daartoe moet bijvoorbeeld een objectief regionaal budgetverdeelmodel ontworpen worden. Zo moeten verzekeraars zich van landelijke organisaties omvormen tot regionale organisaties. Daarnaast zullen er grote wijzigingen in de financiering plaatsvinden en moet ook het zorgveld voldoende meewerken. Het CPB stelt dat wanneer het nieuwe zorgstelsel voldoende op poten staat het budgetteringsinstrument gebruikt kan gaan worden. Het CPB heeft een maximum van 2 mld euro besparing gehanteerd. Het CPB veronderstelt dan dat de hoeveelheid verleende zorg met 6% zal afnemen en dat wachtlijsten en de wachttijd voor een behandeling zullen toenemen. Meer mensen zullen zorg buiten het collectieve pakket om, in Nederland of in het buitenland, gaan zoeken.

Veel partijen hebben maatregelen overgenomen uit de **Task Force Zorg**, een recent rapport van de ministeries van VWS en Financiën. Het rapport bevat een groot aantal maatregelen. Deze maatregelen zijn beschreven in het rapport van de Task Force Zorg op pag. 42-54, en daar genummerd van 25 t/m 60. Uit het rapport van de Task Force Zorg is moeilijk op te maken hoe de genoemde besparingen op macroniveau in Tabel 3.1. (pag. 55) samenhangen met de besparingen behorende bij de individuele maatregelen. Daarnaast merkt het CPB op dat het uitermate lastig is om lopend beleid en verdere uitwerking van de gereguleerde marktwerking in de zorg goed te scheiden. Ook bestaat er grote onzekerheid over de hoogte van de besparing. Het CPB heeft de volgende uitsplitsing gemaakt van de maatregelen van de Task Force Zorg:

1. Maatregelen van de Task Force Zorg: 25, 26, 27, 28, 32, 40, 41, 49, 51, 52, 54, 55, 59, 60. Deze maatregelen beschouwt het CPB als lopend beleid en zijn dus al opgenomen in het basispad. Immers, het verder versterken van de prikkels bij verzekeraars, zorgaanbieders, patiënten en overheid is lopend beleid. Hierbij hoort een proces van vallen en opstaan waarbij het vooraf moeilijk is in te schatten wat precies de beste

- maatregelen zijn. Voor deze set van maatregelen worden dus geen extra besparingen gehonoreerd.
2. Maatregelen van de Task Force Zorg: 36, 37, 38, 39, 42, 45, 46, 48, 53, 56, 57. Deze maatregelen schaarst het CPB onder het verder uitwerken van gereguleerde marktwerking in de Zorg (zie de Brede Heroverweging Curatieve Zorg van 2010). Deze maatregel levert een besparing op van 0,09 mld in 2017 en een structurele besparing van 0,325 mld.
 3. Maatregel 43 uit de Task Force Zorg: een inkorting van de opleiding tot arts (naar Europese maatstaven) en een groter financiële bijdrage van de student bij de opleiding tot specialist en tot huisarts. Het CPB heeft deze twee maatregelen apart geboekt. De bijbehorende bedragen zijn afgestemd op de hoogte van de eigen bijdragen die partijen willen inzetten.
 4. Maatregel 47 uit de Task Force Zorg: Dit betreft een verlaging van de zorgtoeslag, waarbij de zorgtoeslag wordt afgestemd op de gemiddelde prijs van de naturapolissen in plaats van de gemiddelde individuele nominale premie. Deze verlaging van de zorgtoeslag levert een besparing op van 0,1 mld euro.
 5. De Task Force Zorg noemt een aantal maatregelen waarbij het macrobeheersingsinstrument (MBI) en specialistenbudget in de ziekenhuiszorg een rol speelt (zoals te zien is in de maatregelen 33, 34, 35, 58 van de Task Force Zorg). Het CPB rekent met een mogelijke additionele reductie van de jaarlijkse groei van het volume van de ziekenhuiszorg langs deze lijnen met ½% per jaar (zie onder)

Onderzoek wijst op overbehandeling in de ziekenhuiszorg. Omdat het "het recht op zorg" strikt genomen niet toepasbaar is op overbehandeling lijkt er nog ruimte te zijn om de groei van het volume van de ziekenhuisbehandelingen in te perken. Empirisch is er grote onzekerheid met betrekking tot de hoeveelheid overbehandeling. Het CPB honoreert daarom maximaal een jaarlijkse extra volumereductie van ½% per jaar bij het **specialistenbudget en het MBI ziekenhuizen**. Dat wil zeggen dat de volumegroei van 2½% per jaar die is overeengekomen in de convenanten met de sector wordt verlaagd naar 2% per jaar. Het vereist wel dat de bestaande convenanten tot 2015 moeten worden heronderhandeld. De volumereductie zal ook moeten worden gemonitord. Over de gehele kabinetsperiode 2013-2017 levert dit een besparing op van 0,5 mld. Een veel verdere reductie zonder ondersteunende maatregelen lijkt niet goed mogelijk omdat men in toenemende mate aanloopt tegen het "recht op zorg". Een vergelijkbare jaarlijkse volumereductie bij de geestelijke gezondheidszorg bespaart 0,2 mld euro.

De maatregel **Stringent Pakketbeheer** (maatregelen 29, 30, 31 op pag. 43 uit het rapport van de Task Force Zorg) neemt het CPB over (besparing van 0,2 mld in 2017) ook al is deze maatregel voor een deel in het basispad van het CPB opgenomen. Het CPB ziet het herijken van het pakket als potentieel kansrijk beleid. Door criteria als gepast gebruik en kosten/baten afwegen van behandelingen mee te nemen zal op de langere termijn een substantieel andere samenstelling van het pakket kunnen optreden. Dan pas zal de politieke vraag aan de orde komen of de beperkingen acceptabel worden geacht of niet. Hoe dit echter op termijn zal uitpakken is onduidelijk. Daarom boekt het CPB als structurele besparing niet

meer in dan de 0,2 mld voor 2017, aannemend dat de meer ingrijpende keuzes op langere termijn door een volgend kabinet genomen moeten worden.

Volgens het Regeerakkoord van het kabinet Rutte-Verhagen wordt in 2015 het basispakket van de zorgverzekeringswet met 1,3 mld euro ingeperkt op basis van het criterium lage ziektelast. Deze maatregel is al in het basispad van het CPB verwerkt maar moet in de komende kabinetsperiode nog in zijn geheel ingevuld gaan worden. Voor de analyse in Keuzes in Kaart is het nodig om deze maatregel te concretiseren. Diverse partijen willen immers ombuigen op bijvoorbeeld hulpmiddelen, terwijl de mogelijkheid om daarop om te buigen misschien niet meer bestaat zodra de regering de taakstelling wel zal hebben ingevuld. Om dit probleem op te lossen neemt het CPB tentatief aan dat deze pakketbeperking van 1,3 mld euro te zijner tijd ingevuld gaat worden met een aantal concrete maatregelen, die zijn aangeleverd door de departementen (zie tabel 14.1).

Tabel 14.3 Tentatieve invulling maatregel “Pakketbeperking lage ziektelast” in het basispad mld euro)

Fysiotherapie bij niet-chronische ziekte uit het pakket	0,065
Paramedische hulp uit het pakket	0,138
Logopedie conform fysiotherapie, eerste 20 behandelingen zelf betalen	0,058
Terugdraaien intensiveringen preventie Begrotingsakkoord 2013	0,064
Pakketmaatregel geneesmiddelen	0,100
Pakketmaatregel hulpmiddelen	0,100
Stringenter instroombeleid geneesmiddelen	0,150
Behandeling alcoholstoornis uit pakket	0,046
Verzekerd basispakket GGZ verkleinen	0,063
Behandeling depressie uit het pakket	0,106
Behandeling angststoornis uit het pakket	0,094
Overige verslavingszorg uit het pakket	0,048
Specialistische tandheelkundige zorg uit pakket	0,080
Zittend vervoer uit het pakket	0,120
Niet nader gespecificeerd	0,068
Totaal	1,300

Zonder tegenbericht van een politieke partij is het CPB ervan uitgegaan dat een partij met bovenstaande pakketmaatregelen akkoord gaat als invulling van de pakketmaatregel lage ziektelast. Indien partijen een aantal van bovenstaande pakketmaatregelen niet wilden opnemen dan moesten ze dit expliciet melden aan het CPB. Het niet opnemen van een maatregel is geboekt als een intensivering. Partijen zijn natuurlijk ook vrij om additionele pakketmaatregelen, die niet in bovenstaande lijst voorkomen, op te nemen in hun programma. Dat is geboekt als een ombuiging. Op deze wijze heeft het CPB een gelijk speelveld tussen alle partijen gecreëerd.

Bij *Keuzes in Kaart 2011-2015* stelde het CPB een bovengrens aan wat haalbaar is bij een verlaging van de **honoraria van medisch specialisten**, namelijk een maximale besparing van 0,525 mld euro. Er werd bovendien gerekend met een belastingderving van de helft, zodat de netto besparing 0,25 mld euro bedroeg. Er zijn de afgelopen jaren al een aantal maatregelen bij de specialisten doorgevoerd (o.a. via het specialistenbudget en het MBI

ziekenhuizen). Het CPB honoreert daarom een verdere verlaging van de honoraria met maximaal 0,1 mld euro.

De maatregel om alle **vrijgevestigde specialisten in loondienst** onder te brengen kent veel onzekerheden. Het CPB zet het effect daarom op PM en boekt geen besparingen in voor de maatregel. De onzekerheden bij deze maatregel betreffen juridische onzekerheden, zoals de kosten van de afkoop van de goodwill van specialisten en de verandering van pensioenstelsel. Ook is moeilijk in te schatten in hoeverre vrijgevestigde specialisten in loondienst meer of minder produceren dan vrijgevestigde specialisten met een specialistenbudget. Daarvoor is nog te weinig ervaring opgedaan met het specialistenbudget. Daarnaast is niet zeker in hoe verre het in loondienst nemen als zodanig het speelveld veel verandert, omdat het ook in loondienst mogelijk is om sterke volumeprikkels in te bouwen, via bonussen etc.

De maatregel om het **basispakket tot naturapolissen te beperken** is een maatregel uit het rapport van de Commissie Baarsma (5 juni 2012). De maatregel behelst dat alleen die zorg tot de basisverzekering behoort waarvoor zorgverzekeraars en zorgaanbieders overeenkomsten hebben gesloten. Restitutiepolissen vallen dan onder de aanvullende verzekering. Het verplicht afsluiten van overeenkomsten beoordeelt het CPB als potentieel kansrijke maatregel maar het is onzeker of de maatregel tot kostenbesparingen leidt. Het tijdig afsluiten van overeenkomsten tussen zorgaanbieders en zorgverzekeraars maakt de markt transparanter voor alle partijen. Hierdoor kunnen consumenten bij hun poliskeuze ook een beter inzicht krijgen in welke zorgaanbieders zijn opgenomen in hun polis en welke niet. Ook kunnen verzekeraars beter de inhoud van hun polissen vaststellen en de hoogte van hun premie bepalen. In hoe verre het afdwingen van zorg in natura contracten kostenbesparend is, is nog onzeker. Immers de voorwaarden waaronder zorgverzekeraars en zorgaanbieders met elkaar onderhandelen worden veranderd. Deze verandering kan consequenties hebben voor de hoogte van de premies van de natura- en restitutiepolissen. Het CPB rekent bij deze maatregel niet met efficiëntiewinsten maar wel met een verschuiving van 0,1 mld euro van het verzekerde pakket naar het aanvullende pakket in de ZVW omdat de premies voor de restitutiepolissen in de ZVW iets hoger uitvallen dan de premies voor de zorg in natura polissen.

Nauw verwant hiermee is het voorstel om **art. 13 Zvw** te schrappen. In beginsel verruimt dit voorstel de mogelijkheden voor verzekeraars om zorg scherp in te kopen, zoals de Task Force ook opmerkt (p. 48). En het verruimen van de mogelijkheden van verzekeraars kan helpen om het huidige stelsel beter te laten werken. Maar het schrappen van art. 13 heeft materieel weinig betekenis. Het staat verzekeraars immers nu al vrij om een bedrag van nagenoeg nul euro te vergoeden voor niet-gecontracteerde zorg.

Het **preferentiebeleid bij geneesmiddelen** ligt bij verzekeraars. De regering kan het preferentiebeleid geneesmiddelen van verzekeraars ondersteunen door wettelijk ook vervanging naar geneesmiddelen met niet-identieke stoffen toe te staan. Het CPB heeft bij de doorrekening geen besparingen berekend. Er is verondersteld dat verzekeraars nauwelijks

tot geen gebruik gaan maken van die mogelijkheid, om de indruk te vermijden dat zij 'op de stoel van de arts' gaan zitten.

Het CVZ heeft een opbrengstberekening gemaakt van een eventuele herberekening van **het geneesmiddelen vergoeding systeem (GVS)**. In de brief van 6 september 2010 gaat de minister daar op in. Zij concludeert dat de opbrengst van een herberekening van het GVS per saldo ten hoogste € 28 miljoen zou bedragen en dat, afhankelijk van het prijsgedrag van fabrikanten, er een risico is dat herberekening zelfs tot hogere uitgaven leidt. Het CPB rekent met eenzelfde opbrengst.

Veel partijen willen een aanpassing van de **Wet Geneesmiddelenprijzen**. Het CPB zet voor deze maatregel geen besparingen in en sluit aan bij de problemen die de Minister in een brief aan de TK van 19 mei 2011 (29248, nr. 209) schetst.

Er wordt wel gepleit voor de instelling van een **btw-compensatiefonds voor de zorg**. Vanwege Europese regelgeving is de zorg vrijgesteld van btw. Een btw-compensatiefonds, naar analogie van het btw-compensatiefonds voor gemeenten, kan maken dat zorginstellingen een betere afweging maken tussen uitbesteden van bepaalde werkzaamheden of zelfdoen. In *Keuzes in Kaart 2011-2015* is gerekend met 0,2 mld efficiencywinst. Sindsdien zijn de twijfels over het positieve effect van de maatregel toegenomen. De baten zouden wel eens kunnen tegenvallen en de uitvoeringskosten hoger uitvallen dan aanvankelijk gedacht. Voorzichtigheidshalve kent het CPB daarom geen besparingsbedrag meer toe aan deze maatregel.

Gemeenschappelijke wereldwijde eisen aan de **barcodering van genees- en hulpmiddelen** zou aanzienlijke voordelen kunnen bieden aan fabrikanten, gebruikers, patiënten en regelgevende instanties. Deze maatregel neemt de verschillen tussen de verschillende regelsystemen weg en verlaagt de administratiekosten. Alle argumenten afwegend heeft het CPB echter besloten om de maatregel op PM te zetten en geen additionele besparingen in te boeken. Het aanpassen van codering bij genees- en hulpmiddelen is een internationaal probleem dat het beste ook internationaal kan worden opgelost. De Europese Commissie houdt zich bezig met vormgeving van veiligheidskenmerken. Actiever Nederlands beleid in Brussel zou nuttig zijn. Nederland kan echter niet eenzijdig regels in Europa afdwingen en daarom hanteren we in *Keuzes in Kaart* de regel dat we onderhandelingen in Brussel niet meenemen. In de ziekenhuissector zijn al een klein aantal initiatieven gaande op het gebied van uniforme barcodering. De maatregel zit dus al voor een gedeelte in het basispad van het CPB.

14.10 Innovatie

De analyse van de voorgestelde innovatiemaatregelen door de partijen is een quick-scan zoals die bij kosten-batenanalyses (kba's) van het CPB gebruikelijk is. Ieder voorstel wordt hierbij beoordeeld op zijn effect op de welvaart. Een voorstel is "kansrijk" als de maatschappelijke baten naar verwachting groter zijn dan de maatschappelijke kosten. Een

voorstel is “niet-kansrijk” als de verwachte maatschappelijke kosten groter zijn dan de maatschappelijke baten. Een maatregel is “neutraal” wanneer de netto maatschappelijke baten ongeveer nul zijn. Maatregelen die volgens de economische theorie voor meer welvaart kunnen zorgen maar waarvoor de empirie onvoldoende aanknopingspunten biedt, worden beoordeeld met “effect onbekend”. Er worden geen kwantitatieve uitspraken gedaan over de gevolgen van innovatiemaatregelen voor het bbp.

Bij het beoordelen van een maatregel op het gebied van innovatie worden drie algemene criteria gehanteerd: legitimiteit, effectiviteit en efficiëntie.⁶⁴ De scores op deze drie criteria bepalen het uiteindelijke, kwalitatieve oordeel over een maatregel.

Een maatregel is legitiem als er vanuit de economische theorie gezien een reden is voor overheidsingrijpen. Het gaat er dan om of er een marktfalen is en of de overheid dit in beginsel kan verhelpen. Als een marktfalen rond innovatie optreedt, leidt dit tot een welvaartsverlies en kan de overheid overwegen deze imperfectie van de markt met beleid tegen te gaan.

Het tweede algemene criterium is de effectiviteit van de maatregel. Omdat het uiteindelijke effect van innovatiebeleid op de innovativiteit en groei van de Nederlandse economie onbekend is, hanteren we twee maatstaven die als noodzakelijke voorwaarden gezien kunnen worden voor de uiteindelijke effectiviteit van de maatregel. Dit zijn de effectiviteit van de maatregel op het gedrag van ondernemingen die meedoen aan de maatregel (“directe effectiviteit”) en de gevolgen van de maatregel voor concurrentie. De effectiviteit van een maatregel wordt als onbekend beschouwd wanneer de empirie onvoldoende aanknopingspunten biedt.

Efficiëntie is het derde algemene criterium. Wegen de maatschappelijke baten van de maatregel op tegen de maatschappelijke kosten? Ingrijpen van de overheid kan ook mislukken of te duur zijn, waardoor de maatschappelijke kosten van de maatregel groter zijn dan de maatschappelijke baten. Omdat de uiteindelijke baten van een maatregel onzeker zijn, richten we ons op twee randvoorwaarden voor de uiteindelijke efficiëntie van de maatregel. Dit zijn een goed ontwerp van het beleidsinstrument en de continuïteit van beleid.

Om te komen tot een verwacht welvaartseffect voor het pakket aan beleidsveranderingen van een partij, worden de uitkomsten van de individuele maatregelen op de volgende wijze behandeld. Allereerst wordt per partij de absolute waarden van de ombuigingen en intensiveringen aan kansrijke maatregelen in 2017 opgeteld. Dit wordt ook gedaan voor respectievelijk neutrale en niet-kansrijke maatregelen en voor maatregelen met onbekend effect. Het totaaloordeel over het innovatiebeleid van een partij is gelijk aan de categorie met

⁶⁴ Een toelichting hierop staat in de “Aanvullende informatie voor de doorrekening van de verkiezingsprogramma’s” (CPB Notitie 3 juli 2012).

de hoogste absolute waarde. In enkele situaties wordt er afgeweken van deze algemene regel:

1. Er kan samenhang zijn tussen maatregelen, waardoor het totaaloordeel afwijkend is van wat zou volgen uit het optellen van de afzonderlijke maatregelen.
2. Maatregelen waar het verband met innovatie minder duidelijk is wegen minder zwaar mee.
3. Niet-structurele maatregelen met een structureel effect wegen ook mee. Voorbeelden hiervan zijn maatregelen die betrekking hebben op de nationale investeringsbank en het innovatiefonds mkb+.
4. Als er weinig verandert aan het bestaande beleid is het eindoordeel 'neutraal'.

Hieronder volgt voor de belangrijkste beleidsinstrumenten op het gebied van innovatie een toelichting op de beoordeling.

Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk

De wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk (wbo) is een fiscale stimuleringsregeling die het voor ondernemers in Nederland mogelijk maakt om de r&d-loonkosten te verlagen via de loonbelasting.

De wbo is een beleidsinstrument dat legitiem is, omdat de markt faalt. De wbo compenseert bedrijven voor kennisspillovers die weglekken via ondermeer de arbeidsmarkt. Verschillende evaluaties geven aan dat de wbo gemiddeld genomen een effectief en efficiënt instrument is.

Maar hoe zit dit marginaal? Een evaluatie⁶⁵ van de uitbreiding van de wbo in 2001 toont overtuigend aan dat elke euro die de overheid extra aan de wbo uitgeeft tien tot twintig cent meer private r&d-uitgaven heeft opgeleverd. Dit betekent dat het maatschappelijke rendement op wbo-projecten ten minste 500 procent zou moeten zijn om intensiveringen van de wbo te rechtvaardigen. Daarnaast zijn de uitgaven aan de wbo na 2001 sterk toegenomen. Om deze redenen wordt een verdere uitbreiding van de wbo als "niet-kansrijk" beoordeeld, terwijl een beperkte ombuiging op de wbo als "kansrijk" wordt gezien.

De evaluatie laat ook zien dat elke euro die wordt besteed aan de startersfaciliteit van de wbo leidt tot 50 tot 80 cent meer private r&d-uitgaven. De efficiëntie van een uitbreiding van de startersfaciliteit is weliswaar hoger dan bij een algemene intensivering, maar in de beoordeling wordt ook meegenomen dat de wbo sinds eerdergenoemde evaluatie sterk is uitgebreid. Een uitbreiding van de startersfaciliteit van de wbo heeft daarom een onbekend effect op de welvaart.

⁶⁵ Cornet, M. en B. Vroomen, 2005, Hoe effectief is de extra fiscale stimulering van speur- en ontwikkelingswerk?, CPB document 103.

Research & development aftrek

De research & development aftrek (rda) maakt het voor ondernemers mogelijk om de kosten van r&d-exploitatie en r&d-investeringen als aftrekpost op te voeren bij de aangifte van de winstbelasting. De rda is een legitiem beleidsinstrument omdat dit instrument het marktfalen van onderinvesteringen in innovatie vanwege kennisspilovers tegen kan gaan. Empirische studies over de effectiviteit en efficiëntie van de rda ontbreken: het beleid is nieuw en in het buitenland is er geen goed vergelijkbaar beleid. Om deze redenen is het effect van maatregelen die betrekking hebben op de rda onbekend.

Innovatiebox

De innovatiebox verlaagt het vpb-belastingtarief voor winsten die toe te schrijven zijn aan een octrooi of immateriële activa voortgebracht uit een wbo-project. De innovatiebox is een fiscaal instrument dat ingezet wordt om innovatie te bevorderen. Een dergelijk instrument kan legitiem zijn omdat kennisspilovers tot onderinvestering in innovatie leiden. De manier waarop de innovatiebox nu is vormgegeven maakt het echter niet aannemelijk dat onderinvestering wordt tegengegaan. Hier zijn twee redenen voor. Ten eerste hebben projecten meer voordeel van de innovatiebox naarmate het private rendement hoger is. De innovatiebox geeft dus geen stimulans aan projecten die vanwege kennisspilovers onvoldoende privaat rendement hebben, maar wel een hoog maatschappelijk rendement. De fiscale regeling mikt op inkomen en niet op de omvang van externe effecten. Ten tweede richt de innovatiebox zich vooral op winsten die op een octrooi zijn gebaseerd. Juist voor octrooieerbare uitvindingen is onderinvestering vanwege kennisspilovers minder aannemelijk en is er dus geen reden voor een belastingkorting. Om deze redenen wordt het beperken of afschaffen van de innovatiebox als een kansrijke maatregel gezien.

Topconsortia voor kennis en innovatie

De topconsortia voor kennis en innovatie (tki) zijn samenwerkingsverbanden tussen minimaal drie bedrijven en drie publieke kennisinstellingen. De bedrijven en instellingen werken op programmatische basis samen op het gebied van onderzoek en innovatie. De zeggenschap over een tki ligt bij de deelnemende partijen.

De projecten waarover tki de regie voeren, worden vanuit verschillende bronnen gefinancierd. Een groot deel komt van private partijen. Het overige deel komt direct of indirect via vier kanalen vanuit de rijksoverheid. Het betreft i) de bijdragen van NWO en KNAW voor fundamenteel onderzoek, ii) de bijdragen vanuit de (semi-) publieke kennisinstellingen voor zowel fundamenteel als toegepast onderzoek, iii) de bijdragen van de departementen voor onderzoek waarvan de uitkomsten een maatschappelijk doel kunnen dienen en iv) de tki-toeslag die een rechtstreekse financiering van de tki is. Bij het beoordelen van de tki is het gedeelte wat betrekking heeft op fundamentele wetenschap buiten beschouwing gelaten. Wetenschapsmaatregelen vallen onder het thema "Onderwijs en wetenschap".

Overheidsuitgaven aan tki kunnen legitiem zijn als zij publiek toegankelijke kennis tot stand brengen. Een belangrijk doel van de tki is om de activiteiten van (semi-)publieke kennisinstellingen beter af te stemmen op de behoefte van bedrijven in de topsectoren.

Daarnaast hebben tki tot doel om privaat onderzoek te focussen op specifieke gebieden. Meer algemeen gesteld: tki zijn gericht op het beperken van coördinatiefalen. Coördinatiefalen zou kunnen optreden wanneer meerdere partijen onafhankelijk van elkaar hetzelfde onderzoek doen of als partijen juist ongerelateerd onderzoek doen waardoor de partijen geen baat hebben van elkaars kennis. Het is echter niet waarschijnlijk dat tki coördinatiefalen zullen gaan beperken: grote multinationals participeren actief in alle of de meeste tki. Deze multinationals worden ook zonder tki gevolgd door toeleveranciers, afnemers en onderzoeksinstituten. Coördinatiefalen is meer waarschijnlijk tussen mkb-bedrijven onderling indien zij onafhankelijk opereren van grote ondernemingen. De overheidsuitgaven aan tki roepen ook om andere redenen vragen op over de legitimiteit. De kennis die uit tki-projecten voortvloeit, is beperkt toegankelijk voor ondernemingen die niet aan dat tki-project hebben deelgenomen. Op de resultaten van een tki-project kan namelijk intellectueel eigendom worden aangevraagd door deelnemende partijen (het gaat dan om zowel publieke kennisinstellingen als om ondernemingen). Deelnemende partijen kunnen dit intellectueel eigendom met voorrang tegen marktconforme tarieven verkrijgen. De opbrengst van de verkoop van intellectueel eigendom wordt verdeeld onder de partijen naar rato van hun inbreng in het project.

Een ander motief voor de overheid om geld te besteden aan tki is om via onderzoek oplossingen te vinden voor maatschappelijke vraagstukken. Deze uitgaven zijn alleen legitiem onder bepaalde voorwaarden⁶⁶ en mits de governance goed is geregeld. Bij uitgaven voor specifiek onderzoek dat gericht is op een maatschappelijk doel is het bijvoorbeeld belangrijk dat de overheid zelf opdrachtgever is. Is dit niet het geval, dan wordt er onvoldoende gestuurd op de kennis die nodig is om het maatschappelijke doel te bereiken.⁶⁷ Uitbesteding van opdrachtgeverschap aan een tki gaat dan ten koste van een maatschappelijk gezien effectieve inzet van middelen.

De legitimiteit van overheidsuitgaven die via tki georganiseerd zijn, is niet altijd eenduidig. Dit geldt zowel voor de tki-toeslag, uitgaven aan kennisinstellingen, als voor uitgaven aan kennis voor maatschappelijke doelen. Een intensivering van overheidsuitgaven aan de tki wordt daarom als niet-kansrijk beoordeeld. Het in grote mate ombuigen op deze uitgaven heeft een onbekend effect op de welvaart. Een beperkte ombuiging op de tki kan kansrijk zijn. Een intensivering van de uitgaven aan tki specifiek richting het mkb is in aanleg een meer legitieme maatregel. De effectiviteit van een dergelijke maatregel is echter onbekend, waardoor het eindoordeel 'effect onbekend' is.

⁶⁶ Voor een bespreking van de legitimiteit van innovatiebeleid gericht op maatschappelijke doelen, zie paragraaf 5.4 in Lanser, D. en H. van der Wiel, 2011, *Innovatiebeleid in Nederland: De (on)mogelijkheden van effectmeting*, CPB Achtergronddocument.

⁶⁷ Besley, T. en M. Ghatak, 2001, Government versus Private Ownership of Public Goods, *Quarterly Journal of Economics*, 116 (4), pp 1343-1372

Innovatiefonds mkb+

Het innovatiefonds mkb+ verstrekt kredieten aan innovatieve ondernemers. Het ontwikkelen van nieuwe producten of technologieën brengt vaak hoge kosten met zich mee, terwijl er veel onzekerheid is over de toekomstige rendementen. Onder deze omstandigheden is het moeilijk voor bedrijven om investeerders te vinden die het ontwikkelen van deze nieuwe producten of technologieën willen financieren. Het innovatiefonds mkb+ is een legitiem beleidsinstrument omdat de overheid met het (voorwaardelijk) toekennen van een innovatiekrediet een signaal geeft aan potentiële investeerders over de kwaliteit van een investering. Dit instrument pakt het kapitaalmarktfaalen aan. Ook kan het Innovatiefonds mkb+ projecten meefinancieren waarvan het aannemelijk is dat de maatschappelijke baten groter zijn dan de private baten vanwege kennisoverlovers naar andere bedrijven. Het innovatiefonds mkb+ is een revolverend fonds. Dit wil zeggen dat geleende bedragen die zijn terugbetaald door ondernemers, kunnen worden gebruikt voor de financiering van nieuwe innovatieve projecten. De maatschappelijke efficiëntie van het innovatiefonds mkb+ is echter niet vanzelfsprekend omdat ongeveer 40% van de verstrekte leningen niet wordt terugbetaald. Het effect op de welvaart van een intensivering van of een ombuiging op het innovatiefonds is dan ook onbekend.

Nationale investeringsbank

Een nationale investeringsbank (nib) verstrekt (achtergestelde) leningen aan ondernemers die problemen ondervinden bij het aantrekken van vermogen via de kapitaalmarkt. Dit probleem speelt bijvoorbeeld bij innovatieve ondernemingen, waarbij er veel onzekerheid is over toekomstige rendementen. Het oprichten van een nib gericht op innovatieve ondernemingen kan als legitiem worden beschouwd omdat een gewone bank geen rekening houdt met de spillovereffecten van innovatie voor de maatschappij. Ook zou een nib kunnen compenseren voor een tijdelijke terugloop in het private financieringsaanbod vanwege de financiële crisis. Uit een evaluatie van de regeling bijzondere financiering (voorheen een belangrijk instrument van NIB Capital) komt naar voren dat mogelijk de helft van de leningen die door NIB Capital verstrekt werden ook door private financiers had kunnen worden verstrekt. Mede vanwege de kleine steekproef van deze evaluatie blijft de maatschappelijke efficiëntie van een nib onduidelijk. Het oprichten van een nib heeft een onbekend effect op de welvaart.

Fiscale faciliteit voor investeerders in durfkapitaal

De fiscale faciliteit voor investeerders in durfkapitaal is een nieuw beleidsinstrument dat het voor deze investeerders mogelijk maakt om verliezen op investeringen in startende ondernemingen de eerste drie jaar af te trekken van de fiscale winst.

De fiscale faciliteit voor investeerders in durfkapitaal is legitiem. Risicovolle investeringen in innovatieve ondernemingen kunnen alleen rendabel zijn als de investeerder zich actief met het bedrijf bezig houdt. Het verlagen van de fiscale winst via bijvoorbeeld de vpb voor risicovolle projecten zet durfinvesteerders aan om zich actiever in te zetten voor hun

investeringen.⁶⁸ Enkele empirische studies geven echter aan dat de beschikbaarheid van durfkapitaal nauwelijks lijkt samen te hangen met de vormgeving van de vpb. Voor de Nederlandse situatie is dit niet onderzocht. Het invoeren van deze faciliteit heeft dan ook een onbekend effect op de welvaart.

⁶⁸ Keuschnigg, C. en B. Nielsen, 2004, Start-ups, venture capitalists, and the capital gains tax, *Journal of Public Economics*, 88, pp 1011-1042.

15 Gebruikte kernbegrippen en afkortingen

Tabel 15.1 Gebruikte kernbegrippen

Autogebruik	De jaarlijks afgelegde kilometers door autobestuurders (in 2020 110 mld km).
Basispad	<p>De ontwikkeling die door CPB en PBL verwacht wordt als er geen aanvullende maatregelen worden genomen ten opzichte van het Begrotingsakkoord 2013.</p> <p>Het CPB heeft het budgettaire en economische basispad afgelopen juni gepresenteerd in De Nederlandse economie tot en met 2017 (in deze publicatie wordt ook in detail ingegaan op het Begrotingsakkoord 2013). PBL en CPB hebben het basispad voor bereikbaarheid uitgewerkt in een in juli gepubliceerde notitie. Voor energie en klimaat en voor natuur is het basispad door PBL in juni in een notitie geschetst.</p>
Baten extra gebruik weg/ov	Als reizen met de auto of het ov goedkoper wordt, zullen mensen extra gaan reizen. Het betreft de welvaartseffecten hiervan.
Bezuiniging	Bruto bezuiniging: vermindering van overheidsuitgaven ten opzichte van ontwikkeling bij ongewijzigd beleid; Netto bezuiniging: het saldo van vermindering en toename van de overheidsuitgaven ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid.
Files op snelwegen	Extra reistijd voor weggebruikers op het hoofdwegennet door wachttijd in files. Het verkeersmodel (LMS 2012) berekent de wachttijden voor locaties waar de capaciteit van de weg kleiner is dan de te verwerken verkeersstroom.
Bruto Binnenlands Product (bbp)	De som van de toegevoegde waarde van in Nederland producerende bedrijven en de overheid. Als in de hoofdttekst gebruik wordt gemaakt van het begrip bbp, dan wordt hiermee bedoeld het bbp in constante prijzen, met 2012 als prijsbasis.
Earned income tax credit (EITC)	Een arbeidskorting (belastingteruggaaf aan werkenden) die afhangt van de loonhoogte.
EMU-saldo	Het saldo van de inkomsten en uitgaven van de collectieve sector (overheid plus sociale fondsen). Financiële transacties, zoals de verkoop van aandelen of het verstrekken van leningen, hebben geen invloed op het EMU-saldo.
Ex ante en ex post	Het ex-ante effect van een maatregel is de verandering van het EMU-saldo die direct het gevolg is van de maatregel. Bij de bepaling van het ex-post effect wordt ook rekening gehouden met de macro-economische doorwerking van een maatregel.
Houdbaarheid (begroting)	<p>Houdbaar saldo: het EMU-saldo in 2017 dat nodig is om constante arrangementen te kunnen handhaven zonder dat de staatsschuld op lange termijn explodeert.</p> <p>Houdbaarheidstekort: permanente verbetering van het begrotingssaldo dat nodig is om de overheidsfinanciën houdbaar te maken.</p> <p>Constance arrangementen: standaard aanname in de berekening van houdbaarheid is dat toekomstige inkomsten en uitgaven, gecorrigeerd</p>

	voor de ontwikkelingen in de demografie, meegroeien met de arbeidsproductiviteit. Dit impliceert dat toekomstige generaties dezelfde voorzieningen hebben als de huidige generaties.
Intensivering	Bruto intensivering: toename van overheidsuitgaven ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid; Netto intensivering: het saldo van toename en vermindering en van de overheidsuitgaven ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid.
In- en uitverdieneffecten	In- en uitverdieneffecten zijn de veranderingen van het EMU-saldo die het gevolg zijn van de macro-economische doorwerking van een maatregel. Bij een inverdieneffect is het ex-post EMU-saldo beter dan het ex-ante saldo, bij een uitverdieneffect is sprake van een verslechtering.
Netto-netto koppeling	Dit betreft de koppeling van AOW en bijstand aan het minimumloon. De bruto AOW en bruto bijstand worden zodanig vastgesteld dat de netto AOW en netto bijstand gelijk zijn aan de wettelijk vastgestelde percentages van het netto minimumloon.
OV-gebruik	De jaarlijks afgelegde reizigerskilometers per trein, bus, tram en metro (in 2020 24 mld km).
Prijzen 2012	Veel (budgettaire) bedragen in 2017 worden uitgedrukt in "prijzen 2012". Hiermee wordt bedoeld dat de waardebedragen in 2017 worden gecorrigeerd voor veranderingen in de prijscomponent van het bbp.
Reële groei overheidsuitgaven	De waardeontwikkeling van de overheidsuitgaven gecorrigeerd voor veranderingen in de prijscomponent van het bbp. De aldus gedefinieerde groei wijkt af van de volumegroei van de overheidsuitgaven voor zover de prijsontwikkeling van die uitgaven afwijkt van de verandering in de prijscomponent van het bbp.
Reistijdbatan weg/ov	De reistijdbatan zijn het welvaartseffect van kortere reistijden of kortere reisafstanden tussen herkomst en bestemming. Het berekende bedrag betreft de jaarlijkse reistijdbatan (in 2020) als gevolg van deze verandering.
Remgeldeffect	Remmend effect op de zorguitgaven door een eigen bijdrage in de kosten.
Replacement rate	De verhouding tussen het loon en de uitkering die de werknemer ontvangt als hij werkloos wordt; de replacement rate beïnvloedt het arbeidsaanbod en de contractloontijding.
Statische koopkracht	In de statische koopkracht zijn de gevolgen van overgangen zoals promotie, baanverlies, samenwonen, scheiden en het krijgen van kinderen niet meegenomen. Ook incidentele beloningen, zoals periodieken en bonussen worden niet meegenomen. In dynamische koopkrachtcijfers worden deze zaken wel meegenomen. Een uitgebreidere toelichting is te vinden in een kader over statische versus dynamische koopkracht in Centraal Economisch Plan 2011 op pag. 86.
Structurele groei	De toename van het bbp op termijn, wanneer alle aanpassingsprocessen voltooid zijn.

Tabel 15.2 Gebruikte afkortingen

AHK	Algemene heffingskorting
aio	assistent in opleiding
AKW	Algemene Kinderbijslagwet
ANW	Algemene nabestaandenwet
AO	Arbeidsongeschiktheid
AOF	Arbeidsongeschiktheidsfonds
AOW	Algemene ouderdomswet
AWBZ	Algemene wet bijzondere ziektekosten
AWF	Algemeen werkloosheidsfonds
BAPO	Bevordering arbeidsparticipatie ouderen, onderwijssector
BBSH	Besluit beheer sociale huursector
bdu	Brede doeluitering, ten behoeve van lokale overheden voor verkeer en vervoer
bho	Brede Heroverweging (rapporten uit 2010)
big	Beroepen individuele gezondheidszorg
blo	beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis
bpm	belasting personenauto's en motorrijwielen
btw	Belasting op de toegevoegde waarde
cao	Collectieve arbeidsovereenkomst
CEP	Centraal Economisch Plan
CER	Compensatie eigen risico zorgverzekeringswet
CIZ	Centraal Indicatie Orgaan Zorg
CO ₂	Koolstofdioxide
cpi	Consumentenprijsindex
CPB	Centraal Planbureau
DBC	Diagnose-behandelcombinatie (declaratiesysteem zorg)
DLO	Dienst Landbouwkundig onderzoek
ECN	Energieonderzoek Centrum Nederland
EHS	Ecologische hoofdstructuur
EIA	Energie Investeringsaftrek
ETS	Emission Trading System
FOR	Fiscale oudedagsreserve
FTK	Financieel Toetsingskader pensioenfondsen
GGZ	Gemeentelijke gezondheidszorg en verslavingszorg
GHZ	Gehandicaptenzorg
GLB	Gemeenschappelijk landbouwbeleid
GTI	Groot Technologisch Instituut
GVS	Geneesmiddelenvergoedingsstelsel
G3	Drie grootste steden
HAP	Huisartsenpost
HPV	Humaan papillomavirus (voorstadium baarmoederhalskanker)
hbo	hoger beroepsonderwijs
IACK	Inkomensafhankelijke Combinatiekorting
ib	Inkomstenbelasting
IF	Infrastructuurfonds
IGZ	Inspectie voor de Gezondheidszorg
IOAW	Wet Inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte Werkloze werknemers
IOAZ	Wet Inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte gewezen Zelfstandigen
IND	Immigratie- en naturalisatiedienst
IQ	Intelligentiequotiënt
IVA	(regeling) Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten
JSF	Joint Strike Fighter
KEW	Kapitaalverzekering eigen woning
LA	Lenteakkoord / Begrotingsakkoord 2013 / vijfpartijenakkoord
LTO	Landing and take-off
LTV	Loan-to-value ratio (omvang van de hypotheek ten opzichte van de waarde van het huis)
MBI	Macrobeheersinstrument zorg

mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
MEE	Vereniging voor ondersteuning bij leven met een beperking
MIA	Milieu Investeringsaftrek
mkb	Midden- en kleinbedrijf
MKOB	Wet mogelijkheid koopkrachttegemoetkoming oudere belastingplichtigen
MIA	Milieu-investeringsaftrek
mrb	motorrijtuigenbelasting
NOx	Stikstofoxiden
NWO	Nederlandse organisatie voor wetenschappelijk onderzoek
OCW	Onderwijs Cultuur en Wetenschappen
ov	openbaar vervoer
PABO	Pedagogische academie voor het basisonderwijs
PBO	Publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie
PGB	Persoonsgebonden budget
RA	Regeer- en gedoogakkoord (financieel kader)
RDA	Research & Development Aftrek
SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie
SDE+	Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE+)
SEH	Spoedeisende Eerste Hulpdiensten
SEW	Spaarrekening eigen woning
soa	Seksueel overdraagbare aandoening
SW	Sociale werkvoorziening
TKI	Topconsortia voor Kennis en Innovatie
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek
TOA	Transfer onderwijs en arbeidsmarkt
TOG	Tegemoetkoming ouders van thuiswonende gehandicapte kinderen
TTI	Technologisch Topinstituut
UAZ	Uitvoering AWBZ door zorgverzekeraars
UFR	Ultimate forward rate
ULB	Uniformering loonbegrip
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
VAMIL	Willekeurige afschrijving milieu-investeringen
VHR	Vogel- en habitatrichtlijn
vmbo	Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
vpb	Vennootschapsbelasting
VSV	Voortijdig schoolverlaten
WAO	Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering
WAJONG	Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten
WAZ	Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen
WBSO	Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk
WGA	(regeling) Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten
WIA	Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen
WML	Wettelijk minimumloon
WMO	Wet maatschappelijke ondersteuning
wo	wetenschappelijk onderwijs
wo-we	woon-werkverkeer
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, voor Veiligheid en Justitie.
WOZ	Wet waardering onroerende zaken
WSW	Wet sociale werkvoorziening
Wtcg	Wet tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten
WTOS	Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten
WW	Werkloosheidswet
Wwb	Wet Werk en Bijstand
OCW	Onderwijs Cultuur en Wetenschappen
zbo	Zelfstandig bestuursorgaan
Zvw	Zorgverzekeringswet
zzp	Zelfstandige zonder personeel
ZZP	Zorgzwaartepakket

De verkiezingsprogramma's 2012 laten zien welke keuzes politieke partijen maken voor de jaren 2013-2017. De programma's tonen aan dat er echt iets te kiezen valt voor de komende kabinetsperiode. Hoe gaan we na de economische crisis de overheidsfinanciën weer op orde brengen en hoe snel? Verhogen we de AOW-leeftijd en beperken we de aftrek van de hypotheekrente, of juist niet? Hoe verminderen we de filedruk? Willen we klimaatverandering aanpakken en zo ja, hoe dan? Is het de moeite waarde om meer geld uit te geven aan onderwijs of innovatie? Hoeveel trekken we uit voor natuur? Hoe kunnen we de woningmarkt beter laten functioneren? Hoe gaan we om met de stijging van de kosten van de zorg?

In de aanloop naar de verkiezingen van 12 september 2012 hebben tien politieke partijen - VVD, PvdA, PVV, CDA, SP, D66, GroenLinks, ChristenUnie, SGP, DPK - gevraagd om een analyse van hun verkiezingsprogramma's. Het CPB heeft de economische effecten geanalyseerd, het PBL de effecten op milieu.

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau (CPB)
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
(070) 338 33 80 | www.cpb.nl | info@cpb.nl

Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)
Postbus 30314 | 2500 GH Den Haag
(070) 328 87 00 | www.pbl.nl | info@pbl.nl

Gedrukt door:
De Swart BV
Postbus 53184 | 2505 AD Den Haag
(070) 308 21 21 | www.kds.nl | info@kds.nl

Foto omslag: GPD | Stephanie Versteeg

Augustus 2012 | ISBN 978-90-5833-559-3

